LUND UNIVERSITY

Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt

Bramstång, Gunnar

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Bramstång, G. (2024). *Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt*. [Doktorsavhandling (monografi), Juridiska fakulteten]. Lunds universitet, Media-Tryck .

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Download date: 07. Nov. 2026

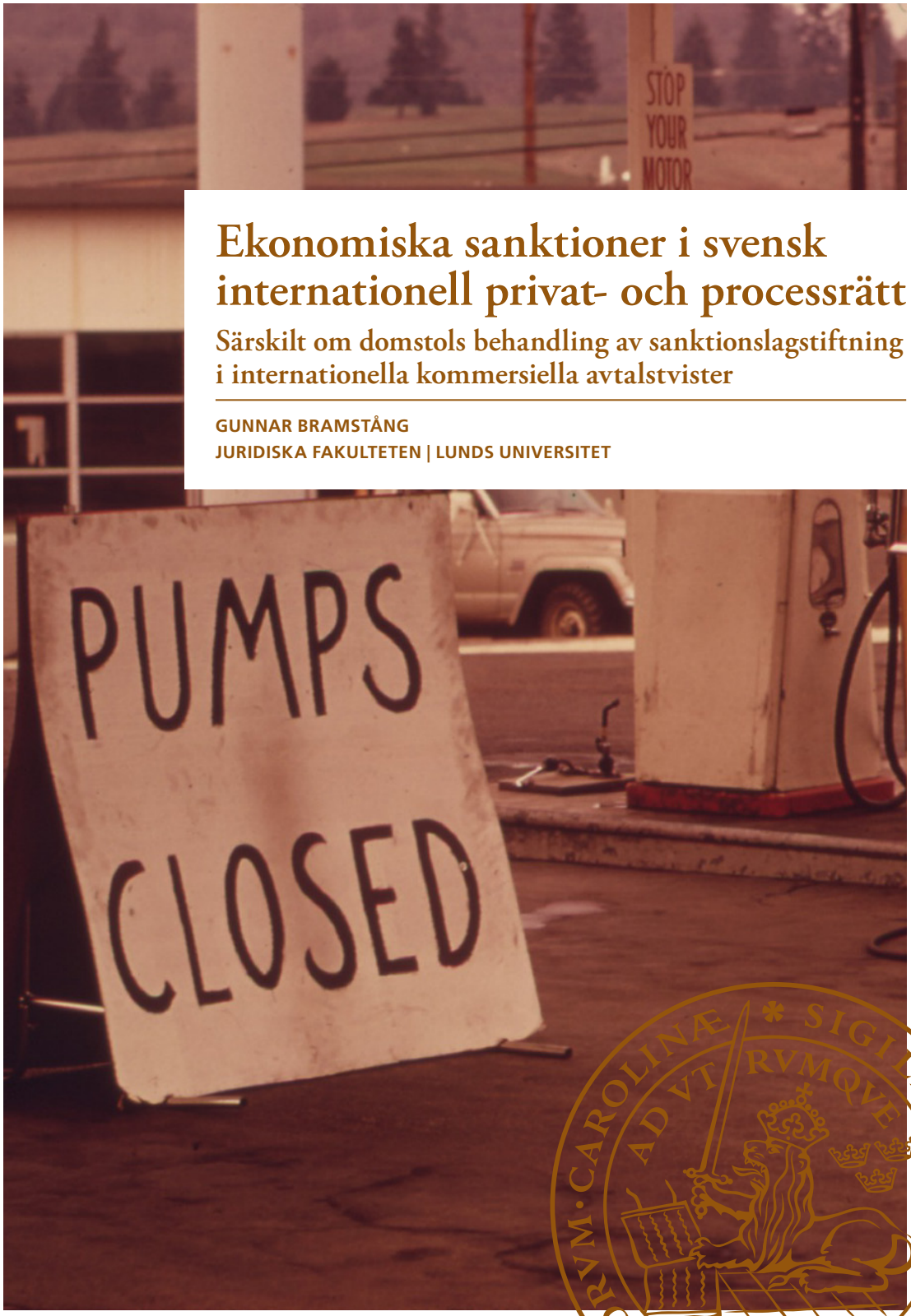

Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt

Särskilt om domstols behandling av sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister

GUNNAR BRAMSTÅNG
JURIDISKA FAKULTETEN | LUNDS UNIVERSITET

Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt

Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt

Särskilt om domstols behandling av sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister

Gunnar Bramstång

LUNDS
UNIVERSITET

AKADEMISK AVHANDLING

som för avläggande av juris doktorsexamen i internationell privaträtt framställes till offentlig granskning vid disputation, som äger rum fredagen den 8 november 2024, kl. 10 i Pufendorfsalen, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Lilla Gråbrödersgatan 4, i Lund.

Opponent
docent Erik Sinander

Organization: LUND UNIVERSITY, Faculty of Law

Document name: Doctoral dissertation **Date of issue** 2024-09-19

Author(s): Gunnar Bramstång **Sponsoring organization:**

Title and subtitle: Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt – Särskilt om domstols behandling av sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister

Abstract:

This thesis deals with private international law issues related to the treatment of economic sanctions in international commercial contract disputes in Swedish courts. The dissertation consists of 10 chapters. The first chapter is an introduction. Chapter 10 contains a summary.

In Chapter 2, the author examines what economic sanctions are, and in chapter 3, economic sanctions are classified as belonging to public law. This gives rise to specific problems in the field of private international law, especially when the sanctions belong to foreign law and not to the lex fori. As far as Swedish private international law is concerned, attitudes towards foreign public law have been expressed in the principle of isolation (*isolationsprincipen*).

In chapters 4–6, the author primarily considers whether commercial disputes involving economic sanctions fall within the framework of the Brussels I Regulation and the Lugano Convention. The author examines the extensive case law of the CJEU on the interpretation of civil and commercial matters, which determines the material scope of the instruments. Disputes between commercial parties involving economic sanctions should, in general, be classified as civil and commercial matters. When the same disputes fall outside of the Brussels/Lugano-instruments Swedish courts determine their jurisdiction according to Swedish private international law.

In chapters 7–9, the author explores two different methods for dealing with sanctions when determining their effects on the contractual relationship. A first option is to classify the economic sanctions as internationally mandatory rules under Article 9 of the Rome I Regulation. The second option is to take the sanctions into account as facts when applying the lex contractus, e.g. as force majeure. The approach chosen depends on the origin of the economic sanctions and their connection to the dispute.

Key words: private international law, choice of law, jurisdiction, internationally mandatory rules, contractual obligations, economic sanctions

Classification system and/or index terms (if any)

Supplementary bibliographical information

Language: Swedish **ISSN and key title**:

ISBN: 978-91-8104-191-0 (print) 978-91-8104-192-7 (digital)

Recipient's notes **Number of pages**:

Price Security classification

I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation.

Signature Date 2024-09-19

Ekonomiska sanktioner i svensk internationell privat- och processrätt

Särskilt om domstols behandling av sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister

Gunnar Bramstång

LUNDS
UNIVERSITET

Omslagsbild och baksidesbild: GASOLINE SHORTAGE HIT THE STATE OF OREGON IN THE FALL OF 1973 BY MIDDAY GASOLINE WAS BECOMING UNAVAILABLE ALONG INTERSTATE HIGHWAYS. THESE PUMPS WERE CLOSED ON INTERSTATE #5. Fotografi av David Falconer. National Archives at College Park (NAID: 555405). This image is a work of an Environmental Protection Agency employee, taken or made as part of that person's official duties. As works of the U.S. federal government, all EPA images are in the public domain.

Copyright: Gunnar Bramstång

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

ISBN 978-91-8104-191-0 (tryckt)
978-91-8104-192-7 (elektronisk)

Tryckt i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet
Lund 2024

Media-Tryck is a Nordic Swan Ecolabel certified provider of printed material. Read more about our environmental work at www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN

Till Anna, Harriet och Nils

Innehållsförteckning

Förkortningar **15**

Förord **19**

I Allmän del **21**

1 Inledning **23**

1.1 Utgångspunkter 23

1.2 En definition av *ekonomiska sanktioner* 28

1.3 Avhandlingens syfte och forskningsfrågor 34

1.4 Avgränsningar 38

1.5 Metod och material 40

1.5.1 Avhandlingens regelorienterade utgångspunkt 40

1.5.2 Rättskällematerialet 43

1.6 Terminologi 49

1.7 Disposition 52

2 Ekonomiska sanktioner **55**

2.1 Inledning 55

2.2 Historisk bakgrund 55

2.3 Rättsligt ramverk för antagandet av ekonomiska sanktioner . 62

2.3.1 Inledning 62

2.3.2 Ekonomiska sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd 62

2.3.3 EU:s ekonomiska sanktioner 66

2.3.4 Sanktioner antagna av en enskild stat: svensk och amerikansk rätt som exempel 71

2.4 Sanktionslagstiftningens tillämpningsområde och utformning 81

2.4.1 Inledning 81

2.4.2 De ekonomiska sanktionernas tillämpningsområde .. 82

2.4.3 De ekonomiska sanktionernas adressat 94

2.4.4 De ekonomiska sanktionernas innehåll 96

2.4.5 Ansvarsfriskrivningar och friskrivningsklausuler ... 100

2.4.6 Påföljder, undantag och dispenser 101

2.5 Blockerande lagstiftning – särskilt om EU:s blockerande förordning 102
2.5.1 Allmänt om blockerande lagstiftning 102
2.5.2 EU:s blockerande förordning och dess tillämpningsområde 103
2.5.3 Förordningens instrument för att motverka effekterna av tredjelands extraterritoriella ekonomiska sanktioner 109
2.5.4 Straffrättsliga påföljder vid ageranden i strid mot EU:s blockerande förordning 110

3 Offentligrättsliga regler och anspråk i den internationella privat- och processrätten 111

3.1 Inledning 111
3.2 Gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt och klassificeringen av ekonomisk sanktionslagstiftning 112
3.2.1 Inledning 112
3.2.2 Offentliga och privata intressen 114
3.2.3 Offentliga och privata rättssubjekt 116
3.2.4 Alternativa förhållningssätt till gränsdragningsproblematiken 117
3.2.5 Klassificering av ekonomisk sanktionslagstiftning som offentlig rätt 120
3.3 Internationellt privat- och processrättsliga utgångspunkter för behandlingen av offentligrättsliga anspråk och regler 122
3.3.1 Inledning 122
3.3.2 Offentligrättsliga anspråk 122
3.3.3 Offentligrättsliga regler i lex fori 127
3.3.4 Behandlingen av utländska offentligrättsliga regler i den internationella privaträtten 128
3.4 Isolationsprincipen i svensk internationell privat- och processrätt 143
3.4.1 Allmänt om principens tillblivelse och behandling i doktrinen 143
3.4.2 Isolationsprincipens innebörd enligt Högsta domstolens rättspraxis 149
3.4.3 Sammanfattande anmärkningar 173

II Domstols behörighet 177

4 Allmänna utgångspunkter för svensk internationell behörighet i kommersiella avtalstvister 179
4.1 Inledning 179
4.2 Bryssel I-förordningen och dess tillämplighet på privaträttens område 179
4.2.1 Allmänt om Bryssel I-förordningen och EU-domstolens tolkning av förordningen 179
4.2.2 Privaträttens område som Bryssel I-förordningens materiella tillämpningsområde 188
4.3 Luganokonventionen och dess tillämplighet på privaträttens område 193
4.3.1 Allmänt om Luganokonventionen och tolkningen av dess bestämmelser 193
4.3.2 Privaträttens område som Luganokonventionens materiella tillämpningsområde 196
4.4 Behörighetsnormer i svensk rätt utanför Bryssel/Luganoreglernas tillämpningsområde 197
4.5 Främmande staters processuella immunitet i svensk domstol 200

5 Bryssel/Luganoreglerna och tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning 205
5.1 Inledning 205
5.2 Den autonoma tolkningen av privaträttens område 205
5.2.1 Inledning 205
5.2.2 Allmänna utgångspunkter i EU-domstolens tolkning 206
5.2.3 Utövande av offentliga maktbefogenheter 216
5.2.4 Privaträttens område ska tolkas extensivt 236
5.2.5 Partsställningens betydelse för om talan faller inom privaträttens område 238
5.2.6 Nationell domstols prövning av behörighetsfrågan 240
5.3 Särskilt om tvister som involverar ekonomiska sanktioner . 243
5.3.1 Ekonomiska sanktioner och utövandet av offentliga maktbefogenheter 243
5.3.2 Krav från avsändarstaten 243
5.3.3 Ersättningskrav riktade mot avsändarstaten 247

5.3.4 Kommersiella tvister som involverar ekonomiska sanktioner ... 250
5.3.5 EU:s blockerande förordning och behörighetsfrågan ... 251
5.3.6 Friskrivningsklausulers betydelse för svensk domstols behörighet enligt Bryssel/Luganoreglerna ... 256
5.4 Sammanfattande slutsatser ... 258

6 Svenskt rättskipningsintresse och tvister som involverar ekonomiska sanktioner ... 261
6.1 Inledning ... 261
6.2 Svenskt rättskipningsintresse och isolationsprincipen ... 261
6.2.1 Svenskt rättskipningsintresse som grunden för svensk internationell behörighet ... 261
6.2.2 Isolationsprincipen i behörighetsbedömningen ... 266
6.2.3 Partsställningens betydelse för frågan om ett svenskt rättskipningsintresse föreligger ... 276
6.2.4 Domstols beaktande av isolationsprincipen ex officio ... 278
6.3 Behandlingen av vissa tvister som involverar ekonomiska sanktioner ... 281
6.3.1 Inledning ... 281
6.3.2 Krav från avsändarstaten ... 282
6.3.3 Ersättningskrav riktade mot avsändarstaten ... 283
6.3.4 Kommersiella tvister som involverar ekonomiska sanktioner ... 284
6.4 Sammanfattande slutsatser ... 286

III Domstols sakprövning ... 289

7 Metoder för behandlingen av sanktionsbestämmelser i kommersiella tvister ... 291
7.1 Inledning ... 291
7.1.1 Två metoder för behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser ... 291
7.1.2 Den fortsatta dispositionen ... 297
7.2 Allmänt om internationellt tvingande regler i den internationella privaträtten ... 297
7.2.1 Bakgrund ... 297

7.2.2 Den internationellt privaträttsliga regleringen av internationellt tvingande regler ... 301
7.2.3 Internt och internationellt tvingande regler ... 304
7.2.4 Internationellt tvingande regler och ordre public ... 305
7.3 Internationellt tvingande regler enligt artikel 9 (1) i Rom I-förordningen ... 308
7.3.1 Allmänt om Rom I-förordningen och dess reglering av internationellt tvingande regler ... 308
7.3.2 Den unionsrättsliga definitionen av internationellt tvingande regler ... 314
7.3.3 De internationellt tvingande reglernas källor ... 325
7.3.4 Offentligrättsliga regler som internationellt tvingande regler ... 327
7.3.5 Ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler ... 328
7.4 Internationellt tvingande regler och IKL ... 332
7.5 Metodvalets processuella konsekvenser ... 338

8 Sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler ... 343

8.1 Inledning ... 343
8.2 Sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler i lex fori ... 343
8.2.1 Sanktionsbestämmelser i lex fori kan tillämpas oberoende av avtalsstatut ... 343
8.2.2 Tillämpas eller tillerkännas verkan ... 345
8.2.3 Sanktionsbestämmelser i lex fori som ensidiga lagvalsregler (artikel 23 i Rom I-förordningen) ... 346
8.3 Ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler i lex loci solutionis ... 349
8.3.1 Allmänt om artikel 9 (3) i Rom I-förordningen ... 349
8.3.2 Regelns fakultativa karaktär ... 350
8.3.3 Förpliktelser som har sin grund i avtalet ... 350
8.3.4 Landet där förpliktelserna ska utföras eller har utförts ... 354
8.3.5 Olaglighet ... 356
8.3.6 Intresseavvägning ... 358
8.3.7 Tillerkänna verkan ... 366
8.3.8 Något om artikel 12 (2) i Rom I-förordningen ... 366
8.4 Ekonomiska sanktionsbestämmelser i

utländskt avtalsstatut ... 368
8.5 Ekonomiska sanktionsbestämmelser i annat lands lag ... 376
8.6 Konflikter mellan ekonomisk sanktionslagstiftning och blockerande lagstiftning ... 379
8.6.1 Inledning ... 379
8.6.2 Extraterritoriella sanktionsbestämmelser och artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning ... 381
8.7 Sammanfattande slutsatser ... 386
9 Utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som omständigheter ... 389
9.1 Inledning ... 389
9.2 Utländska sanktionsbestämmelser som omständigheter när Rom I-förordningen eller IKL är tillämplig ... 390
9.3 Avtal i strid mot lag och goda seder ... 393
9.3.1 Allmänt ... 393
9.3.2 Tysk rätt ... 393
9.3.3 Svensk rätt ... 399
9.4 Ändrade förhållanden ... 402
9.4.1 Allmänt om ändrade förhållanden ... 402
9.4.2 Utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning som en typ av ändrade förhållanden ... 404
9.4.3 Den utländska sanktionslagstiftningens verkan som ändrade förhållanden ... 409
9.5 Sammanfattande slutsatser ... 418
IV Avslutning ... 421
10 Avslutande slutsatser ... 423
Summary in English ... 431
Käll- och litteraturförteckning ... 437
Rättsfallsförteckning ... 457

Förkortningar

2000 års Bryssel I-förordning	Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
AD	Arbetsdomstolen; Arbetsdomstolens domar
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	Bundesgerichtshof
BrB	Brottsbalken
Bryssel I-förordningen	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1215/2012 av den 12 december 2012 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (omarbetning)
CAATSA	Countering America's Adversaries Through Sanctions Act
C.F.R.	Code of Federal Regulations
CISADA	Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act
CISG	Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor / lag (1987:822) om internationella köp
CML Rev.	Common Market Law Review
CoCom	Coordinating Committee on Multilateral Export Controls
DoJ	U.S. Department of Justice

Ds	Departementsserien
EFTA	Europeiska frihandelssammanslutningen (European Free Trade Association)
EEG	Europeiska ekonomiska gemenskapen
EG	Europeiska gemenskapen
EGPIL/GEDIP	European Group for Private International Law/Groupe européen de droit international privé
EGT	Europeiska gemenskapernas officiella tidning
EPIL	Encyclopedia of Private International Law
ERT	Europarättslig tidskrift
EU	Europeiska unionen
EUT	Europeiska unionens officiella tidning
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
EU:s blockerande förordning	Rådets förordning (EG) nr 2271/96 av den 22 november 1996 om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredje land, och åtgärder som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
FEUF	Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt
FN	Förenta nationerna
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
GATT	The General Agreement on Tariffs and Trade
GUSP	EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik
HD	Högsta domstolen
ICJ	International Court of Justice
IEEPA	International Emergency Economic Powers Act

IKL	Lag (1964:528) om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker
ISA	Iran Sanctions Act of 1996
JPrIL	Journal of Private International Law
JT	Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet
KOM	Kommissionen
Köplag	Köplag (1990:931)
LIBERTAD	Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996
LSF	Lagen (1999:116) om skiljeförfarande
Luganokonventionen	Konvention om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område undertecknad i Lugano den 30 oktober 2007
m.v.h.	Med vidare hänvisning
ND	Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avd. I
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv, avd. II
OFAC	The U.S. Department of the Treasury's Office of Foreign Assets Control
OJ	The Official Journal of the European Union
Opec	Organization of the Petroleum Exporting Countries
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
Prop.	Proposition
Pub. L.	Public Law
RabelsZ	Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht
Recueil des cours	Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye

Res.	Resolution
RH	Rättsfall från hovrätterna
Rom I-förordningen	Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I)
Rom II-förordningen	Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II)
Romkonventionen	1980 års Romkonvention om tillämplig lag på avtalsförpliktelser
SDN-listan	The Specially Designated Nationals and Blocked Persons List
SOU	Statens offentliga utredningar
Stat.	Statute
SvJT	Svensk juristtidning
SWIFT	Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser (före 1991: Sveriges överenskommelser med främmande makter)
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
TWEA	Trading with the Enemy Act
UNPA	U.N. Participation Act
U.S.C.	United States Code
USD	Amerikansk dollar
Yb. PrIL	Yearbook of Private International Law

Förord

Mark Twain yttrade i något sammanhang följande livsvisdom:

> A man who carries a cat by the tail learns something he can learn in no other way.

Detsamma gäller nog för en person som skriver en akademisk avhandling i internationell privaträtt. Man lär sig något som man inte hade lärt sig annars. Och vad man lär sig beror på hur man tar sig an uppgiften.

Det beror också till stor del på all den hjälp man får av andra.

Det är många som har hjälpt mig. Avhandlingen har skrivits inom ramen för en anställning som doktorand vid Juridiska fakulteten vid Lunds universitet. Jag vill rikta ett tack till alla vid fakulteten som engagerat sig i eller på andra sätt bidragit till avhandlingsarbetet.

Ulf Maunsbach och Henrik Wenander har handlett mig i avhandlingsskrivandet. De har under resans gång varit positiva och uppmuntrande, stöttat mig, och gett mig många värdefulla råd. När jag någon gång försökt ”ta katten i svansen” har de vänligt avrått mig. Stort tack för det.

Utöver mina handledare är det många andra som läst hela eller delar av texten och kommit med värdefulla kommentarer. Ett särskilt tack vill jag rikta till Michael Bogdan, som var granskare vid mitt mittseminarium och som även vid andra tillfällen diskuterat olika aspekter av avhandlingsämnet med mig. Vilhelm Persson var också granskare vid mittseminariet och bidrog med många insiktsfulla kommentarer, som jag är mycket tacksam för.

Marie Linton var granskare vid mitt slutseminarium. Hennes grundliga läsning av mitt manus och hennes konstruktiva kommentarer har varit till stor hjälp vid färdigställandet av avhandlingen. Stort tack!

Kristian Gustafsson, Alexander Hardenberger och Marcus Utterström har vid olika tillfällen läst delar av manuset och diskuterat olika avhandlingsrelaterade frågor med mig. Det hade varit både tråkigare och svårare att skriva avhandlingen utan den hjälpen.

Även om jag alltså har fått mycket hjälp och stöd i avhandlingsarbetet har jag helt på egen hand lyckats bidra med alla eventuella felaktigheter och otydligheter i den slutliga texten.

Tiden som doktorand vid Juridiska fakulteten i Lund har förgyllts av nuvarande och före detta doktorandkollegor. Ett särskilt tack för den här tiden: Arnljótur Ástvaldsson, Julia Björverud, Max Carlin, Richard Croneberg, David Dryselius, Kristian Gustafsson, Marie Göransson, Alexander Hardenberger, Jakob Hobér, Torvald Larsson, Aurelija Lukoseviciene, Mathilda Tarandi och Marcus Utterström. Tack också till lärarlaget i civilrättskipning och internationell privaträtt. Utan den uppmuntran jag som amanuens och studentlärare fick av Lotta Maunsbach och Peter Westberg hade det kanske aldrig blivit någon doktorandtid.

Jag vill även tacka personalen på Lunds tingsrätt, där jag delvis parallellt med doktorandstudierna genomförde min tingsmeritering, för beviljad tjänstledighet, som möjliggjorde att jag överhuvudtaget kunde påbörja forskningsprojektet.

Stort tack, slutligen, till familj och vänner som hjälpt mig på olika sätt och som visat både artigt och milt intresse när jag pratat om min avhandling. Ett särskilt tack till min fru Anna, som läst och kommenterat delar av avhandlingsmanuset. Därutöver har du, tillsammans med Harriet och Nils, hjälpt mig på tusentals andra sätt. Inte minst med att tänka på mycket viktigare saker än avhandlingsskrivandet.

Jag har endast i undantagsfall beaktat material som tillkommit efter den 31 maj 2024.

Lund, den 19 september 2024

I Allmän del

1 Inledning

1.1 Utgångspunkter

Den här avhandlingen handlar om internationellt privat- och processrättsliga frågeställningar relaterade till svensk domstols behandling av ekonomisk sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister. I avhandlingen har jag särskilt undersökt frågor som kan uppkomma när domstolen ska ta ställning till sin internationella behörighet och lagvalsfrågor vid sakprövningen.

Det här är frågor som har fått en viss aktualitet under senare år, inte minst sedan inledningen av det rysk-ukrainska kriget 2014 och Rysslands invasion av Ukraina 2022. EU har varit tongivande i antagandet av ekonomiska sanktioner mot Ryssland, och meddelade under sommaren 2024 sitt fjortonde ”sanktionspaket” mot landet med anledning av invasionen 2022.[1] De ekonomiska sanktionerna har begränsat eller förbjudit både export och import av olika varor och tjänster, främst avseende högteknologisk utrustning, såsom avancerade halvledare och elektroniska komponenter, och inom energisektorn i allmänhet.[2] Samtidigt har även andra stater, inte minst USA, antagit ekonomiska sanktioner mot Ryssland. Den ryska regimen har slagit tillbaka med sina egna sanktioner. Sanktionsregelverket blir svårt att överskåda, inte minst för större företag som bedriver sin verksamhet globalt och därigenom kan träffas av flera olika sanktionsregimer.[3] Det stora antalet ekonomiska

[1] Se rådets beslut (Gusp) 2024/1744 av den 24 juni 2024 om ändring av beslut 2014/512/Gusp om restriktiva åtgärder med hänsyn till Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L, 2024/1744, 24.6.2024 och rådets förordning (EU) 2024/1745 av den 24 juni 2024 om ändring av förordning (EU) nr 833/2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L, 2024/1745, 24.6.2024.

[2] Se EU:s översikt av de ekonomiska sanktionerna mot Ryssland: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/#sanctions [besökt den 31 maj 2024].

[3] Det är svårt att få överblick över alla sanktioner eftersom materien förändras kontinuerligt. En översikt avseende sanktioner som gäller i Sverige finns på Regeringskansliets hemsida

sanktioner till trots har, i skrivande stund, den ryska krigsföringen i Ukraina fortsatt, och det är oklart hur den ryska ekonomin, och landets militära kapacitet, påverkats av sanktionerna. Den ryska utrikeshandeln med parter som står utanför sanktionsregimen, såsom Kina och Indien, har intensifierats, samtidigt som det uppstått ”skuggmarknader” i syfte att kringgå export- och importrestriktionerna i förhållande till länder i väst.[4]

Ekonomiska sanktioner ger upphov till många frågor, av både rättslig och ekonomisk natur.[5] I avhandlingen har jag fokuserat på hur sanktionslagstiftningen kan behandlas inom ramen för prövningen av en internationell kommersiell avtalstvist i svensk domstol.

---

https://www.regeringen.se/regeringens-politik/utrikes--och-sakerhetspolitik/sanktioner/sanktioner-avseende-ryssland-och-ukraina/ [besökt den 31 maj 2024] med vidare hänvisningar till EU-källor. USA tillhandahåller en förteckning under Office of Foreign Assets Control (OFAC) https://ofac.treasury.gov/ [besökt den 31 maj 2024]. För en behandling av den rättsliga reaktionen i Ryssland mot de antiryska sanktioner som antagits sedan den ryska invasionen av Ukraina se Eliseev/Muranov/Andrianova (2024), ”Reaction of the Russian State Courts, Arbitration Centers and Arbitral Tribunals to the Sanctions and Countersanctions of 2022–2023”, *Czech Yearbook of International Law*, s. 3–44.

[4] Se Wilson/Cook, ”’Shadow fleet’ helps Kremlin evade oil price cap”, *Financial Times*, 11 december 2023, s. 4. EU eftersträvade genom sitt elfte och tolfte sanktionspaket att förhindra just sådana kringgåenden av de ekonomiska sanktionerna genom att förbjuda transitering av varor genom Rysslands territorium samt stärka det bilaterala och multilaterala samarbetet med tredjeländer som möjliggjort kringgåenden av unionens sanktioner mot Ryssland. I sista hand ska försäljning och leverans av vissa varor kunna förbjudas även i förhållande till de länderna. Därtill har man infört krav på att exportörer etablerade inom EU ska införa s.k. ”no re-export to Russia”-klausuler vid vissa varutransaktioner med personer i tredje land. Se rådets beslut (Gusp) 2023/1217 av den 23 juni 2023 om ändring av beslut 2014/512/Gusp om restriktiva åtgärder med hänsyn till Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 159I, 23.6.2023, s. 451–525; rådets beslut (Gusp) 2023/1218 av den 23 juni 2023 om ändring av beslut 2014/145/Gusp om restriktiva åtgärder mot åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L 159I , 23.6.2023, s. 526–644; rådets beslut (Gusp) 2023/2871 av den 18 december 2023 om ändring av beslut 2014/145/Gusp om restriktiva åtgärder mot åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L, 2023/2871, 18.12.2023; rådets beslut (Gusp) 2024/746 av den 23 februari 2024 om ändring av beslut 2014/512/Gusp om restriktiva åtgärder med hänsyn till Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L, 2024/746, 23.2.2024.

[5] I de redogörelser för användningen av ekonomiska sanktioner som finns kommer olika perspektiv till uttryck. Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), *Economic Sanctions Reconsidered*, utgår exempelvis från ett ekonomiskt perspektiv medan van den Herik, L. (red.) (2017), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, anammar ett mer folkrättsligt perspektiv, samtidigt som arbetet även belyser sanktionslagstiftningens samspel med andra rättsområden.

Jag har undersökt det här ämnet ur ett internationellt privat- och processrättsligt perspektiv, med fokus på frågor om internationell behörighet och tillämplig lag.[6] Förekomsten av ekonomisk sanktionslagstiftning aktualiserar nämligen flera internationellt privat- och processrättsliga frågor. Följande exempel illustrerar de frågeställningar som kan uppkomma.

> A, ett svenskt bolag, har ingått avtal med B, ett ryskt bolag, om leverans av viss högteknologisk utrustning från A i Sverige till B i Ryssland. Efter avtalsslutet men innan någon leverans har skett inför EU ekonomiska sanktioner mot Ryssland. Sanktionslagstiftningen förbjuder exporten av utrustningen. A vägrar prestera enligt avtalet.

Om B väljer att stämma A vid svensk domstol, är svensk domstol då behörig att pröva tvisten även om det innebär att den också måste ta ställning till de ekonomiska sanktionernas eventuella verkningar? Annorlunda uttryckt, omfattas tvisten av domstolens internationella behörighet att pröva kommersiella avtalstvister mellan enskilda? Anta vidare att det är USA, i stället för EU, som antagit de aktuella ekonomiska sanktionerna, påverkar det i så fall svaret på frågan?

Har domstolen väl konstaterat att den är behörig uppkommer ytterligare frågor. Anta att parterna avtalat om tillämpningen av rysk rätt, är det då likväl möjligt att tillämpa den unionsrättsliga ekonomiska sanktionslagstiftningen i svensk domstol? Och vad gäller för verkningarna hos den amerikanska sanktionslagstiftningen om avtalet i övrigt regleras av svensk internationell köprätt? Ska den utländska sanktionslagstiftningen behandlas på samma sätt som utländska exempelvis avtalsrättsliga bestämmelser? Eller ska den inte alls behandlas som utländska rättsnormer utan snarare som omständigheter som kan få relevans under den svenska internationella köprätten, exempelvis som prestationshinder? Anta vidare att den ryska lagstiftaren antagit en författning som förbjuder personer inom rysk jurisdiktion att följa de utländska ekonomiska sanktionerna (blockerande lagstiftning). Vilken betydelse kan sådan lagstiftning få vid sakprövningen? Och hur ska den svenska domstolen förhålla sig till eventuell blockerande lagstiftning som antagits av EU och som omfattar de aktuella amerikanska sanktionerna (om EU, i exemplet, inte heller självständigt antagit några motsvarande sanktioner mot Ryssland)?

[6] Se närmare om hur avhandlingsämnet preciseras avsnitt 1.3 och avsnitt 1.4 beträffande vissa avgränsningar.

Även om exemplet till viss del bygger på fiktiva förhållanden (både EU och USA[7] har antagit ekonomiska sanktioner mot Ryssland och EU:s blockerande lagstiftning omfattar inte USA:s ekonomiska sanktioner mot Ryssland[8]) illustrerar det vilken typ av internationellt privat- och processrättsliga frågeställningar som kan uppkomma när ett internationellt kommersiellt avtalsförhållande träffas av ekonomisk sanktionslagstiftning. De här frågeställningarna anknyter till vissa mer allmänna problem inom den internationella privat- och processrätten, såsom hur en domstol ska förhålla sig till utländsk offentligrättsligt präglad lagstiftning och krav som grundar sig på sådan lagstiftning. Domstolarna befinner sig här inom ett förhållandevis oklart rättsläge, där avgörandet i hög grad styrs av förhållandena och de involverade intressena i det enskilda fallet. Jag utvecklar det här närmare i avsnitt 1.3 där jag redogör för avhandlingens forskningsfrågor och problemformulering.

Därtill är sanktionslagstiftningen som sådan komplicerad och sällan utformad med de internationellt verksamma kommersiella aktörernas intressen i åtanke. De ekonomiska sanktionerna antas av en stat (avsändaren[9]) – eller, vilket är vanligare för svenskt vidkommande, av FN:s säkerhetsråd eller av EU – i syfte att få en annan stat eller aktör (adressaten) att handla på ett visst sätt eller att avstå från ett visst handlande. Det är med andra ord i första hand utrikes- och säkerhetspolitiska överväganden som ligger till grund för antagandet av de ekonomiska sanktionerna. Men samtidigt som de ekonomiska sanktionerna riktar sig mot en stat eller en annan aktör, har sanktionernas adressat inte en rättslig skyldighet att agera i enlighet med sanktionerna. Inte heller är det enskilda företag och individer i adressatlandet som träffas av de ekonomiska sanktionerna. De ekonomiska sanktionernas avsändare kan endast

[7] USA:s sanktionsprogram mot Ryssland är omfattande. Se för en översikt, som dock inte är helt uppdaterad, Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), *U.S. Export Controls & Economic Sanctions*, s. 300–316. De ekonomiska sanktioner som relaterar till Rysslands olagliga annektering av Krimhalvön och invasionen av Ukraina återfinns i huvudsak i Ukraine Freedom Support Act, Pub. L. No. 113–272, 128 Stat. 2952 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8921–8930), Sovereignty, Integrity, Democracy, and Economic Stability of Ukraine Act, Pub. L. No. 113–95, 128 Stat. 1088 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8901–8910) och 31 C.F.R. §§ 587.101–587.901 (Russian Harmful Foreign Activities Sanctions Regulations).

[8] EU:s blockerande lagstiftning återfinns i rådets förordning (EG) nr 2271/96 av den 22 november 1996 om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredje land, och åtgärder som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning, EGT L 309, 29.11.1996, s. 1–6 (EU:s blockerande förordning). EU:s blockerande förordning syftar till att motverka effekterna i EU:s medlemsstater av extraterritoriella ekonomiska sanktioner och omfattar i praktiken, åtminstone i skrivande stund, endast vissa amerikanska extraterritoriella ekonomiska sanktioner. Förordningen behandlas vidare i avsnitt 2.5.

[9] Se vidare avsnitt 1.2 beträffande användningen av terminologin ”avsändare” och ”adressat”.

anta rättsligt bindande sanktionslagstiftning för aktörer inom dess egen jurisdiktion.[10] Det är därmed i första hand internationellt verksamma företag i eller med anknytning till sanktionernas avsändare som måste förhålla sig till de ekonomiska sanktionerna. För de här kommersiella aktörerna, vars handlande så långt har präglats av den fria handelns logik, kan de ekonomiska sanktionerna framstå som en anomali.[11] Plötsligt förväntas de avsluta sina mellanhavanden med parter i adressatlandet, oberoende av vilka konsekvenser det får för deras verksamhet.[12] Oavsett om de väljer att agera i enlighet med de ekonomiska sanktionerna eller, på grund av blockerande lagstiftning i adressatlandet, i strid mot dem, får det som regel negativa följder för verksamheten. De riskerar också att ”svartlistas” av andra stater och organisationer, om de inte följer de ekonomiska sanktionerna eller inte avvecklar sina mellanhavanden i adressatlandet tillräckligt skyndsamt.[13] På så vis används de som instrument för att genomdriva utrikespolitiken hos de ekonomiska sanktionernas avsändare och, på ett mer informellt sätt, politiska ståndpunkter hos andra stater och aktörer.

De negativa (ekonomiska) konsekvenser som drabbar företag och andra aktörer genom antagandet av de ekonomiska sanktionerna kan givetvis inte jämföras med det lidande som ofta drabbat enskilda till följd av de händelser som föranlett att de ekonomiska sanktionerna antagits från första början. Beskrivningen ovan visar likväl hur de ekonomiska sanktionerna, på grund av sin utformning, i allra högsta grad kan påverka rättigheter och skyldigheter hos parterna i internationella kommersiella avtalsförhållanden. På grund av sakernas internationella anknytning – att avtalstvister som har sin upprinnelse i antagandet av de ekonomiska sanktionerna kan prövas både i det land som

[10] Ekonomiska sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd är inte bindande för enskilda utan skapar endast en skyldighet för FN:s medlemsstater att genomföra sanktionerna i nationell rätt (för svenskt vidkommande genomförs de dock i allmänhet på unionsnivå). Se vidare avsnitt 2.3 om det rättsliga ramverket för antagandet av ekonomiska sanktioner.

[11] Se Szabados, T. (2019), *Economic Sanctions in EU Private International Law*, s. 1.

[12] Se Basedow, J. (1984), ”Private Law Effects of Foreign Export Controls – An International Case Report”, *German Yearbook of International Law*, s. 110; dens. (2013), ”The Law of Open Societies – Private Ordering and Public Regulation of International Relations. General Course on Private International Law”, *Recueil des cours*, s. 318.

[13] Sådana svartlistningar har förekommit med anledning av företag som fortsatt att bedriva verksamhet i Ryssland efter den ryska invasionen av Ukraina 2022. Ett i Sverige medialt uppmärksammat fall var när nöjesparken Liseberg valde att pausa sina inköp från den amerikanska livsmedelstillverkaren Mondelez, se exempelvis SVT Nyheter, ”Liseberg svänger om chokladen”, den 14 juni 2023 (https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/liseberg-svanger-pausar-inkop-fran-mondelez [besökt den 31 maj 2024]).

antagit dem och i andra länders domstolar, och att olika länders rättsordningar kan vara tillämpliga på de avtal som påverkas av sanktionerna – lämpar sig ett internationellt privat- och processrättsligt perspektiv för att undersöka de ekonomiska sanktionernas rättsliga verkningar på de här avtalsförhållandena.

Innan jag beskriver avhandlingens syfte och föremålet för undersökningen närmare ska något preliminärt sägas om vad ekonomiska sanktioner är. Kapitel 2 innehåller en mer omfattande redogörelse för ekonomisk sanktionslagstiftning som förekommer i avhandlingen.

1.2 En definition av *ekonomiska sanktioner*

I det följande preciserar jag vad jag i avhandlingen avser med *ekonomiska sanktioner*. Jag definierar också ett antal underkategorier avseende vissa typer av sanktioner av betydelse för avhandlingen. För att precisera innebörden hos *ekonomiska sanktioner* använder jag mig av vissa hjälptermer, som jag inledningsvis ska presentera och definiera, nämligen *avsändare* och *adressat*.

Med *avsändare* avses ”en stat eller organisation som självständigt antagit eller genomfört ekonomiska sanktioner”. *Adressat* syftar på den ”aktör som är föremål för ekonomiska sanktioner”. När EU antar ekonomiska sanktioner mot Ryssland är det alltså EU som är avsändare och Ryssland som är adressat.

De ekonomiska sanktionernas adressat ska skiljas från de aktörer som har en rättslig skyldighet att agera i enlighet med de ekonomiska sanktionerna. EU:s ekonomiska sanktioner mot Ryssland förbjuder aktörer verksamma inom EU att genomföra vissa transaktioner med aktörer med kopplingar till adressaten Ryssland. På så vis använder avsändaren aktörerna inom dess egen jurisdiktion som ett medium för att rikta ekonomiska sanktioner mot den avsedda adressaten.[14]

De ekonomiska sanktionernas adressat behöver inte vara en stat. De ekonomiska sanktionerna kan rikta sig mot andra organisationer eller mot enskilda individer. I avhandlingen fokuserar jag dock i första hand på sådana

[14] När FN:s säkerhetsråd fattat beslut om att FN:s medlemsstater ska genomföra vissa ekonomiska sanktioner mot en utpekad adressat är det inte givet om det är FN:s säkerhetsråd eller den stat som genomför sanktionerna som ska benämnas som avsändare. Att det är FN:s säkerhetsråd som har beslutat om sanktionerna är relevant för hur de ska behandlas i internationellt privat- och processrättsligt hänseende. Det är också relevant vilken stat som har antagit den sanktionslagstiftning som genomför säkerhetsrådets sanktioner, eftersom det kommer att bestämma det territoriella och personella tillämpningsområdet för sanktionerna. Därmed kan det finnas behov av att titulera både FN:s säkerhetsråd och den genomförande staten som avsändare.

ekonomiska sanktioner som har en viss stat som adressat. Ibland använder jag därför variationer på den här presenterade terminologin, såsom *adressatland* eller *adressatstat*.[15]

Inte heller avsändaren behöver vara en stat. Det syns inte minst i det att EU i förhållandevis stor omfattning antar egna, eller genomför FN:s säkerhetsråds, ekonomiska sanktioner. När jag därför skriver att vissa sanktioner gäller för handlingar på ”avsändarens territorium” behöver det inte endast avse en stats territorium utan kan också avse unionens territorium, vilket motsvaras av medlemsstaternas territorier inom vilka EU-fördraget är tillämpligt.[16] I de fall det är nödvändigt att upprätthålla en distinktion mellan olika typer av avsändare påtalar jag det.

Med det går jag nu vidare och preciserar innebörden hos *ekonomiska sanktioner* som en underkategori till *internationella sanktioner*.

Internationella sanktioner kan delas upp i *ekonomiska sanktioner* och *övriga sanktioner*.[17] De senare är främst av diplomatisk eller militär natur och behandlas inte närmare i den här avhandlingen. Till sin karaktär kan möjligen de ekonomiska sanktionerna sägas falla någonstans mellan de diplomatiska och militära sanktionerna: det är inte lika allvarligt att anta ekonomiska sanktioner som att vidta militära sanktioner mot en stat, men det är allvarligare, och möjligen mer effektivt, än att exempelvis avbryta de diplomatiska kontakterna med en stat.[18]

En allmänt vedertagen definition av *ekonomiska sanktioner*, som upptagits i något internationellt instrument, finns inte. I doktrinen förekommer dock flera förslag på hur *ekonomiska sanktioner* kan definieras.[19] Samtliga förslag,

---

[15] Även om sanktionernas adressat är en stat kan sanktionslagstiftningen vara formulerad så att den tar sikte på transaktioner mellan rättssubjekt i avsändarlandet och vissa utpekade rättssubjekt i adressatstaten. Se vidare underavsnitt 2.4.3.

[16] Se vidare underavsnitt 2.4.2.

[17] Jfr dock definitionen av *internationella sanktioner* i SOU 2024:46 *Ny lag om internationella sanktioner – Genomförande av EU:s sanktionsdirektiv*, s. 133. Där avses med *internationella sanktioner* dels ”restriktiva åtgärder som beslutats eller rekommenderats av FN:s säkerhetsråd i överensstämmelse med FN-stadgan (artikel 39 och 41), dels restriktiva åtgärder som antas av [EU] på grundval av artikel 29 FEU, s.k. rådsbeslut, eller artikel 215 FEUF, s.k. rådförordningar”. Se vidare avsnitt 2.3 beträffande det rättsliga ramverket för antagandet av ekonomiska sanktioner.

[18] Se Lowenfeld, A. (2008), *International Economic Law*, s. 925; Ruys, T. (2017), ”Sanctions, Retortions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework”, I: van den Herik, L. (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, s. 22.

[19] Utöver de förslag jag redogör för nedan se Matray, L. (1997), ”Embargo and Prohibition of Performance”, I: Böckstiegel, K. (red.), *Acts of State and Arbitration*, s. 69. Matray avser med *embargo* ”a measure, the purpose of which is to restrict, in part or in whole, the

liksom det jag slutligen stannar vid, definierar *ekonomiska sanktioner* baserat på vilken typ av åtgärder som antas. Det är dock i princip möjligt att tänka sig andra moment i definiensledet, såsom att en viss aktör ska ha vidtagit åtgärderna eller att åtgärderna ska utgöra en respons mot ett bestämt (folkrättsstridigt) handlande.[20]

Lowenfeld definierar *economic sanction* enligt följande:

> measures of an economic – as contrasted with diplomatic or military – character taken by states to express disapproval of the acts of the target state or to induce that state to change some policy or practice or even its governmental structure.[21]

En sådan definition fångar visserligen kärnan i vad ekonomiska sanktioner är, nämligen en form av ekonomiskt påtryckningsmedel som kan användas av en stat mot en annan stat. Samtidigt missar definitionen att många ekonomiska sanktioner inte antas av stater utan av FN:s säkerhetsråd eller av EU och att de kan rikta sig mot andra aktörer än stater, såsom individer tillhörande en terrororganisation. I de här avseendena är följande definition, enligt min mening, bättre.

Gordon/Smyth/Cornell stipulerar följande innebörd hos *sanctions*:

> non-forcible (ie, non-military) foreign policy measures adopted by states or international organisations and designed, possibly among other things, to influence other states or non-state entities or individuals to change their behaviour or take a particular course of action.[22]

Författarna konstaterar att deras definition är tämligen vid och således kan avse en uppsjö av åtgärder som vidtas i utrikespolitiska ändamål. De snävar därför in sin definition genom att uppställa som villkor att sanktionerna ska kräva genomförande på rättslig väg (legal implementation). Därigenom omfattar

---

economical relationships with a specific state". Till den här typen av åtgärder räknar författaren även sådana som motiveras av andra skäl än rent ekonomisk-politiska, såsom folkhälsoskäl.

[20] Se Ruys, T. (2017), s. 17, ff för en diskussion om olika synsätt i den här frågan. De definitioner som utgår från att åtgärderna ska utgöra en respons mot ett folkrättsstridigt handlade, i syfte att få aktören att handla i enlighet med folkrätten, eller att åtgärderna ska ha vidtagits av en viss aktör, i första hand en internationell organisation, som en form av "countermeasures", verkar dock åsyfta en vidare definition av sanktioner inom folkrätten. Det skulle alltså mer överensstämma med vad jag kallar internationella sanktioner, som omfattar militära, diplomatiska och ekonomiska sanktioner.

[21] Lowenfeld, A. (2008), s. 850.

[22] Gordon/Smyth/Cornell (2019), *Sanctions Law*, s. 2.

deras definition, hävdar författarna, tre breda underkategorier av sanktioner, nämligen *finansrelaterade sanktioner*, *handelsrelaterade sanktioner* och *reseförbud*.[23] Med den kvalificeringen liknar deras definition den som återfinns hos Szabados:

> Economic sanctions are measures of an economic nature restricting commercial or financial exchange adopted unilaterally or collectively by states or (international or regional) organisations, primarily in order to bring a state, other entities and individuals to pursue a policy deemed desirable or not to pursue a policy deemed non-desirable by the entity adopting the measure.[24]

Szabados definition är dock något snävare och omfattar inte reseförbud.

Med utgångspunkt i framför allt de två sistnämnda definitionerna avser jag i avhandlingen med *ekonomiska sanktioner*

> åtgärder av ekonomisk natur (vilket skiljer dem från diplomatiska eller militära sanktioner) som antas av en avsändare mot en adressat och begränsar handelsutbytet eller det finansiella utbytet mellan avsändaren och adressaten i syfte att få adressaten att agera på ett ur avsändarens perspektiv önskvärt sätt eller att avhålla sig från ett agerande som avsändaren anser icke-önskvärt.

Av definitionen går att utläsa, vilket Gordon/Smyth/Cornell och Szabados också konstaterar, att de ekonomiska sanktionerna i princip kan delas in i ytterligare två underkategorier: *handelsrelaterade ekonomiska sanktioner*, som begränsar handelsutbytet mellan avsändaren och adressaten, och *finansrelaterade ekonomiska sanktioner,* som begränsar det finansiella utbytet mellan avsändaren och adressaten.[25]

Handelsrelaterade ekonomiska sanktioner är sådana åtgärder som avsändaren vidtar mot adressaten i syfte att begränsa export till och/eller import från adressaten. Syftet med åtgärderna är detsamma som för ekonomiska sanktioner i allmänhet, nämligen att få adressaten att agera i enlighet med avsändarens vilja genom att begränsa adressatens tillgång till marknaderna för viktiga export- och/eller importvaror.[26] Det handlar helt enkelt om att begränsa flödet av tjänster och varor mellan adressaten och

[23] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 2–3.

[24] Szabados, T. (2019), s. 6–7.

[25] Se om distinktionen Azeredo Da Silveira, M. (2014), *Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation*, s. 15–16.

[26] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 1.

avsändaren och potentiellt också andra stater (tredje länder) som dock inte är föremål för de ekonomiska sanktionerna. Handelsrelaterade ekonomiska sanktioner som tar sikte på exporten till adressaten brukar ibland kallas för ”handelsembargon”[27] medan importförbud av vissa varor och tjänster från adressaten ibland går under namnet ”bojkott”[28]. Export- eller importförbuden kan även träffa varor med särskilda användningsområden, såsom vapen och annan militär utrustning.[29]

Finansrelaterade ekonomiska sanktioner syftar i stället till att begränsa det finansiella flödet till adressaten. Det kan till exempel röra sig om en begränsad långivning till adressaten som sådan eller till kommersiella aktörer med kopplingar till adressaten.[30] De ekonomiska sanktioner som förekommer idag är ofta finansrelaterade.[31] Genom att utesluta adressatlandets bankväsen från internationella betalsystem kan avsändaren också begränsa möjligheterna för adressaten att erlägga räntebetalningar för redan utfärdade statslån, vilket kan framtvinga en inställelse av betalningen och i förlängningen adressatens statskonkurs.[32]

Ibland är det svårt att separera de finansrelaterade ekonomiska sanktionerna från de handelsrelaterade, eftersom de förra kan ha en omedelbar påverkan även på adressatens export eller import av varor och tjänster, inte minst genom möjligheten för de kommersiella aktörerna i ett adressatland att ta betalt för eller finansiera sina handelstransaktioner. Finansrelaterade ekonomiska

---

[27] Se Garcimartín Alférez, F. (2017), ”Embargo”, *EPIL*, s. 599–606.

[28] Se Szabados, T. (2019), s. 8. En bojkott kan dock också ha sin upprinnelse i att vissa grupper av individer bestämmer sig för att sluta köpa vissa importerade varor. Den typen av bojkott omfattas inte av de handelsrelaterade ekonomiska sanktionerna, såsom de definieras här.

[29] Se vidare underavsnitt 2.4.4.

[30] Se t.ex. artikel 6 i rådets förordning (EG) nr 314/2004 av den 19 februari 2004 om vissa restriktiva åtgärder mot Zimbabwe, EUT L 55, 24.2.2004, s. 1–13, enligt vilken alla penningmedel och andra ekonomiska resurser tillhörande enskilda medlemmar av Zimbabwes regering och andra fysiska eller juridiska personer med kopplingar till den spärras.

[31] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 2.

[32] Se artikel 5h i rådets förordning (EU) nr 833/2014 av den 31 juli 2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 229, 31.7.2014, s. 1–11, som i praktiken utesluter viktiga ryska banker från det internationella betalsystemet SWIFT. Bestämmelsen infördes efter Rysslands invasion av Ukraina i februari 2022 genom rådets förordning (EU) 2022/345 av den 1 mars 2022 om ändring av förordning (EU) nr 833/2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 63, 2.3.2022, s. 1–4.

sanktioner förekommer därför ibland som ett komplement till handelsrelaterade ekonomiska sanktioner.[33]

Ekonomiska sanktioner ska skiljas från mer ordinära handelshinder, såsom höga tullar och diskriminerande skatter eller subventioner till vissa näringsgrenar inom det importerande landet, krav på att varor ska utformas på ett visst sätt för att få säljas i landet liksom standarder, certifieringar och kontrollkrav.[34] Vissa handelshinder, såsom tullar, införs som regel för att gynna en viss näringsgren inom landet som antar dem genom att skydda den från utländsk konkurrens, medan andra handelshinder, såsom särskilda certifieringar för vissa produkter, kan motiveras av exempelvis hälso- eller säkerhetsskäl. Även om sådana handelshinder visserligen kan minska handelsutbytet mellan två stater förbjuder de inte handeln. De ekonomiska sanktionerna har därmed ett annat mål än handelshindren. Genom de ekonomiska sanktionerna vill avsändaren tvinga adressaten att agera, eller avhålla sig från att agera, på ett visst sätt. Det skiljer dem från andra handelsrestriktioner, vilka snarare är avsedda att skydda vissa i huvudsak ekonomiska intressen hos importlandet.[35] Handelshindret är som regel avsett att gynna importlandet, men de ekonomiska sanktionerna kan mycket väl slå tillbaka mot avsändaren så att även avsändaren lider ekonomisk skada.[36]

I avhandlingen använder jag viss övrig terminologi som knyter an till ekonomiska sanktioner. *Ekonomisk sanktionslagstiftning* används för att beskriva sådan lagstiftning som genomför ekonomiska sanktioner. I mer övergripande avsnitt använder jag dock ekonomiska sanktioner och ekonomisk sanktionslagstiftning synonymt. En viss ekonomisk sanktionslagstiftningsakt kan genomföra flera olika ekonomiska sanktioner, såsom EU:s förordning 401/2013[37] (restriktiva åtgärder mot Myanmar) som, efter ändringar, innehåller handelsrelaterade ekonomiska sanktioner i form av exportförbud av viss utrustning och finansrelaterade ekonomiska sanktioner i form av frysning av tillgångar för vissa utpekade personer. De individuella rättsregler som sanktionslagstiftningen består av benämner jag *sanktionsbestämmelser*.

---

[33] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 16. Se vidare underavsnitt 2.4.4 beträffande vad jag där benämner de ekonomiska sanktionernas ”primära” och ”sekundära” förbud.

[34] Se Lowenfeld, A. (2008), s. 850.

[35] Se Mulder, N. (2022), *The Economic Weapon*, s. 14.

[36] Se t.ex. Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 108–112; Lowenfeld, A. (2008), s. 850.

[37] Rådets förordning (EU) nr 401/2013 av den 2 maj 2013 om restriktiva åtgärder mot Myanmar/Burma och om upphävande av förordning (EG) nr 194/2008, EUT L 121, 3.5.2013, s. 1–7.

En *sanktionsregim* är de samlade sanktionslagstiftningsakter som en avsändare antagit mot en viss adressat. EU:s sanktionsregim mot Ryssland består således av samtliga ekonomiska sanktioner som EU har antagit mot Ryssland. Har flera stater eller organisationer antagit ekonomiska sanktioner mot en adressat beskriver jag det som att de deltar i samma sanktionsregim.

Sanktionsprogram har samma innebörd som sanktionsregim men används för amerikansk sanktionslagstiftning.

Jag använder mig i allmänhet av pluralformen ”ekonomiska sanktioner” i avhandlingen. I vissa sammanhang är det dock nödvändigt att tala om en viss bestämd ekonomisk sanktion eller sanktionsbestämmelse, exempelvis i form av ett exportförbud.

Sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd benämns i avhandlingen *multilaterala ekonomiska sanktioner*. EU:s ekonomiska sanktioner benämns *unionsrättsliga ekonomiska sanktioner*. Ekonomiska sanktioner antagna av en enskild stat benämns *unilaterala ekonomiska sanktioner*.

1.3 Avhandlingens syfte och forskningsfrågor

Syftet med avhandlingen är att beskriva och analysera hur den internationella privat- och processrättens behörighets- och lagvalsregler hanterar ekonomisk sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister. Därigenom syftar avhandlingen till att bidra med en fördjupad förståelse för de aktuella rättsnormerna som en del av svensk gällande rätt.[38]

För att genomföra undersökningen i avhandlingen har jag utgått från tre frågor.

1) Är den internationella privat- och processrättens behörighets- och lagvalsregler tillämpliga på ekonomisk sanktionslagstiftning och krav som grundar sig på sådan lagstiftning?
2) Under vilka förhållanden ska eller får svensk domstol pröva internationella kommersiella avtalstvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning?
3) Under vilka förhållanden bör svensk domstol ge effekt åt ekonomisk sanktionslagstiftning vid sakprövningen av tvisten?

[38] Se vidare beträffande avhandlingens ”regelorienterade” ansats, underavsnitt 1.5.1.

Den första forskningsfrågan ligger till grund för avhandlingens beskrivande delar. Här har jag undersökt om den internationella privat- och processrättens regler överhuvudtaget kan tillämpas på situationer som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning, med beaktande av sanktionslagstiftningens (offentligrättsliga) karaktär. Den internationella privat- och processrätten har traditionellt haft en avvisande inställning till, åtminstone utländsk, offentligrättslig lagstiftning.[39] Det är därför inte givet att situationer som påverkas av ekonomisk sanktionslagstiftning ska behandlas på samma sätt som situationer som endast påverkas av privaträttsliga normer. För att besvara frågan har jag först undersökt den ekonomiska sanktionslagstiftningens karaktär och den internationella privat- och processrättens distinktion mellan offentlig rätt och privaträtt. Utifrån det har jag, för internationellt privat- och processrättsliga ändamål, försökt åstadkomma en allmän klassificering av den ekonomiska sanktionslagstiftningen. De internationellt privat- och processrättsliga normerna präglas dock av olika teorier (främst intresseteorin och subjektsteorin[40]), vilket innebär att den ekonomiska sanktionslagstiftningen, och krav som grundar sig på sådan lagstiftning, kan komma att behandlas på olika sätt beroende på vilka internationellt privat- och processrättsliga normer som är tillämpliga. I avhandlingen har jag undersökt tillämpligheten hos vissa behörighets- och lagvalsnormer, som aktualiseras i internationella kommersiella avtalstvister. Normerna har i första hand sin grund i den unionsrättsliga internationella privat- och processrätten.

I behörighetsdelen har jag fokuserat på Bryssel I-förordningens[41] och Luganokonventionens[42] (Bryssel/Luganoreglerna) materiella tillämplighet på tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning. Analysen har i den här delen kretsat kring innebörden hos *privaträttens område*, som återfinns i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen och fastställer instrumentens materiella tillämpningsområde.

[39] Se Bogdan/Hellner (2020), *Svensk internationell privat- och processrätt*, s. 89. Se vidare kapitel 3.

[40] Se beträffande terminologin och teoriernas innehåll avsnitt 3.2.

[41] Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1215/2012 av den 12 december 2012 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (omarbetning), EUT L 351, 20.12.2012, s. 1–32.

[42] Konvention om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, EUT L 339, 21.12.2007, s. 3–41.

I lagvalsdelen har jag undersökt om ekonomisk sanktionslagstiftning kan tillämpas eller tillerkännas verkan som en del av avtalsstatutet eller som *internationellt tvingande regler* enligt artikel 9 i Rom I-förordningen[43].

När de unionsrättsliga instrumenten inte är tillämpliga, eller lämnar en fråga oreglerad, kan svensk domstol behöva falla tillbaka på svenska internationellt privat- och processrättsliga normer. Här har jag fokuserat på innebörden hos den så kallade *isolationsprincipen*, som påverkar svenska domstolars behandling av utländsk offentlig rätt och anspråk som grundar sig på sådan utländsk lagstiftning. Som jag konstaterar i avsnitt 3.4 utgör isolationsprincipen en allmän rättsprincip som kan komma till uttryck inom olika delar av den internationella privat- och processrätten. Jag undersöker isolationsprincipens betydelse i både behörighets- och lagvalshänseende.

Den andra och den tredje forskningsfrågan är mer renodlat analyserande. De blir relevanta först sedan det konstaterats att den ekonomiska sanktionslagstiftningen, i den mån den har privaträttsliga effekter, kan hanteras inom ramen för den internationella privat- och processrätten. Frågan blir då hur den ska hanteras. För att besvara den frågan undersöker jag först under vilka förhållanden svenska domstolar ska eller får pröva mål med internationell anknytning som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning (den andra forskningsfrågan). Behörighetsfrågan undersöks utifrån Bryssel/Luganoreglerna och de svenska autonoma normerna för internationell behörighet i kommersiella avtalstvister.

Till grund för analysen ligger ett antal typfall:

1) En utländsk avsändarstat framställer ett krav mot en enskild. Kravet grundar sig på avsändarstatens sanktionslagstiftning.
2) En enskild framställer ett ersättningskrav mot en utländsk avsändarstat. Den enskilde påstår att skada uppkommit till följd av avsändarstatens antagande av ekonomisk sanktionslagstiftning.
3) Sanktionslagstiftningen aktualiseras i en kommersiell avtalstvist (exempelvis som påstått prestationshinder för en av parterna).
4) Sanktionslagstiftningen omfattas av EU:s blockerande förordning (blockerande lagstiftning).
5) Sanktionslagstiftningen innehåller en friskrivningsklausul som förbjuder domstolen att bevilja ersättningskrav som uppkommit till följd av att en av parterna agerat i enlighet med sanktionslagstiftningen.

[43] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I), EUT L 177, 4.7.2008, s. 6–16.

Vid analysen av typfallen har jag tagit hänsyn till, som en ytterligare variabel, vem som är sanktionernas avsändare (FN:s säkerhetsråd, EU eller en enskild stat).

När det gäller frågan om under vilka förhållanden domstolen bör ge effekt åt den ekonomiska sanktionslagstiftningen vid sakprövningen (den andra forskningsfrågan) har jag undersökt två principiella metoder: att behandla de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som rättsnormer (antingen som en del av avtalsstatutet eller som internationellt tvingande regler) eller att behandla dem som omständigheter (rättsfakta vid tillämpningen av avtalsstatutets materiella normer).

När det gäller den första metoden har jag fokuserat på innebörden hos internationellt tvingande regler enligt artikel 9 i Rom I-förordningen och möjligheten att tillämpa eller tillerkänna verkan åt ekonomiska sanktionsbestämmelser med stöd av den bestämmelsen när sanktionsbestämmelserna tillhör

a) lex fori (domstolslandets lag),
b) lex loci solutionis (lagen på uppfyllelseorten för en avtalsförpliktelse),
c) avtalsstatutet (den lag som är tillämplig på avtalet), eller
d) ett annat lands lag.

Beträffande den andra metoden har jag undersökt möjligheterna för svensk domstol att ge effekt åt utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning inom ramen för ett svenskt avtalsstatut. Tillvägagångssättet benämns i avhandlingen ”materiellrättsligt korrektur”. Här har jag fokuserat på:

A) Den utländska sanktionslagstiftningen som *normativt innehåll*, och
B) De *faktiska verkningarna* av den utländska sanktionslagstiftningen.[44]

Den förstnämnda situationen, A), undersöks inom ramen för läran om avtal i strid mot lag eller goda seder. Frågan är här om exempelvis ett utländskt exportförbud, som en del av en utländsk avsändarstats sanktionslagstiftning, kan subsumeras under ”lag” eller ”goda seder” trots att det inte utgör del av svensk rätt.

Beträffande B) har jag undersökt om den utländska ekonomiska sanktionslagstiftningens faktiska verkningar kan behandlas som en typ av ändrade förhållanden enligt svensk avtalsrätt. Här har jag särskilt undersökt

[44] Skillnaden mellan den utländska rätten som normativt innehåll och dess faktiska verkningar beskrivs i underavsnitt 3.3.4.

om de ekonomiska sanktionerna kan utgöra ett ansvarsbefriande hinder enligt artikel 79 i CISG.

1.4 Avgränsningar

Av syftesformuleringen i avsnitt 1.3 följer att avhandlingen är avgränsad i vissa avseenden. Därutöver tillkommer vissa avgränsningar som inte framgår direkt av syftesformuleringen, utan får ses som preciseringar av densamma.

Avhandlingen utgår från svensk domstols perspektiv.[45] Eftersom det rör sig om kommersiella avtalstvister är det främst svensk allmän domstols perspektiv som utgör utgångspunkt för undersökningen. Det innebär att jag inte har undersökt hur den här typen av frågor behandlas i skiljeförfaranden.[46] En nackdel med en sådan avgränsning är att den typ av frågor som undersöks i avhandlingen ofta kan komma att prövas i skiljeförfarande, på grund av skiljeförfarandets status och popularitet i internationella kommersiella avtalsförhållanden.[47] Samtidigt är det svårt att få del av de domar och beslut som skiljeförfarandena resulterar i. Jag har därför valt att utgå från hur frågorna behandlas i den statliga rättskipningen. Många av de slutsatser jag når i avhandlingens tredje del (om behandlingen av ekonomisk sanktionslagstiftning vid sakprövningen) skulle dock kunna vara av relevans även för sakprövningen i ett skiljeförfarande.[48]

Frågan om allmän domstol kan bortse från ett skiljeavtal, eller ett forumavtal till förmån för utländsk domstol, när det finns ekonomisk sanktionslagstiftning

[45] Se vidare underavsnitt 1.5.2 om rättskällematerialet som legat till grund för undersökningen.

[46] För en sådan studie se Azeredo Da Silveira, M. (2014) med rikliga hänvisningar till internationell, inte minst fransk, litteratur på området.

[47] Se Maunsbach/Bramstång/Lindskoug (2022), *Grundläggande svensk internationell privat- och processrätt*, s. 247 f.

[48] Se för den här iakttagelsen Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 85, som konstaterar ”[…] that principles related to the authority of domestic courts to give effect to overriding mandatory rules may, to a large extent, be transposed to arbitration”. Av sammanhanget framgår att det gäller även beträffande behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser. Vissa skillnader finns dock på grund av att en skiljenämnd inte bevakar forumets intressen på samma sätt som en statlig domstol. Se vidare Kanashevsky, V. A. (2024), ”Sanctions as a Force Majeure: The Approaches in Russian and Foreign Practice”, *Czech Yearbook of International Law*, s. 59. Kanashevsky konstaterar att ryska domstolar tillämpat ryska ekonomiska sanktioner som internationellt tvingande regler i lex fori. Däremot, fortsätter han, är det osannolikt att skiljenämnder skulle behandla sanktionslagstiftning på samma sätt, eftersom de inte bevakar intressena hos ett visst forumland.

i lex fori som riskerar att inte bli beaktad om avtalet respekteras, behandlas inte i avhandlingen.[49]

Avhandlingen behandlar endast behörighets- och lagvalsfrågor. Därmed är frågor om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden undantagna. Det sammanhänger med undersökningens perspektiv, dvs. att den utgår från en tvist som prövas i svensk allmän domstol.

Därutöver följer det av syftesbeskrivningen att jag inte behandlar familjerättsliga frågor, såsom ekonomisk sanktionslagstiftnings betydelse för frågor rörande makars förmögenhetsförhållanden eller arvs- och testamentsrättsliga frågor.

Utgångspunkten för undersökningen är kommersiella avtalstvister mellan näringsidkare. Det innebär att konsumenttvister är uteslutna.[50] Likaså behandlar jag inte avtal mellan enskilda, som inte utförs inom ramen för deras näringsverksamhet, och avtal om offentlig upphandling mellan ett företag och en myndighet. Även utomobligatoriska skadeståndstvister är som utgångspunkt uteslutna från avhandlingen. I undersökningen av behörighetsnormernas tillämplighet på tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning kommer jag dock in på vissa anspråk av utomobligatorisk karaktär, i syfte att belysa behörighetsnormernas tillämpningsområde på ett mer mångfacetterat sätt.[51]

Bland de kommersiella avtalstyperna fokuserar jag på avtal om köp av varor och avtal om utförande av tjänst. Eftersom det rättsliga materialet är förhållandevis komplext har jag velat utgå från enkla typexempel baserade på de här breda avtalstyperna. Det innebär att den ekonomiska sanktionslagstiftning som undersöks i avhandlingen är handelsorienterad och i huvudsak består av import- och exportförbud. Den internationellt privat- och processrättsliga behandlingen av finansrelaterade ekonomiska sanktioner, såsom frysning av tillgångar, har inte undersökts vidare i avhandlingen.

Slutligen är det endast kommersiella avtalstvister med internationell anknytning som jag har undersökt i avhandlingen. Utgångspunkten för de

---

[49] För en behandling av den frågan se Szabados, T. (2019), s. 160–197, och dens. (2018) ”EU Economic Sanctions in Arbitration”, *Journal of International Arbitration*, s. 439–462. Se även Eliseev/Muranov/Andrianova (2024), s. 20–22, som skriver att ryska domstolar bortsett från skiljeklausuler när skiljenämnden haft sitt säte i ”fientliga länder”, med motiveringen att ryska parter riskerar att berövas sin rätt till en rättvis rättegång på grund av sanktionerna mot Ryssland. Sanktionerna kan exempelvis försvåra resor till och möjligheterna att anlita juridiskt ombud i utlandet.

[50] Se Cordero-Moss, G. (2024*)*, *International Commercial Contracts*, s. 2 f, för en övergripande diskussion om innebörden hos *commercial*.

[51] Se särskilt underavsnitt 5.3.2 och 5.3.3 respektive 6.3.2 och 6.3.3.

typfall jag behandlar är att parterna har hemvist i olika stater, som regel i avsändarstaten respektive adressatstaten. Jag behandlar alltså inte rent nationella, eller interna, tvister.

1.5 Metod och material

1.5.1 Avhandlingens regelorienterade utgångspunkt

Avhandlingen är regelorienterad.[52] Den avser att utreda innebörden hos och förhållandet mellan vissa rättsnormer med bäring på behandlingen av ekonomisk sanktionslagstiftning i den internationella privat- och processrätten. Därigenom kan undersökningen sägas utgå från ett internrättsligt perspektiv. Det innebär dock inte nödvändigtvis att rättssystemet uppfattas som en helt isolerad företeelse. Vad som kortfattat kan sägas i den här delen är att avhandlingen har som utgångspunkt en positivistisk syn på rätten. Rätten utgör en social konstruktion bestående av två ”ansikten”, nämligen en social sida och en normativ sida. Rätten kan därmed beskrivas som antingen ett rättssystem, dvs. en uppsättning rättsliga normer, eller som en specifik kategori av sociala konventioner eller praktiker.[53] Rätten är inte en isolerad företeelse utan i allra högsta grad en del av samhället i övrigt. Till sitt normativa innehåll påverkas rätten av moraliska, ekonomiska, religiösa och politiska strömningar i samhället. Samtidigt påverkar rätten, i kraft av sin normativitet, hur samhällets medlemmar agerar.

Själva undersökningsobjektet för avhandlingen kan också beskrivas som svaren på vissa rättsliga frågor som är knutna till behandlingen av ekonomiska sanktioner i den internationella privat- och processrätten. Svaren består i rättsliga påståenden om innehållet i rättsordningen som ett normativt system, de avser de undersökta rättsnormernas innebörd och inbördes relationer.[54] Det liknar den verksamhet en domare ägnar sig åt. För en domare handlar det om att besvara en rättslig fråga i ett specifikt fall. Domaren gör då ett rättsligt påstående om innehållet i rättsordningen med hänsyn till de specifika

[52] Se om distinktionen mellan *problemorienterade* och *regelorienterade* undersökningar, Westberg, P. (1992), ”Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet” i Heuman, L. (red.), *Festskrift till Per Olof Bolding*, s. 421–446.

[53] Se Tuori, K. (2002), *Critical Legal Positivism*, s. 121 ff. Se vidare nedan om synen på rättsliga och utomrättsliga skäl inom rättsdogmatisk rättsvetenskap.

[54] Se Adestam, J. (2014), *Den dokumentvillkorade garantin*, s. 16.

omständigheter som är aktuella i fallet. En rättsvetare uttalar sig mer generellt. De påståenden om rättsordningen som görs inom ett regelorienterat rättsvetenskapligt arbete tenderar att besvara en viss typ av rättsliga frågor eller rättsliga frågor inom ett visst rättsområde.[55]

Rättsvetenskapliga undersökningar som på det här sättet fokuserar på rättsliga frågor och rättsordningens innehåll brukar betecknas som rättsdogmatiska. Exakt vad som karaktäriserar rättsdogmatisk rättsvetenskap är i viss mån omdiskuterat.[56] I det följande utgår jag från att det som kännetecknar rättsdogmatiken är dess bundenhet till rättsordningens normer. Det kan också beskrivas som rättsdogmatikens ”inifrånperspektiv” eller som att rättsdogmatiken är ”systemimmanent”.[57] Innebörden hos rättsordningens normer är undersökningens utgångspunkt, men också undersökningens mål. Det innebär att rättsdogmatiken, så som den uppfattas här, skiljer sig från rättsvetenskapliga undersökningsansatser, som betraktar rätten från ett utifrånperspektiv och analyserar den med hänsyn till ett utomrättsligt värde eller problem.

Rättsdogmatiken sysselsätter sig därmed inte i första hand med rättsnormernas effekt, dvs. de samhälleliga effekterna av ett visst rättsligt påstående.[58] Utomrättsliga värden, dvs. värden vars beaktande inte föreskrivs av en viss rättsnorm, och de från rätten externa effekterna av tillämpningen av rättsordningens normer, kan dock vara av betydelse även inom en rättsdogmatisk undersökning. I de fall något entydigt svar inte går att nå med beaktande av rättsnormernas innehåll kan utomrättsliga skäl tala för en viss lösning av den rättsliga frågan. De utomrättsliga skälen saknar då egentlig rättslig auktoritet[59] men kan likväl fungera som argument vid besvarandet av rättsliga frågor.[60] Det sammanhänger med att rätten inte existerar i ett vakuum.

---

[55] Se Arvidsson, N. (2010), *Aktieägaravtal*, s. 35–36.

[56] Se Sandgren, C. (2005), ”Är rättsdogmatiken dogmatisk?”, *TfR*, s. 649.

[57] Se Sandgren, C (2005), s. 649. Adestam, J. (2014), s. 16, anser att rättsdogmatiken är dogmatisk i den meningen ”att de rådande konventionerna och rättsnormerna tas till utgångspunkt och följs i stället för att ifrågasättas eller utvärderas enligt andra kriterier”. Jareborg, N. (2004), ”Rättsdogmatik som vetenskap”, *SvJT*, s. 4, beskriver rättsdogmatiken som ”systemintern”.

[58] Se t.ex. Olsen, L. (2004), ”Rättsvetenskapliga perspektiv”, *SvJT*, s. 117–118 m.v.h.

[59] Om begreppet rättslig auktoritet och rättskälleläran se Dahlman, C. (2019), ”Begreppet rättskälla”, I: Dahlman/Wahlberg (red.), *Juridiska grundbegrepp: En vänbok till David Reidhav*, s. 55–74.

[60] För en diskussion om normativa luckor se Arvidsson, N. (2010), s. 38 ff och Adestam, J. (2014), s. 20–23.

Den existerar och utvecklas tillsammans med övriga delar av samhället.[61] Inom den internationella privat- och processrätten används ofta utländskt material på det här sättet, dvs. som berikande illustrationer av ett visst problemområde som kräver en lösning eller som argument för en viss lösning.[62]

Syftet med en rättsdogmatisk undersökning är att rekonstruera en viss rättsnorm eller ett visst område av rättsordningen, dvs. en viss uppsättning av rättsnormer som alla har något gemensamt, t.ex. att de avser att reglera samma typ av företeelse, såsom svenska domstolars behandling av ekonomisk sanktionslagstiftning i internationella kommersiella avtalstvister.[63] Rekonstruktionen innebär inte att rättsdogmatikern försöker återskapa något som gått förlorat. Innebörden är snarare att rättsdogmatikern ”bryter ner” och sedan ”bygger om” den aktuella rättsnormen eller det aktuella rättsområdet.[64] Ombyggnaden sker, som utgångspunkt, med hjälp av påståenden baserade i de rättsnormer som följer av rättskällematerialet.

Syftet med rättsdogmatikens hantering av rättsliga frågor, dess rekonstruktion av rättsordningens normsystem, är mångfasetterat. I det följande ska jag se närmare på ett antal tongivande aspekter.

Den rättsdogmatiska rekonstruktionen syftar till att skapa ett system fritt från motsägelser, dvs. fritt från situationer när två kategoriska rättsregler föreskriver motstridiga handlingar. Föreligger en sådan konflikt måste den lösas med hänvisning till en annan rättsnorm, exempelvis en norm rörande den hierarkiska strukturen hos rättsordningen såsom *lex superior derogat legi inferiori* eller *lex specialis derogat legi generali*, alternativt med hänvisning till rättsnormernas rättsliga auktoritet (rättskälleläran). På det här viset kan rättsdogmatiken lösa en konflikt mellan två rättsnormer genom hänvisning till

---

[61] Jfr Högsta domstolens anmärkning i NJA 2019 s. 504 ”Det kaliforniska surrogatarrangemanget”, punkt 13, om innehållet i svensk ordre public: ”Även om de allmänna förutsättningarna är uppfyllda för att en utländsk dom i och för sig ska ges verkan i Sverige, kan sådan verkan hindras om det skulle strida mot grunderna för den svenska rättsordningen (ordre public). Vad som utgör ordre public är inte statiskt. Begreppets innehåll förändras över tid och i takt med att de etiska värderingar och normer som ligger till grund för den svenska rättsordningen förändras.”

[62] Se underavsnitt 1.5.2 om användningen av utländskt material i avhandlingen.

[63] Se Jareborg, N. (2004), s. 4. Se även Linton, M. (2023), *Erkännande och verkställighet av utländska domar i förmögenhetsrätt*, s. 47.

[64] Se t.ex. Jareborg, N. (2004), s. 2, och Peczenik, A. (2005), ”Juridikens allmänna läror”, *SvJT*, s. 249. Peczenik använder inte termen *rekonstruktion* utan beskriver i stället rättsdogmatikens mål som ”att framställa rättsordningen som ett koherent nätverk av huvudregler och undantag”. För att nå det här målet ägnar sig rättsdogmatiken åt analys och systematik av juridiska begrepp. Andemeningen verkar vara densamma som hos Jareborg.

en mer allmän rättsnorm som reglerar förhållandet mellan rättsordningens normer. Rättsdogmatiken bidrar i det här fallet inte med någonting ”nytt”, förutom att den visar på en oönskad implikation av förhållandet mellan vissa rättsnormer samt hur den kan hanteras.[65]

Vidare syftar den rättsdogmatiska rekonstruktionen av rättsnormerna till att främja förutsebarheten rörande hur normerna kommer att tillämpas.[66] Rättsdogmatiken kan genom sin systematisering och analys av rättsnormerna bidra till att klargöra innebörden hos rättsordningens innehåll.

1.5.2 Rättskällematerialet

1.5.2.1 Material tillhörande svensk nationell rätt

Den internationella privat- och processrätten utgör nationell rätt, varför en del av rättskällematerialet naturligen utgörs av nationellt material. Rättskällematerialet är i huvudsak detsamma som för andra områden inom svensk rätt. Det utgörs i första hand av svenska författningar, förarbeten och Högsta domstolens rättspraxis.[67] För avhandlingens undersökning är Högsta domstolens avgöranden av störst betydelse, då nationell lagstiftning är knapphändig. I många fall rör det sig om äldre avgöranden (från första halvan av 1900-talet), vilket kräver vissa särskilda hänsynstaganden. Vid tolkningen av avgörandena bör man ha i åtanke att Högsta domstolen vid den här tiden ännu inte var en renodlad prejudikatinstans, vilket den blev först 1971. Dessutom tillkom flertalet av avgörandena under extraordinära världspolitiska skeenden, och många tvister hade sin upprinnelse i omständigheter direkt förorsakade av dem (första och andra världskriget samt framväxten av Sovjetunionen och det tyska tredje riket). Av de sistnämnda förhållandena ska dock inte dras några mer långtgående slutsatser avseende avgörandenas värde, exempelvis för att domstolen skulle låtit sig påverkas av politiska

[65] Arvidsson, N. (2010), s. 47, anser att en väsentlig del av den kunskap om rättsordningen som rättsdogmatiken kan bidra med består i ”utarbetandet av tidigare okända implikationer av innehållet i gällande rätt”.

[66] Se Kleineman, J. (2013), ”Rättsdogmatisk metod”, I: Korling/Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, s. 27.

[67] Se Dahlman, C. (2019).

påtryckningar eller dylikt.[68] Viss försiktighet vid tolkningen av avgörandena är ändå påkallad.[69]

Doktrinens roll som en självständig rättskälla är omdiskuterad.[70] I allmänhet beror den rättsliga auktoriteten hos argument i doktrinen på om de ”plockas upp” av den lagstiftande makten eller av domstolarna inom ramen för deras rättsbildningskompetens. Samtidigt är det svårt att dra all doktrin över en och samma kam. Viss doktrin kan med tiden inom ett isolerat rättsområde erhålla status som en mer eller mindre självständig rättskälla. Samtidigt måste den rättsliga auktoritet som doktrinen då erhåller vara starkt beroende av de doktrinära påståendenas förenlighet med de etablerade rättskällorna, varför dess självständighet möjligen ändå kan ifrågasättas.

Doktrinen fyller en viktig funktion främst när det saknas klara svar från rättskällematerialet i övrigt. Inom den internationella privaträtten, som historiskt präglats av en avsaknad av lagstiftning och ledande domstolsavgöranden, har doktrinen av tradition haft en stark ställning.[71] Doktrinens ställning har dock förändrats i takt med att en allt större del av den internationella privaträtten kodifierats inom lagstiftningssamarbetet inom EU.[72]

1.5.2.2 EU-rättsligt material

Numera regleras den internationella privat- och processrätten inom EU i huvudsak genom förordningar som är direkt tillämpliga i medlemsstaterna. De här rättsakterna, jämte EU-domstolens tolkningspraxis, har varit av stor betydelse för avhandlingen.

De författningar som är av störst intresse för undersökningen berördes i anslutning till presentationen av forskningsämnet. När det gäller frågor om domstols internationella behörighet är Bryssel I-förordningen, och Luganokonventionen av störst intresse. Den sistnämnda utgör visserligen inte

---

[68] Se Wallerman, A. (2019), ” När nazismen kom till HD: Judiska flyktingars tillgångar i svensk rättspraxis 1941–1942”, *SvJT*, s. 89–102, och Sunnqvist, M. (2011), ”Kvarstadsbåtarna”.

[69] Se t.ex. hänvisningen till den internationella samfärdseln i NJA 1942 s. 65. Innebörden av den internationella samfärdseln kan givetvis vara en annan mitt under ett rasande världskrig än i fredstider.

[70] Se Dahlman, C. (2019), s. 70–71.

[71] Se Bogdan, M. (2014), *Svensk internationell privat- och processrätt*, s. 17–18. Se även Karlgren, H. (1974), *Kortfattad lärobok i internationell privat- och processrätt*, s. 15, som anser att det här förhållandet gjort att ämnet ibland kännetecknats av ”stor löslighet och av benägenhet för allmänna spekulationer av ofta rätt tvivelaktigt värde”.

[72] Jfr Bogdan/Hellner (2020), s. 25.

en unionsrättsakt. Sveriges skyldighet att tillämpa konventionen följer dock av att EU har tillträtt konventionen för medlemsstaternas räkning. EU-domstolen kan också tolka konventionens bestämmelser med bindande verkan för EU:s medlemsstater.[73]

Vad gäller frågor om tillämplig lag är Rom I-förordningen, avseende tillämplig lag på avtalsförpliktelser, av störst betydelse. Rom I-förordningen ersatte vid sin tillkomst Romkonventionen, som dock alltjämt kan tillämpas på avtal ingångna före den 17 december 2009.[74]

Utöver författningstexterna är EU-domstolens tolkningspraxis avseende relevanta bestämmelser i de olika instrumenten viktig. Praxis existerar i varierande utsträckning i förhållande till de olika instrumenten. Beträffande förordningarnas och konventionernas sakliga tillämpningsområde, privaträttens område, finns en relativt omfattande praxis från domstolen. Den har utvecklats i förhållande till Bryssel I-förordning, och dess föregångare, men har relevans även vid tolkningen av Luganokonventionen.[75] Viss tolkningspraxis existerar också beträffande innebörden hos internationellt tvingande regler enligt nuvarande artikel 9 i Rom I-förordningen.[76] Beträffande innebörden hos internationellt tvingande regler är även EU-domstolens tolkningspraxis avseende artikel 16 i Rom II-förordningen[77] av betydelse för undersökningen. Artikel 16 i Rom II-förordningen reglerar tillämpningen av domstolslandets internationellt tvingande regler (i Rom II-förordningen benämnda ”överordnade tvingande bestämmelser”) på utomobligatoriska förpliktelser.

Ytterligare en viktig källa när det gäller innebörden hos förordningarnas bestämmelser är de förklarande rapporter som publicerats avseende 1968 års

[73] Se för unionen anslutande rådets beslut 2007/712/EG av den 15 oktober 2007 om undertecknande, på gemenskapens vägnar, av konventionen om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, EUT L 339, 21.12.2007, s. 1–2, och för EU-domstolens behörighet protokoll 2 till 2007 års Luganokonvention. Se vidare avsnitt 4.3.

[74] Se artikel 28 i Rom I-förordningen.

[75] Se vidare avsnitt 4.3 samt kapitel 5.

[76] Se vidare kapitel 7.

[77] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II), EUT L 199, 31.7.2007, s. 40–49.

Brysselkonvention[78] och Romkonventionen.[79] De förklarande rapporterna saknar motsvarighet i svensk nationell rätt. Innehållsmässigt består de av redogörelser för lagstiftningsarbetet samt kommentarer till instrumentens bestämmelser. Kommentarerna är ofta av stort värde eftersom de beskriver de ställningstaganden som ligger till grund för bestämmelserna. De förklarande rapporterna kan därvid liknas vid svenska förarbeten.[80] De utgör dock inte officiella EU-dokument som kan bli föremål för EU-domstolens tolkning.[81] Därmed är de inte bindande för svenska domstolar. Det hindrar dock inte att de kan tillmätas värde vid tolkningen.[82]

Till de unionsrättsliga instrumenten har det utvecklats en omfattande europeisk doktrin. Den här doktrinen är på intet sätt underordnad svenska doktrinuttalanden.

Även för svenska domstolar relevant sanktionslagstiftning utgörs av unionsrättsliga beslut och förordningar.

1.5.2.3 Utländskt material

Inom den internationella privaträtten förekommer användning av utländskt material i hög utsträckning. Det har till och med hävdats att användningen av det utländska materialet är en förutsättning för att överhuvudtaget kunna

---

[78] 1968 års Brysselkonvention om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (konsoliderad version), EUT C 27, 26.1.1998, s. 1–33.

[79] De för avhandlingens viktigaste rapporterna är följande: Report on the Convention of 27 September 1968 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters by Mr P. Jenard, OJ 1979, 5.3.1979, s. 1 (*Jenard*-rapporten); Report on the Convention of 9 October 1978 on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice by Professor Dr Peter Schlosser, OJ 1979 C 59, 5.3.1979, s. 71 (*Schlosser*-rapporten); Konventionen om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område undertecknad i Lugano den 30 oktober 2007 – Förklarande rapport av professor Fausto Pocar (innehavare av professuren i internationell rätt vid universitetet i Milano), EUT C 319, 23.12.2009, s. 1–56 (*Pocar*-rapporten); samt Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano, Professor, University of Milan, and Paul Lagarde, Professor, University of Paris I, OJ C 282, 31.10.1980, s. 1 (*Giuliano/Lagarde*-rapporten).

[80] Se Hellner, M. (2011), ”Sverige, EU och den internationella privaträtten”, *SvJT*, s. 394.

[81] Se Linton, M. (2023), s. 49 m.v.h.

[82] Jfr Linton, M. (2023), s. 49. Se även Ribeiro-Bidaoui, J. (2020), ”The International Obligation of the Uniform and Autonomous Interpretation of Private Law Conventions: Consequences for Domestic Courts and International Organisations”, *Netherlands International Law Review*, s. 159.

bedriva rättsvetenskaplig forskning inom ämnet.[83] I stor utsträckning rör det sig om hänvisningar till utländsk litteratur rörande internationellt privaträttsliga spörsmål inom främmande rättsordningar. Därutöver förekommer ofta omfattande hänvisningar till utländsk rättspraxis rörande internationellt privaträttsliga frågor.

Vissa undersökningar inom ämnet är obundna till ett eller flera särskilt utpekade rättssystem.[84] I de här fallen är det ett visst problem eller en viss fråga som behandlas självständigt i förhållande till olika nationella rättsordningar. I andra fall rör det sig om mer komparativt orienterade undersökningar.[85] Sådana undersökningar väljer ut två eller flera rättsordningar och undersöker sedan hur ett visst internationellt privaträttsligt problem reglerats i de olika rättsordningarna. Av störst betydelse blir då material tillhörande de rättssystemen. Det är dock tänkbart att även annat, främmande material lyfts in i undersökningen. Det materialet används då inte på samma sätt som det som utgör grund för den komparativa undersökningen. I stället sägs det ha en ”tjänande” roll.[86] Poängen är att användningen av det senare utländska materialet inte är ett mål i sig, snarare utgör det ett medel som ska gagna undersökningen i övrigt.[87] Undersökningen kan då hämta argument för eller inspiration till alternativa lösningar på de rättsliga frågor som undersöks i de utvalda komparationsrättsordningarna. Ett liknande angreppssätt brukar också anlitas i en tredje typ av forskningsansats, nämligen den som fokuserar på en rättslig fråga i en viss rättsordning, t.ex. den svenska.[88] I de här undersökningarna utgörs det primära forskningsunderlaget av de rättsnormer som följer av det svenska rättskällematerialet. Det utländska materialet har

[83] Se Pålsson, L. (1966), *Haltande äktenskap och skilsmässor*, s. 19, som skriver att det på grund av ämnets internationella anknytning ”synes […] vara i grunden förfelat att i en svensk IP-rättslig avhandling försöka ens i huvudsak begränsa sig till svensk rätt, på det sätt som vanligen sker i svenska avhandlingar inom andra discipliner”.

[84] Se till exempel Bogdan, M. (1975), *Expropriation in Private International Law*.

[85] Se t.ex. Jänterä-Jareborg, M. (1989), *Partsautonomi och efterlevande makes rättsställning*, och Hellner, M. (2000), *Internationell konkurrensrätt*.

[86] Se t.ex. Jänterä-Jareborg, M. (1989), s. 41; Larsson, M. (2002), *Konsumentskyddet över gränserna*, s. 42. Uttrycket är hämtat från Strömholm, S. (1971),”Användningen av utländskt material i juridiska monografier. Några anteckningar och förslag”*, SvJT*, s. 252.

[87] Strömholm, S. (1971), s. 253, är av uppfattningen att en undersökning där det utländska materialet endast har en tjänande roll förhåller sig till materialet rent deskriptivt. I en komparativ undersökning ägnas det utländska materialet en självständig problemanalys.

[88] Se t.ex. Dennemark, S. (1961), *Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål*.

endast en tjänande roll. När det utländska materialet refereras i den internationellt privaträttsliga doktrinen används det som utgångspunkt inte som en rättskälla utan snarare för exemplifiering eller inspiration.[89]

I avhandlingen har jag använt påståenden om utländsk rätt för att exemplifiera vissa problem eller lösningar, dvs. i enlighet med den tredje forskningsansatsen.[90] Det utländska materialet har alltså haft en tjänande roll i avhandlingen. I de situationer då det existerar en normativ lucka inom den svenska internationella privat- och processrätten har jag använt påståenden om innehållet i utländsk rätt som skäl för ett visst ställningstagande.[91] I kapitel 2 har jag delvis utgått från amerikansk rätt för att exemplifiera utformningen av ekonomisk sanktionslagstiftning.

Som jag noterade beträffande det unionsrättsliga materialet finns det en omfattande utländsk doktrin rörande exempelvis Bryssel I-förordningen och Rom I-förordningen. Den doktrinen är inte på något sätt underordnad svensk doktrin avseende samma frågor.

Rättspraxis från nationella domstolar avseende tillämpningen av de unionsrättsliga instrumenten används för att illustrera rättstillämpningen snarare än som auktoritetsskäl för en viss tolkning.[92] Sådan rättspraxis används alltså på samma sätt som annan utländsk rättspraxis i avhandlingen.

Jag har i huvudsak använt material på de skandinaviska språken och engelska. I undantagsfall har jag använt material, främst rättsfall, på tyska och franska.

1.5.2.4 Något om forskningsläget

Ämnet har, som jag konstaterade i inledningen, blivit alltmer aktuellt under studiens gång. I skrivande stund har den ökade användningen av ekonomiska sanktioner dock inte gett upphov till någon påtaglig ökning av internationellt privat- och processrättsligt orienterade monografier eller artiklar om hanteringen av sanktionslagstiftningen. De två monografier som tar direkt sikte

[89] Hjerner, L. (1956), s. xi verkar dock luta åt att det utländska materialet även kan ha rättslig auktoritet när han skriver att det kan ”bidraga till att göra framställningens slutsatser fastare grundade i vad en internationell sedvänja kan konstateras inom vissa delar av undersökningsområdet”. Det utländska materialet kan givetvis också ha rättskällestatus inom forskningsansatser som är obundna till ett visst rättssystem.

[90] Jfr Maunsbach, U. (2006), *Svensk domstols behörighet vid gränsöverskridande varumärkestvister*, s. 14.

[91] Se för en sådan användning av den utländska rätten Zweigert/Kötz (1998), *An Introduction to Comparative Law*, s. 18.

[92] Jfr Lundstedt, L. (2023), *Cross-Border Trade Secret Disputes in the European Union*, s. 10.

på frågan, och som jag har haft mycket stor användning av under avhandlingsskrivandet, är Azeredo Da Silveiras *Trade Sanctions and International Sales* (2014) och Szabados' *Economic Sanctions in EU Private International Law* (2019). Liksom den här avhandlingen bygger de två monografierna på en regelorienterad forskningsansats. De behandlar dock inte svenska internationellt privat- och processrättsliga spörsmål, annat än indirekt genom deras behandling av den unionsrättsliga internationella privaträtten. De behandlar inte heller den eventuella behörighetsproblematik som kan uppkomma beträffande sanktionsrelaterade tvister.

De allmänna problem som studien aktualiserar, främst behandlingen av utländsk offentlig rätt i den internationella privat- och processrätten, har tidigare behandlats utförligt i den svenska doktrinen. Lars Hjerner undersökte i sin doktorsavhandling *Främmande valutalag och internationell privaträtt* (1956) domstols behandling av, bland annat, utländska valutalagar. Michael Bogdan behandlade det internationellt privaträttsliga förhållningssättet till expropriationer i sin doktorsavhandling *Expropriations in Private International Law* (1975). Även Michael Hellner disputerade på en avhandling inom det här allmänna problemområdet, *Internationell konkurrensrätt* (2000), med fokus på den internationellt privaträttsliga behandlingen av internationella konkurrensrättsliga frågor. Jag har under arbetets gång haft stor användning av de här studierna och byggt vidare på dem, inte minst vad gäller innebörden hos den så kallade isolationsprincipen i svensk internationell privat- och processrätt. Problematiken, och relaterade frågeställningar, har också behandlats i en rad rättsvetenskapliga artiklar. Därutöver finns en omfattande internationell rättsvetenskaplig doktrin som behandlar de allmänna problemen.

1.6 Terminologi

I avhandlingen har jag, i syfte att underlätta läsningen, hållit mig till de nuvarande namnen på institutioner som ofta återkommer i materialet. Således använder jag genomgående EU och EU-domstolen, även om materialet härrör från en tid då institutionerna hette EG och EG-domstolen.

Vidare hänvisar jag till 2012 års Bryssel I-förordningen som ”Bryssel I-förordningen” och till 2007 års Luganokonvention som ”Luganokonventionen”. I de fall det är nödvändigt att påpeka en skillnad mellan det nuvarande instrumentet och dess föregångare hänvisar jag till de

äldre instrumenten som ”2000 års Bryssel I-förordning”[93] och ”1988 års Luganokonvention”[94]. I det här sammanhanget förekommer även hänvisningar till föregångaren till 2000 års Bryssel I-förordning, nämligen 1968 års Brysselkonvention om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område. Till den senare hänvisar jag som ”1968 års Brysselkonvention”. För att hänvisa till både Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen använder jag ”Bryssel/Luganoreglerna”.

En domstols behörighet att pröva en tvist med internationell anknytning benämner jag i avhandlingen *internationell behörighet*. Tidigare har man i svensk internationell processrätt ofta använt sig av termen *domsrätt*.[95] På senare år får dock internationell behörighet anses ha etablerats som den vedertagna terminologin.[96] De regler som ligger till grund för domstolens internationella behörighet benämner jag *behörighetsregler* medan sådana regler som i första hand reglerar domstolens interna behörighet (dvs. behörigheten inom riket) benämns *forumregler*. Det land vars domstolar anhängiggjorts benämner jag *domstolsland* eller *forum*. Domstolens fastställande av vilket lands lag som är tillämplig på sakförhållandena i ett mål benämner jag *lagval* och de regler som ligger till grund för lagvalet benämner jag *lagvalsregler*. Även här har det tidigare förekommit andra benämningar (i huvudsak *kollisionsregler*). Det land som har antagit en viss lagstiftning, exempelvis de köprättsliga bestämmelser som är tillämpliga på ett visst avtal, benämner jag *lagland*.

I övrigt förekommer inom den internationella privat- och processrätten en rad termer hämtade från latinet. Som regel används i lagvalssammanhang exempelvis benämningen *lex fori* för ”domstolslandets lag”, *lex causae* för ”den i målet tillämpliga lagen”, *lex loci solutionis* för ”lagen på uppfyllelseorten för en avtalsförpliktelse” och *lex obligationis* eller *lex contractus* för ”den lag som är tillämplig på avtalet”. I behörighetssammanhang förekommer ofta *forum domicilii* som en benämning på en parts ”hemvistforum”. Jag har i avhandlingen hållit mig till den inom

[93] Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, EGT L 12, 16.1.2001, s. 1–23.

[94] Luganokonventionen av den 16 september 1988 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttensområde, EUT L 319, 25.11.1988, s. 9.

[95] Se t.ex. Bogdan, M. (2014).

[96] Se t.ex. Bogdan/Hellner (2020); Sinander, E. (2017). Terminologin ”domstols behörighet” används också i stället för ”domsrätt” i de svenska språkversionerna av lagstiftningsakter inom EU:s internationella privat- och processrätt, exempelvis i Bryssel I-förordningen.

ämnet vedertagna terminologin. Även om det kan göra texten något svårtillgänglig har jag upplevt att det ofta är smidigare att använda exempelvis lex loci solutionis i stället för den svenskspråkiga terminologin. Därtill leder användningen av den vedertagna terminologin till att avhandlingsämnet placeras i sin rätta internationellt privat- och processrättsliga kontext.[97]

När det gäller den lag som är tillämplig på ett avtal har jag gjort avsteg från användningen av den latinska nomenklaturen. Här använder jag i stället den vedertagna svenska benämningen *avtalsstatut*.[98] *Statut* är helt enkelt den lag som är tillämplig på en viss fråga med stöd av en lagvalsregel.[99] Avtalsstatutet är alltså den lag som är tillämplig på avtalet. Det här kan dock i viss mån kompliceras. Avtalsstatutet reglerar frågor såsom avtalets giltighet och rättsföljder vid avtalsbrott.[100] Frågor som i och för sig faller inom avtalsstatutet kan dock i vissa fall regleras av flera olika rättsordningar (genom *depeçage*), som regel genom att parterna utnyttjar sin partsautonomi och väljer att så ska vara fallet.[101] Avtalets giltighet kan då regleras av exempelvis engelsk rätt medan rättsföljder vid en parts dröjsmål regleras av rysk rätt. Avtalsstatutet utgörs då av båda rättsordningarna. Därtill är det vissa för avtalsförhållandet väsentliga frågor som inte omfattas av avtalsstatutet, såsom frågor relaterade till den valuta i vilken betalning ska ske (*lex valutae* eller *myntstatutet*).[102] Den lag som är tillämplig på en fråga som inte omfattas av tillämpningsområdet för avtalsstatutet benämns bistatut. När avtalsstatut och bistatut tillhör samma rättsordning beskriver jag det som att det föreligger *kongruens* mellan

---

[97] Se för ett liknande resonemang Sinander, E. (2017), s. 17.

[98] Se t.ex. Dennemark, S. (1943), ”Om avtalsstatutet”, *SvJT*, s. 675–697; Bogdan/Hellner (2020), s. 341.

[99] Se exempelvis Sinander, E. (2017), s. 17. Beteckningen ”statut” går att spåra tillbaka till statutteorin utvecklad av ”postglossatorerna” på 1300-talet, se Gihl, T. (1951), *Den internationella privaträttens historia och allmänna principer*, s. 64–92; Bogdan/Hellner (2020), s. 38.

[100] Se allmänt Ferrari, F. (2017), ”Article 12”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I Regulation*, s. 717–740; Bogdan/Hellner (2020), s. 356 ff. Se även underavsnitt 7.3.5 och avsnitt 8.4 om den särskilda frågan om ekonomisk sanktionslagstiftning ska anses utgöra del av avtalsstatutet.

[101] Se artikel 3 (1) i Rom I-förordningen som stadgar att parterna kan komma överens om tillämplig lag för hela avtalet eller för endast en del av det.

[102] Se Ferrari, F. (2017), s. 739–740 (punkterna 47–48). Frågan om exempelvis i vilken valuta betalning ska ske regleras av avtalet och avtalsstatutet. Frågor relaterade till valutan som sådan styrs däremot av valutalandets lag, vilket kan vara betydelsefullt exempelvis under en övergångsperiod mellan två olika valutor i landet.

statuten.[103] När statuten däremot tillhör olika rättsordningar benämner jag det *inkongruens*.

Avtalsstatutet består av *materiella rättsnormer*. Terminologin används i avhandlingen för att göra en gränsdragning mellan den internationella privat- och processrättens behörighets- och lagvalsnormer och de exempelvis avtalsrättsliga normerna i lex fori eller avtalsstatutet.

1.7 Disposition

Avhandlingen består av tio kapitel, av vilka den aktuella inledningen utgör kapitel 1. Kapitlen är indelade i fyra övergripande delar. Den första delen utgör en allmän del, i vilken jag behandlar ett antal frågor av mer övergripande karaktär som är av betydelse för den fortsatta framställningen. Den andra och tredje delen, om domstols behörighet respektive domstols sakprövning, utgör avhandlingens centrala delar. I de här delarna undersöker jag i vilken mån förekomsten av tillämplig ekonomisk sanktionslagstiftning kan påverka frågor om domstols internationella behörighet, och hur domstolen ska förhålla sig till den vid sakprövningen av en internationell kommersiell avtalstvist. De här delarna utgår från vissa förhållanden som etablerats i avhandlingens första del, såsom karaktären hos ekonomisk sanktionslagstiftning och innebörden hos den svenska isolationsprincipen. Avhandlingens avslutande del innehåller en framställning av studiens slutsatser.

I Allmän del

Den allmänna delen består av kapitel 1–3. Kapitel 1 består av den aktuella inledningen.

I kapitel 2 redogör jag för de ekonomiska sanktionernas historiska bakgrund, det rättsliga ramverket för antagandet av ekonomiska sanktioner samt sanktionslagstiftningens utformning. Där behandlar jag också sådan blockerande lagstiftning som ett land antar för att motverka effekten hos avsändarens ekonomiska sanktionslagstiftning.

Därefter, i kapitel 3, behandlar jag frågan om hur offentligrättslig lagstiftning och offentligrättsliga krav behandlas i den internationella privat- och processrätten och om ekonomisk sanktionslagstiftning bör klassificeras som offentlig rätt, för internationellt privat- och processrättsliga ändamål. Kapitlet är av mer teoretisk karaktär och kartlägger de olika läror som

[103] För samma terminologi se Hellner, M. (2000).

utvecklats inom den internationella privaträtten avseende behandlingen av, framför allt, utländsk offentligrättslig lagstiftning. I kapitlet utreder jag också bakgrunden till och innebörden hos den svenska isolationsprincipen.

II Domstols behörighet

Avhandlingens andra del består av kapitel 4–6 och behandlar frågor om domstols internationella behörighet i sanktionsrelaterade tvister.

I den här delen utreder jag närmare om de normer som reglerar svensk domstols internationella behörighet i kommersiella avtalstvister omfattar även tvister som, på olika sätt, inbegriper ekonomisk sanktionslagstiftning. Kapitel 4 presenterar de allmänna utgångspunkterna för svensk internationell behörighet i kommersiella avtalstvister och introducerar de centrala regelverken på området, nämligen Bryssel I-förordningen, Luganokonventionen och de svenska autonoma behörighetsnormerna. I kapitel 5 undersöker jag behörighetsfrågan utifrån Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen. Kapitel 6 behandlar behörighetsfrågan utifrån de svenska behörighetsnormerna. Kapitel 5 kretsar i huvudsak kring innebörden hos begreppet privaträttens område, som anger det materiella tillämpningsområdet för de nämnda internationella instrumenten, medan kapitel 6 fokuserar på isolationsprincipens betydelse för frågan om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse i vissa sanktionsrelaterade tvister.

III Domstols sakprövning

Delen om domstols sakprövning består av kapitel 7–9.

I kapitel 7 undersöker jag de två principiella metoderna som en domstol kan utgå från vid behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser, nämligen att behandla dem som rättsnormer (internationellt tvingande regler) eller som omständigheter (materiellrättsligt korrektur) vid sakprövningen. I de resterande kapitlen i del III undersöker jag vilken lösning domstolen bör utgå från när den ställs inför ekonomisk sanktionslagstiftning tillhörande olika rättsordningar. Kapitel 8 handlar om behandlingen av sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler, kapitel 9 om behandlingen av sanktionsbestämmelser som omständigheter vid tillämpningen av avtalsstatutets normer.

IV Avslutning

Den avslutande delen består av kapitel 10, i vilket jag sammanfattar de mer övergripande slutsatser jag nått i avhandlingen och återanknyter till de forskningsfrågor som legat till grund för avhandlingen. Kapitel 10 följs av en sammanfattning på engelska.

2 Ekonomiska sanktioner

2.1 Inledning

För att kunna analysera den internationellt privat- och processrättsliga behandlingen av ekonomiska sanktioner i internationella kommersiella avtalstvister krävs en förståelse för ekonomiska sanktioner som politisk och rättslig företeelse.[104] I det här kapitlet kommer jag därför inledningsvis översiktligt behandla de ekonomiska sanktionernas historiska bakgrund (avsnitt 2.2). Efter den historiska redogörelsen följer en beskrivning av det rättsliga ramverket för antagandet av ekonomiska sanktioner inom FN:s säkerhetsråd, EU och på nationell nivå (avsnitt 2.3). I avsnitt 2.4 redogör jag för vissa allmänna drag hos den ekonomiska sanktionslagstiftningen och i det avslutande avsnitt 2.5 behandlar jag blockerande lagstiftning, särskilt EU:s blockerande förordning.

2.2 Historisk bakgrund

Att använda ekonomiskt tvång för politiska ändamål är ingen ny företeelse. Redan under antiken hände det att en stadsstat hindrade sin befolkning från att handla med befolkningen i en annan, som regel i syfte att straffa eller provocera den senare.[105] Ofta rådde det redan krig mellan de involverade parterna och det ekonomiska tvånget, exempelvis i form av ett handelsembargo eller en bojkott, var avsett att försvaga fienden.[106] Men även om de här historiska företeelserna är nära besläktade med dagens ekonomiska sanktioner bör de inte likställas med varandra. Dagens sanktioner är som regel av en mer sofistikerad – eller åtminstone komplex – natur och bygger på andra uppfattningar om

[104] Utöver den stipulativa definition jag föreslog i avsnitt 1.2.

[105] Se nedan i det förevarande avsnittet angående det megariska dekretet.

[106] Se Alexander, K. (2009), *Economic Sanctions: Law and Public Policy*, s. 12.

världspolitisk ordning än de som dominerade under antiken.[107] Att tillskriva sanktionsinstitutet antika rötter kan skapa en falsk bild av kontinuitet över tid och rum.[108]

Det moderna sanktionsinstitutet kännetecknas av dess syfte att genomdriva vissa internationella[109] normer och dess grund i en viss föreställning om internationell rättslig och ekonomisk ordning.[110] Mulder är av uppfattningen att de ekonomiska och kulturella betingelser som låg till grund för globaliseringstrenden i slutet av 1800-talet var nödvändiga för att det moderna sanktionsinstitutet överhuvudtaget skulle kunna uppstå.[111] Det krävdes en föreställning om en sammanlänkad global ekonomisk ordning, och en föreställning om att den ordningen var av avgörande betydelse för staternas välgång, innan uteslutningen från densamma kunde förstås som ett tvångsmedel. Ett sådant synsätt är också förenligt med det faktum att det var först under början av 1900-talet, efter första världskrigets slut, som de moderna ekonomiska sanktionerna fick sitt verkliga genombrott i världspolitiken.[112]

Som ett tidigt (antikt) exempel på ekonomiska sanktioner kan man likväl peka på de handelsrestriktioner som Aten, under Perikles styre, antog i förhållande till den grekiska hamnstaden Megara kring 432 f.Kr., även kallat det megariska dekretet.[113] Dekretet sägs ha utgjort en av anledningarna till att det andra peloponnesiska kriget (431–404 f.Kr.) bröt ut, i vilket Megara stred på Spartas sida mot Aten. Genom dekretet ska Megara ha förbjudits från att bedriva handel i alla territorier som kontrollerades av Aten. Dekretets exakta innebörd är dock omtvistad.[114]

---

[107] Se Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 10, samt omedelbart nedan i det förevarande avsnittet.

[108] Se Mulder, N. (2022), s. 13.

[109] Det förekommer dock även i hög utsträckning unilaterala ekonomiska sanktioner, dvs. ekonomiska sanktioner som antas av en ensam stat mot en annan stat (eller en annan aktör). De intressen eller normer som staten då försöker genomdriva är som regel mer nationellt präglade, även om de inte så sällan kan ges en mer internationell ”täckmantel”. Se nedan i förevarande avsnitt samt underavsnitt 2.3.4, 2.4.2 och avsnitt 2.5 om amerikanska ekonomiska sanktioner och den internationella reaktionen mot dem.

[110] Se Mulder, N. (2022), s. 13.

[111] Mulder, N. (2022), s. 14. Se även Alexander, K. (2009), s. 14.

[112] Jfr Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 10.

[113] Beskrivningen av handelsrestriktionerna kommer ursprungligen från Thukydides redogörelser i *Historia om det peloponnesiska kriget*.

[114] Se t.ex. Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 9–10.

Ett annat historiskt exempel är Napoleons blockad av de brittiska öarna. Blockaden, som också brukar benämnas kontinentalsystemet, infördes 1806 som vedergällning för det franska nederlaget vid Trafalgar året dessförinnan.[115] Genom kontinentalsystemet förbjöds fartyg som härrörde från de brittiska öarna att leverera last eller passagerare till franskkontrollerade hamnar och kolonier. Följden blev en dramatisk minskning av handeln mellan Storbritannien och Kontinentaleuropa. Napoleons ambition att krossa den brittiska ekonomin realiserades dock aldrig. Den brittiska handeln omdirigerades i stället till USA. Handeln med USA, tillsammans med intäkterna från mer eller mindre organiserade smugglingsrutter till kontinenten, vägde upp för den skada blockaden orsakade. Brittisk export tros faktiskt ha ökat med cirka 20 % mellan 1805 och 1810, kontinentalsystemet till trots.[116]

Merparten av det efterföljande 1800-talet präglades dock av en förhållandevis strikt skiljelinje mellan statens krigsföring och befolkningens kommersiella förbindelser med utlandet. Skiljelinjen hade sin grund i tankegångar utvecklade av Jean-Jacques Rousseau i *Om samhällsfördraget* (1762): ”Krig är alltså inte ett förhållande man och man emellan, utan ett förhållande mellan stater, där enskilda människor är fiender bara av en tillfällighet […].”[117] Tankarna kom till uttryck i den praktiska politiken i Frankrike genom *Rousseau-Portalisdoktrinen* (efter Jean-Jacques Rousseau och Jean-Étienne-Marie Portalis, som hade vidareutvecklat Rousseaus tankar under slutet av 1700-talet), enligt vilken enskilda civila inte kunde hållas ansvariga för handlingar utförda av deras statsmakter. Från Frankrike spred sig tankegångarna över Europa.[118] Där vann de erkännande tillsammans med de mer allmänna liberala tankegångar som blomstrade under 1800-talet. Mulder konstaterar:

[115] Se t.ex. Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 39; Alexander, K. (2009), s. 13; Szabados, T. (2019), s. 6; Demarais, A. (2022), *Backfire: How Sanctions Reshape the World Against U.S. Interests*, s. 5. Även Storbritannien riktade sanktioner mot Frankrike, se Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 39.

[116] Se Demarais, A. (2022), s. 5.

[117] Rousseau, J. (1762), *Om samhällsfördraget*, s. 24.

[118] Se Mulder, N. (2022), s. 16.

> By erecting a barrier between public war and private economic life, laissez-faire liberalism made economic sanctions as a state policy affecting all of economy and society nearly impossible.[119]

Den världsordningen upphörde med det första världskrigets utbrott 1914.

Under och efter första världskriget, 1914–1919, verkställde ententen (främst genom Storbritanniens och Frankrikes försorg) en blockad mot Tyskland. Blockaden, som kunde genomföras på ett effektivt sätt inte minst på grund av den överlägsna brittiska sjömakten och underrättelsetjänsten, anses ha bidragit till ententens seger, även om det råder delade meningar om hur betydelsefullt bidraget var.[120] De ekonomiska sanktioner som infördes av i första hand Storbritannien vid den här tiden var av en delvis extraterritoriell natur och förhindrade även handel mellan neutrala länder, som Sverige, och Tyskland om godset härrörde från eller transporterades via de brittiska öarna.[121] Det humanitära lidandet som blockaden gav upphov till var omfattande.[122]

I Storbritannien, Frankrike och USA sågs dock blockaden i allmänhet som en stor framgång, och den kom att användas som utgångspunkt när Nationernas förbund utvecklade ett ”ekonomiskt vapen” som skulle säkerställa världsfreden för all framtid ”utan att kosta ett liv” utanför adressatlandet. Den amerikanske presidenten Woodrow Wilson gav i det här sammanhanget följande målande beskrivning av sanktionsinstitutet:

> an absolute isolation… that brings a nation to its senses just as suffocation removes from the individual all inclinations to fight… Apply this economic, peaceful, silent, deadly remedy and there will be no need for force. It is a terrible remedy. It does not cost a life outside of the nation boycotted, but it brings a pressure upon the nation which, in my judgment, no modern nation could resist.[123]

De föregående sanktionsepisoderna utspelade sig under krigstid (bortsett från att blockaden mot Tyskland upprätthölls även under 1919). Sitt internationella

[119] Mulder, N. (2022), s. 17.

[120] Se Alexander, K. (2009), s. 14–15. Se om blockaden i allmänhet Mulder, N. (2022), s. 27–87 m.v.h.

[121] Se Alexander, K. (2009), s. 15. Se avseende primära extraterritoriella och sekundära ekonomiska sanktioner underavsnitt 2.4.2. Blockaden kom att påverka även svenska företag som bedrev handel med företag i Tyskland och aktualiserades i ett antal avgöranden från Högsta domstolen från den här tiden, se underavsnitt 9.4.2.

[122] Se Mulder, N. (2022), s. 88 ff.

[123] Här citerad från Mulder, N. (2022), s. 1–2.

erkännande som ett politiskt instrument att använda även i fredstid fick de ekonomiska sanktionerna genom undertecknandet av akten om Nationernas förbund i Versailles den 28 juni 1919 (som en del av Versaillesfördraget). I aktens artikel 16 infördes nämligen en skyldighet för medlemsstaterna att avbryta alla handels- och finansiella relationer med en annan medlem som gjort sig skyldig till krigshandlingar mot en annan nation. Artikelns första stycke hade på engelska följande lydelse:

> Should any Member of the League resort to war in disregard of its covenants […] it shall ipso facto be deemed to have committed an act of war against all other Members of the League, which hereby undertake immediately to subject it to the severance of all trade or financial relations, the prohibition of all intercourse between their nationals and the nationals of the covenant-breaking State, and the prevention of all financial, commercial or personal intercourse between the nationals of the covenant-breaking State and the nationals of any other State, whether a Member of the League or not.

Den enda gång artikel 16 kom att användas i praktiken var efter Italiens invasion av Abessinien 1935, vilket närmast kom att bli ett politiskt fiasko för Nationernas förbund.[124] Även om både Italien och Abessinien var medlemmar i förbundet lyckades övriga medlemsländer inte förhindra invasionen eller få den att upphöra med hjälp av de mekanismer som förts in i artikel 16. Till stor del berodde misslyckandet på svårigheter att samordna sanktionerna i praktiken.[125] Även viljan till motstånd hos den italienska befolkningen kan ha bidragit till sanktionernas misslyckande.[126]

Under och efter andra världskriget kom ekonomiska sanktioner att användas i allt högre utsträckning. USA, som initialt hade varit en motståndare till de allierades blockad under första världskriget[127], blev den stat som under andra

[124] Nationernas förbund utövade även politiska påtryckningar mot Grekland efter landets intåg i Bulgarien 1925, dock utan att formellt använda sig av artikel 16, vilket fick en mer lyckad utgång för förbundet. Se Mulder, N. (2022) s. 151–155; Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 10.

[125] Se Alexander, K. (2009), s. 16.

[126] Se allmänt Mulder, N. (2022), s. 213–225. Motståndsviljan kom till uttryck inte minst på Trons dag den 18 december 1935 (*Giornata della fede*) då hundratusentals italienska kvinnor lämnade in sina vigselringar till den italienska staten för att stärka statskassan.

[127] Det var först när USA gick med i kriget som landet ställde sig bakom den ekonomiska blockaden och också började meddela egna ekonomiska sanktioner med stöd av 1917 års Trading with the Enemy Act (TWEA) (kodifierad vid 50 U.S.C. §§ 4301–4341). Dessförinnan hade USA kritiserat den extraterritoriella tillämpningen av de brittiska sanktionerna, eftersom de påverkade amerikanska handelsintressen negativt. Se Alexander, K. (2009), s. 16.

halvan av 1900-talet kom att utnyttja sanktioner i störst utsträckning.[128] USA:s användning av ekonomiskt tvång i sin utrikespolitik kan synas naturlig sett till den amerikanska ekonomins, och inte minst den amerikanska dollarns, betydelse för världshandeln sedan andra världskriget.[129] Amerikansk sanktionslagstiftning behandlas vidare i underavsnitt 2.3.4.

Det är dock inte enbart det amerikanska användandet av ekonomiska sanktioner som ökat med tiden. Under 1970-talet genomförde de oljeproducerande arabländerna (inom ramen för det då förhållandevis nybildade OPEC), ett uppmärksammat oljeembargo mot ett antal stater som stöttat Israel under Jom kippur-kriget 1973, inte minst USA. Den oljebrist det arabiska oljeembargot gav upphov till fick långtgående ekonomiska konsekvenser.[130]

Under tiden efter kalla kriget har ekonomiska sanktioner haft en central roll i världspolitiken. Från att bara ha antagit ekonomiska sanktioner vid två tillfällen, mot Rhodesia 1966–1970[131] och mot Sydafrika 1977[132], har FN:s säkerhetsråd riktat sina sanktioner mot flera stater och andra aktörer.[133] Sanktionerna har också förändrat karaktär, enligt vissa författare som en följd av den humanitära katastrof de ekonomiska sanktionerna mot Irak i samband

---

[128] Se Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 17.

[129] Hufbauer, G. C. m.fl. konstaterar att ”[…] big powers, especially the United States, have used sanctions precisely because they are big”, se Hufbauer m.fl. (2007), s. 5.

[130] Se om det arabiska oljeembargot Paust/Blaustein (1974), ”The Arab Oil Weapon – A Threat to International Peace”, *The American Journal of International Law*, s. 410–439. För en detaljrik beskrivning av bakgrunden till oljeembargot och dess följder, se Yergin, D. (2008), *The Prize*, särskilt s. 570–614.

[131] Se resolution 232 (1966) av den 16 december 1966; resolution 253 (S/RES/253) av den 29 maj 1968; resolution 277 (S/RES/277) av den 18 mars 1970.

[132] Se resolution 418 (S/RES/418) av den 4 november 1977. I själva verket hade säkerhetsrådet antagit ett frivilligt vapenembargo redan tidigare (se resolution 282 (S/RES/282) av den 23 juli 1970), men det var först 1977 det blev obligatoriskt för FN:s medlemsstater att genomföra det.

[133] FN har antagit sammanlagt 31 sanktionsregimer t.o.m. 2023. Av sanktionsregimerna har 29 etablerats från och med 1990, se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 4. FN har antagit sanktioner mot exempelvis Irak 1990 (se resolution 661 (S/RES/661) av den 6 augusti 1990); mot Jugoslavien 1991 (se resolution 713 (S/RES/713) av den 25 september 1991); mot Somalia (Al-Shabab) 1992 (se resolution 733 (S/RES/733) av den 23 januari 1992); mot Haiti 1993 (se resolution 841 (S/RES/841) av den 16 juni 1993); mot individer och entiteter med kopplingar till Al-Qaida, Usama bin Laden och talibanrörelsen 1999 (se resolution 1267 (S/RES/1267) av den 15 oktober 1999); mot Islamiska staten 2015 (se resolution 2253 (S/RES/2253) av den 17 december 2015); mot Nordkorea med början 2006 (se resolution 1718 (S/RES/1718) av den 14 oktober 2006).

med Kuwaitkriget i början av 1990-talet gav upphov till.[134] De har gått från att vara allomfattande (t.ex. ett fullskaligt handelsförbud mot adressatlandet) till att rikta sig mot vissa särskilda varor, sektorer och personer. Numera beskriver man ibland de ekonomiska sanktionerna som ”riktade” eller ”smarta” sanktioner (*smart sanctions*) av den här anledningen.[135] Den här typen av mer begränsade sanktioner har också den fördelen att de inte drabbar avsändarstatens ekonomi i samma utsträckning, eftersom viss handel alltjämt kan upprätthållas med adressaten. Det ”klassiska” handelsembargot, som förbjuder all handel med adressaten, är dock inte helt utdött. USA använder sig fortfarande av mer omfattande sanktionsregimer, närmast handelsembargon.[136] Ibland kan mängden riktade sanktioner, i kombination med sektorala[137] ekonomiska sanktioner som riktar sig mot en viss sektor i adressatlandet, bli så pass omfattande, eller extensivt tillämpade, att sanktionsregimen i praktiken närmast får karaktären av ett allomfattande handelsförbud.

Även om ekonomiska sanktioner idag förekommer i historiskt hög utsträckning[138] är deras effektivitet omdiskuterad. En undersökning av effektiviteten hos FN:s smarta sanktioner publicerad 2016 visar exempelvis att sanktionerna i endast 10 % av fallen lyckas med syftet att tvinga fram en förändring i beteendet hos en regim, medan de är något mer effektiva när det gäller att hindra ett beteende eller att signalera ett fördömande till omvärlden,

---

[134] Se t.ex. Bring, O. m.fl. (2020), *Sverige och folkrätten*, s. 223; Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 29 m.v.h.; Jones, L. (2015), *Societies Under Siege*, s.1. För en förhållandevis utförlig beskrivning av de ekonomiska sanktionerna mot Irak under början av 1990-talet, se Lowenfeld, A. (2008), s. 871–878.

[135] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 12; Jones, L. (2015), s. 1.

[136] Se vidare underavsnitt 2.3.4.

[137] Se beträffande sanktioner som riktar sig mot en specifik ekonomisk sektor (sektorala ekonomiska sanktioner) underavsnitt 2.4.4.

[138] Se Basedow, J. (2013), s. 318; Se även Demarais, A. (2022), s. 4, som presenterar intressanta siffror rörande den växande användningen av sanktioner i USA under de två senaste decennierna. Under sina år vid makten 2017–2020 meddelade president Donald Trump sanktioner mot 3 900 personer och företag (merparten med kopplingar till Iran), ett genomsnitt på nästan fyra sanktioner per arbetsdag under mandatperioden. Det kan jämföras med de 3 484 personer och företag som president George W. Bush riktade sanktioner mot under sina åtta år vid makten. Trumps siffror bleknar dock när man studerar den amerikanska reaktionen på Rysslands invasion av Ukraina 2022. Under de två första månaderna av kriget meddelade president Joe Biden ekonomiska sanktioner mot nästan 1 000 personer och företag med kopplingar till Kreml.

då de uppnår sitt mål i 27 % av fallen.[139] Ofta förekommer de ekonomiska sanktionerna i kombination med andra åtgärder såsom diplomatiska påtryckningar eller militärt stöd till en stat som invaderats av adressatstaten, varför det kan vara svårt att identifiera effekterna på adressaten av de ekonomiska sanktionerna tagna för sig. Statistiken får därför tas med en nypa salt.

2.3 Rättsligt ramverk för antagandet av ekonomiska sanktioner

2.3.1 Inledning

Den ekonomiska sanktionslagstiftning som aktualiserats i avhandlingen är sådan som antagits av stater eller av EU, antingen självständigt (vilket här benämns *unilaterala ekonomiska sanktioner* respektive *unionsrättsliga autonoma ekonomiska sanktioner*) eller i syfte att genomföra obligatoriska beslut om ekonomiska sanktioner fattade av FN:s säkerhetsråd (vilka här benämns *multilaterala ekonomiska sanktioner*).[140] I det här avsnittet behandlar jag i första hand det rättsliga ramverket för antagandet av ekonomiska sanktioner i FN:s säkerhetsråd (2.3.2). Därefter följer redogörelser avseende den rättsliga regleringen på unionsnivå (2.3.3) och nationell nivå (2.3.4). Den nationella sanktionslagstiftningen exemplifieras i underavsnitt 2.3.4 med svensk och amerikansk rätt.

2.3.2 Ekonomiska sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd

FN:s säkerhetsråd har enligt FN-stadgan vissa befogenheter att besluta om både militära och icke-militära åtgärder. Åtgärderna får utnyttjas inom ramen för säkerhetsrådets fredsbevarande uppdrag.[141] Reglerna om vilka åtgärder som får vidtas finns i FN-stadgans kapitel VII (artiklarna 39–51). Säkerhetsrådets rätt att besluta om ekonomiska sanktioner följer av artikel 41.

[139] Se om undersökningen Biersteker, T. m.fl. (red.) (2016), *Targeted Sanctions*, särskilt kapitel 10. Siffrorna är hämtade från s. 233–234.

[140] Samma terminologi används hos Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 10.

[141] Se artikel 1 (1) i FN-stadgan.

Article 41

> The Security Council may decide what measures not involving the use of armed force are to be employed to give effect to its decisions, and it may call upon the Members of the United Nations to apply such measures. These may include *complete or partial interruption of economic relations* and of rail, sea, air, postal, telegraphic, radio, and other means of communication, and the severance of diplomatic relations. [min kursivering]

I takt med att säkerhetsrådet blivit mer aktivt inom sanktionsområdet, har artikel 41 i FN-stadgan fått ökad relevans.[142] Säkerhetsrådet hänvisar dock inte alltid till artikel 41 i sina resolutioner om ekonomiska sanktioner. I stället använder säkerhetsrådet mer svepande formuleringar om att det agerar enligt kapitel VII i FN-stadgan (”Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations”).[143] Det formella stödet finns dock i artikel 41.

För att kunna besluta om ekonomiska sanktioner enligt artikel 41 krävs det att säkerhetsrådet först fastställt att den situation som motiverar sanktionerna utgör ett hot mot freden, ett fredsbrott eller en angreppshandling (”threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression”).[144] Kravet följer av artikel 39 i FN-stadgan. Exempel på händelser som ”aktiverat” artikel 39 och föranlett säkerhetsrådet att anta ekonomiska sanktioner är Iraks invasion av Kuwait 1990[145], allvarliga och systematiska förbrytelser mot mänskliga rättigheter av den libyska regimen i samband med de folkliga demonstrationerna våren 2011[146] och inbördeskrig i Sydsudan[147]. I allmänhet skulle företeelser som folkmord, allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter, störtande av demokratiskt valda regimer, terrorhandlingar och hot om användning av kärnvapen kunna utgöra sådana handlingar som uppfyller artikel 39 i

[142] Se om den här utvecklingen avsnitt 2.2.

[143] Se t.ex. formuleringen i resolution 1373 (S/RES/1373) av den 28 september 2001.

[144] Säkerhetsrådet består av femton medlemmar, varav fem utgör permanenta medlemmar och tio icke-permanenta medlemmar som väljs in i säkerhetsrådet för perioder om två år. Enligt artikel 27 (3) i FN-stadgan kräver beslut om ekonomiska sanktioner enligt artikel 41 att nio av rådets femton medlemmar röstar för och att ingen av de permanenta medlemmarna röstar emot. Se även Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 19 m.v.h.

[145] Resolution 660 (S/RES/660) av den 2 augusti 1990 och resolution 661 (S/RES/661) av den 6 augusti 1990.

[146] Resolution 1970 (S/RES/1970) av den 26 februari 2011.

[147] Resolution 2206 (S/RES/2206) av den 3 mars 2015.

stadgan.[148] Det är ovanligt att säkerhetsrådet gör någon explicit bedömning utifrån artikel 39 i sina resolutioner. I praktiken får säkerhetsrådets resolutioner enligt kapitel VII anses innehålla en implicit tillämpning av artikel 39 i stadgan.[149]

Av artikel 39 framgår också att säkerhetsrådet kan välja om det ska *besluta* om ekonomiska sanktioner eller om det endast ska *rekommendera* att medlemsstaterna antar ekonomiska sanktioner. I det förra fallet är det obligatoriskt för medlemsstaterna att anta de ekonomiska sanktionerna. Det följer av artikel 25 i FN-stadgan, enligt vilken medlemsstaterna åtagit sig att acceptera och genomföra de beslut säkerhetsrådet fattar med stöd av stadgan. I den mån förpliktelser som följer av säkerhetsrådets beslut skulle stå i strid med en medlemsstats andra internationella åtaganden äger de förra företräde, med stöd av artikel 103 i FN-stadgan.[150]

Säkerhetsrådets beslut om ekonomiska sanktioner ska, enligt artikel 48 (1) i FN-stadgan, genomföras av samtliga medlemsstater eller, om säkerhetsrådet bestämmer det, endast av vissa medlemsstater. Besluten ska, enligt artikel 48 (2) i FN-stadgan, verkställas direkt, vilket i praktiken innebär i medlemsstaternas nationella rätt, men också i medlemsstaternas verksamhet i de internationella organ som de är anslutna till. Med stöd av den här bestämmelsen genomför EU säkerhetsrådets resolutioner för EU-medlemsstaternas räkning (se vidare underavsnitt 2.3.3).

De ekonomiska sanktioner säkerhetsrådet beslutar om består vanligtvis av frysning av tillgångar, reseförbud och vapenembargon.[151] Mer omfattande handelsrestriktioner, i form av import- och exportförbud avseende andra varor än vapen, förekommer men är mer sällsynta.[152]

Det är värt att påpeka att säkerhetsrådets resolutioner endast riktar sig till FN:s medlemsstater och inte till enskilda. Genom en resolution skapas som

---

[148] Se Azeredo Da Silveira, M. (2017), ”Economic Sanctions and Contractual Disputes between Private Operators”, I: van den Herik, L. (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, s. 330 ff m.v.h.; Doxey, M. (1987), *International Sanctions in Contemporary Perspective*, s. 32–52.

[149] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 13.

[150] Se även van Houtte, H. (1984), ”Treaty protection against economic sanctions”, *Revue Belge de Droit International*, s. 50–51.

[151] Se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 4.

[152] Den s.k. 1718-regimen mot Nordkorea innehåller handelsförbud avseende exempelvis kol, vissa mineraler, bränsle, livsmedels- och jordbruksrelaterade produkter, jord, sten, trä, industrimaskiner, transportfordon, skaldjur och fisk, textilier och lyxvaror. Se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 18–19 m.v.h.

regel inga rättigheter eller skyldigheter för enskilda. Säkerhetsrådet kan exempelvis formulera sig enligt följande (resolution 2253 (2015) avseende sanktioner riktade mot Islamiska staten): ”[The Security Council] *Decides* that all States shall take the following measures […].”[153] I det konkreta fallet avser det att frysa tillgångar, införa reseförbud samt ett vapenembargo mot vissa utpekade individer och entiteter.[154] Det är dock först sedan medlemsstaterna lagstiftat om åtgärderna som de blir bindande för enskilda.[155]

När säkerhetsrådet beslutat om att medlemsstaterna ska anta ekonomiska sanktioner mot en utpekad adressat etablerar den en sanktionskommitté som får i uppdrag att överse genomförandet av den aktuella sanktionsregimen.[156] I praktiken hanterar de olika kommittéerna frågor rörande listor med utpekade individer, företag och andra organ som är föremål för sanktionerna och verkningarna av sanktionsregimen.[157]

Även FN:s generalförsamling har befogenhet att anta rekommendationer för FN:s medlemsstater om att införa ekonomiska sanktioner. Befogenheten kan utnyttjas när det saknas enighet i säkerhetsrådet.[158] Generalförsamlingen rekommenderade exempelvis antagandet av ekonomiska sanktioner i samband med Koreakriget[159] och som en reaktion på israeliska aggressionshandlingar mot Irak under 1980-talet[160].

[153] Se 2 § resolution 2253 (S/RES/2253) av den 17 december 2015.

[154] Se vidare om sanktionsregimen *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 8–9 m.v.h.

[155] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 11.

[156] Se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 4.

[157] Ärenden rörande krav att tas bort från någon av säkerhetsrådets listor hanteras av en särskild ”Focal Point for De-listing” eller av en ombudsperson, se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 5.

[158] Det är oklart om det här förfarandet har stöd i FN-stadgan. Däremot har det stöd i den s.k. ”Uniting for Peace”-resolutionen (resolution 377 (V) (A/RES/377 (V)) av den 3 november 1950) enligt vilken generalförsamlingen kan rekommendera åtgärder när säkerhetsrådet är oförmöget att ta beslut på grund av oenighet mellan dess permanenta medlemmar. Se vidare Bring, O. m.fl. (2020), s. 209 ff.

[159] Se generalförsamlingens resolution 500 (V) (A/RES/500 (V)) av den 18 maj 1951, vilken rekommenderade ett handelsembargo mot Kina och Nordkorea.

[160] Se generalförsamlingens resolution 36/27 (A/RES/36/27) av den 25 november 1981.

2.3.3 EU:s ekonomiska sanktioner

EU har inflytande över medlemsstaternas utrikes- och säkerhetspolitik inom ramverket för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken (GUSP), som inrättades genom Maastrichtfördraget 1993. GUSP utgjorde den andra pelaren i det trepelarsystem som låg till grund för unionen. Syftet med GUSP var, och är alltjämt, att bevara freden, stärka den internationella säkerheten, främja internationellt samarbete samt att utveckla och befästa demokratin, rättsstaten och respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.[161] I de efterföljande fördragen har formerna för GUSP reviderats och förstärkts.[162] Genom Lissabonfördraget 2009 tillkom avdelningen för yttre åtgärder och unionens höga representant för utrikes frågor och säkerhetspolitik, som har ansvar för att leda unionens gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik.[163]

Av artikel 24 (1) FEU och artikel 2 (4) FEUF framgår att EU idag har kompetens i alla utrikespolitiska områden som rör unionens säkerhet, inbegripet utformningen av en gemensam försvarspolitik som kan leda till ett gemensamt försvar. Det innefattar även kompetensen att anta ekonomiska sanktioner, eller ”restriktiva åtgärder” som de ofta benämns i unionsrättsakter.[164] Eftersom EU antar de ekonomiska sanktionerna inom ramen för GUSP måste de vara förenliga med de övergripande ändamålen med den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken.[165]

I takt med att EU:s kompetens inom GUSP förstärkts har unionen antagit ekonomiska sanktioner med en ökad frekvens. Idag har EU över 40 aktiva sanktionsregimer riktade mot stater och andra aktörer.[166] Den ökade aktiviteten sammanhänger också med att FN:s säkerhetsråd sedan 1990-talet börjat använda sanktionsinstitutet enligt FN-stadgans artikel 41 i allt högre

[161] Se nuvarande artikel 23 FEU med hänvisning till bl.a. artikel 21 (1) FEU.

[162] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 35.

[163] Se artiklarna 18 och 27 FEU. Befattningen den höga representanten för utrikes frågor och säkerhetspolitik skapades redan genom Amsterdamfördraget 1999 för att koordinera utrikespolitiken. Genom Lissabonfördraget 2009 förstärktes rollen ytterligare genom att den tidigare rollen som utrikesrepresentant samordnades med befattningen som kommissionsledamot med ansvar för yttre förbindelser.

[164] Se t.ex. Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 37 f.

[165] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, punkt 2.

[166] EU tillhandahåller en interaktiv ”sanktionskarta” som den intresserade kan använda för att få information om unionens sanktioner i förhållande till exempelvis en viss stat. Se *EU Sanctions Map* (https://sanctionsmap.eu/#/main) [besökt den 31 maj 2024].

utsträckning.[167] EU:s sanktionspolitik är nämligen tvådelad. Å ena sidan antar EU egna, autonoma, ekonomiska sanktioner. Å andra sidan genomför EU, för medlemsstaternas räkning, de multilaterala ekonomiska sanktioner som FN:s säkerhetsråd beslutar om.

EU är inte medlem i FN och har alltså ingen direkt skyldighet att genomföra säkerhetsrådets resolutioner om ekonomiska sanktioner. Utformningen av EU:s utrikespolitik är dock nära förbunden med de principer som kommer till uttryck i FN-stadgan.[168] Samtliga EU:s medlemsstater är också medlemmar i FN, och har alltså en direkt skyldighet att genomföra säkerhetsrådets resolutioner.[169] Utöver skyldigheten att genomföra säkerhetsrådets ekonomiska sanktioner i nationell rätt ska medlemsstaterna också, som jag konstaterade i det föregående avsnittet, verka för att genomföra dem i de internationella organ de är anslutna till, enligt artikel 48 (2) i FN-stadgan. EU kan därför sägas ”härleda” en skyldighet att genomföra säkerhetsrådets ekonomiska sanktioner ur medlemsstaternas direkta skyldighet.[170] I praktiken verkar dock EU anse sig bundet av säkerhetsrådets resolutioner om antagande av ekonomiska sanktioner.[171]

EU har som mål att genomföra säkerhetsrådets ekonomiska sanktioner genom unionslagstiftning så snabbt som möjligt (senast 30 dagar efter att säkerhetsrådets resolution har antagits).[172] Vid genomförandet av FN-sanktionerna kan EU välja att göra dem mer långtgående.[173] Det kan exempelvis röra sig om att ytterligare personer listas som mål för sanktionerna eller att sanktionerna tar sikte på fler kommersiella transaktionstyper. Som regel görs sanktionerna också mer specifika till sitt innehåll.[174] I vissa fall har

[167] Se avsnitt 2.2 och underavsnitt 2.3.2.

[168] Se artikel 21 (1) FEU. Se även artikel 3 (5) FEU.

[169] Se underavsnitt 2.3.2.

[170] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 43–44 m.v.h. Se även Szabados, T. (2019), s. 18.

[171] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, punkt 44, där FN:s säkerhetsråds resolutioner beskrivs som bindande utan att det kvalificeras till att gälla endast för unionens medlemsstater.

[172] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, punkt 38.

[173] Se Portela, C. (2010), *European Union Sanctions and Foreign Policy*, s. 20.

[174] Se Sossai, M. (2017), ”UN Sanctions and Regional Organizations: An Analytical Framework”, I: van den Herik, L. (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, s. 406 ff.

EU valt att bibehålla ekonomiska sanktioner grundade på en resolution av FN:s säkerhetsråd, även sedan resolutionen upphävts av säkerhetsrådet.[175]

Därutöver antar EU alltså även egna, autonoma, ekonomiska sanktioner. Sådana autonoma unionsrättsliga sanktioner har meddelats mot exempelvis Belarus[176], personer som destabiliserat Republiken Moldavien[177], Myanmar[178], Syrien[179], Zimbabwe[180] och, inte minst, mot Ryssland[181]. En anledning till att

[175] Till exempel gäller alltjämt rådets förordning (EEG) nr 3541/92 av den 7 december 1992 om förbud mot att tillmötesgå irakiska krav i samband med kontrakt och transaktioner som omfattas av FN:s säkerhetsråds resolution 661 (1990) av den 6 augusti 1990 och därmed förknippade resolutioner, EGT L 361, 10.12.1992, s. 1–3, trots att resolution 661 upphävts genom säkerhetsrådets resolution 1438 (S/RES/1438) av den 22 maj 2003.

[176] Rådets förordning (EG) nr 765/2006 av den 18 maj 2006 om restriktiva åtgärder mot president Lukasjenko och vissa tjänstemän i Vitryssland, EUT L 134, 20.5.2006, s. 1–11, och rådets beslut 2012/642/Gusp av den 15 oktober 2012 om restriktiva åtgärder mot Vitryssland, EUT L 285, 17.10.2012, s. 1–52. Rättsakterna har ändrats vid åtskilliga tillfällen.

[177] Rådets beslut (Gusp) 2023/891 av den 28 april 2023 om restriktiva åtgärder med anledning av åtgärder som destabiliserar Republiken Moldavien, EUT L 114, 2.5.2023, s. 15–21, och rådets förordning (EU) 2023/888 av den 28 april 2023 om restriktiva åtgärder med anledning av åtgärder som destabiliserar Republiken Moldavien, EUT L 114, 2.5.2023, s. 1–11.

[178] Rådets beslut 2013/184/Gusp av den 22 april 2013 om restriktiva åtgärder mot Myanmar/Burma och om upphävande av beslut 2010/232/Gusp, EUT L 111, 23.4.2013, s. 75–76, och rådets förordning (EU) nr 401/2013 av den 2 maj 2013 om restriktiva åtgärder mot Myanmar/Burma och om upphävande av förordning (EG) nr 194/2008, EUT L 121, 3.5.2013, s. 1–7. Rättsakterna har ändrats vid åtskilliga tillfällen.

[179] Rådets förordning (EU) nr 36/2012 av den 18 januari 2012 om restriktiva åtgärder med hänsyn till situationen i Syrien och om upphävande av förordning (EU) nr 442/2011, EUT L 16, 19.1.2012, s. 1–32, och rådets beslut 2013/255/Gusp av den 31 maj 2013 om restriktiva åtgärder mot Syrien, EUT L 147, 1.6.2013, s. 14–45. Rättsakterna har ändrats vid åtskilliga tillfällen.

[180] Rådets förordning (EG) nr 314/2004 av den 19 februari 2004 om vissa restriktiva åtgärder mot Zimbabwe, EUT L 55, 24.2.2004, s. 1–13, och rådets beslut 2011/101/Gusp av den 15 februari 2011 om restriktiva åtgärder med hänsyn till situationen i Zimbabwe, EUT L 42, 16.2.2011, s. 6–23. Rättsakterna har ändrats vid åtskilliga tillfällen.

[181] Se t.ex. rådets förordning (EU) nr 269/2014 av den 17 mars 2014 om restriktiva åtgärder med avseende på åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L 78, 17.3.2014, s. 6–15; rådets beslut 2014/386/Gusp av den 23 juni 2014 om restriktioner för varor med ursprung i Krim eller Sevastopol med anledning av den olagliga annekteringen av Krim och Sevastopol, EUT L 183, 24.6.2014, s. 70–71, och rådets förordning (EU) nr 692/2014 av den 23 juni 2014 om restriktioner för import till unionen av varor med ursprung i Krim eller Sevastopol med anledning av den olagliga annekteringen av Krim och Sevastopol, EUT L 183, 24.6.2014, s. 9–14; rådets beslut 2014/512/Gusp av den 31 juli 2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 229, 31.7.2014, s. 13–17, och rådets förordning (EU) nr

EU meddelar autonoma unionsrättsliga sanktioner kan vara att det inte går att fatta beslut om sanktioner i FN:s säkerhetsråd. Sådana situationer uppkom vid Rysslands annektering av Krimhalvön 2014 och vid Rysslands invasion av Ukraina 2022. I båda fallen var det omöjligt för FN:s säkerhetsråd att besluta om sanktioner mot Ryssland, på grund av landets vetorätt i säkerhetsrådet. De unionsrättsliga sanktionerna kan också ha självständig betydelse när villkoren för att anta multilaterala ekonomiska sanktioner inte är uppfyllda (dvs. när det inte föreligger en sådan situation som avses i artikel 39 i FN-stadgan).[182]

Den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen antas genom ett rådsbeslut inom ramen för GUSP, med stöd av artikel 29 FEU, och kompletteras om det är nödvändigt med en rådsförordning enligt artikel 215 FEUF. Det gäller oberoende av om de ekonomiska sanktionerna antas av EU ensamt eller om det rör sig om ett genomförande av multilaterala ekonomiska sanktioner. I praktiken går det till så att en medlemsstat, eller den höga representanten för utrikes frågor och säkerhetsfrågor, kommer med ett förslag om att unionen ska anta ekonomiska sanktioner. När det rör sig om genomförande av säkerhetsrådets beslut om ekonomiska sanktioner kommer förslaget från den höga representanten och kommissionen gemensamt. Förslaget tillkännages och diskuteras först inom utrikesrådet (som utgör konstellationen för utrikes frågor inom rådet) och kommittén för utrikes- och säkerhetspolitik (Kusp) (som utgör ett förberedande organ inom rådet). Därefter behandlas förslaget till beslut, och i förekommande fall förordning, inom olika arbetsgrupper i rådet (Coreper II och arbetsgruppen med råd för yttre förbindelser (Relex-gruppen). Rådets beslut kräver enhällighet, enligt artikel 24 (1) FEU, medan förordningen antas, sedan rådsbeslutet fattats, med kvalificerad majoritet enligt artikel 215 (1) FEUF. Rådet ska, enligt samma bestämmelse, underrätta Europaparlamentet om antagandet av förordningen. Beslutet och förordningen antas som regel vid samma tillfälle och träder i kraft vid samma tidpunkt.

Att den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen på det här viset delas upp på ett rådsbeslut och en förordning beror på vilka sanktionsåtgärder som ingår i sanktionsregimen. Om sanktionerna avser de ekonomiska och finansiella förbindelserna med ett tredjeland ska EU lagstifta om de nödvändiga åtgärderna som krävs för att genomdriva beslutet i en förordning, enligt artikel 215 (1) FEUF. Sanktionsåtgärder såsom frysning av tillgångar samt export- och importförbud regleras alltså i unionsförordning. Om de beslutade

833/2014 av den 31 juli 2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 229, 31.7.2014, s. 1–11. Rättsakterna har ändrats vid åtskilliga tillfällen.

[182] Se Szabados, T. (2019), s. 18. Se även underavsnitt 2.3.2 angående artikel 39 i FN-stadgan.

sanktionerna däremot avser åtgärder som reseförbud och vapenembargo är det upp till medlemsstaterna att lagstifta om åtgärderna på ett nationellt plan.[183] För svenskt vidkommande antas sådan kompletterande lagstiftning med stöd av lagen (1996:95) om vissa internationella sanktioner (sanktionslagen). Sanktionslagen behandlas närmare i underavsnitt 2.3.4.

Oavsett om lagstiftningen om sanktionsåtgärderna sker på unionsnivå eller nationell nivå är det medlemsstaterna som antar lagstiftning om påföljder vid ageranden i strid med sanktionslagstiftningen.[184] I syfte att främja effektiviteten i den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen har dock rådet utnyttjat möjligheten att klassificera överträdelser av unionens restriktiva åtgärder som ett område av brottslighet enligt artikel 83 (1) FEU.[185] Det innebär att EU numera har möjlighet att fastställa minimiregler rörande fastställande av brottsrekvisit och påföljder för överträdelser av unionens restriktiva åtgärder. Som en följd därav antog man den 24 april 2024 direktivet 2024/1226 om fastställande av brottsrekvisit och påföljder för överträdelse av unionens restriktiva åtgärder.[186]

EU-domstolen har förklarat sig vara behörig att granska de unionsrättsliga instrumenten avseende ekonomiska sanktioner, även när de genomför FN:s säkerhetsråds resolutioner, för att försäkra att de respekterar grundläggande rättigheter.[187]

---

[183] Se för en diskussion om förhållandet mellan unionens och medlemsstaternas kompetens i de här avseendena Szabados, T. (2019), s. 23 ff.

[184] Som regel formuleras det här som en uppmaning till medlemsstaterna: ”Medlemsstaterna ska fastställa reglerna för påföljder vid överträdelse av bestämmelserna i denna förordning och vidta de åtgärder som är nödvändiga för att se till att bestämmelserna följs. Påföljderna ska vara effektiva, proportionella och avskräckande.” Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, punkt 89.

[185] Rådets beslut (EU) 2022/2332 av den 28 november 2022 om angivande av överträdelse av unionens restriktiva åtgärder som ett område av brottslighet som uppfyller kriterierna i artikel 83.1 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, EUT L 308, 29.11.2022, s. 18–21.

[186] Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1226 av den 24 april 2024 om fastställande av brottsrekvisit och påföljder för överträdelse av unionens restriktiva åtgärder och om ändring av direktiv (EU) 2018/1673, EUT L, 2024/1226, 29.4.2024. För svenskt vidkommande har 2023 års sanktionsutredning föreslagit att den svenska sanktionslagen ersätts med en ny för att genomföra direktivets bestämmelser, se betänkandet SOU 2024:46 *Ny lag om internationella sanktioner – Genomförande av EU:s sanktionsdirektiv* som överlämnades till regeringen i juni 2024. Den svenska sanktionslagstiftningen behandlas i underavsnitt 2.3.4.

[187] Se exempelvis EU-domstolens mycket uppmärksammade dom av den 3 september 2008 i *Kadi*, C-402/05 P och C-415/05 P, EU:C:2008:461, särskilt punkterna 280–286 där EU-domstolen konstaterade att eventuella skyldigheter som följer av ett internationellt avtal inte

2.3.4 Sanktioner antagna av en enskild stat: svensk och amerikansk rätt som exempel

2.3.4.1 Allmänt

En enskild stat får inom ramen för sin statssuveränitet anta ekonomiska sanktioner mot en annan stat, givet att det inte står i strid med statens skyldigheter enligt ett internationellt frihandelsavtal.[188] Att så är fallet framgår av ICJ:s avgörande i *Nicaragua*-fallet, där domstolen konstaterade:

> [T]he Court has merely to say that it is unable to regard such action on the economic plane as is here complained of as a breach of the customary-law principle of nonintervention.[189]

Inom den organiserade världshandeln finns inte heller något generellt hinder mot att anta ekonomiska sanktioner, så länge sanktionerna inte utgör en form av förklädd protektionism.[190] Av artikel XXI i GATT 1994[191] följer en möjlighet för de anslutna staterna att införa handelsrestriktioner i syfte att

kan undergräva unionens konstitutionella principer (vilket tyder på ett dualistiskt förhållningssätt till den internationella rätten).

[188] Se Lowenfeld, A. (2008), s. 891; Ryngaert, C. (2008), *Extraterritorial Export Controls (secondary boycotts)*, s. 625. Se även van Houtte, H. (1984), s. 34–56. Jfr dock Ruys, T. (2017), s. 24. Jfr även Mrázek, J. (2024), ”The Legality of International Sanctions”, *Czech Yearbook of International Law*, s. 73 f, som hävdar att sådana anti-ryska unilaterala sanktioner som antagits efter det rysk-ukrainska krigets början strider mot FN-stadgan. Eftersom FN-stadgan uttryckligen reglerar antagandet av ekonomiska sanktioner har enskilda stater ingen möjlighet att självständigt anta ekonomiska sanktioner. För samma ståndpunkt se Viktorova, N. N. (2024), ”Sanctions against Russia as Force Majeure in the Practice of Russian Courts”, *Czech Yearbook of International Law*, s. 134, som konstaterar att de enda legitima ekonomiska sanktioner som existerar är de som antagits av FN:s säkerhetsråd.

[189] Se *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits Judgment, den 27 juni 1986, I.C.J. Reports 14, punkt 245.

[190] Se Lowenfeld, A. (2008), s. 926.

[191] Liknande undantag finns i artikel XIV*bis* i General Agreement on Trade in Services (GATS) och artikel 73 i Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).

skydda grundläggande statliga intressen.[192] Bestämmelsen har av flera stater ansetts utgöra stöd för antagandet av ekonomiska sanktioner.[193]

Ett tillkortakommande med de unilaterala ekonomiska sanktionerna, som historiskt visat sig betydelsefullt och påverkat sanktionernas effektivitet, är att de sällan blir verkningsfulla om en stat ensam antar dem mot en annan stat, utan att adressatens övriga handelspartners gör detsamma.[194] Vissa stater, främst USA, har därför försökt hindra även utländska företag från att exportera till eller importera från adressatstaten.[195] Den här typen av ekonomiska sanktioner med extraterritoriella tillämpningsanspråk har dock stött på hård kritik från andra stater, vars företag kommit att omfattats av sanktionernas tillämpningsområde.[196]

På ett internationellt plan är det i första hand större ekonomier som, utöver att genomföra sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd eller, i förekommande fall, av EU, antar egna unilaterala ekonomiska sanktioner.[197] Mindre ekonomier genomför som regel endast sanktionsregimer beslutade eller

---

[192] Se om bestämmelsen Choukroune/Nedumpara (2022), *International Economic Law*, s. 400–407; Lowenfeld, A. (2008), s. 915–926. För en behandling av artikel XXI i GATT i relation till den av USA antagna Helms-Burtonlagen, se Kuilwijk, K. J. (1997), ”Castro’s Cuba and the U.S. Helms-Burton Act”, *Journal of World Trade*, s. 49–61; Dattu/Boscarioli (1997), ”GATT Article XXI, Helms-Burton and the Continuing Abuse of the National Security Exception”, *Canadian Business Law Journal*, s. 198–209.

[193] Se Lowenfeld, A. (2008), s. 915–926; Ruys, T. (2017), s. 30–31. Se även allmänt Mitchell, A. D. (2017), ”Sanctions and the World Trade Organization”, I: van den Herik, L. (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, s. 283–303.

[194] Se Hufbauer, G. C. m.fl. (2007), s. 8 f.

[195] Se van Houtte, H. (1988), ”The Impact of Trade Prohibitions on Transnational Contracts”, *International Business Law Journal*, s. 141; Ryngaert, C. (2008), s. 626.

[196] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 153.

[197] USA antar unilaterala ekonomiska sanktioner i hög utsträckning, men genomför också sanktioner beslutade eller rekommenderade av FN:s säkerhetsråd (se vidare i det här avsnittet); Storbritannien genomför med stöd av i första hand Sanctions and Anti-Money Laundering Act (2018) sanktioner antagna inom ramen för FN eller andra internationella överenskommelser men antar också unilaterala ekonomiska sanktioner för att främja den brittiska regeringens utrikespolitiska mål; Tyskland genomför FN:s och EU:s ekonomiska sanktioner men antar också egna unilaterala ekonomiska sanktioner enligt § 4 Außenwirtschaftsgesetz (AWG) för att skydda viktiga tyska säkerhetsintressen.

rekommenderade av FN:s säkerhetsråd eller antagna av andra organisationer, såsom EU eller OSSE.[198] Det förekommer dock undantag.[199]

Nedan exemplifieras nationell sanktionslagstiftning genom översiktliga beskrivningar av den svenska (2.3.4.2) och den amerikanska (2.3.4.3).

2.3.4.2 Svensk sanktionslagstiftning

För svenskt vidkommande regleras antagandet av ekonomiska sanktioner av den tidigare nämnda sanktionslagen från 1996. Vid sitt ikraftträdande ersatte den nuvarande sanktionslagen 1971 års sanktionslag (1971:176) (den äldre sanktionslagen).[200] Sanktionslagen ger, enligt sin 1 §, endast stöd för att genomföra multilaterala sanktioner som antagits av FN:s säkerhetsråd, antingen genom ett bindande beslut eller som en rekommendation till medlemsstaterna, eller autonoma ekonomiska sanktioner antagna av EU. Som jag konstaterade i det föregående avsnittet genomförs FN:s ekonomiska sanktioner, för svenskt vidkommande, numera i huvudsak av EU. Det finns dock alltjämt ett behov av kompletterade lagstiftning på nationell nivå. I svensk rätt antas sådan kompletterande lagstiftning med stöd av sanktionslagen.

---

[198] Så antar exempelvis Danmark inga egna ekonomiska sanktioner utan genomför endast sanktioner som antagits av FN:s säkerhetsråd eller av EU (en översikt tillhandahålls av Udenrigsministeriet (https://um.dk/udenrigspolitik/folkeretten/sanktioner) [besökt den 31 maj 2024]). Detsamma gäller för Finland (se för en översiktlig information det finska utrikesministeriets hemsida (https://um.fi/internationella-sanktioner) [besökt den 31 maj 2024]). Inte heller Norge antar som regel egna ekonomiska sanktioner. Däremot har landet en folkrättslig skyldighet att genomföra de ekonomiska sanktioner som beslutas av FN:s säkerhetsråd. Därtill har Norge också valt att i vissa fall genomföra EU:s ekonomiska sanktioner (Norge genomför ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd samt av EU, jämte andra internationella organisationer, med stöd av lov om gjennomføring av internasjonale sanksjoner (sanksjonsloven) (LOV-2021-04-16-18)). Schweiz, som också står utanför EU-samarbetet, genomför ekonomiska sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd, OSSE och andra betydelsefulla handelspartners, men antar inga unilaterala ekonomiska sanktioner (Se artikel 1 Bundesgesetz über die Durchsetzung von internationalen Sanktionen (Embargogesetz, EmbG) av den 22 mars 2002. Den schweiziska sanktionslagstiftningen tillhandahålls även i engelsk översättning (https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2002/564/en) [besökt den 31 maj 2024]).

[199] Se exempelvis nedan i förevarande avsnitt avseende Sveriges antagande av unilaterala ekonomiska sanktioner mot Sydafrika under 1970- och 1980-talen.

[200] I betänkandet SOU 2024:46 *Ny lag om internationella sanktioner – Genomförande av EU:s sanktionsdirektiv* föreslås att den nuvarande sanktionslagen ersätts av en ny. Den föreslagna lagen innehåller en ny reglering av sanktionslagens straffrättsliga aspekter, i syfte att genomföra Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1226 av den 24 april 2024 om fastställande av brottsrekvisit och påföljder för överträdelse av unionens restriktiva åtgärder och om ändring av direktiv (EU) 2018/1673, EUT L, 2024/1226, 29.4.2024.

Sanktionslagen utgör en beredskapslag. Det innebär att dess tillämpning aktualiseras först om vissa internationella händelser inträffar, närmare bestämt att det fattas ett beslut eller en rekommendation om att anta ekonomiska sanktioner av FN:s säkerhetsråd eller av Europeiska unionens råd inom ramen för GUSP.[201] Har en sådan händelse inte inträffat är sanktionslagen inte tillämplig. Att så är fallet framgår av 1 § sanktionslagen. Ekonomiska sanktioner antagna av EU inom ramen för GUSP måste dessutom syfta till att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet, enligt 1 § första stycket 2 p. sanktionslagen. Eftersom EU:s autonoma ekonomiska sanktioner måste vara förenliga med de övergripande målen för GUSP, bör det senare villkoret som regel vara uppfyllt.

Sanktionslagen utgör också en så kallad fullmaktslag. Det innebär att regeringen med stöd av lagen är bemyndigad att genomföra vissa ekonomiska sanktioner, så länge de har antagits i freds- och säkerhetsbevarande syfte.[202] Lagen ska därigenom säkerställa att Sverige på ett tidseffektivt sätt kan genomföra multilaterala eller autonoma unionsrättsliga ekonomiska sanktioner när genomförandet faller utanför EU:s kompetens.[203]

Bestämmelser om regeringens beslut om ekonomiska sanktioner återfinns i 3–6 §§ sanktionslagen.

Enligt 3 § sanktionslagen får regeringen förordna att sanktioner ska genomföras med stöd av lagen. Ett sådant allmänt förordnande ska överlämnas till riksdagen för godkännande inom en månad från det att förordnandet meddelades. Om ett sådant överlämnande inte sker upphör förordnandet att gälla. Förordnandet upphör också att gälla om riksdagen inte godkänt förordnandet inom, som utgångspunkt, två månader från överlämnandet.

Har regeringen meddelat ett förordnande enligt 3 §, som godkänts av riksdagen, får regeringen därefter anta mer detaljerade föreskrifter om förbud som syftar till att genomföra de aktuella sanktionerna. Regeringen antar sådana förbud med stöd av 4 § sanktionslagen. Av paragrafens första stycke framgår vad förbuden får avse. Förbuden får avse utlänningars vistelse i Sverige, in- eller utförsel av varor, pengar eller andra tillgångar, tillverkning, kommunikationer, kreditgivning, näringsverksamhet, trafik eller undervisning och utbildning. Däremot får förbuden, enligt andra stycket, inte avse egendom som är avsedd endast för innehavarens personliga bruk.

[201] Se Bring, O. m.fl. (2020), s. 224.

[202] Se prop. 1995/96:35, s. 14.

[203] Se prop. 1995/96:35, s. 13–14.

I den äldre sanktionslagen fanns en mer detaljerad förteckning över förbjudna transaktioner.[204] Vid omarbetningen till den nuvarande sanktionslagen valde lagstiftaren de mer övergripande förbudskategorier som räknades upp i det föregående stycket. Syftet var att ge regeringen större flexibilitet beträffande vilka föreskrifter den får anta. Flexibiliteten ansågs motiverad för att Sverige ska kunna efterleva säkerhetsrådets resolutioner om ekonomiska sanktioner.[205]

Förbud som meddelas med stöd av 4 § sanktionslagen gäller även förfaranden eller åtgärder som omfattas av avtal som har träffats innan förbudet trädde i kraft, om inte regeringen föreskriver något annat. Det framgår av 5 § sanktionslagen.

Om FN eller EU upphäver det beslut som ligger till grund för förordnandet enligt 3 § ska förordnandet, enligt 6 § sanktionslagen, också upphävas så snart som möjligt, liksom föreskrifter om förbud som meddelats med stöd av förordnandet. När det gäller sanktioner antagna av EU ska regeringen också upphäva ett förordnande enligt 3 § om förhållandena ändrats på ett sådant sätt att det inte längre finns något syfte med de unionsrättsliga sanktionerna.

Genom en lagändring 2023 infördes en möjlighet att meddela interimistiska beslut om frysning av tillgångar i 5 a § sanktionslagen. Om säkerhetsrådet beslutar om frysning av tillgångar och beslutet ska genomföras av EU genom ändring i en redan antagen förordning om ekonomiska sanktioner, ska Finansinspektionen snarast möjligt besluta om motsvarande åtgärder.[206] I praktiken innebär det att säkerhetsrådet, eller en sanktionskommitté under säkerhetsrådet, tagit upp en person på en sanktionslista och att den listan finns i en unionsförordning som EU antagit för att genomföra de multilaterala ekonomiska sanktionerna.[207] Listan i unionsförordningen behöver då ändras. Innan så har skett kan Finansinspektionen fatta ett interimistiskt beslut med motsvarande innehåll. Finansinspektionens beslut ska kungöras i Post- och Inrikes Tidningar och gälla till dess sanktionerna genomförs av EU. Det krävs inte att den som frysningsåtgärden riktar sig mot vistas i, kan misstänkas för brott eller har tillgångar i Sverige.[208]

---

[204] Se 3–8 §§ den äldre sanktionslagen.

[205] Se prop. 1995/96:35, s. 15.

[206] Enligt propositionen innebär det att beslutet bör fattas inom 24 timmar efter säkerhetsrådets beslut, se prop. 2022/23:137, s. 71.

[207] Se prop. 2022/23:137, s. 92.

[208] Se prop. 2022/23:137, s. 92.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får i särskilda fall medge undantag från sådana förbud som meddelats med stöd av lagen, se 7 § sanktionslagen. Dispensgivningen ska ske restriktivt och undantag får inte meddelas när åtgärden kan antas medföra nytta för den som sanktionen riktar sig mot eller om den i övrigt är ägnad att motverka det allmänna syftet med sanktionen. Närmare riktlinjer för hur bedömningen ska göras framgår inte av förarbetena. Det är tänkbart att humanitära hänsynstaganden skulle kunna utgöra skäl för undantag.[209] Vilken myndighet som ansvarar för dispensgivning rörande en viss sanktionsregim varierar beroende på sanktionernas innehåll (om de exempelvis avser ett in- eller utreseförbud eller förbud av export av vissa varor).[210] Frågor om dispenser från exportförbud hanteras normalt av Kommerskollegium.[211]

Ageranden i strid mot förbud som meddelats med stöd av 4 § eller 5 a § är straffsanktionerade enligt 8 § första stycket med böter eller fängelse i högst två år eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst fyra år. Även den som genom grov oaktsamhet agerar i strid mot ett förbud döms till böter eller fängelse högst sex månader. Om brottet är ringa döms inte till ansvar. Utbyte av brott enligt 8 § ska som utgångspunkt förverkas, i enlighet med sanktionslagens 11 §.

Straffbestämmelserna i lagen gäller också vid överträdelser av förbud i unionsförordningar, se 8 § andra stycket sanktionslagen. Fram till den 1 januari 2022 innehöll lagen också bestämmelser om svensk straffrättslig domsrätt och åtalsprövning (dåvarande 9 och 10 §§), i syfte att undanta brotten från kravet på dubbel straffbarhet samt villkora möjligheten att väcka åtal av ett särskilt förordnande från regeringen. De bestämmelserna blev obehövliga i samband med att ett nytt 2 kap. avseende svensk domstols behörighet infördes i brottsbalken.[212]

När det gäller brott mot förbud mot in eller utförsel av varor som föreskrivits av regeringen eller brott mot unionsrättsliga ekonomiska sanktioner finns också möjligheten att utnyttja vissa tvångsmedel enligt 14 § sanktionslagen, vilken hänvisar till bestämmelserna i lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Enligt den senare författningen får Tullverket inleda

[209] Se prop. 1995/96:35, s. 19–20.

[210] Se t.ex. 7 § förordning (2014:1448) om vissa sanktioner mot Ryssland.

[211] Se t.ex. 6 § förordning (2014:1448) om vissa sanktioner mot Ryssland.

[212] Se prop. 2020/21:204. Att brott enligt 8 § lagen om internationella sanktioner är undantagna från kravet på dubbel straffbarhet framgår numera av 2 kap. 5 § andra stycket fjärde punkten g) BrB.

förundersökning vid misstanke om brott mot nämnda förbud mot in- eller utförsel av varor (19–20a §§), genomföra gripande av den som misstänks för brott (21–21c §§) samt ta egendom i beslag (22–23 §§). Därutöver har Tullverket befogenhet att genomföra husrannsakan (26 §) samt kroppsvisitation eller kroppsbesiktning (27 och 29 §§).

Sanktionslagen gäller, som jag konstaterade ovan, endast genomförandet av sanktioner som beslutats eller rekommenderats av FN:s säkerhetsråd eller antagits av EU inom ramen för GUSP. Huvudprincipen i den svenska sanktionspolitiken har också varit att Sverige inte antar egna, unilaterala ekonomiska sanktioner.[213] Sverige gjorde ett undantag från den principen i förhållande till Sydafrika, och Namibia, under 1970- och 1980-talen med anledning av den sydafrikanska apartheidpolitiken.

Som jag noterade i avsnittet rörande den historiska utvecklingen av sanktionsinstitutet beslutade FN:s säkerhetsråd om ett obligatoriskt vapenembargo mot Sydafrika 1977.[214] Den äldre svenska sanktionslagen tillämpades för att genomföra det vapenembargot, som gällde fram till 1994 (se SFS 1977:1127, som sedermera upphävdes genom SFS 1994:538). Därutöver införde Sverige 1979 också ett förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, något man inte hade kunnat enas om inom säkerhetsrådet.[215] Eftersom sanktionerna inte grundade sig på resolutioner antagna av FN:s säkerhetsråd kunde den svenska lagstiftaren inte tillämpa den äldre sanktionslagen för att införa dem. I stället antogs en särskild lag (1979:487) om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, vilken ersattes av en ny lag (1985:98) några år senare. Investeringsförbudet mot Namibia hävdes i samband med att landet blev självständigt 1990 (SFS 1990:78) medan investeringsförbudet i förhållande till Sydafrika gällde fram till slutet av 1993 (SFS 1993:1207).

Utöver investeringsförbudet införde Sverige också en ”allmän handelsblockad” mot Sydafrika och Namibia genom förordningen (1987:477) om förbud mot handel med Sydafrika och Namibia.[216] Förordningen förbjöd införsel i Sverige av varor med ursprung i Sydafrika och Namibia (2 §) och utförsel av varor från Sverige till samma länder (3 §). Handelsblockaden grundade sig inte på någon resolution antagen av FN:s säkerhetsråd. Regeringen begärde därför ett bemyndigande från riksdagen att ändå få

[213] Se SOU 2002:108 *Fred och säkerhet – Säkerhetspolitiska utredningen*, s. 452–453.

[214] Resolution 418 (S/RES/418) av den 4 november 1977.

[215] Se SOU 2002:108, s. 453.

[216] Se SOU 1995:28 *Lagen om vissa internationella sanktioner – En översyn*, s. 31.

tillämpa den äldre sanktionslagen för en handelsblockad mot de två länderna, vilket riksdagen medgav genom lagen (1987:474) med bemyndigande att tillämpa lagen (1971:176) om vissa internationella sanktioner i fråga om en handelsblockad mot Sydafrika och Namibia.[217] Handelsblockaden upphävdes i förhållande till Namibia 1990 (SFS 1990:81) och i förhållande till Sydafrika under hösten 1993 (SFS 1993:1026).

Avslutningsvis ska det nämnas att det sedan den 1 januari 2024 parallellt med sanktionslagen gäller en lag (2023:677) om frysning av tillgångar. Lagen innehåller bestämmelser som genomför punkterna 1 c och d i säkerhetsrådets resolution 1373 (2001)[218] och syftar, i enlighet med säkerhetsrådets resolution, till att förhindra och motverka finansieringen av terroristhandlingar.

2.3.4.3 Amerikansk sanktionslagstiftning

Som jag konstaterade i kapitlets historiska del, avsnitt 2.2, är USA den nation som i högst utsträckning antagit egna, unilaterala, ekonomiska sanktioner.[219] Det amerikanska regelverket för antagandet av ekonomiska sanktioner är också tämligen komplext. Beskrivningen som följer är endast översiktlig.[220]

Amerikanska ekonomiska sanktioner antas i första hand av den exekutiva makten, dvs. USA:s president, genom en *executive order*. Presidenten måste dock ha lagstöd (*statutory authority*) för att kunna meddela en sådan order. Det finns flertalet federala lagar som ger presidenten behörighet att anta ekonomiska sanktioner.[221] Den viktigaste författningen är International Economic Emergency Powers Act (IEEPA).[222] IEEPA, som antogs av kongressen 1977, ger presidenten behörighet att reglera handeln efter att först ha utlyst ett nationellt nödläge med anledning av

[217] Se SOU 1995:28, s. 31–32.

[218] Resolution 1373 (S/RES/1373) av den 28 september 2001.

[219] För en detaljerad historik över amerikansk sanktionsanvändning se Rathbone/Jeydel/Lentz (2013), ”Sanctions, Sanctions Everywhere: Forging a Path through Complex Transnational Sanctions Laws”, *Georgetown Journal of International Law*, s. 1055–1126.

[220] För en omfattande redogörelse för det amerikanska regelverket hänvisas till Hirschhorn/Egan/Krauland (2022).

[221] I allmänhet är lagarna kodifierade i United States Code (U.S.C.) avsnitt 22 (Foreign Relations and Intercourse) eller avsnitt 50 (War and National Defense).

[222] Kodifierad vid 50 U.S.C. §§ 1701–1706.

> any unusual and extraordinary threat, which has its source in whole or substantial part outside the United States, to the national security, foreign policy, or economy of the United States.[223]

Handeln kan därefter regleras på många olika sätt, exempelvis genom förvärvsförbud eller export- och importförbud avseende viss egendom.[224]

I krigstider kan ekonomisk sanktionslagstiftning därutöver antas med stöd av Trading with the Enemy Act (TWEA), som antogs av kongressen redan 1917.[225] TWEA utgjorde fram till 1970-talet det huvudsakliga stödet för USA:s president att anta ekonomiska sanktioner, oavsett om de riktade sig mot en adressat som låg i krig med USA eller inte.[226] Sedan antagandet av IEEPA används TWEA endast i krigstider.

Till skillnad från det svenska regelverket är det amerikanska i första hand utformat för att anta unilaterala ekonomiska sanktioner.[227] IEEPA och TWEA rör alltså i huvudsak antagandet av amerikanska unilaterala ekonomiska sanktioner. USA genomför dock även ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd. Typiskt sett genomför USA de multilaterala ekonomiska sanktionerna genom en executive order med stöd av U.N. Participation Act (UNPA) alternativt IEEPA.[228]

Med början under 1990-talet har kongressen haft en mer aktiv roll i antagandet av ekonomiska sanktioner, som alltså inte helt lämnats åt den exekutiva makten. Det inleddes genom antagandet av Iran and Libya Sanctions Act (ILSA)[229] och Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act[230], även känd som Helms-Burtonlagen, 1996, vilka båda styrde presidentens antagande av ekonomiska sanktioner mot Iran, Libyen och Kuba. Under 2010-talet växte sig trenden starkare genom, först, kongressens antagande av Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment

---

[223] 50 U.S.C. § 1701.

[224] Se 50 U.S.C. § 1702.

[225] Kodifierad vid 50 U.S.C. §§ 4301–4341.

[226] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 205.

[227] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 108 (punkt 4.2), som konstaterar att det amerikanska regelverket, och inte minst OFAC, etablerades redan på 1950-talet, innan FN:s säkerhetsråd börjat anta multilaterala ekonomiska sanktioner.

[228] Den sistnämnda kodifierad vid 22 U.S.C. § 287 c.

[229] Pub. L. No. 104–172, 110 Stat. 1541 (1996) (Även känd som D'Amato-lagen).

[230] Pub. L. No. 104–114, 110 Stat. 785 (1996) (nuvarande version kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 6021–6091).

Act (CISADA)[231], som innehöll föreskrifter om att anta striktare ekonomiska sanktioner mot Iran. Därefter införde kongressen ytterligare ekonomiska sanktioner mot Iran, Nordkorea och Ryssland när den antog Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA)[232] 2017.

De ekonomiska sanktioner som antagits genom en executive order genomförs som regel av Secretary of the Treasury (USA:s finansminister) i form av en federal reglering (*federal regulation*). Genom regleringen antas den lagstiftning som krävs för att genomföra de ekonomiska sanktionerna som presidenten beslutat om. De regleringar som genomför ekonomiska sanktioner finns samlade i kapitel V, avsnitt 31 av U.S. Code of Federal Regulations (C.F.R.).

De amerikanska sanktionsprogrammen administreras i första hand av Office of Foreign Assets Control (OFAC), som är en del av U.S. Department of the Treasury (USA:s finansdepartement).[233] OFAC har *civil jurisdiction* i sanktionsärenden. Det innebär att OFAC kan utreda om en sanktionsöverträdelse ägt rum samt besluta om straffavgifter (*civil monetary penalty*).[234] Straffrättslig jurisdiktion (*criminal jurisdiction*) tillkommer U.S. Department of Justice (DoJ). Om en person, som omfattas av den amerikanska sanktionslagstiftningen, uppsåtligen bryter mot den kan DoJ utreda gärningen och väcka åtal vid federal domstol.[235] Jag återkommer till frågan om påföljder vid överträdelser av ekonomisk sanktionslagstiftning i underavsnitt 2.4.6.

I sin administration av de amerikanska sanktionsprogrammen använder sig OFAC av olika listor, som pekar ut personer som omfattas av sanktionerna (exempelvis individer eller företag med anknytning till regimen i ett adressatland). Den viktigaste listan är Specially Designated Nationals and Blocked Persons List, i allmänhet hänvisad till som SDN-listan.[236]

Liksom FN och EU har USA sedan 1990-talet rört sig bort från mer omfattande handelsembargon för att i stället använda riktade, finansiella

---

[231] Pub. L. No. 111–195, 124 Stat. 1312 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8501–8566).

[232] Pub. L. No. 115–44, 131 Stat. 886.

[233] Det finns dock ytterligare federala myndigheter som har viss jurisdiktion att utreda och besluta i ärenden rörande brott mot amerikansk sanktionslagstiftning, i första hand Bureau of Industry and Security, som faller under U.S. Department of Commerce (USA:s handelsdepartement) och Directorate of Defence Trade Controls, under U.S. Department of State (USA:s utrikesdepartement).

[234] Se 31 C.F.R. part 501 Appendix A (Economic Sanctions Enforcement Guidelines).

[235] Se exempelvis 50 U.S.C. § 1705 (c) (IEEPA).

[236] Se vidare Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 220–22.

ekonomiska sanktioner, såsom frysning av tillgångar.[237] Samtidigt upprätthåller USA alltjämt vissa sanktionsprogram som har karaktären av fullskaliga handelsembargon, i första hand mot Kuba, Nordkorea, Iran och Syrien.[238]

Amerikanska sanktionsprogram har uppmärksammats för att de ofta innehåller sanktionslagstiftning av extraterritoriell karaktär.[239] Sanktionerna kan vara extraterritoriella till sin karaktär antingen för att de bygger på en mycket svag anknytning till amerikanskt territorium (såsom att ett amerikanskt bolag kontrollerar ett utländskt bolag genom majoritetsägande) eller ingen anknytning alls. Den första typen av extraterritoriella sanktioner kan beskrivas som *primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner*, medan den senare typen brukar benämnas *sekundära ekonomiska sanktioner*. Jag kommer att beskriva skillnaden mellan de här sanktionstyperna i underavsnitt 2.4.2.

2.4 Sanktionslagstiftningens tillämpningsområde och utformning

2.4.1 Inledning

I det här avsnittet beskriver jag vissa utmärkande drag hos den ekonomiska sanktionslagstiftningen. Underavsnitt 2.4.2 behandlar sanktionslagstiftningens tillämpningsområde (dvs. vilka fysiska och juridiska personer som omfattas av lagstiftningen) medan avsnitt 2.4.3 behandlar sanktionslagstiftningens adressat (dvs. vem de ekonomiska sanktionerna riktar sig emot). I underavsnitt 2.4.4 behandlar jag sanktionslagstiftningens innehåll på ett allmänt plan, och gör vissa distinktioner mellan olika typer av ekonomiska sanktioner beroende på hur de är formulerade. Underavsnitt 2.4.5 introducerar och beskriver sådana sanktionsregler som brukar benämnas ansvarsfriskrivnings- och friskrivningsklausuler (*non liability*- och *no claims-clause*) medan

[237] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 108 (punkt 4.3).

[238] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 201, som konstaterarar att de aktuella sanktionsprogrammen ofta beskrivs som ”embargoes” eftersom de förbjuder ”virtually all trade” mellan USA och adressatländerna. Se även Johansson/Sjöstrand (2013), ”Mötet mellan svensk köprätt och internationella sanktioner”, *Ny Juridik*, s. 34.

[239] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 108 (punkt 4.3).

underavsnitt 2.4.6 behandlar sanktionslagstiftningens påföljder, samt möjligheter till undantag och dispenser.

2.4.2 De ekonomiska sanktionernas tillämpningsområde

2.4.2.1 Inledning

Som jag konstaterade i avsnitt 1.2 antas de ekonomiska sanktionerna av en avsändare mot en viss adressat i syfte att få adressaten att agera på ett visst sätt.[240] Samtidigt riktar sig inte den lagstiftning som genomför de ekonomiska sanktionerna till adressaten som sådan. De ekonomiska sanktionerna är inte bindande för ett adressatland eller för personer hemmahörande i adressatlandet. I stället avser sanktionslagstiftningen att styra beteendet hos fysiska och juridiska personer inom avsändarens egen jurisdiktion. Sanktionslagstiftning som håller sig inom folkrättsligt accepterade ramar för preskriptiv jurisdiktion[241], och reglerar förhållanden med anknytning till avsändarens territorium eller dess medborgare, benämner jag *primära ekonomiska sanktioner*.[242] I de fall avsändaren baserar sanktionslagstiftningen på andra anknytningar till avsändarlandet än territorialitet eller nationalitet benämner jag sanktionerna *primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner*.[243] Beteckningen är egentligen något otillfredsställande, eftersom även de primära ekonomiska sanktionerna kan få extraterritoriella effekter

[240] Se avsnitt 1.2.

[241] Den preskriptiva, eller legislativa, jurisdiktionen avser den maktsfär inom vilken den nationella lagstiftaren kan stifta bindande lag. Den ska skiljas från domstolarnas jurisdiktion (judikativ jurisidktion) att döma över förhållanden med anknytning till domstolslandet och de verkställande myndigheternas jurisdiktion att verkställa den nationella lagstiftningen (exekutiv jurisdiktion). Se allmänt Shaw, M. N. (2014), *International Law*, s. 472 f; Bring, O. m.fl. (2020), s. 106 f.

[242] Se för samma terminologi Förslag till avgörande av generaladvokat G. Hogan i *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:386, punkt 3.

[243] Här spretar terminologin internationellt. Ibland beskriver man det som extraterritoriella ekonomiska sanktioner eller som att ekonomiska sanktioner har extraterritoriella effekter (se t.ex. Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 209 ff). I andra fall beskriver man samtliga ekonomiska sanktioner med extraterritoriella effekter som sekundära ekonomiska sanktioner (se t.ex. förslaget till avgörande av generaladvokat Hogan i *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:386, punkt 3). Det finns dock en väsentlig skillnad mellan det som här benämns primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner och det som benämns sekundära ekonomiska sanktioner. De förra är som regel knutna till straffrättsliga påföljder medan de senare sanktionernas genom mer informella metoder (såsom att svartlista ett företag eller neka det en licens som krävs för att verka i avsändarstaten).

genom att avsändarens medborgare befinner sig utanför avsändarens territorium. Med benämningen primära *extraterritoriella* ekonomiska sanktioner vill jag endast signalera att avsändaren har för avsikt att gå bortom de gängse ramarna för preskriptiv jurisdiktion. Sådana extraterritoriella ekonomiska sanktioner ska skiljas från *sekundära ekonomiska sanktioner*. De senare riktar sig mot fysiska och juridiska personer som saknar anknytning till avsändaren. Skillnaden mellan primära och sekundära ekonomiska sanktioner blir således att de förstnämnda för sin tillämplighet kräver att det finns en anknytning (om än inte en folkrättsligt accepterad sådan) till avsändaren medan de senare inte kräver en sådan anknytning.

I allmänhet accepterar stater att andra avsändare antar primära ekonomiska sanktioner, medan synen på primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner och sekundära ekonomiska sanktioner är mer negativ.[244] Nedan går jag igenom de olika sanktionstyperna.

2.4.2.2 Primära ekonomiska sanktioner

Primära ekonomiska sanktioner tar sikte på förhållanden som har anknytning till avsändarens *territorium* eller dess *medborgare*. Avsändaren antar således som regel de ekonomiska sanktionerna med stöd av de folkrättsligt vedertagna territorialitets- eller nationalitetsprinciperna (den senare för svenskt vidkommande även känd som den aktiva personalitetsprincipen).[245]

Tillämpningsområdet för den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen bygger på de här principerna. Den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen gäller:

– inom unionens territorium[246], inbegripet dess luftrum,

– ombord på varje flygplan och varje fartyg under en medlemsstats jurisdiktion,

– för varje person inom och utanför unionens territorium som är medborgare i en medlemsstat,

---

[244] Se nedan i förevarande avsnitt samt avsnitt 2.5 om inställningen till utländska extraterritoriella ekonomiska sanktioner.

[245] Se Lowenfeld, A. (2008), s. 900 ff. Se även allmänt Bring, O. m.fl. (2020), s. 108–09.

[246] Med ”unionens territorium” avses som regel medlemsstaternas territorier på vilket EU-fördraget är tillämpligt, inklusive medlemsstaternas luftrum, se t.ex. artikel 1 (h) i rådets förordning (EU) nr 269/2014 av den 17 mars 2014 om restriktiva åtgärder med avseende på åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L 78, 17.3.2014, s. 6–15.

> – för varje juridisk person, enhet eller organ, inom eller utanför unionens territorium, som har bildats eller instiftats i enlighet med en medlemsstats lagstiftning,
>
> – för varje juridisk person, enhet eller organ när det gäller varje form av affärsverksamhet som helt eller delvis bedrivs inom unionen.[247]

Tillämpningsområdet för de unionsrättsliga ekonomiska sanktionerna är därmed inte strikt begränsat till unionens territorium eftersom de gäller även för unionsmedborgare när de befinner sig utanför unionen (även när de exempelvis agerar ställföreträdare för ett bolag bildat enligt lagen i tredjeland) och för utländska filialer till bolag bildade enligt lagen i en medlemsstat. Det rör sig likväl om primära ekonomiska sanktioner, då de alltjämt bygger på anknytning till avsändarens territorium eller medborgare.

Även om den här typen av anknytningar till avsändarstaten i allmänhet accepteras såsom förenliga med folkrätten, kan en mer extensiv tolkning av dem leda till kontroverser. Här kan amerikansk lagstiftning tjäna som exempel.

Amerikansk sanktionslagstiftning gäller som regel för en ”U.S. person”. Med ”U.S. person” avses:

> any United States citizen, permanent resident alien, entity organized under the laws of the United States or any jurisdiction within the United States (including foreign branches), or any person in the United States.[248]

I praktiken kommer alltså ”U.S. person” omfatta (i) samtliga amerikanska medborgare och utlänningar permanent bosatta i USA (även när de befinner sig utanför USA eller agerar ställföreträdare för icke-amerikanska företag), (ii) bolag bildade enligt amerikansk rätt, inklusive deras utländska filialer (dock

[247] Se t.ex. artikel 15 i rådets förordning (EU) 2022/263 av den 23 februari 2022 om restriktiva åtgärder med anledning av Ryska federationens olagliga erkännande, ockupation eller annektering av vissa icke-regeringskontrollerade områden i Ukraina, EUT L 42I , 23.2.2022, s. 77–94; artikel 10 i rådets förordning (EG) nr 765/2006 av den 18 maj 2006 om restriktiva åtgärder mot president Lukasjenko och vissa tjänstemän i Vitryssland, EUT L 134, 20.5.2006, s. 1–11; artikel 17 i rådets förordning (EU) nr 269/2014 av den 17 mars 2014 om restriktiva åtgärder med avseende på åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L 78, 17.3.2014, s. 6–15; artikel 13 i rådets förordning (EG) nr 314/2004 av den 19 februari 2004 om vissa restriktiva åtgärder mot Zimbabwe, EUT L 55, 24.2.2004, s. 1–13.

[248] Se t.ex. 31 C. F. R. § 510.326 (North Korea Sanctions Regulations); 31 C.F.R. § 542.319 (Syrian Sanctions Regulations); 31 C.F.R. § 589.339 (Ukraine-/Russia-Related Sanctions Regulations).

som utgångspunkt inte utländska dotterbolag bildade enligt utländsk rätt[249]), (iii) icke-amerikanska personer eller entiteter som agerar inom amerikanskt territorium.[250]

Även om de här grunderna för statlig preskriptiv jurisdiktion som sagt accepteras internationellt, medger de i USA:s fall ett vidsträckt tillämpningsområde för landets sanktionslagstiftning. Det amerikanska finansiella systemet har alltjämt störst betydelse inom den internationella handeln och den amerikanska dollarn är den dominerande valutan i internationella transaktioner.[251] Internationella transaktioner i USD får därmed en anknytning till amerikanskt territorium, även om de i övrigt äger rum någon helt annanstans. För att genomföra en transaktion i USD krävs det nämligen att transaktionen genomgår clearing i det amerikanska finanssystemet, vilket därmed kommer att involvera amerikanska finansiella institutioner eller utländska banker etablerade i USA. I enlighet med definitionen ovan involverar transaktionen då en ”U.S. person” och amerikansk sanktionslagstiftning blir tillämplig. Den här typen av amerikansk jurisdiktionsutövning har uppmärksammats under senare år när vissa europeiska banker ingått uppgörelser omfattande miljardbelopp med amerikanska myndigheter, för att de brutit mot amerikanska ekonomiska sanktioner genom att utföra transaktioner i USD åt personer utpekade i den amerikanska sanktionslagstiftningen.[252]

---

[249] Se dock 31 C.F.R. § 515.329 (Cuban Assets Control Regulations) som utsträcker tillämpningsområdet för amerikanska ekonomiska sanktioner till att omfatta även utländska juridiska personer när de kontrolleras av en ”U.S. person”. Se även 31 C.F.R. § 535.329 (Iranian Assets Control Regulations) som använder sig av samma definition. Sanktionsprogrammen riktar sig inte till ”U.S. person[s]” utan till ”person[s] subject to U.S. jurisdiction”. Jfr 31 C.F.R. § 560.215 (Iranian Transactions and Sanctions Regulations) som utsträcker förbuden mot att vidta vissa transaktioner med den iranska regimen och vissa personer under iransk jurisdiktion till att även gälla för aktörer som är ”owned or controlled by a United States person and established or maintained outside the United States”. Se vidare nedan i det här avsnittet.

[250] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 113 (punkt 4.18).

[251] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 203.

[252] Den franska banken BNP Paribas drabbades av amerikanska påtryckningar, sedan banken hade utfört finansiella transaktioner åt iranska, kubanska, myanmarska och sudanesiska företag, som samtliga omfattades av amerikanska ekonomiska sanktioner. Eftersom transaktionerna hade skett i bland annat amerikansk dollar omfattades de av den amerikanska sanktionslagstiftningen. I stället för att bestrida grunden för den amerikanska maktutövningen ingick den franska banken ett *guilty plea* med amerikanska DoJ och betalade $8.83 miljarder i böter. Även en rad andra europeiska banker bestraffades av amerikanska myndigheter på det här sättet utan att invända mot den amerikanska jurisdiktionen. Se Swift, C. (2015), ”European banks and extraterritorial sanctions: lessons from the BNP Paribas

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den primära sanktionslagstiftningen, oavsett om den härrör från EU eller USA, träffar handlingar som utförs på avsändarens territorium eller av dess medborgare, oavsett var de befinner sig. Trots kravet på en sådan förhållandevis stark anknytning till avsändarstaten kan sanktionslagstiftningens tillämpningsområde likväl bli förhållandevis vidsträckt och träffa transaktioner som har starkare anknytning till andra länder och de rättsordningar som gäller där. Att en transaktion regleras enligt en annan stats civilrätt än avsändarstatens äventyrar dock inte sanktionslagstiftningens tillämplighet. Ibland kommer det till explicit uttryck i sanktionslagstiftningen, såsom i artikel 1 (b) i EU:s förordning nr 269/2014 (restriktiva åtgärder till skydd för Ukraina) som definierar ”avtal eller transaktion” som ”alla transaktioner oavsett form eller tillämplig lagstiftning […]”.[253] *No Claims*-klausulen[254] i artikel 11 i samma förordning stadgar att:

> Inga krav får beviljas i samband med ett avtal eller en transaktion, vars genomförande har påverkats […] av de åtgärder som införs genom denna förordning […].

Bestämmelsen gäller då oavsett vilket lands lag som i övrigt reglerar det aktuella avtalet eller transaktionen.

I andra fall får det anses följa implicit av sanktionslagstiftningens syfte, vilket hade äventyrats om parterna kunde ”välja bort den” bara genom att avtala om att ett annat lands avtalsrätt ska reglera deras avtalsförhållande. Jag återkommer till frågan i samband med redogörelsen för de ekonomiska sanktionernas betydelse för sakprövningen (såsom internationellt tvingande regler).[255]

---

settlement”, *International Trade Law and Regulation*, s. 61–64; Emmenegger, S. (2016), “Extraterritorial Economic Sanctions and Their Foundation in International Law”, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, s. 631–660; Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 113 (punkterna 4.19-20); Szabados, T. (2019), s. 106–108 m.v.h.

[253] Se även artikel 1 (c) i rådets förordning (EU) 2022/263 av den 23 februari 2022 om restriktiva åtgärder med anledning av Ryska federationens olagliga erkännande, ockupation eller annektering av vissa icke-regeringskontrollerade områden i Ukraina, EUT L 42I , 23.2.2022, s. 77–94.

[254] Se vidare om den här typen av klausuler underavsnitt 2.4.5.

[255] Se främst underavsnitt 7.3.5 om klassificeringen av ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler.

2.4.2.3 Primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner

I det föregående avsnittet redogjorde jag för tillämpningsområdet för primära ekonomiska sanktioner. Även om de för sin tillämplighet kräver att det föreligger en anknytning till avsändaren – baserad på territorialitet eller nationalitet – blir tillämpningsområdet ofta extensivt och träffar transaktioner även utanför avsändarstatens territorium. I de här fallen skulle man kunna beskriva det som att de primära sanktionerna får extraterritoriella effekter på grund av sakförhållandenas internationella karaktär (såsom en betalning som sker i USD mellan två parter hemmahörande i Sverige respektive Indien).

Ibland har dock avsändaren som uttryckligt syfte att förbjuda även andra personer än dess egna medborgare och företag från att genomföra transaktioner med aktörer i adressatlandet utanför avsändarens territorium. Avsändaren går därmed utöver vad som anses tillåtet enligt territorialitetsprincipen och nationalitetsprincipen.[256] Samtidigt bygger den här typen av ekonomiska sanktioner på att det finns någon form av anknytning till avsändaren, om än inte en folkrättsligt vedertagen sådan. Den här typen av ekonomiska sanktioner kan därför benämnas *primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner*.[257] Eftersom den här typen av sanktioner går utöver de konventionella gränserna för statlig preskreptiv jurisdiktion har användningen av dem ofta bemötts med kritik från andra stater.[258] Även här får amerikansk sanktionslagstiftning tjäna som exempel.

Som jag konstaterade i det föregående avsnittet gäller amerikansk sanktionslagstiftning i första hand för en ”U.S. person”, vilket i praktiken innebär att det måste finnas en territoriell eller nationell anknytning till USA. Ibland reglerar dock den amerikanska sanktionslagstiftningen även handlingar utförda av icke-amerikanska personer utanför amerikanskt territorium. Ett exempel är när den amerikanska sanktionslagstiftningen förbjuder *återexport av varor* med ursprung i USA. Sådan sanktionslagstiftning förekommer i den amerikanska Iranian Transactions and Sanctions Regulations som förbjuder

[256] Se Ryngaert, C. (2008), s. 626.

[257] Jfr Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 202–203, som gör en åtskillnad mellan amerikanska primära sanktioner med extraterritoriella verkningar och sekundära ekonomiska sanktioner. Det som här benämns primära extraterritoriella ekonomiska sanktioner motsvarar den förra kategorin. Benämningen är möjligen något olycklig eftersom sanktionslagstiftning baserad på nationalitetsprincipen också är extraterritoriell till sin natur. Jag har likväl valt att hålla mig till den. Sekundära ekonomiska sanktioner behandlas nedan i förevarande avsnitt.

[258] Se nedan i avslutningen till det här avsnittet samt avsnitt 2.5 om blockerande lagstiftning.

> the reexportation from a third country, directly or indirectly, *by a person other than a United States person*, of any goods, technology, or services that have been exported from the United States […] if […] [u]ndertaken with knowledge or reason to know that the reexportation is intended specifically for Iran or the Government of Iran.[259] [min kursivering]

Förbudet gäller inte om de amerikanska varorna väsentligen omvandlats till en utländsktillverkad produkt eller om de utgör mindre än tio procent av det totala värdet hos den omvandlade produkten.[260]

Ett annat exempel är amerikansk sanktionslagstiftning som också omfattar majoritetsägda dotterbolag till ”U.S. persons” även om de har bildats enligt lagen i en annan stat. I praktiken innebär det att ett svenskt aktiebolag också omfattas av de amerikanska ekonomiska sanktionerna förutsatt att det kontrolleras av en ”U.S. person”. Sådana utvidgningar av nationalitetsprincipen anses i allmänhet vara oförenliga med folkrätten.[261] De förekommer dock i flera amerikanska lagstiftningsakter:

> **Iranian Transactions and Sanctions Regulations**
>
> […] *an entity that is owned or controlled by a United States person and established or maintained outside the United States* is prohibited from knowingly engaging in any transaction, directly or indirectly, with the Government of Iran or any person subject to the jurisdiction of the Government of Iran that would be prohibited pursuant to this part if engaged in by a United States person or in the United States.[262] [min kursivering]
>
> **Cuban Assets Control Regulations**
>
> The terms person subject to the jurisdiction of the United States and person subject to U.S. jurisdiction include:

[259] Se 31 C.F.R. § 560.205 (Iranian Transactions and Sanctions Regulations).

[260] Se 31 C.F.R. § 560.205 samt § 560.420 (Iranian Transactions and Sanctions Regulations).

[261] Se ICJ:s avgörande i *Barcelona Traction-målet* där domstolen konstaterade att ett aktiebolag inte går att likställa med dess aktieägare: ”The concept and structure of the company are founded on and determined by a firm distinction between the seperate entity of the company and of the shareholder, each with a distinct set of rights”. Se *Case concerning Barcelona Traction, Light and Power Co. Ltd*, ICJ Reports 1970, punkt 41.

[262] Se 31 C.F.R. § 560.215 (Iranian Transactions and Sanctions Regulations).

(a) Any individual, wherever located, who is a citizen or resident of the United States;

(b) Any person within the United States […];

(c) Any corporation, partnership, association, or other organization organized under the laws of the United States or of any State, territory, possession, or district of the United States; and

(d) Any corporation, partnership, association, or other organization, wherever organized or doing business, that is owned or controlled by persons specified in paragraphs (a) or (c) of this section.[263] [min kursivering]

Historiskt har amerikanska förbud mot återexport och utvidgningar av nationalitetsprincipen gett upphov till kritik, inte minst från europeiskt håll. Ett exempel är den politiska turbulens som uppstod kring uppförandet av den sovjetiska gasledningen mellan Sibirien och västra Europa i början av 1980-talet.[264] Energiproduktionen i Europa var vid den här tiden begränsad, varför västeuropeiska länder hade sökt sig till Sovjetunionen för att komma över ytterligare naturgasleveranser. I slutändan kom länderna överens om att bygga en naturgasledning mellan Jamal, i norra Ryssland, och västra Europa. Gasledningen skulle finansieras av västeuropeiska banker och konstrueras av den västeuropeiska industrin. I utbyte mot de västeuropeiska investeringarna skulle Sovjetunionen leverera naturgas under ett antal år. USA var emot det europeisk-sovjetiska samarbetet och Sovjetunionens ökade inflytande i Europa. USA antog därför i ett första skede exportförbud som förhindrade amerikanska företag från att medverka i uppförandet av gasledningen. Förbuden utvidgades sedermera till att omfatta även europeiska bolag som kontrollerades av ”U.S. Persons”.[265] Förbuden kom därmed att förhindra

[263] Se 31 C.F.R. § 515.329 (Cuban Assets Control Regulations). Se även 31 C.F.R. § 535.329 (Iranian Assets Control Regulations).

[264] Se för en genomgång av sakförhållandena jämte rikliga hänvisningar Bockslaff, K. (1984), ”The Pipeline Affairs of 1981/82: Case History”, *German Yearbook of International Law*, 27, s. 28–37. Se även Basedow, J. (2013), s. 320–321.

[265] Se Interim Rule of 22 June 1982, Fed. Reg. 47 (1982), 27.250-01. Ändringarna baserades på dåvarande Sec. 6 Export Administration Act 1979, 50 U.S.C. app. 2401, och genomfördes genom dåvarande 15 C.F.R. § 376.12, § 379.8 och § 385.2 (Export Administration Regulations). Det var den sistnämnda bestämmelsen som utvidgade de amerikanska exportrestriktionerna till att gälla även för ”[a]ny partnership, association, corporation, or other organization, wherever organized or doing business, that is owned or controlled by [a U.S. person]”.

exporten till Sovjetunionen av utrustning som tillverkats utomlands av utländska dotterbolag till amerikanska företag och även utrustning som tillverkats av utländska företag med användning av teknik som licensierats av amerikanska företag. Överträdelser av exportförbuden sanktionerades med böter, fängelse och återkallelse av exportlicens.[266]

De amerikanska exportförbuden kritiserades av europeiska aktörer såsom oförenliga med accepterade grunder för statlig jurisdiktion. Kritikerna hävdade att exportförbuden inte kunde reglera de aktuella transaktionerna eftersom de inte ägde rum i USA och saknade effekt inom amerikanskt territorium. Nationalitetsprincipen kunde inte heller, fortsatte kritiken, utsträckas till att omfatta bolag bildade enligt utländsk rätt.[267]

Det häftiga motståndet mot de amerikanska exportförbuden ledde till att USA inom kort tog bort dem.[268]

Ett tredje sätt USA använder för att utvidga tillämpningsområdet för sin sanktionslagstiftning är genom att låta det straffrättsliga ansvaret för amerikanska personers överträdelser av amerikansk sanktionslagstiftning omfatta även utländska personer när de har bidragit till överträdelsen. Ett exempel på sådan lagstiftning finns i Sec. 6 IEEPA som till olagliga handlingar (”Unlawful acts”) även räknar att ”conspire to violate, or cause a violation of any license, order, regulation, or prohibition”.[269] Genom samma bestämmelse utvidgas det straffrättsliga ansvaret (”criminal liability”) till att omfatta även den som ”willfully conspires to commit, or aids or abets in the commission of, an unlawful act”.[270] Ansvaret gäller även för utländska personer.[271] I praktiken innebär det att en verkställande direktör, och koncernchef, i ett svenskt aktiebolag med ett dotterbolag i USA kan åläggas ansvar vid dotterbolagets överträdelser av amerikansk sanktionslagstiftning, om personen bidragit till att överträdelsen ägt rum.

Unionsrättslig lagstiftning saknar liknande utvidgningar av de accepterade grunderna för sanktionslagstiftningens tillämpning. EU har dock antagit

[266] Påföljderna reglerades genom dåvarande Sec. 11 Export Administration Act 1979, 50 U.S.C. app. 2401.

[267] Se Bockslaff, K. (1984), s. 35. Konflikten kom även att ge upphov till viss rättspraxis, se underavsnitt 7.1.1 och det där behandlade *Sensor* från nederländsk domstol.

[268] Se Revision of Export Controls Affecting the U.S.S.R. and Poland, Fed. Reg. vol. 47 (1982), 51.858-51.860.

[269] Se 50 U.S.C.A. § 1705 (a) (International Emergency Economic Powers).

[270] Se 50 U.S.C.A. § 1705 (c) (International Emergency Economic Powers).

[271] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 202.

primära ekonomiska sanktioner vilka, som noterades i det föregående avsnittet, kan omfatta även handlingar som äger rum utanför unionens territorium. Grunderna för sanktionslagstiftningen är likväl territorialitets- eller nationalitetsprinciperna. EU har i sina riktlinjer för ekonomiska sanktioner uttryckt att unionslagstiftaren antar ekonomiska sanktioner endast när det finns en ”koppling” till EU, vilket ska förstås som de grunder som räknades upp ovan i det här avsnittet.[272] Av riktlinjerna framgår det också att EU inte kommer att anta ”rättsakter med extraterritoriell tillämpning, eftersom de strider mot internationell rätt”.[273] Inom ramen för sanktionsregimen mot Ryssland har EU dock vidtagit åtgärder för att ”motverka att unionens restriktiva åtgärder kringgås via tredjeländers jurisdiktioner”.[274] Samtidigt har EU kritiserat USA för dess extensiva sanktionslagstiftning.[275]

2.4.2.4 Sekundära ekonomiska sanktioner

Mest kontroversiella bland USA:s ekonomiska sanktioner är de sekundära ekonomiska sanktionerna.[276] Till skillnad från de primära extraterritoriella ekonomiska sanktionerna kräver de sekundära ekonomiska sanktionerna inte att det finns någon anknytning till USA för att de ska vara tillämpliga. Överträdelser av de sekundära ekonomiska sanktionerna kan, till skillnad från de primära (både ordinära och extraterritoriella), inte resultera i straffrättsligt eller skadeståndsrättsligt ansvar. Däremot kan det leda till att en aktör fråntas vissa privilegier eller inte längre tillåts bedriva verksamhet i USA.[277]

Under senare år har USA använt sig av sekundära ekonomiska sanktioner i allt högre utsträckning.[278] De flesta amerikanska sanktionsprogram inkluderar sekundära ekonomiska sanktioner, inte minst de mer omfattande programmen som USA upprätthåller i förhållande till länder som Iran och Kuba. Hur de

[272] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, punkt 51.

[273] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, punkt 52.

[274] Se rådets beslut (Gusp) 2023/1217 av den 23 juni 2023 om ändring av beslut 2014/512/Gusp om restriktiva åtgärder med hänsyn till Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 159I , 23.6.2023, s. 451–525. Den citerade formuleringen finns i skäl (8) till beslutet.

[275] Se vidare avsnitt 2.5 avseende EU:s blockerande förordning vars syfte är att ”avlägsna, neutralisera, blockera eller på annat sätt motverka följderna av” sådan extraterritoriell sanktionslagstiftning (vilken i praktiken utgörs av amerikansk sanktionslagstiftning).

[276] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 115 (punkt 4.21).

[277] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 203.

[278] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 203.

sekundära ekonomiska sanktionerna kommer till uttryck i de olika programmen varierar.[279] Den gemensamma nämnaren ligger i att de tar sikte på personer och handlingar som saknar anknytning till USA. Nedan följer ett antal exempel.

Det amerikanska sanktionsprogrammet mot Iran omfattar ett flertal sekundära ekonomiska sanktioner.[280] Iran Sanctions Act (ISA), ursprungligen antagen som Iran and Libya Sanctions Act 1996 (ILSA)[281], innehåller vissa sekundära ekonomiska sanktioner relaterade till energisektorn i Iran.[282] ISA tar i första hand sikte på utländska personer och föreskriver att presidenten ska anta fem av tolv i lagen uppräknade sanktioner mot sådana utländska personer som engagerar sig i förbjudna aktiviteter.[283] De förbjudna aktiviteterna består i huvudsak av att investera i eller sälja utrustning till Iran som kan användas i landets energisektor.[284] Till de sanktioner presidenten kan välja att meddela i ett enskilt fall hör restriktioner beträffande licenser, begränsningar av krediter från amerikanska finansinstitut eller uteslutning från amerikanska offentliga upphandlingar.[285]

Sekundära ekonomiska sanktioner förekommer även som del i USA:s omfattande sanktionsprogram mot Kuba. De här sekundära ekonomiska sanktionerna är unika till sin karaktär och återfinns i avsnitt III i LIBERTAD[286].

USA har sedan början av 1960-talet upprätthållit omfattande ekonomiska sanktioner mot Kuba.[287] Kongressen har vid ett antal tillfällen antagit lagar som

[279] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 203.

[280] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 280–293.

[281] Pub. L. No. 104–172, 110 Stat. 1541 (1996) (Även känd som D'Amato-lagen).

[282] Se 50 U.S.C. § 1701 n. Lagen kompletteras av Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act, Pub. L. No. 112–158, 126 Stat. 1214 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8701–8795) och Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act of 2010 (CISADA), Pub. L. No. 111–195, 124 Stat. 1312 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8501–8566).

[283] Se Sec. 6 ISA (50 U.S.C. § 1701 n.).

[284] Se Sec 5 ISA (50 U.S.C. § 1701 n.).

[285] Se Sec 6 ISA (50 U.S.C. § 1701 n.).

[286] Pub. L. No. 104–114, 110 Stat. 785 (1996) (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 6021–6091).

[287] Sanktionslagstiftningen antogs med stöd av TWEA och återfinns i idag i 31 C.F.R. part 515 (Cuban Assets Control Regulations) samt 15 C.F.R. § 746.2 (Export Administration Regulations).

förstärkt sanktionsprogrammet, först 1992 genom Cuban Democracy Act[288] och därefter genom den nämnda LIBERTAD.

Genom avdelning III LIBERTAD[289] ges amerikanska medborgare som drabbats av Kubas exproprieringar sedan revolutionen 1959 en möjlighet att väcka talan i amerikansk domstol mot varje utländsk person (inbegripet juridiska personer) som handlar med (”traffics”) egendom som har exproprierats av den kubanska regeringen.[290] I lagen ges ”traffics” en extensiv innebörd och omfattar vitt skilda verksamheter som har samband med den exproprierade egendomen som sker utan medgivande från den amerikanska medborgare som har anspråk på den, däribland att sälja eller förvalta den eller att tjäna på handel med egendomen som utförs av någon annan.[291] Den som har handhaft sådan egendom kan bli skyldig att utge ersättning motsvarande egendomens värde eller, i undantagsfall, tre gånger egendomens värde (”treble damage”).[292]

De kontroversiella bestämmelserna i avdelning III LIBERTAD kan med stöd av en ”suspension authority” förklaras vilande av USA:s president för en sexmånadersperiod åt gången.[293] På grund av den omfattande kritik som riktades mot LIBERTAD när lagen antogs och för att undvika ytterligare internationella konflikter har amerikanska presidenter, från och med Bill Clinton 1996, löpande utnyttjat möjligheten till vilandeförklaring.[294] År 2019 förklarade dock den dåvarande amerikanske presidenten Donald Trump att vilandeförklaringen inte skulle förlängas.[295] Sedan den 2 maj 2019 är det därför

[288] Pub. L. No. 102–484, 106 Stat. 2575 (1992) (nuvarande version 22 U.S.C. §§ 6001–6010).

[289] Se 22 U.S.C. §§ 6081–6085.

[290] Se 22 U.S.C. § 6082.

[291] Se 22 U.S.C. § 6023 (13).

[292] Se 22 U.S.C. § 6082 (a) (3). Avdelning IV LIBERTAD (22 U.S.C. § 6091) möjliggör också att sådana personer, eller individer med vissa kopplingar till sådana personer, nekas visum till USA.

[293] Se 22 U.S.C. § 6085. Presidenten har delegerat befogenheten till utrikesministern (Secretary of State), se Presidential Memorandum, den 31 januari 2013, Fed. Reg. 9573.

[294] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 267.

[295] Se The White House, ”President Donald J. Trump Is Taking a Stand for Democracy and Human Rights in the Western Hemisphere”, den 17 april 2019. Se beträffande utvecklingen därefter Sivrieva, G. S. (2021), ”The Helms-Burton Act Backfires: Surprising Litigation Trends Following Title III’s Long-Feared Activation”, *Northern Illinois University Law Review*, s. 1–86 (där författaren konstaterar att konsekvenserna av att vilandeförklaringen av avdelning III upphört inte, vid tidpunkten för artikeln, medfört någon uppseendeväckande

möjligt för amerikanska medborgare att väcka talan i amerikansk domstol i enlighet med avdelning III LIBERTAD.

Sekundära ekonomiska sanktioner är en amerikansk företeelse och förekommer inte i unionsrättslig sanktionslagstiftning. EU har, som jag noterade ovan, i allmänhet varit kritiskt till extraterritoriell ekonomisk sanktionslagstiftning.[296]

2.4.3 De ekonomiska sanktionernas adressat

Som jag konstaterade i det föregående avsnittet gäller sanktionslagstiftningen i första hand för avsändarens medborgare eller för juridiska eller fysiska personer med anknytning till avsändarens territorium. Genom sanktionslagstiftningen förbjuds de här personerna att ingå avtal med eller genomföra transaktioner med andra personer knutna till en viss stat, organisation eller som självständigt utpekats genom de ekonomiska sanktionerna. De senare utgör de ekonomiska sanktionernas adressat. Beroende på syftet med de ekonomiska sanktionerna kan adressaten definieras på olika sätt.

Lokala ekonomiska sanktioner är ekonomiska sanktioner knutna till en viss stat eller ett annat avgränsat område. Avsändaren anger då en annan stat som mål för de ekonomiska sanktionerna, ofta genom att förbjuda transaktioner med personer med kopplingar till staten eller avseende egendom som ska användas inom adressatstatens territorium. Exempelvis förbjuder artikel 2 i EU:s förordning nr 401/2013[297] (restriktiva åtgärder mot Myanmar) transaktioner avseende viss utrustning ”direkt eller indirekt till fysiska eller juridiska personer, enheter eller organ i, eller för användning i, Myanmar/Burma”. Alternativt kan de ekonomiska sanktionerna gälla transaktioner i förhållande till ett annat avgränsat geografiskt område, som inte är en stat. Ett exempel på sådana ekonomiska sanktioner är de som antogs av EU avseende import av varor med ursprung i Krim och Sevastopol respektive

ökning i antalet anspråk som framställts vid amerikansk domstol med stöd av avdelning III:s bestämmelser).

[296] Se även avsnitt 2.5.

[297] Rådets förordning (EU) nr 401/2013 av den 2 maj 2013 om restriktiva åtgärder mot Myanmar/Burma och om upphävande av förordning (EG) nr 194/2008, EUT L 121, 3.5.2013, s. 1–7.

Donetsk och Luhansk med anledning av Rysslands olagliga annektering av områdena.[298]

De lokala ekonomiska sanktionerna har till syfte att förändra, eller åtminstone fördöma, beteendet hos en viss stat. I andra fall vill dock avsändaren påverka ett beteende som inte är knutet till en specifik stat. Den typen av sanktionsregimer benämns här *globala*.[299] Sådana sanktionsregimer kan rikta sig mot personer med kopplingar till terrorism[300], cyberattacker[301] och användning och spridning av kemiska vapen[302]. Genom de ekonomiska sanktionerna avser avsändaren att motverka den typen av handlingar på ett globalt plan, exempelvis genom att försvåra finansieringen av dem.

I det här sammanhanget kan det också vara värt att nämna de så kallade *smarta sanktionerna*. Ibland benämns de också *riktade sanktioner*.[303] De smarta sanktionerna riktar sig normalt mot en särskild grupp individer och företag med kopplingar till makteliten i adressatlandet eller med kopplingar till exempelvis en terrororganisation.[304] Smarta ekonomiska sanktioner kan förekomma i både lokala och globala sanktionsregimer. Att de ekonomiska sanktionerna är smarta, eller riktade, säger alltså inte nödvändigtvis något om

[298] Se artikel 2 i rådets förordning (EU) nr 692/2014 av den 23 juni 2014 om restriktioner för import till unionen av varor med ursprung i Krim eller Sevastopol med anledning av den olagliga annekteringen av Krim och Sevastopol, EUT L 183, 24.6.2014, s. 9–14, samt artikel 2 i rådets förordning (EU) 2022/263 av den 23 februari 2022 om restriktiva åtgärder med anledning av erkännandet av de icke-regeringskontrollerade områdena i länen Donetsk och Luhansk i Ukraina och beordrandet av ryska väpnade styrkor in i de områdena, EUT L 42I , 23.2.2022, s. 77–94.

[299] Se t.ex. Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 201.

[300] USA använder sig av flera sanktionsprogram för att motverka terrorism på ett globalt plan, se 31 C.F.R. part 594 (Global Terrorism Sanctions Regulations), 31 C.F.R. part 596 (Terrorism List Governments Sanctions Regulations) och 31 C.F.R. part 597 (Foreign Terrorist Organizations Sanctions Regulations).

[301] Se inom EU rådets beslut (Gusp) 2019/797 av den 17 maj 2019 om restriktiva åtgärder mot cyberattacker som hotar unionen eller dess medlemsstater, EUT L 129I , 17.5.2019, s. 13–19, och rådets förordning (EU) 2019/796 av den 17 maj 2019 om restriktiva åtgärder mot cyberattacker som hotar unionen eller dess medlemsstater, EUT L 129I , 17.5.2019, s. 1–12.

[302] Se inom EU rådets beslut (Gusp) 2018/1544 av den 15 oktober 2018 om restriktiva åtgärder mot spridning och användning av kemiska vapen, EUT L 259, 16.10.2018, s. 25–30, och rådets förordning (EU) 2018/1542 av den 15 oktober 2018 om restriktiva åtgärder mot spridning och användning av kemiska vapen, EUT L 259, 16.10.2018, s. 12–21.

[303] Se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 4.

[304] Se *UN Sanctions Fact Sheet 2023*, s. 4.

adressatens karaktär. Att sanktionerna är smarta eller riktade innebär snarare att de är utformade på ett visst sätt.

2.4.4 De ekonomiska sanktionernas innehåll

De ekonomiska sanktionerna har varierande innehåll. Den nedanstående beskrivningen ger endast en översiktlig framställning av den typiska utformningen av handelsrelaterade ekonomiska sanktioner.

Handelsrelaterade ekonomiska sanktioner kan vara mer eller mindre omfattande. I det här sammanhanget vill jag göra en åtskillnad mellan *allmänna* och *speciella* handelsrelaterade ekonomiska sanktioner.

Sanktioner som är *allmänna* till karaktären förbjuder handelsflödet med alla varor och tjänster. I allmänhet talar man i de här fallen om ett *handelsembargo*.[305]

Handelsembargon är numera ovanliga, då de anses onödigt omfattande och svåra att upprätthålla.[306] USA upprätthåller dock ett antal sanktionsprogram av den här karaktären.[307] Amerikansk sanktionslagstiftning kan därutöver få ett tämligen extensivt tillämpningsområde på grund av hur den är formulerad. Sanktionslagstiftningen tar ofta sikte på egendom som adressaten har ett intresse i (”property in which a sanctioned person har an interest”). Vad som avses med ”egendom” och ”intresse” varierar mellan olika sanktionsprogram.[308] Regelmässigt eftersträvas dock en så vid definition som möjligt.[309]

Andra ekonomiska sanktioner, som är mer frekvent förekommande idag, kan i stället beskrivas som *speciella* beträffande vilka varor och tjänster de tar sikte på. Ofta tar de speciella ekonomiska sanktionerna sikte på

[305] Se Lowenfeld, A. (2008), s. 892 f, med exempel på sådan sanktionslagstiftning. I den engelskspråkiga litteraturen talar man om ”trade embargoes” eller ”comprehensive sanctions” för att beskriva den här typen av vittomfamnande sanktionsregimer.

[306] Se Demarais, A. (2022), s. 54.

[307] Se underavsnitt 2.3.4.

[308] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 218 f.

[309] Se t.ex. 31 C.F.R. § 510.323 (North Korea Sanctions Regulations).

krigsmateriel[310], produkter med dubbla användningsområden[311], exportvaror av särskilt stor betydelse för adressaten[312] eller strategiska produkter såsom petroleumprodukter[313] och produkter som används vid utvecklingen av massförstörelsevapen[314].[315] Riktar sig de speciella sanktionerna mot en viss sektor använder man ibland benämningen *sektorala* ekonomiska sanktioner.[316] De europeiska och amerikanska ekonomiska sanktioner som tog sikte på importen av olja och gas från Ryssland efter landets invasion av Ukraina 2022 är exempel på sektorala (och alltså speciella) ekonomiska sanktioner.

Inom sitt tillämpningsområde *förbjuder* de ekonomiska sanktionerna vissa typer av handlingar. De förbud som de ekonomiska sanktionerna stadgar kan vara *primära* eller *sekundära*. Terminologin kan här vara något förvirrande, eftersom det lätt kan uppkomma förväxlingar med *primära* och *sekundära ekonomiska sanktioner*. I den här delen avser terminologin dock endast

[310] Se exempelvis rådets beslut 2013/184/Gusp av den 22 april 2013 om restriktiva åtgärder mot Myanmar/Burma och om upphävande av beslut 2010/232/Gusp, EUT L 111, 23.4.2013, s. 75–76, och rådets förordning (EU) nr 401/2013 av den 2 maj 2013 om restriktiva åtgärder mot Myanmar/Burma och om upphävande av förordning (EG) nr 194/2008, EUT L 121, 3.5.2013, s. 1–7. Se även Europeiska unionens gemensamma militära förteckning antagen av rådet den 21 februari 2022 (utrustning som omfattas av rådets gemensamma ståndpunkt 2008/944/Gusp om fastställande av gemensamma regler för kontrollen av export av militär teknik och krigsmateriel) (uppdaterar och ersätter Europeiska unionens gemensamma militära förteckning antagen av rådet den 17 februari 2020 (EUT C 85, 13.3.2020, s. 1.)) (GUSP) 2022/C 100/03.

[311] Se för EU:s vidkommande Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2021/821 av den 20 maj 2021 om upprättande av en unionsordning för kontroll av export, förmedling, transitering och överföring av samt tekniskt bistånd för produkter med dubbla användningsområden (omarbetning), EUT L 206, 11.6.2021, s. 1–461.

[312] EU:s ekonomiska sanktioner mot Ryssland omfattar bl.a. importförbud av vissa för Ryssland särskilt viktiga produkter och varor, såsom stålprodukter, trämassa, papper, vissa stenar, ädelmetaller, maskiner, kemikalier, cigaretter, plast och färdiga kemiska produkter såsom kosmetika, se rådets beslut (Gusp) 2022/1907 av den 6 oktober 2022om ändring av beslut 2014/145/Gusp om restriktiva åtgärder mot åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L 259I , 6.10.2022, s. 98–117.

[313] Se t.ex. FN:s säkerhetsråds resolution 687 (S/RES/687) av den 3 april 1991, samt därefter efterföljande resolutioner, som kraftigt begränsade Iraks möjligheter att producera och sälja olja.

[314] Se t.ex. för amerikanskt vidkommande 31 C.F.R. Part 539 (Weapons of Mass Destruction Trade Control Regulations) och 31 C.F.R. Part 544 (Weapons of Mass Destruction Proliferators Sanctions Regulations). Se vidare Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 346–347.

[315] Se även Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 17.

[316] Se Demarais, A. (2022), s. 25 f.

förbudens karaktär, och har inget att göra med extensionen hos sanktionslagstiftningens tillämpningsanspråk.

Handelsrelaterade ekonomiska sanktioner förbjuder *importen eller exporten av varor och tjänster* från eller till adressatstaten. Importen eller exporten av varor och tjänster kan sägas utgöra det primära föremålet för den här typen av ekonomiska sanktioner (*primärt förbud*). Sanktionerna kombineras dock ofta med sekundära förbud riktade mot *åtgärder som möjliggör eller underlättar* importen eller exporten av varor och tjänster. Det kan röra sig om förbud att finansiera eller försäkra transaktionen, tillhandahålla mäklartjänster eller logistiktjänster (*sekundärt förbud*).[317] En sådan uppdelning framgår av artikel 2 i förordning 2022/263[318] som antogs efter Rysslands erkännande av områden i länen Donetsk och Luhansk i Ukraina. Av artikel 2 (1) (a) i förordning 2022/263 följer ett förbud att importera varor med ursprung i de angivna territorierna till EU. Importen av varor är det primära föremålet för den ekonomiska sanktionen. Artikel 2 (1) (b) i förordning 2022/263 förbjuder därutöver att

> direkt eller indirekt tillhandahålla finansiering eller finansiellt stöd samt försäkring och återförsäkring i samband med import av sådana varor som avses i led a.

Det andra ledet i bestämmelsen utgör således ett förbud att tillhandahålla finansiella tjänster som kan främja importen av de förbjudna varorna från målregionen. Finansieringsförbudet är sekundärt i förhållande till det primära importförbudet.

Den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen innehåller också bestämmelser som ålägger parter verksamma inom EU att införa särskilda klausuler i avtalsförhållanden med parter i tredje land. Genom sitt tolfte sanktionspaket efter Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022 införde unionslagstiftaren en bestämmelse som föreskriver att exportörer inom EU avtalsmässigt ska förbjuda återexporten av de exporterade varorna till

[317] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 16. De här sidoförpliktelserna är som regel nära besläktade med huvudavtalet, varför det kan synas naturligt att förbuden även riktar sig mot dem. Se Ramberg/Herre (2021), *International Commercial Transactions*, s. 60 ff, om relationen mellan köpeavtalet, transportavtalet och försäkringsavtalet.

[318] Rådets förordning (EU) 2022/263 av den 23 februari 2022 om restriktiva åtgärder med anledning av erkännandet av de icke-regeringskontrollerade områdena i länen Donetsk och Luhansk i Ukraina och beordrandet av ryska väpnade styrkor in i de områdena, EUT L 42I , 23.2.2022, s. 77–94.

Ryssland eller för användning i Ryssland.[319] Bestämmelsen återfinns i artikel 12g (1) i förordning 833/2014 och har följande, här något förenklade, lydelse:

> Vid försäljning, leverans, överföring eller export till ett tredjeland [av vissa angivna varor] ska exportörer avtalsmässigt förbjuda återexport till Ryssland och återexport för användning i Ryssland från och med den 20 mars 2024.[320]

Kravet på att införa en sådan *”no re-export to Russia”-klausul* gäller för samtliga exportörer etablerade eller som bedriver verksamhet inom unionen[321] och vid export till samtliga länder utanför EU, som inte utgör särskilt angivna ”partnerländer” till EU.[322] Det gäller dock endast vid transaktioner avseende särskilda strategiskt viktiga varor relaterade till exempelvis flygfart och vapenindustrin.[323]

Syftet med bestämmelsen är att förhindra kringgåenden av EU:s ekonomiska sanktioner mot Ryssland. Genom att aktörer verksamma inom EU verkar för att ta med den här typen av klausuler i sina avtal med parter i tredje land, kan unionslagstiftaren indirekt reglera deras beteende.[324] För att bestämmelsen ska få avsedd verkan krävs det dock, enligt artikel 12g (3) i förordning 833/2014

---

[319] Se rådets beslut (Gusp) 2023/2871 av den 18 december 2023 om ändring av beslut 2014/145/Gusp om restriktiva åtgärder mot åtgärder som undergräver eller hotar Ukrainas territoriella integritet, suveränitet och oberoende, EUT L, 2023/2871, 18.12.2023, och rådets förordning (EU) 2023/2878 av den 18 december 2023 om ändring av förordning (EU) nr 833/2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L, 2023/2878, 18.12.2023.

[320] Kravet gäller från och med den 20 mars 2024 för avtal ingångna efter den 19 december 2023. För avtal ingångna dessförinnan gäller kravet först från och med den 20 december 2024. Se General guidelines, ”No re-export to Russia” clause – FAQs on sanctions against Russia and Belarus, with focus on the following provision: Article 12g of Council Regulation (EU) No 833/2014, kommissionen, punkt 4.

[321] Jfr artikel 13 i förordning 833/2014.

[322] Partnerländerna förtecknas i bilaga VIII till förordning 833/2014. I skrivande stund (den 15 juli 2024) utgörs de av USA, Japan, Storbritannien, Sydkorea, Australien, Kanada, Nya Zeeland, Norge, Schweiz, Lichtenstein och Island.

[323] Se bilagorna XI, XL, XX och XXXV till förordning 833/2014 samt bilaga I till Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 258/2012 av den 14 mars 2012 om genomförande av artikel 10 i FN:s protokoll om olaglig tillverkning av och handel med eldvapen, delar till eldvapen och ammunition, bifogat till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet (FN:s protokoll om skjutvapen), och om införande av exporttillstånd, import- och transiteringsåtgärder för skjutvapen, delar till skjutvapen och ammunition, EUT L 94, 30.3.2012, s. 1–15.

[324] Utan att för den delen anta extraterritoriella ekonomiska sanktioner, som unionslagstiftaren uttryckligen fördömt. Se underavsnitt 2.4.2 och avsnitt 2.5.

att ageranden i strid mot avtalsklausulen sanktionernas i avtalet med ”lämpliga rättsmedel”. Enligt en vägledning från kommissionen kan det exempelvis röra sig om en rätt att häva avtalet i kombination med vite.[325]

2.4.5 Ansvarsfriskrivningar och friskrivningsklausuler

Den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen innehåller ofta bestämmelser som befriar personer som följer lagstiftningen från att behöva utge ersättning till motparter som lider skada av deras agerande. Bestämmelserna kommer i två olika former.

Den första brukar benämnas *ansvarsfriskrivning* (*non-liability clause*) och syftar till att skydda personer som har agerat i syfte att efterleva unionsrättsliga finansiella ekonomiska sanktioner. Sådana ansvarsfriskrivningar brukar formuleras enligt följande:

> Om en fysisk eller juridisk person, en enhet eller ett organ, i god tro om att åtgärden är förenlig med denna förordning, fryser tillgångar eller ekonomiska resurser eller vägrar att göra dem tillgängliga, ska detta inte medföra ansvar av något slag för den personen eller enheten eller det organet, eller för dess ledning eller anställda, såvida det inte kan bevisas att tillgångarna och de ekonomiska resurserna frystes eller hölls inne på grund av vårdslöshet.[326]

Den andra formen brukar benämnas *friskrivningsklausul* (*no claims clause*) och formuleras enligt följande:

> Inga krav får beviljas i samband med ett kontrakt eller en transaktion, vars genomförande har påverkats direkt eller indirekt, helt eller delvis, av de åtgärder som införs genom denna förordning, inbegripet krav på kompensation eller andra anspråk av detta slag, till exempel kvittningsanspråk eller anspråk enligt en garanti, särskilt krav på förlängning eller betalning av särskilt en finansiell garanti eller motgaranti, oavsett form, om kraven ställs av [vissa utpekade personer, enheter eller organ].[327]

[325] Se General guidelines, ”No re-export to Russia” clause – FAQs on sanctions against Russia and Belarus, with focus on the following provision: Article 12g of Council Regulation (EU) No 833/2014, kommissionen, punkt 5.

[326] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, s. 40.

[327] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, s. 41.

Bevisbördan för att en betalning inte strider mot en friskrivningsklausul ligger på den part som begär betalning.[328] Det saknas mer detaljerad vägledning beträffande hur den här typen av bestämmelser ska tillämpas. Jag återkommer till frågan om klausulernas eventuella verkningar i behörighetshänseende (avsnitt 5.3.6) och sakprövningssammanhang (avsnitt 7.3.5 och 8.2) i avhandlingens senare delar.

2.4.6 Påföljder, undantag och dispenser

För att de ekonomiska sanktionerna ska bli effektiva är de som regel kopplade till *straffrättsliga* eller *administrativa påföljder*. Till de straffrättsliga påföljderna hör i första hand böter och fängelse. För svenskt vidkommande följer det av den svenska sanktionslagen.[329] Även amerikansk sanktionslagstiftning sanktioneras med böter och i vissa fall fängelse, i första hand med stöd av IEEPA eller TWEA.[330] Till de administrativa påföljderna hör exempelvis återkallelse av exportlicens eller uteslutande av finansinstitut från ett visst clearingsystem (en påföljd utnyttjad av främst USA).[331]

Sanktionsinstrumenten innehåller i allmänhet också mer eller mindre omfattande *undantag* och möjligheter till *dispens*. Ofta är undantagen betingade av humanitära hänsynstaganden, såsom möjligheterna att tillhandahålla medicinsk hjälp och de internationella hjälporganisationernas möjlighet att bedriva sin verksamhet i adressatlandet.[332] Det är också vanligt att sanktionslagstiftningen träder i kraft först efter en viss tid, vilket i praktiken

[328] Se Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18, s. 41.

[329] Se underavsnitt 2.3.4.

[330] Se Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 354 ff.

[331] Se Szabados, T. (2019), s. 106. Sådana administrativa påföljder kan drabba parter som agerar i strid mot amerikanska sekundära ekonomiska sanktioner, som inte sanktionernas med böter eller fängelse. Se även Hirschhorn/Egan/Krauland (2022), s. 203.

[332] Se t.ex. artiklarna 4 och 5 i rådets förordning (EG) nr 314/2004 av den 19 februari 2004 om vissa restriktiva åtgärder mot Zimbabwe, EUT L 55, 24.2.2004, s. 1–13. Artikel 4 stadgar att behöriga myndigheter i medlemsstaterna kan ge tillstånd till bl.a. försäljning av militär utrustning som ska användas endast för humanitärt bruk eller som skydd, trots att utrustning omfattas av förordningens förbud i artiklarna 2 och 3. Genom artikel 5 undantas sådan militär utrustning (såsom hjälmar) som tillfälligt exporteras av biståndspersonal till landet och som är avsedd för personalens personliga bruk.

kan innebära en dispens för fullgörelsen av avtal ingångna före ikraftträdandet.[333]

2.5 Blockerande lagstiftning – särskilt om EU:s blockerande förordning

2.5.1 Allmänt om blockerande lagstiftning

De amerikanska extraterritoriella ekonomiska sanktionerna, inte minst de sekundära, har genererat kritik från andra stater, däribland de allierade till USA vars företag påverkats av sanktionslagstiftningen. Utöver att kritisera USA på politisk väg har flera stater också antagit blockerande lagstiftning (*blocking statutes*) i syfte att motverka effekterna av sanktionerna.[334]

Genom den blockerande lagstiftningen förbjuder laglandet aktörer inom dess jurisdiktion att agera i enlighet med viss (som regel specificerad) utländsk sanktionslagstiftning med extraterritoriella tillämpningsanspråk. Förbudet att efterleva den utländska lagstiftningen kan vara sanktionerat med böter eller fängelse.[335] Därmed kan företag verksamma inom laglandets jurisdiktion, som samtidigt träffas av den utländska sanktionslagstiftningen, befinna sig i en situation som kanske bäst beskrivs med det engelska uttrycket ”between a rock and a hard place”.[336] I praktiken är dock betydelsen av blockerande lagstiftning begränsad, inte minst när USA står bakom de extraterritoriella ekonomiska sanktionerna, eftersom kommersiella aktörer ofta har anledning att hålla sig på

[333] Se t.ex. artikel 2 rådets förordning (EU) nr 833/2014 av den 31 juli 2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 229, 31.7.2014, s. 1–11, som ger behöriga myndigheter i medlemsstaterna en möjlighet att bevilja dispens för exporter som avser fullgörelse av avtal ingångna före förordningens ikraftträdande.

[334] Se t.ex. Alexander, K. (2009), s. 224–225; Herdegen, M. (2016), *Principles of international economic law*, s. 90 ff m.v.h.

[335] Se underavsnitt 2.5.2 avseende EU:s blockerande förordning.

[336] Se Van Haute/Nordin/Forwood (2018), ”The Reincarnation of the EU Blocking Regulation: Putting European Companies Between a Rock and a Hard Place”, *Global Trade and Customs Journal*, 13 (11 & 12), s. 496–501; Ryngaert, C. (2023), ”Interpreting an Unsatisfactory EU Blocking Statute: *Bank Melli*”, *CML Rev.*, 60, s. 518, som formulerar det som att EU-aktörer ”may be caught between the rock of the EU Blocking Statute and the hard stone of US sanctions enforcement”.

god fot med amerikanska myndigheter på grund av den amerikanska marknadens betydelse.[337]

Storbritannien och Kanada hörde till de första stater som antog blockerande lagstiftning i syfte att motverka effekterna av amerikansk extraterritoriell lagstiftning, däribland sekundära ekonomiska sanktioner.[338] Den brittiska Protection of Trading Interests Act[339] från 1980 influerade sedermera en stor del av innehållet i EU:s blockerande förordning[340] som antogs 1996.[341] I det följande fokuserar jag på EU:s blockerande förordning.

2.5.2 EU:s blockerande förordning och dess tillämpningsområde

EU:s blockerande förordning antogs 1996 som svar på den amerikanska sekundära sanktionslagstiftningen i LIBERTAD och ISA (dåvarande ILSA).[342] Den rättsliga grunden för förordningen utgörs i första hand av nuvarande

---

[337] Se Lowe, A. V. (1988), ”Extraterritorial Jurisdiction – The British Practice”, *RabelsZ*, s. 188–190; Basedow, J. (2013), s. 341 och dens., ”Blocking Statutes”, *EPIL*, s. 214; Szabados, T. (2019), s. 108.

[338] Se beträffande Storbritanniens och Kanadas respons Alexander, K. (2009), s. 225–241.

[339] Protection of Trading Interests Act 1980 c. 11.

[340] På engelska benämns förordningen ibland ”the blocking regulation” eller ”the blocking statute” medan någon svensk vedertagen terminologi inte verkar finnas. I prop. 1996/97:139 används ”skyddsförordningen”. I den svenska språkversionen av generaladvokaten Hogans förslag till avgörande i *Bank Melli* används ”EU:s blockerande stadga” (se Förslag till avgörande av generaladvokat G. Hogan i *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:386), likaså i en vägledning från kommissionen (EUT C 277I, 7.8.2018). Även Gottschalk, P. (2024), ”I korselden mellan två rättsordningar – Bank Melli Iran mot Telekom Deutschland GmbH”, I: Axhamn/Lindell-Frantz/Nyström (red*.), Sanktioner på affärsrättens område*, s. 317–336, använder sig av ”EU:s blockerande stadga”. Enligt min mening kan den senare terminologin dock verka missledande beträffande vilken typ av unionsrättsligt instrument det rör sig om (förordning). Jag har därför valt att använda mig av ”EU:s blockerande förordning”.

[341] Se för den här iakttagelsen Basedow, J., ”Blocking Statutes”, *EPIL*, 211–212. Se närmare om den brittiska lagstiftningen Lowe, A. V. (1988), s. 180 ff.

[342] Samtidigt med EU:s blockerande förordning antog rådet också en gemensam åtgärd, med innebörd att medlemsstaterna skulle vidta åtgärder som de fann nödvändiga för att skydda de personer som omfattades av den blockerande förordningens artikel 11, se gemensam åtgärd 96/668/GUSP av den 22 november 1996 antagen av rådet på grundval av artiklarna J 3 och K 3 i Fördraget om Europeiska unionen om åtgärder om skydd mot följderna av extraterritoriell tillämpning av lagstiftning som antas av ett tredje land, och åtgärder som grundar sig härpå eller är en följd av denna lagstiftning. Den svenska lagstiftaren ansåg inte att det fanns behov av att vidta några ytterligare åtgärder med anledning av den gemensamma åtgärden, se prop. 1996/97:139, s. 19–20.

artiklarna 64 (åtgärder beträffande kapitalrörelser till eller från tredje land) och 207 (åtgärder för genomförandet av den gemensamma handelspolitiken).[343] Den blockerande förordningen syftar därmed i grunden till att främja fria kapitalrörelser mellan medlemsstater och mellan medlemsstater och tredje land och en gradvis avveckling av restriktioner i den internationella handeln.[344] Av skälen till förordningen framgår att sådana extraterritoriella lagar som antagit av tredje land i syfte att reglera verksamhet som utövas av fysiska och juridiska personer under medlemsstaternas jurisdiktion står i strid med internationell rätt och dessutom motverkar ett av unionens mål, nämligen att bidra till en harmonisk utveckling av världshandeln och en gradvis avveckling av restriktioner i den internationella handeln.[345] Syftet med förordningen är att avlägsna, neutralisera eller blockera verkningarna av den extraterritoriella lagstiftningen och skydda unionens intressen och intressena hos de fysiska och juridiska personer som omfattas av förordningens tillämpningsområde.[346]

Den grundläggande tanken bakom regleringen i förordningen är att aktörer som faller under medlemsstaternas jurisdiktion inte ska efterleva de extraterritoriella ekonomiska sanktionerna. Det kommer till uttryck i exempelvis förbud för ”EU-aktörer” (rättssubjekt som omfattas av EU:s blockerande förordning (se nedan i det här avsnittet)) att efterleva viss utländsk extraterritoriell sanktionslagstiftning eller en rätt för desamma att väcka talan i domstol i en medlemsstat för att erhålla ersättning på grund av skada de lidit till följd av sådan lagstiftning.[347] Den relevanta extraterritoriella sanktionslagstiftningen återfinns i en bilaga till förordningen, vilken har ändrats med tiden. I bilagan återfinns i skrivande stund endast amerikansk sanktionslagstiftning.[348]

---

[343] Bestämmelserna motsvarades av artiklarna 73c och 113 i fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen (konsoliderad version 1992), EGT C 224, 31.8.1992, s. 6–79.

[344] Se även Gottschalk, P. (2024), s. 328.

[345] Se skäl 1–4 till EU:s blockerande förordning.

[346] Se skäl 6 till EU:s blockerande förordning.

[347] Se vidare underavsnitt 2.5.3.

[348] Se bilagan till den konsoliderade versionen av EU:s blockerande förordning. Den amerikanska lagstiftningen är Sec. 1704 och 1706 Cuban Democracy Act of 1992, Pub. L. No. 102–484, 106 Stat. 2575 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 6001–6010); Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996, Pub. L. No. 104–114, 110 Stat. 785 (kodifierad version 22 U.S.C. §§ 6021–6091); Iran Sanctions Act of 1996 (kodifierad vid 50 U.S.C. § 1701 n.); Iran Freedom and Counterproliferation of 2012, Pub. L. No. 112–239, 126 Stat. 2004 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8801–8811); Sec. 1245 National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2012, Pub. L. No. 112–81, 125 Stat. 1298 (kodifierad vid 22 U.S.C. § 8513a); Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act, Pub. L. No. 112–

EU:s blockerande förordning har under en längre tid varit vilande, på grund av en överenskommelse mellan EU och USA om att USA inte skulle göra gällande sin extraterritoriella sanktionslagstiftning i förhållande till EU-aktörer.[349] Sedan USA 2018 återinfört ekonomiska sanktioner mot Iran[350] samt 2019 aktiverat avdelning III LIBERTAD[351], har dock förordningen även den blivit ”aktiv” och fått förnyad relevans.[352] Kommissionen har sedan 2021 undersökt möjligheterna att göra om den blockerande förordningen, men arbetet har i dagsläget inte utmynnat i något konkret förslag.[353] Unionslagstiftaren har däremot antagit en förordning för att skydda EU mot ekonomiskt tvång från tredjeländer, vilken dock inte påverkar tillämpningen av den blockerande förordningen.[354]

I egenskap av förordning är EU:s blockerande förordning direkt tillämplig i samtliga medlemsstater. Förordningens tillämpningsområde bestäms av artiklarna 1 (1) och 11 lästa tillsammans. Enligt artikel 1 (1) i den blockerande förordningen är förordningen avsedd att tillhandahålla skydd och motverka effekterna av tillämpningen av den extraterritoriella lagstiftningen som återfinns i bilagan till förordningen, och åtgärder som grundar sig på eller följer av den lagstiftningen, när det påverkar intressena hos de personer som räknas upp i artikel 11 (här benämnda ”EU-aktörer”) och de samtidigt ägnar sig åt internationell handel och/eller kapitalrörelser och därmed sammanhängande kommersiell verksamhet mellan unionen och tredje land.

158, 126 Stat. 1214 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8701–8795); 31 C.F.R. part 560 (Iranian Transactions and Sanctions Regulations); 31 C.F.R. part 515 (Cuban Assets Control Regulations).

[349] Se *Understanding with respect to disciplines for the strengthening of investment protection*, den 18 maj 1998 mellan Europeiska unionen och USA.

[350] Se The White House, ” Executive order reimposing certain sanctions with respect to Iran”, den 6 augusti 2018.

[351] Se underavsnitt 2.4.2 om återaktiveringen av avdelning III LIBERTAD.

[352] Som ett svar på USA:s återinförande av ekonomiska sanktioner mot Iran antogs kommissionens delegerade förordning (EU) 2018/1100 av den 6 juni 2018 om ändring av bilagan till rådets förordning (EG) nr 2271/96 om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredje land, och åtgärder som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning, EUT L 199I , 7.8.2018, s. 1–6.

[353] Se kommissionens pressrelease av den 19 januari 2021: ”Kommissionen vidtar ytterligare åtgärder för att främja öppenhet, styrka och motståndskraft i Europas ekonomiska och finansiella system” (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/ip_21_108).

[354] Se Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2023/2675 av den 22 november 2023 om skydd av unionen och dess medlemsstater mot ekonomiskt tvång från tredjeländer, EUT L, 2023/2675, 07.12.2023.

Av artikel 11 följer att förordningen ska tillämpas på

> 1. alla fysiska personer som har hemvist inom unionen och är medborgare i en medlemsstat,
>
> 2. alla juridiska personer som är registrerade inom unionen,
>
> 3. unionsmedborgare som är etablerade utanför unionen och rederier etablerade utanför unionen men kontrollerade av unionsmedborgare när dessa ägnar sig åt sjötransport mellan medlemsstater eller mellan unionen och tredje land och deras fartyg är registrerade i en medlemsstat,[355]
>
> 4. alla andra fysiska personer som har hemvist inom unionen såvida de inte befinner sig i det land där de är medborgare,
>
> 5. alla andra fysiska personer inom unionens territorium, inklusive dess territorialvatten och luftrum och ombord på alla luftfartyg eller fartyg under en medlemsstats jurisdiktion eller kontroll, när dessa personer utövar förvärvsverksamhet.

Med ”hemvist” för fysiska personer avses i förordningen att personen lagligen har vistats inom unionen under minst sex månader under den tolvmånadersperiod som närmast föregår dagen då en skyldighet eller rättighet uppkommer enligt förordningen.[356] Innebörden skiljer sig från hur ”hemvist” tolkas inom den unionsrättsliga internationella privaträtten.[357] I den engelskspråkiga versionen används också terminologin ”being a resident in” vilket tydliggör att det inte rör sig om sådan hemvist (*domicile*) som avses i exempelvis artikel 4 i Bryssel I-förordning.

När det gäller juridiska personer som är registrerade inom unionen omfattar det också dotterbolag till bolag i tredjeland, som har bildats enligt lagen i en medlemsstat och har sitt säte, sitt huvudkontor eller bedriver sin huvudsakliga

---

[355] EU:s blockerande förordning hänvisar här till artikel 1 (2) i rådets förordning (EEG) nr 4055/86 av den 22 december 1986 om tillämpning av principen om frihet att tillhandahålla tjänster på sjötransportområdet mellan medlemsstater samt mellan medlemsstater och tredje land, EGT L 378, 31.12.1986, s. 1–3.

[356] Se fotnot 1 vid artikel 11 i EU:s blockerande förordning.

[357] Se t.ex. EU-domstolens avgörande i *A*, C-523/07, EU:C:2009:225, rörande tolkningen av ”hemvist” i nuvarande rådets förordning (EU) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbetning) (Bryssel II-förordningen).

verksamhet inom unionen.[358] Bedriver ett amerikanskt bolag verksamhet inom EU endast genom en filial, omfattas filialen inte av artikel 11 i den blockerande förordningen. Filialen utgör ingen självständig juridisk person i förhållande till moderbolaget och faller därför inte in under ”juridiska personer som är registrerade inom unionen”.[359]

För att den blockerande förordningen ska bli tillämplig är det tillräckligt att en transaktion faller inom tillämpningsområdet för en i bilagan upptagen författning. Att så är fallet framgår av *Bank Melli*[360], EU-domstolens hittills enda avgörande avseende den blockerande förordningen.

> Tvisten i ***Bank Melli*** hade sin upprinnelse i ett avtal enligt vilket en tysk telekomoperatör levererade digitala tjänster till en tysk filial till den iranska banken Bank Melli. När Bank Melli träffades av amerikanska ekonomiska sanktioner och togs upp på den amerikanska SDN-listan sa telekomoperatören, som bedrev en omfattande verksamhet i USA, upp avtalet. Bank Melli väckte talan mot telekomoperatören. Banken påstod att uppsägningen stred mot artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning och att den därför var utan verkan enligt BGB § 134.

En av de frågor som EU-domstolen ställdes inför i *Bank Melli* rörde förordningens tillämplighet. Frågan var om det var tillräckligt att parternas avtalsförhållande föll inom tillämpningsområdet för den amerikanska sanktionslagstiftningen[361] eller om det krävdes faktiska instruktioner från amerikanska myndigheter riktat mot en av parterna för att förordningens förbud mot att följa sanktionslagstiftningen skulle aktiveras.

EU-domstolen konstaterade att det var tillräckligt att den amerikanska sanktionslagstiftningen som sådan var tillämplig på parternas avtalsförhållande. Det krävdes alltså inte några mer konkreta instruktioner eller beslut från amerikanska myndigheters sida för att det tyska företaget skulle träffas av den amerikanska sanktionslagstiftningen och, i förlängningen, av förbudet mot att följa den amerikanska sanktionslagstiftningen enligt artikel 5

---

[358] Se ”Vägledning. Frågor och svar: antagandet av en uppdatering av den blockerande stadgan” (kommissionen), EUT C 277I, 7.8.2018, s. 10.

[359] Se ”Vägledning. Frågor och svar: antagandet av en uppdatering av den blockerande stadgan” (kommissionen), EUT C 277I, 7.8.2018, s. 10.

[360] *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035.

[361] Den amerikanska sanktionslagstiftning som aktualiseras i tvisten var Iran Freedom and Counterproliferation of 2012, Pub. L. No. 112–239, 126 Stat. 2004 (kodifierad vid 22 U.S.C. §§ 8801–8811).

(1) i den blockerande förordningen.[362] I tidigare nationell rättspraxis utgick domstolarna från ett snävare tillämpningsområde för den blockerande förordningen. Enligt det här synsättet skulle förordningen endast vara tillämplig när ett avgörande redan meddelats mot en EU-aktör i tredje land.[363] Genom EU-domstolens avgörande i *Bank Melli* får den tolkningen av förordningen anses överspelad.

Av artikel 1 (1) i den blockerande förordningen framgår vidare att de aktörer som omfattas av förordningens artikel 11 måste ägna sig åt handel av internationell karaktär för att förordningen ska bli tillämplig. Vad som avses med internationell karaktär förklaras inte i förordningen. Av *Bank Melli* går det dock att utläsa att det är tillräckligt att parterna har hemvist i olika stater, även om avtalet dem emellan ska uppfyllas i en och samma stat där en av parterna har hemvist och den andra parten bedriver verksamhet genom filial.[364] EU-domstolen uppmärksammade dock inte frågan om det rörde sig om en internationell verksamhet särskilt. Har parterna hemvist i olika stater bör dock det villkoret, enligt min mening, vara uppfyllt. Även avtalsförhållanden mellan parter med hemvist i samma stat där avtalets huvudsakliga förpliktelse ska utföras i en annan stat borde kunna räknas som internationella vid tillämpningen av förordningen. En sådan tolkning får anses vara förenlig med förordningens syfte. I praktiken skulle förordningen annars kräva för sin tillämpning att avtal ingåtts mellan en EU-aktör och en aktör med hemvist i tredje land. En sådan tolkning skulle dock utesluta EU-aktörer som ingår avtal med varandra som ska uppfyllas i tredje land och beröva dem det skydd som förordningen avser att tillhandahålla. Eftersom de aktörerna likväl kan träffas av den i bilagan upptagna sanktionslagstiftningen skulle en sådan tolkning stå i strid med förordningens syfte att skydda deras kommersiella intressen.

Av artikel 1 (1) i den blockerande förordningen framgår också att verksamheten måste involvera transaktioner mellan unionen och tredje land. Ett avtal mellan två personer med hemvist i olika medlemsstater inom EU, som ska uppfyllas inom EU, omfattas alltså inte av förordningen. Däremot faller ett avtal mellan samma parter inom förordningens tillämpningsområde om det ska

[362] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkterna 46–51. Se vidare underavsnitt 2.5.3 samt 8.6.2 beträffande förbudet i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning.

[363] Se Rovetta/Pandey/Smiatacz (2021), ”Don’t Wake up the (EU) Bear! The Scope of the EU Blocking Regulation 2271/96 in the Light of the Recent Preliminary Ruling Reference in *Bank Melli v. Telekom Deutschland* Case, C-124/20”, *Global Trade and Customs Journal*, 2021, s. 44–58.

[364] I det aktuella fallet bedrev den iranska banken verksamhet i Tyskland genom en filial i Hamburg. Telekombolaget var etablerat i Tyskland (även om det också bedrev verksamhet på en global nivå, inte minst i USA).

uppfyllas i en stat utanför EU. Verksamheten anses också ske mellan unionen och tredjeland om en av parterna har hemvist i en stat utanför EU, även om avtalets karaktäristiska prestation ska utföras i en medlemsstat vid en filial tillhörande den part som saknar hemvist inom EU.[365]

Förordningens tillämplighet bör, enligt min mening, inte vara betingad av att den aktuella transaktionen regleras av civilrätten i en medlemsstat (dvs. att en medlemsstats lag utgör avtalsstatut). I det redan nämnda *Bank Melli* observerade EU-domstolen inte lagvalsfrågan. Tyska avtalsrättsliga bestämmelser var dock tillämpliga på parternas avtal.[366] Domstolen kan därmed ha ansett den blockerande förordningen tillämplig som en del av det tyska avtalsstatutet. Alternativt ansåg den förordningen tillämplig oberoende av avtalsstatut. Enligt min mening är en tillämpning av den blockerande förordningen oberoende av avtalsstatutet mer förenlig med förordningens syfte, vilket annars hade kunnat äventyras genom att parterna avtalade om att deras avtal skulle regleras av avtalsrätten i tredjeland.[367]

Den blockerande förordningen är tillämplig även på avtalsförpliktelser som uppkommit före förordningens ikraftträdande. Sannolikt får det, på grund av förordningens ålder, främst betydelse vid ändringar av förordningen genom antagandet av nya genomförandeförordningar – som då kommer att gälla även för avtalsförpliktelser som uppkommit före antagandet.[368]

2.5.3 Förordningens instrument för att motverka effekterna av tredjelands extraterritoriella ekonomiska sanktioner

Förordningen använder sig av fyra olika instrument för att motverka effekterna av den lagstiftning som tagits upp i förordningens bilaga: informationsskyldighet för EU-aktörer (artikel 2), icke-erkännande av domar och beslut (artikel 4), icke-efterlevnad av förbud och krav (artikel 5) och rätt till ersättning för skada (artikel 6). Instrumenten kan på ett övergripande plan delas in i två kategorier. Å ena sidan skapar förordningen ett *skydd mot effekterna* av de utländska sekundära ekonomiska sanktionerna (icke-erkännande av domar och beslut och rätt till ersättning för skada). Å andra

[365] Se situationen i *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035.

[366] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035. Att tysk rätt var tillämplig framgår inte explicit. En del av resonemangen kretsade dock kring § 134 BGB, se t.ex. punkterna 30 och 64.

[367] Se vidare underavsnitt 8.6.2.

[368] Se ”Vägledning. Frågor och svar: antagandet av en uppdatering av den blockerande stadgan” (kommissionen), EUT C 277I, 7.8.2018, s. 5.

sidan uppställer förordningen *förbud mot att efterleva* de utländska extraterritoriella unilaterala ekonomiska sanktionerna (informationsskyldighet för EU-aktörer och icke-efterlevnad av förbud och krav).

Jag ska inte gå närmare in på de här bestämmelserna här.[369] I underavsnitt 5.3.5 behandlar jag behörighetsfrågor som kan uppkomma när en part väcker talan om rätt till ersättning för skada enligt artikel 6 i den blockerande förordningen. Förbudet i artikel 5 (1) mot att efterleva extraterritoriella sanktionsbestämmelser som omfattas av förordningen behandlas vidare i underavsnitt 8.6.2.

2.5.4 Straffrättsliga påföljder vid ageranden i strid mot EU:s blockerande förordning

Artikel 9 i EU:s blockerande förordning stadgar att medlemsstaterna ska fastställa påföljderna för eventuella överträdelser av relevanta bestämmelser i förordningen. För svenskt vidkommande kompletteras förordningen av lagen (1997:825) om EG:s förordning om skydd mot extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredje land. Enligt lagens 2 § är överträdelser av artikel 2 och artikel 5 (1) i förordningen kriminaliserade. Den som med uppsåt eller av grov oaktsamhet underlåter att uppfylla informationsskyldigheten enligt artikel 2 i den blockerande förordningen kan således dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Samma straffskala gäller för den som bryter mot förbudet att efterleva utländska extraterritoriella lagar enligt artikel 5 (1) i den blockerande förordningen.

[369] För en behandling av erkännande och verkställighet av utländska avgöranden, särskilt skiljedomar, som kan falla inom tillämpningsområdet för EU:s blockerande förordning, se Šamlot, J. (2024), ”Recognition and Enforcement of Judgments and Decisions in the Context of the EU Blocking Statute”, *Czech Yearbook of International Law*, s. 109–131.

3 Offentligrättsliga regler och anspråk i den internationella privat- och processrätten

3.1 Inledning

I det här kapitlet undersöker jag om ekonomisk sanktionslagstiftning ska klassificeras som offentlig rätt eller privaträtt, samt vilken betydelse klassificeringen kan få för de ekonomiska sanktionernas behandling i den internationella privat- och processrätten. Inledningsvis går jag igenom ett antal teorier som varit inflytelserika inom den internationella privat- och processrätten beträffande gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt (avsnitt 3.2). I det avsnittet föreslår jag också en klassificering av den ekonomiska sanktionslagstiftningen som tillhörande den offentliga rätten, med hänsyn till de kriterier som de presenterade teorierna ställer upp. Därefter redogör jag för utgångspunkterna för behandlingen av offentlig rätt i den internationella privat- och processrätten (avsnitt 3.3). I kapitlets avslutande del behandlar jag förhållningssättet i svensk internationell privat- och processrätt till utländska offentligrättsliga regler och anspråk, sådant det har kommit till uttryck i den så kallade isolationsprincipen (avsnitt 3.4).

3.2 Gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt och klassificeringen av ekonomisk sanktionslagstiftning

3.2.1 Inledning

I det närmast följande ska jag belysa de två teorier rörande gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt som har haft störst genomslag i svensk internationell privat- och processrätt och EU:s internationella privaträtt: *intresseteorin* och *subjektsteorin*.[370] Intresseteorin har varit inflytelserik i svensk internationell privat- och processrätt. Subjektsteorin har legat till grund för EU-domstolens tolkning av privaträttens område i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen. Det finns även andra teorier om hur gränsdragningen mellan de två rättsområdena ska göras. De har dock inte varit lika inflytelserika som intresseteorin och subjektsteorin inom de områden avhandlingen undersöker.[371]

Gemensamt för teorierna är, för det första, att de utgår från att de två begreppen offentlig rätt och privaträtt tillsammans omfattar samtliga

[370] Den svenskspråkiga terminologin är närmast hämtad från Michael Hellner, se Hellner, M. (2000), s. 90–94. Jfr Basedow, J. (2007), ”Civil and Commercial Matters – A New Key Concept of Community Law”, I: Cordero-Moss/Frantzen/Giertsen (red.), *Rett og toleranse: festskrift til Helge Johan Thue*, s. 154–155, som benämner teorierna ”the interest approach” och ”the public body-test”. Den första hänvisningen till distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt brukar som regel tillskrivas den romerske juristen Ulpianus. Det är dock tveksamt vilken betydelse distinktionen faktiskt hade inom den romerska rätten. Den offentliga rätten började studeras som en egen disciplin först senare. Distinktionen har därefter kommit att spela större eller mindre roll genom historien och dess bakomliggande syften har varierat. Se Baade, H. W. (1991), ”Operation of Foreign Public Law”, I: Lipstein, K. (red.), *International Encyclopedia of Comparative Law, Volume III, Private International Law*, s. 3–10. Distinktionen har betydelse inte bara inom den internationella privat- och processrätten, utan även inom andra rättsområden och fyller därutöver en pedagogisk funktion. Se Wenander, H. (2019), ”Varför offentlig rätt?”, *FT*, s. 97–109.

[371] En variant är den s.k. *subjektionsteorin*, som fokuserar på relationen mellan subjekten i ett rättsförhållande. Om det ena är överordnat det andra ligger en offentligrättslig regel till grund för förhållandet, medan en civilrättslig regel antas ligga till grund för ett förhållande med jämställda subjekt. Se Hellner, M. (2000), s. 91. Ett exempel på en alternativ teori är den som hävdar att den offentliga rätten karaktäriseras av att den är indispositiv, på så vis att parter inte kan avtala bort den. Teorin stöter dock på uppenbara problem eftersom det även finns typiska privaträttsliga regler som inte går att avtala bort, t.ex. regler inom familjerätten eller arbetsrätten, se Bogdan, M. (1975), s. 25. Se även vidare underavsnitt 3.2.4.

rättsregler i ett nationellt rättssystem.[372] I den följande redogörelsen kommer jag också utgå från att så är fallet. Det skulle dock kunna finnas rättsregler som inte självklart går att passa in i något av områdena.[373]

För det andra syftar både intresseteorin och subjektsteorin till att bestämma innebörden hos offentlig rätt och privaträtt. Man skulle kunna tänka sig ett annat angreppssätt, vilket också har förekommit inom den internationella privat- och processrätten. I stället för att bestämma innebörden hos offentlig rätt, för internationellt privat- och processrättsliga ändamål, skulle man kunna ha en uppräkning av en rad rättsregler som ska behandlas på ett visst sätt, t.ex. skatterättsliga regler, regler om tull, straffrättsliga regler och processuella regler.[374]

Ingen av teorierna lyckas på ett tillfredsställande sätt redogöra för situationer som befinner sig i gråzonen mellan de två rättsområdena.[375] Misslyckandet med att kategorisera frågor som befinner sig i gråzonen mellan offentlig rätt

---

[372] Se. t.ex. Wenander, H. (2019), s. 99–100, som noterar att det är en traditionell uppdelning av rättssystemets samtliga regler.

[373] Ser man exempelvis till den internationella processrätten tycks det självklart att reglerna om internationell behörighet och erkännande/verkställighet av utländska avgöranden närmast är av offentligrättslig karaktär. Den internationella privaträttens lagvalsregler är dock en aning mer svårklassificerade. Lagvalsreglerna skulle kunna ses som en del av privaträtten, som ett slags komplement till privaträttens materiella regler. Inte minst parternas möjlighet att självmant avtala om tillämplig lag skulle kunna tala för att lagvalsreglerna hör till privaträtten. Jfr Basedow, J. (2013), s. 205, som angående partsautonomin inom den internationella avtalsrätten skriver: ”It is rooted in the pre-governmental right of individuals to subject themselves to a particular positive legal order through acts of private volition.”. Men lagvalsreglerna skulle också kunna ses som processuella regler som i första hand riktar sig till en domare.

[374] Se Mann, F. A. (1971), ”Conflict of Laws and Public Law”*, Recueil des Cours*, s. 116. Inom den internationella privaträtten har ett liknande angreppssätt använts främst i common law-länder där någon distinktion mellan ”offentlig rätt” och ”privaträtt” traditionellt sett inte görs. Så förekommer exempelvis i engelsk internationell privat- och processrätt en allmän regel med innebörden att ”English courts have no jurisdiction to entertain an action for the enforcement, either directly or indirectly, of a penal, revenue or other public law of a foreign State; […]”, se Collins/Harris (2022), *Dicey, Morris & Collins on the Conflict of Laws*, s. 291 (punkt 8R-001). Vid regelns tillämpning på utländska skattelagar brukar man kalla den ”the revenue rule” medan den kallas ”the sovereign authority rule” beträffande andra utländska offentligrättsliga lagar. Se *Skatteforvaltningen (SKAT)* v *Solo Capital Partners LLP (in special administration) and others* [2023] UKSC 40 (8 November 2023), punkt 2.

[375] Se Bogdan, M. (1975), s. 25; Basedow, J. (2007), s. 155. Se även Ross, A. (1936), ”Sondringen mellan privat og offentlig ret”, *TfR*, s. 109–125 samt Wenander, H. (2019), s. 99–100, som pekar på svårigheterna i allmänhet att göra en för samtliga fall hållbar distinktion.

och privaträtt blir än mer påtagligt när den gråzonen växer och statens ansvarsområden samtidigt antar en mer transnationell karaktär.[376]

3.2.2 Offentliga och privata intressen

En primitiv form av intresseteorin går att återfinna hos den romerske juristen Ulpianus. I *Digesta* utgick Ulpianus från en gränsdragning mellan den offentliga rätten och privaträtten baserad på vilket intresse en viss lag var avsedd att tillgodose.[377] Lagar som avser att tillgodose eller skydda offentliga intressen tillhör, enligt det här synsättet, den offentliga rätten medan lagar som avser att tillgodose eller skydda privata intressen tillhör privaträtten.

Ross, som riktade skarp kritik mot intresseteorin, formulerar grundtanken i teorin som att den avgörande skillnaden mellan offentlig rätt och privaträtt ska

> ”[…] søges i Retsreglernes Formaal, d.v.s. de menneskelige Intresser, der gennem dem søges værnet. Den offentlige Ret bestemmes herefter som den Del af Retten, der helt eller overvejende er bestemt under Hensyn til en offentlige Intresse, en Samfundsintresse, medens den private Ret er den, der er givet alene til Værn for Enkeltmands private Intresser”.[378]

Bogdan beskriver intresseteorins gränsdragning enligt följande:

> Private law is said to protect the interests of individuals, whereas public law protects the interests of the legislating state as such.[379]

Hellner, i sin tur, formulerar teorin på följande sätt:

> Enligt intresseteorin hänförs till den offentliga rätten de rättsregler som sätter samhällsintressena (offentliga/kollektiva) högre än enskilda intressen. Till

[376] Se om svårigheten att dra en gräns mellan den offentliga rätten och privaträtten Wojewoda, M. (2000), ”Mandatory Rules in Private International Law”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, s. 195; Mills, A. (2009), *The Confluence of Public and Private International Law*, s. 92–93.

[377] Bl.a. Hellner gör den här iakttagelsen, se Hellner, M. (2000), s. 90. Se även Basedow J. (2007), s. 154.

[378] Ross, A. (1936), s. 110.

[379] Bogdan, M. (1975), s. 24.

> privaträtten hör den del av rätten som placerar enskilda intressen på samma nivå och överlämnar deras tillvaratagande till intressenterna själva.[380]

Avgörande för hur en rättsregel ska klassificeras är således vilka intressen den avser att tillgodose.

Intresseteorin är förknippad med en rad svårigheter.[381]

För det första bygger teorin på det till synes felaktiga antagandet att det existerar ett motsatsförhållande mellan offentliga och enskilda intressen. Det är endast individer som existerar i den fysiska världen och det är endast hos dem man kan återfinna några egentliga intressen – eller med Ross terminologi de ”Lidenskaber, Forhaabninger og Krav, som Intressen udtrykker”[382]. Det är visserligen sant att det också finns intressen som uttrycks av ett kollektiv, dvs. en sammanslutning av olika individer, till exempel politiska partier eller intresseorganisationer. Det är dock inte intresseteorins avsikt att erkänna samtliga de här intressena såsom motsatta individens. Intresseteorin är bara intresserad av motsättningen mellan den enskildes intressen och *offentliga* eller *samhälleliga* intressen.[383] Frågan är då hur man ska kunna särskilja de kollektiva intressen som är ”offentliga” från andra kollektiva intressen.

Med det kommer man in på ytterligare ett problem som behäftar teorin. Intresseteorin bygger nämligen på ett cirkelresonemang. För att kunna avgöra vad som är ett offentligt intresse behöver man redan veta vad som är offentligt, dvs. vilka kollektiva intressen som ger uttryck för det offentliga eller det samhälleliga.[384]

För det tredje går det inte att säga att det som typiskt sett definieras som privaträtt endast tillgodoser privata intressen medan den offentliga rätten endast tillgodoser offentliga intressen. På ett allmänt plan stiftar den lagstiftande staten alltid lag i sitt eget intresse, oavsett om det rör sig om regleringar på avtalsrättens, familjerättens eller skatterättens område.[385] Det ligger otvivelaktigt i statens intresse att upprätthålla ett fungerande affärs- och familjeliv, även om frågorna på det här området i första hand rör enskilda parter. Den skyddslagstiftning som inom privaträtten finns till förmån för till exempel barn, konsumenter och arbetstagare kan också sägas bära mer eller

[380] Hellner, M. (2000), s. 92.

[381] Se i första hand Ross, A. (1936), s. 110.

[382] Se Ross, A. (1936), s. 110.

[383] Se Ross, A. (1936), s. 110–111.

[384] Se Hellner, M. (2000), s. 92–93.

[385] Se Bogdan, M. (1975), s. 24–25; Basedow, J. (2007), s. 154.

mindre offentligrättsliga inslag. En stor del av den offentligrättsliga lagstiftningen syftar därutöver till att begränsa statens makt i förhållande till den enskilde eller att ge den enskilde rätt till vissa förmåner, vilket närmast innebär ett främjande av den enskildes intressen och inte det allmännas.[386] Det förefaller då vanskligt att göra en distinktion mellan den offentliga rätten och privaträtten på det sätt som intresseteorin avser att göra.

Trots att teorin utsatts för hård kritik har den fått genomslag inom den internationella privat- och processrätten.[387] Enkelheten i de kriterier intresseteorin uppställer för att avgöra om en viss rättsregel tillhör den offentliga rätten eller privaträtten är intuitivt tilltalande och har säkerligen bidragit till teorins genomslag. Teorin lyckas också beskriva de mest självklara fallen och dess kriterier skulle därmed åtminstone kunna tjäna som ”riktmärke” eller ”tumregel” vid gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt.

3.2.3 Offentliga och privata rättssubjekt

Subjektsteorin tar, som namnet antyder, närmare sikte på de egenskaper som ett visst rättsligt subjekt har, för att åstadkomma ett gränsdragningskriterium mellan den offentliga rätten och privaträtten.[388] Närmare bestämt avgörs en rättsregels offentligrättsliga eller privaträttsliga karaktär genom att man studerar egenskaperna hos de subjekt som återfinns i det rättsförhållande som rättsregeln ger upphov till. Om åtminstone en av parterna i rättsförhållandet utövar offentlig makt anses en offentligrättslig regel ligga till grund för rättsförhållandet.[389] Chefsöverläkarens beslut att en patient ska intas för sluten psykiatrisk tvångsvård ger upphov till ett rättsförhållande i vilket myndigheten utövar offentlig makt över den enskilde. Därmed skulle de regler som ligger till grund för beslutet utgöra offentlig rätt. Däremot ger ett avtal mellan två företag om köp av en industrimaskin inte upphov till ett rättsförhållande där någon av parterna utövar offentlig makt i förhållande till den andre. De bakomliggande regler som ligger till grund för köpet tillhör således privaträtten.

---

[386] Se Basedow, J. (2007), s. 154.

[387] Se vidare nedan avseende isolationsprincipen, vilken ger uttryck för intresseteorin, avsnitt 3.4.

[388] Teorin benämns också ”the public body-test”, se Basedow, J. (2007).

[389] Se Hellner, M. (2000), s. 92; Basedow, J. (2007), s. 155.

Exemplen i det föregående stycket tycks närmast självklara. Även subjektsteorin stöter dock vid närmare granskning på problem, ett av dem gemensamt med intresseteorin.

För det första tycks det finnas en rad rättsregler vilka gäller för myndigheter men som inte kan sägas ge upphov till rättsförhållanden där myndigheten utövar, eller är en bärare av, offentlig makt. Så finns till exempel en rad regelverk som reglerar myndigheternas interna organisation och samverkan mellan olika myndigheter.

För det andra förefaller subjektsteorin lida av samma bekymmer som intresseteorin i det att den bygger på ett cirkelresonemang. Teorin bygger på att ett offentligt organ utövar *offentlig makt*, vilket förutsätter att man redan har en uppfattning om vad ”offentligt” betyder.[390] Det är olyckligt eftersom ”offentligt” är just det teorin ska definiera.

Vad subjektsteorin närmast tar sikte på är de offentliga organens maktutövning mot den enskilde. Den reglering som ligger till grund för maktutövningen räknas väl allmänt till den offentliga rättens kärna. Regler som ligger till grund för svenska förvaltningsmyndigheters myndighetsutövning skulle exempelvis räknas till den offentliga rätten enligt subjektsteorin. Teorin lyckas därmed avgränsa den offentliga rättens kärnområde mot privaträtten. Däremot kan den inte på ett tillfredsställande sätt kategorisera regler som rör myndigheternas organisation och samverkan.

Även subjektsteorin har, sina brister till trots, vunnit gehör i rättstillämpningen. EU-domstolen har i sin tolkning av privaträttens område i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen utgått från vilka rättssubjekt som agerar i ett visst rättsförhållande och om ett av dem utövar offentliga maktbefogenheter mot det andra.[391]

3.2.4 Alternativa förhållningssätt till gränsdragningsproblematiken

Av den föregående redogörelsen framgår svårigheterna i att dra en definitiv gräns mellan offentlig rätt och privaträtt. Det är kanske underligt. De flesta jurister har sannolikt en ganska tydlig bild av vilka normer som är att räkna till den offentliga rätten och vilka som hör till privaträtten. Det är först när man närmare försöker beskriva skillnaden som det uppkommer svårigheter. Att

[390] Se Hellner, M. (2000), s. 92–93; Basedow, J. (2007), s. 155.

[391] EU-domstolens tolkning av Bryssel I-förordnings materiella tillämpningsområde kommer att diskuteras utförligt i kapitel 4 och 5.

åstadkomma en gränsdragning, en gång för alla, är dock inte heller syftet med avhandlingen. Vissa alternativa, möjligen mer pragmatiska, förhållningssätt till gränsdragningsproblematiken är också tänkbara.

Det är för det första möjligt att sammanväga de olika kriterier teorierna använder sig av och använda dem mer som indicier än som definitiva demarkationskriterier.[392] Om en viss reglering främst syftar till att tillgodose allmänna intressen och ger det allmänna befogenheter för att genomdriva den, som går utöver sådana befogenheter som gäller mellan enskilda, verkar det röra sig om ett förhållande som är att klassificera som offentligrättsligt. Om å andra sidan den aktuella regleringen syftar till att tillgodose mer kommersiella, privaträttsliga, intressen och inte ger det allmänna befogenheter som går utöver sådana som gäller mellan enskilda, verkar det snarare röra sig om ett privaträttsligt förhållande.

I en sådan bedömning hade det också varit möjligt att väga in andra omständigheter, såsom vilken rättsföljd en viss rättsregel har. Om överträdelsen av en regel leder till avtalsrättslig ogiltighet eller overksamhet rör det sig som utgångspunkt om en civilrättslig regel, medan sanktioner som böter eller fängelsestraff hör samman med offentligrättsliga regler.[393] Problemet med ett sådant ”friare” förhållningssätt till distinktionen är att det blir mycket svårt att på förhand avgöra vilka förhållanden som är att klassificera som det ena eller det andra. Å andra sidan finns den svårigheten även om man håller sig strikt till antingen intresseteorin eller subjektsteorin.

På senare år har man inom den internationella privaträtten ägnat något mindre uppmärksamhet åt distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt (*public and private law*) och i stället fokuserat på vad man på engelska benämner *public regulation*.[394] En någotsånär likvärdig svensk term skulle kunna vara ”offentlig reglering”, vilket då inte ska förväxlas med offentligrättslig lagstiftning. Sådan lagstiftning tillgodoser allmänna intressen, åtminstone delvis, men det kommer till uttryck i rättigheter och skyldigheter

[392] EU-domstolens tolkning av privaträttens område i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen (och dess föregångare) har i vissa fall varit ”friare” till sin karaktär, dock likväl förankrad i subjektsteorin. Se om EU-domstolens tolkningspraxis i frågan nedan kapitel 5.

[393] Se t.ex. Larsson, M. (2002), s. 327 vid fotnot 1306 m.v.h. Möjligen kan en sådan gränsdragning, liksom de jag redogjort för ovan, kritiseras för att vara cirkulär, eftersom man på förhand måste veta vilka rättsföljder som typiskt sett hör till civilrätten respektive den offentliga rätten.

[394] Se t.ex Buxbaum, H. (2019), ”Public Regulation and Private Enforcement in a Global Economy: Strategies for Managing Conflict”*, Recueil des Cours*; Lehmann, M. (2020), ”Regulation, Global Governance and Private International Law: Squaring the Triangle”, *JPrIL*, s. 1–30.

mellan enskilda, som också måste genomdriva dem på egen hand. Till den offentliga regleringen skulle man kunna räkna exempelvis konsumentskyddsregler, arbetstagarskydd och skydd för handelsagenter.[395] På det viset skulle gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt, och de problem som är förbundna med den, få mindre betydelse.[396] Likväl finns det fortfarande offentligrättsliga regler som endast syftar till att tillgodose en stats, statsegoistiska intressen, och sådana regler kan fortfarande ha effekter för privaträttsliga förhållanden. Därmed tycks frågan om behandlingen av den offentliga rätten inom den internationella privat- och processrätten inte få en fullständig lösning genom ett sådant perspektivskifte.[397]

Frågan om hur en domstol ska hantera offentligrättsliga regler i internationellt privaträttsligt hänseende har också behandlats som en fråga om verkningarna av *internationellt tvingande regler*. Jag kommer att undersöka frågan om ekonomiska sanktionsbestämmelser kan behandlas som internationellt tvingande regler utförligt i kapitel 7 och 8. Redan i det här sammanhanget bör det dock för tydlighetens skull poängteras att internationellt tvingande regler är en överordnad rättslig kategori av regler som kan avse *både* offentligrättsliga regler och privaträttsliga regler. För att en regel ska räknas till kategorin internationellt tvingande regler krävs det som utgångspunkt att regeln kräver tillämpning i alla situationer inom dess tillämpningsområde (oavsett vilket lands lag som utgör avtalsstatut) och att den avser att tillgodose eller skydda samhällsintressen av en viss dignitet.[398]

Införandet av internationellt tvingande regler som regelkategori medför dock inte, enligt min mening, att distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt får mindre betydelse. Det är nämligen inte givet att offentligrättsliga och privaträttsliga internationellt tvingande regler ska behandlas på samma sätt, inte minst när de tillhör en för domstolslandet utländsk rättsordning.[399]

---

[395] Se Lehmann, M. (2020), s. 4 f.

[396] Se Lehmann, M. (2020), s. 9, åtminstone inom vissa rättsområden.

[397] Se även Hess, B. (2018), ”The Private-Public Divide in International Dispute Resolution”, *Recueil des Cours*, s. 81 ff, avseende distinktionens fortsatta betydelse inom internationell processrätt i allmänhet.

[398] Se vidare kapitel 7.

[399] Se framför allt avsnitt 8.3 och 8.4 avseende behandlingen av ekonomisk sanktionslagstiftning i en utländsk lex loci solutionis eller ett utländskt avtalsstatut.

3.2.5 Klassificering av ekonomisk sanktionslagstiftning som offentlig rätt

Att ekonomisk sanktionslagstiftning, såsom ett utrikespolitiskt påtryckningsmedel, ska räknas till den offentliga rätten, i motsats till privaträtten, kan förefalla mer eller mindre självklart.[400] Även de teorier som presenterades i underavsnitt 3.2.2 och 3.2.3 inordnar sanktionslagstiftningen under den offentliga rätten, låt vara delvis med vissa reservationer.

Ekonomisk sanktionslagstiftning kan på ett plan sägas ta sikte både på offentliga och på privata intressen. Å ena sidan tillgodoser den avsändarens intresse av att uttrycka ett visst fördömande av adressatens agerande och utöva ekonomiskt tvång i syfte att få det att upphöra. Å andra sidan kan sanktionerna, åtminstone i vissa fall, sägas skydda intressena hos de enskilda som är föremål för adressatens eventuella förtryck eller krigshandlingar. I vissa fall kan sanktionerna också gynna vissa privata intressen utanför adressatlandet. Ett exempel skulle kunna vara ett företag som exporterar till avsändaren och som gynnas av att konkurrerande produkter från adressatlandet bojkottas genom avsändarens ekonomiska sanktioner. Den ekonomiska sanktionslagstiftningens eventuella förenlighet med vissa privata intressen får dock närmast ses som en oavsiktlig följd av dess primära syfte att uttrycka ett fördömande och utöva ekonomiskt tvång mot adressaten. Som regel används enskilda aktörer i och utanför adressatstaten endast som instrument för att verkställa de ekonomiska sanktionerna. Intresseteorin talar därmed för att sanktionslagstiftningen bör räknas till den offentliga rätten.

Även blockerande lagstiftning, som behandlades i avsnitt 2.5, syftar primärt till att tillgodose allmänna intressen. Visserligen har den blockerande lagstiftningen som syfte att skydda en marknad och dess aktörer från inverkan av extraterritoriella ekonomiska sanktioner, vilket tillgodoser även enskildas intressen. Det huvudsakliga syftet är dock, liksom för de ekonomiska sanktionerna, att uttrycka ett fördömande mot den stat som antagit sanktionerna. Det syns också i det förhållandet att de blockerande åtgärderna kan tvinga en aktör på den skyddade marknaden att upprätthålla ett avtalsförhållande med en aktör som är föremål för de ekonomiska sanktionerna, även om det kan ligga i den förstnämnda partens intresse att avsluta avtalsrelationen.[401]

[400] Se Basedow (2013), s. 316–334, som räknar de ekonomiska sanktionerna till kategorin av offentligrättslig lagstiftning som en stat antar av utrikespolitiska skäl.

[401] Se underavsnitt 2.5.3 samt 8.6.2 om artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning.

När en stat agerar för att genomdriva sina ekonomiska sanktionsbestämmelser utövar den befogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda. Det kommer till uttryck i möjligheterna att beslagta egendom som exporteras eller importeras i strid med de ekonomiska sanktionerna och möjligheterna att ådöma exportören eller importören böter eller fängelsestraff.[402]

Även själva antagandet av ekonomiska sanktioner, i syfte att fördöma handlandet hos en annan stat och genom ekonomiskt tvång få den att agera annorlunda, kan sägas utgöra ett utövande av offentliga maktbefogenheter. Det är visserligen möjligt för en sammanslutning av enskilda att genom exempelvis en bojkott av produkter från ett visst land uttrycka sitt ogillande mot landets regim. En sådan bojkott är dock inte möjlig att genomföra med hot om beslag, böter eller frihetsberövande utan baseras snarare på den goda viljan hos de deltagande aktörerna.

Även subjektsteorin klassificerar alltså den ekonomiska sanktionslagstiftningen som offentlig rätt. Av samma skäl klassificerar teorin blockerande lagstiftning som offentligrättslig, eftersom en stat vid genomdrivandet av den också kan använda sig av befogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda.[403]

Även sett till de rättsföljder som används inom sanktionslagstiftningen bör lagstiftningen som utgångspunkt inordnas under den offentliga rätten. Det vanliga är, som konstaterades i avsnitt 2.4, att överträdelser av de förbud lagstiftningen uppställer är sanktionerade med böter eller fängelsestraff, även om visa civilrättsliga rättsföljder ibland också knyts till sanktionslagstiftningen.

[402] Se underavsnitt 2.4.6.

[403] Se beträffande fängelsestraff vid ageranden i strid mot EU:s blockerande förordning underavsnitt 2.5.4.

3.3 Internationellt privat- och processrättsliga utgångspunkter för behandlingen av offentligrättsliga anspråk och regler

3.3.1 Inledning

Det här avsnittet handlar om den övergripande frågan om hur offentligrättsliga regler och anspråk ska behandlas i forumet i internationellt privat- och processrättsligt hänseende. För att underlätta behandlingen av frågan har jag delat upp den i ett antal underfrågor beroende på hur den offentliga rätten aktualiseras i forumet.

För det första redogör jag för den allmänna inställningen till käromål grundade på utländsk offentligrättslig lagstiftning. Frågan om hur sådana krav ska behandlas utgör först och främst en fråga om forumets internationella behörighet. Den behandlas i underavsnitt 3.3.2.

I det efterföljande avsnittet (3.3.3) diskuterar jag den internationellt privaträttsliga behandlingen av forumets egen offentligrättsliga lagstiftning. Frågan om hur forumets offentligrättsliga lagstiftning ska behandlas är relativt okomplicerad och ägnas därför inte så stort utrymme här. Däremot är frågan om hur utländsk offentlig rätt ska behandlas mer kontroversiell, varför merparten av det här avsnittet ägnas åt den (avsnitt 3.3.4). Den huvudsakliga inställningen till att genomdriva utländsk offentlig rätt i forumet är negativ. I rättspraxis och doktrin, och sedermera även i författningar, har det dock utvecklats mer nyanserade förhållningssätt som medger att den utländska offentligrättsliga lagstiftningen under vissa förhållanden ges effekt i forumet.

3.3.2 Offentligrättsliga anspråk

Den internationella processrättens normer reglerar domstols behandling av privaträttsliga tvister. När man talar om offentligrättsliga anspråk inom ämnet rör det sig därför som regel om krav på betalning som uttrycks i civilrättsliga termer, men som grundar sig på mer offentligrättsligt präglade förhållanden. Ett klassiskt exempel är ett skattekrav som en främmande stat försöker driva in med hjälp av forumlandets domstolar.[404] Fråga är här inte om behörigheten hos en stats myndigheter att fatta beslut i frågor med internationell

[404] Sådana krav har förekommit även i svenska domstolar, dock, så vitt jag vet, senast i början av 1900-talet. Se vidare underavsnitt 6.2.2.

anknytning.[405] Det rör sig inte heller om behandlingen av gränsöverskridande framställningar som görs myndigheter emellan.[406] Följande exempel hämtat från utländsk rättspraxis illustrerar problematiken.

> År 1991 införde den kanadensiska regeringen höjd beskattning av försäljningen av cigaretter. Som ett resultat av höjningen upplevde det amerikanska tobaksförsäljaren R. J. Reynolds en markant minskning i försäljningen hos sitt kanadensiska dotterbolag. Tobaksförsäljaren utvecklade då ett upplägg för att undvika att betala full skatt i Kanada. Upplägget bestod i att de cigaretter som tillverkades i Kanada exporterades till USA där de sedan såldes till distributörer som smugglade tillbaka cigaretterna till Kanada. Väl i Kanada såldes de på den svarta marknaden. Följden blev att den kanadensiska regeringen gick miste om skatteintäkter. Mellan Kanada och USA fanns vid den aktuella tiden en bilateral överenskommelse rörande frågor om dubbelbeskattning av företag som bedrev gränsöverskridande verksamhet.[407] Under vissa särskilda omständigheter föreskrev konventionen att staterna skulle bistå varandra vid indrivning av skatteanspråk. Biståndet omfattade dock inte alla typer av skatteanspråk. I det aktuella fallet kunde den kanadensiska regeringen inte rikta några anspråk mot R. J. Reynolds med stöd av den bilaterala överenskommelsen. I stället väckte den kanadensiska regeringen talan mot R. J. Reynolds vid amerikansk federal domstol med stöd av The Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO)[408], vilken tillerkänner offer för organiserad brottslighet en möjlighet att

[405] Sådan förvaltningsrättslig jurisdiktion är en annan sak, se vidare Persson, V. (2007), ”Förvaltningsrättslig jurisdiktion”, *FT*, s. 313–345. Ibland sammanfaller dock bedömningen av den förvaltningsrättsliga jurisdiktionen med bedömningen av den privaträttsliga jurisdiktionen (som i avhandlingen beskrivs som internationell behörighet). Så omfattas exempelvis frågor om tvångsomhändertaganden av barn av behörighetsreglerna i Bryssel II-förordningen, se EU-domstolens avgöranden i *A*, C-523/07, EU:C:2009:225. En sådan situation kan uppkomma när EU-domstolen ger de unionsrättsliga instrumenten en autonom tolkning, oberoende av synsättet i medlemsstaternas rättsordningar. Se även Persson, V. (2009), ”Civilrättslig tvångsvård – Ytterligare kommentarer angående omhändertaganden och Bryssel II-förordningen”, *ERT*, s. 573–582 och Schiratzki, J. (2009), ”Tvångsvårdens fria rörlighet: Nya förutsättningar för samhällsvård av barn i EU och Norden”, *ERT*, s. 490–505. Man kan också se det som att distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt inte är meningsfull när det rör sig om bestämmelser till skydd för barn, se Jänterä-Jareborg, M. (2023), ”Cross-border donor insemination and its impact on the establishment of paternity and parentage”, I: Dahlin, M. m.fl. (red.), *Festskrift Rynning*, s. 222 vid fotnot 9.

[406] Se om dylika frågor t.ex. Persson, V. (2005), *Rättsliga ramar för gränsöverskridande samarbete: förvaltningsmyndigheters internationella avtalsförhållanden* och Wenander, H. (2010), *Erkännande av utländska förvaltningsbeslut*.

[407] Convention between the United States of America and Canada with Respect to Taxes on Income and on Capital done at Washington on 26 September 1980 (as amended).

[408] Pub. L. No 91–452, 84 Stat. 922 (kodifierad vid 18 U.S.C. §§ 1961–1968).

kräva skadestånd av förövarna genom ett vanligt tvistemålsförfarande. Talan avvisades dock av domstolen eftersom den ansåg att en prövning av talan skulle strida mot principen att utländska offentligrättsliga anspråk, särskilt skatteanspråk, inte genomdrivs av en annan stats nationella domstolar. Domstolen slog fast att det traditionella rättfärdigandet av principen var att den ”prevent[s] foreign sovereigns from asserting their soverignty within the borders of other nations, thereby helping nations maintain their mutual respect and security”.[409] Konsekvensen av utslaget var att den kanadensiska regeringen berövades möjligheten att effektivt genomdriva sina skatteanspråk.[410]

Det amerikanska domstolsavgörandet ger uttryck för den etablerade utgångspunkten i den internationella processrätten beträffande behandlingen av den här typen av anspråk. Utgångspunkten är att nationella domstolar saknar internationell behörighet att pröva käromål vilka avser att tillgodose utländska offentliga intressen.[411] Som ett tidigt exempel brukar man i doktrinen lyfta fram engelsk rättspraxis och Lord Mansfields yttrande i *Holman v Johnson* (1775) att ”no country ever takes notice of the revenue laws of another”.[412] Det negativa förhållningssättet återkommer också i svensk internationell processrätt, som ett uttryck för isolationsprincipen, som kommer att behandlas närmre i kapitlets avslutande avsnitt.

Den här typen av utländska krav har som regel avvisats av domstol utan att prövas i sak,[413] men de bakomliggande skälen till det negativa förhållningssättet har sällan uttryckts explicit i rättspraxis och i doktrinen har

[409] Se *Attorney General of Canada v. R.J. Reynolds Tobacco Holdings Inc.*, 268 F.3d 103 (2d Cir. 2001). Se även Buxbaum, H. (2019), s. 278–279.

[410] En liknande tvist mellan EU och tobaksbolaget prövades, med samma utgång, i The *European Community v RJR Nabisco Inc*, 8 ITLR (US CA (2d Cir.)), 13 september 2005.

[411] Beträffande inställningen i England, Tyskland, Frankrike och Italien, se Basedow, J. m.fl. (2004), "Foreign Revenue Claims in European Courts", *Yb. PrIL*, s. 1–69.

[412] *Holman v Johnson* (1775) 1 Cowper 341, 98 ER 1120. I själva verket hade engelsk domstol redan 1729 i *Attorney General v Lutwydge* (1729) Bunbury 281, 145 ER 674, vägrat genomdriva ett krav avseende skotska tullavgifter på tobak. Det var dock först 1955 genom *Government of India v Taylor* [1955] AC 491, som regeln kom att betraktas som etablerad i England. I *Skatteforvaltningen (SKAT) v Solo Capital Partners LLP (in special administration) and others* [2023] UKSC 40 (8 November 2023) bekräftades regelns fortsatta existens, samtidigt som den inte var tillämplig i det konkreta fallet. Jfr dock EU-domstolens avgörande i *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545, som jag behandlar i underavsnitt 5.2.3.

[413] I England har domstolarna dock gett ”revenue rule” genomslag vid sakprövningen, trots att den hos i Collins/Harris (2022), s. 291 (punkt 8R-001), beskrivs som en regel rörande ”jurisdiction”. Se även Basedow, J. m.fl. (2004), s. 25.

man föreslagit skiftande förklaringar, inte sällan i ”dogmatiska, ofta rent slagordsmässiga” termer.[414] Ibland har man hänvisat till de offentligrättsliga anspråkens *territorialitet* och forumstatens *suveränitet*, varför de endast är möjliga att genomdriva på den främmande statens territorium.[415] Det finns dock inga principiella hinder i folkrätten för en nationell domstol att frivilligt ”bistå” en annan stat med genomdrivandet av dess offentligrättsliga lagar utanför den statens territorium.[416] I andra fall har man hänvisat till domstolslandets ordre public, men en sådan grund är ohållbar när det rör sig om utländska offentligrättsliga krav som finner sin motsvarighet i forumlandet, exempelvis fullt legitima krav avseende förfallna skattefordringar.[417] Samma tillkortakommanden möter den förklaringsmodell som slår fast att domstolslandet helt enkelt känner sig ”pinsamt berört” av att behöva uttala sig om en främmande stats exempelvis skatterättsliga anspråk.[418] Domstolar har nämligen avvisat utländska offentligrättsliga krav oavsett om det funnits samma typ av offentligrättsliga lagstiftning i forumlandet och den utländska lagen, ur forumstatens perspektiv, tett sig helt rimlig.[419]

Den förklaring som över tid kommit att dominera i Europa är att det saknas ett intresse i forumlandet att bistå en främmande stat med att tillgodose dess rent offentliga, egocentriska, intressen av att tillföras, exempelvis, vissa skatter eller avgifter.[420] Tanken är att självständiga stater får sköta sig själva i de här

---

[414] Citatet kommer från Eek, H. (1955), *Om främlingskap*, s. 159, som får medhåll av Dennemark, S. (1961), s. 94.

[415] Se De Peuter, S. (1990), ”The Application of Foreign Public Law in Conflict of Laws: An Outline”, *International Business Law Journal*, s. 83 ff.

[416] Se Basedow, J. m.fl. (2004), s. 63; Bogdan, M. (1975), s. 51 f.

[417] Se van Hecke, G. (1969), s. 67–68. Se även Bogdan, M. (2011), ”Private International Law as Component of the Law of the Forum: General Course on Private International Law”, *Recueil des Cours*, s. 238–239. Jfr dock Bogdan, M. (1975), s. 50, där dens. konstaterar att det principiellt skulle finnas utrymme att utnyttja ordre public-förbehållet även om det finns motsvarande lagstiftning i forumet, eftersom ordre public-förbehållet inte riktar sig mot den utländska lagen *in abstracto* utan mot effekterna av att den tillämpas i forumet i ett enskilt fall, men att det samtidigt vore onödigt då den utländska rätten kan nekas tillämpning med stöd av isolationsprincipen.

[418] Motivet har förkastats av engelsk domstol, beträffande bakgrunden till ”the revenue rule”, se *Skatteforvaltningen (SKAT) v Solo Capital Partners LLP (in special administration) and others* [2023] UKSC 40 (8 November 2023), punkt 22. Jfr Dennemark, S. (1961), s. 95–96.

[419] Se Bogdan, M. (2017a), ”Indrivning i USA av svenska studiemedelsskulder”, I: Tjernberg/Rendahl/Wenander (red.), *Festskrift till Christina Moëll*, s. 36.

[420] Se Basedow, J. m.fl. (2004), s. 67.

avseendena utan att kunna räkna med bistånd från andra länders domstolar.[421] Synsättet har också kommit att dominera i svensk internationell privaträtt.[422]

Det här synsättet kommer också till uttryck i 1977 års resolution från Institut de droit international rörande behandlingen av utländska offentligrättsliga anspråk:

> Public law claims instituted in legal proceedings by a foreign authority or a foreign public body should, in principle, be considered inadmissible in so far as, from the viewpoint of the State of the forum, the subject-matter of such claims is related to the exercise of Governmental power.[423]

Förhållningssättet gäller dock inte utan vissa inskränkningar och modifikationer, vilket också erkändes i den ifrågavarande resolutionen.

> Such claims should nevertheless be considered admissible if, from the viewpoint of the State of the forum and taking account of the right of the defendant to equitable treatment in his relations with the authority or body in question, this is justified by reason of the subject-matter of the claim, the needs of international cooperation or the interests of the States concerned.[424]

Det är alltså, enligt det här synsättet, inte uteslutet för nationella domstolar att pröva utländska offentliga anspråk om det är rättfärdigat med hänsyn till behovet av internationellt samarbete eller intressena hos de involverade staterna. Ett så allmänt påstående ger dock inte mycket vägledning. Det är oklart hur man ska förstå vad som utgör gemensamma intressen och i vilka situationer det finns ett behov av internationellt samarbete.[425] Liknande

---

[421] Struycken, A. V. M. (2004), ”Co-ordination and Co-operation in Respectful Disagreement. General Course on Private International Law”, *Recueil des Cours*, s. 419–420, uttrycker det på följande sätt: ”The underlying idea of the view on non-application of foreign public law is that each State has to mind its own business. This ”business” finds for a great deal expression in its public law”.

[422] Se vidare avsnitt 3.4.

[423] *Annuaire de l’institut de droit international*, vol. 57 (1977), band II, s. 2–35 och 328–331.

[424] *Annuaire de l’institut de droit international*, vol. 57 (1977), band II, s. 2–35 och 328–331.

[425] Ibland kan det dock finnas ett faktiskt internationellt samarbete som föreskriver att domstolen ska bistå en främmande stat, se exempelvis Konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom, Paris den 14 november 1970. Sverige har tillträtt konventionen, som trädde i kraft den 24 april 1972 och för svenskt vidkommande den 13 april 2003 (SÖ 2003:8). Se även UNIDROIT-konventionen om kulturföremål som stulits eller förts ut olagligt, Rom den 24 juni 1995, som Sverige anslöt sig till den 16 juni 2011 (SÖ 2011:20). Därtill kan Sverige ha en skyldighet att bistå andra stater, inte minst inom EU, vid indrivningen av skatter och avgifter, se

allmänna uttalanden har förekommit i både utländsk[426] och svensk[427] rättspraxis. Jag återkommer till frågan närmast i anslutning till min behandling av den svenska isolationsprincipen i avsnitt 3.4.

3.3.3 Offentligrättsliga regler i lex fori

I allmänhet ger tillämpningen av offentligrättsliga regler i lex fori inte upphov till några större problem inom den internationella privaträtten, även om parternas avtalsförhållande lyder under ett utländskt avtalsstatut.[428] Faller ett avtalsförhållande inom tillämpningsområdet för viss offentligrättslig lagstiftning i lex fori, ska domstolen som regel tillämpa den tillsammans med den i övrigt tillämpliga lagen utan hinder av den internationella privaträttens lagvalsregler. Det kan exempelvis röra sig om marknadsreglering, såsom konkurrensrättsliga regler, regler som avser att skydda vissa nationella intressen såsom förbud för utlänningar att förvärva fast egendom i landet, valutareglering, finansmarknadsreglering, miljöskyddsreglering och regler avseende arbetstagarskydd.[429]

Följande exempel illustrerar situationen.

---

exempelvis lagen (2011:1537) om bistånd med indrivning av skatter och avgifter inom Europeiska unionen.

[426] Se franska cour de cassation 2.5.1990, 88-14.687, *République du Guatemala c/Société de négoce de café et du cacao Sincarc et autres*.

[427] Se NJA 2012 s. 790. Avgörandet behandlas i underavsnitt 3.4.2.

[428] Se Guedj, T. (1991), ”The Theory of the Lois de Police, A Functional Trend in Continental Private International Law – A Comparative Analysis with Modern American Theories”, *The American Journal of Comparative Law*, s. 670. Se även beträffande den danska inställningen Svenné Schmidt, T. (2000), *International formueret*, s. 241; Lookofsky/Hertz (2015), *International privatret på formuerettens område*, s. 22; och den norska inställningen, Cordes/Stenseng/Lenda (2010), *Hovedlinjer i internasjonal privatrett*, s. 181 f; Cordero-Moss, G. (2021), *Internasjonal privatrett*, s. 111 f, som uttalar sig om internationellt tvingande regler av offentligrättslig karaktär. Jfr även Hellner, M. (2009), ”Third Country Overriding Mandatory Rules in the Rome I Regulation: Old Wine in New Bottles”, *JPrIL*, s. 448, beträffande internationellt tvingande regler, inklusive av offentligrättslig karaktär. Inte sällan brukar ICJ:s ställningstagande i *Boll*-avgörandet (*Case Concerning the Application of the Convention of 1902 governing the Guardanship of Infants (Netherlands v Sweden)*, [1958] ICJ Reports 55) åberopas till stöd för staters rätt att tillämpa sina (internationellt) tvingande regler (privaträttsliga eller offentligrättsliga) även om ett annat lands lag är tillämplig i saken. Se om Boll-avgörandet t.ex. Vischer, F. (1992), s. 160 ff.

[429] Se Vischer, F. (1992), s. 157. Se vidare beträffande behandlingen av sanktionslagstiftning i svensk lex fori avsnitt 8.2.

A, ett svenskt aktiebolag, och B, ett kaliforniskt aktiebolag, har ingått avtal om utförande av en tjänst. Tjänsten ska utföras i Sverige. Enligt en klausul i avtalet ska avtalet regleras av lagen i Kalifornien. Tvist uppkommer så småningom mellan parterna och B stämmer A i dennes hemvistforum i Sverige. I svensk rätt finns vissa offentligrättsliga regler med betydelse för avtalsförhållandet (exempelvis marknadsrättsliga eller näringsrättsliga). A anser att de kan tillämpas oberoende av att parterna avtalat om tillämpningen av lagen i Kalifornien.

I en situation som den här aktuella råder det alltså ingen internationellt privaträttslig kontrovers beträffande domstolslandets tillämpning av sina egna offentligrättsliga regler. Det är dock viktigt att notera att de offentligrättsliga reglerna i lex fori inte blir tillämpliga med stöd av en separat lagvalsregel som återfinns inom den internationella privaträtten. Snarare föreskriver de offentligrättsliga reglerna som sådana sin egen tillämpning när sakförhållandena faller inom deras tillämpningsområden. För att avgöra om en viss offentligrättslig regel ska tillämpas i tvisten blir alltså dess egna tillämpningskriterier avgörande.[430]

Den allmänna acceptansen, inom den internationella privaträtten, för tillämpningen av domstolslandets offentligrättsliga regler har även kommit till uttryck i 1980 års Romkonvention och den efterföljande Rom I-förordningen. Inget av instrumenten hindrar att domstolen tillämpar internationellt tvingande regler i lex fori, även om ett annat lands lag utgör avtalsstatut. Det gäller även offentligrättsliga regler i lex fori.[431]

3.3.4 Behandlingen av utländska offentligrättsliga regler i den internationella privaträtten

3.3.4.1 Inledning

Liksom domstolen kan behöva ta ställning till tillämpligheten hos offentligrättsliga regler i lex fori på ett avtal som lyder under ett utländskt avtalsstatut, kan den behöva ta ställning till tillämpligheten hos offentligrättsliga regler i ett utländskt avtalsstatut eller en annan utländsk

[430] Se Bogdan/Hellner (2020), s. 96–97. Den här frågan behandlas mer ingående i anslutning till redogörelsen för ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler i kapitel 7 och 8.

[431] Se vidare kapitel 7 och avsnitt 8.2.

rättsordning som inte utgör avtalsstatut. Följande exempel får illustrera problematiken.

> A, ett svenskt bolag, har ingått avtal med B, ett bolag med säte i Kazakstan, om försäljning av utrustning för framställning av konstgödsel. Leverans ska ske från A:s ryska filial. Innan leverans har skett inför Ryssland ett exportförbud avseende den aktuella utrustningen. A säger sig därför vara förhindrad att genomföra avtalet. Enligt parternas avtal ska eventuella tvister prövas av svensk domstol med tillämpning av svensk rätt. B stämmer A i svensk domstol och begär ersättning för den uteblivna leveransen. A invänder att leveransen omöjliggjorts av det ryska exportförbudet och att det legat utanför A:s kontrollansvar.

Uppfattningarna om hur utländsk offentlig rätt ska behandlas i situationer som den här skiljer sig mycket från vad som i det föregående avsnittet sagts om behandlingen av domstolslandets offentliga rätt. Som utgångspunkt har nationella domstolar i många länder förhållit sig negativa till att ge effekt åt utländsk offentlig rätt i annars privaträttsliga tvister.[432] Det sammanfaller med den negativa inställningen till att genomdriva utländska offentligrättsliga anspråk (avsnitt 3.3.2 ovan). Den negativa inställningen har dock inte varit utan undantag.[433] Nationella domstolar har historiskt exempelvis varit villiga att acceptera konsekvenserna av den utländska offentliga rätten, när det främmande laglandet självt lyckats verkställa den. Därutöver har man tillerkänt verkan åt utländska offentligrättsliga regler när de syftat till att skydda även enskilda intressen av relevans för den anhängiggjorda tvisten.[434]

---

[432] Se t.ex. Bogdan, M. (1975), s. 26.

[433] I vissa situationer har det till och med funnits en skyldighet att ta hänsyn till andra staters offentligrättsliga regler, exempelvis i form av valutalagstiftning. Se art. VIII (2) (b) i Internationella valutafondens stadga (SÖ 1953:73), som stadgar att valutakontrakt som avser någon annan medlemsstats valuta och som strider mot den statens valutalagstiftning, inte ska kunna göras gällande inom någon annan medlemsstats territorium. Sverige har inte införlivat bestämmelsen i svensk rätt. Bogdan/Hellner (2020), s. 91, anser att dess praktiska värde inför svenska domstolar är tveksamt.

[434] I exempelvis engelsk rätt har domstolarna beaktat konsekvenserna av utländsk offentlig rätt i tvister mellan enskilda (recognition) samtidigt som de inte medverkat till att genomdriva utländska offentligrättsliga krav (enforcement), se *Skatteforvaltningen (SKAT) v Solo Capital Partners LLP (in special administration) and others* [2023] UKSC 40 (8 November 2023), punkt 21, samt exempelvis Briggs, A. (2024), *The Conflict of Laws*, s. 193 ff. Även i tysk internationell privaträtt har man varit villig att acceptera konsekvenserna av den utländska offentliga rätten, som en omständighet vid tillämpningen av tyskt avtalsstatut, se t.ex. BGH 21.12.1960 *Borax*, vilket jag återkommer till i underavsnitt 9.3.2. Se även van Hecke, G. (1969), ”Foreign Public Law in the Courts”, *Revue Belge de Droit International / Belgian Review of International Law*, s. 64–65. I dansk rätt har domstolarna tillämpat

Som svar på frågan under vilka förhållanden domstolarna ska ge effekt åt utländsk offentligrättslig lagstiftning har det utvecklats olika teorier. En del författare i ämnet har velat utsträcka den internationella privaträttens bilaterala lagvalsregler till att omfatta inte bara det anvisade laglandets privaträttsliga bestämmelser utan också dess offentligrättsliga bestämmelser. Teorin benämns *enhetsläran* och behandlas i underavsnitt 3.3.4.2. Andra författare anser att de ordinära bilaterala lagvalsreglerna inte är utformade med offentligrättsliga regler i åtanke och att det är lämpligare att göra ett separat lagval för dem. Enligt det här synsättet har den offentligrättsliga lagstiftningen sina unilaterala tillämpningsanspråk, oberoende av den internationella privaträttens lagvalsregler. Teorin brukar benämnas *säranknytningsläran*. Säranknytningsläran beskrivs i underavsnitt 3.3.4.3. En tredje teori förenar, på ett eller annat sätt, enhetsläran och säranknytningsläran. Den brukar benämnas *kumulationsläran*. Kumulationsläran beskrivs i underavsnitt 3.3.4.4.

Samtliga av de ovanstående synsätten tar sikte på behandlingen av utländska offentligrättsliga regler såsom rättsnormer. För det fall forumets internationella privaträtt inte medger, eller medger endast i vissa fall, att de utländska offentligrättsliga reglerna tillerkänns verkan som rättsnormer kan den utländska offentligrättsliga lagstiftningen likväl i vissa fall beaktas som en omständighet på det materiellrättsliga planet. I exemplet ovan skulle det kunna ske genom att den svenska domstolen behandlade det ryska exportförbudet som ett rättsfaktum vid tillämpningen av en avtalsrättslig bestämmelse i det svenska avtalsstatutet. I vilken utsträckning det är möjligt bestäms alltså av de materiella rättsreglerna i avtalsstatutet. Inom den internationella privaträtten har man ibland kallat det här för ”materiellrättsligt korrektur”.[435] Jag behandlar synsättet i underavsnitt 3.3.4.5.

3.3.4.2 Enhetsläran

Förespråkare för enhetsläran (även benämnd *skuldstatutteorin* eller *lex causae-teorin*[436]), är av uppfattningen att hänvisningen till en utländsk lex causae

utländsk offentlig rätt som en del av ett utländskt avtalsstatut, vilket kom till uttryck främst i de s.k. guldklausulmålen på 1930-talet, U.1935.82H och U.1939.296H, se Arnt Nielsen, P. (2015), *International handelsret*, s. 49–50 m.v.h. Samma inställning har funnits i norsk internationell privaträtt, se Lundgaard, H. P. (1999), *Gaarders innføring i internasjonal privatrett*, s. 114–117; Cordes/Stenseng/Lenda (2010), s. 185. Se för svenskt vidkommande underavsnitt 3.4.2.

[435] Se Hellner, M. (2000).

[436] Se Basedow, J. (2013), s. 327–329. I tysk internationell privaträtt benämnd *Einheitsanknüpfungstheorie* eller *Schuldstatutstheorie*, se Szabados, T. (2019), s. 39 m.v.h.

innefattar inte bara det landets civilrättsliga bestämmelser utan också dess offentligrättsliga regler.[437] I en köprättslig tvist som prövas i köparens forum domicilii och där lagvalsreglerna i lex fori hänvisar till lagen i det land där säljaren har hemvist omfattar alltså hänvisningen även offentligrättsliga regler i den rättsordningen, till exempel ett exportförbud.[438]

Enligt enhetsläran kan alltså de offentligrättsliga bestämmelserna i lex causae tillämpas tillsammans med de civilrättsliga, förutsatt att saken är sådan att de offentligrättsliga reglerna har tillämpningsanspråk.[439] Därutöver tillåter teorin den parallella tillämpningen av den offentligrättsliga lagstiftningen i lex fori.[440] Det är naturligt sett till den historiskt tillåtande synen på forumets tillämpning av sin egen offentligrättsliga lagstiftning, som jag behandlade i underavsnitt 3.3.3. För det fall det uppkommer en konflikt mellan forumets och den offentligrättsliga lagstiftningen i lex causae bör, enligt enhetsläran, forumets offentligrättsliga lagstiftningen ges företräde.[441] Därutöver kan tillämpningen av den offentligrättsliga lagstiftningen i lex causae förhindras med hänsyn till forumlandets ordre public.[442]

En begränsning hos den renodlade enhetsläran är att den inte tillåter att hänsyn tas till den offentliga rätten i andra rättsordningar utöver lex causae och

---

[437] Se för en förespråkare av teorin Mann, F. A. (1971), s. 157 och 190. Jfr även Cordero-Moss, G. (1999), *International Commercial Arbitration*, s. 110 ff, som dock poängterar att domstolen inte tillämpar den utländska offentliga rätten som sådan utan endast tar hänsyn till dess privaträttsliga effekter inom ramen för avtalsstatutet. Cordero-Moss utesluter inte heller tillämpningen av utländska offentligrättsliga regler tillhörande andra rättsordningar än avtalsstatutet. Se om teorin i allmänhet Bogdan, M. (1975), s. 30; Basedow, J. (2013), s. 327–330; Szabados, T. (2019), s. 39 m.v.h. till främst tysk doktrin. Se även Lando, O. (1981), *Kontraktstatuttet. Danske of fremmede lovvalgsregler om kontrakter*, s. 254 (punkt 6.446) och dens. (1984), ”The Conflict of Laws of Contract: General Principles. General Course on Private International Law”, *Recueil des cours*, s. 403 ff, som hävdar att domstolen alltid bör tillämpa ekonomisk lagstiftning och annan offentlig rätt tillhörande avtalsstatutet, med vissa förbehåll för ordre public, men som också är öppen för att tillämpa sådan lagstiftning i andra rättsordningar med nära anknytning till avtalsförhållandet.

[438] Se Szabados, T. (2019), s. 110–111.

[439] Se Struycken, A. V. M. (2004), s. 424, som betonar att enhetsläran endast tillåter den potentiella tillämpningen av den offentligrättsliga lagstiftningen i avtalsstatutet eftersom det i slutändan är tillämpningsanspråken hos den offentligrättsliga lagstiftningen som är avgörande. Struycken skriver om *lois de police*, vilket i sammanhanget väsentligen motsvarar internationellt tvingande regler och omfattar både offentligrättsliga och privaträttsliga bestämmelser. Se vidare om internationellt tvingande regler kapitel 7.

[440] Se Szabados, T. (2019), s. 39.

[441] Se Szabados, T. (2019), s. 39.

[442] Se Lando, O. (1984), s. 403–404; Szabados, T. (2019), s. 39.

lex fori, även om avtalet kan ha en nära anknytning till en sådan annan rättsordning.[443] Faktum är att i sådana situationer då parterna själva avtalat om tillämplig lag (eventuellt i kombination med behörig domstol) kan det finnas en rättsordning vars objektiva anknytning till avtalet är starkare än den som föreligger till den avtalade lex causae (och lex fori). Att då medge tillämpning av den offentligrättsliga lagstiftningen i lex causae, till vilken avtalet kan sakna en sådan anknytning att dess offentligrättsliga lagstiftning har tillämpningsanspråk, samtidigt som tillämpningen av ett annat lands offentligrättsliga lagstiftning utesluts, trots att den har tillämpningsanspråk, verkar mindre lämpligt.[444] I exemplet i underavsnitt 3.3.4.1 skulle enhetsläran alltså utesluta tillämpning av det ryska exportförbudet, eftersom den ryska rätten varken utgör avtalsstatut eller lex fori.

Den här begränsningen i enhetsläran har sin grund i antagandet att offentligrättsliga och civilrättsliga bestämmelser blir tillämpliga under samma förhållanden. Men en hänvisning till utländsk rätt för att ett köpeavtal har nära anknytning till den utländska rättsordningen behöver inte medföra att den rättsordningens offentligrättsliga lagstiftning är tillämplig. Avtalet kan mycket väl styras av den utländska rättsordningen för att säljaren har hemvist i landet, men transaktionen som sådan behöver inte påverka det landets marknad på ett sådant sätt att dess exempelvis marknadsrättsliga eller konkurrensrättsliga regler blir tillämpliga. Inte heller exportrestriktioner i det landet behöver nödvändigtvis aktualiseras om varan levereras från en utländsk filial tillhörig säljaren. Enhetsläran leder då till att endast den offentligrättsliga lagstiftningen i lex fori kan tillämpas, men det är inte givet att transaktionen faller inom tillämpningsområdet för det landets marknadsreglering heller. Enhetslärans vid första anblicken ”öppna” förhållningssätt till utländsk offentlig rätt leder i den här situationen till att inget lands offentligrättsliga lagstiftning går att tillämpa.

Problematiken följer av att lagvalsreglerna avseende köp av lös egendom bygger på vissa rättspolitiska ställningstaganden (som att det är lämpligt att de som utgångspunkt anvisar lagen i säljarens hemland eftersom det främjar internationell handel[445]), samtidigt som de offentligrättsliga reglerna bygger på

[443] Se dock Lando, O. (1981), s. 254 (punkt 6.446) och dens. (1984), s. 404 ff, som är öppen för tillämpningen av offentligrättsliga regler tillhörande även andra rättsordningar än avtalsstatutet. Även om man anammar en ”ren” enhetslära kvarstår också möjligheten att beakta den utländska offentliga rätten som faktum, se vidare nedan i förevarande avsnitt.

[444] Se om kritiken Szabados, T. (2019), s. 40–41 m.v.h.

[445] Se Bogdan, M. (1982), ”1980 års EG-konvention om tillämplig lag på kontraktsrättsliga förpliktelser — synpunkter beträffande den svenska inställningen”, *TfR*, s. 41.

helt andra överväganden och har sina egna tillämpningsvillkor.[446] Att anvisa utländsk offentlig rätt som tillämplig på samma objektiva grunder som utländsk civilrätt förefaller därför mindre lämpligt.

Inte heller när tillämplig lag fastställs på subjektiv grund, dvs. genom parternas överenskommelse om tillämplig lag, ger enhetsläran ett tillfredsställande resultat. När parterna avtalar om att ett visst lands lag ska reglerna deras avtal har de sannolikt dess civilrättsliga bestämmelser i åtanke, eftersom det är de bestämmelserna som direkt reglerar parternas skyldigheter och rättigheter i avtalsförhållandet. Anta då att det i den valda rättsordningen också införs marknadsrättslig lagstiftning som, om den vore tillämplig, skulle göra parternas avtal overksamt. Omfattas även den lagstiftningen av parternas lagvalsöverenskommelse? Följer man enhetsläran blir svaret jakande, men det förefaller osannolikt att parterna haft den avsikten.[447] Å andra sidan kan parterna i det här fallet genom sitt lagval utesluta ett annat lands offentligrättsliga lagstiftning, vilket medför att enhetsläran i kombination med partsautonomin skapar en möjlighet till kringgåenden.[448]

Det finns dock även vissa fördelar med enhetsläran. Teorin kan göra distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt överflödig, eftersom utländsk rätt som lex causae tillämpas oberoende av en sådan distinktion. Därutöver kan den bidra till beslutsharmoni genom att en utländsk lex causae tillämpas så som en domstol i laglandet hade gjort.[449] Det bygger dock på antagandet att det finns offentligrättsliga regler i lex causae som faktiskt har tillämpningsanspråk i det konkreta fallet, annars medför enhetsläran inga särskilda fördelar.

Sina brister till trots har enhetsläran vunnit visst erkännande internationellt. I en resolution från 1975 konstaterade Institut de droit international följande:

> The public law character attributed to a provision of foreign law which is designated by the rule of conflict of laws shall not prevent the application of

[446] Se Bogdan, M. (1982), s. 41. Se även dens. (2011), s. 242.

[447] Se Vischer, F. (1992), s. 180; Basedow, J. (2013), s. 328; Szabados, T. (2019), s. 40–41.

[448] Se Basedow, J. (2013), s. 328, som konstaterar att eftersom enhetsläran leder till att även offentligrättslig lagstiftning, såsom export- eller importrestriktioner, omfattas av parternas lagval kan parterna utnyttja det genom att avtala om ett lands lag beträffande avtalets civilrättsliga aspekter samtidigt som de väljer ett annat lands export- och importlagstiftning (depeçage). En sådan möjlighet skulle, om man accepterar enhetsläran, följa av artikel 3 (1) i Rom I-förordningen.

[449] Se Szabados, T. (2019), s. 40 m.v.h.

> that provision, subject however to the fundamental reservation of public policy.[450]

Ställningstagandet att offentligrättsliga regler även ska omfattas av de vanliga lagvalsreglernas hänvisning får förstås som ett uttryck för enhetsläran.[451] Även International Law Association kan sägas ha ställt sig bakom 1975 års resolution med en egen resolution från 1988, i vilken man hänvisade till den äldre resolutionen från Institut de droit international. Här konstaterade International Law Association:

> that the evolution of the legal, social, economic and political development of national States has now reached a point where the general presumption in private international law should be that foreign public laws ought not per se to be accorded special treatment when considering their entitlement to recognition or enforcement[452]

Även artikel 13 i 1987 års kodifikation av den internationella privaträtten i Schweiz ger ett uttryck för enhetsläran, genom att stadga att tillämpningen av utländsk rätt innefattar alla bestämmelser i den utländska rätten oavsett om de kan klassificeras som offentligrättsliga.[453]

3.3.4.3 Säranknytningsläran

Säranknytningsläran utvecklades ursprungligen i Tyskland, som ett försvar för tyska företag som under 1920-talet emitterat obligationer i New York, USA. Genom vissa tyska valutarestriktioner antagna i början av 1930-talet förhindrades tyska obligationsgäldenärer att genomföra betalningar till

---

[450] Se *Annuaire de l'institut de droit international*, vol. 56 (1975), s. 550–553.

[451] Se Cordero-Moss, G. (1999), s. 110 f, som anser att resolutionen är ett uttryck för det hon benämner "the unitary doctrine", vilket verkar motsvara det synsätt som här benämns enhetsläran.

[452] Se *International Law Association. Report of the 63rd Conference*, Warzawa, 1988, s. 29–30.

[453] Se artikel 13 Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht (IPRG), av den 18 december 1987, vilken har följande lydelse: "Die Verweisung dieses Gesetzes auf ein ausländisches Recht umfasst alle Bestimmungen, die nach diesem Recht auf den Sachverhalt anwendbar sind. Die Anwendbarkeit einer Bestimmung des ausländischen Rechts ist nicht allein dadurch ausgeschlossen, dass ihr ein öffentlichrechtlicher Charakter zugeschrieben wird." På sin publiceringsplattform Fedlex tillhandahåller den schweiziske lagstiftaren även en engelsk översättning (vilken dock saknar rättslig betydelse, eftersom engelskan inte är ett officiellt språk i Schweiz): "Reference to a foreign law in this Act includes all the provisions which under that law are applicable to the case. The application of a foreign law is not precluded by the mere fact that a provision is considered to have public law character."

utländska borgenärer, varför de blev stämda av sina borgenärer i New York.[454] Obligationerna i fråga löd under lagen i New York som inte medgav någon befrielse för de tyska företagen. Företagen konsulterade därför tyska akademiker i syfte att komma på ett rättsligt försvar mot borgenärernas krav. Deras förslag var att den tyska valutalagstiftningen, som förhindrade de tyska företagen att betala, skulle kunna beaktas även om lagen i New York utgjorde avtalsstatut. Säranknytningsläran var därmed född.[455]

Utgångspunkten för säranknytningsläran är att lagvalsreglerna endast hänvisar till de civilrättsliga bestämmelserna i den rättsordning som reglerar rättsförhållandet. Men eftersom vissa offentligrättsliga regler kan påverka även privaträttsliga förhållanden medger teorin att sådan lagstiftning kan tillerkännas verkan genom säranknytning (*Sonderstatut*[456] eller *Sonderanknüpfung*[457]) förutsatt att den har en särskild anknytning till rättsförhållandet.[458] Synsättet bygger på uppfattningen att de offentligrättsliga reglerna fastställer sina egna tillämpningsvillkor oberoende av de lagvalsregler som bestämmer avtalsstatutet.[459] En annan förutsättning för läran är möjligheten att tillämpa olika lagar på olika aspekter av saken. Med andra ord kan säranknytningsläran sägas utgöra en form av depeçage (som har samma innebörd som *sonderanknüpfung* men som också används i engelskspråkiga rättskällor).[460]

---

[454] Den tyska valutaregleringen under främst 1930-talet beskrivs bl.a. hos Hjerner, L. (1956), s. 8–14.

[455] Se om lärans uppkomst, dess tidiga förespråkare och dess väg till svensk rätt via Romkonventionen Hellner, M. (2000), s. 71–80. Läran har sin grund i Wengler, W. (1941), ”Die Anknüpfung des zwingenden Schuldrechts im internationalen Privatrecht. Eine rechtsvergleichende Studie”, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, s. 168–212, och Zweigert, K. (1942), ”Nichterfüllung auf Grund ausländischer Leistungsverbote” *RabelsZ*, s. 283–307. Dessförinnan hade dock även tysken Karl Neumeyer och holländaren de Winter undersökt säranknytningen av offentligrättsliga regler. I Sverige behandlade Algot Bagge, inspirerad av Neumeyer, säranknytningen av utländsk guldklausullagstiftning, se vidare underavsnitt 3.4.1. Säranknytningsläran kom att vidareutvecklas under 1950- och 1960-talen av de Winter och tysken Karl Heinz Neumeyer innan den fick genomslag i nederländsk rättspraxis. Utvecklingen av säranknytningsläran skedde delvis i förening med utvecklingen av internationellt tvingande regler. Se vidare avsnitt 7.2.

[456] Se Mann, F. A. (1978), ”Effect of Mandatory Rules”, I: Lipstein, K. (red.), *Harmonisation of Private International Law by the EEC*, s. 31.

[457] Se Szabados, T. (2019), s. 41 f m.v.h.

[458] Se Basedow, J. (2013), s. 331.

[459] Se Basedow, J. (2013), s. 331.

[460] Se för den här observationen Hellner, M. (2009), s. 448.

För att återkoppla till exemplet i 3.3.4.1 medger säranknytningsläran i princip att det ryska exportförbudet tillerkänns verkan vid sakprövningen i svensk domstol, även om svensk rätt utgör avtalsstatut. Säranknytningsläran kräver dock att det föreligger en viss anknytning mellan avtalsförhållandet och Ryssland för att det ryska exportförbudet ska tillerkännas verkan. Därutöver ger säranknytningsläran domstolen den diskretionära kompetensen att avgöra om den utländska lagstiftningen ska tillerkännas verkan i det enskilda fallet.

På sätt och vis kan säranknytningsläran sägas bygga på en bild av avtalsstatutet som en ”rest-reglering” av avtalsförhållandet, dvs. en reglering av de frågor som inte redan hanterats genom ett bistatut. Om det är möjligt att göra ett separat lagval för exempelvis parternas rättshandlingsförmåga borde det, enligt säranknytningslärans förespråkare, även vara möjligt med hänsyn till viss offentligrättslig lagstiftning.[461] Ett sådant förfarande skulle också, med utgångspunkt i att forumet alltid kan tillämpa sin egen offentligrättsliga lagstiftning, bidra till att åstadkomma internationell beslutsharmoni. Uttryckt annorlunda: om forumdomstolen i land B alltid kan tillämpa den offentliga rätten i lex fori, inom dess tillämpningsområde, bör domstol i land A också kunna tillämpa utländska offentligrättsliga regler tillhörande landet B, eftersom det hade varit möjligt om saken prövades av domstol i landet B.[462]

Ibland har säranknytningsläran beskrivits som en ”internationell offentlig rätt”, dvs. en uppsättning lagvalsregler avsedda att bestämma tillämplig lag i offentligrättsliga angelägenheter.[463] I privaträttsliga tvister har dock säranknytningen av de offentligrättsliga lagarna behandlats inom den internationella privaträtten. Därvid har man endast tagit hänsyn till offentligrättsliga regler i den mån de har effekter på privaträttsliga förhållanden.[464]

Även om teorins förespråkare varit eniga om att det krävs en särskild anknytning för säranknytningen av offentligrättsliga lagar har de varit oeniga om vad den särskilda anknytningen ska bestå i.[465] Wengler förespråkar en ”nära anknytning”, som exempelvis kommer till uttryck i att laglandet har en möjlighet att faktiskt verkställa de aktuella reglerna eller att parterna har

[461] Se Hellner, M. (2000), s. 72, som redogör för Wenglers säranknytningslära.

[462] Ett sådant synsätt förespråkades av Wengler, W. (1941), s. 181.

[463] Se Bogdan, M. (1975), s. 29, som dock konstaterar att frågan om huruvida säranknytningen av de offentligrättsliga lagarna ska utgöra ett eget ämne endast är av teoretiskt eller pedagogiskt intresse.

[464] Vischer, F. (1992), s. 151.

[465] Se t.ex. Szabados, T. (2019), s. 41 f, och Bogdan, M. (1975), s. 29.

hemvist i laglandet.[466] Zweigert hävdar att en viss ”förmögenhetsförskjutning” måste ha ägt rum i laglandet för att det ska finnas en tillräckligt nära anknytning.[467] Enligt Nial krävs det att anknytningen är sådan att en tillämpning av den utländska lagen ter sig ”naturlig och rimlig” ur domstolslandets synpunkter.[468]

Har det väl konstaterats att det föreligger en tillräcklig anknytning mellan avtalet och laglandet är det likväl inte säkert att forumet kommer att ta lagen i beaktande. Enligt Wengler var det motiverat att beakta den utländska rätten för att åstadkomma beslutsharmoni och för att bistå stater sinsemellan.[469] Zweigert, å sin sida, ansåg att domstolen skulle se sig själv som en neutral idealstat och tillämpa de utländska rättsreglerna när det var påkallat med hänsyn till överordnade internationella intressen.[470]

Även förespråkare för säranknytningsläran har som regel uppställt forumets ordre public som en yttersta gräns för i vilken utsträckning utländska offentligrättsliga regler kan tillämpas i forumet.[471]

Säranknytningsläran har varit mycket inflytelserik.[472] Det syns inte minst i det förhållandet att läran kom att influera utformningen av artikel 7 (1) i Romkonventionen och sedermera artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.[473] Likväl har den också blivit föremål för kritik. För det första leder den till en viss oförutsebarhet om vilket lands lag, eller rättare sagt vilka länders lagar, som kan komma att reglera ett avtal. I stället för att ha en enhetlig reglering av avtalet, såsom förespråkas av enhetsläran, kan olika delar av ett avtal bli föremål för olika lagar utan att det har varit parternas avsikt.[474] För det andra är det oklart vad som utgör en särskild anknytning. Den otydligheten låg till grund inte minst för flera länders reservationer mot artikel 7 (1) i

[466] Se Wengler, W. (1941), s. 185–187.

[467] Se Zweigert, K. (1942), s. 294. Se Hellner, M. (2000), s. 75 m.v.h., beträffande den oklara innebörden i Zweigerts ”Wertbewegung”. Jag har här utgått från Hellners översättning ”förmögenhetsförskjutning”.

[468] Se Nial, H. (1953), *Internationell förmögenhetsrätt*, s. 121.

[469] Se Wengler, W. (1941), s. 181 f.

[470] Se Zweigert, K. (1942), s. 292. Se även Hellner, M. (2000), s. 75–76, för en redogörelse för den här aspekten hos Zweigerts lära.

[471] Se Szabados, T. (2019), s. 43.

[472] Se Basedow, J. (2013), s. 330–331 m.v.h.

[473] Se vidare kapitel 7 och 8, främst avsnitt 8.3.

[474] Se Vischer, F. (1992), s. 169.

Romkonventionen, som föreskrev att internationellt tvingande regler, inkongruenta med avtalsstatutet, med en ”nära anknytning till situationen” kunde tillerkännas verkan.[475] För det tredje, slutligen, bygger säranknytningsläran på att det är möjligt för domstolen att granska de utländska rättsreglernas innebörd och syfte innan den bestämmer sig för om den ska tillerkänna dem verkan eller inte. Ett sådant mer funktionalistiskt förhållningssätt till rättsreglerna står dock i strid med den mer neutrala funktion som lagvalsreglerna traditionellt haft i europeisk internationell privaträtt.[476]

3.3.4.4 Kumulationsläran

Kumulationsläran kombinerar enhetsläran och säranknytningsläran.[477] Enligt kumulationsläran kan den offentligrättsliga lagstiftningen i avtalsstatutet, med stöd av de ordinära lagvalsreglerna, tillämpas på avtalet, vilket också är kärnan i enhetsläran. Samtidigt tillåter det här synsättet att domstolen säranknyter annan offentligrättslig lagstiftning, förutsatt att den har en särskild anknytning till avtalet, vilket alltså är samma förhållningssätt som kommer till uttryck i säranknytningsläran.[478]

Landos synsätt kan beskrivas som en form av kumulationslära, eftersom han hävdar dels att den offentligrättsliga lagstiftningen i avtalsstatutet ska kunna tillämpas som en del av avtalsstatutet, dels att andra länders offentligrättsliga regler ska kunna tillämpas när de har tillämpningsanspråk, en nära anknytning till avtalsförhållandet och det i övrigt är rimligt att domstolen tillämpar dem.[479] Möjligen kan också Hjerners synsätt beskrivas som en form av kumulationslära, då det visserligen kräver att det föreligger kongruens mellan den offentligrättsliga lagstiftningen och avtalsstatutet men därutöver också uppställer ytterligare förutsättningar för att den utländska offentliga rätten ska tillerkännas verkan.[480]

---

[475] Se vidare avsnitt 7.3.1.

[476] Se för den här invändningen Szabados, T. (2019), s. 43. Se även vidare beträffande de teoretiska grundvalarna för säranknytningen av internationellt tvingande regler, underavsnitt 7.2.2.

[477] På engelska ”cumulation theory” (Szabados, T. (2019), s. 43) eller ”combined approach” (Bogdan, M. (1975), s. 30) och på tyska ”kumulationslehre” (Szabados, T. (2019), s. 43 m.v.h.).

[478] Se Szabados, T. (2019) s. 43.

[479] Se Lando, O. (1984), s. 403 ff.

[480] Se Hjerner, L. (1956), s. 222–223. Även Madsen-Mygdal, N. P. (1946), *Ordre Public og territorialitet*, s. 154, anser att utländsk offentlig rätt endast kan tillerkännas verkan när den

En form av kumulationslära förespråkas också av EGPIL (European Group for Private International Law)[481] i en vägledning publicerad av gruppen i september 2022.[482] Vägledningen, som inte är rättsligt bindande utan snarare får ses som ett uttryck för uppfattningar i den europeiska doktrinen, rör i själva verket behandlingen av internationellt tvingande regler, men berör även frågan om under vilka förhållanden utländska offentligrättsliga regler ska tillerkännas verkan. Enligt vägledningen kan en domstol tillerkänna verkan åt internationellt tvingande regler i avtalsstatutet, oberoende av om de är offentligrättsliga eller privaträttsliga, givet att det inte står i strid med forumlandets ordre public.[483] Därutöver kan domstolen också tillerkänna verkan åt internationellt tvingande regler, oberoende av om de är offentligrättsliga eller privaträttsliga, som tillhör en annan utländsk rättsordning än avtalsstatutet, givet att det finns en anknytning mellan laglandet och sakförhållandena och att reglerna tillgodoser ändamål som domstolslandet anser eftersträvansvärda.[484]

Kumulationsläran kommer att vara behäftad med vissa, men inte alla, av de problem som behäftar enhetsläran och säranknytningsläran tagna för sig. Läran är problematisk i den del den anammat enhetslärans utgångspunkt att den civilrättsliga och offentligrättsliga lagstiftningen i lex causae har tillämpningsanspråk i samma situationer. Däremot försvinner problemet att annan offentligrättslig lagstiftning med tillämpningsanspråk utesluts till förmån för den offentligrättsliga lagstiftning i lex causae, som kanske inte har tillämpningsanspråk i det konkreta fallet. I den del kumulationsläran anammar säranknytningslärans utgångspunkter kommer den lida av samma oförutsebarhet som säranknytningsläran.[485]

är kongruent med ”normalstatutet”. Se även Bogdan, M. (1975), s. 30 som beskriver de bådas lösning som en ”combined approach”. Se även vidare underavsnitt 3.4.1.

[481] Organisationen går också under sin franska benämning Groupe européen de droit international privé (GEDIP).

[482] Se EGPIL (2022), *Guidelines: Overriding mandatory provisions*.

[483] Se EGPIL (2022), s. 2 (punkt 7 jämte fotnot 12).

[484] Se EGPIL (2022), s. 2 (punkt 8).

[485] Szabados har därutöver kritiserat kumulationsläran för att vara teoretiskt motsägelsefull, eftersom den kombinerar enhetslärans bilateralism med säranknytningslärans unilateralism. Se Szabados, T. (2019), s. 43.

3.3.4.5 Materiellrättsligt korrektur

Enhetsläran, säranknytningsläran och kumulationsläran utgår samtliga från att de utländska offentligrättsliga reglerna ska behandlas som rättsnormer av forumdomstolen. En fjärde teori utgår i stället från att de utländska offentligrättsliga reglerna ges effekt på annat sätt, nämligen som omständigheter vid tillämpningen av avtalsstatutets materiella normer.[486] I det här fallet tillämpar domstolen en annan (civilrättslig) rättsnorm och vid tillämpningen av den aktualiseras den utländska offentligrättsliga lagstiftningen som rättsfaktum.[487] Effekterna hos den utländska offentligrättsliga lagstiftningen blir alltså beroende av i vilken utsträckning de medges av tillämpliga civilrättsliga bestämmelser i avtalsstatutet.[488]

Möjligheten att beakta den utländska offentligrättsliga lagstiftningen på det här sättet är motiverad av två skäl. För det första fyller läran en funktion när forumlandet överhuvudtaget inte medger tillämpningen av utländsk offentlig rätt. När parternas mellanhavanden likväl i praktiken påverkas av vissa utländska offentligrättsliga regler medför en sådan inställning en otillfredsställande lösning på en tvist mellan parterna. Genom att beakta den offentligrättsliga lagstiftningen på det materiellrättsliga planet kan domstolen åstadkomma en mer lämplig lösning av tvisten, genom att fördela risken för den offentligrättsliga lagstiftningens effekter mellan parterna.

För det andra fyller läran en funktion när domstolslandets lagvalsregler visserligen medger tillämpningen av utländska offentligrättsliga regler, exempelvis som internationellt tvingande regler, men endast om de tillhör vissa rättsordningar. Så är fallet med samtliga teorierna ovan – enhetsläran, säranknytningsläran och kumulationsläran – som alla begränsar möjligheten att tillämpa utländska offentligrättsliga regler till vissa specifika rättsordningar (avtalsstatutet eller rättsordningar med en särskild anknytning till situationen eller en kombination av de två). När tvisten har anknytning till ett annat land vars offentligrättsliga lagstiftning påverkar avtalsförhållandet, är tillämpningen av de reglerna utesluten enligt den internationella privaträtten.

---

[486] Se NJA 1956 s. 343, där Högsta domstolen beaktade engelsk rätt, dock inte av offentligrättslig karaktär, som omständighet vid tolkningen av det svenska avtalsstatutets regler om reklamationsfrist. Avgörandet har i doktrinen lyfts fram som ett exempel på materiellrättsligt korrektur i den svenska internationella förmögenhetsrätten, se Eek, H. (1972), s. 200 f.

[487] Ehrenzweig, A. A. (1966), ”Local and Moral Data in the Conflict of Laws: Terra Incognita”, *Buffalo Law Review*, s. 55–60, populariserade terminologin ”local data” avseende den här typen av omständigheter.

[488] Se Siehr, K. (2020), ”Mandatory Rules and Third States. From Ole Lando to Contemporary European Private International Law”, *European Review of Private Law*, s. 521; Szabados, T. (2019), s. 44.

Även här möjliggör det materiellrättsliga korrekturet en mer nyanserad bedömning av tvisten.[489] På så sätt går det att korrigera det utfall den internationella privaträttens normer ger upphov till genom att beakta den offentliga rätten på det materiellrättsliga planet. Därav benämningen ”materiellrättsligt korrektur”.[490]

Den utländska offentliga rätten kan få verkningar på det materiellrättsliga planet på två sätt: som *faktiska verkningar* eller som *normativt innehåll*.[491]

Faktiska verkningar är sådana effekter som uppkommer genom, i första hand, den utländska offentligrättsliga lagstiftningens tillämpning – som regel i laglandet. Som ett exempel kan man använda en utländsk expropriation. Rättsverkan (rättsföljden) av expropriationen är att äganderätten till den exproprierade egendomen överförs från den ursprunglige ägaren till den exproprierande staten. Expropriationens faktiska verkningar kan sägas utgöra de praktiska följderna av äganderättens övergång. En faktisk verkan av expropriationen skulle kunna vara att en säljare inte längre kan uppfylla sitt åtagande att leverera en viss vara till en köpare, sedan varan blivit exproprierad och inte längre finns i säljarens besittning. Expropriationen får då faktisk verkan som ett *prestationshinder*. I äldre svensk doktrin har man också lyft fram situationer där den utländska offentligrättsliga regleringen gjort uppfyllelsen av en avtalsförpliktelse *omöjlig*.[492] Betydelsen av den utländska lagen beror i slutändan på hur parternas avtal och rättsreglerna i avtalsstatutet ser ut. Frågan om den utländska lagen faktiskt ger upphov till ett prestationshinder, eller omöjlighet, eller om det alltjämt föreligger en skyldighet att prestera på annan ort eller på annat sätt ska också bedömas enligt avtalsstatutet.[493]

Det krävs dock inte att de faktiska verkningarna redan ägt rum, utan det kan vara tillräckligt att de *kan* uppkomma på grund av att det finns en möjlighet för

---

[489] Se Szabados, T. (2019) s. 45.

[490] Benämningen används också hos Hellner, M. (2000), s. 230, som mig veterligen har myntat den svenska terminologin. Bogdan/Hellner (2020), s. 94, använder ”faktiska verkningar”, men det avser endast en aspekt av det materiellrättsliga korrekturet. I ND 2000 nr 24 formulerar tingsrätten det som den utländska sanktionslagstiftningens ”inverkan” på avtalsförhållandet.

[491] Se om distinktionen Szabados, T. (2020), ”Overriding Mandatory Provisions in the Autonomous Private International Law of the EU Member States”, *ELTE Law Journal*, s. 29 m.v.h.

[492] Se Nial, H. (1953), s. 123.

[493] Se Nial, H. (1953), s. 123.

laglandet att verkställa sin lagstiftning mot någon av parterna.[494] Inte heller i det här fallet handlar det om någon tillämpning av den främmande statens lagstiftning utan endast ett erkännande av laglandets faktiska möjligheter att verkställa lagstiftningen. Har exempelvis en av parterna hemvist i eller tillgångar i laglandet kan det finnas en möjlighet för laglandets myndigheter att verkställa lagstiftningen mot den parten, genom att vidta straffrättsliga eller administrativa åtgärder.[495] Hotet om sådana sanktioner kan vara tillräckligt för att en part ska anse sig tvungen att inte uppfylla en avtalsförpliktelse, vars uppfyllande skulle strida mot den aktuella lagstiftningen.

Det är även möjligt för forumet att beakta det *normativa innehållet* i den utländska offentliga rätten vid tillämpningen av en regel i lex causae. Inte heller här handlar det om en tillämpning av den utländska offentligrättsliga normen utan endast om ett beaktande av dess innehåll. Typexemplet är att ett utländskt förbud beaktas vid bedömningen av om ett avtal strider mot lag eller goda seder enligt avtalsstatutet.[496]

Även om möjligheterna till materiellrättsligt korrektur varit föremål för internationellt privaträttsliga undersökningar tillhör frågan i egentlig mening inte den internationella privaträtten. Snarare hör den till den materiella rätten.[497] Avgörande i slutändan är om de utländska rättsreglerna kan subsumeras under rekvisiten i en materiell rättsnorm i lex causae. Att frågan reglerats i vissa internationellt privaträttsliga instrument, däribland artikel 17 i Rom II-förordningen avseende tillämplig lag på utomobligatoriska förpliktelser, får i första hand ses som ett förtydligande att den internationella privaträttens lagvalsregler inte förhindrar sådana hänsynstaganden, trots att de anvisat ett annat lands lag som lex causae.[498]

I vissa fall kan läran ge upphov till viss osäkerhet, inte minst då det handlar om effekterna hos faktiska verkningar som ännu inte uppkommit eller beaktande av det normativa innehållet i utländsk rätt vid tillämpningen av lex

---

[494] Se Nial, H. (1953), s. 124.

[495] Se Szabados, T. (2019), s. 51.

[496] Se närmare avsnitt 9.3 beträffande möjligheterna att beakta utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som normativt innehåll.

[497] Se Hellner, M. (2000), s. 294, som konstaterar att ”Frågan om utländsk rätt som prestationshinder är och förblir en civilrättslig fråga.”.

[498] Artikel 17 i Rom II-förordningen har följande lydelse: ”Vid bedömning av uppträdandet av den person vars ansvar görs gällande, skall hänsyn tas, som en sakfråga och i den mån det är lämpligt, till de ordnings- och säkerhetsbestämmelser som gällde på platsen och vid tidpunkten för den händelse som orsakade att ansvaret görs gällande.” Se vidare Hellner, M. (2014), *Rom II-förordningen. Tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser*, s. 261.

causae. Beträffande sådana faktiska verkningar som ännu inte uppkommit kan man fråga sig vilken grad av konkretion som krävs för att de ska kunna beaktas. I slutändan bestäms det av tillämpningsvillkoren hos den norm i parternas avtal eller i avtalsstatutet under vilken den utländska offentligrättsliga regeln kan subsumeras som faktum.[499]

3.4 Isolationsprincipen i svensk internationell privat- och processrätt

3.4.1 Allmänt om principens tillblivelse och behandling i doktrinen

Det negativa förhållningssättet till utländsk offentlig rätt kommer, som jag har beskrivit i avsnitt 3.2, till uttryck förhållandevis tidigt på ett internationellt plan.[500] I svensk internationell privat- och processrätt är det dock svårt att finna belägg för ett sådant förhållningssätt före 1900-talets början.

Eek har hävdat att visst stöd för ett negativt synsätt i förhållande till utländsk lag förekommer redan i Kristoffers landslag från 1442. Landslagen stadgade nämligen ett förbud mot att ”utländske rätter dragas in i riket allmogen till tunga”. Enligt Eek tyder stadgandet på att det som senare kom att gå under namnet territorialitetsgrundsatsen eller territorialitetsprincipen åtminstone vid tiden för Kristoffers landslag var gällande i riket.[501] Den principen skulle ha kunnat uppkomma som en följd av en större rättsenhet än tidigare och stadgandet i Kristoffers landslag skulle då kunna tolkas som riktat mot den uppsjö av lagar en domare tidigare hade haft att välja på (landslagar, stadslagar, rikslagar och kanonisk rätt). Samma synpunkt skulle kunna förklara stadgandet i 1734 års lag om förbud att åberopa utländsk rätt i svensk domstol.[502] Det finns dock inte så mycket att gå på i det här avseendet, varför resonemangen blir högst spekulativa. Även om det tidigt fanns en territorialitetsgrundsats ger det inte heller ensamt stöd för att det fanns ett negativt förhållningssätt till utländsk

[499] Se närmare underavsnitt 9.4.3 om möjligheterna att behandla utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som prestationshinder enligt en avtalad force majeure-klausul eller artikel 79 i CISG.

[500] Se underavsnitt 3.3.2.

[501] Se Eek, H. (1972), s. 24.

[502] Se Eek, H. (1972), s. 24–25.

offentlig rätt liknande det som sedermera kom att formuleras som isolationsprincipen.[503]

I ett avgörande från Högsta domstolen 1909[504], rörande möjligheten att väcka talan i svensk domstol om vissa tyska allmänna avgifter, förekommer vissa skrivningar som tyder på att synpunkten att utländsk offentlig rätt inte skulle behandlas på samma sätt som utländsk privaträtt var känd för domstolen.[505]

Frågan om behandlingen av utländsk offentlig rätt uppmärksammades i doktrinen tidigt av Nial[506] och Bagge[507], som influerades av läror utvecklade i tysk rätt.[508] Bagge var också justitieråd i Högsta domstolen åren 1930–1943 och deltog i flera avgöranden rörande behandlingen av utländsk offentligrättslig lagstiftning.[509] Även Gihl[510] berörde frågan kring mitten av 1900-talet. Det var dock Hjerner[511] som 1956 myntade termen *isolationsprincipen* som namn på domstolarna förhållningssätt till utländsk offentligrättslig lagstiftning. Sin mest utförliga behandling fick isolationsprincipen hos Hjerner och sedermera hos Bogdan och Hellner.[512] Något ska därför sägas här om deras syn på principen.

---

[503] Dennemark, S. (1961), s. 95, håller det för troligt att isolationsprincipen historiskt hade sina rötter i vissa suveränitetshänsyn. Även Hjerner, L. (1956), s. 254, anser att isolationsprincipen ”korresponderar” med den folkrättsliga suveränitetsprincipen.

[504] NJA 1909 s. 638.

[505] NJA 1909 s. 638 behandlas vidare i avsnitt 6.2.2.

[506] Se Nial, H. (1934), ”Om guldklausuler enligt svensk rätt”, *TfR*, s. 18–51, särskilt s. 42 ff; dens. (1953), s. 117–157 (första uppl. utkommen 1944).

[507] Bagge, A. (1937), ”Den amerikanska guldklausullagstiftningens internationella verkningar ifråga om obligationslån utfärdade av icke-amerikanska gäldenärer i dollarvaluta”, *TfR*, s. 158–210.

[508] I äldre doktrin förekommer inga diskussioner om behandlingen av utländsk offentlig rätt. Möjligen ansågs frågeställningen falla inom den mer övergripande frågan om lagarnas territorialitet. Jfr Reuterskiöld, C. A. (1907), *Handbok i svensk privat internationell rätt*, s. 33 f, 75 ff och 212 f.

[509] Se nedan avseende NJA 1937 s. 1 och NJA 1942 s. 389.

[510] Se Gihl, T. (1951), s. 505 f och dens. (1955), *Studier i internationell rätt*, s. 332–356.

[511] Se Hjerner, L. (1956), s. 254.

[512] Principen behandlas också, om än inte så utförligt, hos andra författare. Se t.ex. Jänterä-Jareborg, M. (1997) *Svensk domstol och utländsk rätt. En internationellt privat- och processrättslig studie*, s. 121; Bogdan/Hellner (2020), s. 89.

I sin framställning om behandlingen av utländsk skatte- och strafflagstiftning[513] konstaterar Hjerner att nationella domstolar i allmänhet intagit en avvisande hållning, men att skälen till den negativa inställningen sällan redovisats eller diskuterats.[514] Hjerner hävdar dock att det viktigaste skälet till den avvisande inställningen till utländsk offentlig rätt i allmänhet är domstolslandets bristande förtroende för den utländska lagstiftningen.[515]

Hjerner benämner ”denna företeelse” isolationsprincipen. Det väsentliga i principen är, enligt Hjerner, att främmande offentligrättsliga anspråk inte genomförs.[516] Vad Hjerner avser med att ett anspråk ”genomförs” eller ”inte genomförs” förtydligar han inte närmare i sammanhanget. Han påstår att isolationsprincipen som sådan är erkänd och accepterad ”i veterligt alla västerländska jurisdiktioner”, dock inte under benämningen ”isolationsprincipen”.[517] Den korresponderar vidare med den folkrättsliga ”suveränitetsdogmen”, enligt vilken ingen stat får utöva höghetshandlingar på en annan stats territorium utan den statens samtycke.[518]

Det krävs inte att det är en främmande stat som själv gör gällande ett anspråk som grundar sig på den statens offentligrättsliga lagstiftning. Isolationsprincipen tar, enligt Hjerner, även sikte på sådana situationer då en enskild stödjer sig på den utländska offentligrättsliga lagstiftningen, och därigenom främjar densamma.[519]

Utöver isolationsprincipen pekar Hjerner ut flera andra förhållanden och principer som domstolen bör ta ställning till, såsom den faktiska makten att verkställa ett avgörande mot parterna och vikten av stabilitet i parternas gränsöverskridande rättsförhållanden, så att äganderätten till viss egendom

[513] Se Hjerner, L. (1956), s. 248–260.

[514] Se Hjerner, L. (1956), s. 253. Hjerner skriver att inställningen ofta uppfattats såsom ett historiskt givet faktum.

[515] Se Hjerner, L. (1956), s. 253.

[516] Se Hjerner, L. (1956), s. 254.

[517] Se Hjerner, L. (1956), s. 254.

[518] Se Hjerner, L. (1956), s. 254.

[519] Se Hjerner, L. (1956), s. 254, som konstaterar att obenägenheten att genomdriva den utländska offentliga rätten gäller oberoende av om det skulle ske direkt eller indirekt.

upprätthålls även om den tillkommit på tvivelaktiga grunder.[520] Han gör inte klart hur en avvägning mellan de olika aspekterna ska göras i ett konkret fall.[521]

Även Bogdan benämner den negativa inställningen till utländsk offentlig rätt isolationsprincipen.[522] Till skillnad från Hjerner anser Bogdan att grunden till isolationsprincipen inte ligger i ett bristande förtroende för den utländska rätten. Snarare har den sin grund i att det saknas ett intresse i forumlandet av att den utländska offentligrättsliga lagstiftningen ges effekt. Bogdan hävdar att det avgörande skälet till den avvisande attityden mot utländsk offentlig rätt ligger i domstolslandets ovilja att agera som ett instrument åt en främmande stat vid genomdrivandet av lagar som endast tillgodoser den främmande statens rent statsegoistiska intressen. Eftersom forumlandet endast tillämpar utländsk rätt i sitt eget intresse, skulle det i praktiken strida mot forumlandets suveränitet om det gav effekt åt utländsk offentlig rätt trots att det inte låg i forumlandets intresse.[523] För det fall den främmande staten agerar på samma villkor som en enskild, exempelvis om det rör sig om ett anspråk som grundar sig på ett avtal om köp, finns det däremot ingen anledning att avvisa den främmande statens anspråk.[524] Sådan lagstiftning har forumlandets som regel inga invändningar mot att ge effekt.

Bogdans definition av isolationsprincipen bör förstås tillsammans med hans stipulerade innebörd av ”offentlig rätt”. Den utgår från intresseteorin men utgör en egen variant av densamma. Enligt Bogdan kan man, för den internationella privaträttens ändamål, definiera *utländsk offentlig rätt* som ”utländsk rätt som domstolen vägrar att genomdriva eftersom det inte ligger i domstolslandets intresse”.[525] Det avgörande är alltså inte om den utländska rätten i och för sig avser att tillgodose ett utländskt offentligt intresse, utan det avgörande för domstolslandets behandling av densamma är om den tillgodoser ett intresse som domstolslandet anser är eftersträvansvärt. Den negativa inställningen till utländsk offentlig rätt gäller alltså endast så länge

[520] Hjerner diskuterar de här faktorerna främst i anslutning till behandlingen av främmande konfiskationer. Se Hjerner, L. (1956), s. 357–365 samt dens. (1958), ”The General Approach to Foreign Confiscations”, *Scandinavian Studies in Law*, s. 206–218.

[521] Se Hjerner, L. (1956), s. 364–365. Se för den här kritiken Bogdan, M. (1975), s. 29.

[522] Se Bogdan, M. (1975), s. 26.

[523] Se Bogdan, M. (1975), s. 26.

[524] Se Bogdan, M. (1975), s. 26.

[525] Se Bogdan, M. (1975), s. 26. (”For the purpose of private international law, we can thus define foreign public law as foreign law which the court refuses to enforce as there is no interest in the forum country to have it enforced.”)

domstolslandet inte har något intresse av att ge den effekt. Lagstiftningens offentligrättsliga karaktär utgör därmed i sig inget hinder mot att ge den effekt i forumet. Det här synsättet verkar ha fått genomslag i Högsta domstolens avgörande i NJA 2012 s. 790.[526]

Bogdan diskuterar också om huruvida isolationsprincipen ska ses som en processuell eller materiell rättsprincip. Enligt Bogdan finns det mycket som talar för att den ska ses som en processuell princip. Han hänvisar i sammanhanget till NJA 1914 s. 409, NJA 1924 s. 635 och NJA 1961 s. 145, där de utländska anspråken avvisats p.g.a. avsaknad av svensk internationell behörighet. Därutöver lyfter Bogdan fram att den angloamerikanska motsvarigheten till isolationsprincipen uppfattats som tillhörande den internationella processrätten samt att det processuella synsättet också har stöd inom europeisk doktrin.[527] Han konstaterar dock att synsättet är otillfredsställande:

> It seems, nevertheless, that this approach is of little avail when the foreign decree is invoked as a defense or as a preliminary question. Here the court cannot refuse to entertain the action. It appears that the unenforceability conceived as a rule of substantive law is to be preferred.[528]

Enligt Bogdan är isolationsprincipens verkningar alltså främst av materiellrättslig natur, genom att sådana rättigheter som den utländska offentligrättsliga lagstiftningen ger upphov till inte genomdrivs med hjälp av svensk domstol. Skulle däremot laglandet redan ha verkställt lagstiftningen finns det inget som hindrar svensk domstol från att beakta konsekvenserna för parterna i tvisten.[529]

Till skillnad från Hjerner använder Bogdan isolationsprincipen som en självständig förklaring till hur främmande offentlig rätt behandlas av de nationella domstolarna. Även om domstolarna använder olika motiveringar i olika avgöranden är isolationsprincipen, enligt Bogdan, det egentliga skälet till deras ställningstaganden.[530]

Hellner, slutligen, lutar åt att isolationsprincipen bör förstås som en allmän rättsprincip som gäller för hela den internationella privaträtten. Principen

[526] Se nedan underavsnitt 3.4.2.

[527] Se Bogdan, M. (1975), s. 48.

[528] Se Bogdan, M. (1975), s. 48.

[529] Se Bogdan, M. (2014), s. 78–80. Se även Bogdan/Hellner (2020), s. 91.

[530] Se Bogdan, M. (1975), s. 49–54.

påverkar tillämpningen av samtliga lagvalsregler i lex fori och kan medföra att den utländska lagen inte tillämpas på grund av dess offentligrättsliga karaktär.[531] Hellner fokuserar i första hand på isolationsprincipens betydelse i lagvalssammanhang. Han hänvisar dock även till NJA 1961 s. 145, NJA 1909 s. 638, NJA 1914 s. 409, NJA 1924 s. 635 och NJA 1933 s. 486,[532] som samtliga rörde frågan om svensk domstols behörighet, vid sin behandling av den svenska inställningen till utländsk offentlig rätt i avtalsstatutet (benämnt ”skuldstatutet” hos Hellner).[533] Det tyder, enligt min mening, på att han anser att isolationsprincipen kan komma till uttryck i både behörighets- och lagvalssammanhang.

Hellner argumenterar för en nyanserad innebörd hos isolationsprincipen. Det strikta förhållningssätt som kommer till uttryck i NJA 1961 s. 145, där Högsta domstolen avvisade den bulgariska statens talan såsom avseende ett utländskt offentlig intresse, måste, enligt Hellner, förstås i ljuset av tidigare rättspraxis.[534] De avgöranden Hellner fokuserar på är NJA 1937 s. 1 och NJA 1942 s. 389, som båda rörde rättsverkningarna av utländsk offentlig rätt vid domstolens sakprövning. Utifrån Högsta domstolens resonemang i de två målen konstaterar Hellner att utgångspunkten visserligen är att utländsk offentlig rätt inte tillämpas i svensk domstol, men att avsteg kan göras för det fall den utländska offentliga rätten också tillgodoser enskilda intressen.[535] Det krävs dock, hävdar Hellner med hänvisning till NJA 1942 s. 389, att det föreligger kongruens mellan avtalsstatutet och den utländska offentliga rätten.[536]

Hellners slutsatser rör alltså i första hand hur isolationsprincipen kommer till uttryck i domstolens bedömning av frågor om tillämplig lag. Resonemangen kring tolkningen av NJA 1961 s. 145 tyder dock, enligt min mening, på att hans slutsatser bör ha viss bäring även på frågan om isolationsprincipens betydelse i behörighetssammanhang. Det avgörande

[531] Se Hellner, M. (2000), s. 99. Hellner hänvisar till Klami, H. T. (1987), ”Comments on the Structure of Private International Law; a Finnish Perspective”, I: Frändberg/van Hoecke (red.), *The Structure of Law*, s. 210–211, som beskriver ”the prohibition of the application of foreign public law” som en ”metanorm” i finsk internaitonell privaträtt.

[532] Samtliga rättsfall behandlas också i den här avhandlingen. NJA 1961 s. 145 behandlas i underavsnitt 3.4.2 medan de övriga rättsfallen behandlas i underavsnitt 6.2.2.

[533] Se Hellner, M. (2000), s. 223–225.

[534] Se Hellner, M. (2000), s. 225 ff.

[535] Se Hellner, M. (2000), s. 230.

[536] Se Hellner, M. (2000), s. 229.

förhållandet för domstolens hantering av den utländska offentliga rätten, och anspråk som grundar sig på den, är vilket intresse den tillgodoser och om forumet delar det intresset.[537]

Även om *isolationsprincipen* som terminologi fått fäste i den svenska doktrinen har den inte anammats i samma omfattning i andra rättskällor. Den negativa inställningen till utländsk offentlig rätt benämns däremot i ett antal förarbetsuttalanden från början av 2000-talet som en allmän princip i den svenska internationella privat- och processrätten.[538] Termen *isolationsprincipen* har, vad jag vet, inte använts explicit av svensk domstol utan även här har man hänvisat till den negativa inställning som en allmän princip.[539]

3.4.2 Isolationsprincipens innebörd enligt Högsta domstolens rättspraxis

3.4.2.1 Inledning

Högsta domstolen har ställts inför frågor rörande behandlingen av utländska offentligrättsliga regler och anspråk vid åtskilliga tillfällen. Merparten av de tillgängliga domarna är dock knapphändigt formulerade, vilket gör det svårt att dra några närmare slutsatser rörande skälen till att domstolen behandlade den utländska offentligrättsliga lagstiftningen som den gjorde. Jag har fokuserat på

[537] Se Hellner, M. (2000), s. 229.

[538] Se SOU 2010:54 *Förbättrad återbetalning av studieskulder*, s. 134–135 (där principen beskrivs ur ett svenskt internationellt privat- och processrättsligt perspektiv, men anses kunna leda till att CSN:s krav avvisas av utländska domstolar); SOU 2015:74 *Skydd för vuxna i internationella situationer – 2000 års Haagkonvention*, s. 130 (en allmän beskrivning av principens innehåll i kontexten av utländska tvångsåtgärder); Ds 2007:6 *Internationell insolvens*, s. 47 (avseende behandlingen av utländska offentligrättsliga fordringar i svensk konkurs).

[539] Tingsrätten i ND 2000 nr 24 hänvisade endast till en ”allmän princip”. Högsta domstolen i NJA 1961 s. 145 använde sig inte av termen, även om den myntats av Hjerner fem år tidigare. Inte heller i NJA 2012 s. 790 använde Högsta domstolen *isolationsprincipen* som term, även om domstolen i sitt avgörande (punkterna 12–13) beskrev isolationsprincipens innebörd: ”Vad som får bilda utgångspunkt för bedömningen är om reglerna uttrycker ett intresse som är begränsat till det andra landet eller om det finns även ett svensk intresse av att reglerna upprätthålls. Saknas det ett svenskt intresse, kan reglerna normalt inte anses påverka möjligheten att träffa en förlikning i Sverige och därmed inte heller hindra att tvistefrågan avgörs genom en skiljedom här. […] Främmande staters ekonomiskpolitiska regleringar är typiskt sett av sådan natur att de inte påverkar möjligheten att träffa en förlikning här i landet.” NJA 1961 s. 145 och NJA 2012 s. 790 behandlas vidare i underavsnitt 3.4.2 och ND 2000 nr 24 i underavsnitt 9.4.2.

ett antal mer utförligt motiverade avgöranden och använt dem som utgångspunkt för analysen. Vissa andra avgöranden behandlas mer kortfattat i anslutning till de mer betydelsefulla prejudikaten. Därutöver behandlas vissa avgöranden där isolationsprincipen kommit till uttryck som behörighetsnorm i kapitel 6.

Av störst betydelse för att bestämma isolationsprincipens innebörd är, enligt min uppfattning, NJA 1937 s. 1 och NJA 1937 s. 17 rörande utländsk guldklausullagstiftning (3.4.2.2), NJA 1942 s. 389 rörande utländsk valutalagstiftning (3.4.2.3), NJA 1929 s. 471, NJA 1941 s. 424, NJA 1942 s. 65, NJA 1942 s. 342 och NJA 1954 s. 262 rörande utländska konfiskationer och andra liknande åtgärder (3.4.2.4), NJA 1961 s. 145 rörande anspråk på betalning i enlighet med ett clearingavtal (3.4.2.5) och NJA 2012 s. 790 rörande utländsk valutalagstiftning och skiljeavtals giltighet enligt svensk rätt (3.4.2.6).

3.4.2.2 Utländsk guldklausullagstiftning (NJA 1937 s. 1 och NJA 1937 s. 17)

Det första avgörandet som är av intresse, NJA 1937 s. 1, ibland kallat ”Guldklausulmålet”, rörde vilka rättsverkningar ett amerikanskt förbud mot guldklausuler skulle få vid prövningen i svensk domstol av svenska statens betalningsskyldighet, såsom obligationsutgivare, i förhållande till en svensk obligationsinnehavare. I avgörandet tog Högsta domstolen ställning till vilka verkningar den skulle ge den amerikanska guldklausullagstiftningen, även sedan den konstaterat att amerikansk rätt (lagen i New York) utgjorde avtalsstatut. Det är dock oklart om det särskilda ställningstagandet berodde på lagstiftningens offentligrättsliga karaktär eller på att den eventuellt kunde anses strida mot svensk ordre public.[540]

> **NJA 1937 s. 1.** Den amerikanska kongressen hade 1933 utfärdat en Joint Resolution, som förbjöd alla guldklausuler, dvs. avtalsklausuler som stadgade att betalning skulle fullgöras i guldmynt (guldmyntsklausul) eller efter guldvärde (guldvärdesklausul). Betalningsförpliktelser som följde av avtal som innehöll en guldklausul skulle, enligt lagen, anses fullgjorda genom betalning i deprecierade pappersdollar. Försäkringsbolaget Skandia hade under en period

[540] Den amerikanska Joint Resolution var också föremål för bedömning i högsta instans i Danmark och Norge, med samma utgång som i NJA 1937 s. 1 och NJA 1937 s. 17. Se för danskt vidkommande U.1935.82H och U.1939.296H och för norskt vidkommande Rt-1937-888. En utförlig behandling av den här jämte annan internationell rättspraxis återfinns hos Nussbaum, A. (1950), *Money in the Law – National and International*, s. 414–445, och Hjerner, L. (1956), s. 398–410.

före lagens ikraftträdande köpt obligationer utfärdade av svenska staten men emitterade i USD i New York. Såväl ränta som kapital skulle betalas i New York. Obligationerna var försedda med en guldklausul. När Skandia begärde betalning enligt guldvärdet vid en bank i New York vägrade dock banken att betala mer än det lägre nominella beloppet i pappersdollar, med hänvisning till den amerikanska guldklausullagstiftningen. Försäkringsbolaget stämde svenska staten vid svensk domstol och begärde betalning enligt det fulla guldvärdet.

Frågorna i Högsta domstolen var, i första hand, vilket lands lag som skulle reglera skuldförhållandet och, i andra hand, vilka verkningar den amerikanska guldklausullagstiftningen skulle tillerkännas i svensk domstol vid bedömningen av guldklausulens giltighet.

I den första delen konstaterade domstolen att parterna inte hade avtalat om tillämplig lag men att obligationerna hade närmast anknytning till lagen i New York, bland annat eftersom de hade emitterats av en bank i New York och det var där betalning skulle ske. Att det var den svenska staten som var gäldenär påverkade inte bedömningen.[541]

Därefter gick Högsta domstolen vidare och gjorde en separat bedömning av tillämpligheten hos den amerikanska guldklausullagstiftningen. Här konstaterade majoriteten att den amerikanska guldklausullagstiftningen antogs först efter emissionen av obligationerna. Den var dock retroaktivt tillämplig på även tidigare ingångna förbindelser oavsett om de förfallit till betalning vid guldklausullagstiftningens ikraftträdande. Vidare var den tillämplig oavsett gäldenärens och borgenärens nationalitet och hemvist. Sakförhållandena som sådana föll därmed inom lagens tillämpningsområde.

Majoriteten gick då vidare och bedömde om guldklausullagstiftningen likväl kunde tillerkännas verkan i svensk domstol. Här konstaterade majoriteten att en vägran att tillämpa den amerikanska guldklausullagstiftningen skulle leda

[541] Högsta domstolens resonemang i NJA 1937 s. 1 har i doktrinen setts som ett uttryck för den individualiserande metoden vid fastställande av avtalsstatut. Se t.ex. Dennemark, S. (1943), s. 683; Nial, H. (1953), s. 38; Hjerner, L. (1956), s. 168 ff; Karlgren, H. (1974), s. 97–98. Att partsviljan i första hand var bestämmande för avtalsstatutet bekräftade Högsta domstolen även i det samtidigt avgjorda NJA 1937 s. 17. Att en individualiserande metod skulle tillämpas vid fastställandet av tillämplig lag på parternas avtal vid avsaknad av en partshänvisning kommer även till uttryck i senare avgöranden, se t.ex. resonemangen hos underinstanserna i NJA 1992 s. 823. Av rättsfallen NJA 1990 s. 734 och NJA 1992 s. 823 kan man dock möjligen dra slutsatsen att en större benägenhet för en tillämpning av presumtioner, dvs. särskilt starka anknytningsmoment, utvecklats. Se även Ds 1996:7 *Romkonventionen – införlivande med svensk rätt av EG-konventionen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser*, s. 21–22. Numera regleras frågan om tillämplig lag i obligationsrättsliga frågor som utgångspunkt genom Rom I-förordningen.

till att obligationerna blev oreglerade i den delen, eftersom anknytningen till Sverige inte var så pass stark att svensk guldklausullagstiftning kunde komma i fråga. En sådan ordning tilltalade inte majoriteten. I stället kom den fram till att den amerikanska guldklausullagstiftningen, givet dess omfattning och syfte, skulle tillerkännas rättsverkningar även i svensk domstol. Guldklausullagstiftningen, resonerade majoriteten, behandlade alla förbindelser i amerikanska dollar, alla gäldenärer och borgenärer, oavsett nationalitet, lika. Det verkliga ändamålet med guldklausullagstiftningen var att reformera landets betalningsmedel och skapa likvärdighet mellan olika betalningsmedel, vilket också får antas ha gagnat enskildas intressen. Obligationerna hade också i allmänhet en stark anknytning till New York och amerikansk rätt.

Två justitieråd, Ekberg och Bagge, var skiljaktiga beträffande motiveringen. De kom till samma slut som majoriteten men hävdade att domstolen var tvungen att explicit beakta den amerikanska guldklausullagstiftningens offentligrättsliga karaktär och fastställa dess tillämplighet oberoende av avtalsstatutet. Enligt minoriteten borde domstolen, i ett första led, pröva om den utländska guldklausullagstiftningen överhuvudtaget kunde beaktas i svensk domstol med hänsyn till dess offentligrättsliga karaktär. I ett andra led skulle domstolen pröva den utländska lagens förenlighet med svensk ordre public. I sak konstaterade minoriteten att guldklausullagstiftningen kunde beaktas i svensk domstol, på grund av sakförhållandenas nära anknytning till den amerikanska marknaden. Lagstiftningen kunde inte heller anses strida mot svensk ordre public.

Det är, som sagt, intressant att Högsta domstolen i avgörandet särskilt tar ställning till verkningarna hos den amerikanska guldklausullagstiftningen även sedan den konstaterat att lagen i New York utgjorde avtalsstatut. Det är dock oklart om det rörde sig om en form av säranknytning av den utländska guldklausullagstiftningen såsom offentligrättslig lagstiftning eller endast om en bedömning av lagstiftningens förenlighet med svensk ordre public. Hjerner och Hellner verkar båda luta åt att det rörde sig om en särskild prövning av lagens tillämplighet på grund av dess offentligrättsliga karaktär, och inte enbart dess förenlighet med svensk ordre public.[542] Nial är mer tveksam till om det rörde sig om ett separat lagval eller om en bedömning av den amerikanska lagstiftningens natur i förhållande till svensk ordre public. Enligt Nial skulle skillnaden mellan majoritetens och minoritetens ståndpunkt försvinna om man inte tolkar majoritetens bedömning som ett ställningstagande till

[542] Se Hjerner, L. (1956), s. 168, och Hellner, M. (2000), s. 226–227

guldklausullagstiftningens förenlighet med svensk ordre public.[543] Även Dennemark verkar ställa sig bakom en sådan tolkning.[544] Det senare resonemanget bygger på antagandet att domstolen såg guldklausullagstiftningen som tillämplig redan eftersom den utgjorde en del av avtalsstatutet (dvs. att domstolen utgick från enhetsläran). Antagandet vinner visst stöd av det samtidigt avgjorda NJA 1937 s. 17.

I NJA 1937 s. 17 var fråga om verkningarna av den amerikanska guldklausullagstiftningen vid bestämmandet av storleken hos vissa fordringar vid bevakning i en svensk konkurs (”Kreugerkraschen”). En skillnad i förhållande till NJA 1937 s. 1 var att det här fanns ett uttryckligt lagval i obligationerna, varigenom amerikansk rätt pekades ut som tillämplig. Det stod därmed klart att lagen i New York skulle tillämpas på skuldförhållandet i allmänhet. Den amerikanska Joint Resolution skulle då också, som en del av avtalsstatutet, vara tillämplig.[545] Majoriteten yttrade:

> Enligt bestämmelser i de ifrågavarande förbindelserna, kallade secured debentures, skola staten New Yorks lagar tillämpas å förbindelserna. I följd härav är det däråd grundade rättsförhållandet underkastat jämväl de ändringar som dessa lagar efter förbindelsernas utfärdande undergått, i den mån sådan ändring avser att omfatta tidigare förbindelser. Detta är fallet med stadgandet i den av Förenta staternas kongress beslutade och d. 5 juni 1933 av Förenta staternas president stadfästa s. k. Joint Resolution […] Kongressens Joint Resolution har av Förenta staternas högsta domstol förklarats äga konstitutionell giltighet och ingår uppenbarligen såsom ett moment i den för staten New York gällande lagstiftningen.[546]

Resonemanget i NJA 1937 s. 17 är alltså även det förenligt med enhetsläran. Domstolen tog dock därutöver mer explicit hänsyn till guldklausullagstiftningens verkningar och konstaterade, något svepande, att i målet var något förhållande varken ”åberopat eller eljest bekant” på grund av vilket ”vid bedömande i svensk rättsskipning av förbindelsernas rättsverkningar kongressens omförmälda resolution icke bör vinna beaktande”. Formuleringen ”icke bör vinna beaktande” kan tolkas som att domstolen redan

[543] Se Nial, H. (1953), s. 155.

[544] Se Dennemark, S. (1943), s. 689 och 695.

[545] Se Hjerner, L. (1956), s. 168, som tolkar resonemanget som att partsviljan utgör det avgörande anknytningsmomentet och ”taga över även mycket starka anknytningsmoment av annat slag” även beträffande guldklausullagstiftningen.

[546] NJA 1937 s. 17.

kommit fram till att guldklausullagstiftningen i och för sig var tillämplig och fråga var om man likväl skulle neka lagen tillämpning på grund av dess karaktär. Det går dock, enligt min mening, inte att utläsa om det var lagstiftningens offentligrättsliga karaktär eller dess eventuella oförenlighet med svensk ordre public som var i fråga. Det mesta talar dock för att NJA 1937 s. 1, tillsammans med NJA 1937 s. 17, ger stöd för ståndpunkten att den här typen av lagstiftning, för att överhuvudtaget kunna komma i beaktande i svensk domstol, måste vara kongruent med avtalsstatutet.[547]

NJA 1937 s. 1 innehåller dock några ytterligare resonemang som har bäring på den aktuella lagstiftningens behandling i svensk domstol. Först och främst tog majoriteten ställning till om guldklausullagstiftningen hade tillämpningsanspråk i förhållande till omständigheterna i tvisten. Här konstaterade domstolen att lagstiftningen visserligen inte existerade vid emissionen av obligationerna, och att guldklausulen vid den tidpunkten var giltig både enligt amerikansk och svensk rätt. Att lagstiftningen hade antagits först efter emissionstidpunkten saknade dock betydelse. Lagstiftningen var tillämplig oavsett när en förbindelse ingåtts och oavsett om en aktuell fordran förfallit till betalning eller inte vid lagstiftningens ikraftträdande. Den tog därutöver sikte på samtliga betalningar som skulle fullgöras i USA i amerikanska dollar, oberoende av gäldenärens och borgenärens nationalitet och hemvist. Med andra ord hade den amerikanska guldklausullagstiftningen tillämpningsanspråk.

Sedan domstolen konstaterat att den amerikanska guldklausullagstiftningen hade tillämpningsanspråk gick den vidare och bedömde frågan om lagstiftningen kunde tillerkännas verkan i svensk domstol. Här observerade domstolen att det ur ett svenskt perspektiv skulle uppkomma en ”lucka” i regleringen av obligationerna om den främmande guldklausullagstiftningen inte tillmättes betydelse, eftersom den svenska guldklausullagstiftningen inte var tillämplig. Risken för en sådan lucka i regleringen av obligationerna talade för att den amerikanska lagstiftningen skulle tillerkännas verkan. Likaså gjorde obligationernas nära anknytning till USA.

Därefter beaktade domstolen lagstiftningens ”omfattning och syfte”. Vad domstolen avsåg med formuleringen är något oklart. I det efterföljande resonemanget konstaterade domstolen dock att guldklausullagstiftningen tog sikte på samtliga i USD lydande förbindelser och behandlade inhemska och utländska gäldenärer och borgenärer lika. Ändamålet med lagstiftningen var att reformera landets betalningsmedel och skapa likvärdighet mellan olika

[547] Se Hjerner, L. (1956), s. 169, om att kongruensen utgjorde en minimiförutsättning för majoriteten i NJA 1937 s. 1, och Hellner, M. (2000), s. 240.

betalningsmedel. Hellner har tolkat det som att domstolen såg guldklausullagstiftningen som tillgodoseende offentliga intressen, särskilt intresset av att kunna devalvera den egna valutan, men därutöver också enskilda intressen.[548] Lagstiftningen skyddade nämligen också de gäldenärer som annars, på grund av den amerikanska dollarns kraftiga värdefall, skulle ha hamnat i betalningssvårigheter när deras skuldbörda i praktiken ökade. Högsta domstolen anförde inte som ett explicit skäl i sin bedömning vilka intressen guldklausullagstiftningen tillgodosåg. Domstolens sammantagna bedömning var dock att den amerikanska guldklausullagstiftningen kunde tillerkännas verkningar vid prövning i svensk domstol.

3.4.2.3 Utländsk valutalagstiftning (NJA 1942 s. 389)

Även i NJA 1942 s. 389 aktualiserades frågor rörande verkningarna i svensk domstol av utländsk offentlig rätt. I det här fallet rörde det sig om tysk valutalagstiftning.

> **NJA 1942 s. 389.** En affärsman bosatt i England hade under åren 1936–1938 lånat ut pengar till ett judiskt ägt paraplymakeri i Königsberg[549] , dåvarande Tyskland, som sålde sina varor i bl.a. Sverige. För att betala skulden överlät det tyska företaget till affärsmannen, genom ett avtal slutet i Sverige i maj 1938, samtliga företagets tillgångar i Sverige, inklusive utestående fordringar hos bolagets svenska kunder. Kunderna verkställde sina betalningar till ett samlingskonto i en svensk bank. När affärsmannen skulle lyfta de medel som fanns på kontot framkom att även en tysk bank framställt anspråk på dem. Medlen sattes därför ner hos överexekutor[550]. Affärsmannen väckte därefter talan i svensk domstol och yrkade bättre rätt till det nedsatta beloppet. Den tyska banken bestred talan och framställde ett eget yrkande om bättre rätt. Grunden för bankens talan var att det i Tyskland vid tiden för överlåtelsen av paraplymakeriets egendom i Sverige hade införts en lag om förvaltningen av utländska betalningsmedel. Enligt lagen fick enskilda i Tyskland förfoga över utländska betalningsmedel och fordringar i utländska myntslag endast efter tillstånd, såvida värdena inte överläts till en tysk bank. Rättshandlingar i strid med lagen var ogiltiga. Efter att paraplymakeriet i juni 1938 hade förelagts att överlåta sina varufordringar i Sverige till den tyska banken hade så också skett.

[548] Se Hellner, M. (2000), s. 229 m.v.h.

[549] Orten går sedan 1946 under namnet Kaliningrad och ligger i den ryska exklaven Kaliningrad oblast, vid Östersjön mellan Polen och Litauen.

[550] Sedermera Kronofogdemyndigheten.

Högsta domstolen slog fast att den överenskommelse som affärsmannen träffat med paraplymakeriet i maj 1938 endast kunde omfatta betalningar för vid den tidpunkten utestående fordringar och betalningar som avsåg varor som då fanns i ett varulager i Sverige och därefter levererades till kunder. Det var inte styrkt i målet att överenskommelsen omfattat även varor som levererats från paraplymakeriet därefter. Den tyska lagstiftningen om förvaltningen av utländska betalningsmedel påverkade, enligt Högsta domstolens majoritet, inte affärsmannens rätt att lyfta medlen. Det aktuella avtalet hade slutits i Sverige och avsåg överlåtelse av egendom i Sverige. Därmed skulle svensk rätt tillämpas på frågan om överlåtelsens giltighet. Den tyska lagen kunde därför inte – oberoende av den begränsning av lagens tillämplighet som skulle ha kunnat följa av dess ”natur” – åberopas som en grund för överlåtelsens ogiltighet.

I doktrinen har avgörandet ansetts ge stöd åt uppfattningen att utländsk offentlig rätt endast kan ges rättsverkningar i svensk domstol när den är kongruent med avtalsstatutet.[551] Det är en, enligt min mening, rimlig tolkning utifrån formuleringarna i Högsta domstolens domskäl. Enligt min mening är det än tydligare i NJA 1942 s. 389 att den tyska lagstiftningen inte kunde tillerkännas någon verkan eftersom den var inkongruent med avtalsstatutet, som utgjordes av svensk rätt. Högsta domstolen formulerade sig på följande sätt:

> Då på nämnda grunder svensk lag skall äga tillämpning å dessa frågor, kan den tyska lagen av d. 4 febr. 1935 om förvaltningen av utländska betalningsmedel med tillhörande föreskrifter -- oansett den begränsning av lagens tillämplighet som eljest må kunna följa av hänsyn till dess natur -- icke åberopas såsom grund för överlåtelsens ogiltighet.

Avgörandet kan därmed ses som ett förtydligande eller komplement till NJA 1937 s. 1, som domstolen också hänvisar till i referatets ingress. Av de två avgörandena följer då att svensk domstol alltid i ett första steg måste undersöka om den i målet relevanta utländska offentligrättsliga lagstiftningen är kongruent med avtalsstatutet. Om så inte är fallet kan den utländska lagstiftningen aldrig ges rättsverkningar. Föreligger däremot kongruens får domstolen gå vidare och, med beaktande av de övriga kriterier som framkom i NJA 1937 s. 1, bedöma om den utländska lagstiftningen ska ges rättsverkningar. Inte heller av NJA 1942 s. 389 framgår dock om bedömningen avser lagstiftningens förenlighet med svensk ordre public eller om den är

[551] Se Hellner, M. (2000), s. 228 och 240.

påkallad enbart av det förhållandet att den utländska lagstiftningen har en offentligrättslig karaktär.

Justitierådet Bagge, som varit skiljaktig i NJA 1937 s. 1, var skiljaktig även här och yttrade:

> Här är ej fråga om lagregler som införlivats med den tyska privaträtten såsom en tvingande beståndsdel av denna utan om tyska förvaltningsrättsliga bestämmelser som utifrån ingripa i ett privaträttsligt förhållande och som uteslutande hava till syfte att genom detta ingrepp skapa ett för Tyska riket i valutapolitiskt avseende gynnsamt läge. Besvarandet av det uppkomna spörsmålet huruvida i förevarande fall 1935 års tyska lag skall tillerkännas rättsverkan måste därför ernås ej genom användande av internationellt privaträttsliga regler utan genom tillämpning av de grundsatser som avgöra varest för svensk domstol gränsen går i fråga om beaktandet av utländsk förvaltningsrätt.

Bagges skiljaktiga mening ger, enligt min uppfattning, stöd för tolkningen att majoritetens formuleringar avsåg den tyska lagstiftningens förenlighet med svensk ordre public snarare än dess rättsverkningar i svensk domstol i egenskap av utländsk offentlig rätt.

3.4.2.4 Utländska konfiskationer och liknande åtgärder (NJA 1929 s. 471, NJA 1941 s. 424, NJA 1942 s. 65, NJA 1942 s. 342 och NJA 1954 s. 262)

Bedömningen i NJA 1942 s. 389 är förenlig med hur Högsta domstolen hanterat utländska konfiskationer – oavsett om åtgärden i fråga benämnts konfiskation, nationalisering, rekvisition, expropriation eller tvångsförvaltning. Verkningarna av sådana åtgärder har prövats i en rad mål.[552] I det följande går jag endast igenom ett urval av avgörandena – NJA 1929 s. 471, NJA 1941 s. 424, NJA 1942 s. 65, NJA 1942 s. 342 och NJA 1954 s. 262. Enligt min mening är avgörandena illustrativa för hur isolationsprincipen kommer till uttryck i den här typen av tvister.

> **NJA 1929 s. 471**. Tvisten i målet hade sin upprinnelse i att ett ryskt försäkringsbolag 1916 började bedriva försäkringsrörelse i Sverige. I samband med verksamhetens början utsågs ett svenskt aktiebolag till det ryska försäkringsbolagets generalagent i Sverige. För att erhålla tillstånd att bedriva försäkringsverksamheten nedsatte det ryska bolaget också en deposition hos

[552] Se för omfattande genomgångar av äldre rättspraxis Hjerner, L. (1956), s. 261–397, och dens. (1958), samt Bogdan, M. (1975).

> Riksbanken. Vissa delar av depositionen togs så småningom i anspråk men en stor del förblev orörd. År 1922 begärde generalagenten att få del av den resterande depositionen. Anledningen var att försäkringsbolaget hade upphört med sin verksamhet i Sverige. Depositionen betalades ut till generalagenten Problemet var att den verkställande direktören för det ryska bolaget två år tidigare hade överlåtit depositionen till ett norskt bolag. Det norska bolaget riktade nu krav mot generalagenten och begärde att få del av den resterande depositionen. Generalagenten bestred kravet på den grunden att det ryska försäkringsbolaget redan 1918 hade nationaliserats, som ett led i den nybildade Sovjetunionens förstatligande av privat egendom, varför den tidigare verkställande direktören inte ägde rätt att företräda bolaget vid den tid då depositionen överläts. Kärandebolaget invände att nationaliseringsåtgärderna inte hade någon verkan utanför sovjetregeringens maktområde.

Högsta domstolen konstaterade att det visserligen var utrett att det ryska försäkringsbolagets verksamhet hade nationaliserats och att bolaget som sådant därefter trätt i likvidation i Ryssland. Utomlands hade bolaget dock i viss mån fortsatt att bedriva sin verksamhet. Majoriteten av bolagets styrelseledamöter hade flytt Ryssland och i stället organiserat sig i Paris där de gett fullmakt åt den verkställande direktören att fortsättningsvis företräda bolaget. Den svenska generalagenten hade också, sedan nationaliseringsåtgärden, agerat gentemot den verkställande direktören och bolagets övriga utländska kontor som om de fortfarande representerade bolaget. Högsta domstolen ansåg att försäkringsbolaget i egenskap av ryskt bolag visserligen hade upplösts genom dekretet den 28 november 1918. Därefter kunde bolaget inte längre erkännas som ett ryskt bolag av svensk domstol. Däremot kunde dekretet inte tillerkännas rättsverkan beträffande egendom som befann sig utanför ryskt territorium vid den tidpunkt då dekretet utfärdades. Förhållandena rörande den egendomen skulle regleras enligt lagen i det land där egendomen fanns. Den egendom som befann sig utanför ryskt territorium skulle därför omhändertas, i likvidationssyfte, ”till förvaltning för vederbörande rättsägares räkning”. I målet var inget annat visat än att den verkställande direktören fortfarande varit behörig att företräda bolagets omorganiserade styrelse (som närmast tycks ha varit att likna vid ett enkelt bolag).[553] Överlåtelsen av depositionen i Sverige var således giltig, varför

[553] Jfr Beckman, N. (1959), *Svensk domstolspraxis i internationell rätt*, s. 34. Frågan om hur bolagets egendom skulle hanteras rent praktiskt är svår att besvara, se Karlgren, H. (1974), s. 49 och 83. Bogdan, M. (1975), s. 69, liknar förhållandet mellan de tidigare bolagsfunktionärerna vid ett enkelt bolag. Se även Bogdan, M. (1975), s. 147–148, och dens. (2014), s. 80, och Pålsson, L. (1989), *Svensk rättspraxis i internationell processrätt*, s. 131, som kommenterar de ryska nationaliseringarna i allmänhet.

generalagenten förpliktades att utge det deponerade beloppet till det norska bolaget.

Högsta domstolen ansåg alltså inte att det fanns några problem med att erkänna den ryska nationaliseringsåtgärdens rättsverkningar beträffande egendom i Ryssland. Däremot var de begränsade till just Ryssland och omfattade inte egendom utomlands.[554]

I NJA 1941 s. 424 refereras fyra snarlika avgöranden (I–IV).[555] Samtliga tvister i referatet hade sin upprinnelse i tysk lagstiftning som under åren 1935–1939 infördes för att reglera landets valutaförhållanden samt avskilja den judiska befolkningen från landets näringsliv.[556]

> **NJA 1941 s. 424 I**. Det första målet rörde en överlåtelse av aktier i ett svenskt bolag. Aktierna ägdes ursprungligen av en judisk affärsman och dennes bolag, etablerat i Wien. Genom ett avtal tecknat i Paris i juli 1938 överlät affärsmannen och det österrikiska bolaget samtliga sina aktier till ett holländskt bolag. Överlämnandet av aktierna skedde dock aldrig, varför det holländska bolaget väckte talan mot en advokat, i Sverige, hos vilken aktierna hade deponerats. Det österrikiska bolaget hade under tiden satts under tvångsförvaltning, enligt tysk lagstiftning, och en kommissarisk förvaltare utsetts till ställföreträdare. Förvaltaren inträdde som intervenient i målet och bestred de övriga parternas rätt. Därutöver yrkade förvaltaren att samtliga aktier som fanns deponerade hos advokaten i Sverige skulle överlämnas till förvaltaren.

Samtliga instanser konstaterade att den tyska tvångsförvaltningen inte kunde tillerkännas rättsverkan i Sverige. Högsta domstolen angav som skäl för sitt ställningstagande den tyska tvångsförvaltningens ”innebörd och ändamål” samt vad som i allmänhet gällde i internationella förhållanden i fråga om

---

[554] Karlgren, H. (1974), s. 48–49, anser att det sovjetryska dekretets innehåll som sådant måste ha ansetts strida mot svensk ordre public ”i hävdvunnen trängre mening”. Inget i avgörandet tyder på att Högsta domstolen gjorde några överväganden baserade på svensk ordre public. Sovjetryska nationaliseringar behandlades även i exempelvis NJA 1931 s. 351, NJA 1932 s. 217, NJA 1932 s. 225, NJA 1934 s. 427, NJA 1938 s. 567, NJA 1941 s. 96 och NJA 1944 s. 264.

[555] Ibland anges de olika avgörandena som separata referat, nämligen ”NJA 1941 s. 427, NJA 1941 s. 434, NJA 1941 s. 437 och NJA 1941 s. 441”. Se t.ex. Hellner, M. (2000), s. 229. Avgörandena kommenteras kortfattat av bl.a. Beckman, N. (1959), s. 34 och 37; Karlgren, H. (1974), s. 50; Hellner, M. (2000), s. 229. Eek, H. (1955), s. 158–159, lyfter fram avgörandena, tillsammans med NJA 1929, s. 471, som ett exempel på den svenska motviljan att ge ”tillämplighet” åt främmande offentlig rätt.

[556] En utförlig redogörelse för den här lagstiftningen finns i bakgrundsbeskrivningen i NJA 1941 s. 424.

territoriell begränsning. Av betydelse var att egendomen, dvs. aktierna, fanns i Sverige redan före förvaltningens anordnande.

> **NJA 1941 s. 424 II**. En man av judisk härkomst bedrev som ensam firmainnehavare handel med humle i Nürnberg, Tyskland. Mannen lämnade 1937 Tyskland och bosatte sig i London. Under juli månad 1938 förordnade tysk valutamyndighet att firman skulle sättas under förvaltning. En svensk fabrikör hade i februari 1938 köpt ett parti humle av den tyska firman. Då fabrikören mottog betalningsanmaningar från såväl den tyske affärsmannen som förvaltaren nedsatte han betalningen hos överexekutor. Affärsmannen stämde förvaltaren vid svensk domstol och yrkade bättre rätt till det nedsatta beloppet.

Samtliga instanser biföll affärsmannens talan. Högsta domstolen motiverade sitt avgörande på samma sätt som i det föregående målet. Eftersom den tyska firmans fordran uppkommit före anordnandet av tvångsförvaltningen omfattades den inte förvaltningen.

> **NJA 1941 s. 424 III**. Målet gällde ytterligare en humlehandlare, med firma etablerad i Saaz i Sudetenland. Firmans delägare var samtliga av judisk härkomst. I september 1938 lämnade delägarna Saaz och bosatte sig i Paris. Firman ställdes i november 1938 under tvångsförvaltning. Under sommaren och hösten hade firman i flera poster levererat humle till ett aktiebolag i Stockholm. Eftersom både en av firmans ursprungliga företrädare och den kommissariske förvaltare som förordnats för firman gjorde anspråk på betalning satte det svenska bolaget ner beloppet hos Överståthållarämbetet. Förvaltaren stämde den delägare som gjort anspråk på betalning vid svensk domstol med yrkande att domstolen skulle fastställa firmans rätt till beloppet. Delägaren yrkade i genstämning mot förvaltaren även han bättre rätt till beloppet.

Även i det här målet biföll samtliga instanser den ursprunglige ägarens talan. Fordran hade uppkommit före tvångsförvaltningens ikraftträdande. Förvaltningen omfattade därför inte fordran.

> **NJA 1941 s. 424 IV**. En firma i Reichenberg i Sudetenland bedrev tillverkning av och handel med yllevaror. Firman ägdes av två bröder av judisk härkomst. De två bröderna lämnade i september 1938 Reichenberg och bosatte sig i Zürich. Därifrån försökte de försätta firman i likvidation och utse sig själva till likvidatorer. Det infördes dock aldrig i handelsregistret i Reichenberg. Sedan de sudettyska områdena införlivats med Tyskland försattes firman i oktober 1938 under tvångsförvaltning. Förordnandet av en förvaltare registrerades i handelsregistret den 23 december samma år. Under perioden september 1938 –

december 1938 hade firman levererat varor till ett aktiebolag i Stockholm. Då både de två bröderna och förvaltaren krävde betalning för leveranserna nedsatte aktiebolaget det begärda beloppet hos Överståthållarämbetet. De två bröderna väckte talan mot förvaltaren vid rådhusrätten i Stockholm och yrkade bättre rätt till det nedsatta beloppet. Förvaltaren genstämde och yrkade även han bättre rätt till beloppet.

Rådhusrätten biföll förvaltarens talan eftersom förvaltaren enligt tysk rätt var ensam behörig att företräda firman. Domen fastställdes av hovrätten. Ett hovrättsråd var dock skiljaktigt och ansåg att bröderna skulle ha rätt att lyfta belopp avseende fordringar som uppkommit innan förvaltningen anordnades. Ersättning för betalningsanspråk som uppkommit därefter skulle dock tillfalla förvaltaren. Högsta domstolen följde, i enlighet med sina avgöranden i de föregående målen, den senare linjen. Enligt Högsta domstolen hade tvångsförvaltningen ingen verkan avseende egendom som redan före anordnandet av förvaltningen fanns i Sverige. Motiveringen var densamma som i föregående mål. Den kommissariske förvaltaren ägde dock rätt att uppbära betalning för varor som levererats till Sverige efter förvaltningens inrättande.[557]

Det avgörande tycks alltså vara förhållandena vid dagen för leveransen eller fordrans uppkomst. Har tvångsförvaltningen då redan anordnats ska förvaltaren tillerkännas betalningen. Har den däremot inte anordnats äger den ursprunglige rättsinnehavaren fortfarande rätt till betalningen.[558] Svenska domstolar har därmed inte bistått med att verkställa den utländska konfiskatoriska lagstiftningen på svenskt territorium. Sedan konfiskationen väl ägt rum har man dock i princip accepterat den.

I något fall har Högsta domstolen också godtagit rättsverkningarna av en utländsk rekvisition sedan den redan verkställts på svenskt territorium.

NJA 1942 s. 65. Målet rörde frågan om en ansökan om kvarstad av ett fartyg i svensk hamn kunde tas upp till prövning av svenska myndigheter. Anledning till att frågan uppkom var att fartyget, som ursprungligen tillhörde ett norskt rederi beläget inom tyskt ockuperat område i Norge, hade rekvirerats av den norska regeringen och därefter hyrts ut till det brittiska krigsministeriet för att användas i Storbritanniens krigsföring mot Tyskland. Kvarstadsansökan riktade

[557] Att domstolen inte kunde neka förvaltaren den här rätten ska inte tolkas som att domstolen inte ansåg sig behörig att ifrågasätta den främmande åtgärdens giltighet, se Bogdan, M. (1975), s. 20, samt även NJA 1909 s. 638 där Högsta domstolen inte tycks ha ansett sig förhindrad att pröva beslutens förenlighet med tysk lag. NJA 1909 s. 638 behandlas i underavsnitt 6.2.2.

[558] Se Bogdan, M. (1975), s. 38, och dens. (2014), s. 78–79. Se även Eek, H. (1972), s. 251–252.

> sig alltså i praktiken mot Storbritannien, även om den i formell mening riktade sig mot skeppets befälhavare. Frågan var om Storbritannien ägde immunitet inför svenska myndigheter.

Av störst intresse här är hur Högsta domstolen resonerade kring övergången av äganderätten till fartyget från det norska rederiet till den norska regeringen. Här yttrade domstolen:

> I det förevarande fallet innebar besittningens överflyttande till kungl. norska regeringen verkställighet av ett statligt rekvisitionsförfarande. Det ligger överhuvud i ett sådant förfarandes natur att verkställigheten sker även utan medverkan av det rekvirerade föremålets ägare, och alldeles särskilt måste så vara förhållandet om ägaren befinner sig inom ett av fientlig stat ockuperat område. Väl kan verkställigheten icke inom annan stats territorium rättsgiltigt genomföras tvångsvis. Men om den, såsom här varit fallet, sker med den omedelbare innehavarens samtycke, helst om denne är den rekvirerande statens undersåte och innehar ställning av befälhavare å det fartyg som rekvisitionen avser, bör den icke frånkännas rättsgiltighet under annan förutsättning än att den författning varpå verkställigheten grundas är av beskaffenhet att den med hänsyn till sin avvikelse från de för vårt lands rätt grundläggande allmänna principerna bör lämnas utan avseende. Så kan icke sägas vara händelsen med den norska rekvisitionsförfattningen.

I det här fallet förhindrade inte den svenska isolationsprincipen att den norska rekvisitionsordern, även om den var offentligrättslig till karaktären, lades till grund för det nya ägandeförhållandet. Domstolen konstaterar visserligen att det vore uteslutet att bistå en annan stat med att verkställa rekvisitionen tvångsvis på svenskt territorium. Hade besittningen av fartyget rent faktiskt övergått till den nye ägaren, utan tvång, fanns det dock inget hinder mot att tillerkänna rekvisitionen verkan. Det här gällde dock endast så länge den utländska rekvisitionsordern inte kunde anses strida mot grunderna för den svenska rättsordningen. Högsta domstolen ansåg, utan någon närmare motivering, att den norska rekvisitionsförfattningen inte utgjorde ett sådant avsteg från grunderna för den svenska rättsordningen.

Beträffande frågan om Storbritanniens immunitet yttrade domstolen:

> Rederiets rättsanspråk är ett rent vindikationsanspråk beträffande ett föremål som kungl. brittiska regeringen påstås besitta utan laga grund. Den omständigheten att det mellan de båda regeringarna slutna avtalet må vara att i rättsförhållandet dem emellan bedöma enligt kontraktsregler som gälla i privat samfärdsel enskilda rättssubjekt emellan har intet inflytande på arten av den rättsliga relationen mellan rederiet och kungl. brittiska regeringen. Till

> yttermera visso är denna relation av offentligrättslig karaktär såtillvida som kungl. brittiska regeringen åberopar upplåtelse av fartyget från kungl. norska regeringen, vilken i kraft av en akt av statlig höghet, nämligen rekvisition, tagit fartyget i bruk att nyttjas av denna regering själv eller genom annan.

Den brittiska regeringen skulle därmed, såsom en representant för en utländsk stat, åtnjuta immunitet mot kvarstadsansökningen.

Även NJA 1942 s. 342 handlade om frågan om immunitet, dock i det här fallet för den norska regeringen. Tvisten hade, liksom i NJA 1942 s. 65, sin upprinnelse i den tyska ockupationen av Norge och den norska regeringens rekvisition av norska fartyg utanför det ockuperade området av Norge. Även här konstaterade Högsta domstolen att den aktuella lagstiftningen var av offentligrättslig karaktär, varför den i princip inte kunde tillerkännas några rättsverkningar beträffande egendom på svenskt territorium.

> Den lagstiftning på grund av vilken kungl. norska regeringen gör gällande rätt att taga fartyget i besittning och nyttja fartyget avser väl utövning av statlig överhöghetsrätt och är följaktligen av sådan offentligrättslig natur att dess tillämplighet, jämlikt de grundsatser som enligt svensk rätt gälla beträffande internationella rättsförhållanden, får anses vara såtillvida territoriellt begränsad att biträde av svensk myndighet icke kan påkallas för överförande å kungl. norska regeringen av besittningen och nyttjanderätten till rekvirerat fartyg.

Även i det här fallet hade dock besittningen till fartyget överförts till den kungliga norska regeringen när fartyget fanns inom svenskt territorium. Överföringen hade skett utan våld eller egenmäktigt rubbande av tidigare besittning. Fartyget var alltså rent faktiskt i den kungliga norska regeringens besittning och kvarstadsansökan riktade sig i själva verket mot regeringen. Den norska regeringen hade, enligt Högsta domstolen, rätt att åtnjuta immunitet mot kvarstadsansökningen.

I doktrinen har man konstaterat att Högsta domstolen i något fall hade kunnat åstadkomma för parterna lämpligare lösningar om den utländska konfiskationen behandlats som faktum i stället för en territoriellt begränsad rättsakt vars rättsföljd, i enlighet med isolationsprincipen, inte kunde tillerkännas verkningar i svensk domstol.[559]

> **NJA 1954 s. 262.** En ungersk firma ägde en fordran på ett svenskt bolag för speditionstjänster som den ungerska firman utfört för det svenska bolagets räkning under åren 1946–1948. Innan betalning skedde lämnade innehavaren

[559] Se Bogdan/Hellner (2020), s. 96.

av firman Ungern, på grund av de politiska förhållandena i landet. Innehavaren lämnade då också uppgift till det svenska bolaget att han inte hade för avsikt att återvända till Ungern och att betalning för fordran inte fick ske förrän han personligen gav bolaget instruktioner om hur så skulle ske. Bolaget fick sedermera meddelande om att den ungerska firman var satt i likvidation och anmodades av ungerska myndigheter att betala fordran till likvidatorn genom den ungerska nationalbankens försorg. Det svenska bolaget inbetalade därefter beloppet till förmån för likvidatorn i Ungern. Den ursprunglige firmainnehavaren väckte så småningom talan vid svensk domstol och begärde betalning från det svenska bolaget. Som grund anförde innehavaren bland annat att den ungerska lagstiftningen som låg till grund för likvidationen var av offentligrättslig karaktär och att den saknade rättsverkningar utanför ungerskt territorium. Likvidationen var, enligt firmainnehavaren, i själva verket att betrakta som en konfiskation, vilken endast hade till syfte att överföra firmainnehavarens tillgångar till den ungerska staten.

Rådhusrätten konstaterade att den ungerska firman blivit underkastad tvångsförvaltning av ungerska myndigheter. Med hänsyn till förvaltningens innebörd och ändamål och ”i anslutning till vad som i allmänhet vid internationella rättsförhållanden gäller i fråga om territoriell begränsning” kunde den, enligt domstolen, inte anses omfatta egendom som redan före förvaltningens anordnande fanns i Sverige. Den aktuella fordran hade uppkommit innan firmainnehavaren lämnade Ungern och firman sattes under förvaltning. Eftersom den ursprunglige innehavaren vid fordrans uppkomst då var ensam innehavare till firman kunde betalningen till den ungerske likvidatorn inte anses befria det svenska bolaget från dess betalningsskyldighet gentemot den ursprunglige firmainnehavaren. Det svenska bolaget förpliktades därför att betala till firmainnehavaren. Hovrätten fastställde rådhusrättens domslut utan några väsentliga tillägg i saken. Högsta domstolen fastställde sedermera hovrättens dom.

Eftersom tvångsförvaltningen i det här fallet redan hade verkställts (den ungerske likvidatorn hade redan tillförts den egendom som fanns i Sverige i form av betalning för fordran på det svenska bolaget) hade det varit lämpligare att se den utländska tvångsförvaltningen som ett faktum vid en bedömning av skadefördelningen mellan parterna. Att förvaltningen saknade rättsverkningar beträffande äganderätten till egendom som vid tidpunkten för förvaltningens inrättande redan fanns i Sverige, var visserligen förenligt med Högsta domstolens rättspraxis, men som lösning på den aktuella tvisten var det ett otillfredsställande svar. Det är dock sannolikt att utgången hade blivit densamma även om tvångsförvaltningen beaktades som faktum och frågan var hur den uppkomna skadan skulle fördelas mellan parterna. Risken för att

betalning sker till fel part ligger som utgångspunkt på gäldenären.[560] Betalar gäldenären till fel part kan den alltså bli tvungen att betala igen, om inte den första betalningen skett i god tro.[561] I det här fallet hade den ursprunglige borgenären lämnat meddelanden om att denne lämnat Ungern på grund av de politiska förhållandena i landet samt uppmanat gäldenären att inte betala utan personliga instruktioner från denne. Var gäldenären osäker på vem som ägde rätt till betalning borde denne utnyttjat nedsättningsinstitutet.[562]

3.4.2.5 Anspråk på betalning enligt clearingavtal (NJA 1961 s. 145)

I de föregående referaten aktualiserades domstolens ställningstagande till den utländska offentliga rätten vid sakprövningen. Domstolen gav då uttryck för ett förhållandevis nyanserat synsätt avseende behandlingen av den utländska lagstiftningen. Av det senare avgjorda NJA 1961 s. 145, som länge ansetts vara det ledande prejudikatet på området,[563] framgår dock ett mera strikt förhållningssätt. Här är det dock av vikt att poängtera att NJA 1961 s. 145 avsåg en fråga om svensk domstols internationella behörighet och inte en fråga om rättsverkningarna hos utländsk rätt, som de två föregående avgörandena.

> **NJA 1961 s. 145.** Tvisten i målet hade sin upprinnelse i en överenskommelse mellan Sverige och Bulgarien om att betalning för vissa varor i handeln mellan länderna skulle ske genom ett särskilt clearingförfarande. För de varor som blev importerade till Sverige skulle betalning ske i svenska kronor och sättas in på ett clearingkonto i Sveriges riksbank till förmån för den bulgariska nationalbanken. Den bulgariska nationalbanken skulle därefter erlägga motsvarande belopp i bulgariska leva till de bulgariska exportörerna. På det viset tillfördes den bulgariska nationalbanken utländsk valuta.[564] I juni 1943 hade en landsflyktig bulgarisk köpman, Takvorian, med firma i Sofia, Bulgarien, sålt ett parti bulgarisk tobak till ett svenskt aktiebolag. Efter att det svenska aktiebolaget hade betalat en del av fordran nedsatte bolaget det

[560] Se NJA 2018 s. 220 punkterna 10 och 11.

[561] Se 19 och 20 §§ (löpande skuldebrev) och 29 och 30 §§ (enkla skuldebrev) lagen (1936:81) om skuldebrev.

[562] Att det svenska bolaget var osäkert på vem som var rätt borgenär framgår vidare av att bolaget fick utfärdat en garanti av banken som genomförde betalningen till den ungerske likvidatorn. Enligt garantin skulle det svenska bolaget hållas skadelöst om bolaget genom dom av svensk domstol förpliktades att betala även till den ursprunglige firmainnehavaren.

[563] Se Bogdan/Hellner (2020), s. 90, möjligen begränsat till frågor rörande svensk internationell behörighet. Se även Hellner, M. (2000), s. 224, som dock anser att avgörandet måste läsas tillsammans med NJA 1937 s. 1 och NJA 1942 s. 389.

[564] Exporten från Sverige till Bulgarien reglerades på ett motsvarande sätt.

resterande beloppet hos Överståthållarämbetet. Anledningen var att den bulgariska nationalbanken och den bulgariske köpmannen hade olika uppfattningar om hur betalningen skulle ske. Att beloppet rätteligen tillhörde den bulgariske köpmannen var nationalbanken och köpmannen eniga om.[565] Den bulgariska staten stämde så småningom köpmannen vid rådhusrätten i Stockholm och yrkade att köpmannen skulle förpliktas att till Sveriges riksbank ”utanordna” det av det svenska aktiebolaget nedsatta beloppet jämte ränta till förmån för den bulgariska nationalbanken. I andra hand yrkade den bulgariska staten att rådhusrätten skulle förordna om att beloppet skulle disponeras i enlighet med förstahandsyrkandet. Som grund för sin talan anförde den bulgariska staten att köpmannen i samband med att han ansökte om exporttillstånd åtagit sig att remittera motvärdet av den svenska valuta han skulle motta för tobakspartiet. Köpmannen hade bekräftat sitt åtagande i ett senare daterat brev. Köpmannen bestred den bulgariska statens talan. I första hand menade köpmannen att talan skulle avvisas, då den grundade sig på bulgarisk offentligrättslig lagstiftning och därför inte kunde tas upp till prövning av svensk domstol. I andra hand skulle domstolen ogilla talan. Köpmannen hävdade att den påstådda överenskommelsen var ogiltig. Under alla förhållanden medförde den inte att talan skulle anses vara privaträttslig.[566] Rådhusrätten avvisade den bulgariska statens förstahandsyrkande. Eftersom köpmannen saknade hemvist i Sverige var svensk domstol inte behörig att pröva yrkandet.[567] Däremot ansåg sig rådhusrätten inte förhindrad att pröva den

[565] Den bulgariske köpmannen ansökte så småningom om att hans rätt till beloppet skulle bli fastställd, vilket också skedde, slutligen, genom Högsta domstolens dom i NJA 1954 s. 268. Därefter anhöll dock den bulgariska staten om att Överståthållarämbetet omedelbart skulle betala ut det nedsatta beloppet till Sveriges riksbank till förmån för den bulgariska nationalbanken. Den begäran avslogs, slutligen, av Högsta domstolen i NJA 1955 C 682, eftersom det endast var den bulgariske köpmannen som ägde rätt att begära utbetalning av beloppet.

[566] Köpmannen gav även in ett yttrande från Hilding Eek. Eek konstaterade att den typ av komplicerade tvister som den ifrågavarande var ett exempel på hade gett upphov till en omfattande teoretisk debatt där meningarna växlat. Med hänvisning till NJA 1914 s. 409 och NJA 1924 s. 635 samt NJA 1933 s. 486 (se underavsnitt 6.2.2) ansåg han dock att det stod ”utom diskussion, att svenska domstolar icke äga medverka till att effekt ges åt främmande offentligrättslig lagstiftning i den formen att den främmande staten tillåtes föra talan vid svensk domstol med yrkande på en prestation, vars utgivande grundas på en förpliktande regel i den främmande statens egen offentligrättsliga lagstiftning”. Enligt Eek grundade sig den bulgariska statens talan på bulgarisk valutalagstiftning. Köpmannens förklaringar att han hade för avsikt att följa lagstiftningen förändrade inte karaktären hos den bulgariska statens talan. Den bulgariska statens talan avsåg endast att vinna tillämpning åt det egna landets valutalagar.

[567] Svensk internationell behörighet kunde alltså inte grundas per analogi utifrån 10 kap. 1 § rättegångsbalken. Talan avsåg i den här delen att förplikta köpmannen att vidta en viss åtgärd, varför behörigheten inte kunde grundas per analogi utifrån 10 kap. 3 §

> bulgariska statens andrahandsyrkande såsom avseende en ”disposition av härstädes befintlig egendom”. Eftersom det nedsatta beloppet dock ostridigt tillhörde köpmannen och den bulgariska staten inte hade någon rätt att företräda köpmannen, kunde disposition över beloppet inte ske på den bulgariska statens begäran. Rådhusrätten ogillade därför talan i den här delen.

Rådhusrättens avgörande överklagades till hovrätten. Hovrätten avvisade den bulgariska statens talan i dess helhet. Motiveringen, som Högsta domstolen sedermera instämde i, var följande:

> ”Det ifrågavarande beloppet tillhör ostridigt Takvorian. Även om bulgariska staten till stöd för sin talan åberopat vissa omständigheter av civilrättslig natur – framförallt köpeavtalet av den 30 juni 1943, vilket enligt vad hovrätten anser sig böra förutsätta haft det innehåll som bulgariska staten gjort gällande, och utfästelsen i samband med ansökningen om exporttillstånd – är likväl enligt hovrättens mening bulgariska statens talan i så väsentlig grad grundad på de av bulgariska staten genomförda valutareglerande åtgärder, varigenom ett intresse av att tillföra landet utländsk valuta tillgodosetts, att denna talan måste anses vara av övervägande offentligrättslig karaktär. Hovrätten finner med hänsyn härtill bulgariska statens talan, såsom väsentligen avseende ett utländskt offentligrättsligt intresse, icke kunna prövas av svensk domstol.”

Högsta domstolen instämde, som sagt, i hovrättens bedömning. Oberoende av köpeavtalets innehåll ansåg Högsta domstolen att den bulgariska statens talan var av ”övervägande offentligrättslig karaktär” och att den därför ”såsom väsentligen avseende ett utländskt offentligrättsligt intresse” inte kunde tas upp till prövning. Den bulgariska statens talan avvisades därför.[568]

En något förvirrande omständighet i Högsta domstolens avgörande är bedömningen av frågan om svaranden i målet hade åtagit sig att betala i enlighet med clearingavtalet. Högsta domstolen inledde med att bedöma om en sådan överenskommelse hade slutits för att därefter konstatera att det saknade betydelse, eftersom talan väsentligen avsåg ett utländskt offentligrättsligt intresse. Prövningen av överenskommelsen bör antagligen ses

---

rättegångsbalken. Rådhusrätten ansåg dock det senare vara möjligt beträffande andrahandsyrkandet.

[568] Den bulgariska staten hade till domstolen gett in ett utlåtande av Stig Jägerskiöld, som hävdade att talan, då den avsåg ett utländskt offentligrättsligt intresse, skulle ogillas och inte avvisas. I de fall avvisning skett, närmast NJA 1914 s. 409, berodde det, enligt Jägerskiöld, på talans karaktär av ett skattekrav vilket inte heller kunde prövas i domstol enligt intern rätt. Avgörandet hade därför ett begränsat prejudikatvärde. Enligt Jägerskiöld vore det då lämpligare att ogilla talan, för det fall forumstaten inte ville medverka till genomförandet av detsamma. Hans argumentation vann dock inte gehör hos Högsta domstolen.

som en del i domstolens bedömning av frågan om den ägde internationell behörighet, och inte som en prövning i sak.[569] Möjligen får man anta att domstolen, utan att uttrycka det i skälen, hade ansett sig behörig utifrån någon av grunderna i 10 kap. 3 § rättegångsbalken, men att den likväl var tvungen att undersöka talans sakliga beskaffenhet innan den tog upp saken till prövning. Det var då rimligt, om än onödigt, att inleda bedömningen utifrån kärandens påståenden rörande talans privaträttsliga beskaffenhet, dvs. att den grundade sig på ett avtal mellan den bulgariska staten och köpmannen. Sedan domstolen konstaterat att det inte fanns skäl att ifrågasätta kärandens påstående gick den dock vidare för att pröva betydelsen av svarandens invändning att talan grundade sig på utländsk offentligrättslig lagstiftning, vilket fick en behörighetsupphävande följd. Eftersom talan, enligt domstolens mening, var av offentligrättslig karaktär saknade det betydelse huruvida det fanns en överenskommelse eller inte.[570]

Vad gäller avgörandets relation till de tidigare återgivna referaten är det, som sagt, viktigt att observera att det här rörde sig om en fråga om svensk domstols internationella behörighet, och inte om en fråga om rättsverkningarna hos utländsk offentlig rätt i svensk domstol. Resonemangen i de tidigare målen är inte direkt överförbara på domstolens bedömning av dess internationella behörighet.

Då utgångspunkten för den svenska internationella behörigheten är att det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse, uttryckt i en tillräckligt stark anknytning till Sverige,[571] förefaller det mindre lämpligt att på grund av sakförhållandenas nära anknytning till ett utländskt lagland ta upp en tvist grundad på utländsk offentlig rätt till prövning i svensk domstol. Tvistens starka anknytning till det utländska laglandet, på vars offentligrättsliga lagstiftning talan också grundar sig, kan snarare tala för att det *inte* föreligger ett svenskt rättskipningsintresse och svensk internationell behörighet. Skulle däremot anknytningen till laglandet vara svagare, och anknytningen till Sverige tillräckligt stark (exempelvis genom att svaranden har tillgångar i Sverige), utgör anknytningen till utlandet i och för sig inget hinder mot att

[569] Se dock Karlgren, H. (1967), ”Svensk rättspraxis. Internationell privat-, straff- och processrätt 1961–1965”, *SvJT*, s. 514 f, som ställer sig frågande till turordningen i prövningen.

[570] Frågan om under vilka förhållanden domstolen ska pröva talans beskaffenhet, såsom eventuellt rättegångshinder i behörighetsavseende, återkommer jag till i underavsnitt 5.2.6 (Bryssel/Luganoreglerna) och 6.2.4 (svenska behörighetsnormer).

[571] Se NJA 2016 s. 779 och NJA 2017 s. 168 ”Mahr”. Se även Sinander, E. (2019), ”Svenskt rättskipningsintresse”. *SvJT*, s. 932–941. Se vidare kapitel 6, särskilt avsnitt 6.2.

svensk internationell behörighet kan föreligga. Anknytningskriteriet, som följer av NJA 1937 s. 1, är därmed inte av omedelbar relevans i de här fallen.

Högsta domstolens särskilda bedömning, i NJA 1937 s. 1, av den utländska lagstiftningens natur, med utgångspunkt i dess omfattning och syfte, är förenlig med formuleringarna i NJA 1961 s. 145. Samtidigt tillför NJA 1961 s. 145 något helt nytt i bedömning. Nämligen domstolens explicita ställningstagande till det intresse som den bulgariska statens talan avsåg att tillgodose. Talan ansågs vara av offentligrättslig karaktär eftersom den väsentligen avsåg att tillgodose ett utländskt offentligrättsligt intresse. Något sådant explicit hänsynstagande till det bakomliggande intresset återfinns inte i NJA 1937 s. 1 eller NJA 1942 s. 389, även om den utländska lagstiftningens ”omfattning och syfte” och ”natur” uppmärksammades i båda avgörandena.

Av formuleringarna i NJA 1961 s. 145 följer, för det första, att klassifikationen av det utländska anspråket ska göras enligt lex fori. Det var den svenska domstolens uppfattning att talan avsåg att tillgodose ett utländskt offentligt intresse som medförde att den skulle ses som offentligrättslig till karaktären. Det saknade därmed betydelse hur den bulgariska staten klassificerade lagstiftningen. Att köpmannen hade åtagit sig att följa lagstiftningen saknade också betydelse för klassifikationen av densamma.

För det andra följer det av NJA 1961 s. 145 att det var talans offentligrättsliga karaktär som sådan som medförde att den inte kunde prövas i svensk domstol. Talan avvisades alltså inte på grund av att det skulle stå i strid med svensk ordre public att tillgodose det utländska kravet. Att talan avser ett utländskt offentligrättsligt intresse är alltså, utifrån NJA 1961 s. 145, tillräckligt för att den inte ska kunna prövas i svensk domstol.

3.4.2.6 Utländsk valutalagstiftning och skiljeavtals giltighet enligt svensk rätt (NJA 2012 s. 790)

Högsta domstolens senaste avgörande rörande behandlingen av utländsk offentligrättslig lagstiftning, NJA 2012 s. 790, rörde frågan om ett skiljeavtal var giltigt trots att det stred mot utländsk tvingande valutalag. De resonemang domstolen förde rörande den utländska lagstiftningens rättsverkningar i svensk domstol är dock inte begränsade till frågor om en tvist är skiljedomsmässig eller inte, utan får, enligt min mening, anses vara applicerbara inom svensk internationell privat- och processrätt i allmänhet.[572]

[572] Högsta domstolen hänvisade i sammanhanget till NJA 1961 s. 145 samt Bogdans redogörelse för behandlingen av utländsk offentlig rätt i den 7:e upplagan av *Svensk internationell privat- och processrätt* (2008), s. 86 ff, samt till Pålsson, L. (1998), *Romkonventionen*, s. 120 ff, där dens. behandlar internationellt tvingande regler i utländsk rätt.

NJA 2012 s. 790. Käranden var ett ryskt bolag som drev en golfklubb i Moskva. Golfklubben hade tidigare drivits av ett ryskt joint venture-bolag, vilket grundades i dåvarande Sovjetunionen på 1980-talet genom svenskt medverkande. Joint venture-bolaget hade 1990 ingått ett låneavtal med en svensk bank. Låneavtalet innehöll, förutom en lagvalsklausul enligt vilken svensk rätt skulle tillämpas på huvudavtalet, en skiljeklausul enligt vilken alla tvister i samband med avtalet skulle lösas genom skiljeförfarande enligt Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstituts skiljedomsregler. I december 2008 påkallade banken skiljeförfarande mot det ryska bolaget (som senare förde klandertalan mot skiljedomen) med yrkande om att det ryska bolaget skulle betala ett visst kapitalbelopp jämte ränta. Bankens talan grundade sig på låneavtalet. Det ryska bolaget bestred talan och invände bl.a. att låneavtalet stred mot då gällande tvingande sovjetisk valutalagstiftning och att tvisten därför inte var skiljedomsmässig. Genom skiljedomen fann dock skiljemannen att det ryska bolaget inte hade visat att låneavtalet bröt mot den då gällande sovjetiska valutalagstiftningen, varför bankens talan vann bifall. Det ryska bolaget yrkade i Svea hovrätt att skiljedomen i första hand skulle ogiltigförklaras enligt 33 § första stycket 1 punkten lagen (1999:116) om skiljeförfarande (LSF). Som grund anförde bolaget att skiljedomen omfattade prövning av en fråga som reglerades i dels svensk, dels sovjetisk tvingande och straffsanktionerad valutalagstiftning. Frågan var därmed inte skiljedomsmässig. I andra hand yrkade bolaget att skiljedomen skulle upphävas enligt 34 § första stycket 1 alternativt 6 punkten LSF. Även i den här delen, åtminstone i förhållande till 34 § första stycket 1 punkten LSF, grundade sig bolagets talan på förekomsten av den tvingande valutalagstiftningen och skiljemannens underlåtenhet att beakta den. Hovrätten ogillade talan, dock utan att närmare ta ställning till verkningarna av den utländska valutalagen. Domen överklagades till Högsta domstolen.

Vad gäller bedömningen av en tvists skiljedomsmässighet när det tvingande inslaget består av materiella rättsregler från ett annat land konstaterade Högsta domstolen att betydelsen av de utländska reglerna inte går att formulera i en för alla fall allmän princip. Vad som, enligt Högsta domstolen, får bilda utgångspunkt för bedömningen är om reglerna uttrycker ett intresse som är begränsat till det andra landet eller om det även finns ett svenskt intresse av att reglerna upprätthålls. Saknas ett sådant svenskt intresse kan reglerna normalt inte anses påverka möjligheten att träffa en förlikning i Sverige och därmed inte heller hindra att tvistefrågan avgörs genom en skiljedom här. Reglernas verkningar kommer därmed, enligt Högsta domstolen, att variera med hänsyn till deras art och syfte och det intresse som uppbär dem. Vad särskilt gäller andra staters ekonomiskpolitiska lagstiftning är den, enligt Högsta domstolen, typiskt sett av sådan natur att den inte påverkar möjligheten att träffa en

förlikning här i landet. Här hänvisade domstolen till bland annat NJA 1961 s. 145. [573]

I sak konstaterade Högsta domstolen att det vid tillfället för avtalets ingående inte fanns några regler i svensk valutalagstiftning som tog sikte på fordringsförhållandet som sådant. De utländska valutaregler som hade åberopats i målet var inte heller av sådan art att det kunnat påverka parternas möjligheter att träffa en förlikning i Sverige. Yrkandena om ogiltighet och upphävande av skiljedomen ogillades därför även av Högsta domstolen.

Domstolens resonemang beträffande den sovjetiska valutalagstiftningens rättsverkningar i Sverige är, enligt min mening, väl förenligt med tidigare avgöranden och innehåller därutöver vissa förtydliganden. Likväl ger domen upphov till ett förhållandevis svårförutsägbart rättsläge, åtminstone i den delen det handlar om att bestämma vilka offentliga intressen i laglandet som delas av den svenska forumstaten. Viss ledning får man dock om man läser resonemanget i ljuset av de tidigare ovan refererade avgörandena.[574]

Ett viktigt påpekande från Högsta domstolen är att betydelsen av den utländska offentligrättsliga lagstiftningen måste prövas från fall till fall. Det är alltså inte möjligt att uppställa ett definitivt förbud mot att ge den utländska offentligrättsliga lagstiftningen rättsverkningar i Sverige. I stället får en mer nyanserad bedömning göras.

Utgångspunkten för bedömningen är om de utländska rättsreglerna uttrycker ett intresse som är begränsat till laglandet eller om det också finns ett motsvarande svenskt intresse av att de upprätthålls. Det tycks vara i linje med NJA 1937 s. 1 och NJA 1961 s. 145. Det avgörande är med andra ord inte om den utländska lagstiftningen, eller ett anspråk som grundar sig på den, kan karaktäriseras som utländsk offentlig rätt eller inte. Snarare blir det avgörande förhållandet vilket intresse den utländska lagstiftningen syftar till att tillgodose och i vilken utsträckning det intresset är isolerat till laglandet eller delas av den

[573] Se NJA 2012 s. 790, punkterna 12–13.

[574] Avgörandets otydlighet och eventuella konsekvenser för skiljeförfaranden som äger rum i Sverige har kritiserats i doktrinen. Se Ulrichs, L. (2012/13), ”Ny HD-dom om tillämpligheten av främmande rätt vid prövning av skiljedoms ogiltighet”, *JT*, s. 945–950. Se även Lindskog, S. (2020), *Skiljeförfarande: En kommentar*, fotnot 3577. Lindskog ställer sig frågande till om Högsta domstolens avgörande medför att utländsk rätt kan påverka en skiljedoms giltighet, trots den klara ordalydelsen i 33 § första stycket 1 p. LSF. Enligt Lindskog verkar det snarare röra sig om ett förbiseende från domstolens sida, då den fråga som diskuteras i domen främst rör skiljeavtalets giltighet. Se även Hobér, K. (2021), *International Commercial Arbitration in Sweden*, s. 108 (punkt 3.92); Sinander, E. (2022/2023), ”Statligt rättsskipningsintresse i arbetsrättsliga skiljeförfaranden – Kan efterhandskontroll ersätta undantagen för skiljedomsmässighet?”, *JT*, s. 669.

svenska forumstaten.[575] Formuleringen ”begränsat till laglandet” skulle också kunna tolkas som att det är möjligt att tillerkänna verkan åt utländsk lagstiftning som tillgodoser mer övergripande ”internationella” intressen, som delas av flera stater.[576] Det är dock en förutsättning, utifrån formuleringen i avgörandet, att intresset delas även av den svenska forumstaten.

Avgörandet ger också viss ytterligare ledning angående hur en domstol ska kunna avgöra om ett sådant ”delat intresse” är för handen. Domstolen ska nämligen beakta den utländska lagstiftningens art och syfte och det intresse som uppbär den. Även det är i linje med tidigare avgöranden och man bör kunna använda resonemangen från dem för att fylla ut resonemanget i NJA 2012 s. 790 ytterligare. Gör man det blir det tydligt att sådan lagstiftning som enbart syftar till att tillgodose utländska offentliga intressen, och som inte sammanfaller med den svenska forumstatens intressen, som regel inte bör ges rättsverkningar i Sverige. Sådan lagstiftning kan exempelvis bestå i viss valutalagstiftning, i enlighet med NJA 1961 s. 145 och NJA 2012 s. 790, eller konfiskatoriska lagar.[577] Avser lagstiftningen även att tillvarata vissa enskilda intressen, till exempel genom att förstärka partskyddet i något hänseende, kan det tala för att den utländska lagstiftningen ges rättsverkningar även i Sverige. Det verkar då inte krävas att det finns en motsvarande svensk reglering som ger uttryck för samma intresse som de utländska bestämmelserna.[578] Däremot skulle existensen av en sådan motsvarande svensk reglering, som inte är tillämplig i det aktuella fallet, utgöra ett skäl för att den utländska lagstiftningen ges rättsverkningar, i enlighet med NJA 1937 s. 1 i förening med

---

[575] Det här ligger nära den tolkning av isolationsprincipen som förespråkades av Bogdan, M. (1975), s. 26.

[576] Jfr i det här sammanhanget de hänsynstaganden som engelsk domstol tagit till intressena hos utländska ”vänligt sinnade stater” (i det engelska avgörandet *Regazzoni v K. C. Sethia* (1944) Ltd. [1957] 3 All ER 286), underavsnitt 8.3.3, och intressena hos västvärlden i relation till östblocket (i avgörandet *Borax*, BGH 21.12.1961, BGHZ 34, 169, från tysk domstol), underavsnitt 9.3.2. Se även underavsnitt 8.3.6 beträffande intresseavvägningen utifrån artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.

[577] I NJA 2012 s. 790 slår Högsta domstolen fast att utländsk ”ekonomiskpolitisk” lagstiftning som regel inte bör ges rättsverkningar i Sverige. Att säga något så bestämt är möjligen svårt eftersom den typen av reglering också kan tillgodose vissa enskilda intressen, vilket talar för att den bör ges rättsverkningar även i Sverige trots att den kan betecknas som ekonomiskpolitisk (om nu inte Högsta domstolen tillmäter begreppet en snävare innebörd). Guldklausullagstiftningen i NJA 1937 s. 1 och NJA 1937 s, 17 tillgodosåg, av allt att döma, både allmänna och enskilda intressen.

[578] Se även Lindskog, S. (2020), fotnot 975, som hävdar att det är den utländska regelns art som är bestämmande och att så länge den är betingad av ett bedömt behov av partsskydd bör den respekteras även om ett motsvarande tvingande partsskydd inte finns i svensk rätt.

NJA 2012 s. 790. Även sakförhållandenas nära anknytning till laglandet talar för att lagstiftningen bör ges genomslag.

Något krav på kongruens följer inte av NJA 2012 s. 790. Både låneavtalet och skiljeavtalet skulle i första hand regleras utifrån svensk rätt. Högsta domstolens resonemang ger inte uttryck för något principiellt hinder mot att i en sådan situation tillerkänna verkan åt viss utländsk offentligrättslig lagstiftning med tillämpningsanspråk.[579]

3.4.3 Sammanfattande anmärkningar

Isolationsprincipen bör, enligt min mening, förstås som en övergripande princip eller ”metanorm” i den svenska internationella privat- och processrätten.[580] En ”metanorm” är, enligt Högsta domstolen,

> en övergripande princip […] som ligger bakom och kan förklara olika regler i rättssystemet och som kan påverka rättstillämpningen på olika sätt, t.ex. som en faktor av betydelse när regler ska tolkas.[581]

De två uttrycken ”övergripande princip” och ”metanorm” kan alltså, enligt Högsta domstolen, användas synonymt. Såsom övergripande princip, eller metanorm, påverkar isolationsprincipen både behörighetsnormer och lagvalsnormer i den svenska internationella privat- och processrätten.[582] I behörighetshänseende kan principen ge stöd för att en talan ska avvisas på grund av dess materiella beskaffenhet – om den syftar till att genomdriva en annan stats offentliga intressen i svensk domstol. Delar den svenska forumstaten de intressen som ligger till grund för talan kan den däremot ta upp saken till prövning. På så vis kommer isolationsprincipen påverka bedömningen av om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse i förhållande till en viss tvist.[583] På motsvarande sätt får principen genomslag

---

[579] Jfr Bogdan, M. (2013), ”Svensk och EU-domstolens rättspraxis i internationell privat- och processrätt 2011–2012”, *SvJT*, s. 938.

[580] Se för samma resonemang Hellner, M. (2000), s. 99 m.v.h. Hellner diskuterar dock isolationsprincipens roll som metanorm främst i sakprövningssammanhang och inte inom den svenska internationella privat- och processrätten i allmänhet. Se underavsnitt 3.4.1 ovan.

[581] Se NJA 2019 s. 23 ”Den betalande sambon”, punkt 20.

[582] Det är tänkbart att principen kan få betydelse även för frågor om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden. Frågorna är dock undantagna från avhandlingen. Se vidare avsnitt 1.4 beträffande skälen till avgränsningen.

[583] Se vidare avsnitt 6.2.

vid sakprövningen av tvisten. Lagstiftning som tillgodoser utländska offentliga intressen kommer således inte att tillerkännas verkan i svensk domstol, om det inte ligger i den svenska forumstatens intresse.

Av de refererade avgörande framgår att isolationsprincipen medför att vissa utländska krav och rättsregler ska särbehandlas på grund av deras materiella karaktär. I doktrinen har skälen bakom särbehandlingen formulerats på olika sätt.[584] Från det ovanstående tycks det dock stå klart att det är förekomsten av ett svenskt intresse av att den utländska lagstiftningen ges genomslag, respektive avsaknaden av ett sådant intresse, som avgör hur den utländska lagstiftningen ska behandlas. I det sist refererade avgörandet, NJA 2012 s. 790, uttryckte Högsta domstolen det som att det avgörande är om lagstiftningen uttrycker ett intresse som är isolerat till de främmande laglandet eller om det också finns ett svenskt intresse av att den upprätthålls. Det rör sig alltså inte om en särskild syn på den utländska lagstiftningens eventuella territoriella begränsningar eller om att svenska myndigheter skulle bli pinsamt berörda av att behöva genomdriva den utländska lagstiftningen.[585] Inte heller handlar det om en stelbent utgångspunkt i en viss gränsdragning mellan offentlig rätt och privaträtt. Av avgörande betydelse är vilka intressen den utländska lagstiftningen avser att tillgodose och i vilken mån de delas av den svenska forumstaten.[586]

Avsaknaden av ett gemensamt intresse förklarar också svensk domstols inställning till utländska konfiskationer. Det ligger inte i den svenska forumstatens intresse att bistå konfiskationslandet med verkställandet av konfiskationen. Har den väl ägt rum har svensk domstol dock accepterat dess rättsverkningar därefter.

Vad som ligger i den svenska forumstatens intresse är vanskligt att avgöra för en domstol. I viss mån skulle det också kunna förefalla problematiskt att en nationell domstol fäller sådana närmast utrikespolitiska omdömen.[587] Ser man närmare på hur bedömningen formulerats i avgörandena ovan klarnar dock bilden något. Domstolen behöver göra en helhetsbedömning med särskilt beaktande av den utländska lagstiftningens syfte, vilka intressen som uppbär den samt bestämmelsernas art och omfattning. Om den utländska

[584] Se t.ex. Gihl, T. (1951), s. 505 (avsaknad av lagvalsregler); Hjerner, L. (1956), s. 253 (bristande förtroende i forumstaten); Dennemark, S. (1961), s. 95 (bristande förtroende i forumstaten); Bogdan, M. (1975), s. 26 (avsaknad av intresse i forumstaten).

[585] För det senare påståendet se Dennemark, S. (1961), s. 95.

[586] Se Bogdan, M. (1975), s. 26; Hellner, M. (2000), s. 240–241.

[587] Se allmänt Dodge, W. (2002), ”Breaking the Public Law-Taboo”, *Harvard International Law Journal*, s. 224 ff. Se även vidare underavsnitt 8.3.6.

lagstiftningen syftar till att tillgodose en främmande stats intressen bör den som utgångspunkt inte upprätthållas i svensk domstol, om det utländska intresset inte sammanfaller med ett svenskt intresse. I övrigt finns det en möjlighet att upprätthålla den utländska lagstiftningen i situationer då den också avser att tillgodose enskilda intressen, till exempel genom att åstadkomma ett visst partsskydd. Det verkar inte krävas att det finns motsvarande svenska tvingande bestämmelser avsedda att skapa samma skydd. Att det finns sådana bestämmelser, som dock inte är tillämpliga i det aktuella fallet, verkar däremot tala för att det finns ett svenskt intresse av att den utländska lagstiftningen upprätthålls. I NJA 1937 s. 1 kom det till uttryck i domstolens konstaterande att, eftersom den svenska guldklausullagstiftningen inte var tillämplig i målet, det fanns en risk för att förhållandena förblev oreglerade om den amerikanska lagstiftningen inte gavs rättsverkningar i svensk domstol.

Eftersom isolationsprincipen fäster stor vikt vid de intressen som kommer till uttryck i en viss lagstiftning, och krav som grundar sig på sådan lagstiftning, ger den upphov till ett svårförutsebart rättsläge. Ett stort ansvar läggs på den domstol som har att ta ställning till frågan, då den i praktiken får uttala sig om vad som ligger i den svenska forumstatens intresse.[588]

Som kommer att framgå av avhandlingens resterande kapitel är utrymmet för isolationsprincipen tämligen begränsat på grund av den unionsrättsliga internationella privat- och processrättens företräde. Isolationsprincipen kan dock alltjämt ha viss betydelse för behandlingen av utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning i svensk domstol. I behörighetssammanhang skulle principen kunna få viss betydelse som en del i bedömningen av om det finns ett svenskt rättskipningsintresse när Bryssel/Luganoreglerna inte är tillämpliga.[589] Därtill kommer liknande hänsynstaganden till uttryck i den intresseavvägning som domstolen ska göra enligt artikel 9 (3) i Rom I-

[588] Här kan det vara värt att nämna att i frågor som uppkommer hos en statlig myndighet och har betydelse för förhållandet till en annan stat eller till en mellanfolklig organisation ska chefen för Utrikesdepartementet underrättas, i enlighet med 10 kap. 13 § regeringsformen. Underrättelseskyldigheten kan uppkomma även hos domstol, se NJA 1998 C 44 där Högsta domstolen gjorde en sådan underrättelse ”varefter företrädare för departementet för domstolen redogjorde för departementets bedömning”. Skyldigheten inträder när frågan ”uppkommer”, dvs. innan myndigheten tar ställning till frågan. Det krävs sannolikt att det rör sig om en fråga av en viss utrikespolitisk dignitet, och inte enbart ”vardagsumgänget” mellan svenska och utländska myndigheter, se vidare Holmberg m.fl. (2019), *Grundlagarna* (JUNO), 10 kap. 13 § regeringsformen.

[589] Se vidare kapitel 6.

förordningen när den avgör om den ska tillerkänna verkan åt utländska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler.[590]

[590] Se vidare kapitel 8, särskilt avsnitt 8.3 och 8.4.

II Domstols behörighet

4 Allmänna utgångspunkter för svensk internationell behörighet i kommersiella avtalstvister

4.1 Inledning

I det här kapitlet behandlar jag, på ett mer övergripande plan, de centrala regelverk som svensk domstol har att utgå från när den ska ta ställning till sin behörighet i kommersiella avtalstvister med internationell anknytning. Avsnitt 4.2 behandlar Bryssel I-förordningen, avsnitt 4.3 Luganokonventionen och avsnitt 4.4 de svenska behörighetsnormer som domstolen får söka ledning i när en talan inte omfattas av Bryssel/Luganoreglerna. I avsnitt 4.5 redogör jag för de normer som reglerar främmande staters immunitet i svensk domstol. Kapitlet utgör en introduktion till de regelverk som ligger till grund för den fortsatta undersökningen i den här delen av avhandlingen (kapitel 5 och 6).

4.2 Bryssel I-förordningen och dess tillämplighet på privaträttens område

4.2.1 Allmänt om Bryssel I-förordningen och EU-domstolens tolkning av förordningen

Utgångspunkten för prövningen om svensk internationell behörighet föreligger i förmögenhetsrättsliga mål är Bryssel I-förordningen. I egenskap av unionsrättsakt äger den företräde framför nationell rätt och som förordning är

den direkt tillämplig i medlemsstaterna.[591] I vissa fall äger dock specialkonventioner företräde.[592]

Nuvarande 2012 års Bryssel I-förordning[593] är tillämplig på rättsliga förfaranden som inletts och avgöranden som meddelats från och med den 10 januari 2015.[594] Vid sitt ikraftträdande ersatte den 2000 års Bryssel I-förordning, vilken, i sin tur, när den trädde kraft den 1 mars 2002 hade ersatt den tidigare gällande 1968 års Brysselkonvention. Brysselkonventionen inkorporerades med svensk rätt genom lagen (1998:358) om Brysselkonventionen (med konventionen och 1971 års protokoll som bilaga). Även om Brysselkonventionen inte var en produkt av lagstiftningsarbetet inom dåvarande EEG kom den i praktiken att tillämpas som en gemenskapsakt, eftersom samtliga dåvarande medlemsstater anslöt sig till konventionen. EU-domstolen gavs också behörighet, genom ett protokoll till konventionen 1971 (Luxemburgprotokollet), att tolka konventionens bestämmelser med bindande verkan för konventionsstaterna.[595] Tolkningsuppdraget omfattade också de ändringar som infördes genom tillträdeskonventionerna 1978, 1982, 1989 och 1996.[596] I och med antagandet av 2000 års Bryssel I-förordning fastslog

[591] Se artikel 288 FEUF.

[592] Det följer av artikel 71 i Bryssel I-förordningen. En motsvarande bestämmelse återfinns i artikel 67 i Luganokonventionen. Viktiga specialkonventioner finns inte minst på transporträttens område, exempelvis 1999 års Montrealkonvention om vissa enhetliga regler för internationella lufttransporter och 1956 års konvention om fraktavtalet vid internationell godsbefordran på väg (CMR-konventionen). Se Mankowski, P. (2023), ”Article 71”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European commentaries on private international law (ECPIL): Brussels Ibis Regulation*, s. 1012–1037. (punkterna 39–40 innehåller en förteckning över relevanta specialkonventioner); Pålsson/Hellner (2023), *Europeisk internationell civilprocessrätt*, s. 90–97.

[593] Förordning har ändrats för att ta hänsyn till de unionsrättsliga reglerna om ett enhetligt patentskydd, se Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 542/2014 av den 15 maj 2014 om ändring av förordning (EU) nr 1215/2012 beträffande de regler som ska tillämpas vad gäller den enhetliga patentdomstolen och Beneluxdomstolen, EUT L 163, 29.5.2014, s. 1–4.

[594] Se artikel 66 (1) i Bryssel I-förordningen.

[595] Se protokoll om domstolens tolkning av konventionen den 27 september 1968 om domstolens behörighet och om verkställighet av avgöranden på privaträttens område, EGT L 204, 02.08.1975 s. 28–31. Protokollet trädde i kraft den 1 september 1975.

[596] Se 78/884/EEC tillträdeskonvention avseende Kungariket Danmarks, Republiken Irlands och Förenade kungariket Storbritannien och Nordirlands anslutning till konventionen, EGT L 304, 30.10.1978, s. 1; 82/972/EEC tillträdeskonvention avseende Republiken Greklands anslutning till konventionen, EGT L 388, 31.12.1982, s. 1; 89/535/EEC tillträdeskonvention avseende Kungariket Spaniens och Republiken Portugals anslutning till konventionen, EGT L 285, 3.10.1989, s. 1; 97/C 15/01 tillträdeskonvention avseende Republiken Österrikes,

unionslagstiftaren att den tolkningspraxis EU-domstolen utvecklat beträffande innebörden hos konventionens regler, skulle vara vägledande också vid tillämpningen och tolkningen av motsvarande bestämmelser i förordningen.[597] Unionslagstiftaren utsträckte sedermera tolkningsharmonin till att omfatta även 2012 års Bryssel I-förordning.[598] Det innebär att avgöranden rörande tolkningen av Brysselkonventionen alltjämt kan ha betydelse för tolkningen av nuvarande Bryssel I-förordningen, i den utsträckning bestämmelserna inte har ändrats. EU-domstolen har idag sista ordet beträffande tolkningen av Bryssel I-förordningens bestämmelser inom ramen för sin behörighet att avge förhandsavgöranden enligt artikel 267 FEUF.

Ett förhållande som är viktigt för förståelsen av nuvarande Bryssel I-förordningens regler och systematik är att Brysselkonventionen, som ligger till grund för förordningen, utgör en *dubbla konvention*, dvs. den reglerar direkt både frågor om internationell behörighet och frågor om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden. På det viset skapade konventionen vid sin tillkomst ett enhetligt system med direkta behörighetsregler och regler om erkännande och verkställighet av avgöranden meddelade med stöd av behörighetsreglerna. Så är inte fallet med *enkla konventioner*, som endast reglerar frågan om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden direkt, medan behörighetsfrågan regleras indirekt genom att konventionen endast erkänner avgöranden som meddelats med stöd av vissa behörighetsgrunder.[599] Även Bryssel I-förordningen skapar i dag ett enhetligt system med behörighetsregler och regler om erkännande och verkställighet av avgöranden meddelade i medlemsstaternas domstolar.

Republiken Finlands och Kungariket Sveriges tillträde till konventionen, EGT C 15, 15.01.1997, s. 1.

[597] Se skäl 19 till 2000 års Bryssel I-förordning. EU-domstolen har också konkretiserat tolkningsharmonin genom sin praxis. Se t.ex. *Apostolides*, C-420/07, EU:C:2009:271, punkt 41; *Draka NK Cables m.fl.*, C-167/08, EU:C:2009:263, punkt 20; *German Graphics Graphische Maschinen*, C-292/08, EU:C:2009:544, punkt 27; *Realchemie Nederlanden*, C-406/09, EU:C:2011:668, punkt 38; *Mahamdia* C-154/11, EU:C:2012:491, punkt 47; *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228, punkt 31; *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545, punkt 32; *Schneider*, C-386/12, EU:C:2013:633, punkt 21; *Brogsitter*, C-548/12, EU:C:2014:148, punkt 19; *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 25; *Universal Music International Holding*, C-12/15, EU:C:2016:449, punkt 22.

[598] Se skäl 34 till 2012 års Bryssel I-förordning. Se även *Schmidt*, C-417/15, EU:C:2016:881, punkt 26; *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193, punkterna 28 och 31; *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911, punkt 31; *Gradbeništvo Korana*, C-579/17, EU:C:2019:162, punkt 45.

[599] Se t.ex. 2019 års Haagkonvention om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden på privaträttens område. För en diskussion om direkta och indirekta behörighetsregler, samt enkla och dubbla konventioner, se Pålsson/Hellner (2023), s. 34 f m.v.h.

Reglerna om internationell behörighet gäller även när det är fråga om tvister med anknytningar endast till en medlemsstat och en icke-medlemsstat (dvs. det krävs inte för förordningens tillämplighet att det rör sig om en EU-intern tvist).[600] Förordningen är därmed som regel tillämplig när svaranden har hemvist i en medlemsstat även om käranden har hemvist i en icke-medlemsstat. Parternas medborgarskap är irrelevant för förordningens tillämplighet.[601] I vissa fall föreskriver också förordningens regler direkt att den kan tillämpas även i förhållande till en svarande med hemvist utanför EU (se artiklarna 18 (1) om konsumenters möjlighet att väcka talan vid sin hemvistort mot en näringsidkare, oberoende av var den senare har sitt hemvist, och artikel 21 (2) om samma möjlighet för en arbetstagare), under den förutsättningen att käranden har hemvist i en medlemsstat. Därutöver är förordningen i vissa fall tillämplig oberoende av var någon av parterna har hemvist (se de exklusiva behörighetsgrunderna i artikel 24 och den avtalsgrundade behörigheten enligt artikel 25, vilka inte tar någon hänsyn till var parterna har hemvist).[602]

Beträffande bestämmelserna om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden krävs det, för förordningens tillämplighet, att avgörandet meddelats av en domstol i en medlemsstat. Det är dock inte nödvändigt att domstolen i ursprungslandet grundat sin behörighet på förordningens bestämmelser när den meddelat avgörandet, utan förordningens reglering om erkännande och verkställighet är tillämplig även när domstolen grundat sin behörighet på nationella bestämmelser.[603] Domen måste dock i materiellt hänseende omfattas av förordningens tillämpningsområde.

Bryssel I-förordningen har flera syften, vilka framgår av skälen till förordningen och utkristalliseras ytterligare av EU-domstolens praxis. EU-domstolen har, i förhållande till 2000 års Bryssel I-förordning (och 1968 års Brysselkonvention), formulerat förordningens syften som ”fri rörlighet för domar på privaträttens område, förutsebarhet vad gäller vilken domstol som är behörig och därmed rättssäkerhet för enskilda, god rättskipning, minimerad risk för samtidiga förfaranden samt ömsesidigt förtroende mellan de

[600] Se *Owusu*, C-281/02, EU:C:2005:120, punkterna 23–35. Se även *Rich*, C-190/89, EU:C:1991:319, och *Tatry*, C-406/92, EU:C:1994:400, i vilka EU-domstolen konstaterade att Brysselkonventionen var tillämplig när sökanden hade hemvist i tredjeland och svaranden hade hemvist i en konventionsstat.

[601] Se artikel 4 (2) i Bryssel I-förordningen.

[602] Se även artikel 6 (1) i Bryssel I-förordningen.

[603] Se skäl 27 samt artiklarna 36 och 39 i Bryssel I-förordningen. Se även Pålsson/Hellner (2023), s. 375.

rättsvårdande myndigheterna inom unionen".[604] De här syftena finns kvar, och har också förstärkts (genom exempelvis avskaffandet av exekvaturförfarandet), i 2012 års Bryssel I-förordning.[605] Därutöver har 2012 års Bryssel I-förordning också som syfte att främja effektiviteten hos avtal om val av domstol.[606] Den bakomliggande utgångspunkten för förordningen är att skillnader mellan medlemsstaternas rättssystem vad gäller regleringen av internationell behörighet och erkännande och verkställighet av utländska avgöranden förhindrar det rättsliga samarbetet inom unionen och den inre marknadens funktion. Den fria rörligheten för avgöranden ska således i förlängningen främja upprättandet av och funktionen hos den inre marknaden.[607]

Av stor vikt ända sedan antagandet av 1968 års Brysselkonvention, för att regelverket ska fungera ändamålsenligt, är att bestämmelserna ges en självständig och enhetlig tolkning i samtliga medlemsstater.[608] I sista hand är det EU-domstolen som avgör hur förordningens bestämmelser ska tolkas.[609] Vid tolkningen av Bryssel I-förordningen (både den nuvarande och de instrument den ersatt) har EU-domstolen i första hand utgått från ordalydelsen i den bestämmelse som ska tolkas.[610] I doktrinen har man dock påpekat att EU-domstolen som regel valt i förhållande till unionsrätten integrationsvänliga

[604] *TNT Express Nederland*, C-533/08, EU:C:2010:243, punkt 49. Domstolen hänvisade i det här sammanhanget till skäl 6, 11, 12 och 15 till 2000 års Bryssel I-förordning.

[605] Se skäl 1, 6, 15, 16, 21 och 26 till 2012 års Bryssel I-förordning.

[606] Se skäl 22 till 2012 års Bryssel I-förordning.

[607] Se skäl 3 och 4 till 2012 års Bryssel I-förordning. Det följer också av artikel 81 FEUF, som stadgar att Europaparlamentet och rådet inom det civilrättsliga samarbetet får lagstifta för att främja förverkligandet av den inre marknaden. Bryssel I-förordningen utgör ett led i det civilrättsliga samarbetet inom unionen, vilket framgår av skäl 5 till 2012 års Bryssel I-förordning.

[608] 1969 års Wienkonvention om traktaträtten är inte av direkt relevans för tolkningen av Bryssel I-förordningen. Däremot kan den sägas ha indirekt betydelse då den alltjämt är av relevans för tolkningen av 1968 års Brysselkonvention, se EU-domstolens avgörande i *Weber*, C-37/00, EU:C:2002:122, punkt 29.

[609] Samtliga domstolar i medlemsstaterna kan begära förhandsavgöranden beträffande tolkningen av förordningen med stöd av artikel 267 FEUF. Sistainstansdomstolar har en skyldighet att begära förhandsavgöranden när det är oklart hur förordningens bestämmelser ska tolkas. Se vidare *CILFIT*, 283/81, EU:C:1982:335, beträffande under vilka förhållanden sistainstansdomstolens skyldighet aktualiseras.

[610] Se för den här iakttagelsen Pålsson/Hellner (2023), s. 45 m.v.h.

lösningar, för att värna om rättsenheten inom gemenskapen och främja förordningens syften.[611]

Ett tydligt tecken på det syftesfrämjande, och integrationsvänliga, förhållningssätt som EU-domstolen har vid tolkningen av Bryssel I-förordningen är användningen av EU-autonoma eller självständigt definierade begrepp. Domstolen har ansett det nödvändigt att, när ett rättsligt begrepp i förordningen har motsvarigheter i medlemsstaternas nationella rättssystem, det unionsrättsliga begreppet ges en självständig betydelse, med hänsyn till förordningens syfte och systematik och utan ledning i någon specifik nationell rättsordning, för att förordningens rättigheter och skyldigheter ska vara likvärdiga i varje medlemsstat och för alla enskilda.[612] Den autonoma tolkningsmetoden har varit dominerande men inte allenarådande vid tolkningen av förordningen. I sitt första avgörande rörande 1968 års Brysselkonvention konstaterade EU-domstolen att en autonom tolkning och en tolkning i enlighet med den nationella rättsordning som i ett givet fall pekas ut av domstolslandets lagvalsregler inte behöver utesluta varandra.[613] Vid den här tidpunkten var domstolen av uppfattningen att valet av tolkningsmetod fick göras med hänsyn till varje specifik bestämmelse i dåvarande konventionen, även om den antydde att den autonoma tolkningen borde gälla i merparten av

---

[611] Se t.ex. Magnus, U. (2023), ”Introduction”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Brussels Ibis Regulation*, s. 39–42 (punkterna 93–97); Hartley, T. (2023), *Civil Jurisdiction and Judgments in Europe: The Brussels I Regulation, the Lugano Convention, and the Hague Choice of Court Convention*, s. 14 (punkt 1.41); Pålsson/Hellner (2023), s. 43, angående företrädet för en självständig tolkning av begreppen som kommer till uttryck i förordningen;

[612] Se t.ex. *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 3 (avseende privaträttens område i artikel 1 (1)) (se även vidare underavsnitt 4.2.2 och avsnitt 5.2); *Falco Privatstiftung*, C-533/07, EU:C:2009:257, punkt 20 (avseende ”utförande av tjänst” i nuvarande artikel 7 (1) (b) andra strecksatsen); *Bolagsupplysningen*, C-194/16, EU:C:2017:766, punkt 25 med vidare hänvisningar (avseende behörighetsbestämmelsen om skadestånd utanför avtalsförhållande i nuvarande artikel 7 (2)); *Pammer & Hotel Alpenhof*, C-585/08 och C-144/09, EU:C:2010:740, punkterna 43 och 55 (beträffande tolkningen av nuvarande artikel 17); *Reichert*, C-115/88, EU:C:1990:3, punkt 8 med vidare hänvisningar (avseende nuvarande artikel 24 (1) och innebörden hos sakrätt i fast egendom).

[613] Se *Industrie Tessili Italiana Como*, 12/76, EU:C:1976:133, punkterna 10–11, där EU-domstolen slog fast att nuvarande artikel 7 (1) (a) ska tolkas i enlighet med det nationella rättssystem som pekas ut av domstolslandets lagvalsregler. Tolkningen av nuvarande artikel 7 (1) (a) enligt nationell rätt har gett upphov till en rad tillämpningssvårigheter, vilket föranledde tillkomsten av nuvarande artikel 7 (1) (b). Problemen är dock, även efter ändringen, långt ifrån lösta, se t.ex. Bogdan, M. (2017b), ”Något om avtalsstatutets roll för fastställande av uppfyllelseort enligt Bryssel 1a-förordningens artikel 7(1)(b)”, I: Flodgren/Nyström/Arvidsson (red.), *Modern Affärsrätt*, s. 87–99.

fallen.[614] Därefter har EU-domstolen i sin tolkningspraxis alltmer rört sig mot att ensidigt premiera den autonoma tolkningsmetoden.[615] Domstolen har uttryckt att en autonom tolkning krävs för att säkerställa förordningens fulla genomslag inom unionen och förhindra att en mängd domstolar blir behöriga att pröva en och samma tvist.[616] Skälen bakom den autonoma tolkningsmetoden får anses ha stärkts än mer sedan Brysselkonventionen ersattes av Bryssel I-förordningen, eftersom den senare utgör ett sekundärrättsligt unionsinstrument, i förhållande till vilket EU-domstolens tolkningsföreträde är än tydligare.[617] Huvudregeln är därmed att förordningens begrepp ska ges en självständig innebörd, oberoende av innebörden hos motsvarande begrepp i de rättsordningar som aktualiseras i en viss tvist. Möjligheterna att tolka förordningens begrepp utifrån den rättsordning som pekas ut av den nationella domstolens lagvalsregler utgör numera ett undantag.[618]

EU-domstolen har också vid flertalet tillfällen låtit den autonoma tolkningen av förordningens (och tidigare konventionens) begrepp färgas av innebörden hos samma eller besläktade begrepp inom andra områden av unionsrätten.[619]

---

[614] Se *Industrie Tessili Italiana Como*, 12/76, EU:C:1976:133, punkt 11.

[615] Se *Mulox*, C-125/92, EU:C:1993:306, punkterna 10–14, dock med viss reservation för avgörandet i *Industrie Tessili Italiana Como,* 12/76, EU:C:1976:133, som motiverades av rättsolikheterna i olika konventionsstater beträffande regleringen av det aktuella köpavtalet.

[616] Se *Mulox,* C-125/92, EU:C:1993:306, punkt 11. Det framgår även tydligt i EU-domstolens tolkning av Bryssel II-förordningen. I t.ex. *A*, C-523/07, EU:C:2009:225, punkt 34, konstaterade EU-domstolen att huvudregeln är att unionsrättsliga bestämmelser som inte innehåller en uttrycklig hänvisning till medlemsstaternas rättsordningar ska ges en självständig betydelse.

[617] Se *Pammer & Hotel Alpenhof,* C-585/08 och C-144/09, EU:C:2010:740, punkt 55. Se även Magnus, U. (2023), s. 41 (punkt 95); Pålsson/Hellner (2023), s. 43.

[618] Ett möjligt undantag till den autonoma tolkningen skulle, tillsammans med artikel 7 (1) (a), kunna vara begreppet fast egendom i artikel 24. Det är i många fall lämpligt att vad som utgör fast egendom bestäms enligt lagen på orten där fastigheten är belägen. I annat fall skulle den exklusiva behörighet som ges åt fastighetslandet urholkas. Samtidigt är en definition enligt lex rei sitae inte helt problemfri, då den i behörighetssammanhang kan ge upphov till negativa kompetenskonflikter (när fastighetslandet inte betraktar den omtvistade egendomen som fast egendom, och ingen annan anknytning till landet föreligger, samtidigt som domstolslandet betraktar egendomen som fast egendom och avvisar talan som en följd av fastighetslandets exklusiva behörighet). Se för en svensk lösning på problematiken NJA 1985 s. 823. NJA 1985 s. 823 berörs även i underavsnitt 6.2.1.

[619] Se t.ex. *Arcado*, 9/87, EU:C:1988:127, punkt 14, där EU-domstolen hänvisade till rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter, EGT L 382, 31.12.1986, s. 17–21 (handelsagentdirektivet), vid kvalifikationen av en handelsagents ersättningsanspråk mot

På det viset har förordningen, och dess syften, placerats in i en vidare unionsrättslig systematik.[620] Samtidigt har inordningen i unionsrättens systematik inte tagits alltför långt av domstolen, möjligen på grund av att den tolkningspraxis som utvecklas beträffande förordningen också blir vägledande för tolkningen av Luganokonventionen, även för de icke-medlemsstater som är anslutna till konventionen (Island, Norge och Schweiz).[621]

Med det sagt brukar EU-domstolen i många fall också försöka härleda *allmänna principer* ur medlemsstaternas nationella rättsordningar, till ledning för hur den autonoma unionsrättsliga innebörden av ett visst begrepp ska formuleras.[622] Tanken är alltså inte att innebörden hos de begrepp som används i förordningen ska vara helt frikopplad från medlemsstaternas rättsordningar. För att komma fram till vilka de allmänna principerna är använder EU-domstolen en komparativ metod, ofta utan att redogöra för komparationens

---

huvudmannen; *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkt 43–45, där EU-domstolen utgick från förordning nr 1408/71 om samordning av de nationella lagstiftningarna om social trygghet för att tolka begreppet social trygghet i nuvarande artikel 1 (2) (c) i Bryssel I-förordningen; *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144, punkt 24 där EU-domstolen hänvisade till sin praxis (*Lawrie-Blum*, 66/85, EU:C:1986:284) rörande tolkningen av artikel 48 EEG-fördraget (nuvarande artikel 45 FEUF) om fri rörlighet för arbetstagare och undantaget beträffande offentligt anställda, för att avgöra om en lärare utövade offentliga maktbefogenheter i förordningens mening. I senare praxis kan nämnas, inom avhandlingens undersökningsområde, *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 50, där EU-domstolen ”vid en vidare systematisk tolkning” hänvisade till sin praxis rörande etableringsfriheten inom unionen enligt artikel 51 FEUF för att avgöra om certifieringsverksamhet som bedrivs av ett certifieringsorgan utgör ett utövande av offentliga maktbefogenheter i förordningens mening. Se vidare underavsnitt 5.2.3.

[620] Se formuleringen i *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 50.

[621] Se Protokoll 2 till 2007 års Luganokonvention, EUT L 339, 21.12.2007, s. 27. Se även EU-domstolens avgörande i *Kainz*, C-45/13, EU:C:2014:7, punkt 20, där domstolen tog avstånd från att söka ledning i Rom II-förordningen vid tolkningen av Bryssel I-förordningen. I andra fall har domstolen dock inte varit lika återhållsam i det här avseendet, se t.ex. de förenade målen *Pammer & Hotel Alpenhof,* C-585/08 och C-144/09, EU:C:2010:740, punkterna 36–43, där domstolen tog hänsyn både till Rom I-förordningen och annan sekundärrätt vid tolkningen av transportavtal avseende en kombination av resa och inkvartering till ett gemensamt pris (paketresa).

[622] Se t.ex. formuleringen i *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 3: ”ett autonomt begrepp som skall tolkas med hänsyn till å ena sidan konventionens syfte och uppbyggnad, och å andra sidan de allmänna principer som gemensamt kan härledas ur de nationella rättsordningarna som helhet”. Samma vaga formulering, med vissa mindre variationer som saknar relevans, har upprepats i senare avgörande. Jfr Rogerson/Mankowski (2023), ”Scope and Definitions (Art. 1 – Art. 3)”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Brussels Ibis Regulation*, s. 56–57 (punkterna 9–11). Se vidare avsnitt 5.2.

resultat explicit (och ofta begränsat till de medlemsstater som engagerar sig i förfarandet).[623] På det sättet kan EU-domstolen finna gemensamma nämnare, uttryckta i medlemsstaternas nationella rättsordningar och utforma sin självständiga tolkning i enlighet därmed, alternativt slå fast att de nationella rättsordningarna skiljer sig åt så markant att något självständig tolkning inte är möjlig. Domstolen gör här en avvägning mellan önskan att främja den rättsliga integrationen inom unionen och medlemsstaternas rättsliga integritet. Som jag konstaterade tidigare i det här avsnittet förefaller dock integrationsönskan väga tyngst i många fall. Det syns, inte minst, vid domstolen tolkning av förordningens materiella tillämpningsområde.[624]

För svenskt vidkommande kompletteras Bryssel I-förordningen, liksom Luganokonvention, av lagen (2014:912) med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden (kompletteringslagen). I behörighetshänseende stadgar 2 § kompletteringslagen att Stockholms tingsrätt ska vara behörig domstol, om det finns svensk internationell behörighet enligt en unionsrättsakt eller ett internationellt instrument som omfattas av lagen men det saknas en lokalt behörig domstol. I övrigt innehåller lagen bestämmelser som kompletterar instrumentens regler om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden.[625]

[623] Hänvisningen till allmänna principer som går att härleda ur de samlade medlemsstaternas nationella rättssystem förekommer regelmässigt vid EU-domstolens tolkning av privaträttens område i artikel 1 (1), se t.ex. *LTU,* 29/76, EU:C:1976:137, punkt 3, samt vidare redogörelsen för EU-domstolens tolkningspraxis rörande begreppet nedan. Hänvisningen förekommer dock även i andra sammanhang, se t.ex. *Duijnstee*, 288/82, EU:C:1983:326, punkt 17 avseende tolkningen av ”registrering eller giltighet av patent” enligt nuvarande artikel 24 (4) i Bryssel I-förordningen. I vissa fall har den komparativa undersökningen varit mer explicit och också resulterat i att EU-domstolen valt att inte fastställa en självständig innebörd för ett visst begrepp i förordningen, se t.ex. det tidigare nämnda *Industrie Tessili Italiana Como,* 12/76, EU:C:1976:133.

[624] Se underavsnitt 5.2.4.

[625] Se även förordning (2014:1517) om erkännande och verkställighet av vissa utländska avgöranden på privaträttens område.

4.2.2 Privaträttens område som Bryssel I-förordningens materiella tillämpningsområde

Artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen har följande lydelse:

> Denna förordning är tillämplig på privaträttens område, oberoende av vilket slag av domstol det är fråga om. Den omfattar i synnerhet inte skattefrågor, tullfrågor eller förvaltningsrättsliga frågor eller statens ansvar för handlingar eller underlåtenhet vid utövandet av offentliga maktbefogenheter (*acta jure imperii*).

Bestämmelsen är av avgörande betydelse, då den bestämmer gränserna för förordningens materiella tillämpningsområde.[626] Begreppet privaträttens område (eng. *civil and commercial matters*, fra. *matière civile ou commerciale*, tys. *Zivil- und Handelssachen*) är tänkt att till sin innebörd utesluta tvister rörande offentligrättsliga frågor från förordningens tillämpningsområde och begränsa det till vissa privaträttsliga tvister.[627] Begreppet som sådant definieras inte i förordningen, utan har lämnats åt EU-domstolen för att få sin innebörd. Den uppräkning av olika frågor som finns i bestämmelsen – skattefrågor, tullfrågor, förvaltningsrättsliga frågor – ska inte ses som en uttömmande uppräkning utan endast som en exemplifiering av frågor vilka som utgångspunkt är uteslutna.[628] Det sista undantaget – statens ansvar för handlingar eller underlåtenhet vid utövande av offentliga maktbefogenheter (acta jure imperii) – utgör en nyhet i 2012 års Bryssel I-förordning i förhållande till de äldre instrumenten. Samma formulering hade dock redan antagits i andra

[626] Det materiella tillämpningsområdet ska skiljas från förordningens geografiska tillämpningsområde (för svenskt vidkommande tillämpas förordningen på svenskt territorium i dess helhet), personella tillämpningsområde (förenklat kan sägas att förordningen alltid är tillämplig på personer med hemvist i en medlemsstat) och dess temporala tillämpningsområde (som utgångspunkt är förordningen tillämplig på förfaranden som inletts eller avgöranden som meddelats från och med den 10 januari 2015). Se Magnus, U. (2023), s. 26–36 (punkterna 42–90); Hartley, T. (2023), s. 21–48; Pålsson/Hellner (2023), s. 48–81.

[627] Se Schlosser-rapporten, s. 82.

[628] EU-domstolen har dock konstaterat att både tullrelaterade och skatterelaterade frågor kan omfattas av begreppet privaträttens område, så länge tvisten inte rör en myndighets utövande av offentliga maktbefogenheter. Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, och *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545. I båda målen grundade sig käromålen på civilrättsliga regler (rörande borgen respektive utomobligatoriskt skadestånd), men de ursprungliga fordringarna hade sin grund i eller var nära knutna till tull- och skatteföreskrifter.

unionsrättsliga instrument inom det civilrättsliga samarbetet[629] och genom EU-domstolens praxis[630] avseende 1968 års Brysselkonvention och 2000 års Bryssel I-förordning.

Begreppet privaträttens område återkommer i ett antal andra unionsrättsliga instrument (även om den svenska språkversionen av förordningen fördunklar det något, se nedan i det här avsnittet). Så har exempelvis Rom I- och Rom II-förordningarna getts samma materiella tillämpningsområden som förordningen, likaså delgivningsförordningen och småmålsförordningen.[631] Man kan därför numera tala om privaträttens område som ett unionsrättsligt begrepp, även om det kommer till uttryck med delvis olika termer i de olika instrumenten beroende på deras respektive syften.[632]

Den svenska språkversionen av Bryssel I-förordningen antyder möjligen att förordningen har ett vidare tillämpningsområde än vad som faktiskt är fallet. Privaträttens område förefaller peka ut hela privaträtten, och inte enbart dess förmögenhetsrättsliga delar. I andra unionsförordningar inom det civilrättsliga samarbetet har en annan formulering valts i den svenska språkversionen, nämligen ”civil eller kommersiell natur”[633], vilket bättre överensstämmer med övriga språkversioner av Bryssel I-förordningen. Privaträttens område ska förstås på samma sätt, dvs. som en förmögenhetsrättslig underkategori till

[629] Se t.ex. artikel 1(1) i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2020/1784 av den 25 november 2020 om delgivning i medlemsstaterna av rättegångshandlingar och andra handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur (delgivning av handlingar) (omarbetning), EUT L 405, 02/12/2020, s. 40–78 (delgivningsförordningen), som ersatt den äldre delgivningsförordningen; artikel 2 (1) i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 av den 11 juli 2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande, EUT L 199, 31.7.2007, s. 1–22 (småmålsförordningen).

[630] Se *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102 (vilket rörde tolkningen av artikel 1 (1) och privaträttens område i 1968 års Brysselkonvention). Att krav som grundar sig på en stats höghetshandlingar, såsom att uppfylla sina folkrättsliga förpliktelser att hålla ett internationellt farvatten framkomligt, är undantagna från förordningens tillämpningsområde etablerades redan i domstolens tidiga praxis rörande Brysselkonventionen, se *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291. Se vidare underavsnitt 5.2.2 och 5.2.3.

[631] Se t.ex. artikel 1 (1) i Rom I-förordningen, artikel 1 (1) i Rom II-förordningen, artikel 1 (1) i delgivningsförordningen och artikel 2 (1) i småmålsförordningen. Se underavsnitt 7.3.1 beträffande det materiella tillämpningsområdet för Rom I-förordningen.

[632] Se EU-domstolens resonemang i *Generalno konsulstvo na Republika Bulgaria*, C-280/20, EU:C:2021:443, punkt 32 m.v.h., där domstolen konstaterade att likvärdiga begrepp i förordningar inom det civilrättsliga samarbetet ska harmoniseras. Att tolkningen av begreppet privaträttens område i viss mån kan variera beroende på syftet med det aktuella unionsinstrumentet framgår av domstolens avgörande i *Fahnenbrock m.fl.*, C-226/13, C-245/13, C-247/13 och C-578/13, EU:C:2015:383. Se även Basedow, J. (2007).

[633] Se t.ex. artikel 1 (1) i delgivningsförordningen.

privaträtten. De gränsdragningsfrågor som kan uppkomma vid tillämpningen av förordningen rör alltså främst gränsen mellan offentligrättsligt präglade tvister och förmögenhetsrättsliga tvister, och inte en mer allmän avgränsning av privaträtten i förhållande till den offentliga rätten. Utifrån hur artikel 1 i förordningen är konstruerad verkar det dock i princip krävas att domstolen först konstaterar att talan faller inom privaträttens område enligt artikel 1 (1) och därefter undersöker om ett undantag enligt 1 (2) är för handen. Det skulle möjligen tala för att privaträttens område ändå är ett vidare begrepp, omfattande hela privaträtten.[634] Att förordningen tidigare även omfattade frågor om underhåll talar också för att privaträttens område inte endast avser rent förmögenhetsrättsliga förhållanden. På grund av undantagen i artikel 1 (2) är det likväl endast sådana förhållanden som omfattas.

Av artikel 1 (2) följer att vissa områden är undantagna från förordningens tillämpningsområde, även om de är privaträttsliga till sin natur (nämligen fysiska personers rättsliga status, rättskapacitet och liknande frågor; konkurs och ackord; social trygghet[635]; skiljeförfaranden; underhållsskyldighet[636]; samt testaments- och arvsrättsliga frågor). Jag ska inte gå närmare in på undantagen här utan hänvisar till den allmänna litteraturen på området.[637]

Formuleringen ”oberoende av vilket slag av domstol det är fråga om” avser att förtydliga att det är själva sakens karaktär som är det avgörande för förordningens tillämplighet, och inte en eventuell nationell gränsdragning avseende kompetensområdet för olika nationella domstolar (såsom svensk allmän domstol och förvaltningsdomstol).[638] Så länge talan faller inom privaträttens område kan en förvaltningsdomstol eller en brottmålsdomstol

---

[634] Se Hertz, K. (2015), *Bruxelles I-forordningen*, s. 100.

[635] Det kan förefalla märkligt att frågor om social trygghet undantas särskilt när det framgår av artikel 1 (1) att offentligrättsliga frågor är undantagna. Det kan också tolkas som att frågor om socialförsäkringsrätt faktiskt omfattas av privaträttens område. Det är dock inte avsikten. Anledningen till det särskilda undantaget om social trygghet är att den typen av frågor kan kvalificeras både som privaträttsliga och offentligrättsliga i medlemsstaternas nationella rättsordningar. På det här viset undantas frågor om social trygghet oavsett hur de kvalificeras. Liknande undantag, bl.a. frågor om social trygghet, framgår av artikel 1 (2) i Luganokonventionen.

[636] En fråga som dock omfattades av 2000 års Bryssel I-förordning och som alltjämt omfattas av 2007 års Luganokonvention, se den särskilda behörighetsregeln i artikel 5 (2) i Luganokonventionen.

[637] Se t.ex. Illmer, M. (2015), ”Scope and Definitions. Article 1”, I: Dickinson/Lein (red.), *The Brussels I Regulation recast*, s. 65–91 (punkterna 2.23–2.88); Rogerson/Mankowski (2023), s. 65–77 (punkterna 28–54); Pålsson/Hellner (2023), s. 63–76.

[638] Se Jenard-rapporten s. 9; Schlosser-rapporten, s. 82.

vara skyldig att pröva sin internationella behörighet utifrån förordningens bestämmelser, även om den som regel inte handlägger mål av förmögenhetsrättslig karaktär.[639]

För att förordningen ska bli tillämplig krävs det, utöver att tvisten faller inom förordningens materiella tillämpningsområde, att det rör sig om tvisteförhållanden med *internationell anknytning*. Det framgår visserligen inte av formuleringen i artikel 1 (1) i förordningen, men det förutsattes redan vid Brysselkonventionens tillkomst att så var fallet.[640] EU-domstolen har i den här delen inte ställt särskilt höga krav. En parts medborgarskap har ansetts utgöra en tillräcklig internationell anknytning, när samma part saknat känt hemvist.[641] Att parterna i målet har hemvist i samma medlemsstat förhindrar inte heller att en annan medlemsstats domstolar kan vara behöriga enligt förordningen, till exempel för att en avtalsförpliktelse ska uppfyllas i den medlemsstaten.[642] Detsamma gäller om två parter med hemvist i samma stat tvistar om äganderätten till en fastighet belägen i en annan medlemsstat, en tvist som fastighetslandet har exklusiv behörighet att pröva enligt artikel 24 (1) i Bryssel I-förordningen. Därigenom kan förekomsten av sakförhållanden som korresponderar med de anknytningsmoment som specificeras i förordningens behörighetsregler vara tillräcklig för att tvisten ska ha internationell anknytning i förordningens mening. Det krävs inte att kärandens talan grundar sig på utländsk rätt för att förordningens behörighetsregler ska komma i fråga. En talan mot en svarande med hemvist i en annan medlemsstat, som förs i svensk domstol och grundar sig på svensk rätt, ska alltså som utgångspunkt, i

---

[639] Att t.ex. ett enskilt anspråk som handläggs i en brottmålsrättegång omfattas framgår inte minst av den särskilda behörighetsregeln i artikel 7 (3) i Bryssel I-förordningen (se motsvarande artikel 5 (4) i Luganokonventionen). Se även EU-domstolens avgöranden i t.ex. *Sonntag,* C-172/91, EU:C:1993:144; *Krombach*, C-7/98, EU:C:2000:164; *Aertssen*, C-523/14, EU:C:2015:722. Av artikel 3 följer att även summariska processer i mål om betalningsföreläggande och handräckning vid Kronofogdemyndigheten omfattas av förordningen (genom att Kronofogdemyndigheten i de här fallen likställs med en domstol).

[640] Se Jenard-rapporten, s. 8; Schlosser-rapporten, s. 81. Att samma krav gäller även för förordningen framgår av *Maletic*, C-478/12, EU:C:2013:735, punkt 25.

[641] Se *Hypotecní banka*, C-327/10, EU:C:2011:745, punkt 35. Av EU-domstolens avgörande *Inkreal*, C-566/22, EU:C:2024:123, framgår att förordningen är tillämplig även om den internationella anknytningen endast består i ett forumavtal till förmån för utländsk domstol.

[642] Jfr EU-domstolens avgörande i *Color Drack*, C-386/05, EU:C:2007:262, där domstolen tillämpade artikel 5 (1) i 2000 års Bryssel I-förordning (nuvarande artikel 7 (1)) för att avgöra behörig domstol i en avtalstvist där samtliga leveranser enligt avtalet skulle ske i en och samma medlemsstat. Att det förelåg en internationell situation som medförde förordningens tillämplighet verkar ha tagits för givet, sannolikt för att säljaren var hemmahörande i en annan medlemsstat. Se även Rogerson/Mankowski (2023), s. 55 (punkt 5).

behörighetshänseende, prövas utifrån förordningens behörighetsregler. När det gäller tolkningen av privaträttens område kan således gränsdragningsproblem uppkomma både när talan involverar utländsk och domstolslandet egna offentliga rätt.[643]

Privaträttens område var ingen nyhet när det valdes för att ange det materiella tillämpningsområdet för 1968 års Brysselkonvention. Den kommitté som arbetade fram konventionen fann inspiration i äldre konventioner på området, inte minst Haagkonventionen av den 14 november 1896 rörande civilprocessuella frågor (och dess förberedande arbeten).[644] Det uttalade syftet bakom konventionstexten var att begränsa konventionens materiella tillämpningsområde till tvister av privaträttslig karaktär, och samtidigt utesluta tvister inbegripande offentligrättsliga förhållanden. Den närmare innebörden hos ”privaträttens område” slogs dock aldrig fast, vare sig i de förklarande rapporterna till Brysselkonventionen eller i konventionstexten (vars ordalydelse överfördes till de efterföljande förordningarna i relevanta avseenden oförändrad).

Att någon fast betydelse inte gavs begreppet redan från början berodde antagligen på svårigheter i att fastställa en gemensam utgångspunkt mellan de dåvarande konventionsländerna om hur distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt skulle göras. Inom *civil law*-länder erkänns distinktionen mellan privaträtt och offentlig rätt som regel, och det område nuvarande förordningen tar sikte på igenkänns som en underkategori till privaträtten som helhet.[645] Däremot är det inte klart hur gränsen ska dras, inte ens i en enskild medlemsstats nationella rättsordning.[646] Därutöver komplicerades bilden, i ett första skede beträffande 1968 års Brysselkonventionen, genom common law-länderna Irlands och Förenade kungarikets anslutning till konventionen 1978.[647] Distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt används nämligen

[643] Begreppet privaträttens område får därmed en delvis annan funktion än isolationsprincipen i svensk internationell privat- och processrätt, vilken i behörighetssammanhang endast tar sikte på krav grundade på utländsk offentlig rätt. Se vidare kapitel 6 om isolationsprincipens betydelse för frågor om svensk internationell behörighet utanför Bryssel I-förordningens och Luganokonventionens tillämpningsområden.

[644] Se Jenard-rapporten, s. 9. Begreppet överfördes från 1896 års konvention till den efterföljande 1905 års civilprocesskonvention som i sin inledningsbestämmelse använde ”*matière civile ou commerciale*” för att avgränsa konventionens tillämpningsområde.

[645] Se Schlosser-rapporten, s. 82–83. Se även Rogerson/Mankowski (2023), s. 58 (punkt 13).

[646] Se Schlosser-rapporten, s. 83–84. Se även om gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt avsnitt 3.2.

[647] Se Konvention om Konungariket Danmarks, Irlands och Förenade konungarikets Storbritannien och Nordirland tillträde till konventionen om domstols behörighet och om

som utgångspunkt inte inom *common law*, varför det blev nödvändigt att förtydliga vilken typ av frågor som vanligtvis avsågs uteslutna från konventionen på grund av deras materiella beskaffenhet. På det viset tillkom den uppräkning av olika uteslutna frågor, som presenterades inledningsvis i det här avsnittet, nämligen skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor för att (i negativ bemärkelse) förtydliga innebörden av konventionens tillämpningsområde och dess uteslutning av offentligrättsliga frågor.[648] Men det innebar inte att innebörden hos privaträttens område en gång för alla slogs fast, eftersom uppräkningen av undantagna frågor endast var exemplifierande. I stället har det lämnats åt EU-domstolen att genom sin tolkande verksamhet fastställa begreppets innebörd. Med tiden har domstolens tolkningspraxis blivit förhållandevis rikhaltig. Jag redogör för den i kapitel 5.

4.3 Luganokonventionen och dess tillämplighet på privaträttens område

4.3.1 Allmänt om Luganokonventionen och tolkningen av dess bestämmelser

De dåvarande EFTA-länderna, inklusive Sverige, såg framgångarna med 1968 års Brysselkonvention och ville bli delaktiga i samarbetet.[649] EFTA-länderna antog därför 1988 års Luganokonvention, vars innehåll blev i det närmaste identiskt med bestämmelserna i Brysselkonventionen. Eftersom EU inte var part till 1988 års konvention saknade EU-domstolen kompetens att tolka konventionens bestämmelser. Avsikten vid konventionens tillkomst var dock att den skulle ges en konsekvent tolkning i de anslutna staterna och att den skulle tolkas i förenlighet med 1968 års Brysselkonvention, i den utsträckning bestämmelserna i de två instrumenten överensstämde eller motsvarade varandra. Det framgår av ett protokoll till 1988 års konvention (protokoll 2) rörande den enhetliga tolkningen av konventionen.

---

verkställighet av domar på privaträttens område, samt till protokollet om domstolens tolkning av denna konvention (undertecknad den 9 oktober 1978), EGT L 304, 30.10.1978, s. 1–102.

[648] Se artikel 3 i 1978 års tillträdeskonvention samt Schlosser-rapporten, s. 82–84. Se även Hartley, T. (2023), s. 51 (punkt 4.09).

[649] Se Bogdan, M. (1991), ”Luganokonventionen”, *TfR*, s. 391.

Enligt protokollets artikel 1 skulle konventionsstaterna vid tolkningen och tillämpningen av konventionen beakta principer som etablerats vid tolkningen och tillämpningen av konventionen i andra konventionsanslutna stater. Därutöver fogades två förklaringar till konventionen. I den första förklarade de konventionsstater som också var EU-medlemsstater att EU-domstolen skulle beakta tolkningen av Luganokonventionen vid tolkningen av Brysselkonventionen. I den andra förklarade EFTA-länderna att de vid tolkningen och tillämpningen av Luganokonventionen skulle ta hänsyn till EU-domstolens, och medlemsstaternas domstolars, tolkning av motsvarande bestämmelser i Brysselkonventionen.[650]

Den första Luganokonventionen ersattes sedermera av 2007 års Luganokonvention[651], som till sitt innehåll anpassades till 2000 års Bryssel I-förordning. Även nu var syftet att utsträcka Bryssel I-förordningens regler till ett antal europeiska stater som inte är medlemmar i EU, nämligen Island, Norge och Schweiz.[652]

EU-domstolen hade inför antagandet av 2007 års konvention i ett särskilt yttrande slagit fast att beslutet om tillträde till konventionen föll helt inom EU:s exklusiva kompetens.[653] Parterna till 2007 års konvention är därmed Island, Norge, Schweiz och EU.[654] Förhållandet är av stor betydelse för EU:s medlemsstater. 2007 års Luganokonvention utgör, till skillnad från sin föregångare från 1988, en integrerad del av unionsrätten, och EU-domstolen har därmed sista ordet beträffande hur dess bestämmelser ska tolkas i EU:s medlemsstater.[655] EU-domstolens tolkning av konventionen möjliggörs genom att medlemsstaternas domstolar begär förhandsavgöranden från EU-domstolen

---

[650] Se Bogdan, M. (1991), s. 392–393, som konstaterar att innebörden hos det ömsesidiga hänsynstagandet i 1988 års konvention var förhållandevis oklart och inte kunde likställas med en rättslig förpliktelse att följa viss rättspraxis.

[651] Konvention om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, EUT L 339, 21.12.2007, s. 3–41.

[652] Någon motsvarande anpassning till, och utsträckning av, 2012 års Bryssel I-förordning har ännu inte gjorts, och det är oklart om så kommer att ske.

[653] Domstolens yttrande 1/03, EU:C:2006:81.

[654] Se för EU:s anslutande rådets beslut 2007/712/EG av den 15 oktober 2007 om undertecknande, på gemenskapens vägnar, av konventionen om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, EUT L 339, 21.12.2007, s. 1–2. Danmark har tillträtt konventionen självständigt, eftersom landet inte deltar i det civilrättsliga samarbetet inom EU.

[655] Se protokoll 2 till 2007 års Luganokonvention. Se även *TNT Express Nederland,* C-533/08, EU:C:2010:243, punkterna 59–60.

beträffande konventionens innebörd. Därmed har EU-domstolen ingen möjlighet att tolka konventionen när en tvist är anhängiggjord i en icke-medlemsstat som är ansluten till konventionen.

En enhetlig tolkning av 2007 års konvention ska säkerställas genom artikel 1 (1) i protokoll 2 till konventionen. Enligt stadgandet ska de domstolar som tillämpar eller tolkar konventionen ta hänsyn till de principer som etablerats rörande tolkningen av motsvarande bestämmelser i 1988 års Luganokonvention och av de instrument som pekas ut genom artikel 64 (1) i 2007 års Luganokonvention. De senare instrumenten innefattar Brysselkonventionen, 2000 års Bryssel I-förordning och 2012 års Bryssel I-förordning, så länge det rör sig om tolkningen av en motsvarande bestämmelse. På det sättet blir den tolkningspraxis som EU-domstolen utvecklat rörande Brysselinstrumenten indirekt betydelsefull, om än inte formellt bindande, vid tolkningen av 2007 års Luganokonvention.[656]

Luganokonventionens behörighetsregler aktualiseras, något förenklat, när svaranden har hemvist i en konventionsstat som inte är en EU-medlemsstat (dvs. Island, Norge eller Schweiz) alternativt om en exklusiv behörighetsgrund föreligger i en sådan stat. Det sistnämnda innebär bl.a. att talan mot en svarande i Sverige avseende en fråga som en domstol i en konventionsansluten icke-medlemsstat är exklusivt behörig att pröva, ska avvisas med stöd av Luganokonventionen och inte Bryssel I-förordningen. Konventionen äger också företräde om till exempel norsk domstol ska vara behörig att pröva en tvist enligt ett exklusivt forumavtal, även om samtliga parter är hemmahörande i EU:s medlemsstater.[657]

[656] Av artikel 64 (1) i 2007 års Luganokonvention följer uttryckligen att medlemsstaternas domstolar vid tillämpningen av de instrument som omfattas av bestämmelsen inte behöver ta hänsyn till tolkningen av korresponderande bestämmelser i konventionen. Den eftersökta tolkningsharmonin är alltså något utav en ”one-way street”, se vidare Hartley, T. (2023), s. 8–9 (punkterna 1.16–1.18).

[657] Se artikel 64 (2) i 2007 års Luganokonvention. Se vidare Magnus, U. (2023), s. 24 (punkterna 32–34); Hartley, T. (2023), s. 83 f (punkterna 6.02–6.07); Pålsson/Hellner (2023), s. 98 f.

4.3.2 Privaträttens område som Luganokonventionens materiella tillämpningsområde

Artikel 1 (1) i 2007 års Luganokonvention har följande lydelse:

> Denna konvention är tillämplig på privaträttens område, oberoende av vilket slag av domstol det är fråga om. Den omfattar i synnerhet inte skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor.

Artikel 1 (1) i 2007 års Luganokonvention stämmer till ordalydelsen överens med den motsvarande bestämmelsen i Bryssel I-förordningen, med undantag för att 2012 års förtydligande att staters ansvar för handlingar och underlåtenhet *jure imperii* faller utanför förordningen inte återfinns i konventionen (eftersom den är formulerad efter 2000 års Bryssel I-förordning). Eftersom 2012 års förtydligande var föranlett av den tolkningspraxis EU-domstolen utvecklat beträffande Brysselkonventionen och 2000 års Bryssel I-förordning, samt formuleringar i andra unionsrättsliga instrument inom det civilrättsliga samarbetet, påverkar det inte innebörden hos artikel 1 (1) eller hos begreppet privaträttens område. I väsentliga avseenden kan därför bestämmelsen i artikel 1 (1) i 2007 års Luganokonvention även till sin allmänna innebörd alltjämt sägas överensstämma med den motsvarande bestämmelsen i nuvarande Bryssel I-förordningen.[658]

När det gäller den närmare tolkningen av privaträttens område i artikel 1 (1) i Luganokonventionen kan svensk domstol utgå från att den överensstämmer med den tolkning EU-domstolen gett begreppet i Bryssel I-förordningen, även om EU-domstolens tolkning av Bryssel I-förordningen inte är bindande vid tolkningen av Luganokonventionen.[659] I den här delen hänvisas därför till den fortsatta framställningen avseende EU-domstolens tolkningspraxis beträffande innebörden hos privaträttens område i Bryssel I-förordningen (se vidare kapitel 5).

[658] Se även Hartley, T. (2023), s. 50 (punkt 4.08).

[659] Se Pocar-rapporten, s. 4–5. Se även Pålsson, L. (1992), *Luganokonventionen*, s. 37–40; Hartley, T. (2023), s. 52 (punkt 4.15).

4.4 Behörighetsnormer i svensk rätt utanför Bryssel/Luganoreglernas tillämpningsområde

I de fall svensk domstol inte kan utgå från en skriven behörighetsregel i Bryssel I-förordningen eller Luganokonventionen, eller andra internationella konventioner, brukar man i svensk internationell processrätt söka ledning i de interna forumbestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken.[660] Den grundläggande tanken bakom användningen av bestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken är att om tvisten har en så nära anknytning till en viss svensk domstols domkrets att intern forumbehörighet föreligger bör även svensk internationell behörighet föreligga.[661] Samtidigt kan den svenska domstolen inte utgå från att internationell behörighet är för handen enbart utifrån det förhållandet att forum föreligger enligt 10 kap rättegångsbalken. Bedömningen av den internationella behörigheten är självständig i förhållande till den interna forumfrågan.[662] Den internationella behörigheten måste också prövas *före* domstolen tar ställning frågan om intern forumbehörighet.[663]

---

[660] I vissa fall finns det också skrivna behörighetsregler inom den svenska internationella processrätten. De saknar dock omedelbar relevans för avhandlingen. Se t.ex. 4 § lagen (1992:160) om utländska filialer m.m. som tycks ge svensk domstol internationell behörighet att pröva tvist som hänför sig till en utländsk filial i Sverige (jfr 10 kap. 5 § rättegångsbalken). Bestämmelsen i 1992 års lag är dock något svårtolkad.

[661] Grundtanken är alltså att det föreligger ett slags parallellism mellan den interna forumfrågan och den internationella behörighetsfrågan. Se Bogdan/Hellner (2020), s. 325 m.v.h.

[662] Se Pålsson, L. (1989), s. 47–53, främst s. 51; Bogdan, M. (2002), ”Kan det trots föreliggande svensk domsrätt saknas en lokalt behörig tingsrätt?” *SvJT*, s. 105.

[663] Se Dennemark, S. (1961), s. 57 och 98, som anser att frågan om internationell behörighet är primär i förhållande till andra kompetensfrågor; Pålsson, L. (1989), s. 48, som instämmer med Dennemark och är kritisk mot det motsatta synsättet som ”ter sig bakvänt”. Den här förespråkade ordningen kan också sägas få stöd i hur regleringen är uppbyggd i Bryssel I-förordningen. I vissa fall reglerar förordningen endast den internationella behörigheten (t.ex. artikel 4 som endast hänvisar till domstolarna i svarandens hemvistmedlemsstat), men i andra fall reglerar förordningen också den interna forumfrågan genom att den ger internationell behörighet åt domstolen på en viss ort i en medlemsstat (se t.ex. artikel 7 (2) i Bryssel I-förordningen). En primär prövning av den interna forumfrågan i det senare fallet vore onödig. Men även i det förra fallet förefaller det också poänglöst att pröva domstolens interna behörighet innan den har konstaterat att svensk domstol överhuvudtaget är internationellt behörig. Att en annan ordning skulle gälla i de fall den internationella behörigheten är oreglerad förefaller ologiskt och det är, enligt min menig, oklart vilka ”processtekniska” hänsynstaganden som skulle motivera denna andra ordning. Jfr dock Eek, H. (1972), s. 112 not 42, som här hävdar att forumfrågan processtekniskt kommer före frågan om internationell behörighet; Bogdan/Hellner (2020), s. 326, anser att frågan om internationell behörighet vore poänglös om inte samtidigt svenskt internt forum förelåg, dock med

Av Högsta domstolens praxis följer att bestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken inte är direkt utan endast analogiskt tillämpliga på internationella förhållanden. I doktrinen fanns det tidigare olika uppfattningar i den här frågan.[664] Även i de fall då bestämmelserna uttryckligen reglerar behörigheten i tvister när svaranden inte äger känt hemvist i riket är de, enligt Högsta domstolen, endast analogiskt tillämpliga.[665]

Att en bestämmelse i 10 kap. rättegångsbalken i och för sig är analogiskt tillämplig i en internationell situation är inte tillräckligt för att svensk internationell behörighet ska föreligga. Det krävs att det föreligger ett konkret *svenskt rättskipningsintresse* i förhållande till tvisten. För att avgöra om så är fallet måste domstolen göra en sammanvägd bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.[666] Av betydelse i det här sammanhanget är också eventuella uttalanden i förarbetena som tyder på att en viss forumregel tillkommit med internationella förhållanden i åtanke.[667] Bedömningen kan medföra att svensk domstol tar upp saken till prövning även om svenskt forum

---

reservationen att det kan föreligga specialfall i vilka svensk internationell behörighet föreligger och domstolarna blir tvungna att skapa ett internt forum för att kunna ta upp tvisten till prövning.

[664] Se exempelvis Karlgren, H. (1974), s. 159, som anser att stadgandet i 10 kap. 3 § rättegångsbalken utgör ”en direkt internationellt processrättslig reglering”; Pålsson, L. (1989), s. 61–62, som anser att regleringen om allmänt förmögenhetsforum i 10 kap. 3 § rättegångsbalken tar sikte på situationer som till sin natur är internationella och som automatiskt ger upphov till behörighetsproblem, varför bestämmelsen bör tolkas som en regel om svensk internationell behörighet; Saf, C. (2007/08), ”Ingen generell analog tillämpning av Bryssel I-förordningen”, *JT*, s. 920–930, som anser att flera av bestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken är direkt tillämpliga även på internationella förhållanden medan andra måste tillämpas analogiskt. För den motsatta uppfattningen se Eek, H (1972), s. 115. Något mer tvetydig är Dennemark, S. (1961), s. 51, som skriver att lagstiftaren å ena sidan låtit vissa forumregler i 10 kap. rättegångsbalken uttryckligen ta sikte på tvister med utländsk anknytning, samtidigt som, å andra sidan, lagstiftaren låtit det förbli okänt vilka tvister med sådan anknytning som ska vara underkastade svensk internationell behörighet. Sinander, E. (2019), s. 933–941, konstaterar att forumbestämmelserna tagna för sig (vare sig genom direkt tillämpning eller genom analogi) inte kan grunda svensk internationell behörighet om det saknas ett svenskt rättskipningsintresse. Det senare synsättet får anses ha kommit till uttryck i NJA 2016 s. 779. Se även Bogdan/Hellner (2020), s. 326. Se vidare underavsnitt 6.2.1.

[665] Se Högsta domstolen bedömning av den svenska internationella behörigheten i NJA 2016 s. 779.

[666] Se vidare underavsnitt 6.2.1.

[667] Sådana uttalanden finns exempelvis i NJA II 1943 s. 97 där det sägs om bestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken att frågan om en svarande utan hemvist i Sverige kan stämmas i svensk domstol är ”beroende av huruvida enligt någon av de följande bestämmelserna i detta kapitel behörig domstol finnes för tvisten”.

inte föreligger enligt 10 kap. rättegångsbalken.[668] Internationella lämplighetshänsyn, och sunt förnuft, kan också, å andra sidan, motivera att forumsbestämmelserna i internationella sammanhang ibland ges en snävare innebörd.[669] Därutöver krävs det, som jag återkommer till i kapitel 6, att svensk domstol också i *materiellt hänseende* kan anses ha internationell behörighet att pröva tvisten. Som jag kommer att argumentera vidare för i kapitel 6 anser jag att domstolen kan söka ledning i isolationsprincipen i den här delen.[670]

I ett antal avgöranden har svensk domstol utvidgat den svenska internationella behörigheten, i icke-reglerade fall, genom analogisk tillämpning av Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen. De internationella instrumenten har då ansetts ge uttryck för internationellt vedertagna principer för att avgöra frågor om kompetenskonflikter mellan olika nationella domstolar.[671] Att det skulle finnas någon allmän princip som medger en sådan analogisk tillämpning har dock i ett senare avgörande förnekats av Högsta domstolen, även om domstolen samtidigt medgav att de internationella regleringarna kan utgöra ett viktigt underlag för att avgöra om svensk internationell behörighet föreligger i oreglerade fall.[672] I de situationer

---

[668] Se t.ex. NJA 1971 s. 417, där ett utländskt företag ifråga om företagsinteckning likställdes med ett svenskt för att svensk internationell behörighet skulle föreligga, NJA 1980 s. 188, där svensk internationell behörighet förelåg enligt prorogationsavtal och käranden i princip gavs rätt att välja mellan materiellt behöriga fora i Sverige för att väcka sin talan, NJA 1985 s. 832, där en äganderättstvist avseende med fast egendom likställd egendom i utlandet prövades i svensk domstol för att undvika rättsvägran (déni de justice), NJA 1989 s. 143, svensk internationell behörighet att pröva klander- och ogiltighetstalan mot skiljedom meddelad i Sverige, trots att övriga anknytningar till Sverige saknades. Se även Dennemark, S. (1961), s. 61–63; Karlgren, H. (1974), s. 156 not 3, om skyldighet att tillhandahålla internt forum vid internationell behörighet; Pålsson, L. (1989), s. 49–51; Bogdan, M. (2002) s. 105–111, med bland annat belysande hovrättspraxis, och dens. (1980), ”Patent och varumärke i den svenska internationella privat- och processrätten”, *Nordiskt immateriellt rättsskydd*, s. 273–274, om svensk internationell behörighet i tvister rörande patent- och varumärkesskydd; Bogdan/Hellner (2020), s. 327. Se vidare avsnitt 6.2.

[669] Se Bogdan/Hellner (2020), s. 327–328.

[670] Se vidare avsnitt 6.2.

[671] Se NJA 1994 s. 81, där Luganokonventionen ansågs ge uttryck för internationellt vedertagna principer för att lösa kompetenskonflikter mellan domstolar i olika länder, och svensk behörighet kunde utsträckas i enlighet därmed, NJA 2001 s. 800, där frånvaron av kontraktsforum i Luganokonventionen ansågs tala för en restriktiv tillämpning av 10 kap. 4 § rättegångsbalken, samt även AD 1995 nr 120, där ledning söktes i Luganokonventionen, trots att den inte var direkt tillämplig.

[672] Se NJA 2006 s. 354, där Högsta domstolen inte använde någon analogisk tillämpning av Bryssel I-förordningen eller Luganokonventionen för att avgöra den svenska internationella behörigheten att pröva en negativ fastställelsetalan om ett patents skyddsomfång, NJA 2007 s. 482, där Högsta domstolen konstaterade att det inte finns någon allmän princip utifrån

en sådan analogisk tillämpning skulle kunna leda till en inskränkning av den svenska internationella behörigheten har den i doktrinen ansetts vara mindre lämplig.[673]

Analogier utifrån bestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken blir framför allt aktuella när svaranden saknar hemvist inom EU/EFTA. I vissa fall reglerar dock Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen den internationella behörigheten även i förhållande till svaranden med hemvist utanför de här områdena.[674]

Någon allmän redogörelses för de olika behörighetsgrunderna som finns i svensk internationell processrätt, genom analogier från 10 kap. rättegångsbalken, lämnas inte här.[675] Jag återkommer till innebörden hos ”svenskt rättskipningsintresse” och dess relation till isolationsprincipen i kapitel 6.

4.5 Främmande staters processuella immunitet i svensk domstol

I anslutning till frågan om svensk domstols internationella behörighet kan det uppkomma frågor om en främmande stats processuella immunitet. Immunitetfrågan aktualiseras när en enskild väcker talan mot en främmande stat i svensk domstol. I sanktionsrelaterade tvister skulle immunitetsfrågan kunna aktualiseras när en enskild stämmer avsändarstaten i utländsk domstol.[676]

---

vilken Bryssel I-förordningen eller Luganokonventionen per analogi kan grunda svensk internationell behörighet men att de internationella regelverken utgör ett viktigt underlag för frågan om den svenska internationella behörigheten. Se även Saf, C. (2007/08), s. 920–930; Bogdan/Hellner (2020), s. 328–329.

673 Se Pålsson, L. (2001), ”Svensk rättspraxis. Internationell privat- och processrätt 1996–2000”, *SvJT*, s. 796; Bogdan/Hellner (2020), s. 328. I NJA 2001 s. 800 användes dock Luganokonventionen, som sagt, som skäl för en restriktiv tolkning av 10 kap. 4 § rättegångsbalken.

674 Se artikel 6 i Bryssel I-förordningen och artikel 4 i Luganokonventionen. Det gäller t.ex. i vissa tvister involverande processuellt svagare parter, tvister där en exklusivt behörighetsgrundande omständighet är aktuell eller när parterna avtalat om behörig domstol i en EU-medlemsstat.

675 Se den allmänna framställningen hos Bogdan/Hellner (2020), s. 335–337 m.v.h.

676 Se vidare underavsnitt 5.3.3 och 6.3.3.

Det saknas explicita bestämmelser i svensk lagstiftning om immunitet för främmande stater i svensk domstol. Svenska domstolar är likväl skyldiga att iaktta de sedvanerättsliga principer som utvecklats på området. Av betydelse för att avgöra innehållet i de sedvanerättsliga principerna är konventionen om immunitet för stater och deras egendom antagen av FN:s generalförsamling den 2 december 2004.

Konventionen anses i stora drag utgöra en kodifiering av de sedvanerättsliga principer som gäller på området.[677] Den har dock inte trätt i kraft, eftersom länderna som ratificerat den alltjämt är för få.[678] Sverige har ratificerat konventionen[679] och konventionen i dess helhet har inkorporerats i svensk rätt genom lagen (2009:1514) om immunitet för stater och deras egendom. Även om konventionen, och den svenska lagen, inte har trätt i kraft har konventionens bestämmelser fått betydelse som ett uttryck för gällande sedvanerätt.[680] Även ICJ har anammat synsättet i sin rättspraxis.[681]

Konventionen utgår från att stater åtnjuter immunitet, med stöd av principen att stater är suveräna och inbördes jämställda, varför de som utgångspunkt inte får utöva jurisdiktion över varandra (*par in parem non habet imperium*).[682] Principen kommer till uttryck i artikel 5 i FN:s konvention om immunitet för stater och deras egendom. Av artikel 6 i konventionen framgår vidare att staters *domstolar* därför ska avstå från att utöva jurisdiktion över främmande stater när en talan riktar sig mot en sådan stat. Immuniteten faller dock bort om det är den främmande staten själv som inlett förfarandet vid domstolen eller ingått i svaromål i sak.[683] Det gäller även med avseende på eventuella genkäromål eller kvittningsinvändningar som är relaterade till statens huvudkäromål.[684]

---

[677] Se prop. 2008/09:204, s. 87.

[678] Enligt artikel 30 i FN:s konvention om immunitet för stater och deras egendom krävs det att 30 stater ratificerat konventionen för att den ska träda i kraft. I skrivande stund har 23 stater ratificerat konventionen.

[679] Se SÖ 2009:32.

[680] Se Bring, O. m.fl. (2020), s. 115; Mahmoudi, S. (2023/24), ”Något om utmätning av främmande staters egendom i Sverige”, *JT*, s. 345–346.

[681] Se *Jurisdictional Immunities of the State* (*Germany v. Italy: Greece Intervening*), I.C.J. Reports, den 3 februari 2012, punkt 66. Se även NJA 2021 s. 850 ”Ascom”, punkt 16.

[682] Se ingressen till FN:s konvention om immunitet för stater och deras egendom.

[683] Se artikel 8 i FN:s konvention om immunitet för stater och deras egendom. Immuniteten faller således inte bort om den främmande staten ingår i svaromål och därmed gör en invändning om immunitet.

[684] Se artikel 9 i FN:s konvention om immunitet för stater och deras egendom.

Staters immunitet är dock inte absolut. Inom sedvanerätten har principerna om statsimmunitet utvecklats i en restriktiv riktning, vilket också kommer till uttryck i konventionen.[685] Även svenska domstolar har utgått från en restriktiv syn på statimmuniteten när talan väckts mot en främmande stat i svensk domstol.[686] Enligt det här synsättet ska immuniteten endast omfatta statligt höghetshandlande (*acta jure imperii*) medan staters privaträttsliga handlande *(acta jure gestionis*) inte ska omfattas av immunitet. Det är dock inte klart hur distinktionen mellan de olika handlingarna ska göras. I huvudsak har två modeller utvecklats för att klassificera en viss transaktion: en objektiv, som utgår från transaktionens natur, och en subjektiv, som utgår från transaktionens syfte.[687] På grund av svårigheterna i att göra en klar distinktion mellan transaktionstyperna har man i 2004 års konvention valt att utgå från immunitet som huvudregel och därefter stadgat ett antal undantag för vilka immunitet inte ska gälla.[688] Tillvägagångssättet löser dock endast delvis problematiken eftersom det första undantaget i konventionen utgörs av ”kommersiella transaktioner”, vars karaktär ska fastställas både med hänsyn till deras natur och till deras syfte.[689]

---

[685] Även Europarådets konvention om statsimmunitet, Basel, den 16 maj 1972, ETS nr 74, utgår från en restriktiv syn på statsimmunitet. Konventionen trädde i kraft 1976 och gäller alltjämt mellan Belgien, Cypern, Luxemburg, Nederländerna, Tyskland, Schweiz, Storbritannien och Österrike. Sverige är inte part till konventionen.

[686] Se Bring, O. m.fl. (2020), s. 114 ff.

[687] Se NJA 1999 s. 821, där immunitet förelåg för den isländska staten beträffande en talan av en svensk kommun för ersättning i enlighet med ett avtal om gymnasieutbildning av isländska elever, vilket ursprungligen hade sin grund i en mellanstatlig överenskommelse, och NJA 2009 s. 905 ”Ambassadens renoveringskostnad”, där immunitet inte förelåg för en talan som grundade sig på ett avtal om hyra av en lokal. I äldre rättspraxis, se exempelvis NJA 1934 s. 206, där immunitet förelåg för Socialistiska sovjetrepublikernas union avseende ett skadeståndskrav vilket grundade sig på republikens konfiskation av kärandeparternas förmögenhet inom republikens territorium. Därtill kan två referat rörande verkställighet nämnas i sammanhanget: NJA 2011 s. 475, där verkställighet beviljades i en fastighet ägd av Ryska federationen, vilken användes i huvudsak för icke-statliga ändamål, trots immunitetsinvändning, och NJA 2021 s. 850 ”Ascom”, där Republiken Kazakstan konstaterades inte äga rätt till immunitet mot verkställighet av en skiljedom i bl.a. börsnoterade aktier eftersom ändamålet med innehavet inte var tillräckligt nära knutet till statens höghetshandlande för att freda egendomen mot utmätning. Se om de två sistnämnda avgörandena Mahmoudi, S. (2023/24), s. 346 ff.

[688] Se prop. 2008/09:204, s. 40.

[689] Se artikel 2 (1) (c) och artikel 2 (2) i FN:s konvention om immunitet för stater och deras egendom. Att konventionen på det här sättet ger uttryck för både den objektiva och den subjektiva modellen beror på att det vid utarbetandet av konventionen in i det sista rådde meningsskiljaktigheter beträffande hur ”kommersiell transaktion” skulle bestämmas. Se prop. 2008/09:204, s. 41. Utöver rent kommersiella transaktioner undantas även från

främmande staters immunitet frågor rörande anställningsavtal (artikel 11), person- och sakskador (artikel 12), fast egendom (artikel 13), arv, gåva eller förvaltning av egendom (artikel 13), immateriella rättigheter (artikel 14), deltagande i bolag eller andra associationsrättsliga subjekt (artikel 15), kommersiell användning av fartyg (artikel 16) och skiljeavtal (artikel 17). De olika undantagen kommenteras i den svenska propositionen till inkorporeringslagen, se prop. 2008/09:204, s. 41–44.

5 Bryssel/Luganoreglerna och tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning

5.1 Inledning

I det här kapitlet undersöker jag hur EU-domstolen bestämt det materiella tillämpningsområdet – privaträttens område – för Bryssel I-förordningen och hur domstolens tolkning förhåller sig till tvister som, på ett eller annat sätt, aktualiserar domstols ställningstagande till ekonomisk sanktionslagstiftning. Det saknas rättspraxis som direkt rör förordningens tillämplighet på en tvist som involverar ekonomiska sanktioner. Jag utgår därför i det här kapitlet från EU-domstolens allmänna tolkning av privaträttens område (avsnitt 5.2), för att sedan applicera de riktlinjer domstolen etablerat på sanktionsrelaterade tvister (avsnitt 5.3). Till grund för analysen i avsnitt 5.3 ligger de typfall jag presenterade i avsnitt 1.3. I avsnitt 5.4 sammanfattar jag de slutsatser som följer av redogörelsen i kapitlet.

5.2 Den autonoma tolkningen av privaträttens område

5.2.1 Inledning

I det här avsnittet redogör jag först för de allmänna utgångspunkterna i EU-domstolens tolkning av privaträttens område (5.2.2) och hur EU-domstolen

bestämt innebörden hos *offentliga maktbefogenheter* (5.2.3). Vad som utgör offentliga maktbefogenheter har tolkats mycket restriktivt av EU-domstolen, i syfte att ge Bryssel I-förordningen ett så vitt tillämpningsområde som möjligt. Den extensiva tolkningen av privaträttens område behandlas särskilt i underavsnitt 5.2.4. Därefter följer två avslutande underavsnitt avseende partsställningens betydelse för förordningens tillämplighet (5.2.5) och frågan om domstolen ska ta ställning till talans beskaffenhet utifrån artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen ex officio eller först efter invändning från part (5.2.6).

Vad som sägs nedan är relevant även för tolkning av privaträttens område i artikel 1 (1) i Luganokonventionen i svensk domstol.[690]

5.2.2 Allmänna utgångspunkter i EU-domstolens tolkning

Huvuddragen i EU-domstolens tolkning av privaträttens område i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen, etablerades redan 1976 genom domstolens första avgörande beträffande bestämmelsen, då i 1968 års Brysselkonvention.

> ***LTU***[691]. I målet hade tvist uppkommit mellan den internationella flygorganisationen Eurocontrol och ett tyskt flygbolag, LTU. Tvisten avsåg indrivning av avgifter för utnyttjandet av tjänster och utrustning som tillhandahölls av Eurocontrol för flygning inom Europa. Utnyttjandet av organisationens tjänster var obligatoriskt och exklusivt, åtminstone på ett indirekt sätt genom att flygbolag som inte nyttjade dem vägrades flygningar i europeiskt luftrum. Avgifterna, beräkningssättet och indrivningsförfarandet var därutöver ensidigt fastställt gentemot användarna. LTU hade genom dom vid belgisk domstol förpliktats att betala de aktuella avgifterna. När Eurocontrol sökte verkställighet av domen i Västtyskland uppkom fråga om domen omfattades av Brysselkonventionens materiella tillämpningsområde.

Enligt EU-domstolens avgörande i *LTU* ska privaträttens område ges en autonom tolkning utan hänvisning till någon specifik nationell rättsordning med anknytning till tvisten (i målet belgisk och tysk rätt). Vid den autonoma tolkningen ska konventionsstaternas (numera medlemsstaternas) domstolar ta hänsyn till, i första hand, konventionens syfte och uppbyggnad (systematik) och, i andra hand, de allmänna rättsprinciper som går att härleda ur konventionsstaternas (medlemsstaternas) nationella rättsordningar.[692] EU-

[690] Se avsnitt 4.3.

[691] *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137.

[692] Se *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 3.

domstolen konstaterade i *LTU* att den autonoma tolkningen av privaträttens område är nödvändig eftersom begreppet bestämmer konventionens materiella tillämpningsområde och att det, om begreppet tolkas i enlighet med nationell rätt, vore svårt att säkerställa att de rättigheter och skyldigheter som följer av konventionen blir lika och enhetliga för alla berörda stater och enskilda.[693] Eftersom konventionens tillämplighet inte heller, enligt sin artikel 1 (1), ska vara beroende av den nationella domstolstypen, är det nödvändigt, enligt EU-domstolen, att tillförsäkra att de gränsdragningskriterier som används vid kompetensfördelningen mellan olika domstolstyper på nationell nivå inte får bli vägledande vid tillämpningen av konventionen.[694] Tolkningen av privaträttens område ska också vara oberoende av hur begreppet tolkas i andra internationella konventioner.[695]

Beträffande den närmare innebörden hos begreppet yttrade EU-domstolen, särskilt i anslutning till konventionens bestämmelser om erkännande och verkställighet, att vissa avgöranden kan vara uteslutna från konventionens materiella tillämpningsområde på grund av två faktorer, nämligen *omständigheter som karaktäriserar rättsförhållandet mellan parterna i tvisten*

---

[693] Se *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 3. Att begreppet skulle tolkas autonomt var på förhand knappast givet (även om det kunde tyckas nödvändigt för att säkerställa konventionens funktion). Generaladvokat Reischl varnade i sitt förslag till avgörande för att en definition obunden av medlemsstaternas gränsdragning mellan offentligrättsliga och privaträttsliga frågor skulle medföra stor osäkerhet beträffande konventionens tillämpningsområde, vilket i sin tur skulle försvåra genomförandet av konventionens syfte, nämligen att uppnå en fri rörlighet för domar mellan konventionsstaterna. I stället ansåg generaladvokaten att konventionens effektiva genomslag, vid erkännande och verkställighet, skulle främjas av en tolkning i enlighet med det lands lag där domen meddelades, åtminstone i de fall den statens domstolar funnit att avgörandet föll inom privaträttens område, se Förslag till avgörande av generaladvokat Reischl i *LTU*, 29/76, EU:C:1976:121, s. 1557–1558 och 1561.

[694] Se *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 4. Se även *Gourdain*, 133/78, EU:C:1979:49, punkt 3, där samma formulering återkommer. Generaladvokaten pekade på vagheten i de här metodologiska utgångspunkterna och ansåg att olikheterna mellan de olika nationella rättsordningarna skulle kunna medföra svårigheter när det gällde att skapa en autonom definition, se Förslag till avgörande av generaladvokat Reischl i *LTU*, 29/76, EU:C:1976:121, s. 1558. Farhågorna återkommer hos Basedow trettio år senare: ”It is of course much easier to reject the comfortable intellectual framework of national law than to find the proper guidelines for an independent interpretation”, Basedow, J. (2007), s. 152.

[695] Det här framgick inte explicit av *LTU* (men får likväl anses följa av skälen bakom den autonoma tolkningen) men konstaterades av EU-domstolen i *Bavaria*, 9-10/77, EU:C:1977:132, särskilt punkt 7. Det avgörandet rörde i övrigt inte tolkningen av privaträttens område, utan Brysselkonventionens relation till en bilateral överenskommelse mellan Västtyskland och Belgien rörande erkännande och verkställighet av avgöranden inom privaträttens område.

eller *tvistens föremål*.[696] Det innebär inte, enligt domstolen, att samtliga tvister som involverar ett offentligt organ automatiskt är undantagna från konventionens tillämpningsområde. Vissa tvister mellan ett offentligt organ och ett privat rättssubjekt kan omfattas av konventionen. Det gäller dock inte när det offentliga organet *utövar offentliga maktbefogenheter*.[697] I det aktuella målet avsåg talan indrivning av avgifter för de tjänster Eurocontrol tillhandahållit. Avgifterna hade fastställts ensidigt av Eurocontrol, som också bestämde förfarandet för indrivningen av avgifterna, vilket talade för att tvistens föremål föll utanför privaträttens område. Det gällde särskilt när utnyttjandet av tjänsterna, som avgifterna utgjorde ersättning för, var obligatoriska och exklusiva att utnyttja.[698] Även om tvistens föremål, ett krav på betalning, i och för sig skulle kunna falla inom privaträttens område, uteslöts talan från detsamma eftersom grunden för kärandens krav innefattade ett utövande av offentliga maktbefogenheter,

EU-domstolen bekräftade tillvägagångssättet i *Rüffer*.

> ***Rüffer***[699]. Tvisten uppkom när en motorbåt efter en kollision sjönk på nederländskt vatten och blockerade en allmän farled. Den nederländska staten bärgade, i enlighet med sina internationella åtaganden, vraket och krävde därefter kompensation av båtens i Västtyskland hemmahörande ägare. Talan väcktes i allmän domstol, som en talan om utomobligatoriskt ansvar enligt nederländsk rätt[700], och inte i ett administrativt förfarande. EU-domstolen upprepade inledningsvis de utgångspunkter den etablerat i 1976 års avgörande.[701] Därefter konstaterade domstolen att det följde av konventionsstaternas nationella rättsordningar att det rörde sig om utövandet av en offentlig maktbefogenhet när ett offentligt organ krävde en ansvarig båtägare på ersättning efter att i egenskap av offentlig myndighet och i enlighet med internationella åtaganden ha avlägsnat ett båtvrak.[702] Eftersom den

[696] Se *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 4.

[697] Se *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 4. I *LTU* används formuleringen ”en offentligrättslig maktbefogenhet”. I senare avgöranden används däremot ”offentliga maktbefogenheter”, se t.ex. *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 33. Innebörden är densamma.

[698] Se *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 4.

[699] *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291.

[700] Talan grundade sig på artikel 10 i den nederländska Wrakkenwet, enligt vilken förvaltaren av vattenleden ägde rätt till ersättning för kostnader som uppkommit vid bortforslandet av vraket.

[701] Se *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291, punkterna 7, 8 och 14.

[702] Se *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291, punkt 11. Generaladvokatens förslag till avgörande innehöll också en komparativ överblick av konventionsstaternas syn på den aktuella frågan,

> nederländska staten genom sitt agerande hade utövat en offentlig maktbefogenhet omfattades talan inte av konventionens tillämpningsområde.

I *Rüffer* avsåg talan ekonomisk ersättning på grund av utomobligatoriskt ansvar för båtägaren enligt nederländsk rätt. Det bakomliggande rättsförhållandet mellan parterna, den ”skada” båtägaren orsakat den nederländska staten genom att aktualisera dess folkrättsliga skyldighet att avlägsna båtvraket, präglades av ett utövande av offentliga maktbefogenheter (eller offentliga skyldigheter) från den nederländska statens sida. Klassificeringen av talan påverkades inte av att målet vid den nationella domstolen avsåg ekonomisk ersättning för avlägsnandet av vraket, och inte själva avlägsnandet i sig, eller av att talan väckts vid allmän domstol.[703]

Ett intressant förhållande i *Rüffer* är EU-domstolens uttryckliga hänvisningar till nederländsk rätt. Den nederländska staten hade, enligt domstolen, agerat ”on the basis of provisions of national law which, in the administration of the waterway, confer on it the status of public authority in regard to private persons”.[704] Av det följer att den nationella domstolen, för att avgöra om talan omfattas av nuvarande förordningens tillämpningsområde, måste undersöka den nationella lagstiftning på vilken det offentliga organet baserar sitt handlande. Det är också naturligt, eftersom EU-domstolen redan i sitt första avgörande slog fast att hänsyn skulle tas till rättsförhållandet mellan parterna. För att avgöra karaktären hos ett rättsförhållande måste domstolen beakta den nationella lagstiftning som ligger till grund för rättsförhållandet. Värt att notera är dock att klassificeringen av rättsförhållandet som fallande inom eller utom det materiella tillämpningsområdet för konventionen alltjämt sker enligt en autonom rättsuppfattning.[705]

Det sistnämnda förtydligandet framgår också explicit av ett antal senare avgöranden.

---

se Förslag till avgörande av generaladvokat Warner i *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:229, s. 3828–3831. Avgörandet ger därmed uttryck för den EU-autonoma tolkningens utgångspunkt i gemensamma allmänna principer i medlemsstaternas (dåvarande konventionsstaternas) nationella rättsordningar.

[703] Se *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291, punkterna 13 och 15.

[704] Se *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291, punkt 9.

[705] Se Sjövall/Rudvall (2018), *De europeiska civilprocessförordningarna*, s. 26–27 m.v.h., som konstaterar att EU-domstolen fäst större avseende vid den nationella lagstiftningen i takt med att dess rättspraxis blivit rikligare. Se även underavsnitt 5.2.3 avseende EU-domstolens avgöranden i *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545, och *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228.

Baten[706]. Tvisten rörde en regresstalan som en nederländsk kommun väckt vid nederländsk domstol mot en enskild med hemvist i Belgien i syfte att återfå ett penningbelopp som kommunen utgett som socialt bistånd till svarandens tidigare hustru och barn under deras vistelse i kommunen. Enligt den nederländska lagen om socialt bistånd skulle biståndet återkrävas från den person som var underhållsskyldig för den som erhållit biståndet. Fråga var om en sådan regresstalan kunde sägas falla inom privaträttens område och verkställas i Belgien med stöd av Brysselkonventionen.[707]

EU-domstolen hänvisade i avgörandet till sina tidigare ställningstaganden[708] men förtydligade att det, för att avgöra om kommunen utövade offentliga maktbefogenheter, är nödvändigt att *närmare granska grunderna för kommunens talan och de närmare bestämmelserna om hur denna skulle väckas och föras*.[709] I målet var det närmast på grundval av nederländska civilrättsliga regler som kommunen kunde väcka sin regresstalan (grunden för talan).[710] Vidare skulle talan, i likhet med situationen i *Rüffer*, väckas i allmän domstol i enlighet med ordinära civilprocessrättsliga regler (hur talan skulle väckas och föras).[711] Utifrån de omständigheterna ansåg EU-domstolen att kommunen befann sig i en position som var jämförbar med den som en enskild befinner sig i när den enskilde, oavsett på vilken grund, har betalat någon annans skuld och därmed inträder i borgenärens ställe.[712]

---

[706] *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656.

[707] I målet aktualiserades också frågan om undantaget i nuvarande artikel 1 (2) (c) i 2012 års Bryssel I-förordning var tillämpligt. Se vidare *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkterna 41–49, särskilt punkten 48.

[708] Se *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkterna 28–30.

[709] Se *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkt 31.

[710] Se *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkt 32.

[711] Se *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkt 33.

[712] Se *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkt 34. Slutsatsen i avgörandet var dock förenad med en viss reservation. Enligt den nederländska lagen om socialt bistånd kunde det offentliga organet i förekommande fall bortse från ett avtal som lagligen slutits mellan två makar avseende begränsningar i deras inbördes underhållsskyldighet. I en sådan situation agerade inte längre det offentliga organet med stöd av privaträttsliga regler utan utifrån en särskild offentligrättslig maktbefogenhet. Se vidare *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656, punkterna 35–36. Tvister avseende underhållsskyldighet omfattas inte av 2012 års Bryssel I-förordning utan regleras för medlemsstaternas räkning av rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, EUT L 7, 10.1.2009, s. 1–79 (underhållsförordningen). Däremot omfattas de alltjämt av Luganokonventionen, enligt artikel 5 (2) i konventionen.

Samma förtydligande, avseende hur domstolen ska kunna avgöra om det offentliga organet utövar offentliga maktbefogenheter, återkommer i *Préservatrice Foncière TIARD*, *Frahuil* och *Blijdenstein*.

> ***Préservatrice Foncière TIARD***[713] hade den nederländska staten, vid nederländsk domstol, krävt att ett franskt försäkringsbolag skulle uppfylla ett borgensåtagande genom vilket det hade åtagit sig att garantera vissa nederländska transportorganisationers tullskulder. Borgensåtagandet hade utfärdats av försäkringsbolaget sedan den nederländska staten krävt att transportsammanslutningarna ställde säkerhet för att de skulle bemyndigas att utfärda TIR-carneter (en form av deklaration att använda vid transitering). Försäkringsbolaget skulle såsom för egen skuld erlägga de tullar och avgifter som påfördes innehavarna av TIR-carneter utfärdade av de aktuella transportsammanslutningarna. Försäkringsbolaget invände att Brysselkonventionen var tillämplig på tvisten och att nederländsk domstol saknade behörighet enligt konventionen.

EU-domstolen hänvisade till sin fasta rättspraxis och konstaterade att det avgörande i målet var huruvida den nederländska staten kunde sägas ha utövat offentliga maktbefogenheter i det rättsförhållande som existerade mellan den nederländska staten och försäkringsbolaget.[714] För att avgöra om så var fallet var det nödvändigt att *fastställa vilket rättsförhållande som fanns mellan parterna i tvisten och att granska grunderna för den nederländska statens talan och de närmare bestämmelserna om hur denna skulle väckas och föras*.[715] I målet vid den nationella domstolen hade talan väckts mot försäkringsbolaget endast i dess egenskap av borgensman. Det rättsförhållandet var accessoriskt i förhållande till det som existerade mellan staten och transportsammanslutningarna. Rättsförhållandets accessoriska karaktär innebar dock inte att de rättsregler som var tillämpliga på huvudförpliktelsen också gällde för borgenärens förpliktelser.[716] Även om rättsförhållandet mellan den nederländska staten och transport-sammanslutningarna skulle präglas av offentligrättslig maktutövning från statens sida behövde detsamma inte gälla för det rättsförhållande som uppkommit mellan staten och försäkringsbolaget. I det avseendet noterade domstolen att försäkringsbolaget ställt ut borgensåtagandet frivilligt och mot

[713] *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282.

[714] Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkterna 20–23.

[715] Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkt 23.

[716] Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkt 29.

betalning. Försäkringsbolaget hade dessutom möjlighet att när som helst säga upp det.[717] Det talade enligt domstolen för att det rättsförhållande talan grundade sig på var privaträttsligt till karaktären.[718]

Av *Préservatrice Foncière TIARD* framgår också att det endast är käromålet som är avgörande för karaktäriseringen av talan. Att svaranden framställer en invändning på grundval av förhållanden som i och för sig faller utanför förordningens tillämpningsområde saknar betydelse.[719] Det är också huvudsaken i målet som är avgörande för om talan omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde. Prejudiciella frågor saknar betydelse i den här delen.[720]

Tvisten i *Frahuil* hade också sin upprinnelse i ett borgensåtagande för tullskulder.

> ***Frahuil***[721]. Talan hade väckts av ett italienskt försäkringsbolag vid italiensk domstol mot ett franskt företag som importerade varor till Italien från tredje land. Försäkringsbolaget hade agerat borgensman för det franska bolaget och därvid fått erlägga tullavgifter till italienska tullmyndigheter. Genom sin talan avsåg försäkringsbolaget återfå de belopp som erlagts för det franska bolagets räkning.

Frågan om konventionens tillämplighet togs i *Frahuil* upp av EU-domstolen ex officio, eftersom det rörde sig om tullfrågor, som var explicit uteslutna från konventionens (och sedermera Bryssel I-förordningens) tillämpningsområde, samt att flera olika rättsförhållanden berördes av tvisten, dels det mellan tullmyndigheterna och försäkringsbolaget, dels det mellan försäkringsbolaget och det franska bolaget, dvs. borgensmannen och huvudgäldenären.[722] Domstolen konstaterade dock att själva tvisten endast rörde rättsförhållandet mellan det italienska försäkringsbolaget och den franska importören, och den

---

[717] Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkt 33.

[718] Att ”tullfrågor” räknades upp i artikeln som ett område som i synnerhet var undantaget från konventionens tillämpningsområde medförde ingen modifikation av begreppet privaträttens område. Hade försäkringsbolaget invänt t.ex. att tullskulderna inte existerade skulle det dessutom endast utgjort en prejudiciell fråga i målet. Huvudfrågan i målet, som alltså var avgörande för konventionens tillämplighet, rörde försäkringsbolagets borgensåtagande, se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkterna 38–42.

[719] Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkt 43.

[720] Se *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkt 42.

[721] *Frahuil*, C-265/02, EU:C:2004:77.

[722] Se *Frahuil*, C-265/02, EU:C:2004:77, punkt 18.

rättighet som försäkringsbolaget gjorde gällande, dvs. rätten att återfå de belopp bolaget erlagt i tullavgifter, grundade sig på italiensk privaträttslig lagstiftning. I ett sådant fall rörde det sig inte om ett utövande av några maktbefogenheter som avvek från sådana som följde av rättsregler som var tillämpliga mellan enskilda, varför talan omfattades av konventionens tillämpningsområde.[723] I bedömningen hänvisade EU-domstolen till de tolkningsprinciper den slagit fast i tidigare avgöranden, nämligen att det är nödvändigt att *bestämma vilket rättsförhållande som finns mellan parterna i tvisten och att granska grunderna för talan och de närmare bestämmelserna om hur denna ska väckas och föras*.[724]

> ***Blijdenstein***[725]. Dottern till B hade under ett antal år under 1990-talet studerat vid en läroanstalt i München, Tyskland, och då uppburit utbildningsstöd från förbundslandet, Freistaat Bayern. Utbildningsstödet återbetaldes inte, varför förbundslandet väckte regresstalan mot B vid tysk domstol. B invände att domstolen saknade internationell behörighet.

EU-domstolen hänvisade i *Blijdenstein* till sitt ställningstagande i *Baten* och konstaterade att talan som utgångspunkt omfattades av privaträttens område, med det tillägget att *om regresstalan väcks med stöd av bestämmelser genom vilka lagstiftaren gett det offentliga organet särskilda maktbefogenheter* kan talan inte anses vara hänförlig till privaträttens område.[726] I det här fallet grundade förbundslandet sin regresstalan på tyska civilrättsliga bestämmelser, varför talan omfattades av dåvarande konventionens tillämpningsområde.[727]

Formuleringen, med vissa variationer förekommer även i flertalet andra avgöranden från EU-domstolen.[728] De små variationer som finns bör enligt min uppfattning inte tillmätas någon betydelse.

> ***Supreme Site Services***[729]. Omständigheterna i målet var förhållandevis invecklade. Supreme Site Services, ett bolag med säte i Tyskland, åtog sig genom två avtal att leverera bränsle till en internationell organisation (*Supreme*

[723] Se *Frahuil*, C-265/02, EU:C:2004:77, punkt 21.

[724] Se *Frahuil*, C-265/02, EU:C:2004:77, punkt 20.

[725] *Blijdenstein*, C-433/01, EU:C:2004:21.

[726] Se *Blijdenstein*, C-433/01, EU:C:2004:21, punkt 20. Jfr *Baten*, C-271/00, EU:C:2002:656.

[727] Se *Blijdenstein*, C-433/01, EU:C:2004:21, punkt 21.

[728] Formuleringen återkommer i merparten av de i underavsnitt 5.2.3 refererade avgörandena.

[729] *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638.

> *Headquarters Allied Powers Europe* (*Shape*)), med säte i Mons, Belgien, vilket skulle användas vid den internationella styrkans för säkerhetsbistånd (*Isaf*) uppdrag i Afghanistan. Något förenklat uppkom tvist om betalningen för det levererade bränslet, varför Supreme Site Services väckte talan mot Shape (jämte ett Shape underordnat lokalt högkvarter i Nederländerna) vid nederländsk domstol. I det förfarandet bestred svarandeparterna den nederländska domstolens internationella behörighet och åberopade samtidigt immunitet mot domstolsprövning. Parallellt med det förfarandet inleddes också ett icke-kontradiktoriskt förfarande, vid samma domstol, i syfte att kvarstadsbelägga vissa medel som fanns på ett depositionskonto i en bank i Belgien. Kvarstaden beviljades men ett år senare begärde Shape att den skulle hävas och att Supreme Site Services skulle förbjudas att begära kvarstad igen, på grundval av samma omständigheter, med anledning av Shapes immunitet mot verkställighet. Kvarstaden hävdes. Likväl uppkom fråga om Shapes talan om hävande av kvarstaden omfattades av Bryssel I-förordningens materiella tillämpningsområde.

I *Supreme Site Services* konstaterade EU-domstolen att det vid frågor rörande interimistiska åtgärder inte är åtgärdernas natur som är avgörande för förordningens tillämplighet, utan *de rättigheter som de avser att skydda*.[730] Domstolen är därför tvungen att undersöka de faktorer som karaktäriserar rättsförhållandet mellan parterna i målet eller som karaktäriserar saken i målet eller, *alternativt*, grunderna för talan och hur talan ska väckas och föras.[731] En tvist mellan en myndighet och ett privaträttsligt subjekt kan omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde när talan avser handlingar som utförts *jure gestionis*, men inte när myndigheten utövar offentliga maktbefogenheter. Att en myndighet utövar offentliga maktbefogenheter innebär att den utövar befogenheter som går utöver vad som i allmänhet gäller mellan enskilda.[732] I det här fallet avsåg den ursprungliga kvarstaden att säkerställa betalning för leverans av bränsle. Shapes senare användning av bränslet kunde inte anses påverka karaktären hos det ursprungliga avtalet. Därutöver grundades hävandet av kvarstaden på allmänna bestämmelser i den nederländska civillagen.[733] Varken *rättsförhållandet mellan parterna eller*

[730] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 54.

[731] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 55. Den annorlunda formuleringen återfinns dock inte i det närmast efterföljande avgörandet rörande förordningens materiella tillämpningsområde, se *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 62.

[732] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkterna 56–57.

[733] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkterna 65–67.

grunderna och formerna för talan kunde därför anses visa på utövande av offentliga maktbefogenheter.[734] Vidare konstaterade EU-domstolen att domstolens internationella behörighet inte påverkas av frågan om statsimmunitet.[735]

I *Supreme Site Services* uttryckte EU-domstolen de olika bedömningskriterierna som alternativa, i stället för att se dem som olika steg i en och samma bedömning. Av senare avgöranden framgår dock att formuleringen var en engångsföreteelse, varför den inte bör anses förändra riktningen i EU-domstolens tolkning av bestämmelsen.[736]

Sammanfattningsvis har EU-domstolen, för att avgöra om en talan är sådan att den omfattas av privaträttens område, utgått från en autonom tolkning av begreppet baserad på förordningens syfte och systematik samt allmänna principer härledda ur medlemsstaternas rättsordningar. Domstolen har också i vissa fall hänvisat till andra unionsrättsliga principer och bestämmelser.[737] Vid den närmare karaktäriseringen av talan beaktar domstolen **(A)** tvistens föremål och rättsförhållandet mellan parterna i tvisten.[738] Om det då framgår att den ena parten utövar offentliga maktbefogenheter mot den andra är talan utesluten från förordningens materiella tillämpningsområde. För att avgöra om den ena parten utövar offentliga maktbefogenheter ska domstolen särskilt beakta **(B)** grunderna för talan och de närmare bestämmelserna om hur denna ska väckas och föras.[739] Det finns tydliga samband mellan **(A)** och **(B)** och det är troligt att domstolens bedömning av de olika leden ofta kommer att sammanfalla i en mer allmän helhetsbedömning. I det första ledet **(A)** handlar det dock om en mer allmän karaktärisering av talan, medan **(B)** särskilt avser frågan om en av

[734] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 68.

[735] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 74.

[736] Se *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 62. Se dock Lundstedt, L. (2023), s. 122 m.v.h. till EU-domstolens avgörande i *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568. Det avgörandet behandlas nedan i underavsnitt 5.2.3.

[737] Se t.ex. *Sonntag,* C-172/91, EU:C:1993:144, *Baten,* C-271/00, EU:C:2002:656, *Lechouritou,* C-292/05, EU:C:2007:102, och *Rina,* 641/18, EU:C:2020:349.

[738] Det handlar inte om att klassificera den lagstiftning som käranden grundar sin talan på, utan talan som sådan. Jfr Droege, M. (1998), ”Brysselkonventionen och konkurrensrätten”, *ERT*, s. 107 och 110.

[739] Jfr här Sjövall/Rudvall, (2018), s. 24, som hävdar att det är grunden för käromålet som avgör om talan omfattas av förordningen. Av EU-domstolens rättspraxis verkar det dock följa att även det förhållandet att det offentliga organet intar en särställning i förhållande till den enskilde i processuellt hänseende kan vara betydelsefullt. Se vidare nedan om partsställningens betydelse, underavsnitt 5.2.5.

parterna kan sägas utöva offentliga maktbefogenheter. Samma kriterier är relevanta, oavsett om det rör sig om en fråga om internationell behörighet eller om erkännande och verkställighet av ett avgörande från en annan medlemsstat.[740]

5.2.3 Utövande av offentliga maktbefogenheter

Som jag konstaterade i kapitel 2, och återkom till i avsnitt 3.2, antar avsändaren ekonomiska sanktioner för att främja sina egna utrikespolitiska intressen. Själva antagandet och genomdrivandet av de ekonomiska sanktionerna bör också, enligt min mening, karaktäriseras som ett utövande av offentlig makt utifrån de riktlinjer som ställs upp av subjektsteorin (se särskilt underavsnitt 3.2.3 och 3.2.5). EU-domstolens tolkning av privaträttens område påminner mycket om subjektsteorin, i det att domstolen fokuserat på vilka rättssubjekt som är involverade i tvisten och uteslutit tvisten från förordningens tillämpningsområde när ett av subjekten utövat offentliga maktbefogenheter. Mycket talar därför för att tvister som involverar ekonomiska sanktioner faller utanför privaträttens område. Det är dock inget EU-domstolens har slagit fast explicit. Förordningens tillämplighet på sanktionsrelaterade tvister beror på hur en domstol tolkar ”offentliga maktbefogenheter”. I det här avsnittet undersöker jag därför EU-domstolens tolkningspraxis i det avseendet.

Frågan är hur domstolen ska avgöra om det rör sig om ett utövande av offentliga maktbefogenheter, sedan den granskat grunderna för talan och de närmare bestämmelserna om hur den ska väckas och föras. Här riskerar bedömningen att bli kasuistisk på grund av de olikartade tvister EU-domstolen ställs inför.[741] EU-domstolen har dock även i den här delen dragit upp vissa mer allmänna riktlinjer, som åtminstone kan tjäna som utgångspunkt även om domstolen alltjämt i stor utsträckning blir tvungen att jämföra de konkreta omständigheterna i äldre avgöranden med de som är för handen i det aktuella målet.

---

[740] Det här framgår av EU-domstolens tolkningspraxis som sådan, då en del avgöranden avser frågor om internationell behörighet (såsom *Rüffer,* 814/79, EU:C:1980:291, *Baten,* C-271/00, EU:C:2002:656, och *Blijdenstein,* C-433/01, EU:C:2004:21) medan andra avser frågor om erkännande och verkställighet av utländska avgöranden (såsom *LTU,* 29/76, EU:C:1976:137).

[741] Se för den här observationen Bogdan, M. (2008c), ”Uteslutning av offentlig rätt från Bryssel I-förordningens tillämpningsområde”. I: Moëll/Persson/Wenander (red.), *Festskrift till Hans-Heinrich Vogel*, s. 57. Jfr Lazić, V. (2023), ”Article 1”, I: Lazić/Mankowski (red.), *The Brussels I-bis Regulation: Interpretation and Implementation*, s. 15–16 (punkt 1.037).

Enligt EU-domstolen innebär ett utövande av offentliga maktbefogenheter ett *utövande av befogenheter som går utöver vad som i allmänhet gäller mellan enskilda*. Formuleringen kom första gången till uttryck i EU-domstolens avgörande i *Sonntag*.

> ***Sonntag***[742]. En tysk skolklass hade åkt på utflykt till norra Italien där en av eleverna omkom i en olycka. Den tyske läraren konstaterades i ett brottmålsförfarande i italiensk domstol ha gjort sig skyldig till vållande till elevens död. I samma förfarande förpliktades läraren att utge skadestånd till elevens anhöriga i Tyskland. Frågan var om domen i skadeståndsdelen kunde verkställas i Tyskland med stöd av Brysselkonventionen. Tveksamheter uppkom på grund av den tyske lärarens offentliga anställning samt det förhållandet att ersättningen skulle betalas ur en tysk offentligrättslig försäkring.

I sitt avgörande konstaterade EU-domstolen att en talan om ersättning för personskada vållad genom brott betraktades som privaträttslig i konventionsstaterna.[743] Att en sådan talan kunde omfattas av konventionen, även då den framställts i ett brottmålsförfarande, framgår av ordalydelsen i artikel 1 (1).[744] Vidare påminde domstolen om vad den kommit fram till i sina tidigare avgöranden, nämligen att en sådan talan föll utanför konventionens tillämpningsområde endast om skadevållaren var ett offentligt organ och skadan vållats genom det offentliga organets utövande av en offentlig maktbefogenhet. En offentligt anställd lärare var visserligen en statstjänsteman, men det medförde inte att han eller hon alltid utövade offentliga maktbefogenheter i förhållande till eleverna. Lärarens funktion, som övervakare och reseledare, under skolutflykten innebar inte att läraren utövade befogenheter som gick utöver sådana som gällde för privata rättssubjekt. Inte heller gick den offentligt anställde lärarens befogenheter utöver dem som gällde för lärare i en privatskola.[745] Domstolen hänvisade slutligen till ett tidigare avgörande, mål 66/85 *Lawrie-Blum*, rörande tolkningen av nuvarande artikel 45.4 FEUF, vilken undantar anställning i offentlig tjänst från fördragsbestämmelserna om fri rörlighet för arbetstagare.[746] I *Lawrie-Blum*

[742] *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144.

[743] Se *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144, punkt 19.

[744] Se *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144, punkt 16. Se även *Krombach*, C-7/98, EU:C:2000:164, och *Aertssen*, C-523/14, EU:C:2015:722.

[745] Se *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144, punkterna 20–23.

[746] Se *Lawrie-Blum*, 66/85, EU:C:1986:284.

hade domstolen slagit fast att en lärare inte ägnar sig åt utövande av offentliga maktbefogenheter när läraren betygsätter elever eller medverkar i beslut om att elever ska flyttas upp till nästa klass.[747] Sammantaget ansågs domen falla inom privaträttens område, enligt artikel 1 (1) i Brysselkonventionen. Existensen av den tidigare nämnda försäkringen saknade betydelse.[748]

EU-domstolens formulering är allmänt hållen. Det är inte klart hur en domstol ska förstå ”befogenheter” och vad det innebär att de går ”utöver” vad som i allmänhet gäller mellan enskilda. Av *LTU* framgår att *indrivningen av avgifter*, vilka fastställts ensidigt, för tjänster som är obligatoriska och exklusiva innebär ett utövande av befogenheter som går utöver vad som i allmänhet gäller mellan enskilda. Det verkar dock inte krävas att det rör sig om befogenheter som resulterar i betungande åligganden för motparten i målet. I *Rüffer* var det inte det anspråk som den nederländska staten riktade mot svaranden som innebar ett utövande av offentliga maktbefogenheter, utan snarare den nederländska statens *folkrättsliga skyldighet* att undanröja vrakdelarna från den allmänna farleden. Utövande av offentliga maktbefogenheter eller skyldigheter ska då skiljas från de fall då ett offentligt organ utför handlingar *jure gestionis*, dvs. då det agerar såsom en enskild, till exempel genom att ingå ett avtal om köp av vissa varor.[749] Det saknar då betydelse vad de köpta varorna ska användas till. Att parterna *frivilligt ingått en viss förbindelse* talar för att det inte rör sig om offentlig maktutövning.[750]

Av det sagda förefaller det närmast självklart att en stats antagande av ekonomiska sanktioner utgör ett utövande av offentliga maktbefogenheter. Avsändaren antar sanktionslagstiftningen, liksom annan lagstiftning, ensidigt och med tvingande verkan för enskilda. Avsändarstatens antagande av sanktionslagstiftningen kan också grunda sig på en folkrättslig skyldighet att genomföra ekonomiska sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd. Det här innebär ett utövande av befogenheter, och skyldigheter, som går utöver vad som gäller mellan enskilda. Enskilda kan visserligen gå samman och utöva bojkott mot en viss stat i syfte att uttrycka sitt missnöje över statens agerande. De kan dock inte tvinga andra individer att delta i bojkotten eller sanktionera

[747] Se *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144, punkt 24. Bogdan har ställt sig kritisk till hänvisningen eftersom 1986 års avgörande rör ett helt annat rättsområde, se Bogdan, M. (2008c), s. 53. Jfr även Basedow, J. (2007), s. 161 ff. Se även ovan underavsnitt 4.2.1 avseende tolkningen av förordningen.

[748] Se *Sonntag*, C-172/91, EU:C:1993:144, punkt 28.

[749] Se *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638.

[750] Se t.ex. *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, punkt 33.

överträdelser av bojkotten med böter eller fängelsestraff. Deltagandet i bojkotten är frivilligt.

Av *Lechouritou* framgår att ett anspråk på ersättning som en grupp enskilda riktar mot en stat för *krigshandlingar* som den staten har begått också kan anses avse ett utövande av offentliga maktbefogenheter i bestämmelsens mening, även om krigshandlingarna som sådana inte riktats mot motparten i målet.

> ***Lechouritou***[751] Ett antal i Grekland bosatta grekiska medborgare väckte skadeståndstalan mot tyska staten vid grekisk domstol avseende övergrepp som den tyska armén gjort sig skyldig till i samband med att Grekland ockuperades under andra världskriget. Fråga uppkom om en sådan talan omfattades av Brysselkonventionens tillämpningsområde. EU-domstolen hänvisade till sina tidigare avgöranden och konstaterade att det i det här fallet fanns påtagliga skäl att betrakta tvisten som rörande ett offentligt organs utövande av offentliga maktbefogenheter.[752] Väpnade styrkors operationer ansågs utgöra ett typiskt uttryck för en stats suveräna handlingar (*acta jure imperii*) med hänsyn till att de beslutades ensidigt med tvingande verkan och var oupplösligen förbundna med en stats utrikes- och försvarspolitik.[753] Talan föll således utanför konventionens tillämpningsområde.

Av *Lechouritou* följer att det inte är nödvändigt, för att talan ska anses utesluten från nuvarande förordningens tillämpningsområde, att det är det offentliga organet som är kärandepart i tvisten.[754] Det avgörande blir i stället, liksom i *Rüffer*, karaktären hos det bakomliggande rättsförhållandet som ligger till grund för tvisten. Inte heller i *Lechouritou* rörde det sig om ett utövande av offentliga maktbefogenheter som riktade sig *mot*, i det här fallet, kärandeparten. Kärandeparternas argumentation i målet, att det inte skulle röra sig om offentlig maktutövning när krigshandlingarna var illegitima, var inget som EU-domstolen fäste någon vikt vid.[755] Huruvida maktutövningen varit legitim saknar alltså betydelse för frågan om talan omfattas av förordningen.

Även *Lechouritou* talar, enligt min mening, för att antagandet och genomdrivandet av ekonomiska sanktioner utgör en form av offentlig maktutövning. Liksom statens krigshandlingar kan antagandet och genomdrivandet av ekonomiska sanktioner ses som ett uttryck för en stats

---

[751] *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102.

[752] Se *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102, punkterna 29–35.

[753] Se *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102, punkterna 36–38.

[754] Se vidare underavsnitt 5.2.5 nedan.

[755] Se *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102, punkt 40.

suveräna handlingar (en form av ekonomisk krigsföring). De ekonomiska sanktionerna beslutas också ensidigt och med tvingande verkan och är oupplösligt förbundna med avsändarstatens utrikes- och försvarspolitik.

En annan intressant aspekt av bedömningen i *Lechouritou m.fl.* är EU-domstolens hänvisning till definitionen av privaträttens område i andra förordningar inom området för det civilrättsliga samarbetet, nämligen artikel 2 (1) i förordningen 805/2004 om införande av en europeisk exekutionstitel för obestridda fordringar[756] samt artikel 2 (1) i förordningen 1896/2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande[757].[758] Båda förordningarna är tillämpliga på privaträttens område och undantar explicit från sina respektive tillämpningsområden ”statens ansvar för handlingar och underlåtenhet vid utövande av statens myndighet (*acta iure impreii*)”. Samma formulering återfinns numera även i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordning. Hänvisningen är likväl intressant eftersom den tyder på att EU-domstolen i viss mån betraktar sin internationella privat- och processrätt som ett sammanhängande system där de ingående begreppen ska ges en enhetlig, autonom tolkning.[759]

När äganderätten till viss egendom berövats en ursprunglig ägare genom krigshandlingar från en främmande stat, men en senare talan avseende äganderätten till egendomen riktar sig mot en part som förvärvat egendomen av den främmande staten (och inte mot den främmande staten själv), avser talan som regel inte ett utövande av offentliga maktbefogenheter.

---

[756] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 805/2004 av den 21 april 2004 om införande av en europeisk exekutionstitel för obestridda fordringar, EUT L 143, 30.4.2004, s. 15–39.

[757] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 av den 12 december 2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande, EUT L 399, 30.12.2006, s. 1–32.

[758] Se *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102, punkt 45.

[759] Det här framgår för övrigt uttryckligen av de bakomliggande skälen till vissa av förordningarna. Exempelvis slår skäl 7 till Rom II-förordningen fast att ”Denna förordnings sakliga tillämpningsområde och bestämmelser bör överensstämma med rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Bryssel I) och de instrument som rör tillämplig lag på avtalsförpliktelser”. Se även den i allt väsentligt identiska formuleringen i skäl 7 till Rom I-förordningen (se även vidare avsnitt 7.3.1). Se också Bogdan, M. (2008b), ”The New EC Rules on Summary Proceedings in Civil and Commercial Matters”, *Revue Hellénique de Droit International*, s. 59–60, som konstaterar att tillämpningsområdena för Bryssel I-förordningens och förordningen för obestridda fordringar i princip bör överensstämma.

Apostolides[760]. Tvisten rörde en fastighet belägen i norra delen av Cypern. Fastigheten tillhörde familjen Apostolides tills den turkiska armén invaderade Cypern 1974, då familjen tvingade fly och lämna fastigheten för att bosätta sig på den del av ön där den cypriotiska regeringen utövade den faktiska kontrollen. Så småningom förvärvades fastigheten från myndigheterna i Turkiska republiken Nordcypern (en statsbildning som inte erkänts av någon annan stat än Turkiet) av ett brittiskt par. Därefter förde Apostolides en talan om bättre rätt till fastigheten vid cypriotisk domstol, som meddelade två tredskodomar mot det brittiska paret sedan de inte inkommit med svaromål. Vid begäran om erkännande och verkställighet i England uppkom fråga om avgörandena omfattades av Bryssel I-förordningen. Beträffande tolkningen av förordningens materiella tillämpningsområde hänvisade domstolen endast till de ställningstaganden som redogjorts för ovan.[761] Talan i målet rörde dock inte utövande av offentliga maktbefogenheter utan den civilrättsliga äganderätten till fastigheten och rättigheter knutna till äganderätten.[762]

En talan av en myndighet om ersättning för *ränta som belöpt på tidigare utfärdade böter* har, utifrån samma resonemang som i *Rüffer* och *Lechouritou m.fl.*, ansetts falla utanför privaträttens område.

Siemens Aktiengesellschaft[763]. Konkurrensmyndigheten i Ungern ålade Siemens, ett aktiebolag med säte i Österrike, böter för att ha brutit mot konkurrensrättsliga bestämmelser på den ungerska marknaden. Böterna sänktes därefter genom ett första domstolsbeslut, varpå konkurrensmyndigheten betalade tillbaka mellanskillnaden, jämte ett belopp för att täcka räntan på mellanskillnaden, samtidigt som man överklagade beslutet. Beslutet ändrades av högre instans, varför Siemens betalade tillbaka mellanskillnaden. Siemens vägrade dock betala tillbaka beloppet som avsåg ränta. Konkurrensmyndigheten väckte då talan, med grund i civilrättsliga bestämmelser, och begärde återbetalning av beloppet som erlagts för att täcka räntan, jämte ränta på den felaktigt återbetalade mellanskillnaden. Siemens bestred den ungerska domstolens internationella behörighet.

Beträffande tolkningen av privaträttens område hänvisade EU-domstolen till sina redan etablerade principer.[764] Därvid konstaterade domstolen att även om

[760] *Apostolides*, C-420/07, EU:C:2009:271.

[761] Se *Apostolides*, C-420/07, EU:C:2009:271, punkterna 41–44.

[762] Se *Apostolides*, C-420/07, EU:C:2009:271, punkt 45.

[763] *Siemens Aktiengesellschaft*, C-102/15, EU:C:2016:607.

[764] Se *Siemens Aktiengesellschaft*, C-102/15, EU:C:2016:607, punkterna 30–33.

talan inte direkt avsåg de aktuella böterna grundade sig fordran på böterna.[765] Den omständigheten att sökanden kräver återbetalning av kostnader på grundval av en fordran som har sin grund i en handling som avser utövandet av offentlig makt, räcker för att talan inte ska anses omfattas av privaträttens område.[766] Det skulle tala för att en avsändarstats krav som grundar sig på ekonomisk sanktionslagstiftning men som likväl får framställas enligt ordinära civilrättsliga och civilprocessuella normer inte heller omfattas av förordningens tillämpningsområde.[767]

En stats förändring av lånevillkoren för av staten emitterade obligationer har också av EU-domstolen ansetts innefatta ett utövande av offentliga maktbefogenheter i förordningens mening, särskilt då ändringen avsett att tillgodose det allmännas intresse och föranletts av att den emitterande staten befunnit sig i en ekonomisk kris.

> ***Kuhn***[768]. En österrikisk medborgare med hemvist i Wien förvärvade genom en depåbank etablerad i Österrike, statsobligationer till ett nominellt värde av 35 000 euro som utfärdats av Republiken Grekland enligt grekisk rätt. Statsobligationerna handlades på Atenbörsen såsom elektroniska värdepapper, vilka var registrerade i den grekiska centralbankens kontosystem. Genom antagandet av den grekiska lagen om regler för ändring av värdepapper som emitterats eller garanterats av den grekiska staten infördes en utbytesklausul (*Collective Action Clause*) i obligationerna. Därefter ersattes de ursprungliga obligationerna med nya obligationer till ett lägre nominellt värde. Den österrikiske medborgaren sålde så småningom obligationerna för knappt 8 000 euro. Därefter väckte han talan mot den grekiska staten vid österrikisk domstol och yrkade fullgörelse av skyldigheterna enligt de ursprungliga lånevillkoren alternativt skadestånd på grund av att skyldigheterna inte fullgjorts.

EU-domstolen hänvisade här till sin fasta praxis.[769] Genom antagandet av lagen och det retroaktiva införandet av den i målet aktuella klausulen möjliggjordes utbytet av de ursprungliga värdepapperna till värdepapper av ett betydligt lägre nominellt värde. Utbytet föreskrevs varken i de ursprungliga lånevillkoren eller i den grekiska lagstiftning som var i kraft vid emissionen av de

[765] Se *Siemens Aktiengesellschaft*, C-102/15, EU:C:2016:607, punkt 35.

[766] Se *Siemens Aktiengesellschaft*, C-102/15, EU:C:2016:607, punkt 40. EU-domstolen hänvisade i det här sammanhanget till sin bedömning i *Rüffer,* 814/79, EU:C:1980:291.

[767] Se vidare underavsnitt 5.3.2.

[768] *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911.

[769] Se *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911, punkterna 32–35.

värdepapper som omfattades av de nya villkoren. Det möjliggjorde en väsentlig ändring av de ekonomiska villkoren för obligationerna, även mot de innehavare som skulle ha velat motsätta sig ändringen. EU-domstolen konstaterade slutligen att talan, med hänsyn till de exceptionella omständigheter under vilka den grekiska lagen antogs och det mål av allmänintresse den skulle tillgodose, grundade sig på en åtgärd som innebar ett utövande av offentliga maktbefogenheter från den grekiska statens sida. Talan omfattades därmed inte av privaträttens område.[770]

Omständigheten att lånevillkoren i *Kuhn* ändrades ensidigt återspeglar det ställningstagande EU-domstolen gjorde redan i *LTU*, där avgifterna och förfarandet för indrivningen av avgifterna fastställdes ensidigt mot användarna av Eurocontrols tjänster.[771] I *Kuhn* tillkommer att lånevillkoren ändrades retroaktivt. Retroaktiviteten är dock tagen för sig inte tillräcklig för att det ska röra sig om ett utövande av offentliga maktbefogenheter, utan det är ensidigheten som är det väsentliga. Även två privata parter kan avtala om att vissa villkor ska gälla även retroaktivt i deras inbördes affärsrelationer. Däremot tycks en ensam privat aktör inte kunna åstadkomma en sådan förändring av avtalsvillkoren på egen hand. Retroaktiviteten i kombination med ensidigheten kan tala för att det rör sig om ett utövande av befogenheter vilka går längre än sådana som gäller för privata aktörer.

EU-domstolen tog också hänsyn till ”det mål av allmänt intresse” som eftersträvades genom införandet av de grekiska krislagarna. Formuleringen tycks vara en nyhet i EU-domstolens tolkning av privaträttens område. I sin tidigare praxis har EU-domstolen fokuserat på rättssubjekten och deras handlande i ett visst rättsförhållande. *Kuhn* tycks medföra att domstolen också kan beakta vilket intresse det offentliga organets handlade avser att tillgodose för att avgöra om det offentliga organet utövar offentliga maktbefogenheter. EU-domstolen verkar således i avgörandet ha rört sig närmare intresseteorin för att bestämma gränserna för privaträttens område. Av andra avgöranden framgår dock att enbart det förhållandet att ett rättssubjekt utför uppgifter av allmänt intresse inte i sig är tillräckligt för att det ska röra sig om ett utövande av offentliga maktbefogenheter.[772] De intressen som ligger bakom en parts agerande kan därmed inte ses som ensamt avgörande för om en talan faller inom eller utanför privaträttens område.

---

[770] Se *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911, punkterna 37 och 42.

[771] Se *LTU,* 29/76, EU:C:1976:137, punkt 4.

[772] Se t.ex. *Pula Parking,* C-551/15, EU:C:2017:193, och *Rina,* 641/18, EU:C:2020:349.

Avgörandet i Kuhn kan jämföras med EU-domstolens dom i *Fahnenbrock m.fl.*, där tvisten hade sin upprinnelse i liknande omständigheter men domstolen kom till det motsatta slutet, eller rättare sagt till slutet att det inte var uppenbart att talan *inte* föll inom privaträttens område vid tillämpningen av delgivningsförordningen.[773] Visserligen slog EU-domstolen där fast att prövningen vid tillämpningen av delgivningsförordningen måste vara av en mer summarisk karaktär, men av avgörandet i *Kuhn* får man närmast intrycket att de grekiska lagstiftningsåtgärderna utgör ett förhållandevis tydligt fall av statligt höghetshandlande, varför det kan tyckas underligt att de inte uppenbarligen föll utanför tillämpningsområdet för delgivningsförordningen. Förklaringen ligger troligen i hur parterna och EU-domstolen valt att karaktärisera grunden för talan: i *Kuhn* ansågs de grekiska lagstiftningsåtgärderna ha föranlett den förlust käranden lidit, medan i *Fahnenbrock m.fl.* borgenärskollektivets majoritetsgodkännande av obligationsutbytet betraktades som orsaken till skadan.[774]

Av det i underavsnitt 5.2.2 behandlade *Supreme Site Services* framgår att en talan som grundar sig på ett avtal om leverans av bränsle till en internationell organisation, som skulle använda bränslet i sin krigsföring, omfattas av privaträttens område då *köparens framtida användning av den sålda varan inte kan anses påverka karaktären hos rättsförhållandet mellan köparen och säljaren*.[775] Enbart det förhållandet att ett offentligt organ agerar med ett

[773] Se *Fahnenbrock m.fl.*, C-226/13, C-245/13, C-247/13 och C-578/13, EU:C:2015:383. Avgörandet avsåg den äldre delgivningsförordningen, Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1393/2007 av den 13 november 2007 om delgivning i medlemsstaterna av rättegångshandlingar och andra handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur (delgivning av handlingar) och om upphävande av rådets förordning (EG) nr 1348/2000, EUT L 324, 10.12.2007, s. 79–120. I här väsentliga avseenden överensstämmer 2020 års delgivningsförordning med den äldre förordningen.

[774] Av handlingarna i *Fahnenbrock m.fl.* framgick inte att den grekiska staten ensidigt fastställt villkoren för obligationerna. Den grekiska lagen hade visserligen införts som ett led i omstruktureringen av den grekiska statsskulden, men det förhindrade, enligt EU-domstolen, inte att talan likväl kunde falla inom delgivningsförordningens tillämpningsområde. Att möjligheten att byta ut värdepapperna gavs genom lag innebar inte nödvändigtvis ett utövande av offentliga maktbefogenheter. I *Fahnenbrock m.fl.* var det inte heller uppenbart att antagandet av den grekiska krislagen inneburit direkta och omedelbara förändringar av de finansiella villkoren för obligationerna och således orsakat den påstådda skadan. Ändringarna skedde nämligen först sedan en majoritet av obligationsinnehavarna godkänt ändringen med stöd av den utbytesklausul som införts i emissionsavtalen genom den grekiska krislagen. Se *Fahnenbrock m.fl.*, C-226/13, C-245/13, C-247/13 och C-578/13, EU:C:2015:383, punkterna 53–57.

[775] Se *Supreme Site Services,* C-186/19, EU:C:2020:638, underavsnitt 5.2.2.

offentligt syfte innebär inte att tvisten faller utanför privaträttens område. Det krävs att det offentliga organet också utövar offentliga maktbefogenheter.[776]

I de fall där det offentliga organet varit hänvisat till att väcka talan i domstol, enligt samma regler som enskilda, för att få sitt krav tillgodosett, har EU-domstolen vanligtvis valt att se det som en talan inom privaträttens område, med vissa reservationer för att grunden för talan kan påverka bedömningen (såsom var fallet i *Rüffer* och *Lechouritou*).[777] Synsättet har kommit till tydligt uttryck i mål avseende indrivning av *avgifter för parkering på offentliga parkeringsplatser*, vilka har ansetts falla inom förordningens tillämpningsområde.

> ***Pula Parking***[778]. Ett parkeringsbolag, ägt av staden Pula i Kroatien, ombesörjde genom ett beslut av stadens borgmästare bl.a. förvaltning, underhåll och renhållning av stadens offentliga, avgiftsbelagda parkeringsplatser samt uttag av parkeringsavgifter. Under ett besök i staden parkerade en person med hemvist i Tyskland på en av de avgiftsbelagda parkeringsplatserna. En parkeringsbiljett utfärdades enligt vilken betalning av avgiften skulle ske inom viss tid. Den tyske besökaren betalade dock inte i tid, varför parkeringsbolaget ansökte om verkställighet hos en kroatisk notarie på grundval av en ”handling som äger vitsord” i enlighet med kroatisk exekutionslagstiftning. På grundval av handlingen – en bestyrkt kopia av bolagets bokföring av vilken det aktuella beloppet framgick – fattade den kroatiske notarien beslut om verkställighet. Den tyske medborgaren invände mot beslutet, varför det överlämnades till kroatisk domstol. Enligt den tyske medborgaren saknade notarien både materiell och territoriell behörighet. En av de frågor som uppkom i den kroatiska domstolen, och som den sedermera hänsköt till EU-domstolen, var om saken omfattades av Bryssel I-förordningen.[779]

---

[776] Se *TOTO SpA*, C-581/20, EU:C:2021:808, punkt 39; *Supreme Site Services,* C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 66. Jfr dock resonemanget i *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911, där EU-domstolen beaktade det ”mål av allmänt intresse” som de grekiska lagarna syftade att tillgodose.

[777] Se även *Baten,* C-271/00, EU:C:2002:656, *Préservatrice Foncière TIARD,* C-266/01, EU:C:2003:282, *Frahuil,* C-265/02, EU:C:2004:77, och *Blijdenstein,* C-433/01, EU:C:2004:21.

[778] *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193.

[779] Därutöver var också fråga om förordningens tillämplighet i tiden och om den kroatiske notarien kunde anses utgöra en domstol i förordningens mening. Vad gäller den förstnämnda frågan konstaterade EU-domstolen att förordningen var tillämplig även om den aktuella fordran uppkommit innan Kroatien anslöt sig till EU. Avgörande var att verkställighetsförfarandet inletts efter det att förordningen trätt i kraft, se *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193, punkterna 26–28. Vad gäller den senare frågan besvarade EU-

I det här avseendet konstaterade domstolen att parkeringsbolaget visserligen utförde ett uppdrag av lokalt intresse vilket det anförtrotts genom ett myndighetsbeslut. Däremot innebar varken fastställandet av parkeringsavgiften eller indrivningsförfarandet avseende densamma att parkeringsbolaget utövade några offentliga maktbefogenheter.[780] Ytterligare faktorer som enligt EU-domstolen talade för att målet var av privaträttslig natur var att den aktuella fordran inte åtföljdes av några straffrättsliga sanktioner samt att parkeringsbiljetten i sig inte utgjorde en exekutionstitel.[781] Målet föll därmed inom tillämpningsområdet för förordningen.

Utifrån tidigare avgöranden rörande tolkningen av privaträttens område är utgången i *Pula Parking* möjligen inte helt given. Enligt de utgångspunkter som EU-domstolen ställde upp i *LTU* verkar vissa faktorer faktiskt tala för att parkeringsbolaget utövade offentliga maktbefogenheter. Bolaget utförde sina uppgifter i allmänhetens intresse och de som besökte staden måste närmast ha varit tvungna att begagna sig av bolagets tjänster. Priset och övriga villkor för parkeringen var också ensidigt fastställda. EU-domstolen har dock hållit fast vid den bedömning man gjorde i *Pula Parking* även i senare mål.[782] Har det offentliga organet däremot självt *befogenhet att utfärda en exekutionstitel* för att driva in sina krav talar det för att målet faller utanför privaträttens område.[783]

Indrivning av skatter eller offentliga avgifter (när de inte har karaktären av ersättning för en utförd tjänst[784]) bör, i enlighet med resonemangen i *LTU*, falla utanför förordningens tillämpningsområde. De är tvingande och fastställs ensidigt mot den enskilde. Skatteanspråk, som riktas mot en annan än den skattskyldige p.g.a. ett bedrägligt undandragande av mervärdesskatt, har dock inte ansetts innefatta ett utövande av offentliga maktbefogenheter, när talan grundat sig på civilrättsliga bestämmelser om utomobligatoriskt ansvar. EU-domstolen har i ett sådant fall gjort en distinktion mellan *den faktiska grunden*

domstolen den negativt. Det avgörande skälet för den negativa inställningen var att förfarandet hos den kroatiske notarien inte var kontradiktoriskt utan gäldenären delgavs handlingarna först sedan beslut fattats, se *Pula Parking*, punkterna 54–58.

[780] Se *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193, punkt 35.

[781] Se *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193, punkterna 36–37.

[782] Se *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, där indrivningen av en parkeringsavgift omfattades av privaträttens område, och *Nemzeti*, C-30/21, EU:C:2021:753, där indrivning av vägavgifter genom talan vid domstol omfattades av privaträttens område.

[783] Se *Gradbeništvo Korana*, C-579/17, EU:C:2019:162, punkterna 51–55.

[784] Se t.ex. *Pula Parking,* C-551/15, EU:C:2017:193, och *Obala i Lučice,* C-307/19, EU:C:2021:236.

för talan (vilket utgjordes av ett krav motsvarande den mervärdesskatt som skulle erläggas av den skattskyldige) och *den rättsliga grunden* (som var ett utomobligatoriskt krav riktat mot en annan än den skattskyldige).

> ***Sunico m.fl.***[785] Tvisten handlade om ett påstått bedrägeri där ett antal företag samverkat i så kallad karusellhandel för att undgå att betala mervärdesskatt i Storbritannien. Vissa av företagen, som också var de verkliga mottagarna av de belopp som undandragits genom skatteflykten, var inte själva mervärdesskatteskyldiga i Storbritannien. Gentemot dem väckte The Commissioners for Her Majesty's Revenue & Custom (HMRC) talan vid engelsk domstol och grundade sin talan på nationella bestämmelser om utomobligatoriskt skadeståndsansvar. Ett av företagen hade hemvist i Danmark och hade även tillgångar där som HMRC vid dansk domstol yrkade skulle beläggas med kvarstad till säkerhet för skadeståndsanspråket. Innan man framställde kvarstadsansökan mot det danska företaget hade HMRC begärt information om företaget med stöd av förordning 1798/2003 om administrativt samarbete i frågor om mervärdesskatt[786]. Vid dansk domstol uppkom så småningom frågan om tvisten omfattades av Bryssel I-förordningens materiella tillämpningsområde.[787]

EU-domstolen konstaterade i *Sunico m.fl.* att den *rättsliga grunden* för HMRC:s talan utgjordes av det danska företagets påstådda deltagande i en olaglig överenskommelse i syfte att begå bedrägeri, vilket föll under brittisk skadeståndsrätt. Det danska företaget var inte skyldigt att betala mervärdesskatt enligt brittisk lag.[788] Att HMRC:s krav mot det danska företaget storleksmässigt överensstämde med HMRC:s skattefordran mot ett annat subjekt (den *faktiska grunden* för talan), vilket var skattskyldigt i Storbritannien, medförde inte att HMRC:s talan innebar ett utövande av offentliga maktbefogenheter, åtminstone inte när det redan var fastslaget att förhållandet mellan HMRC och det danska företaget skulle regleras av brittisk

[785] *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545.

[786] Rådets förordning (EG) nr 1798/2003 av den 7 oktober 2003 om administrativt samarbete i fråga om mervärdesskatt och om upphävande av förordning (EEG) nr 218/92, EUT L 264, 15.10.2003, s. 1–11 . Förordningen har därefter ersatts av rådets förordning (EU) nr 904/2010 av den 7 oktober 2010 om administrativt samarbete och kampen mot mervärdesskattebedrägeri (omarbetning), EUT L 268, 12.10.2010, s. 1–18.

[787] Turerna i målet var ganska invecklade och en fullständig genomgång av dem är obehövlig här.

[788] Se *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545, punkterna 37–38.

skadeståndsrätt och inte av brittisk mervärdesskattelagstiftning.[789] Det förhållandet att HMRC begärt information om det danska företaget med stöd av förordning 1798/2003 innebar visserligen ett utövande av offentliga maktbefogenheter. Det framgick dock inte om den information HMRC kommit över utnyttjats i samband med att skattemyndigheten förde sin talan. Om så var fallet skulle talan kunna falla utanför tillämpningsområdet för förordningen, eftersom den brittiska skattemyndigheten då intog en processuell ställning som skilde sig från ett enskilt rättssubjekts ställning. Om så inte var fallet skulle talan anses falla inom privaträttens område.[790]

Ett *återkrav avseende en misstagsbetalning* från en myndighet till en grupp enskilda omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde, så länge återbetalningskravet grundar sig på civilrättsliga bestämmelser.

> ***Sapir m.fl.***[791] Tvisten i målet hade sin grund i händelser som utspelat sig i Tyskland under andra världskriget. Den nationalsocialistiska regimen hade genom tvång åstadkommit en överlåtelse av en fastighet tillhörig en tysk medborgare av judisk härkomst till en tredje part. Så småningom exproprierades fastigheten av Tyska demokratiska republiken och lades samman med flera andra statliga fastigheter. Efter den tyska återföreningen 1990 kom en del av den totala markarealen att tillhöra Land Berlin (dvs. det tyska förbundslandet som utgörs av Berlins stadsområde). När ett antal rättighetsinnehavare (bosatta i fyra olika länder) till den ursprungliga ägaren till den del av fastigheten som överlåtits under andra världskriget krävde att den delen av fastigheten skulle återgå sålde förbundslandet hela fastigheten till en investerare, varefter rättighetsinnehavarna skulle få del av den köpeskilling som hänförde sig till deras andel. Ersättningen grundade sig på en tysk lag om ersättning till offer för den nationalsocialistiska regimen. På grund av ett misstag vid utbetalningen, som administrerades av Land Berlin, kom den totala köpeskillingen att betalas ut till rättighetsinnehavarna, och inte endast den del som hänförde sig till deras del av fastigheten. Land Berlin väckte då talan om

[789] Se *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545, punkt 41.

[790] Se *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545, punkterna 42–43. Se för en kommentar Collins, L. (2014), ”The enforcement of foreign revenue laws”, *Law Quarterly Review*, s. 353–356. Collins kallar utgången i målet ”a surprising result” och konstaterar att en dylik talan i engelsk domstol hade förhindrats av ”the revenue rule” (se särskilt s. 354). Se även underavsnitt 3.3.2. Även Hartley, T. (2023), s. 59 (punkt 4.41), är skeptisk och konstaterar att ”the case may be regarded as going to the very edge of what may legitimately be regarded as a civil claim”. Briggs, A. (2019), *The Conflict of Laws*, s. 53, beskriver avgörandet som “strange but true”.

[791] *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228.

att återfå det felaktigt utbetalda beloppet. På grund av tvistens internationella anknytning uppkom fråga om den omfattades av Bryssel I-förordningen.

EU-domstolen konstaterade att rätten till gottgörelse, som låg till grund för talan i målet, grundade sig på nationella bestämmelser om ersättning till offer för den nationalsocialistiska regimen. Bestämmelserna var desamma för samtliga ägare av fastigheter som omfattades av rätt till gottgörelse, dvs. oberoende av om ägaren var en privatperson eller ett offentligt organ.[792] Likaså var förfarandet detsamma om ägaren var ett privaträttsligt eller offentligrättsligt subjekt.[793] Vidare påpekade domstolen att saken i den nationella domstolen handlade om återbetalning av ett för högt utbetalt belopp (obehörig vinst) om vilket talan skulle föras vid allmän domstol, oberoende av rättssubjektens status, och som reglerades i den tyska civillagen.[794] Målet föll således inom privaträttens område.

Indrivning av avgifter till en internationell organisation, vilka fastställts ensidigt och avser utnyttjandet av tjänster som är obligatoriska och exklusiva till sin karaktär har ansetts falla utanför nuvarande förordningens tillämpningsområde.[795] En *tvist avseende ett avtal om anläggande av en motortrafikled, vilket ingåtts genom offentlig upphandling*, faller däremot som regel inom förordningens tillämpningsområde.

> ***TOTO SpA m.fl.***[796]. Till grund för tvisten låg ett avtal om anläggande av en motortrafikled i Polen. Avtalet hade ingåtts mellan den ansvariga polska myndigheten (generaldirektoratet för vägnätet) och två italienska byggbolag efter ett offentligt upphandlingsförfarande. I samband med avtalsslutet hade på de italienska bolagens begäran två garantier utfärdats av ett bulgariskt försäkringsbolag till förmån för den polska myndigheten. Garantierna aktualiserades för det fall arbetet inte utfördes på ett kontraktsenligt sätt eller för det fall fristen för fullgörande överskreds. Så småningom uppkom meningsskiljaktigheter om kontraktets genomförande, varpå de italienska bolagen väckte en negativ fastställelsetalan i polsk domstol och yrkade att myndigheten skulle hindras från att utnyttja garantierna. Yrkandena

[792] Se *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228, punkt 35.

[793] Se *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228, punkt 36.

[794] Se *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228, punkt 37.

[795] Se det ovan refererade *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137. En talan om indrivning av avgifter som grundar sig på ett frivilligt åtagande omfattas däremot av förordningen, se *Ordre des avocats*, C-421/18, EU:C:2019:1053, som avsåg en talan om indrivning av avgifter till ett advokatsamfund.

[796] *TOTO SpA*, C-581/20, EU:C:2021:808.

framställdes även interimistiskt. Sedan polsk domstol ogillat de interimistiska yrkandena, i huvudsak på grund av bristande bevisning, framställdes de interimistiska yrkandena även i bulgarisk domstol. I bulgarisk domstol uppkom, efter invändning av den polska myndigheten, frågan om talan omfattades av Bryssel I-förordningens materiella tillämpningsområde.

EU-domstolen slog fast att föremålet för de interimistiska åtgärderna var garantierna, vilka avsåg att skydda myndighetens rättigheter enligt avtalet. Att verksamheten, dvs. myndighetens ansvar för det polska vägnätet, hade ett offentligt syfte innebar dock inte att myndigheten genom ingåendet av avtalet hade utövat offentliga maktbefogenheter.[797] Även om avtalet hade ingåtts genom offentlig upphandling gav det upphov till ett rättsförhållande mellan parterna inom ramen för vilket de frivilligt hade åtagit sig rättigheter och skyldigheter, och som därför var knutet till privaträttens område i den mening som avses i artikel 1 (1) i Bryssel I-förordningen.[798] Att det i bulgarisk rätt fanns vissa regler som begränsade möjligheterna att föra en talan avseende penningfordringar mot ett offentligt organ påverkade inte bedömningen av huruvida talan föll inom förordningens tillämpningsområde.[799]

En talan om ersättning för *skada orsakad genom ageranden i strid mot EU:s konkurrensrätt* omfattas också av privaträttens område.

> ***flyLAL Lithuanian Airlines***[800]. Ett litauiskt flygbolag hade stämt två lettiska flygbolag vid litauisk domstol och yrkat skadestånd med hänvisning till svarandeparternas påstådda brott mot EU:s konkurrensrätt. Närmare bestämt rörde det sig om ett påstått missbruk av dominerande ställning på marknaden för flygtransporter till och från Vilnius flygplats (Litauen) samt uppbärande av i Lettland lagstadgade avgifter för tillhandahållande av flygplatsanläggningar. Det litauiska flygbolaget begärde inför den nationella domstolen att vissa säkerhetsåtgärder och interimistiska åtgärder skulle vidtas mot de lettiska bolagen. Fråga var om åtgärderna kunde erkännas och verkställas i Lettland enligt Bryssel I-förordningen. Anledning till att tveksamheter uppkom var att den lettiska staten var majoritetsägare i de två lettiska bolagen.

[797] Se *TOTO SpA*, C-581/20, EU:C:2021:808, punkt 39–41. Se även *Supreme Site Services,* C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 66.

[798] Se *TOTO SpA*, C-581/20, EU:C:2021:808, punkt 43.

[799] Se *TOTO SpA*, C-581/20, EU:C:2021:808, punkterna 44–45. Se även *Supreme Site Services,* C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 62.

[800] *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319.

EU-domstolen konstaterade inledningsvis att föremålet för det litauiska flygbolagets talan var ersättning för skada till följd av åsidosättande av unionens konkurrensrätt, varför talan alltså föll inom rättsområdet för skadestånd utanför avtalsförhållanden.[801] Tillhandahållandet av flygplatsanläggningar mot betalning utgjorde därutöver verksamhet av sådan ekonomisk natur som omfattades av privaträttens område.[802] Att det i lettisk lag fanns stöd för de påstådda överträdelserna av konkurrensrätten (genom de lagstadgade avgifterna) samt det förhållandet att bolagen till stora delar ägdes av den lettiska staten förändrade inte den bedömningen.[803] Det sistnämnda förhållandet medförde inte att den lettiska staten skulle betraktas som part i målet och inte heller att de statligt ägda bolagens verksamhet skulle anses inbegripa ett utövande av offentliga maktbefogenheter, då de agerade som självständiga ekonomiska aktörer på den aktuella marknaden.[804] Därmed konstaterade EU-domstolen att talan omfattades av privaträttens område.[805]

Talan om förbud för en näringsidkare att använda sig av otillbörliga affärsmetoder eller villkor i relation till konsumenter omfattas som regel av förordningen. Däremot omfattas inte ett yrkande om att framtida överträdelser av ett utverkat förbud ska bestämmas ensidigt av ett offentligt organ.

> ***Henkel*** [806]. En österrikisk förening, VKI, väckte talan vid österrikisk domstol mot en tysk företagare, Henkel, med hemvist i Tyskland. Föreningen yrkade att den tyske företagaren i sina avtalsrelationer med konsumenter i Österrike skulle förbjudas att använda vissa avtalsvillkor som, enligt föreningen, på grund av sin oskälighet stred mot österrikisk lag. Den österrikiska föreningen drevs utan vinstsyfte och hade som ändamål att tillvarata det österrikiska konsumentkollektivets intressen. Fråga var om den österrikiska domstolen kunde grunda internationell behörighet på Brysselkonventionen eller om talan på grund av sin eventuellt offentligrättsliga karaktär föll utanför konventionens materiella tillämpningsområde. Frågan hade väckts efter en invändning av Storbritanniens regering som ansåg att den österrikiska föreningen var att

[801] Se *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 28.

[802] Se *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 33.

[803] Se *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 34.

[804] Se *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 37.

[805] Se i sammanhanget även *Tibor Trans*, C-451/18, EU:C:2019:635, punkt 24, där EU-domstolen hänvisade till sitt avgörande i *flyLAL Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, som stöd för att en talan om ersättning för skada till följd av åsidosättandet av unionens konkurrensrätt omfattas av privaträttens område.

[806] *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555.

> betrakta som en offentlig myndighet, eftersom föreningen åtagit sig uppgifter i det allmännas intresse bestående i att säkerställa skyddet för konsumenter och att föreningens rätt att utverka ett föreläggande om förbud mot att använda oskäliga avtalsvillkor, sådan den utövades i målet vid den nationella domstolen, följde av lag.[807]

EU-domstolen ansåg att föreningen snarare hade karaktären av ett privaträttsligt organ och att tvisten inte heller avsåg utövande av offentliga maktbefogenheter.[808] Det sistnämnda tillägget kan möjligen tyckas överflödigt sedan domstolen redan slagit fast att ingen av parterna i tvisten utgjordes av ett offentligt organ.[809] Det skulle kunna tala för att även en tvist mellan privata rättssubjekt kan falla utanför nuvarande förordningens tillämpningsområde, om en av parterna utövar offentliga maktbefogenheter.[810] Den talan som föreningen hade väckt vid den nationella domstolen avsåg oavsett vilket att utverka ett förbud för näringsidkaren att använda sig av oskäliga avtalsvillkor i de avtal som näringsidkaren ingick med konsumenter. Avsikten med talan var därför, konstaterade EU-domstolen, att den nationella domstolen skulle pröva privaträttsliga förhållanden, och därmed omfattades den också av konventionens materiella tillämpningsområde.[811]

---

[807] Se *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555, punkt 25. Domstolen kom inte att gå närmare in på varför föreningen inte var att anse som offentligrättslig utan tycktes snarast ta det för givet. Generaladvokaten pekade i sitt förslag till avgörande på det förhållandet att organisationen bildats i enlighet med den österrikiska föreningslagstiftningen, som reglerade privaträttsliga förhållanden, se Förslag till avgörande av generaladvokat Jacobs i *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:171, s. I-8118.

[808] Se *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555, punkt 30.

[809] I sammanhanget är det intressant att notera att generaladvokaten i sitt förslag till avgörande inte fann det nödvändigt att gå längre än till konstaterandet att föreningen var ett privaträttsligt subjekt, se Förslag till avgörande av generaladvokat Jacobs i *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:171, s. I-8116–8118.

[810] Se underavsnitt 5.2.5.

[811] Se *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555, punkt 30. Bogdan har diskuterat avgörandets implikationer i förhållande till den svenska marknadsrätten, se Bogdan, M. (2002/2003), ”Om Bryssel/Luganoreglernas tillämpning i marknadsrättsliga mål”, *JT*, s. 410–416. Se även prop. 2000/2001:34, s. 27, där frågan om hur marknadsrätten skulle kvalificeras också diskuterades, dels ur ett svenskt perspektiv, dels i förhållande till Bryssel/Luganoreglerna. Jfr Hertz, K. (2015), s. 101, som omnämner avgörandets konsekvenser i ett danskt perspektiv.

Movic[812]. Belgisk myndighet väckte talan i belgisk domstol mot ett antal bolag, däribland Movic, med säte i Nederländerna, och yrkade att domstolen skulle fastställa att bolagen, genom att regelmässigt erbjuda andrahandsförsäljning av evenemangsbiljetter till ett högre pris än vad den ursprunglige säljaren hade begärt, gjorde sig skyldiga till överträdelser av den belgiska marknadslagstiftningen, samt att bolagen skulle upphöra med sina otillbörliga affärsmetoder. Accessoriskt[813] yrkade de belgiska myndigheterna att domstolen skulle förordna att beslutet (om förbud) skulle offentliggöras på bolagens bekostnad, att varje framtida överträdelse av förbudet skulle förenas med vite samt att framtida överträdelser skulle kunna fastställas genom en rapport från en tjänsteman vid det belgiska generaldirektoratet för övervakning av näringsverksamhet. Svarandebolagen hävdade att det innebar ett utövande av offentliga maktbefogenheter, och att den belgiska domstolen således inte var internationellt behörig med stöd av Bryssel I-förordningen.

EU-domstolen prövade förenligheten hos samtliga yrkanden med det materiella tillämpningsområdet för förordningen. Principiellt hänvisade man till de riktlinjer som etablerats genom tidigare avgöranden.[814] Att en sådan förbudstalan som var aktuell i målet omfattades av förordningens tillämpningsområde, framgick redan av domstolens avgörande i *Henkel*.[815] Det hade ingen avgörande betydelse att det var en myndighet som väckte talan, så länge myndigheten i processuellt hänseende inte intog en särställning i förhållande till vad som gällde när enskilda rättssubjekt väckte talan.[816] Inte heller det förhållandet att myndigheten i sin talan i stor utsträckning förlitade sig på egna rapporter och andra handlingar utgör ett hinder mot att talan ska omfattas, då det, enligt EU-domstolen, skulle kunna äventyra det praktiska genomslaget för unionens konsumentskydd. Det är alltså först om myndigheten genom sin användning av bevisningen kommer att befinna sig i en särställning i förhållande till enskilda som det rör sig om ett utövande av

[812] *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568.

[813] Accessoriska yrkanden är avhängiga huvudyrkandet, exempelvis genom att de avser de närmare formerna för hur motparten ska uppfylla huvudyrkandet.

[814] Se *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkterna 32–37.

[815] Se *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkt 41. Se i det här sammanhanget även *CEZ*, C-343/04, EU:C:2006:330, där en talan om förbud att bedriva kärnkraftsverksamhet i en medlemsstat, som påverkade landområden i en annan medlemsstat, i princip omfattades av dåvarande Brysselkonventionen. EU-domstolen uttalade sig inte definitivt om talan i relation till det materiella tillämpningsområdet för konventionen. Se dock punkt 22 i den domen.

[816] Se *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkterna 47–50.

offentliga maktbefogenheter.[817] Beträffande de accessoriska yrkandena konstaterade EU-domstolen att de också omfattades av förordningens tillämpningsområde, med undantag för yrkandet att en belgisk tjänsteman skulle ges rätt att ensidigt fastställa framtida överträdelser av förbudet. En sådan befogenhet vid efterkontrollen gick utöver vad som i allmänhet gäller mellan enskilda, och innebar således ett utövande av offentliga maktbefogenheter.[818]

Innefattar den konkurrensvårdande myndighetens talan ett *yrkande om utdömande av böter* mot det företag som ägnat sig åt konkurrensbegränsande förfaranden, och stödjer sig talan på *bevisning som myndigheten kommit över genom beslag*, medför det dock att talan faller utanför privaträttens område.

> I ***Eurelec Trading***[819] var frågan om privaträttens område omfattar en talan som väcks av en konkurrensvårdande myndighet vid domstol i en medlemsstat mot företag etablerade i en annan medlemsstat. Talan, som i det aktuella fallet framställdes av fransk myndighet vid fransk domstol och riktade sig mot en grupp belgiska företag, avsåg att fastställa att de belgiska bolagen ägnat sig åt konkurrensbegränsade förfaranden, med negativa effekter på den franska marknaden, samt att ålägga de belgiska bolagen att upphöra med förfarandena och betala böter. Bevisningen som myndigheten anförde till stöd för sin talan hade den tagit i beslag hos de involverade företagen.

I enlighet med sitt avgörande i *Movic* konstaterade domstolen att en talan om att fastställa att ett företag gjort sig skyldigt till lagöverträdelser genom användandet av otillbörliga och olagliga affärsmetoder och att det ska förordnas om att åtgärderna ska upphöra omfattas av privaträttens område.[820] Den aktuella talan skilde sig dock i två viktiga avseenden från den som väckts i *Movic*. För det första stödde sig talan på bevisning vilken den franska myndigheten kommit över genom beslag. Även om en sådan åtgärd krävde domstols godkännande innebar den, enligt EU-domstolen, ett utövande av befogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda.[821] För det andra avsåg den franska myndighetens talan även utdömandet av böter. Sådana kunde, konstaterade EU-domstolen, enligt fransk rätt endast utkrävas av den

[817] Se *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkterna 56–57.

[818] Se *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkterna 61–62.

[819] *Eurelec Trading*, C-98/22, EU:C:2022:1032.

[820] Se *Eurelec Trading*, C-98/22, EU:C:2022:1032, punkt 24, m.v.h. till *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkt 64.

[821] Se *Eurelec Trading*, C-98/22, EU:C:2022:1032, punkt 26.

aktuella myndigheten jämte åklagare, vilket även det talade för att myndigheten i det här fallet utövade befogenheter som gick utöver vad som gällde mellan enskilda. Det saknade betydelse att det var fransk domstol som i slutändan utdömde böterna.[822]

Certifiering och klassificering av fartyg för en främmande stats räkning anses som utgångspunkt inte innebära ett utövande av offentliga maktbefogenheter.

> ***Rina***[823]. Familjemedlemmar till offer samt överlevande passagerare från förlisningen av ett fartyg på Röda havet 2006 väckte talan vid italiensk domstol mot Rinabolagen, med säte i Genua, Italien, vilka hade klassificerat och certifierat det förlista fartyget på uppdrag av Republiken Panama. Kärandeparterna yrkade ersättning för ekonomisk och ideell skada och grundade sin talan på italienska civilrättsliga bestämmelser. Rina invände att den italienska domstolen saknade internationell behörighet och åberopade statsimmunitet, då den vid certifieringen och klassificeringen hade utfört den panamanska statens suveräna befogenheter.

Vid granskningen av grunderna för talan och de närmare bestämmelserna om hur den skulle väckas och föras konstaterade domstolen att den grundade sig på italienska civilrättsliga bestämmelser om utomobligatoriskt ansvar och om avtalsrättsligt ansvar för åsidosättande av säkerhetsförpliktelser. Det talade för att talan var av privaträttslig karaktär.[824] Att uppgifterna hade delegerats från en stat och att verksamheten hade ett offentligt syfte är inte i sig tillräckligt för att det ska röra sig om ett utövande av offentliga maktbefogenheter.[825] De klassificerande företagens uppgifter grundades därutöver på avtal och deras befogenheter var begränsade (de var endast behöriga att undersöka om ett skepp levde upp till de krav staten ställde och hade inga egna beslutandebefogenheter).[826] En vidare systematisk tolkning av privaträttens område, med hänsyn till överordnad unionsrätt, talade också för att det inte rörde sig om utövande av offentliga maktbefogenheter, då bolag som bedriver certifieringsverksamhet, i egenskap av vinstdrivande och konkurrensutsatta företag, inte omfattas av undantaget för offentliga verksamheter i artikel 51 om

[822] Se *Eurelec Trading*, C-98/22, EU:C:2022:1032, punkt 27.

[823] *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349.

[824] Se *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 36.

[825] Se *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkterna 39–41.

[826] Se *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkterna 45–47.

etableringsfrihet inom unionen.[827] Talan kunde därmed inte anses falla utanför förordningens tillämpningsområde. EU-domstolen ansåg inte heller att det förelåg statsimmunitet för Rinabolagen.[828]

En fullgörelsetalan som grundar sig på ett *borgensåtagande avseende tullskulder* kan, slutligen, omfattas av förordningens tillämpningsområde, så länge det rör sig om ett frivilligt åtagande.[829]

5.2.4 Privaträttens område ska tolkas extensivt

Av den föregående praxisgenomgången framgår att EU-domstolen valt att ge förordningen ett förhållandevis vitt tillämpningsområde.[830] Det är endast i undantagsfall som en tvist har ansetts falla utanför privaträttens område.

EU-domstolen har på senare år explicit slagit fast att privaträttens område ska tolkas extensivt. Domstolen gav uttryck för det synsättet första gången i *German Graphics*[831], ett mål som rörde relationen mellan 2000 års Bryssel I-förordning och dåvarande insolvensförordningen[832]. Som skäl för sin tolkning lyfte domstolen fram skäl 2, 7 och 15 i ingressen till 2000 års Bryssel I-förordning.[833] Skäl 2 och 15 tydliggör motiven bakom förordningen, nämligen att olikheter i medlemsstaternas rättsordningar vad gäller reglerna om behörighet och erkännande och verkställighet hindrar den inre marknaden från att fungera väl och att det, för att rättskipningen ska fungera väl, måste förhindras att oförenliga domar meddelas i olika medlemsstater. Enligt skäl 7 måste förordningens materiella tillämpningsområde täcka in de väsentliga delarna av privaträtten. Det visade, enligt EU-domstolen, att unionslagstiftaren

[827] Se *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 50. Det avgörande EU-domstolen hänvisade till avsåg samma bolag som var aktuellt i den här tvisten, se *Rina Services*, C-593/13, EU:C:2015:399.

[828] Se *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkterna 54–58.

[829] Se avgörandena i de ovan refererade *Préservatrice Foncière TIARD*, C-266/01, EU:C:2003:282, och *Frahuil*, C-265/02, EU:C:2004:77.

[830] Jfr Linton, M. (2023), s. 106, som konstaterar att ”EU-domstolen tenderar att ge privaträttsbegreppet en vidsträckt tolkning”; Hartley, T. (2023), s. 59 (punkt 4.40).

[831] Se *German Graphics Graphische Maschinen*, C-292/08, EU:C:2009:544, punkterna 22–23.

[832] Rådets förordning (EG) nr 1346/2000 av den 29 maj 2000 om insolvensförfaranden, EGT L 160, 30.6.2000, s. 1–18. Numera ersatt av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2015/848 av den 20 maj 2015 om insolvensförfaranden, EUT L 141, 5.6.2015, s. 19–72.

[833] Se *German Graphics Graphische Maschinen*, C-292/08, EU:C:2009:544, punkt 22.

velat upprätthålla en extensiv innebörd hos privaträttens område och ett omfattande tillämpningsområde för förordningen.[834]

Det är dock en sak att ge förordningen ett vitt tillämpningsområde i förhållande till andra unionsrättsliga instrument på privaträttens område (dvs. att tolka vissa av undantagen i artikel 1 (2) i Bryssel I-förordningen restriktivt) och en helt annan sak att tolka privaträttens område (i artikel 1 (1)) extensivt. I *German Graphics* var det snarare fråga om det förra.[835] Likväl har domstolens avgörande i det målet använts som stöd för att tolka privaträttens område extensivt även när det rört sig om gränsdragningen i förhållande till frågor om utövande av offentliga maktbefogenheter.[836] Domstolen har gått så långt som att säga att uteslutning från förordningens tillämpningsområde utgör ett undantag som, liksom alla undantag, ska tolkas restriktivt.[837]

Även om det går att ifrågasätta EU-domstolens resonemang står det därmed klart att privaträttens område ska tolkas extensivt. Det innebär att ”utövande av offentliga maktbefogenheter” ska ges en motsvarande restriktiv tolkning, varför det bör vara reserverat för mer uppenbara former av offentlig maktutövning. EU-domstolens tolkning har också rört sig i den riktningen, då de enda frågor som på senare tid uteslutits från tillämpningsområdet har haft sin grund i krigshandlingar (*Lechouritou*), böter utdömda i ett konkurrensärende (*Siemens Aktiengesellschaft Österreich*) där myndigheten grundar sin talan på bevisning den kommit över genom beslag (*Eurelec Trading*), samt en stats ensidiga reglering av sin statsskuld genom förändring av villkor i redan emitterade statsobligationer (*Kuhn*), det sistnämnda orsakat av en finansiell kris i landet. Det tidigare avgörandet *Rüffer*, där fordran grundade sig på den nederländska statens folkrättsliga skyldighet att ta bort ett vrak från en allmän farled, är antagligen förenlig med en sådan restriktiv tolkning. Om saken i *LTU* alltjämt skulle anses utesluten är dock mer tveksam. Domstolens formuleringar i *Ordre des avocats* talar i viss mån för att det äldre avgörandet alltjämt har relevans för att avgränsa vad som utgör ett utövande

[834] Se *German Graphics Graphische Maschinen*, C-292/08, EU:C:2009:544, punkt 23. Se beträffande förordningens syften underavsnitt 4.2.1.

[835] Se *German Graphics Graphische Maschinen*, C-292/08, EU:C:2009:544, punkt 24, där domstolen konstaterade att den extensiva tolkningen av det materiella tillämpningsområdet för Bryssel I-förordningen också vann stöd av skäl 6 till dåvarande insolvensförordningen, som slog fast att tillämpningsområdet för den förordningen skulle tolkas restriktivt.

[836] Se *flyLAL Lithuanian Airlines,* C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 26; *Gradbeništvo Korana,* C-579/17, EU:C:2019:162, punkt 47; *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 31; *Movic*, C-73/19, EU:C:2020:568, punkt 34; *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 61.

[837] Se *flyLAL Lithuanian Airlines,* C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 26.

av offentliga maktbefogenheter och, motsatsvis, privaträttens område.[838] I *Kuhn*, liksom i *LTU*, pekade EU-domstolen också på ensidigheten i ”beslutanderätten” mellan parterna, vad gällde utbytet av den ursprungliga obligationen, som en omständighet av betydelse för att talan skulle falla utanför förordningens tillämpningsområde.[839]

5.2.5 Partsställningens betydelse för om talan faller inom privaträttens område

Utgångspunkten för EU-domstolens resonemang i de mål som refererats i de föregående avsnitten har ofta varit att tvister mellan en myndighet (eller ett offentligt organ) och en enskild kan omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde, så länge tvisten avser handlingar *jure gestionis* och inte utövande av offentliga maktbefogenheter.[840] Utifrån den återkommande formuleringen förefaller en prövning av förordningens tillämplighet i materiellt hänseende påkallad först om en myndighet agerar som part i målet.[841] Vid en första anblick verkar det också krävas att det är myndigheten som agerar som kärande i målet (eftersom talan ska avse eller grunda sig på ett utövande av offentliga maktbefogenheter).

Några sådana definitiva avgränsningskriterier med avseende på partsställningen i målet, går dock inte att uppställa utifrån EU-domstolens praxis. Domstolen tycks i stället, den återkommande formuleringen till trots, fästa mindre avseende på karaktären hos de rättssubjekt som agerar i tvisten och större avseende på *hur* de agerar, dvs. om ett av dem utövar offentliga maktbefogenheter.[842] Det blir tydligt i det ovan refererade *Henkel*, där EU-

[838] Se *Ordre des avocats*, C-421/18, EU:C:2019:1053, punkt 32. Det är dock inte helt klart eftersom det aktuella resonemanget kanske i första hand kretsar kring frågan om tvisten avsåg ett avtal, enligt artikel 7 (1) i Bryssel I-förordningen. Domstolen säger ingenting om vad som skulle ske om det inte rörde sig om ett avtal (dvs. en frivillig förpliktelse).

[839] I *Fahnenbrock m.fl.*, C-226/13, C-245/13, C-247/13 och C-578/13, EU:C:2015:383, bedömde dock EU-domstolen obligationsutbytet som en följd av att borgenärskollektivet utnyttjat en utbytesklausul och inte som en följd av den grekiska krislagstiftningen.

[840] Se t.ex. *LTU*, 29/76, EU:C:1976:137, punkt 4; *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:291, punkt 8; *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555, punkt 26; *Sapir m.fl.*, C-645/11, EU:C:2013:228, punkt 33; *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911, punkt 34.

[841] Jag bortser här från de fall då förordningens materiella tillämplighet *inom* privaträttens område kan ifrågasättas utifrån något av undantagen i artikel 1 (2).

[842] Jfr Bogdan, M. (2002/03), s. 411–413, som pekar på orimligheten i att mål avseende samma sak ska behandlas annorlunda enbart på grund av vem som väcker talan.

domstolen trots att den konstaterade att konsumentorganisationen inte kunde likställas med en myndighet likväl undersökte om den kunde anses utöva offentliga maktbefogenheter i tvisten.[843] Likaså framgår det av domstolens hantering av de tvister där ett privat rättssubjekt fått offentliga uppgifter delegerade till sig av ett offentligt organ. Ett sådant rättssubjekt kan i princip ägna sig åt utövande av offentliga maktbefogenheter, även om EU-domstolen inte har ansett så vara fallet i de konkreta tvisterna.[844] EU-domstolen har inte i något av fallen konstaterat att förordningen är tillämplig enbart på grund av att tvisten är mellan två privata rättssubjekt. Att en privat aktör utför uppdrag i det allmännas intresse är dock inte tillräckligt för att tvisten ska falla utanför privaträttens område.[845] Detsamma gäller det förhållandet att delegationen av uppdraget skett genom myndighetsutövning.[846] Att en stat (eller annat offentligt organ) är majoritetsägare i ett aktiebolag medför inte heller per automatik att bolaget ska anses utöva offentliga maktbefogenheter.[847] Å andra sidan bör en tvist mellan två myndigheter omfattas av privaträttens område, så länge den omtvistade saken är av privaträttslig natur.[848]

Det ovanstående kunde möjligen sammanfattas som att en tvist inte är automatiskt utesluten från förordningens materiella tillämpningsområde bara för att en av parterna är ett offentligt organ, och en tvist faller inte heller automatiskt inom det materiella tillämpningsområdet bara för att samtliga parter är privata rättssubjekt.[849]

---

[843] Se formuleringen i *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555, punkt 30: ”Förutom att en sådan konsumentskyddsorganisation som VKI har karaktären av ett privaträttsligt organ förhåller det sig nämligen dessutom så […] att utövande av offentliga maktbefogenheter inte är föremål för tvisten i målet vid den nationella domstolen, eftersom tvisten inte alls avser utövande av maktbefogenheter som avviker från de rättsregler som gäller i förhållandena mellan enskilda.”

[844] Se t.ex. *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193, punkt 35; *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 67.

[845] Se t.ex. *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, punkt 66; *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 65; *Rina*, 641/18, EU:C:2020:349, punkt 40.

[846] Se t.ex. *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 67.

[847] Se *flyLAL Lithuanian Airlines,* C-302/13, EU:C:2014:2319, punkt 37.

[848] Se Schlosser-rapporten, s. 84, där författaren konstaterar att det är naturligt att betrakta de flesta relationer mellan myndigheter i olika länder som styrda av privaträtten, om de inte faller inom folkrätten eller är reglerade i en internationell överenskommelse mellan de olika länderna.

[849] Se dock Illmer, M. (2015), s. 63 (punkt 2.17) m.v.h., som anser att tvister mellan enskilda alltid omfattas av förordningens tillämpningsområde, även om tvisten uppkommit inom ramen för ett uppdrag som ett offentligt organ överlämnat åt en av parterna. Illmer får

Rent tekniskt skulle eventuellt en talan om indrivning av en förfallen skatteskuld, vilken överlåtits från en stat till ett inkassoföretag, kunna omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde.[850] Inkassoföretaget har ju inte fått några särskilda befogenheter delegerade till sig av staten och utövar således inte offentliga maktbefogenheter. Även om man skulle anse att staten ursprungligen ägnat sig åt myndighetsutövning vid överlåtelsen av skattefordran påverkar det inte, i enlighet med exempelvis *Pula Parking*, karaktären hos inkassoföretagets krav som sådant.

För att en talan ska anses falla utanför privaträttens område krävs det inte heller att det är ett offentligt organ som agerar som käranden. Det framgår av *Lechouritou m.fl.* och av *Kuhn*, i vilka det var privata rättssubjekt som väckte talan mot en främmande stat. EU-domstolen konstaterade i båda fallen att grunden för kärandeparternas talan bestod i handlingar vilka avsåg utövande av offentliga maktbefogenheter.[851] Även i *Rina* var det i behörighetsbedömningen fråga om svarandebolagens eventuella utövning av offentliga maktbefogenheter. Däremot kan en talan vara utesluten från förordningens tillämpningsområde om ett offentligt organ agerar som kärande och därmed intar en särställning i processuellt hänseende, exempelvis genom att det utnyttjar bevisning som det kommit över med hjälp av tvångsmedel.[852]

5.2.6 Nationell domstols prövning av behörighetsfrågan

Av de förklarande rapporterna till Brysselkonventionen framgår att samtliga behörighetsregler i konventionen ska iakttas av domstolarna utan att de

---

medhåll av Lazić som anser att frågan om förordningens materiella tillämplighet i här relevanta avseenden endast uppkommer om en av parterna, eller båda parterna, är ett offentligt organ, se Lazić, V. (2023), s. 11 (punkt 1.022). Lazić påstår, med hänvisning till *Frahuil* (punkt 22), att om båda parterna är privata rättssubjekt är rättsförhållandet dem emellan av privaträttslig karaktär. Punkt 22 i *Frahuil* behandlar inte frågan. Av *Frahuil*, punkt 21, framgår dock att rättsförhållandet mellan parterna var privaträttsligt eftersom sökanden i målet ”gjorde gällande en rättighet som följer av ett juridiskt övertagande av en rättighet, vilket föreskrivs i en civilrättslig bestämmelse”. Därav drog EU-domstolen slutsatsen att ingen av parterna utövade ”några maktbefogenheter som avviker från de rättsregler som är tillämpliga i förhållandet mellan enskilda”. Även om båda parterna var privaträttsliga subjekt undersökte EU-domstolen alltså om något av dem utövade offentliga maktbefogenheter.

[850] Se Bogdan, M. (2008c), s. 58.

[851] Se *Lechouritou*, C-292/05, EU:C:2007:102, punkterna 36–38; *Kuhn*, C-308/17, EU:C:2018:911, punkt 42.

[852] Se *Eurelec Trading*, C-98/22, EU:C:2022:1032, punkt 26.

behöver ”åberopas” av en part.[853] Detsamma gäller idag för Bryssel I-förordningens bestämmelser. Med andra ord är förordningens bestämmelser *obligatoriska* för domstolen. En part behöver alltså inte åberopa förordningens bestämmelser för att domstolen ska ha en skyldighet att tillämpa dem.[854] I praktiken betyder det att svensk domstol är tvungen att pröva sin behörighet utifrån Bryssel I-förordningen, inom dess tillämpningsområde, även om parterna hänför sig till en behörighetsregel i 10 kap. rättegångsbalken i sin argumentation.[855]

Av det ovanstående följer dock inte att domstolen i samtliga fall då förordningen är tillämplig självmant ska pröva sin internationella behörighet. En sådan ex officio-prövning av behörigheten föreskrivs endast i sådana fall då det rör sig om en tvist avseende en fråga som en annan medlemsstats domstolar kan vara exklusivt behöriga att pröva enligt artikel 24, exempelvis en tvist om sakrätt i eller nyttjanderätt till fast egendom (se artikel 27 i Bryssel I-förordningen)[856] alternativt om svaranden, som har hemvist i en annan medlemsstat än domstolsmedlemsstaten, inte går i svaromål (se artikel 28 (1) i Bryssel I-förordningen).[857] Även situationer då talan väckts vid domstolar i flera olika medlemsstater kan medföra att domstolen självmant behöver ta ställning till sin behörighet (enligt artikel 29 i Bryssel I-förordningen).[858]

---

[853] Se Jenard-rapporten, s. 8–9; Schlosser-rapporten, s. 81.

[854] Se Jenard-rapporten, s. 8.

[855] Se Pålsson/Hellner (2023), s. 110–111 m.v.h., som konstaterar att domstolen som regel bör bereda parterna tillfälle att yttra sig om behörighetsprövningen utifrån Bryssel I-förordningen, i syfte att undvika överraskande rättstillämpning. Se även Sjövall/Rudvall (2018), s. 203 ff.

[856] Av bestämmelsen följer inte att domstolen ska ta ställning till sin behörighet ex officio när den exklusiva anknytningen föreligger till domstolslandet självt. En sådan ordning skulle också lägga en mycket onödig belastning på domstolen. I praktiken kan man dock fråga sig om det blir någon skillnad, eftersom domstolen likväl tycks tvungen att konstatera att en adekvat anknytning faktiskt föreligger. Ett formellt beslut krävs dock endast i de fall domstolen avvisar talan på grund av att en annan medlemsstats domstolar är exklusivt behöriga.

[857] Det här stämmer väl överens med den reglering som återfinns i 10 kap. 18 § (i förening med 17 §) rättegångsbalken. Det saknas dock en presumtion i förordningen om riktigheten i kärandens uppgifter om de behörighetsgrundande omständigheterna. Domstolen ska snarare, med stöd av artikel 28 (1) avvisa talan om den inte blivit övertygad om att behörighetsgrundande omständigheter faktiskt föreligger. Se Pålsson/Hellner (2023), s. 333.

[858] Se även Hertz, K. (2015), s. 362; Hartley, T. (2023), s. 291 (punkterna 15.01–15.04).

I behörighetsprövningen får domstolen beakta också sådana omständigheter som förekommer i målet men som inte åberopats av part i behörighetsdelen.[859] I andra fall kan domstolen bli behörig att handlägga målet (även i avsaknad av en objektiv behörighetsgrund) om svaranden går i svaromål utan att bestrida behörigheten (se artikel 26 i Bryssel I-förordningen).

När det gäller ställningstagandet till förordningens tillämplighet som sådan och om en talan faller inom privaträttens område framgår det inte av förordningens bestämmelser om domstolen ska agera ex officio eller om det krävs en behörighetsinvändning (i form av ett påstående om att domstolen saknar behörighet enligt förordningen, eftersom talan faller utanför privaträttens område) från svaranden. Att reglerna är obligatoriska till karaktären talar för att domstolen ska pröva frågan ex officio.

När frågan uppkommer finns det sannolikt också ett visst allmänintresse knutet till tvisten. I vissa fall kan det i slutändan handla om huruvida offentliga maktbefogenheter hos ett utländskt offentligt organ ska ges genomslag i en process i domstolslandet. Alternativt om domstolslandets maktutövning, med hjälp av förordningen, ska kunna sträcka sig in i en annan medlemsstats territorium (t.ex. genom att talan riktar sig mot en svarande med hemvist i den medlemsstaten). Det talar för att domstolen bör ta ställning till förordningens materiella tillämplighet utan att det krävs en behörighetsinvändning från svaranden i målet.[860] Den bör då också vara oförhindrad att beakta omständigheter som visserligen inte åberopats av parterna.[861]

Den här förespråkade tolkningen är också förenlig med förordningens syften att harmonisera bestämmelserna om internationell behörighet i de olika medlemsstaterna samt undvika att oförenliga domar meddelas i olika medlemsstater. Hade det krävts en invändning från svaranden hade tillämpningen av förordningens behörighetsregler i princip hamnat i parternas händer. Att domstolen ex officio ska ta ställning till förordningens tillämplighet med anledning av talans beskaffenhet kan, ur det perspektivet, förefalla närmast självklart.

[859] Se NJA 2007 s. 787 och NJA 1999 s. 660.

[860] Detsamma verkar gälla enligt svensk nationell internationell processrätt, se underavsnitt 6.2.4.

[861] I enlighet med vad som tidigare sagts utifrån ställningstagandena i svensk rättspraxis, se NJA 2007 s. 787 och NJA 1999 s. 660.

Vad som sagts ovan gäller även vid tillämpningen av Luganokonventionen.[862]

5.3 Särskilt om tvister som involverar ekonomiska sanktioner

5.3.1 Ekonomiska sanktioner och utövandet av offentliga maktbefogenheter

Redogörelsen så långt ger stöd för att genomdrivandet av ekonomisk sanktionslagstiftning bör ses som ett utövande av offentliga maktbefogenheter. Av det följer dock inte att samtliga tvister som involverar ekonomiska sanktioner är uteslutna från förordningens tillämpningsområde. Vilka parter som är aktiva i tvisten och sättet på vilket sanktionerna aktualiseras är också betydelsefulla aspekter vid prövningen av förordningens tillämplighet. Nedan redogör jag för förordningens tillämplighet i de exempeltvister som skisserades i avsnitt 1.3.

5.3.2 Krav från avsändarstaten

Avsändarstaten kan inom sin jurisdiktion verkställa sin sanktionslagstiftning genom administrativa och straffrättsliga åtgärder, såsom att förhindra den faktiska exporten av en vara genom att ta den i beslag och ådöma personer som bryter mot sanktionslagstiftningen böter eller fängelsestraff.[863] Om det rättssubjekt som bryter mot sanktionslagstiftningen befinner sig utomlands kompliceras situationen för avsändarstaten. Avsändarstaten kan då inte egenhändigt verkställa sin sanktionslagstiftning genom att beslagta olagligt exporterad egendom eller gripa en person eller företrädaren för en person som gjort sig skyldig till sanktionsbrotten. I stället får avsändarstaten förlita sig på eventuella internationella överenskommelser med andra stater. Skulle någon

[862] Att domstolen under vissa förhållanden ska ta ställning till sin behörighet ex officio framgår av artiklarna 25 och 26 (1) i Luganokonventionen. Se Hartley, T. (2023), s. 291 (punkterna 15.01–15.04).

[863] Se för svenskt vidkommande 8 § sanktionslagen beträffande straff för brott mot förbud som meddelats med stöd av lagen eller som finns i förordningar antagna av EU. Se även vidare underavsnitt 2.3.4 och 2.4.6.

sådan överenskommelse inte existera, och den stat där personen eller egendomen finns inte vill bistå avsändarstaten utan en sådan överenskommelse, kan avsändarstaten vara hänvisad till att föra talan i den andra statens domstolar.

Enligt min mening bör situationer av den här karaktären vara mycket ovanliga. Det saknas också, mig veterligen, rättspraxis där sådana krav har hanterats. Basedow noterar dock att den här typen av situationer skulle kunna uppkomma när avsändarstaten förverkat den egendom som exporterats i strid mot sanktionslagstiftningen, och det saknas en mellanstatlig överenskommelse beträffande verkställandet av förverkandet.[864]

Det finns också likheter mellan den här aktuella situationen och andra former av illegal export, vilka föranlett exportlandet att föra talan mot utländska rättssubjekt i utländsk domstol.[865]

Följande exempel illustrerar situationen.

> Ryssland har antagit ekonomiska sanktioner mot EU. I strid mot de ekonomiska sanktionerna har A, ett ryskt dotterbolag till det svenska aktiebolaget B, sålt vissa industrikomponenter till ett svenskt aktiebolag verksamt inom fordonsindustrin. Ryska myndigheter har nu förklarat intäkterna från försäljningarna förverkade och kräver A på betalning. Det visar sig då att A inte längre har några tillgångar, varför den ryska staten i stället riktar sitt krav mot moderbolaget B. Den ryska staten framställer sitt krav i allmän domstol, såsom ett krav på utomkontraktuellt skadestånd baserat på ryska civilrättsliga normer. A invänder att svensk domstol saknar materiell behörighet att pröva saken och att talan därför ska avvisas.

I bedömningen av om tvisten faller inom privaträttens område får domstolen först konstatera att det här rör sig om ett offentligt organ (i exemplet den ryska staten) som för talan mot en enskild med hemvist i en medlemsstat. En sådan talan kan omfattas av privaträttens område, såvida inte det offentliga organet

---

[864] Se Basedow, J. (2013), s. 323 ff.

[865] Se *Attorney-General (New Zealand) v Ortiz* [1984] 1 AC 1, 35 (H.L.), där förverkandet av illegalt exporterade kulturföremål från Nya Zeeland till England inte kunde genomdrivas med hjälp av engelsk domstol eftersom de nya zeeländska myndigheterna inte kunde verkställa förverkandet på egen hand och de engelska myndigheterna vägrade genomdriva utländsk offentlig rätt. Jfr *Government of the Islamic Republic of Iran v The Barakat Galleries Ltd*, [2007] EWCA 1374 (C.A.), där iransk lagstiftning som tillerkände den iranska staten äganderätten till arkeologiska fynd i Iran kunde genomdrivas av engelska domstolar eftersom den ansågs vara privaträttslig. Avgörandena kommenteras hos Siehr, K. (2015), ”Private International Law and the Difficult Problem to Return Illegally Exported Cultural Property”, *Uniform Law Review/Revue de droit uniforme*, s. 503–515.

utövar offentliga maktbefogenheter. För att avgöra om så är fallet ska domstolen ta hänsyn till grunderna för talan och föremålet för talan. I det aktuella fallet har anspråket uppkommit till följd av att den ryska staten förverkat viss egendom såsom vinning av brott mot den ryska sanktionslagstiftningen. Det får visserligen anses utgöra ett utövande av offentliga maktbefogenheter, eftersom den ryska staten då utövar rättigheter som går utöver vad som tillkommer enskilda. Samtidigt riktar sig kravet som sådant mot en annan person än den vars egendom förverkats. I förhållande till B utövar den ryska staten inga offentliga maktbefogenheter utan framställer ett krav som baseras på civilrättsliga normer rörande rätten till utomkontraktuellt skadestånd. Det saknar betydelse att det förverkade beloppet och det belopp som den ryska staten nu yrkar i skadestånd från B stämmer överens. När den ryska staten väcker talan vid den svenska domstolen utövar den inte några rättigheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda. Följer man EU-domstolens resonemang i *Sunico*[866] verkar den här talan falla inom tillämpningsområdet för Bryssel/Luganoreglerna. I *Sunico* gjorde EU-domstolen en distinktion mellan den faktiska och den rättsliga grunden och implicerade att endast om den rättsliga grunden innehåller ett utövande av rättigheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda faller talan utanför privaträttens område. I exemplet ovan utgörs den rättsliga grunden för talan av civilrättsliga normer om utomkontraktuellt skadestånd. Det saknar då betydelse att den faktiska grunden består av förverkandet på grund av sanktionsbrotten.

Att den här typen av anspråk kan omfattas av privaträttens område förefaller möjligen en smula märkligt, särskilt om man beaktar att EU vid samma tidpunkt kan ha antagit ekonomiska sanktioner mot Ryssland. Det skulle kunna hämma effektiviteten hos EU:s sanktionsregim om EU samtidigt godtar att Ryssland genomdriver sina egna sanktioner i medlemsstaternas domstolar. Av EU-domstolens praxis rörande tolkningen av privaträttens område följer dock ingen möjlighet att beakta de intressen som ligger bakom den förda talan och hur de förhåller sig till forumstatens intressen. En medlemsstats domstolar kan därför vara skyldiga att pröva en tvist även om det intresse käranden försöker tillgodose står i strid med den aktuella medlemsstatens, och unionens, intressen. Domstolen har dock vissa möjligheter att ”korrigera” utfallet vid sakprövningen, genom att ge genomslag åt exempelvis domstolslandets ordre public eller dess internationellt tvingande regler.[867]

[866] *Sunico m.fl.*, C-49/12, EU:C:2013:545.

[867] Se vidare avhandlingens Del III.

När avsändarstaten däremot framställer ett krav som direkt grundar sig på dess sanktionslagstiftning bör en sådan talan avvisas såsom varande utanför privaträttens område. Här får följande exempel illustrera situationen.

> A, med hemvist i Sverige, har fört vissa varor belagda med exportförbud till Sverige från Ryssland. Exportförbuden utgör en del i Rysslands ekonomiska sanktionslagstiftning mot EU. I sin frånvaro döms A av rysk domstol för brott mot den ryska sanktionslagstiftningen och egendomens värde förklaras förverkat. Den ryska staten framställer krav vid svensk domstol mot A i syfte att erhålla ersättning från A motsvarande värdet på den förverkade egendomen. A invänder att svensk domstol saknar materiell behörighet att pröva talan.

Inte heller i det här fallet utövar den ryska staten några rättigheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda när den väcker talan i svensk domstol mot A. Däremot utgörs grunden för talan i det här fallet av själva förverkandet, vilket utgör ett utövande av offentliga maktbefogenheter från den ryska statens sida. Talan bör därmed falla utanför privaträttens område. Det är förenligt med EU-domstolens avgörande i *Siemens Aktiengesellschaft*[868], som rörde ett krav på ränta som belöpt på tidigare utfärdade böter. I det avgörandet konstaterade EU-domstolen att omständigheten att sökanden kräver ersättning på grundval av en fordran som har sin grund i en handling som avser utövandet av offentlig makt, räcker för att talan inte ska anses omfattas av privaträttens område.[869]

I det sistnämnda fallet kan man fråga sig om saken skulle förhålla sig annorlunda om den ryska staten överlåtit sitt anspråk till en privat aktör, som fått i uppgift att driva in statens fordringar mot enskilda i utlandet. Som jag konstaterade i underavsnitt 5.2.5 anser somliga författare att en tvist endast kan uteslutas från Bryssel/Luganoreglernas tillämpningsområde om ett offentligt organ utgör part i tvisten. Enligt min mening måste man dock även i de här fallen undersöka om någon av de enskilda parterna utövar offentliga maktbefogenheter. Det är då inte tillräckligt att parten utför uppgifter i det allmännas intresse och blivit tilldelad sitt uppdrag genom ett offentligt organs maktutövning.[870] Har, som i det här tänkta exemplet, den enskilde aktören endast förvärvat avsändarstatens fordringar mot enskilda i utlandet utövar den enskilde inga rättigheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda när den försöker driva in fordringarna i utländsk domstol. Samtidigt grundar sig

[868] *Siemens Aktiengesellschaft*, C-102/15, EU:C:2016:607.

[869] Se *Siemens Aktiengesellschaft*, C-102/15, EU:C:2016:607, punkt 40.

[870] Se t.ex. *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193, punkt 35; *Obala i Lučice*, C-307/19, EU:C:2021:236, punkt 67.

fordran på avsändarstatens utövande av maktbefogenheter mot gäldenären och skulle gäldenären bestrida fordrans existens kan den utländska domstolen behöva ta ställning till grunderna för avsändarstatens beslut om förverkande. Borgenären grundar därmed sin talan på avsändarstatens utövande av maktbefogenheter mot den enskilde. Hade maktutövningen inte ägt rum hade fordran aldrig uppkommit. Enligt min mening bör även en talan av den här karaktären avvisas såsom fallande utanför Bryssel/Luganoreglernas materiella tillämpningsområde.

EU-domstolen har aldrig tagit ställning till den sistnämnda situationen. Hittills har samtliga tvister EU-domstolen tagit ställning till, inom ramen för Bryssel I-förordningen och dess föregångare, som involverat enskilda parter som fått offentliga uppgifter tilldelade sig ansetts falla inom privaträttens område.[871] Det finns dock en viktig skillnad mellan de tvisterna och den här sist behandlade. I en situation som den i *Pula Parking*, exempelvis, uppkom kärandens krav mot svaranden som ett led i kärandens utövande av de uppgifter som delegerats till käranden av ett offentligt organ (att övervaka parkeringen i staden Pula). Käranden utövade själv inga offentliga maktbefogenheter. Det skiljer sig väsentligen, enligt min mening, från en situation när fordran uppkommit som en direkt följd av avsändarstatens utövande av offentliga maktbefogenheter och avsändarstaten därefter överlåtit fordran.

5.3.3 Ersättningskrav riktade mot avsändarstaten

I de här fallen väcker en enskild aktör talan mot avsändarstaten i utländsk domstol och yrkar ersättning på grund av skada orsakad av antagandet av ekonomiska sanktioner. Även den här typen av tvister bör vara mycket sällsynta. Vad jag vet har den inte aktualiserats i rättspraxis.

> A, med säte i Tyskland, och B, med säte i Sverige, har ingått avtal enligt vilket A ska leverera viss kommunikationsutrustning till B:s filial i Iran. Efter avtalsslutet men innan leverans har ägt rum inför Tyskland ekonomiska sanktioner som träffar den aktuella transaktionen. A vägrar fullfölja avtalet. När leverans uteblivit är B förhindrad att utföra vissa åtaganden med andra kontrahenter i Iran. Det leder till uteblivna intäkter samt direkta kostnader för B. I syfte att erhålla ersättning för skadan för B först en talan mot A i tysk domstol, utan framgång. Därefter väcker B talan mot den tyska staten i svensk

[871] Se underavsnitt 5.2.3 och 5.2.5.

domstol och begär ersättning för den skada som uppkommit till följd av Tysklands antagande av de ekonomiska sanktionerna.

En sådan talan bör, enligt min mening, som utgångspunkt inte omfattas av det materiella tillämpningsområdet för Bryssel I-förordningen eller Luganokonventionen.

Det är förenligt med avgörandena i *Lechouritou* och *Kuhn*. I båda de fallen riktade enskilda parter krav mot en främmande stat avseende skador orsakade av den främmande statens handlande. EU-domstolen konstaterade att staterna, Tyskland respektive Grekland, vid båda tillfällena hade utövat befogenheter som gick utöver vad som gällde för enskilda. I *Lechouritou* hade den tyska staten genomfört krigshandlingar vilka, oavsett deras förenlighet med folkrätten, föll inom ramen för statens höghetshandlande (*acta jure imperii*). I *Kuhn* hade den grekiska staten antagit lagstiftning i syfte att minska statsskulden, föranlett av den finansiella kris landet genomgick. Att vidta en sådan åtgärd innebar, enligt EU-domstolen, att den grekiska staten utövade befogenheter som gick utöver vad som gällde mellan enskilda. EU-domstolen beaktade också de exceptionella förhållanden under vilka den grekiska lagstiftningen hade antagits och att den syftade till att tillgodose ett mål av allmänt intresse.

Vid antagandet av ekonomiska sanktioner utövar en stat också befogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda. Enligt min mening får antagandet av ekonomiska sanktioner anses jämförbart med de statshandlingar som vidtogs i *Lechouritou* och *Kuhn*. De ekonomiska sanktionerna uttrycker ett politiskt ställningstagande hos avsändarstaten och kan, liksom var fallet i *Kuhn*, behöva antas under exceptionella omständigheter (såsom hot om krigshandlingar från adressatstatens sida) för att uppnå mål av allmänt intresse (såsom att bevara freden). Staten kan som regel också genomdriva de ekonomiska sanktionerna med hjälp av tvångsmedel och böter, något som enskilda saknar befogenhet att göra.

Ofta genomför en stat ekonomiska sanktionerna först sedan FN:s säkerhetsråd beslutat om att anta sådana i ett enskilt fall. Avsändarstaten har då en folkrättslig skyldighet, enligt FN-stadgan, att genomföra de ekonomiska sanktionerna.[872] Krav som riktar sig mot avsändarstaten och grundar sig på skada som den enskilde har lidit till följd av antagandet av ekonomiska sanktioner, rör då statens genomförande av dess folkrättsliga skyldigheter. Det liknar i viss mån situationen i *Rüffer*. Där hade den nederländska staten forslat bort ett skeppsvrak från en internationell farled, i enlighet med sina

[872] Se underavsnitt 2.3.2.

folkrättsliga skyldigheter. När staten sedermera krävde skeppsägaren på ersättning för bortforslingen ansågs kravet röra statens utövande av offentliga maktbefogenheter och föll således utanför tillämpningsområdet för Brysselkonventionen. Det var inte kravet som sådant som uteslöt talan från det materiella tillämpningsområdet utan det bakomliggande rättsförhållandet, dvs. grunden för kravet. Det borde vara överförbart även på en talan om ersättning för skada som orsakats av avsändarstatens genomförande av multilaterala ekonomiska sanktioner. Även om det inte är avsändarstaten som kräver ersättning, såsom i *Rüffer*, grundar sig kravet på avsändarstatens uppfyllelse av den folkrättsliga skyldigheten att genomföra de aktuella sanktionerna. Den här typen av anspråk bör därmed vara uteslutna från Bryssel I-förordningens materiella tillämpningsområden.

Som regel förhindras också en talan i domstol utanför avsändarstaten av avsändarstatens immunitet.[873] Av EU-domstolens praxis följer dock att bedömningen av om en talan omfattas av privaträttens område inte är avhängig frågan om statsimmunitet.[874] Bryssel I-förordningen, och Luganokonventionen, kan alltså i princip vara materiellt tillämplig även om talan förhindras av svarandestatens immunitet. Antagandet och genomförandet av ekonomiska sanktioner utgör dock som regel en fråga om statligt höghetshandlande både vid tillämpningen av Bryssel I-förordningen och den sedvanerättsliga immunitetsläran. Den enskilde är därför som regel hänvisad till att väcka talan i avsändarstatens domstol.

Resonemanget ovan bör gälla även om talan om ersättning väcks mot en annan organisation än en stat.[875]

En part kan också väcka talan avseende lagligheten i vissa ekonomiska sanktioner eller för att undantas från de ekonomiska sanktionernas tillämpningsområde. Den typen av ärenden omfattas dock inte av den här undersökningen.[876]

---

[873] Immunitetsfrågan regleras inte genom förordningen. Se beträffande staters processuella immunitet avsnitt 4.5.

[874] Se t.ex. *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638, och *TOTO SpA*, C-581/20, EU:C:2021:808.

[875] Se EU-domstolens bedömning i *Supreme Site Services*, C-186/19, EU:C:2020:638.

[876] Beträffande ekonomiska sanktioner antagna eller genomförda av EU kan en fysisk eller juridisk person som träffas av dem få deras laglighet prövad med stöd av artikel 263 FEUF jämte artikel 275 FEUF. Sådana ärenden prövas av tribunalen som första instans, enligt artikel 256 (1) FEUF.

5.3.4 Kommersiella tvister som involverar ekonomiska sanktioner

De två föregående situationerna illustrerar tvister som, mig veterligen, sällan förekommer i praktiken. Vanligare är att sanktionslagstiftningen aktualiseras i en annars kommersiell avtalstvist. Följande exempel får illustrera den här typen av tvister.

> A, med säte i Sverige, och B, med säte i Syrien, har ingått avtal enligt vilket B köper vissa elektroniska komponenter av A. Efter avtalsslutet men innan leverans antar EU och USA ekonomiska sanktioner mot Syrien, vilka omfattar de aktuella industrikomponenterna. B har tagits upp i en bilaga till den unionsrättsliga sanktionsförordningen och på den amerikanska SDN-listan och A vägrar därför fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet. Enligt A föreligger en situation som omfattas av en force majeure-klausul i parternas avtal. Enligt B är klausulen inte tillämplig, varför B stämmer A i A:s hemvistforum och begär skadestånd. Sedan domstolen utfärdat stämning invänder A att domstolen saknar behörighet då tvisten involverar unionsrättslig och amerikansk sanktionslagstiftning.

Som jag beskriver i underavsnitt 5.2.6. finns en viss möjlighet för domstolen att även ex officio pröva sin behörighet. Det bör i så fall ske innan stämning utfärdas. Eftersom svaranden har åberopsbördan för de omständigheter som utgör grunden för att svaranden ska vara befriad från prestationsskyldighet behöver det inte förekomma några uppgifter om de ekonomiska sanktionerna i stämningsansökan i det här fallet. Det är därför osannolikt att domstolen skulle få vetskap om de ekonomiska sanktionerna redan när stämningsansökan kommer in till domstolen. Föreligger ingen annan grund för avvisning bör domstolen således utfärda stämning.

Invänder svaranden i det här fallet inte mot domstolens behörighet bör domstolen gå vidare och pröva målet i sak. Frågan om vilken verkan de ekonomiska sanktionerna ska ges får domstolen då ta ställning till vid sakprövningen av tvisten.

Men anta att svaranden, som i exemplet, invänder mot domstolens behörighet och påstår att domstolen inte kan döma över de ekonomiska sanktionerna utan måste avvisa talan. Domstolen behöver då ta ställning till om tvisten faller inom det materiella tillämpningsområdet för Bryssel I-förordningen.

Ser man till det bakomliggande rättsförhållandet i exemplet ovan utövar ingen av parterna några maktbefogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda. Skälet till att svaranden vägrar fullgöra sina skyldigheter enligt avtalet, dvs. att efterleva sanktionslagstiftningen, påverkar inte

rättsförhållandets karaktär. Den ekonomiska sanktionslagstiftningen träffar endast A och förbjuder A att prestera i enlighet med avtalet. Köpeavtalet är alltjämt det enda rättsförhållande som existerar mellan A och B.

Talans föremål innebär inte heller att en part utövar offentliga maktbefogenheter. Föremålet för talan avser A:s prestationsskyldighet enligt avtalet. När B väcker talan och begär att A ska utge ersättning till B på grund av A:s avtalsbrott utövar B inga offentliga maktbefogenheter. B utgör inget offentligt organ som agerar för att driva in en fordran som uppkommit vid utövandet av offentliga maktbefogenheter. B utnyttjar inte heller några medel som går utöver sådana som kan utnyttjas av enskilda i allmänhet, utan framställer sin talan i enlighet med sedvanliga processuella regler.

Sammantaget får därför den här typen av tvister, enligt min mening, anses falla inom det materiella tillämpningsområdet för Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen.

5.3.5 EU:s blockerande förordning och behörighetsfrågan

När det gäller krav på ersättning för skada som en EU-aktör[877] lidit till följd av sådana extraterritoriella ekonomiska sanktioner som omfattas av EU:s blockerande förordning, innehåller artikel 6 i den blockerande förordningen en särskild behörighetsregel.

Artikel 6 (1) i förordningen ger personer som omfattas av förordningens tillämpningsområde rätt till ersättning för all slags skada, inklusive rättsliga kostnader, som vållats personen genom tillämpningen av de lagar som anges i bilagan eller av åtgärder som grundar sig på eller följer av dem. Bestämmelsen utgör ett så kallat *clawback*-förbehåll.[878] Ursprungligen var tanken med bestämmelsen att den skulle få särskild betydelse för att kräva tillbaka belopp som EU-aktörer tvingats betala på grund av avdelning III LIBERTAD.[879]

---

[877] Se beträffande terminologin underavsnitt 2.5.2. I huvudsak avses här juridiska eller fysiska personer med anknytning till EU i form av säte, hemvist eller medborgarskap.

[878] Sådana återfinns även i kanadensisk och brittisk lagstiftning, se allmänt Basedow, J., ”Blocking Statutes”, *EPIL*. Vid utformningen av artikel 6 i EU:s blockerande förordning tog unionslagstiftaren inspiration från kanadensisk lagstiftning. Den slutliga artikel 6 kom dock att skilja sig från det ursprungliga förslaget. Se den inledande motiveringen i kommissionens förslag till rådets förordning (EG) om skydd av Europeiska gemenskapens rättssystem och yttre ekonomiska intressen mot effekterna av tillämpning av viss lagstiftning i vissa tredje länder och handlingar som är grundade på eller följer av denna lagstiftning, KOM(96) 420 slutlig, EGT C 296, 8.10.1996, s. 10–12.

[879] Se den inledande motiveringen i kommissionens förslag till rådets förordning (EG) om skydd av Europeiska gemenskapens rättssystem och yttre ekonomiska intressen mot effekterna av

Artikel 6 i EU:s blockerande förordning har därmed fått förnyad relevans sedan avdelning III i Helms-Burtonlagen återaktiverades 2019.

Ersättningen kan, enligt författningstexten, erhållas från fysiska eller juridiska personer eller andra enheter som vållar skada eller från någon företrädare för dem eller från en mellanhand. Det är oklart vem som typiskt sett vållar skadan och som talan därför kan rikta sig emot. När skadan uppkommit som en följd av tillämpningen av avdelning III LIBERTAD är skadevållaren sannolikt att jämställa med den person som erhållit ersättning med stöd av den lagen. I en avtalstvist där EU-aktörens medkontrahent gjort sig skyldig till avtalsbrott, i syfte att efterfölja den amerikanska sanktionslagstiftningen, borde talan om ersättning kunna riktas mot den parten med stöd av artikel 6 i EU:s blockerande förordning. I andra fall skulle sanktionernas avsändare, dvs. i praktiken USA, kunna ses som skadevållare, exempelvis om EU-aktören lidit ekonomisk skada till följd av att amerikanska myndigheter verkställt sanktionslagstiftningen.

EU:s blockerande förordning utesluter inte att talan väcks mot en annan EU-aktör som medverkat i genomdrivandet av sådana sekundära ekonomiska sanktioner som omfattas av förordningens bilaga. En sådan situation skulle kunna uppkomma när ett europeiskt dotterbolag till ett amerikanskt moderbolag, efter instruktioner från moderbolaget, vidtar åtgärder i sina relationer med andra EU-aktörer i syfte att efterleva amerikanska sekundära ekonomiska sanktioner. I en sådan situation har den EU-aktör som påstås ha orsakat skadan också agerat i strid med förbudet i artikel 5 (1) i förordningen.[880] Käranden skulle alltså i princip kunna välja om den vill grunda sin talan på artikel 5 (1) eller på artikel 6 i den blockerande förordningen. Artikel 5 (1) i förordningen föreskriver i sig ingen rättsföljd utan rättsföljden blir beroende av den civilrättsliga regleringen i avtalsstatutet. Det kan leda till viss osäkerhet för käranden. Om käranden inte är intresserad av fullgörelse eller återgång i avtalets naturadel kan det vara enklare att väcka talan med stöd av artikel 6 i den blockerande förordningen. Artikel 6 i EU:s blockerande förordning är inte heller begränsad beträffande vilken skada som kan ersättas.

I ett avgörande från tysk domstol[881] ansåg domstolen att ett europeiskt dotterbolag till det amerikanska betalningsföretaget PayPal var skyldigt att

---

tillämpning av viss lagstiftning i vissa tredje länder och handlingar som är grundade på eller följer av denna lagstiftning, KOM(96) 420 slutlig, EGT C 296, 8.10.1996, s. 10–12.

[880] Se vidare om artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning avsnitt 8.6.

[881] Se LG Dortmund, dom av den 15 januari 2016, O 610/15.

avstå från att begränsa kontotillgången till e-handlare som bland annat sålde biljetter till kubanska konserter, i strid mot amerikansk sanktionslagstiftning. PayPal införde, på koncernnivå, riktlinjer för sin verksamhet i syfte att efterleva den amerikanska LIBERTAD. Det innebar att PayPal kom att begränsa möjligheten att använda dess betaltjänster vid handel med kubanska varor. Konton som ägnade sig åt sådan handel blev frysta. När sådana frysningsåtgärder genomfördes av det europeiska dotterbolaget ansågs det strida mot förbudet i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning. I det här fallet hade det i princip varit möjligt att väcka talan med stöd av artikel 6 (1) i förordningen i syfte att erhålla ersättning för den skada PayPals åtgärder gav upphov till. Frågan i den tyska domstolen var dock snarare kontoinnehavarnas rätt att få sina konton upplåsta igen.[882]

Enligt förordningens lydelse ska en talan om ersättning väckas i behörig domstol med stöd av 1968 års Brysselkonvention, se artikel 6 (3) i EU:s blockerande förordning. Samtliga konventionens behörighetsbestämmelser ska dock inte gälla enligt ordalydelsen i bestämmelsen, som endast hänvisar till avsnitten 2–6 i avdelning II av konventionen. Det innebär att konventionens huvudregel om att domstol vid svarandens hemvist är behörig, enligt artikel 2 som återfinns i Brysselkonventionens avsnitt 1 i avdelning II, inte är tillämplig i de här målen. Den uteslutningen, som inte verkar ha uppmärksammats i de svenska förarbetena till den lag som kom att komplettera EU:s blockerande förordning[883], är något förvirrande. De särskilda behörighetsreglerna som återfinns i avsnitt 2 är nämligen endast tillämpliga för det fall svaranden har hemvist i en konventionsstat. Enligt min mening är det svårbegripligt att svarandens forum domicilii enligt konventionens huvudregel är uteslutet när bifallsvillkoret för en sådan behörighet (att svaranden har hemvist i en medlemsstat) likväl måste vara uppfyllt för att de särskilda behörighetsreglerna, som inte är uteslutna av artikel 6 (3) i EU:s blockerande förordning, överhuvudtaget ska aktualiseras.

Numera har 2012 års Bryssel I-förordning trätt i stället för 1968 års Brysselkonvention. Alla äldre hänvisningar till konventionen ska anses hänvisa till den nya förordningen, enligt artikel 68 i Bryssel I-förordningen.[884]

---

[882] Se om avgörandet Herdegen, M. (2016), s. 90 f; Szabados, T. (2019), s. 158.

[883] Se prop. 1996/97:139, s. 18, där det konstateras att hänvisningen till Brysselkonventionen närmast är ett påpekande om att konventionen är tillämplig på den här typen av mål. Man uttalar sig på samma sida om konventionens huvudregel utan att påpeka att den inte är tillämplig i de här målen.

[884] Se ”Vägledning. Frågor och svar: antagandet av en uppdatering av den blockerande stadgan” (kommissionen), EUT C 277I, 7.8.2018, s. 8.

Därigenom uppkommer vissa hänvisningsproblem, eftersom ytterligare avsnitt har tillkommit i förordningens kapitel II samtidigt som vissa äldre bestämmelser har tagits bort. Enligt min mening bör en domstol, med viss försiktighet, kunna snegla på kommissionens förslag från 2015 till omarbetning av EU:s blockerande förordning, vilket dock drogs tillbaka, för att få vägledning.[885] Enligt förslaget skulle hänvisningen i artikel 6 (3) i förordningen avse bestämmelserna i avsnitten 2, 3, 4, 6 och 7 i Bryssel I-förordningens kapitel II.[886] Därmed skulle de särskilda behörighetsreglerna för tvister rörande individuella anställningsavtal (avsnitt 5), vilka tillkommit i samband med att 1968 års Brysselkonvention omarbetades till 2000 års Bryssel I-förordning, inte vara tillämpliga vid tvister enligt artikel 6 i EU:s blockerande förordning. Däremot skulle behörighet grundad på ett forumavtal och tyst prorogation enligt nuvarande artiklarna 25 och 26 i Bryssel I-förordningen alltjämt omfattas, genom att hänvisningen i EU:s blockerande förordning anpassats så att den inkluderar avsnitt 7 i kapitel II i Bryssel I-förordningen.

Utöver hänvisningen till delar av Bryssel I-förordningen medger artikel 6 (3) i EU:s blockerande förordning att talan väcks i en medlemsstat där svarandeparten har tillgångar (förmögenhetsforum). Behörighetsregeln äger företräde framför Bryssel I-förordningen, i enlighet med den senare förordningens artikel 67.[887] Möjligen är förekomsten av den regeln skälet till att unionslagstiftaren valt att utesluta tillämpningen av konventionens huvudregel om svarandens hemvistforum. I de fall en part har hemvist i en medlemsstat har parten som regel också tillgångar i den medlemsstaten, varför det är tillräckligt med förmögenhetsforum som behörighetsgrund. Samtidigt kan förmögenhetsforum utgöra behörighetsgrund i förhållande till en svarandepart som saknar hemvist i en medlemsstat.

Hänvisningen till behörighetsreglerna i Bryssel I-förordningen verkar främst få betydelse när ett europeiskt dotterbolag till ett amerikanskt moderbolag agerar för att genomdriva amerikanska sekundära ekonomiska sanktioner. Kärandens skadeståndstalan mot dotterbolaget kan då grunda sig på antingen parternas avtal eller på artikel 6 (1) i EU:s blockerande förordning.

---

[885] Se Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredjeland, och åtgärder som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning (omarbetning), KOM(2015) 48 slutlig, samt Tillbakadragande av kommissionens förslag, EUT C 321, 29.9.2020, s. 37–40.

[886] Se Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredjeland, och åtgärder som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning (omarbetning), KOM(2015) 48 slutlig, s. 7.

[887] Tidigare artikel 57 (3) i 1968 års Brysselkonvention.

I det förra fallet bör domstolen grunda sin behörighet på artikel 7 (1) i Bryssel I-förordningen, eftersom talan avser rätt till ersättning med anledning av svarandens avtalsbrott. I det senare fallet är det svarandens agerande i enlighet med utländsk sanktionslagstiftning som är det ersättningsgrundande förhållandet och inte avtalsbrottet som sådant. Talan grundar sig här inte på ett villkor i parternas avtal eller på rättsregler som är tillämpliga till följd av avtalet. Utifrån EU-domstolens avgörande i *Wikingerhof*[888], som dock inte aktualiserade artikel 6 (1) i EU:s blockerande förordning, ska behörigheten i ett sådant fall prövas med stöd av artikel 7 (2) i Bryssel I-förordningen.[889]

När en talan enligt artikel 6 i EU:s blockerande förordning riktar sig mot sanktionernas avsändare uppkommer vissa frågetecken om behörighetsreglernas tillämplighet. Som jag redogjorde för i underavsnitt 5.3.3 bör en talan mot en avsändarstat om ersättning för skada orsakad av den statens antagande av ekonomisk sanktionslagstiftning inte anses falla inom det materiella tillämpningsområdet för Bryssel/Luganoreglerna. Samtidigt är det oförenligt med regleringen i artikel 6 i EU:s blockerande förordning, vilken godtar att en sådan talan prövas av medlemsstaternas domstolar med stöd av Bryssel I-förordningen. För att EU:s blockerande förordning ska kunna uppfylla sitt syfte och utgöra ett skydd mot de utländska extraterritoriella ekonomiska sanktionerna bör regleringen i artikel 6 kunna tillämpas även när talan om ersättning riktar sig mot avsändarstaten. Antagligen bör man se behörighetsregeln i artikel 6 i EU:s blockerande förordning som en särskild regel, som kan tillämpas oberoende av det materiella tillämpningsområdet för Bryssel I-förordningen. Det kan inledningsvis synas strida mot ordalydelsen i bestämmelsen som stadgar att förordningen ”ska gälla” för en talan som förs och domar som meddelas med stöd av artikeln. Bestämmelsen går dock vidare och preciserar att endast vissa delar av nuvarande förordningen ska gälla i behörighetshänseende. Författningstexten i artikel 6 i EU:s blockerande förordning hänvisar inte heller till Bryssel I-förordningens kapitel 1, vilket innehåller artikel 1 (1) som bestämmer förordningens materiella tillämpningsområde.

Det ska dock tilläggas att även om man ser bestämmelsen i artikel 6 i EU:s blockerande förordning som en särskild behörighetsregel, bör en talan om ersättning riktad mot en utländsk avsändarstat förhindras av avsändarstatens immunitet i svensk domstol.[890]

---

[888] *Wikingerhof*, C-59/19, EU:C:2020:950.

[889] Se *Wikingerhof*, C-59/19, EU:C:2020:950, punkterna 32–33.

[890] Se avsnitt 4.5 och underavsnitt 5.3.3.

5.3.6 Friskrivningsklausulers betydelse för svensk domstols behörighet enligt Bryssel/Luganoreglerna

I underavsnitt 2.4.5 beskrev jag de bestämmelser som inom den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen benämns friskrivningsklausuler och som syftar till att öka effektiviteten hos sanktionslagstiftningens övriga förbud. Sådana friskrivningsklausuler uppställer förbud mot att ”bevilja krav” som har sin grund i händelser som inträffat till följd av antagandet av den ekonomiska sanktionslagstiftningen. Ett exempel finns i artikel 11 i EU:s förordning nr 833/2014 (restriktiva åtgärder Ryssland/Ukraina).

> *Inga krav får beviljas* i samband med ett avtal eller en transaktion, vars genomförande har påverkats direkt eller indirekt, helt eller delvis, av de åtgärder som införs genom denna förordning, inbegripet krav på kompensation eller andra anspråk av detta slag, till exempel kvittningsanspråk eller anspråk enligt en garanti, särskilt krav på förlängning eller betalning av en garanti eller motgaranti, särskilt en finansiell garanti eller motgaranti […].
>
> *I alla förfaranden som syftar till indrivning av en fordran* åligger det den person som begär indrivningen att visa att betalning av den fordran inte strider mot punkt 1.
>
> Denna artikel ska inte påverka den rätt som de personer, enheter och organ som avses i punkt 1 har till prövning av lagligheten av att skyldigheterna enligt avtalet inte uppfylls, i enlighet med denna förordning. [min kursivering]

Förbudet gäller under förutsättning att kravet framställs av fysiska eller juridiska personer, enheter eller organ med särskild anknytning till adressaten.[891] Frågan här är vilken betydelse, om någon, en sådan bestämmelse får i behörighetshänseende. Följande exempel illustrerar situationen.

> A, med säte i Sverige, och B, med säte i Ryssland, har ingått avtal enligt vilket A ska leverera viss kommunikationsutrustning till B. Efter avtalsslutet men innan leverans har ägt rum inför EU ekonomiska sanktioner som träffar den aktuella transaktionen. A vägrar fullfölja avtalet eftersom det skulle strida mot den ekonomiska sanktionslagstiftningen. När leverans uteblivit är B förhindrad att utföra vissa åtaganden med andra kontrahenter i Ryssland. Det leder till uteblivna intäkter samt direkta kostnader för B. I syfte att erhålla ersättning för skadan väcker B talan mot A i svensk domstol. A invänder att den svenska

[891] Se artikel 11 (1) (a)–(c) i rådets förordning (EU) nr 833/2014 av den 31 juli 2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 229, 31.7.2014, s. 1–11.

> domstolen saknar behörighet på grund av en friskrivningsklausul i sanktionslagstiftningen, som stadgar att krav framställda av vissa utpekade personer, däribland B, inte får beviljas. För det fall domstolen skulle anse sig behörig påstår A att friskrivningsklausulen ska befria A från ersättningsskyldighet. B, å sin sida, invänder att det aktuella kravet inte omfattas av friskrivningsklausulen.

Frågan är alltså om domstolen ska ta ställning till friskrivningsklausulen redan vid behörighetsbedömningen eller först i samband med sakprövningen. Som jag konstaterade i underavsnitt 2.4.5 saknas det i mångt och mycket vägledning för tillämpningen av den här typen av bestämmelser inom den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen. Ordalydelsen ger närmast stöd för tolkningen att friskrivningsklausulen är aktuell först vid sakprövningen och att den då utgör hinder mot att bifalla (bevilja) ett krav på ersättning som uppkommit till följd av den ekonomiska sanktionslagstiftningen. Även rätten för en part att få lagligheten i att skyldigheterna inte uppfyllts prövad talar för att bestämmelsen aktualiseras först vid sakprövningen och inte påverkar domstolens behörighet.

Enligt min mening är det lämpligt att den här typen av bestämmelser tolkas så att de inte utgör hinder för domstolens behörighet. Syftet är visserligen som regel att skydda aktörer inom avsändarens jurisdiktion mot sådana krav och att förhindra att parter knutna till adressaten får kompensation för sanktionslagstiftningens negativa verkningar.[892] Men för att åstadkomma ett sådant skydd är det inte nödvändigt att tolka bestämmelsen som utgörande ett taleförbud, utan syftet tillgodoses även om den ges genomslag först vid sakprövningen och då förhindrar bifall till vissa utländska krav. Domstolen har då också som regel möjlighet att göra en mer allsidig bedömning av sakförhållandena.[893]

---

[892] Se ingressen till rådets förordning (EEG) nr 3275/93 av den 29 november 1993 om förbud mot att tillmötesgå krav i samband med kontrakt och transaktioner som omfattas av Förenta nationernas säkerhetsråds resolution 883 (1993) och därmed förknippade resolutioner, EGT L 295, 30.11.1993, s. 4–6.

[893] Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 97–98, diskuterar frågan om friskrivningsklausulens betydelse för en tvists skiljedomsmässighet och konstaterar att den begränsade praxis som finns tyder på att skiljenämnder uppfattar det som att frågan ska behandlas inom ramen för sakprövningen, och alltså inte förhindrar att tvisten prövas av skiljenämnd, samtidigt som, noterar Azeredo Da Silveira, litteraturen på området pekar i den motsatta riktningen. Se även Szabados, T. (2018), s. 443.

5.4 Sammanfattande slutsatser

Det saknas rättspraxis från EU-domstolen rörande Bryssel I-förordningens tillämplighet på tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning. I det här kapitlet har jag därför utgått från EU-domstolens allmänna praxis rörande tolkningen av privaträttens område, som bestämmer tillämpningsområdet för Bryssel I-förordningen (och Luganokonventionen). Innebörden hos privaträttens område och vad som utgör utövande av offentliga maktbefogenheter är förhållandevis svårbestämt, trots EU-domstolens rikhaltiga rättspraxis. EU-domstolen har i allmänhet valt att ge privaträttens område en extensiv innebörd, i syfte att så många tvister och avgöranden som möjligt ska omfattas av regelverket. Aktiviteter som är nära förbundna med statens suveräna höghetshandlande, såsom att av utrikespolitiska skäl anta och genomdriva ekonomiska sanktioner, bör dock som regel klassificeras som en form av offentlig maktutövning och därmed falla utanför privaträttens område.

Att avsändarstatens antagande av ekonomiska sanktioner och genomdrivandet av sanktionslagstiftningen bör ses som utövande av offentliga maktbefogenheter innebär dock inte att alla sanktionsrelaterade tvister är uteslutna från förordningen. För att tvisten ska vara utesluten måste en av parterna utöva offentliga maktbefogenheter, vilket kan komma till uttryck antingen i föremålet för talan eller i det rättsförhållande som talan grundar sig på. Att parten utövar offentliga maktbefogenheter innebär att den utövar befogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda.

Utifrån den förståelsen av EU-domstolens tolkningspraxis bör avsändarstatens anspråk som grundar sig på dess sanktionslagstiftning inte omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde. Avsändarstatens försök att genomdriva sin sanktionslagstiftning innebär att den utövar befogenheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda. Av samma skäl bör krav som riktar sig mot avsändarstaten med anledning av dess ekonomiska sanktioner, exempelvis en talan om ersättning, inte omfattas av privaträttens område. Även här grundar sig talan på avsändarstatens utövande av offentliga maktbefogenheter, dvs. dess antagande och genomdrivande av den ekonomiska sanktionslagstiftningen. Den här typen av tvister (där avsändarstaten uppträder som kärande eller svarande) bör dock vara mycket ovanliga.

Det vanliga är att sanktionslagstiftning aktualiseras i en tvist mellan enskilda kommersiella aktörer och frågan är om vilka effekter sanktionerna ska få för deras rättigheter och skyldigheter sinsemellan. Sådana kommersiella tvister bör omfattas av privaträttens område. Ingen av parterna utövar offentliga

maktbefogenheter i ett sådant fall, utan försöker bara tillvarata sina privaträttsliga rättigheter.

Artikel 6 i EU:s blockerande förordning är vag till sin innebörd och kan potentiellt ge upphov till rättstillämpningsproblem. Hänvisningen till Bryssel I-förordningens behörighetsregler är något svårbegriplig. Det är också oklart i vilken utsträckning bestämmelsen kan utnyttjas när ett ersättningsanspråk riktar sig mot avsändarstaten.

Friskrivningsklausuler i sanktionslagstiftningen utgör, slutligen, inte hinder för domstols behörighet enligt Bryssel/Luganoreglerna. Klausulernas verkningar får i stället beaktas vid tvistens sakprövning.

6 Svenskt rättskipningsintresse och tvister som involverar ekonomiska sanktioner

6.1 Inledning

I det här kapitlet undersöker jag svensk domstols behörighet att pröva tvister som involverar ekonomiska sanktioner när Bryssel/Luganoreglerna inte är tillämpliga. Även här saknas rättspraxis där svensk domstol direkt tagit ställning till behörighetsfrågan i en sanktionsrelaterad tvist. Undersökningen får i stället ta sin utgångspunkt i den rättspraxis Högsta domstolen utvecklat rörande svenskt rättskipningsintresse som grunden för svensk internationell behörighet och isolationsprincipen, som jag presenterade i kapitel 3 (avsnitt 6.2). Med stöd av de mer allmänna principerna undersöker jag i avsnitt 6.3 hur svensk domstol bör hantera olika typer av sanktionsrelaterade tvister. I avsnitt 6.4 sammanfattar jag mina slutsatser i den här delen.

6.2 Svenskt rättskipningsintresse och isolationsprincipen

6.2.1 Svenskt rättskipningsintresse som grunden för svensk internationell behörighet

Av Högsta domstolens praxis under senare år framgår att grunden för svensk internationell behörighet är att det föreligger ett *svenskt rättskipnings-intresse*.[894] Begreppets närmare innebörd är dock inte helt klar. I äldre doktrin

[894] Se NJA 2015 s. 798, punkt 9, NJA 2016 s. 779, punkt 10, och NJA 2017 s. 168 ”Mahr”, punkt 9. Se även tidigare avgöranden från Arbetsdomstolen där svenskt rättskipningsintresse

förekommer det sporadiskt, men någon tydlig tolkningslära har inte utvecklats vare sig i doktrinen eller i domstolspraxis.[895]

Utgångspunkten är, som jag konstaterade i avsnitt 4.4, den analogiska tillämpningen av forumbestämmelserna i 10 kap. rättegångsbalken. Att en forumbestämmelse är analogiskt tillämplig är dock inte tillräckligt för att det ska föreligga ett svenskt rättskipningsintresse.[896] Det är inte heller nödvändigt att det finns en analogiskt tillämplig bestämmelse.[897] Enligt Högsta domstolens rättspraxis måste svenska domstolar snarare göra en helhetsbedömning av sakförhållandenas, inklusive parternas, anknytning till Sverige.[898] Finns en anknytning till Sverige talar det för att det finns ett svenskt rättskipningsintresse.[899] Vad som utgör en adekvat anknytning till Sverige är dock inte helt klart. I rättspraxis har man godtagit förhållandevis svaga anknytningar.

> **NJA 2010 s. 508.** Ett brittiskt bolag inledde skiljeförfarande mot Ryska Federationen vid Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut. Den Ryska Federationen väckte i sin tur talan mot bolaget vid svensk domstol med yrkande om fastställelse att skiljemännen inte var behöriga att pröva tvisten. Högsta domstolen konstaterade att parterna hade avtalat om att skiljeförfarandet skulle äga rum i Sverige. Därmed var den svenska LSF tillämplig på förfarandet. Av 2 § lagen om skiljeförfarande följer en möjlighet för part att begära att svensk allmän domstol prövar skiljemännens behörighet under förfarandets gång.

som grund för svensk internationell behörighet också kommer till uttryck, AD 1976 nr 101, AD 1983 nr 121, AD 1995 nr 120 och AD 1997 nr 27. Se även nedan i det förevarande avsnittet.

[895] Se Dennemark, S. (1950), ”Svensk rättspraxis. Internationell privaträtt 1941–1948”, *SvJT*, s. 38. Se även Dennemark, S. (1961), s. 173 ff; Eek, H. (1972), s. 118–119; Karlgren, H. (1974), s. 158; Pålsson, L. (1989), s. 54–56. Under senare år Sinander, E. (2019), s. 933–941; Bogdan/Hellner (2020), s. 325–330. Se även Sinander, E. (2017), s. 72 f, för en redogörelse för hur svenskt rättskipningsintresse tolkats av Arbetsdomstolen.

[896] Se NJA 2016 s. 779, punkt 10.

[897] Se NJA 2016 s. 779, punkt 13.

[898] NJA 2016 s. 779, punkterna 8–13.

[899] Se NJA 2017 s. 168 ”Mahr”, punkt 9. Se även Sinander, E. (2019), s. 939–940, som liknar den helhetsbedömning som domstolen måste göra vid den individualiserande metoden som använts i lagvalssammanhang.

Härav följer, enligt Högsta domstolen, att det finns ett svenskt rättskipningsintresse när en sådan fastställelsetalan väcks.[900]

NJA 2015 s. 798. Två svenska aktiebolag förde en förbudstalan mot ett bolag med säte i Hong Kong på grund av intrång i de svenska bolagens varumärke. Fråga var om talan kunde prövas här, trots att svaranden saknade anknytning till Sverige. Högsta domstolen konstaterade att ensamrätten till ett varumärke i princip är nationellt begränsad. Av den territoriella begränsningen följer att det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse och svensk internationell behörighet när käranden gör gällande ett svenskt varumärkesskydd.

NJA 2016 s. 779. En part med hemvist i Monaco hade tecknat borgen för ett svenskt aktiebolags förpliktelser mot en svensk bank. Huvudförbindelsen, ett kreditavtal mellan aktiebolaget och banken, hade också anknytning till Sverige. Tvisten avsåg huvudförbindelsen. Högsta domstolen ansåg att det förelåg ett svenskt rättskipningsintresse på grund av den nära anknytningen till Sverige, även om svarandepartens tillgångar i Sverige (en fordran mot kärandebanken) var av så pass ringa värde i förhållande till bankens krav att någon analogisk tillämpning av 10 kap. 3 § rättegångsbalken inte var aktuell.

Även andra faktorer än sakförhållandenas anknytning till Sverige kan tala för att det finns ett svenskt rättskipningsintresse. Saknas det en möjlighet för käranden att få sin talan prövad i något annat land, och det därför finns en risk för déni de justice, kan det medföra att det finns ett svenskt rättskipningsintresse.

NJA 1985 s. 832. Parter hemmahörande i Sverige tvistade om bättre rätt till byggnader på Åland. Enligt finsk rätt utgjorde byggnaderna lös egendom, varför finsk domstol avvisade kärandens talan på grund av bristande anknytning till Finland. I svensk rätt likställdes byggnaderna däremot med fast egendom, enligt 10 kap. 12 § rättegångsbalken, varför svensk domstol också som utgångspunkt borde avvisa talan såsom avseende sakrätt i fast egendom belägen i annat land. Högsta domstolen konstaterade dock att huvudregeln om fastighetslandets exklusiva behörighet inte kunde tillämpas utan undantag. Att tillgodose en parts behov av en i Sverige exigibel dom kan vara ett skäl till avsteg från huvudregeln. Ett annat skäl kan vara att undvika déni de justice i situationer då fastighetslandets domstolar inte anser sig behöriga att pröva talan.

[900] Se även NJA 1989 s. 143, där svensk internationell behörighet förelåg att pröva en klandertalan av en skiljedom i ett internationellt skiljeförfarande med säte i Sverige, trots i övrigt mycket svag anknytning till Sverige.

Det svenska rättskipningsintresset kan också komma till uttryck i att det finns ett starkt intresse av att vissa viktiga svenska rättsregler kommer till tillämpning på ett korrekt sätt.

> **AD 1976 nr 101.** Målet avsåg en tvist mellan ett schweiziskt bolag och en svensk, icke-kollektivavtalsansluten arbetstagare avseende ett anställningsavtal enligt vilket arbetstagaren skulle utföra arbete åt bolaget i Sverige. I en klausul i anställningsavtalet hade parterna föreskrivit att alla tvister med anledning av avtalet skulle avgöras av domstol i en schweizisk stad. När arbetstagaren hade sagts upp av bolaget väckte hon talan i svensk domstol och begärde bl.a. ogiltigförklaring av uppsägningen. Fråga uppkom om forumbestämmelsen i avtalet förhindrade svensk internationell behörighet att ta upp målet till sakprövning. Tingsrätten, vars beslut sedermera fastställdes av Arbetsdomstolen, tillerkände inte forumavtalet derogationsverkan utan ansåg sig behörig att pröva talan. Enligt Arbetsdomstolen förhindrades forumavtalet visserligen inte av arbetsprocessrättsliga regler. Däremot förelåg det en stark anknytning till Sverige och den svenska arbetsmarknaden, genom att arbetstagaren var svensk medborgare som var bosatt i Sverige och som anställts för att utföra sitt arbete på en arbetsplats i Sverige. Anknytningen till Schweiz var däremot mycket svag. Därutöver rörde tvisten tillämpningen av dåvarande anställningsskyddslagen, vilken utgjorde social skyddslagstiftning som syftade till att skapa ett adekvat skydd för arbetstagaren. Enligt domstolen skulle arbetstagarens skyddsintresse dock inte bli tillgodosett enbart genom att den svenska skyddslagstiftningen tillämpades av utländsk domstol utan det krävdes vidare att arbetstagaren hade en möjlighet att få tvisten prövad av svensk domstol. Forumavtalet hade således ingen derogationsverkan i förhållande till den svenska internationella behörigheten.

Innebörden hos svenskt rättskipningsintresse måste också förstås i förhållande till parternas intresse och vad som är mest effektivt i det enskilda fallet.[901] Har käranden ett behov av en i Sverige exigibel dom talar det för att det finns ett svenskt rättskipningsintresse.[902] En restriktiv syn på erkännande och verkställighet av utländska domar i förmögenhetsrättsliga tvister talar därmed, på ett övergripande plan, för en mer extensiv innebörd hos svenskt rättskipningsintresse. Om den av käranden utverkade domen måste erkännas och verkställas i utlandet, för att få någon praktisk betydelse, talar det däremot emot att det finns ett svenskt rättskipningsintresse.[903]

---

[901] Se NJA 2016 s. 779, punkt 10.

[902] Jfr NJA 1985 s. 832.

[903] Se Sinander, E. (2019), s. 935–936.

Slutligen bör även närheten till bevisning kunna motivera ett svenskt rättskipningsintresse.[904] Närheten till bevisning följer dock redan av att sakförhållandena har en nära anknytning till Sverige.

Bedömningen av om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse är således en ganska vansklig uppgift för den svenska domstolen. På grund av begreppets vaghet kan det, på goda grunder, ifrågasättas om inte Högsta domstolens praxis kan ge upphov till en kasuistisk och, ur parternas perspektiv, oförutsebar rättstillämpning.[905]

En intressant fråga är i vilken mån bedömningen av om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse tar hänsyn till målets materiella beskaffenhet. Är det svenska rättskipningsintresset knutet till ett visst materiellt område, eller kan det föreligga oberoende av tvistens materiella beskaffenhet så länge det finns en viss anknytning till Sverige?

Av 10 kap. rättegångsbalken framgår inte vilken typ av tvister forumbestämmelserna tar sikte på (förutom att de avser tvister om t.ex. betalningsskyldighet eller viss lös egendom (3 §), avtal (4 §) eller delikt (8 §)). Det saknas en allmän avgränsning av forumbestämmelsernas materiella tillämpningsområde. Av den praxis som utvecklats beträffande svenskt rättskipningsintresse, som grunden för svensk internationell behörighet, kan man inte dra några direkta slutsatser om hur krav grundade på utländsk offentlig rätt i allmänhet eller ekonomisk sanktionslagstiftning i synnerhet kommer att behandlas i behörighetshänseende.[906]

För att avgöra hur den internationella behörighetsfrågan ska besvaras beträffande krav grundade på utländsk offentligrättslig lagstiftning, och särskilt ekonomisk sanktionslagstiftning, kan svensk domstol dock finna visst stöd i isolationsprincipen, som presenterades i kapitel 3. Isolationsprincipen får då betydelse i bedömningen av om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse. Principen är dock, enligt min mening, inte ensamt avgörande för om det föreligger ett sådant rättskipningsintresse, utan får sammanvägas med sådana förhållanden som berörts ovan, exempelvis

[904] Se Bogdan, M. (2001/2002), ”Fastställande av avtalsorten vid tillämpning av regeln om kontraktsforum i rättegångsbalkens 10 kap. 4 §”, *JT*, s. 623–624.

[905] Se Bogdan/Hellner (2020), s. 329.

[906] En annan sak är att sakens materiella reglering av svensk tvingande rätt i vissa fall kan tala för att det finns ett svenskt rättskipningsintresse, se det i förevarande underavsnitt behandlade AD 1976 nr 101. Se även Sinander, E. (2017), s. 73–74.

sakförhållandenas anknytning till Sverige, kärandens möjligheter att få sin talan prövad i annan domstol och behov av en i Sverige verkställbar dom.[907]

6.2.2 Isolationsprincipen i behörighetsbedömningen

I avsnitt 3.4 undersökte jag innebörden hos isolationsprincipen och konstaterade att den utgör en allmän rättsprincip inom den svenska internationella privat- och processrätten. I rättspraxis har isolationsprincipen (om än inte vid namn) kommit till uttryck vid en rad tillfällen i samband med svensk domstols ställningstagande till sin internationella behörighet att pröva krav grundade på utländsk offentligrättslig rätt. Bedömningen har i de här fallen rört den materiella beskaffenheten hos den av käranden framställda talan.

I rättspraxis rörande svensk internationell behörighet kommer isolationsprincipen till uttryck först och främst i det i kapitel 3 behandlade avgörandet NJA 1961 s. 145. I det fallet avvisades den bulgariska statens krav att betalning för ett visst tobaksparti skulle ske i enlighet med ett då gällande clearingavtal mellan Sverige och Bulgarien. Högsta domstolen konstaterade att talan endast hade som syfte att tillgodose den bulgariska statens behov av utländsk valuta, dvs. ett direkt offentligt intresse, varför den avvisades av domstolen.[908]

Avgörandet i NJA 1961 s. 145 innebär dock inte att dylika anspråk alltid ska avvisas. Inställningen till utländsk offentligrättslig lagstiftning, och krav grundade på sådan lagstiftning, är mer nyanserad än så. Svensk domstol måste således, i enlighet med avgörandet i NJA 2012 s. 790[909], beakta om det likväl kan finnas ett svenskt intresse av att talan prövas här. 2012 års avgörande rörde giltigheten hos ett ingånget skiljeavtal, och några mer tydliga riktlinjer för när det kan finnas ett svenskt intresse av att pröva en talan som grundar sig på utländsk offentlig rätt framgår inte. Domstolen måste dock beakta syftet, arten och omfattningen hos den bakomliggande regleringen och hos talan som käranden framställer. Finns det ett svenskt intresse exempelvis i form av att talan också avser att tillvarata vissa privata partsintressen, bör det inte föreligga hinder mot svensk internationell behörighet på grund av isolationsprincipen. I

[907] Jfr Bogdan, M. (2017a), s. 36, som skriver att isolationsprincipen som sådan bygger på att det saknas ett svenskt rättskipningsintresse i förhållande till utländska offentligrättsligt präglade krav.

[908] Avgörandet behandlas i underavsnitt 3.4.2.

[909] Avgörandet behandlas i underavsnitt 3.4.2.

sådana fall kan det också, givet att tvisten i övrigt har viss anknytning till Sverige, föreligga ett svenskt rättskipningsintresse.

Isolationsprincipens betydelse för behörighetsfrågan konkretiseras genom ytterligare några avgöranden i svensk domstolspraxis.

Att utländska krav på *skatter eller avgifter* som regel inte faller inom svensk internationell behörighet framgår av ett antal äldre avgöranden.

> **NJA 1914 s. 409 I–II**. Det första målet, **NJA 1914 s. 409 I**, handlade om en svensk medborgare som hade varit mantalsskriven i Åbo stad, Finland (då ett autonomt storfurstendöme under Ryssland). Han var därför skyldig att betala vissa kommunala avgifter eller skatter till Åbo stad. Sedan han inte hade betalat väckte drätselkammaren i Åbo talan mot mannen vid Stockholms rådhusrätt. Mannen bestred drätselkammarens talan på den grunden att han endast hade varit på genomresa i Åbo och att han betalade motsvarande avgifter i Sverige där han var bosatt.

Rådhusrätten ogillade drätselkammarens talan. Svea hovrätt, som avgjorde målet genom dom, kom till det motsatta slutet och biföll talan. Varken rådhusrätten eller Svea hovrätt diskuterade frågan om drätselkammarens talan avsåg ett utländskt offentligrättsligt krav. Högsta domstolen slog fast att drätselkammarens yrkande inte var av sådan ”beskaffenhet” att det kunde prövas av svensk domstol. Talan skulle därför avvisas. Domstolen förtydligande inte vad som avsågs med talans ”beskaffenhet”.

> Det andra målet, **NJA 1914 s. 409 II**, hade sin grund i liknande omständigheter. En finsk medborgare hade tidigare varit mantalsskriven i Nikolaistad[910], Finland, och under den tiden underlåtit att betala vissa kommunalavgifter. Kvinnan hade senare flyttat till Stockholm och blivit mantalsskriven där. Drätselkammaren i Nikolaistad yrkade vid Stockholms rådhusrätt att kvinnan skulle betala de förfallna kommunalavgifterna. En aspekt som skiljer det här målet från det förra är att svaranden här invände att svensk domstol saknade internationell behörighet. Svensk domstol kunde, enligt svaranden, endast pröva utländska anspråk som grundade sig på civilrättsliga avtal. Vidare kunde skyldigheten att betala kommunalskatt i Finland endast prövas av finska myndigheter. Drätselkammaren invände att sedan debiteringen av kommunalskatt i Finland vunnit laga kraft förelåg inte längre ett beskattningsärende utan ”ett rent fordringsanspråk”.

Rådhusrätten avvisade i det här målet drätselkammarens talan med en knapphändig motivering, som Högsta domstolen sedermera instämde i:

[910] Nikolaistad var namnet på Vasa under den ryska tiden. Staden bytte åter namn till Vasa 1917.

> Som det av drätselkammaren i stämningsansökningen framställda yrkande om åläggande för [svaranden] att utgiva henne enligt debetsedel för 1910 i Nikolaistad påförda kommunalutskylder icke kunde anses vara av beskaffenhet att utgöra föremål för behandling av svensk domstol, funne R.R:n drätselkammarens i målet instämda talan icke kunna till prövning upptagas.[911]

Av Högsta domstolens avgöranden kan man bara dra den slutsatsen att utländska skattekrav av den här aktuella karaktären inte kan prövas av svensk domstol. Det går inte att utläsa varför så skulle vara fallet. Det går inte heller att utläsa hur domstolarna i mindre uppenbara fall ska avgöra om kärandens talan utgör ett utländskt skattekrav.[912]

Av avgörandena följer dock att kärandens talan i de här situationerna ska avvisas. Hade den negativa attityden till utländsk offentligrättslig lagstiftning fått genomslag på det materiella planet i stället borde väl utgången snarare bli att kärandens talan ogillas.[913] Att kärandens krav i de här fallen grundar sig på utländsk offentligrättslig lagstiftning tycks alltså närmast utgöra ett rättegångshinder.[914] Det kan då tolkas som att den materiella beskaffenheten hos talan medför att den inte omfattas av ett svenskt rättskipningsintresse. Några immunitetshänsyn är som regel inte aktuella i de här fallen, eftersom det är en främmande stat som själv väcker talan.[915]

Högsta domstolens beslut i NJA 1914 s. 409 I–II, har tolkats som att behörigheten brast på den grunden att motsvarande svenska skatterättsliga anspråk inte föll inom allmän domstols kompetens.[916] Resonemanget bygger dock på att svensk domstol i första hand skulle pröva sin internrättsliga materiella behörighet innan den prövar sin internationella behörighet. Det finns inte någon uttrycklig reglering som avgör turordningen i domstolens behörighetsprövning. Den naturliga och mest logiska lösningen är dock att

---

[911] NJA 1914 s. 409 II, på s. 411.

[912] Se exempelvis det i underavsnitt 5.2.3 behandlade *Sunico m.fl.,* C-49/12, EU:C:2013:545, där kravet avseende undandragen mervärdesskatt formulerades som ett krav på skadestånd mot en annan än den skattskyldige.

[913] Isolationsprincipen måste, enligt min mening, förstås som en allmän rättsprincip, som kan komma till uttryck inom olika delar inom den internationella privat- och processrätten. Rättsföljden vid domstolens beaktande av principen kan således variera beroende på i vilket sammanhang principen aktualiseras. Se vidare underavsnitt 3.4.3.

[914] Även i NJA 1909 s. 638 avvisades kärandens talan av de lägre instanserna. För att avvisning ska kunna ske bör det dock krävas att det är uppenbart att isolationsprincipen medför att något svenskt rättskipningsintresse inte kan anses föreligga. Se vidare underavsnitt 6.2.4.

[915] Se vidare avsnitt 4.5.

[916] Se Karlgren, H. (1974), s. 157, som dock uttrycker viss tveksamhet.

pröva den internationella behörigheten i första hand.[917] Av de aktuella avgörandena framgår också att det var *svensk* domstols (eller domstol *här i landet*) och inte t.ex. *allmän* domstols behörighet som Högsta domstolen tog ställning till.[918]

Det är i sammanhanget också värt att notera att talan i de båda fallen avvisades på grund av *dess materiella beskaffenhet*. Att det var ett utländskt offentligrättsligt subjekt som framställde anspråket tillmättes till synes ingen betydelse.[919]

Tio år efter avgörandet i NJA 1914 s. 409 I–II tog Högsta domstolen ställning till frågan om svensk internationell behörighet att pröva utländska skattekrav igen. Utgången blev då densamma.

> **NJA 1924 s. 635**. En norsk medborgare hade under flera år varit bosatt och drivit en affärsrörelse i Trondheim, Norge. 1917 flyttade han till Luggude härad[920] i nordvästra Skåne och folkbokförde sig där. Norska staten väckta talan vid Luggude häradsrätt och yrkade att mannen skulle betala norsk stats- och krigskonjunkturskatt för 1917–1918. Beslutet som låg till grund för norska statens talan hade inte överklagats av mannen. Han bestred dock att svensk domstol skulle vara behörig att behandla den norska statens talan. Enligt den norska staten saknades det en lagregel som förhindrade svensk domstol att pröva talan. Civilprocessen var inte heller begränsad till privaträttsliga förhållanden. Även offentligrättsliga förhållanden kunde prövas av de allmänna domstolarna, åtminstone i de fall det saknades en rent administrativ ordning för att genomdriva ett visst offentligrättsligt krav. Så var förhållandena i Norge och så borde de också vara i Sverige, menade man. Det saknades vidare ett administrativt förfarande för att verkställa det norska skattekravet i Sverige. Med den här argumentationen vann den norska staten också framgång.

Häradsrätten, till synes ovetande om Högsta domstolens avgöranden från 1914, konstaterade att det i svensk rätt saknades en skriftlig lagbestämmelse eller ”eljest gällande allmän rättsregel” som förhindrade allmän domstol från att pröva tvister som hade sin grund i offentligrättsliga rättsförhållanden. En sådan

[917] Jfr Dennemark, S. (1961), s. 98–99. Se vidare avsnitt 4.4.

[918] Jfr nuvarande regleringen i 10 kap. 17 § första stycket 1 p. rättegångsbalken.

[919] Se Nial, H. (1953), s. 125 not 1, som anser att subjektets karaktär inte har någon betydelse. Jfr för en till synes motsatt uppfattning Cavalli, H. (1942), *Om statslån och statsskulder: rättsliga studier kring § 76 regeringsformen*, s. 309 not 63, som skriver, dock beträffande det senare avgörandet i NJA 1924 s. 635, att den ”norska staten förvägrades att uppträda såsom part inför svensk domstol i mål angående offentligrättslig fordran”.

[920] Häradet motsvaras idag av Helsingborgs, Höganäs och Bjuvs kommuner samt del av Svalövs kommun.

regel fanns inte heller beträffande förhållanden av internationell karaktär. Det saknades vidare en överenskommelse mellan Norge och Sverige som gav norska staten möjlighet att driva in sina skatteanspråk med hjälp av andra myndigheter än domstolarna. Därmed förelåg inte hinder för svensk domstol att ta upp saken till prövning. Att det var en främmande stat och inte en enskild utländsk medborgare som framställde kravet medförde ingen annan bedömning. Häradsrätten ogillade därför behörighetsinvändningen. Svaranden överklagade beslutet till Hovrätten över Skåne och Blekinge. Hovrätten konstaterade att den väckta talan inte var av ”beskaffenhet att kunna av domstol här i landet prövas” och avvisade den därför. Högsta domstolen fastställde hovrättens beslut.

Högsta domstolen bekräftade här endast slutsatsen i NJA 1914 s. 409 I–II.[921] Domskälen är lika knapphändiga som i de äldre avgörandena.

Att utländska skattekrav inte kan tas upp till prövning av svenska domstolar förefaller naturligt med hänsyn till den innebörd isolationsprincipen gavs i kapitel 3. De *intressen* som ligger till grund för skattekraven är som regel isolerade till den lagstiftande staten och det saknas därför ett svenskt intresse av att genomdriva kraven. Den utländska skattelagstiftningen avser inte heller att direkt tillgodose några enskilda intressen (även om skatteintäkterna givetvis kan användas för ändamål som i slutändan gynnar enskildas intressen).

Av det förhållandet att utländska skattekrav som utgångspunkt inte tas upp till prövning av svenska domstolar kan man dock inte dra slutsatsen att samtliga krav som grundar sig på utländsk offentligrättslig lagstiftning bör avvisas. Förutom i det tidigare nämnda NJA 2012 s. 790 finns det visst stöd för en mer nyanserad hållning i ett antal äldre avgöranden avseende arvodesliknande offentliga avgifter.

> I **NJA 1909 s. 638** förde en i Sverige bosatt kvinna talan vid tysk domstol om rätt till arv efter en i Tyskland avliden änka. Talan, som fullföljdes ända till Reichsgericht, ogillades av samtliga instanser och kvinnan ålades att, som tappande part, betala rättegångskostnaderna. Enligt tysk lag skulle den tappande parten i tvistemål erlägga vissa avgifter till en lokal myndighet. Avgifterna beräknades efter tvisteföremålets värde och skulle ersätta de kostnader som uppkommit i den domstol som prövat målet. Om en persons ekonomi var sådan att betalning inte kunde ske utan att det medförde ett intrång i personens eller personens familjs nödvändiga underhåll kunde uppskov beviljas. Så snart den

[921] Avgörandet behandlas, om än kortfattat, hos Nial, H. (1953), s. 125; Eek, H. (1955), s. 158; Hjerner, L. (1956), s. 248; Beckman, N. (1959), s. 21; Dennemark, S. (1961), s. 98; Eek, H. (1972), s. 117; Karlgren, H. (1974), s. 157; Bogdan, M. (1975), s. 48; Pålsson, L. (1989), s. 42; Hellner, M. (2000), s. 225 samt Bogdan/Hellner (2020), s. 90.

> tappande partens ekonomi tillät det skulle dock efterbetalning ske. Den svenska kvinnans ekonomi var sådan att hon fick uppskov med betalningen. När hon återkommit till Sverige lyckades hon dock styrka sitt arvsanspråk, varför arvet, om 40 000 tyska mark, betalades ut till henne. Genom utslag i juni 1903 förordnade tysk domstol att den svenska kvinnan skulle efterbetala avgifterna eftersom hennes ekonomiska situation hade förbättrats. När kvinnan vägrade betala väckte tysk myndighet talan vid rådhusrätten i Karlskrona.

Både rådhusrätten och Hovrätten över Skåne och Blekinge avvisade talan då ”det icke lagligen tillkomme” de svenska domstolarna att pröva svarandens betalningsskyldighet enligt tysk rätt för en i Tyskland förd rättegång. Hovrättens beslut överklagades dock till Högsta domstolen, där det blev utrett att kvinnan inte hade anmält besvär mot de beslut om betalningsskyldighet som fattats av tysk domstol. Något hinder mot att ta upp saken till prövning vid svensk domstol ansågs därför inte föreligga.

Majoriteten utvecklade inte skälen för sitt ställningstagande. Justitierådet von Seth, som anslöt sig till majoriteten, utvecklade dock sin mening. Eftersom det var oklart om beslutet hade vunnit laga kraft i Tyskland kunde den tyska myndigheten inte begära verkställighet av beslutet hos överexekutor i Sverige med tillämpning av lagen (1899:12 s. 9) om verkställighet i visst fall av utländsk domstols beslut. Därmed förelåg på den här grunden inget hinder mot att pröva frågan om betalningsskyldighet vid svensk domstol. Beslutet som sådant utgjorde inte heller det hinder för prövning av svensk domstol. Efter det konstaterandet fortsatte von Seth:

> Möjligen skulle däremot sådant hinder kunna anses föreligga därutinnan, att de poster hvilka upptagas i den räkning, för vilken betalning kräfves, hufvudsakligen äro att hänföra till s.k. allmänna afgifter. Utan att i detta sammanhang vilja inlåta mig på frågan, huruvida våra domstolar i allmänhet böra lämna sin medverkan till indrifvande af dylika afgifter, anser jag emellertid i förevarande fall sådana omständigheter föreligga, att ej heller i nu ifrågavarande hänseende hinder bör möta för pröfning af den af klaganden instämda talan. [Svaranden] har nämligen uti det mål, på grund hvaraf klaganden anser sig äga af henne uttaga omstämda beloppet, såsom kärande uppträdt inför de tyska domstolarna och därvid med stöd af gällande traktatbestämmelser[922] på grund af fattigdom tillerkänts kostnadsfri rättshjälp. Hon bör då äfven anses vara underkastad de villkor, som enligt tysk lag äro stadgade för åtnjutande af dylik förmån. Bland dessa ingår äfven skyldigheten att, i den mån hon kan anses hafva kommit i sådan ställning, att hon utan

[922] Justitierådet syftar troligen på bestämmelserna i 1896 års Haagkonvention, vilka låg till grund för bl.a. lagen (1899:12 s. 9) om verkställighet i visst fall av utländsk domstols beslut.

> inskränkning i hvad som fordras för hennes och hennes familjs nödiga underhåll förmår gälda de afgifter, från hvilka hon på grund av sin fattigdom varit befriad, efterbetala desamma. Då nu enligt det förut anförda rättskraftigt beslut i ämnet icke synes kunna erhållas vid tysk domstol, synes det mig endast vara en naturlig konsekvens af de genom traktaten tillskapade förhållandena, att frågan om [svarandens] betalningsskyldighet af de svenska domstolarna upptages till pröfning.[923]

Resonemangen i domen beträffande den svenska inställningen till utländska offentligrättsliga krav är knappa. I doktrinen har avgörandet dock använts som stöd för påståendet att en talan avseende utländska offentliga avgifter kan falla inom svensk internationell (materiell) behörighet när avgiften har karaktären av arvode för en utförd tjänst.[924] Om en så bestämd slutsats går att dra av NJA 1909 s. 638 ensamt är dock tveksamt. Av majoritetens resonemang framgår ingen tydlig rättsregel. Justitierådets von Seths tillägg gör möjligen bilden något klarare, även om tillägget inte kan tas till intäkt för hur majoriteten faktiskt resonerade.

Av tillägget framgår inte att domstolen tog någon särskild hänsyn till karaktären hos det av den tyska myndigheten framställda kravet. Kravet betraktades troligen som offentligrättsligt (en allmän avgift), men det saknade betydelse. Det avgörande för utgången i målet tycks i stället ha varit det faktum att både Sverige och Tyskland tillträtt 1896 års Haagkonvention (och senare 1905 års civilprocesskonvention). Eftersom det aktuella beslutet, enligt åtminstone justitierådet von Seths uppfattning, inte hade vunnit laga kraft enligt tyskt rätt gick det inte att verkställa med tillämpning av konventionens i Sverige inkorporerade bestämmelser, dvs. 1899 års verkställighetslag.[925] Den möjlighet som då återstod för tyska myndigheter för att driva in sin fordran i Sverige var att väcka talan här. Att svenska domstolar upptog tvisten till prövning skulle då ”vara en naturlig konsekvens af de genom traktaten tillskapade förhållandena”. Att saken redan hade prövats av tysk domstol saknade betydelse, troligen för att det beslutet (enligt uppgift) inte hade vunnit laga kraft. Det är oklart hur det förhållandet är förenligt med påståendet att kvinnan inte hade anfört besvär mot besluten och den betydelse majoriteten verkar ha fäst vid det senare.

[923] NJA 1909 s. 638, på s. 640–641.

[924] Se Hjerner, L. (1956), s. 249; Hellner, M. (2000), s. 225; möjligen en aning mer reserverad i hållningen Beckman, N. (1959), s. 33. Se även Nial, H. (1953), s. 125; Eek, H. (1972), s. 117–118 (särskilt not 54); Pålsson, L. (1989), s. 42–43 och Bogdan/Hellner (2020), s. 90 (särskilt not 47).

[925] Jfr Beckman, N. (1959), s. 29, och Karlgren, H. (1974), s. 187.

I viss mån kan det förhållandet att svaranden i målet så att säga agerat frivilligt när hon väckte talan om rätten till arvet vid tysk domstol haft betydelse för Högsta domstolens avgörande. Det går dock inte att utifrån avgörandet dra slutsatsen att främmande staters krav på offentligrättsliga avgifter i allmänhet ska behandlas på ett mer ”tillåtande sätt”.[926] I stället tycks utgången i målet betingad av de särskilda omständigheter som förelåg, dvs. att det fanns en internationell överenskommelse som dock inte var direkt tillämplig men vars syfte domstolen likväl ville tillgodose.[927] Med viss försiktighet kan man i sådana fall utgå från NJA 1909 s. 638, i kombination med NJA 2012 s. 790, och hävda att det i sådana situationer kan finnas ett svenskt rättskipningsintresse, talans offentligrättsliga karaktär till trots. Med tanke på avgörandenas åtskillnad i tiden, den allmänna politiska och rättsliga utvecklingen och att de delvis rörde olika frågor, bör man dock, som sagt, iaktta försiktighet vid tolkningen. Därtill bygger resonemanget till del på ett minoritetsyttrande i NJA 1909 s. 636 med tveksamt rättskällevärde.

Krav avseende vissa utländska allmänna avgifter har dock aktualiserats vid fler tillfällen i äldre svensk rättspraxis.

> I **NJA 1933 s. 486** hade en notarie i Berlin på uppdrag av en i Sverige hemmahörande man upprättat och attesterat en viss handling. Handlingen avsåg en gåva till den svenske mannens dotter och hennes make som båda var bosatta i Berlin. Den svenska mannen åtog sig att betala kostnaderna för upprättandet av handlingen, dvs. notariens arvode. Arvodet grundades på tyska föreskrifter och bestod av en stämpelskatt och en lösenavgift. Den svenske mannen betalade endast en del av arvodet och bestred betalningsskyldighet för den resterande delen. Notarien underställde då kostnadsfrågan tyska myndigheters prövning och väckte talan vid tysk domstol, som fastställde arvodet i ett beslut som vann laga kraft enligt tysk rätt. Notarien väckte därefter talan vid svensk domstol. Notarien yrkade att den svenske mannen skulle utge den del av arvodet som fortfarande var obetald. Mannen bestred kravet och invände, med hänvisning till NJA 1914 s. 409 I–II och NJA 1924 s. 635, att svensk domstol saknade behörighet att ta upp kärandens talan till prövning eftersom det rörde sig om

[926] Karlgren, H. (1974), s. 157, verkar vara av en liknande uppfattning när han apropå avgörandet skriver att ”[…] behörighet för svensk domstol [ansågs] föreligga på grund av särskilda omständigheter […]”. Även Dennemark, S. (1961), s. 99, ifrågasätter att avgörandet skulle innebära att allmänna avgifter av en viss karaktär i allmänhet skulle kunna prövas vid svensk domstol. Han hävdar att avgörandet inte ska ses som ett avsteg från isolationsprincipen.

[927] Hjerner, L. (1956), s. 366, lyfter även fram avgörandet som ett exempel på hur av ett internationellt fördrag ”tillskapade faktiska förhållanden” kan påverka utgången i viss riktning, utan att det internationella fördraget används som rättskälla eller ens behandlas som en ”rättstillämpningsfråga”.

indrivning av en tysk offentlig avgift. Även om det inte rörde sig om ett skattekrav, som i de tidigare avgörandena, var det, enligt svaranden, likväl fråga om en offentlig avgift som hade till sitt enda syfte att avlöna de tyska tjänstemän som utfärdade de aktuella handlingarna. I målet framkom också att de olika avgifterna enligt den preussiska lagen om rättegångskostnader var baserade helt på värdet hos det objekt som handlingarna avsåg – i det här fallet värdet hos den gåva den svenske mannen hade gett sin dotter. Notarien bestred invändningen. Enligt notarien skulle ersättningen regleras enligt *lex loci actus*, dvs. den tyska lagen. Eftersom den svenske mannen hade anlitat biträdet av den tyske notarien var han, på samma sätt som en tysk medborgare, skyldig att betala arvodet.

Rådhusrätten ansåg inte att det förelåg hinder mot att pröva notariens talan. Förhållandet mellan parterna kvalificerades som ett uppdragsavtal. Eftersom avtalet var ingånget i Tyskland skulle ersättningens storlek prövas enligt tysk rätt. Rådhusrätten biföll därför kärandens talan. Hovrätten, däremot, kvalificerade inte förhållandet mellan parterna som ett uppdragsavtal. Enligt hovrätten hade notarien inte åberopat någon annan grund för sin talan än rätten att få ”lösen” för den upprättade handlingen. Hans yrkande var därför inte av sådan beskaffenhet att det kunde prövas av svensk domstol och hovrätten avvisade talan. Beslutet överklagades. Högsta domstolens domskäl är knapphändiga. Domstolen verkar dock ha gjort samma bedömning som rådhusrätten vad gäller talans beskaffenhet. Några hinder mot att pröva talan förelåg alltså inte. Visst stöd för att Högsta domstolen såg så på saken framgår av NJA 1935 A 217 som avsåg sakprövningen av samma tvist. I avgörandet utgick Högsta domstolen från att det rörde sig om ett uppdragsavtal, ett ”sysslomannaskap”.

I förhållande till isolationsprincipens allmänna innebörd är avgörandena möjligen något förbryllande. Den lagstiftning som låg till grund för kärandens talan syftade ju direkt till att tillgodose utländska offentliga intressen. Det är svårt att se varför det skulle ligga i svenska forumstatens intresse att genomdriva sådana anspråk. Möjligen uppfattade domstolen förhållandet mellan parterna som privaträttsligt (ett sysslomannaskap).[928] En sådan klassificering av rättsförhållandet kan dock, enligt min mening, ifrågasättas. Det rörde ju sig i grund och botten om en tjänst som var nödvändig att anlita om man ville åberopa vissa handlingar inför tyska skattemyndigheter. Därutöver reglerades ersättningen av tysk processrättslig lagstiftning och

[928] Se Dennemark, S. (1961), s. 99; Karlgren, H. (1974), s. 157; Bogdan/Hellner (2020), s. 90 not 47. Se dock Nial, H. (1953), s. 125; Hjerner, L. (1956), s. 249; Beckman, N. (1959), s. 33; Pålsson, L. (1989), s. 43 och Hellner, M. (2000), s. 225.

tillföll en tysk tjänsteman som ersättning för tjänstemannens arbete. De här faktorerna talar i viss mån för att talan avsåg att tillgodose ett utländskt offentligt intresse.[929] Samtidigt var det svenska medborgare som i samtliga de här fallen frivilligt tog den främmande statens tjänster i anspråk. Det är då svårt att se varför tvisterna inte skulle kunna prövas i svensk domstol.[930]

Den här tolkningen av NJA 1933 s. 486 och NJA 1935 A 217 är också förenlig med ett senare hovrättsavgörande.

> **RH 1985:115**. Tvisten hade sin grund i en bevakning avseende lotsavgifter som norska staten hade i Sverige-Norge Linjen AB:s konkurs. Lotsavgifterna, som ostridigt var grundade på norsk offentligrättslig lagstiftning, omfattades av förmånsrätt för sjöpanträtt. Fråga uppkom dock om även en inkassoprovision skulle omfattas av förmånsrätt för sjöpanträtt. Inkassoprovisionen var offentligrättsligt grundad och utgjorde närmast en tilläggsavgift till lotsavgiften. Hovrätten kom fram till att den norska statens fordran skulle omfattas av förmånsrätt för sjöpanträtt också i den del den avsåg inkassoprovision, eftersom fordran även i den delen grundade sig på det norska lotsuppdraget.[931]

Även här grundade sig kravet på utländsk offentlig rätt, men det rättsförhållande som låg till grund för kravet hade närmast en privaträttslig prägel, då det rörde sig om betalning för en tillhandahållen tjänst.

Kontentan av det sagda är att svensk domstol inom ramen för bedömningen av om ett svenskt rättskipningsintresse föreligger kan ta hänsyn till om ett utländskt krav endast syftar till att tillgodose ett utländskt offentligt intresse. Om det intresset inte delas av den svenska forumstaten föreligger som regel inget svenskt rättskipningsintresse. Om den svenska forumstaten däremot delar intresset finns det inget hinder mot att pröva talan i svensk domstol, även om den grundar sig på utländsk offentlig rätt.

Bedömningen av om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse i tvister som involverar utländska offentliga intressen ska särskiljas från rättegångsbalkens reglering avseende kompetensfördelningen mellan allmän

---

[929] Jfr EU-domstolens avgörande i *LTU,* 29/76, EU:C:1976:137.

[930] Se Pålsson, L. (1989), s. 43 f, som anser att det rörde sig om offentligrättsliga avgifter, men då de avser ersättning för tjänster som utförts på begäran av motparten är det svårt att se varför de inte skulle prövas av svensk domstol.

[931] I sammanhanget kan också nämnas NJA 1939 A 25 där en tidigare diplomatisk tjänsteman vid det spanska handelsdepartementet inte kunde anses befriad från att till spanska staten utge vissa möbler och brev som tjänstemannen förfogat över i sin anställning. Svensk domstols behörighet diskuterades överhuvudtaget inte i avgörandet, trots att frågan möjligen bar en viss offentligrättslig prägel.

domstol och förvaltningsdomstol. Kompetensfördelningen grundar sig på, i första hand, 10 kap. 17 § första stycket 1 p. rättegångsbalken. Bestämmelsen stadgar dock endast att allmän domstol saknar behörighet om tvisten ska prövas av förvaltningsdomstol (eller annan myndighet, i praktiken dispaschören eller särskild domstol, såsom Arbetsdomstolen). Den ger ingen ledning i frågan under vilka förutsättningar förvaltningsdomstols behörighet utesluter behörigheten hos allmän domstol. Här kan, i korthet, huvudregeln sägas vara att allmän domstol är behörig så länge det inte genom författningsbemyndigande anförtrotts ett förvaltningsrättsligt organ att allsidigt och slutligt pröva en viss fråga.[932]

6.2.3 Partsställningens betydelse för frågan om ett svenskt rättskipningsintresse föreligger

Något ska sägas om partsställningens betydelse för den svenska internationella behörigheten även här.[933] Att en främmande stat eller något av dess organ agerar som kärande utgör i och för sig inget hinder mot att svensk internationell behörighet kan föreligga. Isolationsprincipen tar i första hand sikte på intresset bakom den framställda talan. Den svenska behörigheten utesluts då först om talan endast avser att tillgodose ett utländskt offentligt intresse, som inte delas av den svenska forumstaten. Framställer en främmande stat ett rent civilrättsligt anspråk utgör isolationsprincipen inget hinder för den svenska internationella behörigheten. Den främmande staten kan då sägas agera på samma sätt som ett enskilt rättssubjekt och bevaka sådana intressen som delas av andra enskilda rättssubjekt.

Eftersom isolationsprincipen tar sikte på käromålets beskaffenhet är det tänkbart att principen kan aktualiseras även när ett enskilt rättssubjekt agerar som kärande, och väcker talan mot ett annat enskilt rättssubjekt. Det förutsätter att käranden i målet kan sägas agera som en ”förlängd arm” åt en främmande stat och söker tillvarata den främmande statens direkta intressen.[934] Bedömningen i ett sådant fall bör därmed bli densamma som om käranden varit den främmande staten själv.

I ett mål mellan enskilda där den utländska offentligrättsliga lagstiftningen aktualiseras först vid sakprövningen av tvisten, t.ex. efter en invändning från

[932] Se Fitger, P. m.fl. (2023), *Rättegångsbalken* (JUNO), 10 kap. 17 §.

[933] Beträffande partsställningens betydelse för tillämpningen av Bryssel I-förordningen, se underavsnitt 5.2.5.

[934] Se Dennemark, S. (1961), s. 92; Eek, H. (1972), s. 117; Bogdan/Hellner (2020), s. 90.

svaranden, utgör isolationsprincipen inget hinder mot svensk internationell behörighet. Här blir det i stället en fråga om hur den utländska offentligrättsliga lagstiftningen ska behandlas vid sakprövningen.

Isolationsprincipen tycks inte heller ha någon självständig betydelse när en enskild väcker talan mot en främmande stat och grundar sitt anspråk på den främmande statens offentligrättsliga lagstiftning. I ett sådant fall handlar det först och främst om frågan om den främmande staten åtnjuter processuell immunitet eller inte.[935] Utifrån en restriktiv syn på statsimmuniteten bör de fall som avvisas på grund av en främmande stats immunitet och de fall som avvisas med stöd av isolationsprincipen som utgångspunkt sammanfalla.[936] De situationer i vilka statsimmunitet föreligger bör alltså sammanfalla med de situationer då isolationsprincipen i och för sig hade kunnat medföra hinder för svensk internationell behörighet. Med andra ord bör det inte kunna komma i fråga att statsimmunitet för den främmande svarandestaten nekas samtidigt som talan avvisas på grund av isolationsprincipen. Ett möjligt, om än teoretiskt, undantag skulle vara om den främmande staten avsäger sig immuniteten, varefter domstolen likväl avvisar talan på grund av bristande internationell behörighet.[937]

Man kan tänka sig situationer då en enskild kärande riktar krav mot en enskild svarande att företa en viss åtgärd i en främmande stat och åtgärden, exempelvis registreringen av ett bolag eller viss annan egendom, rör den offentliga verksamheten i den främmande staten. En sådan talan bör inte tas upp till prövning av svensk domstol. Det är dock oklart om avvisning kan ske med stöd av isolationsprincipen, eftersom den som utgångspunkt tar sikte på anspråk som direkt avser att tillgodose ett utländskt offentligt intresse. Snarare blir det här en fråga om att avgöra om den främmande staten äger exklusiv

[935] Se Dennemark, S. (1961), s. 93–94.

[936] Se avsnitt 4.5.

[937] Om sådana avståenden se NJA 1999 s. 821, där den isländska staten genom avtal dock endast underkastat sig tillämpningen av svensk lag och inte nödvändigtvis svensk domstols internationella behörighet, och i tidigare praxis NJA 1946 s. 719, där Sovjetunionen hade genom överenskommelse med Sverige angående den ryska handelsdelegationen i Stockholm avstått från sin immunitet i vissa fall, men sådant fall var inte för handen i målet, och NJA 1972 C 434, där accepterandet av en skiljeklausul inte ansågs vara att likställa med ett avstående av immunitet. Se även Pålsson, L. (1989), s. 31 ff.

behörighet att pröva den aktuella tvisten[938], alternativt om det i övrigt saknas ett svenskt rättskipningsintresse och om talan därför bör avvisas.[939]

6.2.4 Domstols beaktande av isolationsprincipen ex officio

Enligt 34 kap. 1 § rättegångsbalken ska rättegångshinder beaktas självmant av rätten, om inte annat är stadgat. Då rättegångshindret består i domstolens bristande behörighet är dock utgångspunkten, enligt 10 kap. 18 § rättegångsbalken, den motsatta. Domstolen blir nämligen behörig, även vid avsaknad av en objektiv behörighetsgrund, om inte svaranden i rätt tid gjort en behörighetsinvändning (tyst prorogation). För det fall svaranden inte inställt sig vid ett första sammanträde i målet eller inte inkommit med svaromål blir dock domstolen inte automatiskt behörig. I de här fallen har domstolen att pröva sin behörighet ex officio, enligt 10 kap. 18 § rättegångsbalken. Vad som enligt 10 kap. 18 § rättegångsbalken gäller på interna förhållanden har i allmänhet ansetts vara tillämpligt också på internationella förhållanden.[940]

---

[938] Sådan exklusiv behörighet kan t.ex. följa av artikel 24 i Bryssel I-förordningen eller artikel 22 i Luganokonventionen.

[939] Se AD 2020 nr 35, som rörde återregistrering av ett engelskt bolag i engelskt bolagsregister – vilket var en förutsättning för att bolaget skulle kunna agera som part i svensk domstol – en fråga som enligt Arbetsdomstolen inte kunde prövas i svensk domstol. Se även Bogdan/Hellner (2020), s. 338.

[940] Se Beckman, N. (1959), s. 24–25; Dennemark, S. (1961) s. 294–306; Eek, H. (1972), s. 120; Karlgren, H. (1974), s. 161–162; Pålsson, L. (1989), s. 105–106 och 118–121; Bogdan/Hellner (2020), s. 320–321. Beträffande möjligheterna till tyst prorogation i svensk rättspraxis se NJA 1928 s. 149, där talan om bärgarlön mot utländsk svarande föll inom svensk domstols behörighet eftersom svaranden inte gjort någon behörighetsinvändning och det inte rörde sig om ett sådant fall då domstolen skulle pröva sin behörighet ex officio, AD 1997 nr 27, där Arbetsdomstolen konstaterade att tingsrätten begått ett rättegångsfel när den avvisat en talan utan att utfärda stämning, trots att omständigheterna hade viss anknytning till Sverige, vilket, om jag har förstått domstolens resonemang rätt, berövade parterna möjligheten till tyst prorogation till förmån för svensk domstol. Se även NJA 1942 s. 385 nedan i förevarande avsnitt. Tyst prorogation till svensk domstol kräver sannolikt, utöver att det inte rör sig om en situation där domstolen ska pröva sin behörighet ex officio, att det finns viss anknytning till Sverige (svenskt rättskipningsintresse), se det ovan nämnda AD 1997 nr 27 samt RH 125:84, som rörde en skriftlig prorogationsklausul men som likväl är av intresse i det här sammanhanget. Beträffande domstolens prövning av sin behörighet när svaranden uteblivit se NJA 1969 s. 344, som gällde underhåll till barn och där den svenska behörigheten prövades ex officio när svaranden i målet inte inkom med svaromål eller inställde sig, NJA 1974 s. 390, som rörde svensk behörighet att pröva ett vårdnadsmål och där svaranden inte inställde sig, NJA 1980 s. 340 (Katja of Sweden), där svensk konkursdomare ansågs behörig att pröva en ansökan om försättande i konkurs av en person med hemvist utom riket, som inte hördes av i målet. Se även NJA 1974 s. 311, som också

Däremot är det inte helt klart i vilken utsträckning de behörighetsbegränsande grunderna enligt 10 kap. 17 § rättegångsbalken, som ska beaktas ex officio av domstolen, kan ge ledning också beträffande internationella förhållanden.[941] I den svenska doktrinen har inställningen dock varit att sådana behörighetshinder som grundar sig på allmänna intressen (i forumstaten) bör beaktas ex officio i mål med internationell anknytning. Till den här, heterogena, målkategorin har man bl.a. räknat sådana mål där kärandens talan avser att tillgodose ett utländskt offentligrättsligt intresse, i den mån hinder för svensk internationell behörighet kan anses föreligga i de här fallen.[942] För den här ståndpunkten finns det, enligt min mening, goda skäl, även om rättspraxis är bristfällig. Syftet med isolationsprincipen, vilket först och främst utgår från Sveriges intressen i egenskap av forumstat, skulle givetvis bli avsevärt mycket svårare att tillgodose om det lämnades åt parterna att styra över behörighetsfrågan i den här typen av mål. Det talar alltså för att domstolen bör beakta principen och ta ställning till behörighetsfrågan ex officio.

Av rättspraxis på området framgår inte tydligt hur frågan om den svenska internationella behörigheten väckts (om det skett ex officio eller först efter partsinvändning). NJA 1942 s. 385 gällde frågan om svensk internationell behörighet att pröva en talan som delvis avsåg tvångsförvaltning av egendom i Norge. Avgörandet ger visst, om än bristfälligt, stöd åt uppfattningen att domstolen i den här typen av mål ska pröva sin behörighet oberoende av om svaranden gör en behörighetsinvändning eller inte.

> **NJA 1942 s. 385**. En judisk affärsman hade bedrivit handel med pälsverk i Wien, Österrike, innan Tysklands annektering av landet. I samband med annekteringen lämnade mannen Österrike och bosatte sig i England. Företaget sattes i maj 1938 under tvångsförvaltning och försattes därefter i konkurs. Till konkursförvaltare utsågs en tysk advokat. Tvisten i målet uppkom då företaget levererat varor till köpare i Sverige och Norge. Leveranserna hade skett delvis före anordnandet av tvångsförvaltningen, delvis efter. Både affärsmannen och,

rörde ett konkursförfarande och där utgången i behörighetsfrågan blev densamma som i NJA 1980 s. 340.

[941] Se Dennemark, S. (1961), s. 301–302; Pålsson, L. (1989), s. 119–121.

[942] Se Dennemark, S. (1961), s. 302; Pålsson, L. (1989), s. 120. Till den gruppen räknar författarna också mål där det skulle strida mot svensk ordre public att ta upp saken till prövning (se NJA 1960 s. 755) och sådana mål där anknytningen till Sverige är så pass svag att något svenskt rättskipningsintresse knappast kan föreligga. Beträffande den senare gruppen av mål är dock kraven för att det ska föreligga ett svenskt rättskipningsintresse förhållandevis lågt ställda, se underavsnitt 6.2.1.

i första hand, tvångsförvaltaren, krävde betalning från köparna. Köparna satte då ner betalningarna hos behöriga myndigheter i Sverige och Norge. Sedan konkursförvaltaren begärt att få lyfta beloppen, såsom ingående i företagets konkurs, väckte affärsmannen talan vid rådhusrätten i Stockholm och hävdade bättre rätt till de nedsatta beloppen. Rådhusrättens avgörande överklagades till hovrätten, därefter vidare till Högsta domstolen.

Samtliga instanser avvisade talan i den del den avsåg egendom i Norge, med motiveringen att svensk domstol inte var behörig att pröva talan i den delen.[943]

Värt att notera är dock att den tyske konkursförvaltaren inte hade bestritt de svenska domstolarna behörighet, varför svensk domstol skulle ha kunnat vara behörig genom tyst prorogation. Avgörandet skulle i den här delen kunna tolkas som att frågan om svensk internationell behörighet, i den här typen av mål, ska prövas ex officio utan att svarandeparten behöver bestrida domstolens behörighet. Det går dock också att se avgörandet som ett undantag betingat av särskilda omständigheter.[944]

Följer det av isolationsprincipen att det på grund av talans beskaffenhet saknas ett svenskt rättskipningsintresse föreligger rättegångshinder och talan ska avvisas. För att så ska kunna ske utan att stämning utfärdas måste det dock vara uppenbart att isolationsprincipen medför hinder för att ta upp saken till prövning i svensk domstol, se 42 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken.[945] I oklara fall bör domstolen således utfärda stämning. Skulle svaranden då

[943] Beträffande tvångsförvaltningens verkan avseende egendomen som fanns i Sverige gjorde Högsta domstolen följande bedömning. Med hänsyn till tvångsförvaltningens innebörd och karaktär och vad som ”i allmänhet vid internationella rättsförhållanden” gällde i fråga om territoriell begränsning, kunde förvaltningen inte omfatta egendom som redan före förvaltningens anordnande fanns i Sverige. Däremot kunde affärsmannen inte lyfta betalning för leveranser som skett efter anordnandet av tvångsförvaltningen. Domstolen biföll alltså talan i den del den avsåg ersättning för varor som levererats före anordnandet av tvångsförvaltningen. Att företaget sedermera försatts i konkurs vid tysk domstol påverkade inte bedömningen. Pålsson, L. (1989), s. 217–218, anser att det är rimligt att bolagets konkurs inte påverkade bedömning. Tvångsförvaltningen fråntog den ursprunglige ägaren rätten till belopp som influtit till bolaget efter tvångsförvaltningen. Det vore märkligt om den ursprunglige ägaren hamnade i ett bättre läge för att tvångsförvaltningen övergick till en konkursförvaltning. Se även underavsnitt 3.4.2.

[944] Pålsson, L. (1989), s. 106–107, anser att anledning förmodligen var att tvisten rörde frågan om den tyska tvångsförvaltningens verkan beträffande egendom i Norge, en fråga som rätteligen borde prövas av norsk domstol. Pålsson föreslår också att avgörandet ska ses mot bakgrund av att Tyskland vid den här tidpunkten ockuperade Norge. Karlgren, H. (1974), s. 162, pekar också på de säregna omständigheterna i fallet och ifrågasätter om det kan åberopas till stöd för att domstolen ex officio i alla fall ska pröva sin behörighet. Se även Beckman, N. (1959), s. 24–25; Dennemark, S. (1961), s. 100 och 303–304; Eek, H. (1972), s. 120.

[945] Se även Eek, H. (1972), s. 118.

invända att det saknas svensk internationell behörighet, med hänvisning till isolationsprincipen, ska domstolen ta ställning till behörighetsfrågan. Det här gäller även om invändningen framställs först sedan den frist som anges i 34 kap. 1 § rättegångsbalken löpt ut.[946] Invändningen får strängt taget endast betydelse som en upplysning åt domstolen att den ska pröva behörighetsfrågan.[947]

6.3 Behandlingen av vissa tvister som involverar ekonomiska sanktioner

6.3.1 Inledning

På samma sätt som i avsnitt 5.3 beträffande behörigheten enligt Bryssel/Luganoreglerna, ska jag i det här avsnittet undersöka de svenska behörighetsnormernas tillämpning i tvister som involverar ekonomiska sanktioner. I allmänhet aktualiseras de svenska principerna avseende svensk domstols internationella behörighet när svaranden saknar hemvist inom en EU-medlemsstat eller en stat ansluten till Luganokonventionen. Avgörande för den svenska behörigheten blir då om det finns ett svenskt rättskipningsintresse. Som jag argumenterade för i avsnitt 6.2 bör isolationsprincipen kunna vägas in i en bedömning av om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse när tvisten aktualiserar utländsk offentlig rätt. Eftersom utländska ekonomiska sanktioner syftar till att tillgodose avsändarstatens intressen bör de som regel kvalificeras som offentligrättsliga, enligt svensk internationell privat- och processrätt.[948] Det innebär att isolationsprincipen kan vara betydelsefull när svensk domstol ska ta ställning till om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse i förhållande till en tvist involverande utländska ekonomiska sanktioner. Isolationsprincipen påverkar däremot inte svensk domstols behörighet när tvisten involverar ekonomiska sanktioner i lex fori, dvs. som regel unionsrättsliga ekonomiska sanktioner som är direkt tillämpliga i svensk domstol.

---

[946] Se Pålsson, L. (1989), s. 124.

[947] Se Fitger, P. m.fl. (2023), 34 kap. 1 § m.v.h.

[948] Se om klassificeringen av ekonomisk sanktionslagstiftning som offentlig rätt underavsnitt 3.2.5.

I det här avsnittet undersöker jag vilken betydelse isolationsprincipen får för svensk domstols internationella behörighet att pröva tvister som involverar utländska ekonomiska sanktioner. De situationer som jag undersöker är i huvudsak desamma som jag behandlade i avsnitt 5.3: avsändarens anspråk som syftar till att genomdriva dess ekonomiska sanktionslagstiftning (6.3.2), anspråk på ersättning riktade mot avsändarstaten på grund av skada orsakad av ekonomiska sanktioner (6.3.3) och behörighetsfrågan när de ekonomiska sanktionerna aktualiseras i en kommersiell avtalstvist mellan två privata rättssubjekt (6.3.4). Beträffande behörighetsbedömningen enligt artikel 6 i EU:s blockerande förordning samt verkningarna av friskrivningsklausuler i behörighetshänseende hänvisas här till avsnitt 5.3.

6.3.2 Krav från avsändarstaten

I underavsnitt 5.3.2 undersökte jag tillämpligheten hos Bryssel/Luganoreglerna på krav framställda av avsändaren i utländsk domstol när kraven syftade till att, på ett eller annat sätt, verkställa avsändarens sanktionslagstiftning. För det fall Bryssel/Luganoreglerna inte är tillämpliga får frågan i stället undersökas utifrån de svenska behörighetsnormerna. Exempeltvisten nedan visar hur en sådan situation kan uppkomma.

> A, med hemvist i Ryssland, har fört vissa varor belagda med exportförbud till Sverige från Ryssland. Exportförbuden utgör en del av Rysslands ekonomiska sanktionslagstiftning mot EU. I sin frånvaro döms A av rysk domstol för brott mot den ryska sanktionslagstiftningen och egendomens värde förklaras förverkat. Den ryska staten framställer krav vid svensk domstol mot A i syfte att erhålla ersättning från A motsvarande värdet på den förverkade egendomen. A invänder att svensk domstol saknar materiell behörighet att pröva talan.

Ett krav som det exemplifierade, som direkt syftar till att verkställa en utländsk avsändarstats ekonomiska sanktionslagstiftning, kan som utgångspunkt inte tas upp till prövning av svensk domstol eftersom talan avser att tillgodose ett utländsk offentligrättsligt intresse. Det får stöd av Högsta domstolens avgöranden i NJA 1961 s. 145 och NJA 2012 s. 790. I avsaknad av ett internationellt samarbete med avsändarstaten finns det inget svenskt intresse av att hjälpa avsändarstaten att få dess ekonomiska sanktioner verkställda utomlands. Det gäller oavsett om det är avsändarstaten själv eller någon som agerar å dess vägnar som framställer kravet.[949]

[949] Se underavsnitt 6.2.3.

För det fall Sverige, genom EU, deltar i samma sanktionsprogram som avsändarstaten, dvs. om det finns motsvarande ekonomiska sanktioner i den i Sverige tillämpliga unionsrätten, bör de ekonomiska sanktionerna som sådana inte utgöra hinder för den svenska behörigheten. Om de ekonomiska sanktionerna riskerar att överhuvudtaget inte tillämpas, om saken inte prövas i svensk domstol, kan det tvärtom utgöra skäl för att ta upp tvisten till prövning i svensk domstol. Därutöver måste domstolen dock beakta tvistens anknytning till Sverige i övrigt.[950] Ett visst principiellt utrymme för att pröva tvister avseende verkställandet av utländska ekonomiska sanktioner kan därmed finnas.

Enligt min mening bör tvister av den här typen vara mycket sällsynta. En rad förutsättningar måste vara uppfyllda för att frågan om svensk internationell behörighet överhuvudtaget ska uppkomma. Det krävs, först och främst, att avsändarstaten är en annan stat än Sverige, att dess ekonomiska sanktioner i och för sig har tillämpningsanspråk men att det saknas tillräcklig anknytning till avsändarstatens territorium för att dess domstolar ska vara behöriga att genomdriva dem. Därtill krävs det att avsändarstaten inte kan verkställa sina ekonomiska sanktioner på annan väg utan är tvungen att väcka talan vid domstol för att förmå en part att agera i enlighet med dem. Svaranden får inte ha hemvist i Sverige, eller i en annan EU-medlemsstat eller stat ansluten till Luganokonventionen, men anknytningen måste likväl vara tillräckligt stark till Sverige för att svensk domstol ska kunna ta upp anspråket till prövning. Enligt min mening är det osannolikt att samtliga förutsättningar skulle vara uppfyllda, varför den principiella behandlingen av den här typen av tvister i svensk domstol närmast är av teoretiskt intresse.

6.3.3 Ersättningskrav riktade mot avsändarstaten

Har en utländsk avsändarstat genom att anta ekonomiska sanktioner orsakat skada för en part kan parten, på samma sätt som i *Lechouritou* och *Kuhn*, väcka talan mot avsändarstaten och kräva ersättning för den skada avsändarstaten orsakat. Följande exempel illustrerar situationen.

> A, ett franskt bolag, och B, ett svenskt bolag, har ingått avtal enligt vilket A ska leverera viss kommunikationsutrustning till B:s filial i Iran. Efter avtalsslutet men innan leverans har ägt rum inför USA ekonomiska sanktioner som träffar den aktuella transaktionen. A, som är ett helägt dotterbolag till ett amerikanskt bolag, vägrar fullfölja avtalet. När leverans uteblivit är B förhindrad att utföra

[950] Se underavsnitt 6.2.1.

vissa åtaganden med andra kontrahenter i Iran. Det leder till uteblivna intäkter samt direkta kostnader för B. I syfte att erhålla ersättning för skadan för B först en talan mot A i fransk domstol, utan framgång. Därefter väcker B talan mot den amerikanska staten i svensk domstol och begär ersättning för den skada som uppkommit till följd av USA:s antagande av de ekonomiska sanktionerna.

En sådan talan hindras som regel inte av isolationsprincipen, utan domstolen får i övrigt undersöka om det finns en sådan anknytning till Sverige att det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse. Det här är en påtaglig skillnad i förhållande till EU-domstolens tolkning av privaträttens område i Bryssel I-förordningen. Skillnaden uppkommer då isolationsprincipen fäster avseende vid vilket intresse ett utländskt anspråk avser att tillgodose, medan EU-domstolen sett till både föremålet för kärandens talan och karaktären hos det bakomliggande rättsförhållandet. Eftersom det bakomliggande rättsförhållandet i det här fallet inbegriper avsändarstatens antagande eller genomförande av ekonomiska sanktioner är tvisten utesluten från det materiella tillämpningsområdet för Bryssel/Luganoreglerna.[951] Men eftersom isolationsprincipen endast tar hänsyn till kärandens krav som sådant, och det utgörs av ett krav på utomobligatoriskt skadestånd framställt av privat rättssubjekt med säte i Sverige, utgör den inte hinder för svensk domstol att pröva tvisten om det i övrigt föreligger ett svenskt rättskipningsintresse. Om käranden är en utländsk juridisk person förändras inte bedömningen, eftersom talan alltjämt inte avser att tillgodose ett utländskt offentligt intresse.

Däremot bör, enligt min mening, svensk internationell behörighet i de här fallen förhindras av att den främmande staten åtnjuter immunitet i svensk domstol.[952]

Jag har inte hittat några exempel på den här typen av tvist i nationell rättspraxis.

6.3.4 Kommersiella tvister som involverar ekonomiska sanktioner

Som jag noterade i kapitlet avseende Bryssel/Luganoreglernas tillämplighet på tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning är det framför allt tvister avseende kommersiella avtalsförhållanden som kan medföra att svensk

[951] Se underavsnitt 5.3.3.

[952] Se avsnitt 4.5.

domstol behöver ta ställning till sanktionslagstiftningens verkningar.[953] Följande exempel illustrerar hur en sådan tvist kan medföra att svensk domstol behöver ta ställning till isolationsprincipens betydelse för domstolens behörighet.

> A, ett svenskt bolag, och B, ett iranskt bolag, har ingått avtal enligt vilket B köper vissa elektroniska komponenter av A. Efter avtalsslutet och efter att A levererat till B antar USA ekonomiska sanktioner mot Iran, vilka omfattar de aktuella komponenterna. B har tagits upp på den amerikanska SDN-listan och får sina banktillgodohavanden i USD frysta. B hävdar att B inte längre kan betala och att B ska vara befriad från betalningsskyldighet enligt en force majeure-klausul i parternas avtal. A, å sin sida, påstår att de amerikanska sanktionerna saknar rättsverkningar i Sverige och att B har banktillgodohavanden i SEK i en svensk bank, som inte omfattas av de amerikanska sanktionerna. A stämmer B i svensk domstol. B invänder att den svenska domstolen saknar behörighet att döma över en fråga som involverar amerikanska ekonomiska sanktioner. För det fall domstolen skulle anse sig behörig påstår B att den amerikanska sanktionslagstiftningen befriar B från betalningsskyldighet.

Kärandens anknytning till Sverige, det förhållandet att svaranden har tillgångar i Sverige och att käranden har ett intresse av att söka verkställighet i tillgångarna talar för att det kan föreligga ett svenskt rättskipningsintresse i den här situationen. Frågan är då om isolationsprincipen likväl kan utgöra hinder för svensk internationell behörighet eftersom tvisten involverar utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning. Enligt min mening bör svaret vara nekande.

I en tvist som exempeltvisten rör det sig inte om en främmande stat som försöker få sin sanktionslagstiftning verkställd i svensk domstol. Själva syftet med talan är således inte att tillgodose avsändarstatens offentliga intressen. Talan avser att tillgodose A:s intresse av betalning för de levererade komponenterna. Utifrån den intresseteori som ligger till grund för isolationsprincipen verkar det här röra sig om en talan av privaträttslig karaktär.[954] Det talar i sin tur för att isolationsprincipen överhuvudtaget inte aktualiseras vid bedömningen av behörighetsfrågan. Att domstolen kan komma att ge effekt åt de ekonomiska sanktionerna vid sakprövningen bör inte förändra svaret på behörighetsfrågan. Om så skulle vara fallet hade svaranden kunnat invända att prestationsskyldigheten upphört på grund av vissa ekonomiska sanktioner och därigenom förändra karaktären på kärandens talan

[953] Se underavsnitt 5.3.4.

[954] Se underavsnitt 6.2.2.

på ett sådant sätt att talan skulle avvisas såsom avseende ett utländskt offentligrättsligt intresse. Det förefaller orimligt, och det är inte heller förenligt med svensk rättspraxis på området. Svenska domstolar har vid flera tillfällen prövat förmögenhetsrättsliga tvister mellan enskilda, även om de därigenom behövt ge effekt åt utländsk offentligrättslig lagstiftning vid sakprövning.[955]

Isolationsprincipen bör alltså, enligt min uppfattning, inte förhindra svensk domstol att pröva en tvist som exempeltvisten. Likväl måste omständigheterna i övrigt vara sådana att det finns ett svenskt rättskipningsintresse knutet till tvisten. Ett sådant rättskipningsintresse är dock inte uteslutet endast av det förhållandet att domstolen kan behöva ge effekt åt utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning vid sakprövningen.

6.4 Sammanfattande slutsatser

Det saknas rättspraxis där svensk domstol direkt tagit ställning till behörighetsfrågan i en sanktionsrelaterad kommersiell avtalstvist. Undersökningen i det här kapitlet har därför i stället utgått från Högsta domstolens rättspraxis rörande svenskt rättskipningsintresse som grunden för svensk internationell behörighet och isolationsprincipen. Vad som utgör ett svenskt rättskipningsintresse är svårbestämt. Av Högsta domstolens praxis framgår att det inte är tillräckligt att en bestämmelse i 10 kap. rättegångsbalken i och för sig är analogiskt tillämplig. Det är inte heller nödvändigt att en sådan analogisk tillämplighet föreligger. Det krävs snarare att sakförhållandena i målet har en så nära anknytning till den svenska forumstaten som motiverar att svensk domstol dömer i saken. Utöver sakförhållandenas anknytning till den svenska forumstaten kan domstolen beakta andra förhållanden, exempelvis parternas intressen, såsom kärandens behov av en i Sverige exigibel dom, och effektivitetshänsyn.

Därutöver måste sakens materiella beskaffenhet vara sådan att det är lämpligt att svensk domstol befattar sig med den. Av isolationsprincipen följer att svensk domstol som utgångspunkt ska avvisa anspråk som avser att tillgodose utländska offentligrättsliga intressen. I rättspraxis har svensk domstol avvisat utländska skatteanspråk och krav som avsett att tillföra en främmande stat svensk valuta. Av NJA 2012 s. 790 följer att anspråk som

[955] Se t.ex. NJA 1937 s. 1, om amerikansk guldklausullagstiftning, som behandlas i underavsnitt 3.4.2, och ND 2000 nr 24 och ND 2001 nr 36, om amerikanska ekonomiska sanktioner mot Libyen, som behandlas i underavsnitt 9.4.2.

grundar sig på utländsk ekonomiskpolitisk reglering normalt inte ska prövas av svensk domstol. Det rör sig dock inte om något absolut förbud. Om den svenska forumstaten delar det intresse som ligger till grund för talan finns det inget hinder mot att ta upp saken till prövning här.

Ekonomisk sanktionslagstiftning avser primärt att tillgodose avsändarstatens utrikespolitiska intressen. Avsändarstatens försök att genomdriva sin sanktionslagstiftning i svensk domstol bör därför, som utgångspunkt, avvisas. Om den svenska forumstaten deltar i samma sanktionsregim som avsändarstaten finns det dock inget hinder mot att svensk domstol tar upp avsändarstatens krav till prövning. Det krävs dock att sakförhållandena i övrigt talar för att anknytningen till Sverige är sådan att det finns ett svenskt rättskipningsintresse. Liksom jag konstaterade i kapitel 5 beträffande behörighetsbedömningen utifrån Bryssel/Luganoreglerna bör den här typen av tvister vara mycket ovanliga.

Tvister rörande enskildas skadeståndsanspråk mot en utländsk avsändarstat bör också vara mycket ovanliga. Isolationsprincipen utgör visserligen inget hinder mot en sådan talan i svensk domstol. Däremot bör den förhindras av avsändarstatens immunitet i svensk domstol.

Isolationsprincipen utgör inte heller hinder för att pröva internationella kommersiella avtalstvister i svensk domstol, även om de involverar ekonomisk sanktionslagstiftning. Domstolen får i stället ta ställning till sanktionslagstiftningens effekter på parternas avtalsförhållande vid sakprövningen av tvisten.

III Domstols sakprövning

7 Metoder för behandlingen av sanktionsbestämmelser i kommersiella tvister

7.1 Inledning

7.1.1 Två metoder för behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser

Av kapitel 5 och 6 framgår att svensk domstols internationella behörighet att pröva internationella kommersiella avtalstvister inte förhindras av att parternas avtalsförhållande påverkas av ekonomisk sanktionslagstiftning.[956] I de här fallen rör tvisten inte *genomdrivandet* av de ekonomiska sanktionerna. Snarare handlar den om parternas rättigheter och skyldigheter och den ekonomiska sanktionslagstiftningen är endast relevant i den utsträckning den påverkar dem.

Frågan är då hur domstolen ska behandla den ekonomiska sanktionslagstiftningen vid sakprövningen. Som jag konstaterade i kapitel 3 har den här typen av offentligrättslig lagstiftning gett upphov till vissa särskilda problem inom den internationella privaträtten. Ofta har nationella domstolar varit negativt inställda till den när den inte tillhört domstolslandets egen rättsordning.

I vissa fall har dock även utländsk offentligrättslig lagstiftning tillerkänts verkningar. De mest inflytelserika teorierna om under vilka förhållanden det ska ske är enhetsläran, säranknytningsläran och kumulationsläran.[957] Gemensamt för de tre teorierna är att de behandlar den utländska offentliga rätten såsom rätt, dvs. som rättsnormer som kan tillämpas eller tillerkännas verkan när domstolen prövar tvisten i sak. Ett annat alternativ är att behandla

[956] Se närmare underavsnitt 5.3.4 och underavsnitt 6.3.4.

[957] Se underavsnitt 3.3.4.

de utländska offentligrättsliga reglerna som omständigheter vid tillämpningen av rättsnormerna i avtalsstatutet (materiellrättsligt korrektur).[958]

Vad särskilt gäller behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser går det att urskilja två övergripande metoder i rättspraxis och doktrin. En metod behandlar de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som omständigheter vid tillämpningen av avtalsstatutets normer (dvs. inom ramen för materiellrättsligt korrektur). Följande exempel illustrerar tillvägagångssättet.

> A, ett svenskt dotterbolag till ett amerikanskt moderbolag, och B, ett iransk bolag, har ingått avtal enligt vilket B köper vissa elektroniska komponenter av A. Efter avtalsslutet men innan leverans antar USA ekonomiska sanktioner mot Iran, som omfattar de aktuella industrikomponenterna. B har tagits upp på den amerikanska SDN-listan och A vägrar därför fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet. B väcker talan mot A i A:s svenska hemvistforum. A påstår att A ska vara befriad från skadeståndsskyldighet på grund av den amerikanska sanktionslagstiftningen, som utgör ett prestationshinder utanför A:s kontroll. B påpekar för domstolen att den amerikanska sanktionslagstiftningen inte kan tillerkännas verkan i svensk domstol. Domstolen konstaterar att avtalet mellan parterna ska regleras av svensk rätt. Domstolen ger också B rätt i att det saknas stöd för att tillämpa den amerikanska sanktionslagstiftningen. Det hindrar dock inte domstolen från att behandla sanktionsbestämmelserna som rättsfakta vid tillämpningen av svensk materiell rätt, exempelvis artikel 79 i CISG.

Enligt en alternativ metod är det lämpligare att behandla de ekonomiska sanktionerna som rättsnormer som ska tillämpas eller tillerkännas verkan vid sakprövningen av tvisten (i förenlighet med enhetsläran, säranknytningsläran eller kumulationsläran). Den senare metoden utgår från en klassificering av de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som offentligrättsliga internationellt tvingande regler, och ser inte deras offentligrättsliga karaktär som ett hinder för att domstolen ska kunna behandla dem som rättsnormer vid sakprövningen, oavsett om de tillhör lex fori eller utländsk rätt. Metoden kan illustreras enligt följande.

> A, ett svenskt bolag med filial i Thailand, och B, ett iranskt bolag, har ingått avtal enligt vilket B köper vissa gummikomponenter av A. Leverans ska ske från A:s thailändska filial. Efter avtalsslutet men innan leverans antar Thailand ekonomiska sanktioner mot Iran, som förbjuder exporten av de aktuella komponenterna. A vägrar därför fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet. B väcker talan mot A i A:s svenska hemvistforum. Parterna har avtalat att svensk rätt (CISG) ska vara tillämplig på avtalsförhållandet. Domstolen konstaterar

[958] Se underavsnitt 3.3.4.

dock att den likväl kan tillerkänna verkan åt det thailändska exportförbudet som en internationellt tvingande regel, med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Eftersom det finns ett liknande exportförbud i den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen i förhållande till Iran, som gäller som lag i svensk domstol, väljer den svenska domstolen att tillerkänna verkan åt det thailändska exportförbudet.

Det är inte självklart vilken metod som är den mest lämpade för att hantera sanktionslagstiftningen. Enligt min mening är det inte heller nödvändigt att välja en och samma metod för samtliga situationer.

Av den allmänna inställningen till offentligrättslig lagstiftning och internationellt tvingande regler i domstolslandets egen lag, följer att ekonomiska sanktionsbestämmelser i lex fori som utgångspunkt kan behandlas som rättsnormer som kan tillämpas vid tvistens sakprövning.[959] I en internationell avtalstvist bör de således kunna behandlas som andra lagliga förbud i lex fori.[960]

När det gäller utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser råder det desto större osäkerhet. Historiskt har möjligen det materiellrättsliga korrekturet premierats som metod.[961] Under senare år har det dock vuxit fram ett visst stöd för att behandla även utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som rättsnormer, närmare bestämt som internationellt tvingande regler.[962]

I svensk rätt saknas både rättspraxis och uttryckliga doktrinuttalanden i den senare riktningen. Internationellt finns dock visst stöd för att behandla även

---

[959] Se underavsnitt 7.3.4 beträffande klassificeringen av ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler.

[960] Se närmare avsnitt 8.2.

[961] Se van Hecke, G. (1984), ”The Effect of Economic Coercion on Private Relationships”, *Revue Belge de Droit International*, s. 116; dens. (1977), ”International Contracts and Domestic Legislative Policies”, *Festschrift Mann*, s. 191; van Houtte, H. (1988), s. 143 ff; Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 36 och dens. (2017), s. 335; Szabados, T. (2018), s. 456. Det här är även den dominerande uppfattningen i rysk rätt beträffande behandlingen av utländska anti-ryska ekonomiska sanktioner efter Rysslands invasion av Ukraina, se Kanashevsky, V. A. (2024), s. 46. De ryska domstolarna har vägrat tillerkänna verkan åt utländska anti-ryska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler, med hänsyn till rysk ordre public. Domstolarna har i stället hanterat dem som prestationshinder vid tillämpningen av avtalsstatutet. Jfr Eliseev/Muranov/Andrianova (2024), s. 27, som konstaterar att den ryska inställningen också kan förklaras av de ryska domstolarnas allmänt negativa inställning till att tillämpa utländsk rätt.

[962] Se främst Azeredo Da Silveira, M. (2014) och dens. (2017) för argument för ett sådant synsätt. Även Szabados, T. (2019) verkar luta åt ett sådant synsätt i sin behandling av ekonomisk sanktionslagstiftning i medlemsstaternas domstolar.

utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som rättsnormer.[963] I *Sensor* behandlade nederländsk domstol amerikanska sanktionsbestämmelser som rättsnormer och vägrade att tillerkänna dem verkan.[964]

> ***Sensor***[965]. I målet använde Sensor, som var ett nederländskt dotterbolag till ett amerikanskt moderbolag, den amerikanska lagstiftningen som ett försvar mot ett påstått kontraktsbrott sedan det vägrat fullfölja en leverans avseende utrustning som skulle användas vid konstruktionen av en gasledning från dåvarande Sovjetunionen till Europa. Sensor påstod att de repressalier som hotade bolaget, och dess amerikanska ägare, om det genomförde leveransen medförde att det förelåg force majeure.[966]

Den nederländska domstolen konstaterade inledningsvis att nederländsk rätt utgjorde avtalsstatut. Därefter undersökte den verkningarna av den amerikanska sanktionslagstiftningen. I den del sanktionslagstiftningen avsåg att direkt reglera Sensors förehavanden i Nederländerna ansåg domstolen att den saknade stöd i folkrätten. Den kunde därför inte tillerkännas verkan i nederländsk domstol. Trots att domstolen redan konstaterat det gick den vidare och slog fast att nederländsk domstol under vissa förhållanden kunde vara tvungen att tillerkänna verkan åt utländska tvingande bestämmelser när det fanns en stark anknytning till laglandet. Någon anknytning till USA som motiverade att den amerikanska exportlagstiftningen gavs företräde framför nederländsk rätt fanns dock inte i det här fallet. Domstolen ålade Sensor att fullfölja avtalet vid äventyr av vite.

Att den nederländska domstolen valde att behandla den amerikanska sanktionslagstiftningen som rättsnormer i stället för omständigheter, som potentiellt skulle kunna utgöra force majeure enligt det nederländska avtalsstatutet, innebar att Sensor tvingades till fullgörelse, samtidigt som fullgörelsen utgjorde ett brott enligt den amerikanska sanktionslagstiftningen. Bolaget drabbades därför i praktiken av motstridiga förpliktelser.[967] Att

---

[963] Se underavsnitt 1.5.2 om den utländska rättens tjänande roll i avhandlingen.

[964] Se om den bakomliggande politiska turbulensen underavsnitt 2.4.2.

[965] *Compagnie européenne des Pétroles S.A.* v *Sensor Nederland B.V*., distriktsdomstolen i Haag, 17 september 1982, 22 (1) International Legal Materials, 1983, s. 66–74.

[966] Se vidare avsnitt 9.4 om utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser och force majeure.

[967] Se om avgörandet Schultsz, J. C. (1983), ”Dutch Antecedents and Parallels to Article 7 of the EEC Contracts Convention of 1980”, *RabelsZ*, s. 279–281; Kunda, I. (2004), *Internationally Mandatory Rules of a Third Country in European Contract Conflict of Laws*, s. 71–74.

domstolen inte tog ställning till sanktionsbestämmelsernas eventuella betydelse som prestationshinder enligt de nederländska normerna rörande force majeure har kritiserats.[968]

Även fransk domstol har vid tolkningen av Romkonventionen och Rom I-förordningen behandlat utländska ekonomiska sanktioner som rättsnormer.

> I ***Giti***[969] tog appellationsdomstolen i Paris ställning till verkningarna av amerikanska ekonomiska sanktioner i ett avtalsförhållande mellan ett franskt dotterbolag till ett amerikanskt bolag och ett iranskt bolag. Genom avtalet hade det franska dotterbolaget åtagit sig att tillhandahålla utrustning för HIV-tester till det iranska bolaget för återförsäljning på den iranska marknaden. Det franska bolaget avbröt dock leveranserna med hänvisning till att bolaget var dotterbolag till ett amerikanskt läkemedelsbolag, och att det således omfattades av de ekonomiska sanktioner USA antagit mot Iran. De amerikanska ekonomiska sanktionerna förbjöd all export, återexport, försäljning eller leverans, direkt eller indirekt, från USA, eller av en amerikansk person oavsett var personen befann sig, av samtliga varor och tjänster till Iran eller Irans regering.[970] Den amerikanska sanktionslagstiftningen omfattade utländska filialer till amerikanska bolag, men utsträckte sig inte till utländska dotterbolag till amerikanska bolag. Amerikanska OFAC hade dock gett lagstiftningen en extensiv tolkning, så att även utländska dotterbolag kunde drabbas av böter vid ageranden i strid med exportförbuden. Det iranska bolaget väckte talan i fransk domstol i syfte att erhålla skadestånd för det franska bolagets avtalsbrott. Det franska bolaget invände att det endast agerat i enlighet med de ekonomiska sanktionerna, och att det därför skulle vara befriat från prestationsskyldighet. Vid frågan om vilka verkningar det amerikanska exportförbudet skulle ges utgick den franska appellationsdomstolen från Rom I-förordningen. Den konstaterade härvid att fransk rätt utgjorde avtalsstatut och att avtalet skulle uppfyllas i Iran. Eftersom artikel 9 i Rom I-förordningen endast omfattar internationellt tvingande regler i lex fori och i lex loci solutionis, och ingen av dem i det konkreta fallet utgjordes av amerikansk rätt, kunde det amerikanska exportförbudet inte tillerkännas verkan som en internationellt tvingande regel.[971]

Även om den franska domstolen i *Giti* inte tillerkände den amerikanska sanktionsbestämmelsen verkan som en internationellt tvingande regel, klassificerade den bestämmelsen som en internationellt tvingande regel och

---

[968] Se Schultsz, J. C. (1983), s. 281; De Boer, T. M. (1987), *Beyond Lex Loci Delicti*, s. 86–87.

[969] Cour d'appel de Paris, 25.2.2015, 12/23757.

[970] Se 31 C.F.R. § 560.204 (Iranian Transactions and Sanctions Regulations).

[971] Avgörandet behandlas också hos Szabados, T. (2019), s. 105 f.

inte som en omständighet att beakta vid tillämpningen av det franska avtalsstatutet. I annat fall hade domstolen inte behövt anse sig begränsad av uppräkningen av rättsordningar vars internationellt tvingande regler kan tillerkännas verkan i artikel 9 i Rom I-förordningen.[972]

Förespråkare för att de ekonomiska sanktionerna ska ses som rättsnormer hävdar att det ”traditionella” synsättet, dvs. att behandla de utländska ekonomiska sanktionerna som omständigheter, åtminstone till viss del motiverades av att de ekonomiska sanktionerna utgjorde offentligrättslig lagstiftning som, när den tillhörde utländsk rätt, inte kunde tillämpas i forumet. Det negativa förhållningssättet till utländsk offentlig rätt är dock inte längre regel, påstår man, varför det inte heller utgör hinder för att tillerkänna verkan åt utländska ekonomiska sanktioner. De ekonomiska sanktionerna bör därför kunna tillerkännas verkan som internationellt tvingande regler. Ett sådant förhållningssätt, konstaterar man vidare, har flera fördelar gentemot det traditionella synsättet, främst att domstolen får större möjligheter att med hänsyn till innehållet i de ekonomiska sanktionerna avgöra om de ska tillerkännas verkan eller inte.[973] Det här är betydelsefullt framför allt när det rör sig om unilaterala eller unionsrättsliga (självständiga) ekonomiska sanktioner, eftersom de kan vara oförenliga med forumlandets intressen.[974]

Enligt min mening finns det vissa problem med att behandla de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som internationellt tvingande regler som säranknyts med stöd av i första hand artikel 9 i Rom I-förordningen. Synsättet riskerar, inte minst, att fokusera på de allmänna intressen som är knutna till sanktionslagstiftningen och utifrån dem avgöra om sanktionslagstiftningen ska tillerkännas verkan eller inte. Den utländska sanktionslagstiftningen kan dock

---

[972] Jfr i sammanhanget även *TCM*, Cour d’appel de Paris, 3.6.2020, 21/2020 och Cour de cassation, 9.2.2022, 20-20.376, där fråga visserligen var om en skiljedom kunde anses strida mot fransk internationell ordre public på grund av att den inte var förenlig med utländska ekonomiska sanktioner, men där Cour de cassation verkar ha ansett bedömningen avhängig om sanktionerna kunde tillerkännas verkan som rättsnormer på parternas avtalsförhållande. Se även *Møller-Maersk*, Cour de cassation, 16.3.2010, 08-21.511 och Cour d’appel de Poitiers, 20.11.2011, 10/03500, där ett ghanesiskt importförbud, motiverat av folkhälsoskäl, tillerkändes verkan i fransk domstol i ett avtalsförhållande reglerat av fransk rätt, med stöd av artikel 7 (1) i Romkonventionen. Det senare avgörandet kommenteras hos Azeredo Da Silveira, M. (2017), s. 339, och Szabados, T. (2019), s. 103.

[973] Se Böckstiegel, K. (2014), ”Applicable Law in Disputes Concerning Economic Sanctions: A Procedural Framework for Arbitral Tribunals”, *Arbitration International*, s. 612–613. Se även van Houtte, H. (1988), s. 144–145, som konstaterar att det inte utgör hinder mot att beakta de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som omständigheter i syfte att åstadkomma en lösning på parternas tvist.

[974] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 50–63, och (2017), s. 337–340 m.v.h.

som regel verkställas på straffrättslig/administrativ väg oberoende av vilka verkningar domstolen tillerkänner den vid prövningen av ett kommersiellt tvistemål. Även om forumet bortser från den kommer den att existera för parterna. Det kan leda till att en part drabbas av motstridiga förpliktelser. Jag återkommer till problematiken i kapitel 8 och 9.

7.1.2 Den fortsatta dispositionen

Den resterande delen av det här kapitlet ägnar jag i första hand åt att reda ut vad internationellt tvingande regler är och hur det kommer till uttryck i artikel 9 (1) i Rom I-förordningen respektive IKL (avsnitt 7.2–7.4). I avsnitt 7.5 redogör jag, översiktligt, för de processuella konsekvenser som följer av domstolens metodval, dvs. om den väljer att behandla de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som internationellt tvingande regler eller som omständigheter.

Analysen av de två metoderna fördjupas i kapitel 8 och 9. I kapitel 8 undersöker jag under vilka förhållanden svensk domstol bör behandla sanktionsbestämmelserna som internationellt tvingande regler. Kapitel 9 handlar, i sin tur, om domstolens möjligheter att ge effekt åt sanktionslagstiftningen inom ramen för materiellrättsligt korrektur.

7.2 Allmänt om internationellt tvingande regler i den internationella privaträtten

7.2.1 Bakgrund

Läran om internationellt tvingande regler rönte under en längre tid ingen särskild uppmärksamhet i den svenska doktrinen, som snarare fokuserade på den internationellt privaträttsliga behandlingen av effekterna hos offentlig rätt.[975] Sin egentliga introduktion i den svenska internationella privaträtten fick

[975] Se Hellner, M. (2000), s. 223, samt underavsnitt 3.2.4. I vissa fall uppmärksammades den dock, se prop. 1973:129, s. 229, angående den internationellt tvingande karaktären hos bestämmelser i lagen om anställningsskydd, och jfr även prop. 1964:149, s. 26, angående tolkningen av ordre public-förbehållet i 6 § IKL (se vidare avsnitt 7.4). I den något äldre svenska doktrinen se Eek, H. (1972), s. 265–270, som uttalar sig om ”absoluta regler” i lex fori; dens. (1973), ”Peremptory Norms and Private International Law”, *Recueil des cours*. Se även, i senare doktrin, Bogdan, M. (1995), ”Fastighetsmäklare och svensk internationell konsumenträtt”, *SvJT*, s. 1–6; dens. (1996), ”Tillämpligheten av avtalslagen 36 § i

läran först genom artikel 7 i Romkonventionen och Sveriges tillträde till densamma efter inträdet i EU 1995.[976] Bestämmelsen hade sin grund i den lära om internationellt tvingande regler som växte fram i Europa under 1960- och 1970-talen.

Den europeiska internationella privaträtten, inklusive den svenska, präglades länge av bilateralism. Utgångspunkten vid formuleringen av lagsvalsreglerna var att domstolslandets lag och utländsk rätt var likställda med varandra och lagvalsreglerna var neutrala i frågan om domstolslandets lag eller utländsk rätt skulle tillämpas.[977] Bilateralismen hade sin grund i von Savignys lära om att en domstol, för att fastställa den tillämpliga lagen på ett visst förhållande, skulle etablera förhållandets säte, dvs. den rättsordning som det hade närmast anknytning till, oberoende av om den var domstolslandets eller utgjorde utländsk rätt.[978] På det här sättet skulle internationell beslutsharmoni åstadkommas, eftersom alla domstolar skulle komma att tillämpa samma lag.[979] Genom von Savignys lära tog den internationella privaträtten ett stort kliv från den äldre statutteorin, vilken snarare utgått från frågeställningen om en lag ägde tillämpningsanspråk i förhållande till vissa sakförhållanden. Perspektivskiftet kan beskrivas som en kopernikansk vändning: från att ha

internationella rättsförhållanden", *Lov og Rett*, s. 118 m.v.h., som konstaterar att en reglering av internationellt tvingande regler fanns i lagen (1993:645) om tillämplig lag för vissa försäkringsavtal och i 3 § fastighetsmäklarlagen (1995:400); Jänterä-Jareborg, M. (1995), "Internationellt tvingande civilrättsregler, fastighetsförmedling och konsumenter – några reflexioner", *SvJT*, s. 374–384, som instämmer med Bogdan i att 3 § fastighetsmäklarlagen skulle förstås som en internationellt tvingande regel. I prejudicerande rättspraxis är det till dags dato, mig veterligen, endast arbetsrättsliga bestämmelser som har ansetts utgöra internationellt tvingande regler. Se AD 2000 nr 45 och AD 2001 nr 110. Jfr AD 1976 nr 101 som kan tolkas som ett tidigt uttryck för den internationellt tvingande karaktären hos svenska arbetsrättsliga bestämmelser. I 1976 års avgörande används dock inte "internationellt tvingande regler" som term. Se även diskussionen i prop. 1997/98:14, s. 27–28.

[976] Se underavsnitt 7.3.1.

[977] Att lex fori och utländsk rätt på det här viset är likställda med varandra brukar benämnas "likställighetsprincipen", se Jänterä-Jareborg, M. (1997), s. 56; Bonomi, A. (1999), "Mandatory Rules in Private International Law – The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment", *Yb PrIL*, s. 216 f.

[978] Se von Savigny, F. K. (1849), *System des heutigen römichen Rechts*, Band 8, s. 26–27. Den av von Savigny förespråkade likställigheten mellan domstolslandets lag och utländsk rätt byggde på en iakttagen rättsgemenskap inom den romerska rätten och kristendomen. Se van Hecke, G. (1977), s. 184; Jänterä-Jareborg, M. (1997), s. 52–53.

[979] Se Jänterä-Jareborg, M. (1997), s. 57–58.

utgått från lagens *tillämpningsanspråk* i förhållande till sakförhållandena gick man till att fokusera på sakförhållandenas *anknytning* till en viss lag.[980]

Under 1900-talet kom dock de europeiska lagvalsreglerna att präglas av andra hänsynstaganden än ren bilateralism och förlorade i viss utsträckning sin neutralitet i frågan om vilket lands lag som skulle tillämpas.[981] Det syns exempelvis i tillkomsten av särskilda lagvalsregler till skydd för arbetstagare och konsumenter (numera artikel 6 och 8 i Rom I-förordningen) och i möjligheten att frångå en tillämplig lag till förmån för ett annat lands lag när omständigheterna har närmare anknytning till den senare (se exempelvis nuvarande artikel 4 (3) i Rom I-förordningen).

Läran om internationellt tvingande regler är möjligen det tydligaste avsteget från den rena bilateralismen. Redan von Savigny medgav att vissa normer i domstolslandets lag inte kunde hanteras inom ramen för ett bilateralt lagvalssystem med anledning av det starka allmänintresse som kom till uttryck i dem. Savigny benämnde lagarna ”strängt positiva”.[982] Undantaget omfattade både internationellt tvingande regler och ordre public i negativ bemärkelse.[983] Savigny föreställde sig att användningen av den här typen av regler skulle minska med tiden, på grund av liberaliseringen av mänskliga relationer på ett globalt plan.[984] Under mitten av 1900-talet ”återupptäcktes” läran i den kontinentala internationella privaträtten.[985]

I viss mån parallellt med den återupptäckten utvecklades säranknytningsläran i Tyskland och Nederländerna, vilket också kom att prägla regleringen av internationellt tvingande regler som den ser ut idag.[986] Savignys ”strängt positiva lagar” tillhörde domstolslandets lag, men med hjälp av

---

[980] Se Jänterä-Jareborg, M. (1997), s. 55–56; Hellner, M. (2000), s. 45 f; Kunda, I. (2007), s. 41 m.v.h.

[981] Man kan därför numera tala om en ”metodpluralism”. Se Guedj, T. (1991), s. 662–662; Bonomi, A. (1999), s. 217–218. Se även Hellner, M. (2000), s. 64 ff. Van Hecke, G. (1977), s. 184, beskriver utvecklingen som en reaktion mot Savignys lära.

[982] Se von Savigny, F. K. (1849), s. 33; Wojewoda, M. (2000), s. 185; Hellner, M. (2000), s. 64.

[983] Se om den distinktionen underavsnitt 7.2.4.

[984] Se von Savigny, F. K. (1849), s. 38; Wojewoda, M. (2000), s. 185 m.v.h; Hellner, M. (2000), s. 64.

[985] Rättsutvecklingen drevs framåt inte minst i Frankrike och Nederländerna, av exempelvis Francescakis (som myntade terminologin *règles d'application d'immédiate*) och de Winter i Nederländerna. Se Guedj, T. (1991), s. 662; Wojewoda, M. (2000), s. 186; Kunda, I. (2007), s. 25–27 och 41–42.

[986] Se Schultsz, J. C. (1983), s. 267–283; Wojewoda, M. (2000), s. 186. Se vidare om säranknytningsläran och behandlingen av utländsk offentlig rätt underavsnitt 3.3.4.

säranknytningsläran blev det möjligt att beakta regler av en internationellt tvingande karaktär även i en utländsk rättsordning som inte utgjorde avtalsstatut. Synsättet kom till uttryck i nederländska Hoge Raads avgörande i *Alnati*[987].

> Tvisten i ***Alnati*** hade sin upprinnelse i en sjötransport av potatis från Antwerpen till Rio de Janeiro. Lasten anlände i Rio de Janeiro i skadat skick, varpå lastens ägare krävde skadestånd av transportören, ett nederländskt rederi. I de konossement som utfärdats för transporten fanns en lagvalsklausul som hänvisade till nederländsk rätt. Käranden menade dock att belgisk lag skulle tillämpas, i den del innehöll tvingande sjörättsliga bestämmelser (de dåvarande Haagreglerna[988]) som inte fanns i nederländsk lag och som gav transportören bevisbördan för att den uppkomna skadan berott på omständigheter utanför transportörens kontroll.

Den nederländska domstolen fann visserligen att nederländsk rätt skulle tillämpas med tillade, närmast som ett obiter dictum, att en främmande stat kan ha ett så starkt intresse av att vissa av dess regler tillämpas även utomlands att nederländsk domstol bör ta hänsyn till dem och tillämpa dem framför den av parterna valda lagen. De belgiska reglerna ansågs dock inte vara av en sådan natur.[989]

Avgörandet i *Alnati* anses i allmänhet ha påverkat arbetet med 1969 års Beneluxkonvention om enhetlig lag i den internationella privaträtten, som innehöll en artikel 13 med ett liknande innehåll som nuvarande artikel 3 (3) i Rom I-förordningen.[990] 1969 års konvention kom aldrig att träda i kraft. Det är

---

[987] Van Nievelt, Goudriaan and Co's Stoomvaartmij N.V. v. N.V. Holandsche Assurantie Societeit (Alnati), Hoge Raad 13.5.1966, Nederlandse Jurisprudentie 1967, s. 3. Avgörandet finns även publicerat i franska *Revue critique de droit international privé* (1967), s. 522.

[988] International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading, 1924. Konventionen, som alltså benämns Haagreglerna, kompletterades 1968 av ett ändringsprotokoll, Protocol to amend the International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading, 1968 (även kallat Visbyreglerna). Konventionen jämte ändringsprotokollet brukar kallas Haag-Visbyreglerna.

[989] Avgörandet har kommenterats förhållandevis flitigt i den internationellt privaträttsliga litteraturen, se exempelvis Schultsz, J. C. (1983), s. 273 ff; Kunda, I. (2007), s. 66 ff. Se även på svenska Jänterä-Jareborg, M. (1989), s. 261; Pålsson, L. (1998), s. 120; Hellner, M. (2000), s. 79; Larsson, M. (2002), s. 345 (fotnot 1365); Linton, M. (2013), ”S.k. tillämpningsområdesbestämmelser och Rom I-förordningen - internationellt privaträttsliga perspektiv på sjötransporträtten”, *MarIus*, s. 225–226.

[990] Benelux Treaty of 3 July 1969 Concerning a Uniform Law on Private International Law. Se vidare Hellner, M. (2009), s. 450.

dock sannolikt att arbetet med den konventionen kom att influera innehållet i artikel 16 i 1978 års Haagkonvention om tillämplig lag i mellanmansförhållanden (*agency*).[991] Lydelsen i den senare kom i sin tur att tjäna som förebild åt formuleringarna i artikel 7 (1) i 1980 års Romkonvention, som i sin tur ersattes av artikel 9 i Rom I-förordningen.[992]

7.2.2 Den internationellt privaträttsliga regleringen av internationellt tvingande regler

Internationellt tvingande regler skiljer sig, som jag konstaterade i det föregående avsnittet, från det historiskt dominerande synsättet i den europeiska internationella privaträtten i det att de bygger på ett *funktionalistiskt* synsätt, snarare än ett värdeneutralt bilateralt förhållningssätt till lagvalsfrågan. Utgångspunkten är den materiella rättsregelns tillämpningsanspråk snarare än vilken rättsordning rättsförhållandena har närmast anknytning till.[993] Därigenom åsidosätts de ordinära lagvalsreglerna.

De vanliga lagvalsreglerna är konstruerade så att de knyter an en viss rättslig fråga (såsom ett avtal om köp) till en viss rättsordning (säljarens hemvist). Det första ledet benämner man i den internationella privaträtten *referensled* eller *tillämpningsled*, det andra *anknytningsled*.[994] Anknytningsledet består av ett *anknytningsmoment*, exempelvis hemvist, som avgör vilket lands lag som ska tillämpas.[995] Lagvalsreglerna opererar därmed *ratione loci* (med hänsyn till platsen), genom att de knyter den rättsliga regleringen av ett sakförhållande till en viss rättsordning på grund av förhållandenas anknytning till den.[996] Den internationellt tvingande regeln skiljer sig här från de vanliga lagvalsreglerna.

---

[991] Se Haagkonvention av den 14 mars 1978 om tillämplig lag i mellanmansförhållanden. I prop. 1990/91:63, s. 46 f, konstaterade departementschefen att tiden inte var mogen för Sverige att tillträda konventionen. I skrivande stund har endast Argentina, Frankrike, Nederländerna och Portugal anslutit sig till konventionen. Se om relationen mellan 1969 års och 1978 års konventioner Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 26–27; Pålsson, L. (1998), s. 120–121; Hellner, M. (2009), s. 450.

[992] Se Grusic, U. (2020), "Some Recent Developments regarding the Treatment of Overriding Mandatory Rules of Third Countries", *ELTE Law Journal*, s. 99. Se vidare underavsnitt 7.3.1.

[993] Se Guedj, T. (1991), s. 664–665. Jfr även Eek, H. (1973), s. 62.

[994] Vissa variationer förekommer i terminologin, se Jänterä-Jareborg, M. (1997), s. 46, och Bogdan/Hellner (2020), s. 45, som använder ”tillämpningsled”.

[995] Se Jänterä-Jareborg, M. (1997), s. 46; Bogdan/Hellner (2020), s. 45.

[996] Se Guedj, T. (1991), s. 670.

När det gäller den internationellt tvingande regeln är det endast dess materiella tillämpningsområde (*ratione materiae*), dvs. vilken typ av sakförhållanden regeln avser att reglera, som är avgörande. Det är regelns materiella tillämpningsanspråk som bestämmer dess tillämpningsområde i rummet (*ratione loci*).[997]

Här syns likheter mellan internationellt tvingande regler och amerikanska internationellt privaträttsliga teorier utvecklade under senare delen av 1900-talet. Båda utgår från ett funktionalistiskt synsätt i det att det är reglernas ändamål som blir avgörande för deras tillämpningsområde.[998] Den ”amerikanska revolutionen” och den europeiska återupptäckten av läran om internationellt tvingande regler ägde dock rum oberoende av varandra. Den intresseanalys som förespråkades inom den amerikanska internationella privaträtten, i första hand av Brainerd Currie, vann aldrig acceptens vare sig i USA eller Europa som en allmän metod för att fastställa tillämplig lag. Däremot har den i Europa fått genomslag i synen på internationellt tvingande regler.[999]

Att en regel har internationellt tvingande tillämpningsanspråk är dock inte tillräckligt för att den faktiskt ska tillämpas som internationellt tvingande. Som jag nämnde i underavsnitt 7.2.1 har verkningarna av internationellt tvingande regler kommit att regleras i den internationella privaträtten, inte minst genom artikel 7 i Romkonventionen och artikel 9 i Rom I-förordningen. De senare normerna utgör internationellt privaträttsliga normer *om* internationellt tvingande regler. Det är något annat än materiella internationellt tvingande regler som sådana. Att en materiell regel är internationellt tvingande innebär att den avser att reglera vissa sakförhållanden oavsett vilket lands lag som utgör avtalsstatut. Regelns internationellt tvingande karaktär är knuten till hur regeln är formulerad och vilket ändamål den avser att tillgodose. Samtidigt är regeln för sitt genomslag beroende av den internationellt privaträttsliga regleringen av internationellt tvingande regler.[1000] De två normerna – den internationellt tvingande regeln och den internationellt privaträttsliga normen som reglerar

[997] Jfr Guedj, T. (1991), s. 670.

[998] Se Guedj, T. (1991), s. 681 ff; Bonomi, A. (1999), s. 219; Wojewoda, M. (2000), s. 210; Audit, B. (2011), ”How do Mandatory Rules of Law Function in International Civil Litigation?”, I: Bermann/Mistelis (red.), *Mandatory Rules in International Arbitration*, s. 58.

[999] Se Hartley, T. (1997), ”Mandatory Rules in International Contracts: The Common Law Approach”, *Recueil des cours*, s. 364.

[1000] Se Audit, B. (2011), s. 53; Melcher, M. (2020), "Substantive EU Regulations as Overriding Mandatory Rules?", *ELTE Law Journal*, s. 50.

dess verkningar – kan därmed sägas utgöra två sidor av samma mynt.[1001] Den materiella normen, med internationellt tvingande tillämpningsanspråk, hade inte varit internationellt tvingande utan den internationellt privaträttsliga normen i lex fori som sanktionerar tillämpningsanspråken. Den internationellt tvingande effekten kan i vissa fall vara helt avhängig forumdomstolens diskretion.[1002]

Här framträder en skillnad mellan internationellt tvingande regler och ensidiga (unilaterala) lagvalsregler. De senare består, liksom lagvalsregler i allmänhet, av referensled och anknytningsled, vilket en internationellt tvingande regel inte gör. Det är den internationellt tvingande regelns materiella innehåll som ligger till grund för dess tillämpningsanspråk. Den ensidiga lagvalsregeln skiljer sig också från den internationellt tvingande regeln i det att den hänvisar till tillämpningen av en viss rättsordning eller lag.[1003] Det är en regel som är internationellt tvingande, inte en lag eller rättsordning.[1004] Därutöver tar den ensidiga lagvalsregeln inte hänsyn till innehållet i den anvisade rättsordningen i det enskilda fallet utan är neutral i det avseendet. Det skiljer den från den internationellt tvingande regeln, vars materiella innehåll är just det som kräver dess tillämpning i det enskilda fallet.[1005] Vissa författare hävdar dock att de internationellt tvingande reglerna innehåller ”implicita” eller ”dolda” lagvalsregler.[1006] Mot ett sådant synsätt talar, enligt min mening, utöver de skillnader som redan framhävts, den faktiska regleringen av internationellt tvingande regler i den internationella privaträtten. Om de internationellt tvingande reglerna utgjorde implicita lagvalsregler hade en sådan reglering inte varit nödvändig.[1007]

[1001] Se Wojewoda, M. (2000), s. 184.

[1002] Se Wojewoda, M. (2000), s. 192.

[1003] Se Guedj, T. (1991), s. 678. Se dock Hartley, T. (1997), s. 347, som konstaterar att de ensidiga lagvalsreglerna kan variera i hur specifika de är i sin hänvisning.

[1004] Se Melcher, M. (2020), s. 39–40, som konstaterar att det är enskilda normer som klassificeras som internationellt tvingande och inte hela författningar.

[1005] Se Guedj, T. (1991), s. 679.

[1006] Se Svenné Schmidt, T. (2000), s. 242.

[1007] Se även Eek, H. (1973), s. 54–55, som konstaterar att synen på de internationellt tvingande reglerna som implicita lagvalsregler i kombination med förbudet mot renvoi leder till att utländska internationellt tvingande regler inte omfattas av de ordinära lagvalsreglerna hänvisning, varför de inte kan tillämpas som en del av utländsk rätt.

7.2.3 Internt och internationellt tvingande regler

Internationellt tvingande regler ska skiljas från tvingande regler, nedan benämnda ”internt tvingande regler”.[1008] Skillnaden förtjänar att belysas mer ingående.

Materiellrättsliga regler kan delas in i tvingande och dispositiva regler. En tvingande regel är en regel som inte går att avtala bort. Det ska skiljas från en dispositiv regel, som inte tillämpas om parterna avtalat om ett annat avtalsinnehåll eller något annat följer av praxis mellan dem eller av handelsbruk eller sedvänja som måste anses bindande mellan dem.[1009] Huruvida en regel är tvingande får avgöras utifrån hur regeln är formulerad och tolkas.[1010]

Att en regel i svensk rätt är tvingande innebär att den inte går att avtala bort i en svenskrättslig kontext. Om parterna däremot skulle avtala om att deras avtalsförhållande ska regleras av utländsk rätt utesluts tillämpningen av den tvingande regeln. Domstolen får i stället tillämpa de tvingande reglerna i det utländska avtalsstatutet. Tvingande regler är med andra ord, typiskt sett, endast *internt* tvingande. Med ”internt” avses här att de är tvingande endast inom ramen för avtalsstatutet. Vid en förändring av avtalsstatut behandlas de internt tvingande reglerna på samma sätt som dispositiva regler. De allra flesta tvingande regler är endast internt tvingande.

Internationellt tvingande regler är en underkategori till de internt tvingande reglerna.[1011] För att en regel ska vara internationellt tvingande är det alltså en förutsättning att den är internt tvingande.[1012] Att den också är *internationellt* tvingande innebär att den har tillämpningsanspråk även när den inte tillhör avtalsstatutet, givet att sakförhållandena faller inom dess tillämpningsområde.[1013]

[1008] Se för terminologin ”internt” och ”internationellt” tvingande Pålsson, L. (1998), s. 114; Jänterä-Jareborg, M. (2001), ”När är harmoniserade gemenskapsregler internationellt tvingande?”, *ERT*, s. 404; Larsson, M. (2002), s. 322; Kunda, I. (2007), s. 22 m.v.h.; Linton, M. (2013), s. 225.

[1009] Jfr 3 § köplagen.

[1010] Se Bonomi, A. (1999), s. 223.

[1011] Se t.ex. Hartley, T. (1997), s. 345–346; Audit, B. (2011), s. 56.

[1012] Se Szabados, T. (2020), s. 15–16.

[1013] Se Wojewoda, M. (2000), s. 189; Bonomi, A. (2001), ”Article 7 (1) of the European Contracts Convention: Codifying the Practice of Applying Foreign Mandatory Rules”, *Harvard Law Review*, s. 2464–2465.

Det ”internationella” elementet i regelns tvingande karaktär avser alltså dess relation till avtalsstatutet och inte dess geografiska tillämpningsområde. I doktrinen förekommer det dock påståenden om att en internt tvingande regel blir extraterritoriellt tillämplig i och med att den konstateras vara internationellt tvingande.[1014] Enligt min mening är det en mindre lämplig beskrivning av de internationellt tvingande reglernas karaktär. För det första förändras inte regelns tillämpningsanspråk när en domstol tillämpar den som internationellt tvingande. Domstolen ger inte regeln något ”ytterligare” tillämpningsanspråk när den konstaterar att den är internationellt tvingande. För det andra behöver inte den internationellt tvingande regeln ha några tillämpningsanspråk som sträcker sig bortom laglandets territorium eller dess medborgare. Att regeln är internationellt tvingande medför inte nödvändigtvis att den avser att reglera förhållanden med svagare eller utan anknytning till laglandet.

7.2.4 Internationellt tvingande regler och ordre public

Internationellt tvingande regler ska också skiljas från *ordre public-förbehåll*, som stadgar att en utländsk rättsregel inte ska tillämpas i en viss situation eftersom det skulle stå i uppenbar strid med grunder för domstoslandets rättsordning. Ett exempel på ett sådant ordre public-förbehåll återfinns i artikel 21 i Rom I-förordningen.

> Tillämpning av bestämmelser i den lag som anvisas i denna förordning får vägras endast om en sådan tillämpning är uppenbart oförenlig med grunderna för domstolslandets rättsordning (”public policy”).

Till skillnad från de internationellt tvingande reglerna, som kräver tillämpning i alla situationer inom deras tillämpningsområden, tar ordre public-förbehållet sikte på de negativa konsekvenserna av tillämpningen av utländsk rätt och nekar den utländska rätten tillämpningen. Trots den här skillnaden finns det ett nära släktskap mellan de två instituten.

De internationellt tvingande reglerna uttrycker intressen som är så viktiga för laglandet att laglandet kräver att reglerna tillämpas i alla situationer inom deras tillämpningsområden. Ett ordre public-förbehåll i lex fori, å andra sidan, nekar i ett konkret fall tillämpning av en utländsk rättsregel för att konsekvenserna av en sådan tillämpning skulle stå i uppenbar strid med grunderna för domstolslandets rättsordning. De två instituten kan därmed sägas

[1014] Se Wojewoda, M. (2000), s. 190.

utgöra två sidor av samma mynt, i bemärkelsen att de båda avser att värna om värden som ligger till grund för ett lands rättsordning.[1015] De kan båda sägas ha sin grund i domstolslandets ”public policy”.[1016] En vid tolkning av ordre public omfattar också båda instituten.[1017] Genomdrivandet av internationellt tvingande regler i lex fori beskrivs ibland som en *positiv* form av ordre public.[1018] Ett ordre public-förbehåll i lex fori, som nekar utländsk rätt tillämpning i vissa fall, beskrivs då som en *negativ* form av ordre public.[1019]

Det finns dock även viktiga skillnader. Med hjälp av ordre public-mekanismen konstaterar en domstol att en bestämmelse i ett utländskt avtalsstatut i det enskilda fallet strider mot grunderna för rättsordningen (i dess helhet) medan internationellt tvingande regler kan ge uttryck för mer konkreta begränsade intressen.[1020] Internationellt tvingande regler kan således ha ett mer mångfacetterat syfte än ordre public, som endast ska motverka rättstillämpning som står i uppenbar strid med grunderna för domstolslandets rättsordning.[1021]

En annan viktig skillnad är att internationellt tvingande regler har tillämpningsanspråk så att säga a priori, på grund av deras ändamål, medan ordre public endast aktualiseras a posteriori som en reaktion mot konsekvenserna av den utländska rättens tillämpning i forumet.[1022] Därtill kan ordre public sägas ha retroaktiv verkan, genom att en rättighet som etablerats i utlandet enligt utländsk rätt vid ett senare tillfälle underkänns i domstolslandet såsom stridande mot domstolslandets ordre public. En retroaktiv tillämpning av internationellt tvingande regler kräver däremot uttryckligt lagstöd.[1023]

Av det föregående stycket följer också att de två instituten har olika relation till lagvalsreglerna i domstolslandet. Internationellt tvingande regler opererar i princip oberoende av de ordinära lagvalsreglerna – åtminstone när de utgör del

[1015] Se allmänt Bogdan/Hellner (2020), s. 77–88.

[1016] Se Eek, H. (1973), s. 13–14; Wojewoda, M. (2000), s. 192.

[1017] Se Nygh, P. (1999), *Autonomy in International Contracts*, s. 206 m.v.h.

[1018] Se Bogdan/Hellner (2020), s. 86 f.

[1019] Se Hartley, T. (1997), 350–353.

[1020] Se Eek, H. (1973), s. 22.

[1021] Se Wojewoda, M. (2000), s. 193.

[1022] Se Guedj, T. (1991), s. 667 m.v.h. Se även Eek, H. (1973), s. 11. Jfr dock underavsnitt 7.3.2 avseende tillämpningen av internationellt tvingande regler enligt artikel 9 i Rom I-förordningen, som verkar kräva att det ändamål som den internationellt tvingande regeln åsyftar inte kan tillgodoses genom den annars tillämpliga lagen.

[1023] Se Nygh, P. (1999), s. 207.

av lex fori – och kräver tillämpning på grund av de intressen de bevakar. Ordre public-förbehållet aktualiseras dock först sedan utländsk rätt blivit tillämplig med stöd av domstolslandets lagvalsregler.[1024]

Ytterligare en viktig skillnad är att svensk domstol under vissa förhållanden kan tillerkänna verkan åt utländska internationellt tvingande regler, i första hand med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Däremot har svensk domstol ingen möjlighet att ge effekt åt utländsk ordre public, till exempel när en internationellt tvingande regel i en utländsk lex loci solutionis står i strid med ordre public enligt ett utländskt inkongruent avtalsstatut. Ordre public-förbehållet tar endast sikte på utländska rättsregler som är uppenbart oförenliga med grunderna för domstolslandets rättsordning.[1025]

Även en utländsk internationellt tvingande regel kan anses stå i strid med domstolslandets ordre public. På grund av den diskretion som ges forumdomstolen i frågan om en utländsk rättsregel ska tillerkännas internationellt tvingande verkan, är dock möjligheten att neka den utländska rättsregeln tillämpning med stöd av ett negativt ordre public-förbehåll närmast av teoretiskt intresse. I praktiken skulle det innebära att domstolen först konstaterar att en utländsk rättsregel är internationellt tvingande och ska tillerkännas verkan oberoende av avtalsstatutet. Därefter konstaterar domstolen likväl att den utländska regeln står i strid med forumlandets ordre public.[1026]

Avslutningsvis kan det konstateras att verkningarna av att en regel anses internationellt tvingande och att en utländsk rättsregel anses strida mot grunderna för domstolslandets rättsordning skiljer sig åt. Den internationellt tvingande regeln behöver inte nödvändigtvis utesluta tillämpningen av utländsk rätt, utan kan komplettera den utländska rättsordningen. Så är exempelvis fallet när de avtalsrättsliga verkningarna av en ekonomisk sanktionsbestämmelse i lex fori (i egenskap av internationellt tvingande regel) bedöms enligt ett utländskt avtalsstatuts normer om avtal i strid mot legala förbud.[1027] Ett ordre public-förbehåll, å andra sidan, utesluter till sin natur tillämpningen av en utländsk rättsregel.[1028]

[1024] Se Kessedjian, C. (2007), ”Public Order in European Law”, *Erasmus Law Review*, s. 26.

[1025] Nygh, P. (1999), s. 207 m.v.h.

[1026] Bonomi, A. (2001), s. 2466.

[1027] Se vidare avsnitt 9.3.

[1028] Se Wojewoda, M. (2000), s. 193.

7.3 Internationellt tvingande regler enligt artikel 9 (1) i Rom I-förordningen

7.3.1 Allmänt om Rom I-förordningen och dess reglering av internationellt tvingande regler

7.3.1.1 Rom I-förordningens syfte och tillämpningsområde

Romkonvention om tillämplig lag på avtalsförpliktelser antogs av de ”höga fördragsslutande parterna i Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen” den 19 juni 1980.[1029] Konventionen trädde i kraft den 1 april 1991. Vid sin tillkomst ansågs den utgöra en naturlig följd i harmoniseringsarbetet inom den internationella privaträtten, efter framgångarna med 1968 års Brysselkonvention.[1030] Sverige ratificerade konventionen den 29 november 1996, och konventionens bestämmelser kom att gälla som svensk lag från och med den 1 juli 1998.[1031]

När EU genom Amsterdamfördraget, som trädde i kraft den 1 maj 1999, fick befogenhet att anta förordningar, och direktiv, på den internationella privaträttens område, påbörjades snart arbetet för att omarbeta

[1029] Se preambeln till Romkonventionen.

[1030] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 5; Kunda, I. (2007), s. 4–5.

[1031] Sverige anslöt sig till 1980 års Romkonvention genom ratificering av den särskilda konventionen av den 29 november 1996 om Österrikes, Finlands och Sveriges anslutning till Romkonventionen och de två tilläggsprotokollen. Konventionen började gälla som lag i Sverige den 1 juli 1998 då lagen (1998:167) om tillämplig lag för avtalsförpliktelser trädde i kraft. Lagen upphävdes 2015 genom lagen (2014:1453) om upphävande av lagen (1998:167) om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, till följd av EU:s antagande av Rom I- och Rom II-förordningarna. Genom övergångsbestämmelser gäller den äldre lagen alltjämt för avtal ingångna från den 1 juli 1998 till och med den 16 december 2009, då Rom I-förordningen trädde i kraft. För tiden därefter gäller Rom I-förordningen. 1980 års Romkonventionen är dock alltjämt i kraft och tillämpas av exempelvis dansk domstol (eftersom Danmark inte deltar i det civilrättsliga samarbetet inom EU och inte har slutit någon särskild överenskommelse beträffande tillämpningen av Rom I-förordningen). I strikt hänseende är EU:s övriga medlemsstater, som tillträtt Romkonventionen, alltjämt skyldiga att tillämpa den i förhållande till Danmark, trots att Rom I-förordningen är universellt tillämplig (se artikel 2 i Rom I-förordningen). I praktiken bör dock Rom I-förordningen även kunna tillämpas i förhållande till Danmark, se Lando/Arnt Nielsen (2008), ”The Rome I Regulation”, *CML Rev.*, s. 1689–1690.

Romkonventionen till en förordning.[1032] Arbetet utmynnade så småningom i Rom I-förordningen, som undertecknades av Europaparlamentet och rådet den 17 juni 2008. Förordningen tillämpas från och med den 17 december 2009 och ersätter 1980 års Romkonvention för avtal ingångna efter det datumet.

Det övergripande syftet med Rom I-förordningen framgår av skäl 6 till förordningen. Där framgår att syftet är att medlemsstaternas lagvalsregler ska leda till tillämpningen av samma lands lag, oavsett i vilken medlemsstats domstolar talan väcks. Det här ska i sin tur leda till att det blir lättare att förutse hur en tvist kommer att lösas, förbättra rättssäkerheten och främja den fria rörligheten för domar. Med andra kan förordningen i första hand sägas syfta till beslutsharmoni, dvs. att en och samma tvist ska bedömas enligt samma lands lag oavsett i vilket land tvisten prövas. Därtill ska förordningen bidra med förutsebarhet och rättssäkerhet för parterna. Om medlemsstaternas domstolar tillämpar samma lag vid prövningen av avtalstvister gynnas i princip också den fria rörligheten av domar, eftersom riskerna för att ett avgörande inte skulle erkännas i en annan medlemsstat minskar.[1033]

Enligt skäl 37 motiverar allmänintresset att vissa avsteg görs från den annars tillämpliga lagen. Därför lämnar förordningen utrymme för en domstolarna i medlemsstaterna att vägra tillämpningen av utländsk rätt, med hänvisning till forumlandets ordre public (som regleras i förordningens artikel 21). Domstolarna i medlemsstaterna ska också ges en möjlighet att ge genomslag åt internationellt tvingande regler som inte tillhör avtalsstatutet, i enlighet med förordningens artikel 9. Det framgår dock av skälen till förordningen att det här är undantag från förordningens mer överordnade syn på partsautonomin som en av hörnstenarna i förordningen, se skäl 11 till förordningen. En grundläggande tanke bakom förordningen är att parternas val om tillämplig lag, enligt förordningens artikel 3, ska respekteras av medlemsstaternas domstolar. Det bidrar till förordningens mer övergripande syfte att skapa förutsebarhet.

[1032] Befogenheten följde av artiklarna 61c, 65 och 67 EG-fördraget. Numera regleras befogenheten av artikel 81 FEU.

[1033] Det är dock tveksamt i vilken utsträckning harmoniseringen av lagvalsreglerna bidrar till den fria rörligheten för avgöranden inom unionen. Avgöranden från andra medlemsstater ska som utgångspunkt erkännas, i enlighet med artikel 36 i Bryssel I-förordningen. Domens materiella innehåll kan endast medföra att erkännande vägras om det är oförenligt med ett tidigare meddelat avgörande eller om ett erkännande skulle strida mot grunderna för den anmodade medlemsstatens rättsordning (ordre public), se artikel 45 i Bryssel I-förordningen. Jfr Harris, J. (2009), ”Mandatory Rules and Public Policy under the Rome I Regulation”, I: Ferrari/Leible (red.), *Rome I Regulation*, s. 280.

Förordningen är enligt sin artikel 1 (1) tillämplig på avtalsförpliktelser på privaträttens område i situationer som innebär lagkonflikt. Förordningen ska, enligt samma bestämmelse, inte tillämpas på skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor. Det här innebär att förordningen inte är tillämplig på utomobligatoriska frågor, som faller under Rom II-förordningen, och sakrättsliga frågor. Det saknas rättspraxis från EU-domstolen om hur privaträttens område ska tolkas i Rom I-förordningen, men det är rimligt att utgå från att det ska ges en autonom tolkning för att säkerställa förordningens genomslag i medlemsstaterna. Hänvisningen till privaträttens område innebär dock att förordningens materiella tillämpningsområde i princip bör överensstämma med Bryssel I-förordningens, såsom jag redogjort för det i kapitel 5. Det här vinner stöd av skäl 7 till Rom I-förordningen, av vilket framgår att förordningens materiella tillämpningsområde och bestämmelser bör överensstämma med Bryssel I-förordningens och Rom II-förordningens. Här kan en domstol alltså söka viss ledning i EU-domstolens rättspraxis rörande privaträttens område i Bryssel I-förordningen.[1034]

Eftersom det ursprungliga syftet med användning av privaträttens område i Brysselkonventionen var att utesluta offentligrättsliga frågor från konventionens tillämpningsområde, skulle man kunna dra slutsatsen att offentligrättslig lagstiftning inte omfattas av Rom I-förordningens bestämmelser.[1035] Sett till ordalydelsen i artikel 1 (1) ska det dock röra sig om ”avtalsförpliktelser på privaträttens område”. Av det följer att förordningen är tillämplig på avtalsförpliktelser i avtalsförhållanden mellan ett offentligt organ och en enskild, förutsatt att det offentliga organet inte utövar offentliga maktbefogenheter mot den enskilda.[1036] Förordningens lagvalsregler är också tillämpliga på avtalsförhållanden mellan enskilda, så länge ingen av dem ägnar sig åt utövande av offentliga maktbefogenheter.[1037] Huruvida den lagstiftning som anvisas av en lagvalsregel är offentligrättslig eller inte verkar sakna

[1034] Se Lüttringhaus, J. (2020), ”Article 1. Material Scope”, I: Ferrari, F. (red.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, s. 22, som konstaterar att viss försiktighet dock är påkallad i den utsträckning bestämmelser i de olika instrumenten fyller olika funktioner som kan motivera olika tolkningar.

[1035] Se underavsnitt 4.2.2 och avsnitt 5.2.

[1036] Se *Ordre des avocats*, C-421/18, EU:C:2019:1053, som avsåg en avgift till ett advokatsamfund och ansågs falla inom privaträttens område. Jfr *LTU,* 29/76, EU:C:1976:137, där avgifterna fastställts ensidigt som den enskilde och avsåg tjänster som var obligatoriska att utnyttja. I det senare fallet ansågs tvisten inte falla inom privaträttens område.

[1037] Se t.ex. *Pula Parking*, C-551/15, EU:C:2017:193.

betydelse för förordningens tillämplighet. Sådan offentligrättslig lagstiftning som har effekter på individuella parters avtalsförpliktelser kan alltså i princip omfattas av Rom I-förordningen, inte minst dess reglering av internationella tvingande regler.[1038] Enligt min mening är det dock inte givet att den offentligrättsliga lagstiftningen ska behandlas på samma sätt som den privaträttsliga som anvisas av lagvalsreglerna.[1039]

Av förordningens artikel 2 följer att förordningen är universellt tillämplig. Det innebär att den rättsordning som anvisas genom förordningens lagvalsregler inte behöver vara rättsordningen i en medlemsstat.

7.3.1.2 Regleringen av internationellt tvingande regler i Rom I-förordningen

En reglering av internationellt tvingande regler återfanns redan i, den mycket hårt kritiserade, artikel 7 i 1980 års Romkonvention. Artikel 7 i Romkonventionen stadgar:

> **Artikel 7 Internationellt tvingande regler**
>
> 1. När lagen i ett visst land tillämpas enligt denna konvention kan tvingande bestämmelser i lagen i ett annat land till vilket situationen har nära anknytning tillerkännas verkan, om och i den utsträckning som enligt lagen i det senare landet dessa regler skall tillämpas oavsett vilken lag som är tillämplig på avtalet. Vid bedömningen av om sådana tvingande regler skall tillerkännas verkan skall hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.
>
> 2. Denna konvention skall inte begränsa tillämpningen av regler i domstolslandets lag när de är tvingande oavsett vilken lag som i övrigt skall tillämpas på avtalet.

Beträffande artikel 7 (1) var det särskilt det vaga anknytningsmomentet i formuleringen ”annat land till vilket situationen har nära anknytning” som föranledde den omfattande kritiken mot bestämmelsen. Otydligheten ansågs ge upphov till alltför stor oförutsebarhet och äventyrade allvarligt den avtalsfrihet som utgjorde konventionens grundpelare.[1040] Eftersom

[1038] Jfr Lüttringhaus, J. (2020), s. 31.

[1039] Se vidare avsnitt 8.3 och 8.4 beträffande behandlingen av utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning.

[1040] Se för en kritik av bestämmelsen Bogdan, M. (1982), s. 34–41; Philip, A. (1982), ”Mandatory Rules, Public Law (Political Rules) and Choice of Law in E.E.C. Convention

konventionen inte heller definierade vad som avsågs med regler som ”skall tillämpas oavsett vilken lag som är tillämplig på avtalet” blev det osäkert hur bestämmelsen skulle påverka den traditionella inställningen till utländsk offentlig rätt.[1041] Flertalet länder kom att reservera sig mot bestämmelsen, däribland Tyskland och Storbritannien.[1042] Även i den svenska doktrinen fanns förslag på att Sverige borde reservera sig mot bestämmelsen, eftersom den ansågs ge upphov till ett alltför svårförutsebart rättsläge.[1043] Så skedde dock inte, utan 1980 års Romkonvention kom i sin helhet att gälla som svensk lag.

Artikel 7 (2) i Romkonventionen, som stadgar att konventionen inte ska begränsa tillämpningen av internationellt tvingande regler i lex fori, gav inte upphov till några liknande kontroverser.[1044]

När bestämmelserna i artikel 7 i Romkonventionen så småningom skulle överföras till Rom I-förordningen kom motsvarigheten till artikel 7 (1) att begränsas till sitt omfång i syfte att reducera de negativa aspekterna (förordningen innehåller ingen möjlighet att reservera sig mot en viss bestämmelse, varför det fanns ett än större behov av enighet om bestämmelsens utformning inför antagandet av förordningen).[1045] Den största förändringen som infördes i den nya artikel 9 i Rom I-förordningen var således att utrymmet för att ge genomslag åt utländska internationellt tvingande regler begränsades till regler i lex loci solutionis.[1046] Artikel 9 i Rom I-förordningen har idag följande lydelse.

---

on the Law Applicable to Contractual Obligations” I: North, P. M. (red), *Contract Conflicts*, s. 100 ff; Pålsson, L. (1998), s. 123 ff; Hellner, M. (2000), s. 320; Larsson, M. (2002), s. 344 ff. Jfr dock Basedow, J. (1984), s. 139–141, som konstaterar att bestämmelsen i artikel 7 (1) i stort överensstämde med rättsläget före konventionens ikraftträdande, varför den tyska reservationen mot bestämmelsen inte kunde anses motiverad.

[1041] Se Bogdan, M. (1982), s. 38 f; Lando/Arnt Nielsen (2007), ”The Rome I Proposal”, *JPrIL*, s. 44 ff.

[1042] Se t.ex. Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1720–1721; Hellner, M. (2009), s. 447–470; McParland, M. (2015), *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations*, s. 686 (punkt 15.10).

[1043] Se Bogdan, M. (1982), s. 40.

[1044] Jfr underavsnitt 3.3.3 beträffande inställningen till domstolslandets tillämpning av dess offentliga rätt i tvister med internationell anknytning. Se vidare avsnitt 8.2 avseende artikel 9 (2) i Rom I-förordningen och tillämpningen av ekonomiska sanktionsbestämmelser i lex fori.

[1045] För en redogörelse för lagstiftningsarbetet, se Hellner (2009), s. 451–455; McParland, M. (2015), s. 687 f (punkterna 15.13–15.18).

[1046] Se t.ex. Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1721–1722, som beskriver det som en begränsning i domstolens diskretionära utrymme; Bogdan, M. (2008a), ”Den nya Rom I-förordningen om

Artikel 9 Internationellt tvingande regler

1. Internationellt tvingande regler är regler som ett land anser vara så avgörande för att skydda allmänintressen, t.ex. sin politiska, sociala och ekonomiska struktur, att landet kräver att de tillämpas vid alla situationer inom dess tillämpningsområde, oavsett vilken lag som annars ska tillämpas på avtalet enligt denna förordning.

2. Bestämmelserna i denna förordning ska inte begränsa tillämpningen av internationellt tvingande regler i domstolslandet.

3. De internationellt tvingande reglerna i lagen i det land där de förpliktelser som har sin grund i avtalet ska utföras eller har utförts kan tillerkännas verkan om dessa internationellt tvingande regler gör att avtalet blir olagligt att genomföra. Vid bedömningen av om sådana regler ska tillerkännas verkan ska hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

I den fortsatta redogörelsen kommer jag att fokusera på artikel 9 i Rom I-förordningen och den reglering av internationellt tvingande regler som kommer till uttryck där. För svenskt vidkommande har Rom I-förordningen helt ersatt Romkonventionen.[1047] Regleringen i 1980 års Romkonvention kommer inte att behandlas vidare, annat än i undantagsfall då det är påkallat för förståelsen av regleringen i Rom I-förordningen. Konventionen gäller dock, som jag konstaterade inledningsvis i det här avsnittet, i svensk domstol för avtal ingångna före den 17 december 2009.[1048]

Även Rom I-förordningen gör en åtskillnad mellan internt och internationellt tvingande regler.[1049] Även internt tvingande regler kan dock begränsa parternas möjlighet att avtala om tillämplig lag i två fall. Det första fallet avser situationer då samtliga relevanta anknytning föreligger till ett land eller till EU. Av artiklarna 3 (3) och 3 (4) i Rom I-förordningen följer då att det inte går att utesluta tillämpningen av internt tvingande regler genom en

tillämplig lag för avtalsförpliktelser kommentarer till förändringen", *TfR*, s. 460, som konstaterar att bestämmelsen, trots sina brister, innebär en "välkommen tillnyktring och reträtt" jämfört med den misslyckade artikel 7 (1) i Romkonventionen.

[1047] Se artikel 24 i Rom I-förordningen.

[1048] Se artikel 28 i Rom I-förordningen.

[1049] Se allmänt om distinktionen ovan underavsnitt 7.2.3.

överenskommelse om tillämpningen av ett annat lands lag.[1050] I det andra fallet rör det sig om en begränsning av partsautonomin i förhållanden som involverar en svagare part, exempelvis en arbetstagare. Ett avtal om tillämplig lag får då inte beröva arbetstagaren det skydd som hade gällt enligt tvingande regler i den rättsordning som skulle ha utgjort avtalsstatut i frånvaron av parternas avtal om tillämplig lag, se artikel 8 (1) i Rom I-förordningen.[1051]

Förordningen innehåller också ett ordre public-förbehåll i sin artikel 21, som nämnts ovan.[1052]

7.3.2 Den unionsrättsliga definitionen av internationellt tvingande regler

7.3.2.1 Internationellt tvingande regler enligt artikel 9 (1) i Rom I-förordningen

Artikel 7 i Romkonventionen innehåller ingen definition av internationellt tvingande regler utöver förklaringen att regelkategorin omfattar regler som laglandet anser vara så viktiga att de ska tillämpas oavsett vilket lands lag som utgör avtalsstatut. Inte heller i Giuliano/Lagarde-rapporten (som förklarar lagstiftningsarbetet bakom konventionens bestämmelser och har fått sitt namn efter sina upphovsmän Mario Giuliano och Paul Lagarde) förklaras innebörden av internationellt tvingande regler. Det framgår visserligen att reglerna måste vara sådana att de äger tillämpningsanspråk i en given situation oavsett vilket lands lag som i övrigt reglerar avtalet, men det kommer som sagt också till direkt uttryck i konventionstexten.[1053] Beträffande internationellt tvingande regler i lex fori noterar författarna att det kan röra sig om konkurrenslagstiftning, lagstiftning till skydd för konsumenter samt vissa regler rörande transport.[1054]

[1050] Se allmänt Mankowski, P. (2017), ”Article 3”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I regulation*, s. 228–243 (punkterna 374–426).

[1051] Se allmänt Palao Moreno, G. (2017), ”Article 8”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I regulation*, s. 577–599. Bestämmelsen behandlas också utförligt hos Sinander, E. (2017), s. 225 ff.

[1052] Se underavsnitt 7.2.4.

[1053] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 27.

[1054] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 28.

Vid antagandet av Rom I-förordningen införde unionslagstiftaren en definition av internationellt tvingande regler i förordningens artikel 9 (1). Enligt den definitionen är internationellt tvingande regler

> […] regler som ett land anser vara så avgörande för att skydda allmänintressen, t.ex. sin politiska, sociala och ekonomiska struktur, att landet kräver att de tillämpas vid alla situationer inom dess tillämpningsområde, oavsett vilken lag som annars ska tillämpas på avtalet enligt denna förordning.

Definitionen är inspirerad av EU-domstolens avgörande i *Arblade*[1055], som kommissionen också uttryckligen hänvisar till i förslaget till förordning (förslagets artikel 8 (1)).[1056] Den hänvisningen är möjligen en aning udda, eftersom avgörandet inte alls avser den internationellt privaträttsliga behandlingen av internationellt tvingande regler.[1057] Målen som avgjordes i *Arblade* rörde frågor som uppkommit i två brottmålsförfarande i belgisk domstol sedan två franska företag inte levt upp till sina skyldigheter som arbetsgivare enligt belgisk lag vid utstationering av arbetstagare i Belgien. En av frågorna som EU-domstolen tog ställning till var om den belgiska lagstiftningen, som avsåg ”polisiära frågor och säkerhetsfrågor”, kunde nekas tillämpning på franska företag med stöd av den överordnade unionsrätten. EU-domstolen yttrade i sammanhanget att lagar om ”polisiära frågor och säkerhetsfrågor” skulle förstås som:

> att det avser nationella bestämmelser vars iakttagande har ansetts så avgörande för skyddet av den politiska, sociala eller ekonomiska ordningen i den berörda medlemsstaten att det stadgas att dessa bestämmelser skall gälla för alla personer som befinner sig inom denna medlemsstats territorium och för alla rättsförhållanden lokaliserade till denna medlemsstat.[1058]

EU-domstolen konstaterade vidare att det faktum att vissa nationella regler kan klassificeras som avseende polisiära frågor eller säkerhetsfrågor medför inte att fördragets bestämmelser inte ska iakttas beträffande dem. En motsatt ordning skulle äventyra unionsrättens företräde och enhetliga tillämpning.

[1055] *Arblade*, C-369/96 och C-376/96, EU:C:1999:575.

[1056] Se Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I), KOM(2005) 650 slutlig, s. 7.

[1057] Se för den här iakttagelsen Plender/Wilderspin (2015), *The European Private International Law of Obligations*, s. 349–350 (punkt 12-006).

[1058] *Arblade*, C-369/96 och C-376/96, EU:C:1999:575, punkt 30.

Sådan lagstiftning kan endast godtas i den mån den beviljas undantag från de unionsrättsliga friheterna eller grundar sig på tvingande hänsyn av allmänintresse.[1059]

Det finns dock viktiga skillnader mellan definitionen i *Arblade* och förordningens definition. För det första, begränsar den senare sig inte till regler som alltid ska vara tillämpliga ”för alla personer som befinner sig inom denna medlemsstats territorium” utan erkänner möjligheten att internationellt tvingande regler också kan ha en extraterritoriell geografisk räckvidd.[1060] Förordningen hänvisar således i stället till regler som alltid kräver tillämpning i ”alla situationer inom dess tillämpningsområde”, dvs. oberoende av vilket lands lag som utgör avtalsstatut. För det andra stadgar förordningen att reglerna ska vara avgörande för att skydda ”*allmänintressen*, t.ex. sin politiska, sociala och ekonomiska struktur” medan *Arblade* hänvisar till skyddet för den ”politiska, sociala eller ekonomiska ordningen”.

Av definitionen i artikel 9 (1) går det vidare att utläsa att förordningen kräver att en regel är tvingande för att den ska vara internationellt tvingande.[1061] Parterna får således inte ha en möjlighet att avtala bort den. Det sammanhänger med att en regel ska vara av avgörande betydelse för att skydda allmänintressen i laglandet för att den ska klassificeras som internationellt tvingande. Har parterna en möjlighet att åsidosätta en viss regel genom ett avtal har lagstiftaren av allt att döma inte ansett den vara av avgörande betydelse för att skydda ett

[1059] Se *Arblade*, C-369/96 och C-376/96, EU:C:1999:575, punkt 31. Se även *Kommissionen mot Luxemburg*, C-319/06, EU:C:2008:350. I det senare målet hade Luxemburg, med stöd av artikel 3 (10) i Europaparlamentets och rådets direktiv 96/71/EG av den 16 december 1996 om utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster, EGT L 18, 21.1.1997, s. 1–6, meddelat vissa bestämmelser som landet avsåg skulle utgöra internationellt tvingande regler, eftersom de rörde grunderna för den nationella rättsordningen. EU-domstolen erinrade om sitt ställningstagande i *Arblade* och konstaterade att även i direktivets kontext skulle undantaget, som utgjorde en avvikelse från den grundläggande principen om frihet att tillhandahålla tjänster inom unionen, tolkas restriktivt och medlemsstaterna kunde inte ensidigt bestämma undantagets räckvidd.

[1060] Se för den här poängen Hellner, M. (2009), s. 457.

[1061] I artikel 3 (4) i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/633 av den 17 april 2019 om otillbörliga handelsmetoder mellan företag i jordbruks- och livsmedelskedjan, EUT L 111, 25.4.2019, s. 59–72, föreskrivs att förbuden i artikel 3 ska vara internationellt tvingande. Vissa av de förbjudna metoderna är dock tillåtna om parterna klart och tydligt har avtalat om dem i förväg. Ungerer konstaterar att direktivet i den här delen är inkonsekvent – reglerna går att avtala bort men ska samtidigt vara internationellt tvingande. Se vidare Ungerer, J. (2021), ”Explicit Legislative Characterisation of Overriding Mandatory Provisions in EU Directives: Seeking for but Struggling to Achieve Legal Certainty”, *JPrIL*, s. 406–407.

väsentligt allmänintresse.[1062] Därav följer att de internationellt tvingande reglerna, i förordningens mening, utgör en underkategori till tvingande regler (”bestämmelser som inte får avtalas bort” med förordningens terminologi). Det framgår också explicit av det i underavsnitt 7.3.1 nämnda skäl 37 till förordningen:

> Allmänintresset motiverar att medlemsstaternas domstolar i vissa undantagsfall bör få möjlighet att tillämpa undantag genom att åberopa grunderna för rättsordningen (”public policy”) och internationellt tvingande regler. Begreppet ”internationellt tvingande regler” bör skiljas från uttrycket ”bestämmelser som inte får avtalas bort”, och bör tolkas mer restriktivt.

Vad gäller innebörden hos ”allmänintressen”, som återfinns både i artikel 9 (1) och i skäl 37, får en domstol viss vägledning i den uppräkning som finns i artikel 9 (1). Av uppräkningen kan man sluta sig till att till laglandets allmänintressen räknas frågor som rör dess politiska, sociala och ekonomiska struktur. Uppräkningen är dock inte uttömmande (av formuleringen ”t.ex.” följer att uppräkningen endast är exemplifierande).[1063] Däremot signalerar uppräkningen att det ska röra sig om allmänintressen av en viss dignitet.[1064]

Att unionslagstiftaren fört in hänvisningen till laglandets allmänintressen har i doktrinen tolkats som en inskränkning av betydelsen hos internationellt tvingande regler, i förhållande till Romkonventionen, till att endast avse regler som skyddar allmänintressen och inte sådana som skyddar enskilda partsintressen.[1065] I arbetet som ledde fram till förordningen förespråkades också att regler som endast avsåg att tillvarata enskilda intressen inte skulle klassificeras som internationellt tvingande regler.[1066]Av EU-domstolens praxis följer dock att även regler som i första hand tillgodoser intressen hos enskilda

[1062] Se Bonomi, A. (2017), ”Article 9”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I regulation*, s. 619 (punkt 62). Jfr även med den mer allmänt orienterade redogörelsen i underavsnitt 7.2.3 om skillnaden mellan internt och internationellt tvingande regler.

[1063] Se även Bonomi, A. (2017), s. 620–621 (punkterna 68–71).

[1064] Se Bonomi, A. (2017), s. 626 (punkt 84).

[1065] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 354 (punkt 12-012); Bonomi, A. (2017), s. 620–626 (punkterna 68–86).

[1066] Se Grönbok om omvandling av 1980 års Romkonvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser till ett gemenskapsinstrument och dess revidering i samband därmed, KOM(2002) 654 slutlig, s. 34.

kan utgöra internationellt tvingande regler, åtminstone så länge de också, om än indirekt, främjar ett väsentligt allmänintresse.[1067]

> ***Ingmar*[1068]**. Ingmar och Eaton hade ingått avtal enligt vilket Ingmar skulle agera agent åt Eaton i Storbritannien. Avtalet innehöll en lagvalsklausul till förmån för lagen i Kalifornien, där Eaton var etablerat. När avtalet sades upp i förtid väckte Ingmar talan i England och begärde ersättning i enlighet med artikel 17 i handelsagentdirektivet[1069]. Fråga uppkom i den nationella domstolen om den kunde ta hänsyn till direktivsbestämmelserna trots att parterna avtalat om tillämpningen av lagen i Kalifornien.

EU-domstolen konstaterade inledningsvis att parterna inom den internationella privaträtten getts en möjlighet att avtala om tillämplig lag, men att deras partsautonomi kan begränsas av internationellt tvingande regler.[1070] Frågan var då om bestämmelserna i direktivet kunde anses vara internationellt tvingande. I den delen konstaterade domstolen att direktivet är utformat för att skydda handelsagenten, som typiskt sett är underordnad principalen i avtal om handelsagentur.[1071] Det gäller inte minst artiklarna 17–18 i handelsagentdirektivet, som båda utgör tvingande skyddslagstiftning till förmån för handelsagenten.[1072] Därutöver tjänar dock bestämmelserna i direktivet mer allmänna, unionsrättsliga intressen, som att skapa enhetliga villkor för konkurrens och bidra med förutsebarhet i kommersiella förhållanden.[1073] I förlängningen leder därför reglerna i handelsagentdirektivet till att skydda etableringsfriheten och en sund konkurrens på den inre

---

[1067] Det kan också sägas få stöd redan av det förhållandet att definitionen i artikel 9 (1) är hämtad från EU-domstolens avgörande i *Arblade*, C-369/96 och C-376/96, EU:C:1999:575, som avsåg arbetsrättsliga förhållanden. Se Bonomi, A. (2008), ”Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts”, *Yb. PrIL*, s. 294.

[1068] *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605.

[1069] Rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter, EGT L 382, 31.12.1986, s. 17–21 (handelsagentdirektivet).

[1070] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 16. Numera begränsas också avtalsfriheten enligt artikel 3 (4) i Rom I-förordningen, som förhindrar att parterna genom sitt lagval kringgår tvingande unionsrättsliga bestämmelser när samtliga relevanta anknytningar föreligger i medlemsstater. Så var nu inte fallet i *Ingmar*, eftersom principalen hade hemvist i Kalifornien.

[1071] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 20.

[1072] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 22.

[1073] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 23.

marknaden, vilka utgör allmänintressen och motiverar att direktivets bestämmelser alltid iakttas inom unionen även om parterna avtalat om tillämpningen av ett tredje lands lag.[1074] Bestämmelsen i artikel 17 i direktivet var därför internationellt tvingande.[1075]

Domstolens avgörande i *Ingmar* rörde tolkningen av bestämmelser i handelsagentdirektivet och inte innebörden hos internationellt tvingande regler enligt Romkonventionen.[1076] Avgörandet har dock ansetts ha betydelse även för förståelsen av internationellt tvingande regler vid tillämpningen av Romkonventionen och Rom I-förordningen.[1077] *Ingmar* skulle då kunna utgöra stöd för att även regler som i första hand tillgodoser enskilda intressen och endast indirekt främjar vissa allmänintressen kan utgöra internationellt tvingande regler vid tillämpningen av de två instrumenten.

Enligt min mening är det rimligt att man som internationellt tvingande regler enligt förordningen klassificerar inte enbart regler som primärt tillgodoser allmänintressen utan också sådana som avser enskilda intressen men som indirekt främjar viktiga allmänintressen.[1078] Regler som *endast* tillgodoser enskilda intressen bör däremot vara uteslutna från definitionen (om man följer ordalydelsen i bestämmelsen).[1079] Som jag noterade i kapitel 3 är det dock förenat med stora svårigheter att göra en hållbar distinktion mellan allmänna och enskilda intressen.[1080]

Det är dock inte tillräckligt att regeln är tvingande och har som sitt syfte att skydda vissa väsentliga allmänintressen. Därutöver krävs det att regelns tillämpningsanspråk inte påverkas av att en annan rättsordning utgör

---

[1074] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkterna 24–25.

[1075] Se även nedan i förevarande avsnitt avseende EU-domstolens avgörande i *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689.

[1076] Faktum är att domstolen vid den här tidpunkten, som Bogdan har konstaterat, saknade behörighet att tolka Romkonventionens bestämmelser, då protokollen om domstolens tolkningsrätt inte hade trätt i kraft. Dessutom hade parterna ingått sitt avtal redan 1989, vilket var två år innan Romkonventionen trädde i kraft. Se Bogdan, M. (2001), ”Ordre public, internationellt tvingande rättsregler och kringgåendeläran i EG-domstolens praxis rörande internationell privaträtt”, *SvJT*, s. 341. Se även Jänterä-Jareborg, M. (2001), s. 407 f.

[1077] Se Bonomi, A. (2017), s. 623–625 (punkterna 72–82). Se även Hellner, M. (2009), s. 458–461 och *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663 (behandlas nedan i det här avsnittet).

[1078] Se för samma slutsats Hellner, M. (2009), s. 459.

[1079] Se Schmidt-Kessel, M. (2020), ”Article 9. Overriding Mandatory Provisions”, I: Ferrari, F. (red.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, s. 240.

[1080] Se avsnitt 3.2. Den här poängen avseende artikel 9 i Rom I-förordningen görs också av Hellner, M. (2009), s. 458–459.

avtalsstatut.[1081] Det kommer till uttryck i artikel 9 (1) som att laglandet kräver att regeln tillämpas i alla situationer inom dess tillämpningsområde. Det här skiljer de internationellt tvingande reglerna från de ”internt” tvingande reglerna.[1082]

Enligt artikel 7 i Romkonventionen var regelns krav på att tillämpas oavsett vilket lands lag som utgjorde avtalsstatut det enda som kvalificerade en regel som internationellt tvingande.[1083] Vid tillämpningen av artikel 9 i Rom I-förordningen är det däremot i princip inte tillräckligt att en bestämmelse kräver tillämpning oavsett vilket lands lag som utgör avtalsstatut. Regeln måste också ha som sitt syfte att skydda ett väsentligt allmänintresse. I doktrinen har man dock noterat att det förhållandet att en regel kräver tillämpning i alla situationer inom dess tillämpningsområde utgör en god fingervisning om att den anses vara avgörande för att bevaka vissa viktiga allmänintressen.[1084]

Det är i slutändan forumdomstolen som avgör om en regel ska tillämpas eller tillerkännas verkan som en internationellt tvingande regel. En domstol måste iaktta restriktivitet vid tolkningen av artikel 9 (1) eftersom bestämmelsen utgör ett avsteg från Rom I-förordningens grundläggande princip om partsautonomi. Därutöver måste de internationellt tvingande reglerna vara förenliga med unionsrätten. Det framgår av EU-domstolens avgörande i *Unamar*.

[1081] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 357–358 (punkterna 12-021–12-022), som också anser att det förhållandet att reglerna är tillämpliga i alla situationer inom deras tillämpningsområden oavsett vilket lands lag som är tillämplig, och förhållandet att reglerna ska vara avgörande för att skydda allmänintressen i laglandet, är distinkta krav. Enligt Bonomi, A. (2017), s. 626 (punkt 85), krävs det också att tillämpningen av en internationellt tvingande regel är proportionerlig i det enskilda fallet. Om regelns syfte tillgodoses genom en tillämpning av reglerna i avtalsstatutet är det, enligt det här synsättet, oproportionerligt att tillämpa regeln. Enligt min mening kan man lika väl se det som att regeln då inte är så avgörande för att skydda vissa allmänintressen att den kräver tillämpning i alla situationer inom sitt tillämpningsområde. Därmed föreligger ingen internationellt tvingande regel i det enskilda fallet. Jfr EU-domstolens resonemang i *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 40. Se vidare nedan beträffande EU-domstolens tolkning av ”överordnade tvingande bestämmelser” i artikel 16 i Rom II-förordningen.

[1082] Se underavsnitt 7.2.3.

[1083] Se Bonomi, A. (2017), s. 627.

[1084] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 357–358 (punkt 12–021); Bonomi, A. (2017), s. 627–628 (punkterna 88–89). Även Hellner, M. (2009), s. 460–461, verkar luta åt ett sådant synsätt, dock i första hand på grund av svårigheten att göra en distinktion mellan enskilda och allmänna intressen.

***Unamar*[1085]**. Unamar, i egenskap av handelsagent, och NMB, i egenskap av huvudman, hade ingått ett avtal om handelsagentur för reguljär sjöfrakt med containrar tillhörande NMB. Avtalet skulle regleras av bulgarisk rätt och eventuella tvister med anledning av avtalet skulle avgöras av skiljenämnd i Sofia, Bulgarien, där NMB hade hemvist. På grund av ekonomiska problem tvingades NMB säga upp samtliga sina avtal med handelsagenter. Därefter uppkom tvist mellan Unamar och NMB avseende Unamars rättigheter som handelsagent vid en förtida uppsägning av agenturavtalet. Både Belgien och Bulgarien hade införlivat handelsagentdirektivet. Den belgiska lagstiftaren hade valt att ge ett mer utvidgat skydd än det som föreskrevs genom direktivet, medan den bulgariske lagstiftaren hade valt att införliva direktivet till miniminivå. När talan väcktes i belgisk domstol, i strid mot skiljeklausulen, var fråga om de mer långtgående bestämmelserna i belgisk rätt kunde tillämpas som internationellt tvingande regler. Frågan i EU-domstolen var, mer specifikt, om internationellt tvingande regler kunde avse bestämmelser i en medlemsstat och leda till åsidosättandet av bestämmelserna i en annan medlemsstat, när det direktiv som bestämmelserna i den första medlemsstaten grundade sig på hade införlivats enligt miniminivån i den andra medlemsstaten.[1086] EU-domstolen besvarade i slutändan den frågan jakande.

EU-domstolen konstaterade inledningsvis, som jag noterade ovan, att det inte är möjligt att hänvisa till förekomsten av internationellt tvingande regler när de inte är förenliga med unionsrätten. De skäl som ligger bakom de internationellt tvingande reglerna kan inom unionsrätten endast beaktas när de utgör uttryckliga undantag till de friheter som föreskrivs i primärrätten och när de är motiverade av tvingande skäl av allmänintresse.[1087] Utifrån det här förhållandet i kombination med Romkonventionens, och numera Rom I-

[1085] *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663.

[1086] EU-domstolen var förhindrad att ta ställning till frågan om den belgiska domstolens behörighet förhindrades av skiljeklausulen i agenturavtalet. Domstolen utgick i stället från att den belgiska domstolen ansett sig behörig, med stöd av artikel II (3) i 1958 års New York-konvention. Enligt den bestämmelsen ska en domstol förklara sig obehörig om det finns ett skiljeavtal som omfattar den aktuella tvisten och en av parterna invänder att skiljeavtalet utgör rättegångshinder. Det gäller dock inte om domstolen anser att skiljeavtalet är t.ex. ogiltigt. EU-domstolens formuleringar har gett upphov till spekulationer kring huruvida EU-domstolen i själva verket ansåg att belgisk domstol var obehörig, se Maunsbach, U. (2017), ”Om internationella kontrakt och illusorisk avtalsfrihet”, I: Nyström/Arvidsson/Flodgren (red.), *Modern affärsrätt*, s. 195–197.

[1087] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 46–47. EU-domstolen hänvisade i det här sammanhanget till *Arblade,* C-369/96 och C-376/96, EU:C:1999:575, punkt 30, och *Kommissionen mot Luxemburg*, C-319/06, EU:C:2008:350, punkt 29.

förordningens, systematik konstaterade EU-domstolen att undantaget om internationellt tvingande regler ska tolkas restriktivt.[1088]

I slutändan, fortsatte EU-domstolen, är det upp till den nationella domstol där en talan är anhängiggjord att avgöra om vissa bestämmelser utgör internationellt tvingande regler. Vid sin bedömning ska domstolen beakta den ordalydelsen hos de aktuella bestämmelserna, systematiken i lagen och förhållandena under vilka den antogs och om det framgår att den nationella lagstiftaren antagit lagen för att skydda ett intresse som den berörda medlemsstaten anser vara väsentligt. Ett sådant fall skulle, enligt EU-domstolen, kunna bestå i att en medlemsstat vid införlivandet av ett direktiv valt att utvidga dess tillämpningsområde eller ge ett mer utökat skydd. Men i sådana situationer krävs än större försiktighet och restriktivitet hos den nationella domstolen, för att inte äventyra den enhetliga tillämpningen av det aktuella direktivet eller nuvarande Rom I-förordningen inom unionen.[1089]

7.3.2.2 Överordnade tvingande bestämmelser enligt artikel 16 i Rom II-förordningen

Även Rom II-förordningen, som reglerar tillämplig lag på utomobligatoriska förpliktelser, innehåller en bestämmelse om ”överordnade tvingande bestämmelser” i sin artikel 16.

> **Artikel 16 Överordnade tvingande bestämmelser**
>
> Denna förordning skall inte begränsa tillämpningen av bestämmelser i domstolslandets lag när de är tvingande, oavsett vilken lag som i övrigt skall tillämpas på den utomobligatoriska förpliktelsen.

Av EU-domstolens avgöranden avseende artikel 16 i Rom II-förordningen framgår att den ska tolkas i harmoni med artikel 9 i Rom I-förordningen. Det finns därför anledning att se närmare också på de här avgörandena vid en analys av internationellt tvingande enligt Rom I-förordningen.

[1088] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 49.

[1089] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkterna 50–52. In fine går att utläsa att ett inkorrekt införlivande av ett direktiv i en medlemsstat gör det enklare att åsidosätta dess rättsregler till förmån för internationellt tvingande regler i forumlandet, se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 51 sista meningen.

Da Silva Martins[1090]. Tvisten hade sin grund i en trafikolycka i Spanien mellan ett fordon registrerat i Portugal och ett fordon registrerat i Spanien. Det spanska fordonet var försäkrat hos ett spanskt försäkringsbolag. Det portugisiska fordonet kunde efter olyckan inte framföras i trafik utan fick bogseras tillbaka till Portugal. Kostnaderna ersattes i slutändan av det spanska försäkringsbolaget, eftersom föraren av det spanska fordonet varit vållande till skadan. Föraren till det portugisiska fordonet begärde därefter ersättning för vissa indirekta skador av det spanska försäkringsbolaget i portugisisk domstol. Spansk rätt skulle tillämpas på den utomobligatoriska förpliktelsen. Fråga var då om en för den skadelidande mer förmånlig preskriptionsbestämmelse i portugisiskt rätt kunde tillämpas på ersättningsanspråket som en internationellt tvingande regel i enlighet med artikel 16 i Rom II-förordningen.

Av intresse i det här sammanhanget är att EU-domstolen konstaterade att ”överordnade tvingande bestämmelser” i Rom II-förordningen och ”internationellt tvingande regler” i Rom I-förordningen är funktionellt identiska begrepp, även om de har olika lydelse i bland annat den svenska språkversionen av förordningarna, och att tolkningen av dem därför i högsta möjliga utsträckning ska harmonieras. EU-domstolens tolkning av ”internationellt tvingande regler” i Rom I-förordningen är därför betydelsefull även för tolkningen av ”överordnade tvingande bestämmelser” i Rom II-förordningen.[1091] Även om EU-domstolen inte yttrar det bör även det motsatta förhållandet gälla.

EU-domstolen hänvisade därefter till sin rättspraxis avseende internationellt tvingande regler i Rom I-förordningen.[1092] Domstolen poängterade att det krävs viktiga skäl enligt domstolslandets lag för att det ska kunna anses nödvändigt att frångå bestämmelserna i den annars tillämpliga lagen till förmån för en överordnad internationellt tvingande regel enligt artikel 16 i Rom II-förordningen.[1093] Resonemanget antyder, överfört på artikel 9 i Rom I-förordningen, att vilka regler som är internationellt tvingande är relativt och att det beror på innehållet i avtalsstatutet. Det är endast om den internationellt tvingande regelns ändamål inte tillgodoses genom reglerna i avtalsstatutet som det är nödvändigt att tillämpa den internationellt tvingande regeln. I förlängningen är det endast då den är nödvändig för att skydda de viktiga

[1090] *Da Silva Martins*, C-149/18, EU:C:2019:84.

[1091] Se *Da Silva Martins*, C-149/18, EU:C:2019:84, punkt 28.

[1092] Se *Da Silva Martins*, C-149/18, EU:C:2019:84, punkterna 29–30.

[1093] Se *Da Silva Martins*, C-149/18, EU:C:2019:84, punkterna 31–35, särskilt punkt 34.

samhällsintressen som den är avsedd att skydda. Det är endast då den är internationellt tvingande enligt artikel 9.

Resonemanget bekräftas i EU-domstolens dom av den 5 september 2024 i *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*.

> ***HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II***[1094]. En bulgarisk kvinna avled i en trafikolycka i Tyskland. Den som vållade olyckan hade tecknat en obligatorisk ansvarsförsäkring hos HOK-COBURG, ett försäkringsbolag etablerat i Tyskland. Det tyska försäkringsbolaget betalade ut 5 000 euro till kvinnans efterlevande föräldrar. I bulgarisk rätt fanns det dock mer generösa ersättningsregler för tredjemansskador. Föräldrarna väckte därför talan vid bulgarisk domstol och begärde ersättning i enlighet med bulgarisk rätt.[1095] Tysk rätt var tillämplig på den utomobligatoriska förpliktelsen enligt artikel 4 i Rom II-förordningen. Fråga var om de bulgariska ersättningsreglerna – som ansågs ge uttryck för en grundläggande princip i den bulgariska rätten, nämligen skälighet vid fastställande av ersättning för ideell skada vid en närståendes död – kunde tillämpas av bulgarisk domstol som internationellt tvingande regler enligt förordningens artikel 16.

Även i *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II* gjorde EU-domstolen vissa allmänna uttalanden som är av betydelse också vid tolkningen av internationellt tvingande regler enligt artikel 9 (1) i Rom I-förordningen.[1096] För det första krävs det att reglerna är tvingande. Det är ingen nyhet, utan följer direkt av ordalydelse bestämmelserna.[1097] Därutöver påpekade EU-domstolen dock att det dessutom, för att reglerna ska kunna tillämpas, krävs att det finns en nära anknytning till domstolsmedlemsstaten.[1098] Formuleringen har inget direkt stöd vare sig i artikel 16 i Rom II-förordningen eller i artikel 9 (1) eller (2) i Rom I-förordningen. Däremot kan det väl anses följa naturligt av att de aktuella reglerna faktiskt måste ha tillämpningsanspråk, så att

---

[1094] *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689. I skrivande stund är språkversionen ännu preliminär.

[1095] EU-domstolen hade vid ett annat tillfälle tagit ställning till en annan aspekt i samma tvist, dock med kvinnans barn som part, se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung*, C-577/21, EU:C:2022:992.

[1096] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 37, där EU-domstolen konstaterar att bestämmelserna ska vara identiska och att rättspraxis avseende den ena är relevant även vid tolkningen av den andra. Se även Da Silva Martins, C-149/18, EU:C:2019:84, punkt 28.

[1097] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 32.

[1098] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 33.

sakförhållandena faller inom deras tillämpningsområden.[1099] EU-domstolen verkar dock ha gått längre än så och pekat på omständigheter som kan vara relevanta vid den nationella domstolens bedömning av om det finns en nära anknytning mellan domstolslandet och tvisten. I det här fallet var klagandeparterna bulgariska medborgare, liksom den skadelidande och skadevållaren (den avlidna kvinnans make) som dock var bosatta i Tyskland. Själva olyckan ägde däremot rum i Tyskland och skadevållaren var försäkrad hos ett tyskt försäkringsbolag.[1100]

Ett viktigt påpekande från EU-domstolen i *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II* är att den nationella domstolen vid bedömningen av om en regel är internationellt tvingande måste ta hänsyn till innehållet även i den lag som åsidosätts. Om det ändamål som regeln avser att tillgodose kan uppnås även med tillämpning av den annars tillämpliga lagen ska den inte ges internationellt tvingande verkan.[1101] Uttalanden i den här riktningen förekom visserligen redan i *Da Silva Martins*[1102], och i viss utsträckning får det väl anses följa redan av ordalydelsen i artikel 9 (1) i Rom I-förordningen som stadgar att regelns ska vara ”avgörande” för att skydda vissa viktiga allmänintressen. I *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II* poängterar EU-domstolen dock att det ska vara absolut nödvändigt att tillämpa den internationellt tvingande regeln för att skydda de väsentliga intressen som berörs i fallet.[1103]

Slutligen poängterade EU-domstolen att internationellt tvingande regler kan skydda även individuella intressen, exempelvis en viss personkategoris individuella intressen. De individuella intressena måste dock motsvara ett viktigt allmänintresse.[1104]

7.3.3 De internationellt tvingande reglernas källor

Av betydelse för behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler är frågan om de internationellt tvingande

[1099] Jfr Cunibert, G., ”CJEU Adds Requirements for Application of Overriding Mandatory Provisions”, *The EAPIL Blog*, 5 september 2024.

[1100] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 36.

[1101] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 40.

[1102] Se *Da Silva Martins*, C-149/18, EU:C:2019:84, punkt 31.

[1103] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkterna 42–43.

[1104] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkterna 44–46.

reglerna måste tillhöra nationell rätt eller om de även kan ha sin grund i unionsrätten eller internationell rätt. Artikel 9 i Rom I-förordningen hänvisar endast till ”internationellt tvingande regler i domstolslandet” och de ”internationellt tvingande reglerna i lagen i det land där de förpliktelser som har sin grund i avtalet ska utföras eller har utförts” utan att precisera det närmare.[1105] Det råder inga tvivel om att formuleringen omfattar internationellt tvingande regler i nationell rätt, eftersom det ursprungliga syftet med bestämmelsen var att möjliggöra just tillämpningen av nationella rättsregler tillhörande andra rättsordningar än avtalsstatutet.[1106]

Även unionsrättsliga regler kan dock, enligt EU-domstolens rättspraxis, vara internationellt tvingande.[1107] När det gäller bestämmelser i unionsrättsliga direktiv kan både reglerna i direktivet och de nationella rättsregler som genomför direktivet ha internationellt tvingande karaktär. Det framgår av EU-domstolens avgöranden i de ovan refererade *Ingmar* och *Unamar*. Av *Ingmar* framgår vidare att sakförhållandena måste ha en nära anknytning till unionen för reglerna ska ges en internationellt tvingande verkan.[1108] Det sammanhänger med att reglerna måste fylla en så viktig funktion inom unionen att de kräver tillämpning i alla situationer som har en nära anknytning till unionen. Om en nära anknytning inte föreligger äventyras inte de intressen reglerna är avsedda att skydda.[1109] Reglerna är då inte heller avgörande för att skydda de intressena.

Unionslagstiftaren har på senare tid i viss mån kringgått domstolarnas avgörande roll för att klassificera en regel som internationellt tvingande. Av exempelvis artikel 3 (4) i direktiv 2019/633 om otillbörliga handelsmetoder mellan företag i jordbruks- och livsmedelskedjan[1110] följer att de i artikeln

[1105] Det här preciserades inte heller i artikel 7 i 1980 års Romkonvention.

[1106] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 26 f. Se även Bonomi, A. (2017), s. 614–615 (punkterna 45–46).

[1107] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663. Se även Jänterä-Jareborg, M. (2001), s. 403–412; Melcher, M. (2020), s. 42 ff, som anser att EU-rätten ges företräde när avtalsstatutet utgörs av lagen i en medlemsstat, varför det är irrelevant om en EU-rättslig bestämmelse kan tillämpas eller tillerkännas verkan som en internationellt tvingande regel i de här fallen, men att artikel 9 kan få betydelse även för genomslaget hos unionsrättsliga bestämmelser när avtalsstatutet utgörs av lagen i ett tredje land.

[1108] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 25. Jfr EGPIL (2022), s. 1 (punkt 1).

[1109] Jfr *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 33. Se även underavsnitt 7.3.2 ovan.

[1110] Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/633 av den 17 april 2019 om otillbörliga handelsmetoder mellan företag i jordbruks- och livsmedelskedjan, EUT L 111, 25.4.2019, s. 59–72. Direktivet har för svenskt vidkommande genomförts huvudsakligen i lagen

uppräknade förbuden ska vara ”överordnade tvingande bestämmelser som ska tillämpas i alla situationer som faller inom tillämpningsområdet för dessa förbud”. Därigenom försöker unionslagstiftaren skapa bättre förutsebarhet beträffande vilka regler som ska vara internationellt tvingande i unionsrätten. Den eftersträvade tydligheten kommer dock bero på hur tydligt direktivsbestämmelsen är formulerad och den implementeras i medlemsstaterna.[1111] I den svenska lagen (2021:579) om förbud mot otillbörliga handelsmetoder vid köp av jordbruks- och livsmedelsprodukter, som utgör det huvudsakliga genomförandet av direktivet i svensk rätt, framgår ingenstans att förbuden ska vara internationellt tvingande. I departementspromemorian ansågs artikel 3 (4) genomförd genom lagstiftning om förbuden som sådana.[1112] I propositionen berördes överhuvudtaget inte frågan om förbudens tillämplighet oberoende av lex causae.[1113]

Slutligen finns det visst stöd i doktrinen för att även normer som har sin grund i internationell rätt i princip kan klassificeras som internationellt tvingande regler, givet att de är tillämpliga på enskilda och deras avtalsförhållanden.[1114] Det krävs att de är gällande enligt rättsuppfattningen i laglandet, antingen i kraft av sig själva eller genom inkorporering i den nationella rätten. I slutändan är det forumdomstolen som avgör i vilken utsträckning de ska tillämpas eller tillerkännas verkan vid sakprövningen.

7.3.4 Offentligrättsliga regler som internationellt tvingande regler

Redan vid tillblivelsen av artikel 7 i Romkonventionen var syftet att även offentligrättsliga regler skulle kunna utgöra internationellt tvingande regler enligt bestämmelsens mening. Diskussionen under lagstiftningsarbetet kretsade främst kring verkningarna av ekonomisk-politisk lagstiftning såsom valutalagstiftning, reglering av priskontroll, konkurrensrättslig lagstiftning och

(2021:579) om förbud mot otillbörliga handelsmetoder vid köp av jordbruks- och livsmedelsprodukter.

[1111] Se för den här kritiken Ungerer, J. (2021), s. 403.

[1112] Se Ds 2019:19 *Genomförande av EU:s direktiv om otillbörliga handelsmetoder mellan företag i jordbruks- och livsmedelskedjan*, s. 217 ff.

[1113] Se prop. 2020/21:134. Det enda omnämnandet av artikel 3 (4) förekommer på s. 55 i propositionen och berör inte frågan om hur reglernas internationellt tvingande karaktär ska genomföras i den svenska lagstiftningen.

[1114] Se Bonomi, A. (2017), s. 616 (punkt 52).

export- eller importförbud (vilka som regel brukar hänföras till den offentliga rätten eller åtminstone till någon form av gråzon mellan den offentliga rätten och privaträtten).[1115] Den finns också stöd i doktrinen för att internationellt tvingande regler enligt Rom I-förordningen omfattar både offentligrättsliga och privaträttsliga regler.[1116] Det råder dock delade meningar om huruvida offentligrättsliga och privaträttsliga internationellt tvingande regler ska behandlas på samma sätt, inte minst när de tillhör utländsk rätt. Jag återkommer till problematiken i framför allt avsnitt 8.3 och 8.4.

7.3.5 Ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler

7.3.5.1 Klassificering

Utifrån definitionen i artikel 9 (1) i Rom I-förordningen och den vägledning EU-domstolen gett i sin (visserligen sparsmakade) rättspraxis finns det, enligt min mening, stöd för att räkna ekonomiska sanktionsbestämmelser till kategorin internationellt tvingande regler. Sanktionsbestämmelserna utgör materiella, tvingande rättsregler som i första hand tillgodoser allmänintressen direkt knutna till utrikes- och säkerhetspolitiska ställningstaganden i avsändarstaten.[1117] I vissa fall har avsändarstaten till och med en folkrättslig skyldighet att anta sanktionslagstiftningen, om den genomför multilaterala ekonomiska sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd.

Därutöver krävs det, för att sanktionslagstiftningen överhuvudtaget ska kunna vara effektiv, att den tillämpas eller tillerkänns verkan oberoende av vilket lands lag som reglerar ett visst avtal.[1118] Det går att utläsa i de unionsrättsliga förordningar som genomför EU:s självständiga restriktiva

[1115] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 28. Se även Pålsson, L. (1998), s. 115.

[1116] Se beträffande Rom I-förordningen Plender/Wilderspin (2015), s. 348–349 (punkt 12-005); Bonomi, A. (2017), s. 621 (punkt 71). Se även Melcher, M. (2020), s. 41, beträffande svårigheten i att klassificera internationellt tvingande regler med hjälp av gränsdragningen mellan offentlig rätt och privaträtt, eftersom internationellt tvingande regler kan vara både offentligrättsliga och privaträttsliga. Se beträffande Romkonventionen Jackson, D. (1982), ”Mandatory Rules and Rules of Ordre Public”, I: North, P. M. (red.), *Contract Conflicts*, s. 61; Philip, A. (1982), s. 105; Pålsson, L. (1998), s. 115.

[1117] Jfr underavsnitt 3.2.5.

[1118] Se beträffande klassificeringen av exportförbud i allmänhet Hartley, T. (1997), s. 348, som konstaterar att ett exportförbud förlorar sin poäng om det inte gäller oberoende av vilket lands lag som utgör avtalsstatut.

åtgärder eller ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd. Som regel är de tillämpliga på samtliga transaktioner som sker inom unionens territorium och som avser varor eller tjänster som omfattas av sanktionernas förbud.[1119]

Den ekonomiska sanktionslagstiftningen ligger också till sin natur nära den ekonomisk-politiska lagstiftning som Giuliano/Lagarde-rapporten lyfte fram som exempel på internationellt tvingande regler.[1120] Under omarbetningen av 1980 års Romkonvention till en förordning förekom även diskussioner om huruvida ekonomiska sanktionsbestämmelser skulle kunna utgöra internationellt tvingande regler, vars tillämpning skulle kunna påverkas negativt av att den nya artikel 9 i Rom I-förordningen inte godtog hemvist (eller medborgarskap) som anknytningsmoment för de internationellt tvingande reglerna. Det ansågs visserligen vara ett smärre problem i praktiken, varför unionslagstiftaren inte anpassade bestämmelsen för att bättre kunna hantera ekonomiska sanktionsbestämmelser.[1121]

De i underavsnitt 7.1.1 behandlade avgörandena från nationella domstolar ger visst stöd för att ekonomiska sanktionsbestämmelser kan kvalificeras som internationellt tvingande regler. Likaså finns det stöd i doktrinen för att en sådan kvalifikation är lämplig.[1122]

Sammantaget anser jag att det finns stöd för att behandla ekonomiska sanktionsbestämmelser som offentligrättsliga internationellt tvingande regler under artikel 9 i Rom I-förordningen.

7.3.5.2 Sanktionsbestämmelserna och avtalsstatutet

När en materiell regel, med stöd av en internationellt privaträttslig norm, får genomslag som en internationellt tvingande regel innebär det att den kan tillämpas på sakförhållandena även om ett annat lands lag utgör avtalsstatut. Det här innebär inte nödvändigtvis att den internationellt tvingande regeln kommer att åsidosätta normerna i avtalsstatutet. Det beror på vad den

[1119] Se underavsnitt 2.4.2.

[1120] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 28, där författarna pekar på lagstiftning som kan vara internationellt tvingande i domstolslandets lag, såsom konkurrenslagstiftning, transportlagstiftning och konsumentsskyddsbestämmelser.

[1121] Se Hellner, M. (2009), s. 454 m.v.h., och Bonomi, A. (2017), s. 640 (punkt 136).

[1122] Se Blessing, M. (1999) *Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules of Law on International Contracts*, s. 15 och 16–27; Audit, B. (2011), s. 54; Basedow, J. (2013), s. 330 ff; Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 59 ff och (2017), s. 337 ff; Bonomi, A. (2017), s. 621 (punkt 71); Szabados, T. (2018), s. 440 och (2019), s. 35 f; Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 241.

internationellt tvingande regeln avser. I många fall kompletterar den internationellt tvingande regeln normerna i avtalsstatutet.[1123]

När en domstol tillämpar eller tillerkänner verkan åt en ekonomisk sanktionsbestämmelse som en internationellt tvingande regel samtidigt som ett annat lands lag utgör avtalsstatut kan relationen mellan sanktionsbestämmelsen och avtalsstatutet se ut på olika sätt. Det följer av hur den ekonomiska sanktionslagstiftningen är utformad. Här kan två olika sanktionsregleringar inledningsvis tjäna som exempel: EU:s sanktioner mot Syrien enligt förordning nr 36/2012[1124] och USA:s ekonomiska sanktioner mot Iran enligt Iranian Transactions and Sanctions Regulations[1125].

Förordning nr 36/2012 använder sig av en rad olika sanktionsformer, i form av import- och exportförbud eller frysning av tillgångar. Ett av förbuden avser import av råolja eller petroleumprodukter från Syrien.

> **Artikel 6**
>
> Det ska vara förbjudet
>
> a) att importera råolja eller petroleumprodukter till unionen om denna/dessa
>
> i. har sitt ursprung i Syrien, eller
>
> ii. har exporterats från Syrien […].

Förbudet gäller oavsett vilket lands lag som reglerar avtalet om import.[1126] Svensk domstol ska därmed tillämpa bestämmelsen även om avtalet regleras

[1123] Se Wojewoda, M. (2000), s. 192. Se även Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 249, som anser att internationellt tvingande regler i lex fori bör kompletteras med andra, icke internationellt tvingande, avtalsrättsliga normer i lex fori i den utsträckning de inte fastställer sina avtalsrättsliga verkningar. Regleringen i lex fori skulle då åsidosätta avtalsstatutet i syfte att främja de internationellt tvingande reglernas ändamål. Enligt min mening är det en sämre lösning, eftersom det åsidosätter avtalsstatutets normer till förmån för normer i lex fori som inte är internationellt tvingande. Det är inte heller förenligt med en restriktiv tolkning av artikel 9 i Rom I-förordningen. Jfr även Jänterä-Jareborg, M. (1995), s. 377.

[1124] Rådets förordning (EU) nr 36/2012 av den 18 januari 2012 om restriktiva åtgärder med hänsyn till situationen i Syrien och om upphävande av förordning (EU) nr 442/2011, EUT L 16, 19.1.2012, s. 1–32.

[1125] 31 C.F.R. §§ 560.101–901.

[1126] Se definitionerna i artikel 1 (c) i rådets förordning (EU) nr 36/2012 av den 18 januari 2012 om restriktiva åtgärder med hänsyn till situationen i Syrien och om upphävande av förordning (EU) nr 442/2011, EUT L 16, 19.1.2012, s. 1–32.

av exempelvis engelsk, eller till och med syrisk, rätt. Förordningen reglerar dock inte följderna av att ett avtal ingåtts i strid mot förbudet. Den närmaste regleringen av avtalsparternas rättigheter och skyldigheter i förhållande till varandra återfinns i förordningens friskrivningsklausul i artikel 27.

> **Artikel 27**
>
> Inga anspråk, inbegripet ersättningsanspråk, skadeersättningsanspråk eller andra anspråk av detta slag […] som har samband med avtal eller transaktioner som direkt eller indirekt påverkades helt eller delvis av de åtgärder som införs genom denna förordning, bör beviljas Syriens regering, dess myndigheter, offentligägda företag och offentliga organ eller någon annan person eller enhet som gör ett anspråk genom Syriens regering eller på Syriens regerings vägnar.

Förordningen säger dock inget om avtalets rättsverkningar i övrigt. De frågorna får i slutändan besvaras i enlighet med avtalsstatutet.

Ett annat exempel, som illustrerar sanktionslagstiftningens relation till avtalsstatutet, finns i den amerikanska Iranian Transactions and Sanctions Regulations. Något förenklat ser regleringen ut som följer.

> **§ 560.205 (a)**
>
> […] the reexportation from a third country, directly or indirectly, by a person other than a United States person, of any goods, technology, or services that have been exported from the United States is prohibited […]
>
> **§ 560.212 (a)**
>
> Any transfer […] that is in violation of any provision of this part […] is null and void […].

Skulle forumet välja att tillerkänna verkan åt sådan sanktionslagstiftning i en avtalsrättsliga tvist skulle den inte i första hand utgå från avtalsstatutets normer rörande verkningarna av avtal i strid med lagliga förbud. Det följer nämligen av sanktionslagstiftningen som sådan att avtalet är ogiltigt. Däremot får följderna av ogiltigheten bestämmas med ledning i avtalsstatutet.

En bestämmelse som den i artikel 12g i förordning 833/2024, som under vissa förhållanden ålägger parter etablerade eller verksamma inom EU, att i sina avtalsförhållanden med parter i tredje land införa s.k. ”no re-export to

Russia”-klausuler, kan vid första anblicken framstå som direkt avseende parternas avtalsförpliktelser.[1127]

> Vid försäljning, leverans, överföring eller export till ett tredjeland [av vissa angivna varor] ska exportörer avtalsmässigt förbjuda återexport till Ryssland och återexport för användning i Ryssland från och med den 20 mars 2024.

I själva verket föreskriver den bara en skyldighet för en person som, enligt artikel 13 i förordning 833/2014, omfattas av förordningen att se till att en sådan klausul finns när avtalet faller under artikel 12g. Det kan också beskrivas som ett förbud mot att fullgöra ett avtal som inte inbegriper en sådan klausul. Verkningarna av att vägra fullgörelse på grund av förbudet regleras inte direkt av bestämmelsen utan får bestämmas av avtalsstatutet i kombination med en eventuell friskrivningsklausul i den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen.[1128]

Rättsverkningarna av en ”no re-export to Russia”-klausul som tagits in i avtalet får bestämmas i enlighet med avtalet med eventuell utfyllnad av avtalsstatutet.

7.4 Internationellt tvingande regler och IKL

Rom I-förordningen är generellt tillämplig för att avgöra tillämplig lag för avtalsförpliktelser i svensk domstol. På grund av Sveriges anslutning till 1955 års Haagkonvention om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker[1129] är dock sådana köpeavtal undantagna från Rom I-förordningen. Det följer av artikel 25 (1) i Rom I-förordningen, som stadgar att förordningen inte ska inverka på tillämpningen av internationella konventioner som en medlemsstat har tillträtt och som fastställer lagvalsregler för avtalsförpliktelser. För att fastställa tillämplig lag på avtal om internationella köp av lösa saker utgår svensk domstol därför i stället från IKL, som införlivar 1955 års konvention i svensk rätt. Ordningen ger upphov till viss rättsosäkerhet, eftersom IKL lämnar en rad frågor oreglerade – såsom möjligheten för parterna att avtala om tillämpningen av olika lagar för olika

[1127] Bestämmelsen presenterades i underavsnitt 2.4.4.

[1128] En sådan friskrivningsklausul finns i artikel 11 i rådets förordning (EU) nr 833/2014 av den 31 juli 2014 om restriktiva åtgärder mot bakgrund av Rysslands åtgärder som destabiliserar situationen i Ukraina, EUT L 229, 31.7.2014, s. 1–11.

[1129] Konvention av den 15 juni 1955 om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker, SÖ 1964:12.

delar av avtalet (depeçage) och, som jag ska återkomma till nedan, verkningarna av internationellt tvingande regler. Det är i viss mån oklart hur svensk domstol ska fylla ut de luckor som lämnas av IKL. Senast i departementspromemorian *Lagvalregler på obligationsrättens område – Rom I- och Rom II-förordningarna* (Ds 2013:21) föreslog utredaren att Sverige skulle säga upp 1955 års Haagkonvention.[1130]

IKL ger vika om parterna har sina affärsställen i stater som anslutit sig till Förenta nationernas konvention av den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor (CISG), vilken gäller som lag i Sverige enligt lagen (1987:822) om internationella köp.[1131] CISG kan dock också bli tillämplig genom lagvalsreglernas hänvisning. Om lagvalsreglerna i IKL exempelvis anvisar svensk rätt som tillämplig lag anses hänvisningen innefatta även CISG som materiell rätt.[1132] CISG innehåller inga lagvalsregler utöver de inledande bestämmelserna rörande konventionens tillämpning.[1133] I det följande kommer jag således fokusera på regleringen i IKL. Jag återkommer till CISG när jag behandlar frågan om den utländska sanktionslagstiftningens faktiska verkningar.[1134]

Som jag nämnde inledningsvis i det här avsnittet är regleringen i IKL, och den bakomliggande konventionen, sparsmakad. Lagen består endast av sex paragrafer. De centrala bestämmelserna är 3 §, som ger parterna möjlighet att avtala om tillämplig lag, och 4 §, som vid frånvaro av parternas självständiga lagval stadgar att tillämplig lag, som huvudregel, ska vara lagen i det land där säljaren har sitt hemvist när säljaren mottar köparens beställning.[1135] Till skillnad från Rom I-förordningen ger IKL inget utrymme att frångå tillämpningen av lagen i säljarens hemvistland, även om avtalet skulle ha en

[1130] Se Ds 2013:21, s. 49–50. Utredare var Michael Hellner.

[1131] Se artikel 1 (1) (a) i CISG. Dock ej om båda parterna är hemmahörande i olika nordiska länder, se 2 § internationella köplagen. Konventionens engelska och franska originaltexter finns tillsammans med en svensk översättning som en bilaga till internationella köplagen. Texterna på övriga originalspråk – arabiska, kinesiska, ryska och spanska – finns i Sveriges överenskommelser med främmande makter (SÖ 1987:87). Se närmare om CISG nedan underavsnitt 9.4.3.

[1132] Se artikel 1 (1) (b) i CISG. Ibland beskrivs det här som konventionens ”indirekta tillämplighet”, se Schwenzer/Fountoulakis/Dimsey (2019), *International Sales Law*, s. 10.

[1133] Se Ramberg/Herre (2021), *International Commercial Transactions*, s. 23–25. Det här gäller inte om parterna har hemvist i olika nordiska länder. Se vidare Lookofsky, J. M. (2022), *Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, s. 34–36.

[1134] Se nedan underavsnitt 9.4.3.

[1135] För en genomgång av IKL hänvisas här till Bogdan/Hellner (2020), s. 364–369.

närmare anknytning till ett annat land.[1136] Lagen innehåller inte heller något uttrycklig reglering avseende behandlingen av offentligrättslig lagstiftning eller av internationellt tvingande regler. Dock återfinns i lagens 6 § ett ordre public-förbehåll, vilket jag kommer att återkomma till strax.

Frågorna om behandlingen av utländsk offentligrättslig lagstiftning eller viss ”tvingande” lagstiftning uppmärksammades i förarbetena till IKL. Av propositionen till IKL framgår att uppfattningen var att 1955 års Haagkonvention uteslöt offentligrättsliga regler från lagvalsreglernas tillämpningsområde. Det svenska lagutkastet intog samma ståndpunkt. Svenska domstolar skulle därmed ”kunna avgöra huruvida ett under konventionen fallande köp skall vara underkastat svenska eller utländska föreskrifter av offentligrättslig karaktär” oberoende av konventionens, och den svenska lagens, bestämmelser.[1137] Den klara uppfattningen var alltså att offentligrättsliga bestämmelser inte automatiskt omfattades av avtalsstatutet vid tillämpningen av IKL. Däremot var det inte utifrån formuleringen i propositionen otänkbart att utländsk offentlig rätt skulle kunna tillerkännas verkan av svensk domstol. Frågan fick dock avgöras utifrån de allmänna principer som utvecklats inom den svenska internationella privaträtten och inte utifrån konventionens, eller den svenska lagens, bestämmelser.[1138]

I anslutning till det ovan nämnda ordre public-förbehållet i 6 § IKL, som utgör ett negativt ordre public-förbehåll, diskuterade man i förarbetena om det skulle kunna utsträckas till att omfatta också tillämpningen av vissa tvingande bestämmelser i svensk rätt.[1139] Frågan hade uppmärksammats i departementspromemorian, vars innehåll återgavs i propositionen.

> I departementspromemorian framhålles att konventionens bestämmelser, särskilt det mycket vida spelrum som givits partsautonomin, kan tvinga svenska domstolar att tillgripa ordre publicbestämmelsen för att upprätthålla *betydelsefulla tvingande svenska rättsregler*. Som exempel anföres att domstolarna kan nödgas använda bestämmelserna för att genomföra sådana tvingande regler som åsyftar att skydda avbetalningsköpare mot obilliga

[1136] Jfr artikel 4 (3) i Rom I-förordningen.

[1137] Se prop. 1964:149, s. 20.

[1138] Vid lagens tillkomst bör således isolationsprincipen ha styrt behandlingen av utländsk offentlig rätt, se avsnitt 3.4.

[1139] Jfr underavsnitt 7.2.4 beträffande relationen mellan internationellt tvingande regler och ordre public.

> avtalsvillkor och därvid ge begreppet ordre public en vidsträcktare innebörd än de hittills brukat.[1140] [min kursivering]

Formuleringarna från departementspromemorian kom dock att kritiseras av remissinstanserna. Stockholms handelskammare ansåg att en mer vidsträckt tolkning av *ordre public*-förbehållet, så att det omfattade även upprätthållandet av vissa svenska ”tvingande regler”, skulle kunna leda till osäkerhet och därför kunde kritiseras ”ur allmänna rättssäkerhetssynpunkter”. Handelskammaren i Göteborg anförde att de svenska domstolarnas restriktiva tillämpning av svensk *ordre public* ”torde ha varit i stort sett välgrundad och befrämjande för den internationella samfärdseln”, varför man ställde sig tveksam till en lagstiftning som förutsatte en ökad och vidgad tillämpning av *ordre public*-principen. Liknande synpunkter framfördes också av Sveriges advokatsamfund.[1141]

Departementschefen instämde i de betänkligheter som lyfts fram av de anförda remissinstanserna och ansåg det inte påkallat att på det här området ”taga större hänsyn till *ordre public* än som eljest är vanligt”.[1142]

Slutsatsen man får dra av förarbetsuttalandena är att IKL varken reglerar frågan om behandlingen av internationellt tvingande regler eller frågan om behandlingen av utländsk offentlig rätt. Det är därmed oklart hur ekonomiska sanktionsbestämmelser, såsom rättsnormer, ska behandlas i svensk domstol, när de påverkar avtal om internationella köp av lösa saker. Utöver att välja att behandla sanktionsbestämmelserna som omständigheter vid tillämpningen av avtalsstatutet finns det, som jag ser det, åtminstone två potentiella lösningar på problematiken.

En lösning skulle vara att ta sin utgångspunkt i de ställningstaganden som inordnats under isolationsprincipen. Isolationsprincipen tar dock enbart sikte på behandlingen av utländsk offentlig rätt, inte på domstolslandets egen offentligrättsliga lagstiftning och inte på privaträttsliga internationellt tvingande regler. Inom den internationella privaträtten har det dock, som jag konstaterat i kapitel 3, länge funnits starkt stöd för att domstolslandet kan tillämpa sin egen offentligrättsliga lagstiftning, även i tvister med

---

[1140] Prop. 1964:149, s. 26.

[1141] Se prop. 1964:149, s. 26.

[1142] Prop. 1964:149, s. 27. Inställningen verkar ha varit något annorlunda i Norge, som också är anslutet till 1955 års Haagkonvention. Se Cordero-Moss, G. (2021), *Internasjonal privatrett*, s. 496, som påpekar att man i de norska förarbetena verkar ha förutsatt att även enskilda internationellt tvingande bestämmelser (internasjonalt preseptoriske regler), såsom regler om import och export, kunde tillämpas med stöd av *ordre public*-bestämmelsen. Den danska inställningen liknar mer den svenska, se Lookofsky/Hertz (2015), s. 105–106.

internationell anknytning.[1143] Så den principen, i kombination med isolationsprincipen, skulle tillsammans besvara hur domstolen bör behandla offentlig rätt som har tillämpningsanspråk på ett sådant internationellt köpeavtal som faller under IKL. Frågan om hur privaträttsliga internationellt tvingande regler ska behandlas, oavsett om de tillhör lex fori eller någon annan rättsordning, förblir dock obesvarad. Det är visserligen ett tillkortakommande, men inte av ödesdiger natur när det gäller frågan om hur ekonomiska sanktioner ska behandlas. De ekonomiska sanktionsbestämmelserna är, som redan konstaterats, av offentligrättslig natur och deras behandling borde därför styras av isolationsprincipen och principen om att domstolslandet alltid kan ge genomslag åt sin egen offentligrättsliga lagstiftning. Utifrån den här lösningen skulle det alltså vara möjligt att genomdriva ekonomiska sanktionsbestämmelser i lex fori, även om det internationella köpeavtalet regleras av lagen i ett annat land. Därutöver skulle svenska domstolar kunna tillerkänna verkan åt utländsk sanktionslagstiftning, förutsatt att den är tillämplig och det ligger i den svenska forumstatens intresse att den tillerkänns verkan. Så skulle kunna vara fallet om den svenska staten också genomför sanktioner mot adressaten (exempelvis om det rör sig om amerikanska ekonomiska sanktioner som principiellt motsvaras av restriktiva åtgärder antagna av EU).

Enligt min mening är det dock en bättre lösning att domstolen tar sin utgångspunkt i en parallell tillämpning av Rom I-förordningen jämte 1955 års Haagkonvention och IKL, så att Rom I-förordningens bestämmelser ”fyller ut” när konventionen eller IKL inte ger ett svar på en viss fråga.[1144] Att en sådan parallell tillämpning är möjlig vinner stöd av Högsta domstolens avgörande i NJA 2020 s. 485 ”CeDe:s kvittningsinvändning”. Högsta domstolen besvarade här bland annat frågan om ett konkursbo eller förvärvaren av en fordring ska vara bunden av en lagvalsklausul i det avtal som gett upphov till fordringen. Frågan var om bundenheten vid lagvalsklausulen skulle avgöras med stöd av IKL eller av Rom I-förordningen. Högsta domstolen konstaterade att IKL visserligen har företräde framför Rom I-förordningen, eftersom Sverige

[1143] Se underavsnitt 3.3.3.

[1144] Jfr Szabados, T. (2020), s. 16 m.v.h., som konstaterar att det finns stöd i doktrinen för att söka ledning i artikel 9 även utanför Rom I-förordningens tillämpningsområde, åtminstone beträffande definitionen av internationellt tvingande regler. Se dock Lookofsky/Hertz (2015), s. 103, som anser att frånvaron i IKL av en bestämmelse motsvarande artikel 7 i Romkonventionen innebär att tillämpningen av internationellt tvingande regler utanför avtalsstatutet är uteslutet och att dansk domstol är hänvisad till ordre public-förbehållet i 6 § om den önskar ge genomslag åt dansk rättsuppfattning när utländsk rätt utgör avtalsstatut enligt IKL.

tillträdde 1955 års Haagkonvention före antagandet av Rom I-förordningen. Men varken 1955 års Haagkonvention eller den svenska IKL innehåller några regler om verkningarna av att fordringar överlåts. Frågan får därmed avgöras med beaktande av reglerna om överlåtelse och subrogation i artikel 14 (2) i Rom I-förordningen.[1145]

Högsta domstolens resonemang i NJA 2020 s. 485 ”CeDe:s kvittningsinvändning” bör, enligt min mening, vara överförbart även på frågan om vilka verkningar internationellt tvingande regler kan få på avtal om internationella köp av lösa saker. Eftersom frågan inte regleras i 1955 års Haagkonvention eller i IKL bör domstolen kunna tillämpa Rom I-förordningen parallellt. Rom I-förordningens reglering bör i de här fallen, i egenskap av unionsrätt, äga företräde framför de nationella principer som beskrevs i det föregående stycket. Även vid tillämpningen av IKL bör alltså svensk domstol ta sin utgångspunkt i Rom I-förordningens bestämmelser rörande internationellt tvingande regler för att avgöra verkningarna av ekonomiska sanktionsbestämmelser på avtalsförhållandet.[1146]

Även om resonemanget i det föregående stycket i viss mån kan sägas strida mot förarbetsuttalandena från 1960-talet är det förenligt med hur rättsutvecklingen sett ut därefter. Även inom Haagsamarbetet har nämligen internationellt tvingande regler anammats i flera konventioner och vägledande principer. 1978 års Haagkonvention om handelsagentur innehåller i sin artikel 16 en bestämmelse som tillåter domstolarna att tillerkänna verkan åt internationellt tvingande bestämmelser i en rättsordning med nära anknytning till avtalet.[1147] En liknande reglering återfinns i artikel 16 i 1985 års trust-konvention.[1148] 1986 års Haagkonvention om tillämplig lag beträffande avtal om internationella köp av lösa saker innehåller också i sin artikel 17 en möjlighet att tillämpa internationellt tvingande regler i lex fori.[1149] Även 2015

[1145] Se NJA 2020 s. 485 ”CeDe:s kvittningsinvändning”, punkterna 34–35.

[1146] Se för ett liknande ställningstagande, men då i förhållande till 1980 års Romkonvention, Hellner, M. (2000), s. 264.

[1147] Konvention av den 14 mars 1978 om tillämplig lag på avtal om handelsagentur. Sverige har inte tillträtt konventionen.

[1148] Konvention av 1 juli 1985 om tillämplig lag på truster och om deras erkännande. Sverige har inte heller tillträtt 1985 års konvention. 1978 och 1985 års konventioner kommenteras hos Bogdan M. (1993), ”Ordre public och tvingande rättsregler i Haagkonventionerna om internationell privat- och processrätt”, *SvJT*, s. 315–318.

[1149] Se konvention av den 22 december 1986 om tillämplig lag beträffande avtal om internationella köp av lösa saker. Endast Argentina och Moldavien har ratificerat konventionen, som inte har trätt i kraft.

års Haagprinciper om val av tillämplig lag för internationella kommersiella avtal medger att domstolslandet tillämpar sina internationellt tvingande regler oberoende av vilken lag parterna valt som tillämplig på avtalet.[1150] Det här föreslagna synsättet får därmed på ett principiellt plan anses förenligt med 1955 års konvention, åtminstone om man förstår den som ett levande instrument vars innehåll utvecklas över tid.[1151]

7.5 Metodvalets processuella konsekvenser

När det gäller utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser går, som sagt, meningarna isär om de ska behandlas som rättsnormer (närmast internationellt tvingande regler) eller som omständigheter att subsumera under rättsnormer i avtalsstatutet. Jag kommer i kapitel 8 och 9 gå igenom olika typfall och redogöra för vilken av metoderna jag anser mest lämpad för ett visst fall. Redan här vill jag dock klargöra att metodvalet får vissa processuella konsekvenser. Behandlar domstolen sanktionsbestämmelserna som rättsnormer åligger det domstolen att tolka och tillämpa dem. Klassificerar domstolen däremot sanktionerna som omständigheter tillämpar den en annan rättsnorm och behandlar sanktionen som en omständighet under den tillämpade rättsnormen (ett rättsfaktum). Därtill leder de olika metoderna till att olika aktörer i domstolsprocessen får ansvaret för att ”föra in” sanktionslagstiftningen i målet.

När de ekonomiska sanktionerna behandlas som rättsnormer åligger det, som utgångspunkt, domstolen att självmant uppmärksamma frågan om tillämpningen av utländsk rätt, både i indispositiva och dispositiva mål.[1152] Utgångspunkten är också att det är domstolens ansvar att känna till, eller ta reda på, innehållet i utländsk rätt. Regleringen i rättegångsbalken ger dock domstolen en möjlighet att anmana part att inkomma med utredning beträffande innehållet i utländsk rätt, för det fall det skulle vara okänt för rätten.[1153] Huvudansvaret ligger likväl på domstolen. Det lägger en till synes stor börda på domstolen i den här typen av tvister. I praktiken är det dock sannolikt att en av parterna kommer att föra in sanktionslagstiftningen i målet,

[1150] Därutöver medger också principerna att domstolslandet får tillerkänna verkan åt utländska internationellt tvingande regler, om dess internationella privaträtt så föreskriver. Principerna utgör ”soft law”.

[1151] Jfr Hellner, M. (2000), s. 264.

[1152] Se NJA 2017 s. 168 ”Mahr”, punkt 11.

[1153] Se 35 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken.

typiskt sett den som har något att tjäna på det (exempelvis som en befrielsegrund vid ett påstått avtalsbrott).

När de utländska ekonomiska sanktionerna aktualiseras som omständigheter i målet uppkommer en annan situation.

Först och främst måste de utländska ekonomiska sanktionerna, liksom andra omständigheter, åberopas av en part, enligt 17 kap. 3 § rättegångsbalken. Har en part inte åberopat dem i målet får domstolen inte lägga dem till grund för sin dom.[1154] Därutöver krävs det att de har åberopats av rätt part. Har de inte åberopats av rätt part får domstolen inte heller lägga dem till grund för domen. Den part som haft att åberopa de aktuella omständigheterna kan då sägas bära åberopsbördan för omständigheterna. Vilken part som äger åberopsbördan för de ekonomiska sanktionerna är beroende av hur de aktualiseras i målet. Som en ”tumregel” har man ibland utgått från att åberopsbördan ska placeras utifrån om den aktuella omständigheten ska uppfattas som rättsgrundande eller rättsändrande/rättsupphävande.[1155] Utländska ekonomiska sanktioner aktualiseras främst som rättupphävande omständigheter i en avtalstvist. Som ett exempel skulle de ekonomiska sanktionerna kunna medföra att en köpare inte äger rätt till skadestånd på grund av säljarens dröjsmål (såsom ett hinder utanför säljarens kontroll).[1156]

> A har sålt en industrimaskin till B. Innan leverans har skett införs ett exportförbud avseende den aktuella typen av maskiner till det land där B har hemvist. B kräver skadestånd av A på grund av A:s dröjsmål som orsakat skada för B. A invänder att avtalsbrottet beror på exportförbudet som ligger utanför

[1154] Att de utländska rättsreglerna åberopas som omständigheter i målet får också konsekvenser för i vilket skede av processen de kan åberopas. Exempelvis kan de utländska rättsreglerna, i egenskap av omständigheter, under vissa förhållanden omfattas av rättegångsbalkens preklusionsregler. Därutöver gäller förbudet enligt 50 kap. 25 § rättegångsbalken mot att åberopa nya omständigheter i hovrätten.

[1155] Westberg, P. (2021), *Civilrättskipning I*, s. 345. Se dock Hardenberger, A. (2023), *Åberopsbörda i dispositiva tvistemål*, s. 714–716 m.v.h., som hävdar att det i rättskällorna saknas tillräckligt stöd för att påstå att den svenska civilprocessrätten innehåller rättsnormer med generella anvisningar om hur åberopsbördan ska placeras.

[1156] Tumregeln är dock förenad med problem då vissa omständigheter kan vara både rättsgrundande och rättsupphävande till karaktären. Den brukar därför i vissa fall kombineras med en hjälpregel av processekonomisk karaktär. Enligt den senare ska domaren i oklara fall placera åberopsbördan på ett sådant sätt att en omständighet bara kommer att åberopas om den verkligen är tvistig. Inte heller hjälpregeln är dock helt oproblematisk att tillämpa, se Westberg, P. (2021), s. 346.

A:s kontroll och som A inte kunnat förutse vid avtalets ingående och som A inte heller kan undvika eller övervinna (rättsupphävande omständighet).

Om existensen av de utländska rättsreglerna, med det innehåll som de påstått ha, inte kan anses styrkt i målet måste en part bära bördan av ovissheten. Placeringen av bevisbördan får styras av samma principer som gäller i tvistemål i allmänhet. Som utgångspunkt bör därmed syftet bakom den civilrättsliga regel som aktualiserat den utländska rätten som faktum vara avgörande. Det är även tänkbart att bevissäkringsansvaret kan vara betydelsefullt.[1157] Det senare bör i vart fall tala för att bevisbördan ska placeras på den part som åberopat den utländska rätten som faktum. Typiskt sett borde den utländska rätten såsom rättsfaktum inte ge upphov till alltför stor osäkerhet i bevishänseende. Det gängse beviskravet i tvistemål bör gälla även i de här fallen.[1158]

En viss otydlighet uppdagar sig när man diskuterar de utländska ekonomiska sanktionerna som omständigheter i relation till normerna om åberops- och bevisbörda. För vad är det egentligen som ska åberopas och, i förekommande fall, bevisas? Är det de ekonomiska sanktionerna som sådana eller är det effekterna (saker som utspelat sig i den verkliga världen) av deras tillämpning? I den här delen är det svårt att ge något bestämt svar.[1159] Möjligen kan man få viss ledning genom att undersöka hur de ekonomiska sanktionerna (och/eller deras verkningar) kan subsumeras under rekvisiten i en viss rättsnorm.

Utifrån det ovanstående exemplet kan man i det här avseendet göra följande allmänna anmärkningar.[1160] För att det ska föreligga ett ansvarsbefriande hinder är det inte tillräckligt med ett blankt påstående om att det har införts sanktionslagstiftning med ett visst innehåll. Snarare krävs det att säljaren påstår att det sedan avtalsslutet har införts vissa ekonomiska sanktioner som består av, exempelvis, ett exportförbud som träffar säljaren och omfattar de varor som köpet avser och (eventuellt men inte nödvändigtvis) att de aktuella varorna har beslagtagits med stöd av exportförbudet. Därtill måste säljaren påstå att de ekonomiska sanktionerna, och deras effekter, har legat utanför säljarens kontroll, att säljaren inte skäligen kunde förväntas ha räknat med att de skulle införas vid avtalsslutet eller undvikit eller övervunnit dem och deras följder.

[1157] Se Westberg, P. (2021), s. 399.

[1158] Utformningen av den civilrättsliga regel som aktualiserar beaktandet av utländsk rätt som faktum kan i princip påverka placeringen av bevisbördan, se Westberg, P. (2021), s. 394.

[1159] Se van Houtte, H. (1988), s. 146, som anser att det är förhållandet att sanktionslagstiftningen omöjliggör prestation som är relevant, inte sanktionslagstiftningen som sådan.

[1160] Jfr med vad som sägs om artikel 79 i CISG i underavsnitt 9.4.3.

Påståendena kan konkretiseras till att avse omständigheter som att det inte varit möjligt att söka om dispens från de ekonomiska sanktionerna, eller att sådan dispens inte beviljats, liksom att konsekvenserna av att handla i strid med dem skulle få långtgående konsekvenser för säljaren, såsom att uteslutas från avsändarens marknad, höga böter eller fängelsestraff för bolagets ställföreträdare. Skulle köparen invända mot de åberopade omständigheterna åligger det säljaren att styrka deras existens. Det skulle kunna göras med hjälp av exempelvis sanktionslagstiftningen som sådan, förelägganden från avsändarstatens myndigheter eller beslagsprotokoll.[1161]

[1161] Se vidare avsnitt 9.4 om de faktiska verkningarna hos utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning.

8 Sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler

8.1 Inledning

I det föregående kapitlet konstaterade jag att ekonomiska sanktionsbestämmelser i allmänhet bör kunna klassificeras som internationellt tvingande regler. Av det följer dock inte att svensk domstol alltid måste tillämpa eller tillerkänna verkan åt sanktionsbestämmelser som aktualiseras i en anhängiggjord tvist. Som kommer att framgå av det här kapitlet är det i hög grad beroende av vem sanktionernas avsändare är och vilken adressat de riktar sig mot samt hur sanktionsbestämmelserna är utformade. I det följande analyserar jag förutsättningarna för och ger förslag på hur svensk domstol kan behandla sanktionslagstiftning i lex fori (avsnitt 8.2), lex loci solutionis (avsnitt 8.3), utländskt avtalsstatut (avsnitt 8.4) och annat lands lag (avsnitt 8.5). Avsnitt 8.6 handlar om hur svensk domstol kan behandla konflikter mellan ekonomisk sanktionslagstiftning och blockerande lagstiftning. I avsnitt 8.7 sammanfattar jag kapitlets slutsatser.

8.2 Sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler i lex fori

8.2.1 Sanktionsbestämmelser i lex fori kan tillämpas oberoende av avtalsstatut

Enligt artikel 9 (2) i Rom I-förordningen ska bestämmelserna i förordningen inte begränsa tillämpningen av internationellt tvingande regler i domstolslandets lag. Bestämmelsen motsvarar artikel 7 (2) i Romkonventionen och ger uttryck för den historiskt vedertagna funktionen hos internationellt tvingande regler, nämligen att de är tillämpliga som en del av lex fori oavsett

vilket lands lag som utgör avtalsstatut. Det gäller oavsett om de internationellt tvingande reglerna är av offentligrättslig eller privaträttslig karaktär.[1162]

Att förordningen inte ska hindra tillämpningen av internationellt tvingande regler i lex fori innebär dock inte att förordningen föreskriver att de faktiskt ska tillämpas.[1163] Huruvida reglerna är tillämpliga är en fråga för den nationella rätten. Det krävs alltså att reglerna som sådana har tillämpningsanspråk i det konkreta fallet.[1164]

Därutöver är det upp till den nationella domstolen att avgöra om den faktiskt ska ge bestämmelserna genomslag i sakprövningen. De aktuella reglerna måste då uppfylla villkoren i artikel 9 (1) i Rom I-förordningen samt vara förenliga med unionsrätten.[1165] Av EU-domstolens praxis framgår också att det måste finnas en nära anknytning mellan domstolslandet och sakförhållandena i tvisten.[1166]

Även om det antagligen är sällsynt i praktiken skulle forumet i princip kunna välja att ge företräde åt utländsk rätt även om det finns internationellt tvingande regler i lex fori.[1167] Domstolen måste dock tillämpa domstolslandets lagstiftning, inklusive direkt tillämplig unionsrätt, lojalt även när utländsk rätt utgör avtalsstatut.[1168]

Som jag konstaterade i det föregående kapitlet bör unionsrättsliga ekonomiska sanktionsbestämmelser utgöra internationellt tvingande regler i förordningens bemärkelse. De kan av uppenbara skäl inte heller anses stå i strid med unionsrätten. Eftersom de unionsrättsliga ekonomiska sanktionerna som regel gäller inom medlemsstaternas territorium och för dess medborgare bör kravet på nära anknytning vara uppfyllt när sakförhållandena har sådan anknytning till Sverige att tvisten prövas i svensk domstol. Svenskt forum bör således kunna tillämpa sanktionsbestämmelser i lex fori, oavsett vilket lands

[1162] Se Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1720; Hellner, M. (2009), s. 447–448; Bonomi, A. (2017), s. 630–631 (punkt 102); Szabados, T. (2020), s. 25. Jfr även underavsnitt 3.3.3.

[1163] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 358 (punkt 12-021); Bonomi, A. (2017), s. 631 (punkt 106); Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 248–249.

[1164] Se Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 248–249.

[1165] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 46.

[1166] Se *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II*, C-86/23, EU:C:2024:689, punkt 33. Avgörandet rörde artikel 16 i Rom II-förordningen men har relevans även för tolkningen av artikel 9 (2) i Rom I-förordningen. Se underavsnitt 7.3.2.

[1167] Se Szabados, T. (2019), s. 156 m.v.h.

[1168] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 130.

lag som utgör avtalsstatut.[1169] Det gäller dock endast så långt sanktionsbestämmelserna har tillämpningsanspråk i det konkreta fallet.[1170]

8.2.2 Tillämpas eller tillerkännas verkan

En skillnad mellan artikel 9 (2) och artikel 9 (3) i Rom I-förordningen (som jag behandlar i avsnitt 8.3) är att den förra inte begränsar ”tillämpningen” av internationellt tvingande regler i domstolslandets lag medan den senare möjliggör för domstolen att ”tillerkänna verkan” åt internationellt tvingande regler i lex loci solutionis.

Samma skillnad finns i artikel 7 i Romkonventionen. I Giuliano/Lagarde-rapporten framhåller författarna att en tillämpning av en internationellt tvingande regel innebär att domstolen inte kan frångå de tillämpningsvillkor som regeln fastställer. När domstolen däremot tillerkänner verkan åt en utländsk internationellt tvingande regel måste den sammanfoga den regelns innehåll med normerna i avtalsstatutet.[1171] I författarnas egna ord:

> the words "effect may be given" [kan tillerkännas verkan] impose on the court the extremely delicate task of combining the mandatory provisions with the law normally applicable to the contract in the particular situation in question.[1172]

När det gäller ekonomiska sanktionsbestämmelser bör det dock, enligt min mening, inte föreligga någon större skillnad i praktiken. Som jag konstaterade i kapitel 2 består sanktionslagstiftningen som regel av förbud att utföra vissa transaktioner, samtidigt som den i allmänhet inte föreskriver någon civilrättslig rättsföljd vid ageranden i strid med förbuden. För att avgöra vad som sker med parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet måste domstolen ta hjälp av parternas avtal och normerna i avtalsstatutet. Förbudet får då den

[1169] Se Szabados, T. (2019), s. 36. Jfr i det här sammanhanget Eliseev/Muranov/Andrianova (2024), s. 30 ff, beträffande en likartad behandling av ryska sanktioner och rysk blockerande lagstiftning i ryska domstolar.

[1170] För samma uppfattning gällande Romkonventionen, se van Houtte, H. (1988), s. 149.

[1171] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 27–28 angående ”tillerkänna verkan” enligt artikel 7 (1) i Romkonventionen. Se även van Hecke, G. (1977), s. 188 ff, som tolkar ”tillerkänna verkan” i utkastet till artikel 7 i 1980 års Romkonvention som en medelväg mellan ”outright rejection” och ”blind enforcement”; Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1719; Bonomi, A. (2017), s. 631 (punkt 103).

[1172] Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 27–28.

avtalsrättsliga betydelse som föreskrivs av avtalet och av avtalsstatutet.[1173] Därmed verkar det praktiskt inte föreligga några avgörande skillnader mellan att tillämpa och tillerkänna verkan åt sanktionsbestämmelserna, så länge de endast uppställer förbud att genomföra vissa transaktioner.[1174] En väsentlig skillnad är dock att det utifrån förordningen aldrig råder någon tvekan om att forumet kan tillämpa sin egen sanktionslagstiftning medan det kan välja att bortse från sanktionslagstiftningen i lex loci solutionis.

Det finns dock undantag. Sådana friskrivningsklausuler som förbjuder domstol från att bifalla krav på ersättning som en part framställer på grund av skada orsakad av att motparten agerat i enlighet med unionsrättsliga sanktionsbestämmelser, kan tillämpas på parternas avtalsförhållande utan stöd av andra bestämmelser i avtalsstatutet.[1175] En sådan bestämmelse tar direkt sikte på parternas rättigheter och skyldigheter. Svensk domstol kan därför tillämpa den som en internationellt tvingande regel när den tillhör lex fori.

8.2.3 Sanktionsbestämmelser i lex fori som ensidiga lagvalsregler (artikel 23 i Rom I-förordningen)

I det här sammanhanget är det värt att belysa den eventuella betydelsen av artikel 23 i Rom I-förordningen när det gäller att ge effekt åt unionsrättsliga ekonomiska sanktionsbestämmelser. Artikel 23 i Rom I-förordningen stadgar följande:

> Denna förordning ska, med undantag för artikel 7, inte inverka på tillämpningen av gemenskapsrättsliga bestämmelser som på särskilda områden fastställer lagvalsregler för avtalsförpliktelser.[1176]

Formuleringen ”på särskilda områden” ger uttryck för principen om *lex specialis*. Det innebär att unionsrättsliga bestämmelser som reglerar lagvalsfrågor beträffande en viss avtalstyp, exempelvis konsumentavtal, äger företräde framför förordningens lagvalsregler. Det saknar betydelse om den

[1173] Se van Houtte, H. (1988), s. 149.

[1174] I båda fallen behandlas de ekonomiska sanktionerna som rättsnormer. Att de tillerkänns verkan enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen är alltså något annat än att de beaktas som omständigheter (materiellrättsligt korrektur). Se dock avsnitt 9.2.

[1175] Se vidare underavsnitt 2.4.5 om den här typen av sanktionslagstiftning.

[1176] Hänvisningen till artikel 7 i förordningen avser försäkringsavtal. Avsikten är alltså att lagvalsfrågor rörande försäkringsavtal uteslutande ska avgöras enligt förordningen.

bestämmelse som ges företräde tillkom före eller efter förordningen. För att Rom I-förordningen ska ge vika krävs det dock att den mer speciella regleringen fastställer ”lagvalsregler för avtalsförpliktelser”. I annat fall föreligger ingen konflikt med Rom I-förordningens bestämmelser.[1177]

Bestämmelsen i artikel 23 tar sikte på såväl unionens primärrätt som dess sekundärrätt. Vad gäller utpekandet av den relevanta sekundärrätten förefaller diskussionen främst ha kretsat kring bestämmelser i direktiv på konsumenträttens område och förordningar inom transporträtten.[1178] I allmänhet är regleringen av lagvalsfrågan explicit, genom formuleringar som att ett visst förhållande ska ”omfattas av de lagar och andra bestämmelser” som gäller i en viss medlemsstat.[1179]

Det är däremot mer tveksamt om artikel 23 i Rom I-förordningen också ger utrymme åt domstolarna att ge företräde åt ”implicita” lagvalsregler inom unionsrätten. Med en implicit lagvalsregel avses en regel som fastställer sin egen tillämplighet i internationella situationer utan att det explicit framgår av ordalydelsen i bestämmelsen.[1180] Det påminner om det funktionalistiska synsätt som ligger till grund för internationellt tvingande regler.[1181] Enligt somliga uttolkare slog EU-domstolen också i *Ingmar* fast att artiklarna 17 och 18 i handelsagentdirektivet utgjorde implicita lagvalsregler.[1182]Det finns visst stöd för en sådan tolkning av avgörandet, inte minst i det förhållandet att avgörandet i *Ingmar* inte avsåg regleringen av internationellt tvingande regler i Romkonventionen. Därigenom kan man sluta sig till att direktivbestämmelsernas genomslag inte var avhängigt en annan internationellt privaträttslig norm om internationellt tvingande regler. Direktivbestämmelsernas tillämplighet bestämdes därför av bestämmelserna som sådana.

Det är dock en sak att konstatera att avgörandet i *Ingmar* inte avsåg artikel 7 i Romkonventionen, en annan att påstå att EU-domstolen tolkade artiklarna 17 och 18 i handelsagentdirektivet som ensidiga implicita lagvalsregler. Det

---

[1177] Se Mankowski, P. (2017), ”Article 23”, I: Magnus/Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I regulation*, s. 846 (punkt 2).

[1178] Se Mankowski, P. (2017), s. 847 (punkt 4).

[1179] Se artikel 9 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1072/2009 av den 21 oktober 2009 om gemensamma regler för tillträde till den internationella marknaden för godstransporter på väg (omarbetning), EUT L 300, 14.11.2009, s. 72–87.

[1180] Se Mankowski, P. (2017), s. 851–852 (punkt 15).

[1181] Se ovan underavsnitt 7.2.2.

[1182] Se Mankowski, P. (2017), s. 851–852 (punkt 15).

framgår av avgörandet i *Ingmar* att frågan i målet var vilka villkor som behövde vara uppfyllda för att det skulle föreligga en internationellt tvingande regel (*mandatory rule*) i internationellt privaträttsligt hänseende.[1183] Ingenting talar för att EU-domstolen avsåg att etablera riktlinjer för vad som utgör en implicit ensidig lagvalsregel. Även i det senare avgjorda *Unamar* behandlas de aktuella bestämmelserna som potentiellt internationellt tvingande regler, inte som potentiellt implicita ensidiga lagvalsregler.[1184] Enligt min mening saknas det direkt stöd för att låta implicita lagvalsregler äga företräde framför nuvarande förordningens övriga lagvalsregler med stöd av dess artikel 23.[1185] Den här typen av ändamålsgrundade tillämpningsanspråk får snarare hanteras inom ramen för artikel 9 i Rom I-förordningen, medan artikel 23 reserveras för explicita lagvalsregler inom särskilda områden.

Den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen stadgar ibland explicit att den ska gälla oberoende av vilket lands lag som i övrigt reglerar ett avtalsförhållande. Det framgår till exempel av artikel 1 (b) i EU:s förordning nr 269/2014 (restriktiva åtgärder till skydd för Ukraina) som definierar ”avtal eller transaktion” som ”alla transaktioner oavsett form eller tillämplig lagstiftning […]”.[1186]

Även utan ett sådant stadgande ligger det dock, enligt min mening, i sakens natur att sanktionslagstiftningens tillämplighet inte ska förhindras av att avtalsstatutet utgörs av lagen i ett tredje land. Enligt min mening är det dock mindre lämpligt att behandla de unionsrättsliga ekonomiska sanktionerna som särskilda lagvalsregler som äger företräde framför Rom I-förordningen med stöd av artikel 23. Som jag noterade i kapitel 2 och underavsnitt 7.3.5 reglerar de ekonomiska sanktionsbestämmelserna som regel inte parternas avtalsförpliktelser. Snarare krävs det att domstolen söker ledning i andra bestämmelser i avtalsstatutet för att avgöra vilken betydelse sanktionerna ska få (exempelvis en norm avseende följderna av att avtal ingåtts i strid med ett

[1183] Se *Ingmar*, C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 16.

[1184] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkterna 37–40.

[1185] Se för samma uppfattning Bonomi, A. (2017), s. 614 (punkt 41), som anser att implicita lagvalsregler inte bör omfattas av artikel 23, utan endast explicita sådana, varför de förra i stället får behandlas utifrån nuvarande artikel 9 i Rom I-förordningen i den utsträckning de kan klassificeras som internationellt tvingande regler. Se även Bonomi, A. (2017), s. 614 (punkt 48).

[1186] Se även artikel 1 (c) i rådets förordning (EU) 2022/263 av den 23 februari 2022 om restriktiva åtgärder med anledning av Ryska federationens olagliga erkännande, ockupation eller annektering av vissa icke-regeringskontrollerade områden i Ukraina, EUT L 42I, 23.2.2022, s. 77–94.

förbud stadgat i lag). Därmed uppfyller de inte villkoren i artikel 23 i Rom I-förordningen, som avser ”bestämmelser som på särskilda områden fastställer lagvalsregler för *avtalsförpliktelser*” [min kursivering]. I den del de ekonomiska sanktionsbestämmelserna direkt reglerar parternas rättigheter eller skyldigheter – såsom är fallet med de så kallade friskrivningsklausulerna – är det svårt att beskriva dem som lagvalsregler.[1187] De här bestämmelserna innehåller överhuvudtaget ingen hänvisning till någon specifik rättsordning.

8.3 Ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler i lex loci solutionis

8.3.1 Allmänt om artikel 9 (3) i Rom I-förordningen

Som jag noterade i underavsnitt 7.3.1 utgjorde artikel 7 (1) i Romkonvention en kontroversiell bestämmelse när den antogs. Vid omarbetningen av konventionen till det som kom att bli Rom I-förordningen var unionslagstiftaren mån om att ändra bestämmelsen, eftersom det inte längre skulle finnas något utrymme för medlemsstaterna att reservera sig mot den (vilket fanns enligt artikel 22 i Romkonventionen).[1188] Samtidigt var det svårt att finna en lösning som alla parter kunde acceptera. Den slutliga regleringen, som nu återfinns i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen, utgör närmast en politisk kompromiss.[1189] Bestämmelsen lyder idag:

> De internationellt tvingande reglerna i lagen i det land där de förpliktelser som har sin grund i avtalet ska utföras eller har utförts kan tillerkännas verkan om dessa internationellt tvingande regler gör att avtalet blir olagligt att genomföra. Vid bedömningen av om sådana regler ska tillerkännas verkan ska hänsyn tas

[1187] Se beträffande sådana friskrivningsklausuler underavsnitt 2.4.5.

[1188] Se Grönbok om omvandlingen av 1980 års Romkonvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser till ett gemenskapsinstrument och dess revidering i samband därmed, KOM(2002) 654 slutlig, s. 38.

[1189] Se beträffande lagstiftningsarbetet vid omvandlingen av Romkonventionen till Rom I-förordningen, särskilt med avseende på regleringen av internationellt tvingande regler t.ex. Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1721; Hellner, M. (2009), s. 451–455; McParland, M. (2015), s. 697–705 (punkterna 15.57–15.90).

till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

Bestämmelsen i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen har, i förhållande till sin föregångare, begränsats i flera avseenden. Den är dock alltjämt svårtillämpad och ger, genom den diskretion den ger domstolen, alltjämt upphov till ett svårförutsebart rättsläge för parterna. Och trots att den begränsats i relation till artikel 7 (1) i Romkonventionen är frågan om den egentligen medför någon större skillnad i förhållande till det tidigare rättsläget.[1190]

Artikel 9 (3) innehåller en rad tillämpningsvillkor som en domstol behöver ta ställning till. I det följande ska jag gå igenom dem och undersöka under vilka förhållanden utländska sanktionsbestämmelser kan tillerkännas verkan med stöd av bestämmelsen.

8.3.2 Regelns fakultativa karaktär

Innan jag går närmare in på de olika tillämpningsvillkorens innebörd ska jag nämna att regeln i artikel 9 (3) är fakultativ. Det framgår av formuleringen ”*kan* tillerkännas verkan” [min kursivering]. Liksom beträffande artikel 7 (1) i Romkonventionen, som också den är fakultativ, ger formuleringen upphov till viss osäkerhet.[1191] Som kommer att framgå nedan (avsnitt 8.3.6) har domstolen även bortsett från regelns fakultativa karaktär omfattande diskretion vid bedömningen om utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser ska tillerkännas verkan.[1192]

8.3.3 Förpliktelser som har sin grund i avtalet

Det är endast internationellt tvingande regler i lagen i det land där förpliktelser som har sin grund i avtalet ska utföras, lex loci solutionis, som kan tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Frågan är då, först och främst, vad som avses med ”förpliktelser som har sin grund i avtalet”. Det definieras inte närmare i författningstexten och EU-domstolen har inte tagit ställning till hur det ska tolkas. De nationella domstolarna är således hänvisade

[1190] Se Hellner, M. (2009), s. 469.

[1191] Se Bogdan, M. (2008a), s. 460; Hellner, M. (2009), s. 468; Bonomi, A. (2017), s. 648 (punkt 168).

[1192] Se för den här iakttagelsen beträffande artikel 7 (1) i Romkonventionen Hellner, M. (2000), s. 316. Se även Pålsson, L. (1998), s. 121 ff.

till de sparsmakade uttalanden som finns dokumenterade från lagstiftningsarbetet samt till resonemang i doktrinen.

Att sådana förpliktelser som är inkluderade i avtalet, såsom den huvudsakliga naturaförpliktelsen (exempelvis utförandet av en tjänst eller leveransen av en vara) eller betalningsförpliktelsen, utgör sådana förpliktelser som har sin grund i avtalet har stöd i doktrinen.[1193] Utifrån formuleringen i bestämmelsen verkar det dock inte vara ett krav att förpliktelserna är inkluderade i avtalet, utan tillräckligt att de har sin grund i avtalet. Det här verkar svårare att fastställa.

Enligt en tolkning skulle det vara tillräckligt att förpliktelsen har sitt ursprung i avtalet.[1194] Det synsättet är förenligt med ordalydelsen i artikel 9 (3) och vinner också stöd av kommissionens hänvisning till det engelska avgörandet *Regazzoni v Sethia* i grönboken som föregick omarbetningen av konventionen till Rom I-förordningen.[1195] Resonemangen i det avgörandet kan ge viss ytterligare vägledning beträffande tolkning.

> Tvisten i ***Regazzoni v Sethia*** hade sin upprinnelse i ett avtal mellan ett engelskt företag och en schweizisk köpman enligt vilket det engelska företaget sålde ett parti jutesäckar till köpmannen. Parterna var införstådda med att jutesäckarna skulle exporteras från Indien till Italien, där den schweiziske köpmannen avsåg att exportera dem vidare till Sydafrika. Det specificerades dock inte i avtalet. Enligt engelsk rätt, som utgjorde avtalsstatut, var avtalet giltigt. Enligt indisk lag var det dock förbjudet att exportera jutesäckarna till Sydafrika, på grund av ett vid den tiden gällande indiskt handelsembargo mot Sydafrika. Parterna var medvetna om förbudet vid avtalets ingående. I avgörandet slog man fast att engelsk domstol inte medverkar till genomförandet av ett avtal om det innefattar en handling vilken är olaglig enligt lagen i den främmande stat (”a foreign and friendly State”) där handlingen ska företas.[1196] Även om parterna alltså inte hade avtalat att jutesäckarna skulle exporteras från Indien till

[1193] Se Bonomi, A. (2017), s. 648 (punkt 168)

[1194] Se Hellner, M. (2009), s. 466–467; McParland, M. (2015), s. 706 (punkt 15.93). Se även Plender/Wilderspin (2015), s. 367–368 (punkt 12-039).

[1195] Se Grönbok om omvandling av 1980 års Romkonvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser till ett gemenskapsinstrument och dess revidering i samband därmed, KOM(2002) 654 slutlig, s. 38 vid fotnot 82, där det konstateras att *Regazzoni v Sethia* [1957] 3 All ER 286, ”helt klart” exemplifierar en sådan situation som avsågs i artikel 7 (1) i Romkonventionen, vilket bör vara överförbart på artikel 9 (3) i Rom I-förordningen eftersom *Regazzoni v Sethia*, liksom artikel 9 (3), aktualiserade bestämmelser i landet där avtalet skulle uppfyllas (exporten från Indien).

[1196] *Regazzoni v Sethia*, [1957] 3 All ER 286.

Sydafrika, var det faktiska förhållandet tillräckligt för att den förpliktelse skulle anses ha sin grund i avtalet.

Även om resonemanget förefaller förenligt med regleringen i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen bör man möjligen iaktta viss varsamhet vid hänvisningar till engelsk rättspraxis på det här område. För det första är det omtvistat om den regel som kom till uttryck i *Regazzoni v Sethia* (som också kommit till uttryck i *Foster v Driscoll*[1197] och, med viss variation, i *Ralli Bros*[1198]) utgör en materiell regel eller en internationellt privaträttslig regel.[1199] Därutöver handlade det i *Regazzoni v Sethia* om ett beaktande av utländsk rätt som en del av engelsk *public policy*, vilken också kan omfatta respekt eller artighet mot en annan vänligt sinnad nation (*comity*).[1200] Det verkar utgöra en skillnad i förhållande till artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Bestämmelsen i artikel 9 (3) tar sikte på verkningarna hos de utländska rättsreglerna som sådana och förutsätter inte att de kan beaktas inom forumets ordre public/public policy. Artikel 9 (3) är också tillämplig oavsett om avtalsstatutet utgörs av lex fori

[1197] *Foster v Driscoll* [1929] 1 KB 470, CA.

[1198] Se *Ralli Bros v Compania Naviera Sota y Aznar*, [1920] 2 K.B. 287, CA. Se kommentaren hos Torremans, P. (2017), *Cheshire, North & Fawcett: Private International Law*, s. 769–70, som konstaterar att det är oklart om man ska se det som en materiell regel eller lagvalsregel, men att en domstol idag kan uppnå samma resultat med tillämpningen av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. En skillnad mellan *Ralli Bros* i förhållande till *Regazzoni v Sethia* och *Foster v Driscoll* var att i de två senare fallen rörde det sig om avtal som slöts i strid mot vid avtalstillfället gällande utländsk lag, medan det i det förra rörde sig om utländsk lagstiftning som antagits först senare och som påverkade avtalets fullgörelse.

[1199] Se Chong, A. (2006), ”The Public Policy and Mandatory Rules of Third Countries in International Contracts”, *JPrIL*, s. 33 ff; Plender/Wilderspin (2015), s. 365–366 (12-026); och Okoli, C. S. A. (2020), *Place of Performance – A Comparative Analysis*, s. 136–143; Briggs, A. (2024), s. 262–263, som samtliga behandlar regeln som en internationellt privaträttslig regel och konstaterar att samma bedömning hade gjorts även om utländsk rätt utgjorde avtalsstatut. Jfr Bonomi, A. (2017), s. 654 (punkt 191), som hävdar att bedömningen var villkorad av att engelsk rätt utgjorde avtalsstatut, och Grusic, U. (2020), s. 92, som anser att regeln i *Ralli Bros* utgör del av engelsk avtalsrätt, medan regeln som slogs fast i *Regazzoni v Sethia* och *Foster v Driscoll* utgör del av den internationella privaträtten. Arnt Nielsen, P. (2015), s. 205 anser att unionslagstiftaren hämtat inspiration från engelsk rättspraxis i syfte att strama upp domstolens diskretionära kompetens enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Se om den senare bedömningen underavsnitt 8.3.6.

[1200] Se Chong, A. (2006), s. 30.

eller av utländsk rätt.[1201] I praktiken är det dock möjligt att nå samma resultat med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.[1202]

Sammantaget ger dock ordalydelsen som sådan och kommissionens uttalande i samband med omarbetningen av Romkonventionen visst stöd åt en mer extensiv tolkning av ”förpliktelser som har sin grund i avtalet”, så att det inte enbart avser de förpliktelser som faktiskt regleras i avtalet utan även sådana som uppkommer senare och som har sin grund i avtalet. Även ”sidoförpliktelser” som följer av avtalet bör kunna omfattas.[1203] Det kan vara åtgärder som en part är tvungen att vidta för att genomföra de huvudsakliga förpliktelser som framgår av avtalet även om de inte framgår explicit av avtalet.

Ekonomiska sanktionsbestämmelser kommer ”typiskt sett” ta sikte på landet där avtalets huvudsakliga förpliktelse ska uppfyllas, samtidigt som de inte tillhör den rättsordningen. Om en part med hemvist i sanktionernas avsändarstat ska leverera den sålda vara till motparten, med hemvist i adressatlandet, och avlämnandet sker i adressatlandet, verkar uppfyllelsen av avtalets huvudförpliktelse äga rum där. I adressatlandet är dock uppfyllelsen av förpliktelsen inte olaglig, varför artikel 9 (3) inte är tillämplig. Tillämpningsområdet för artikel 9 (3) i kontexten av ekonomiska sanktioner skulle därför kunna vara snävt.

Det är dock tänkbart att avtalets huvudförpliktelse får anses uppfylld i avsändarlandet, om avlämnandet av varan skulle ske där.[1204] Ovan konstaterade jag också att artikel 9 (3) inte endast omfattar parternas huvudförpliktelser, utan även eventuella sidoförpliktelser. Avsändarlandets ekonomiska sanktioner mot adressatlandet skulle således kunna beaktas med stöd av artikel 9 (3) i den utsträckning säljaren måste utföra vissa sidoförpliktelser i avsändarlandet för att få till stånd avlämnandet i adressatlandet. I det här fallet ska avtalsförpliktelser som har sin grund i avtalet utföras i båda länderna. Därmed skulle sanktionslagstiftningen i avsändarlandet kunna beaktas med stöd av artikel 9 (3).

[1201] Se Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1722.

[1202] Se underavsnitt 8.3.6 om domstolens diskretionära kompetens enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Se även Torremans, P. (2017), s. 769–70.

[1203] Se dock Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 145, som snarare utgår från att det är begränsat till det land där den huvudsakliga förpliktelsen ska fullgöras.

[1204] Se vidare underavsnitt 8.3.4.

8.3.4 Landet där förpliktelserna ska utföras eller har utförts

Artikel 9 (3) i Rom I-förordningen anvisar de internationellt tvingande reglerna i det land där förpliktelser som har sin grund i avtalet ”ska utföras eller har utförts” (dvs. lex loci solutionis). I sanktionssammanhang aktualiseras bestämmelsen främst i situationer när någon fullgörelse inte ägt rum, exempelvis för att den part som ska leverera en vara inte är i stånd att göra det på grund av ett sanktionsrelaterat import- eller exportförbud. I de flesta fallen blir därmed möjligheten att tillerkänna verkan åt sanktionslagstiftningen avhängig av var en avtalsförpliktelse *skulle* ha utförts.

För att fastställa var uppfyllelse skulle ha skett får domstolen i första hand söka ledning i parternas avtal.[1205] Parterna kan exempelvis ha använt sig av någon form av standardklausul (Incoterms) beträffande förutsättningarna för leveransen av en vara. Av klausulen kan det exempelvis framgå att avlämnandet av varan sker efter lastning i en angiven lastningshamn (FOB) eller vid lossningen i en angiven lossningshamn (exempelvis CFR). Villkoren leder till att säljarens förpliktelse att leverera varan uppfylls i olika länder i de två fallen. Det, i sin tur, innebär att olika länders ekonomiska sanktionslagstiftning kan tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) beroende på hur parterna bestämt uppfyllelseorten eller uppfyllelseorterna för de förpliktelser som har sin grund i avtalet.

Framgår det inte av parternas avtal var uppfyllelsen ska ske får ledning sökas i avtalsstatutets regler.[1206] Enligt en uppfattning i doktrinen skulle man också kunna bortse från parternas avtal om avsikten uppenbarligen var att kringgå vissa utländska internationellt tvingande regler.[1207] Det förefaller dock svårt, enligt min mening, att upprätthålla en sådan kontroll utan att begränsa parternas avtalsfrihet genom krav på viss anknytning till den avtalade uppfyllelseorten eller det överenskomna avtalsstatutet. Sådana krav får anses främmande sett till den funktion partsautonomin har inom den internationella avtalsrätten i allmänhet och inte minst inom ramen för Rom I-förordningen.[1208]

Har fullgörelse faktiskt ägt rum bör domstolen, enligt min mening, kunna beakta sanktionsbestämmelser i det land där fullgörelsen skett, även om det

[1205] Se Bonomi, A. (2017), s. 647 (punkt 162); Harris, J. (2009), s. 315.

[1206] Se Bogdan, M. (2008a), s. 460; Harris, J. (2009), s. 313–315; Bonomi, A. (2017), s. 647 (punkt 162). Se dock Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1722 som ställer sig tveksamma till om man i det här fallet ska utgå från avtalsstatutet eller den rättsordning som de internationellt tvingande reglerna tillhör.

[1207] Se Bonomi, A. (2017), s. 647 (punkterna 162–163).

[1208] Exempelvis uppställer artikel 3 i Rom I-förordningen inga sådana krav.

landet mot förmodan skulle vara ett annat än det parterna avtalat om eller som pekas ut av avtalsstatutets regler.[1209] Den uppfattningen står dock inte oemotsagd i doktrinen.

Vissa författare anser att domstolen även i en sådan situation bör ta som utgångspunkt var parterna avsett att fullgörelse skulle ske enligt avtalet, eller i frånvaron av en sådan avsikt enligt avtalsstatutet, och att det saknar betydelse var fullgörelse faktiskt skett (då det kan ha orsakats av slumpen).[1210] Ur parternas perspektiv tycks det dock väsentligt att domstolen kan beakta även sanktionsbestämmelser i det land där fullgörelsen, i strid med avtalet, faktiskt skett. I annat fall skulle domstolen inte kunna ta hänsyn till en sanktionsbestämmelse som gör fullgörelsen, där den faktiskt äger rum, olaglig. Det riskerar att ge upphov till motstridiga förpliktelser. Därutöver ska bestämmelsen i artikel 9 (3) också främja allmänintressen[1211] som inte nödvändigtvis behöver vara förenliga med parternas intressen. Det förefaller då rimligt att en domstol, med hänsyn till forumets och avsändarlandets intressen, kan tillerkänna verkan till sanktionsbestämmelser i det land där fullgörelse faktiskt ägt rum, även om det inte var avsikten vid avtalstillfället.[1212]

För det fall en avtalsförpliktelse ska uppfyllas i flera olika länder uppkommer frågan om samtliga länders internationellt tvingande regler kan tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. I doktrinen finns det stöd för en sådan tolkning.[1213] Det skulle exempelvis kunna röra sig om en licens som upplåtits för nyttjande av samma part i flera olika stater eller ett exklusivt distributionsavtal avseende en större region. I sådana situationer är det i princip möjligt att avtalet faller inom tillämpningsområdet för ekonomiska sanktionsbestämmelser i flera olika stater. Om det är en och samma avtalsförpliktelse som ska uppfyllas i de olika länderna går det inte att bestämma en enskild lex loci solutionis. Domstolen bör i en sådan situation

[1209] Se för samma uppfattning Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 257.

[1210] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 368–369 (punkt 12-040). Jfr Bonomi, A. (2017), s. 647–648 (punkt 164), som ställer sig kritisk till tolkningen.

[1211] Se vidare underavsnitt 8.3.6.

[1212] För den senare poängen se Bonomi, A. (2017), s. 647 (punkt 163). Allmänintresset bör dock som regel kunna tillgodoses genom att laglandet egenhändigt kan verkställa sin lagstiftning.

[1213] Se Hellner, M. (2009), s. 464 f; Bonomi, A. (2017), s. 648 (från punkt 165); Okoli, C. S. A. (2020), s. 175.

inte vara förhindrad att tillerkänna verkan åt internationellt tvingande regler i olika stater avseende den del av fullgörelsen som äger rum där.[1214]

Detsamma gäller för det fall avtalets huvudsakliga förpliktelse kräver att vissa biförpliktelser utförs i andra stater än den stat där själva huvudförpliktelsen ska uppfyllas.[1215] Så är exempelvis fallet när leverans ska ske i landet A men tillverkningen sker i landet B. Om landet B då inför ekonomiska sanktionsbestämmelser som förhindrar exporten av den aktuella varan bör en domstol i A, eller domstolen i ett annat från transaktionen helt fristående land, inte vara förhindrad att ta hänsyn till sanktionsbestämmelserna även om själva leveransen ska fullgöras i A.[1216] Det är också förenligt med den mer extensiva tolkningen av vilka förpliktelser som har sin grund i avtalet.[1217]

8.3.5 Olaglighet

För att de utländska ekonomiska sanktionsbestämmelserna ska kunna tillerkännas verkan enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen krävs det att de uppfyller de villkor som fastställs beträffande internationellt tvingande regler enligt artikel 9 (1).[1218] Det är upp till den nationella domstolen (i en medlemsstat) att avgöra om så är fallet. Vid sin bedömning är domstolen inte bunden av hur en utländsk sanktionsbestämmelse klassificeras i avsändarlandet, utan det krävs att den uppfyller villkoren i artikel 9 (1) samt 9 (3) i Rom I-förordningen för att den ska ges internationellt tvingande verkan med stöd av artikel 9 (3). Likväl utgör avsändarstatens avsikt att den ska vara tillämplig i alla situationer inom dess tillämpningsområde ett krav för att den

[1214] Se även Bonomi, A. (2017), s. 648 (punkt 165). Att som vid frågor om forum solutionis enligt artikel 7 (1) i Bryssel I-förordningen söka efter en enskild fingerad uppfyllelseort i den här typen av situationer är sannolikt mindre lämpligt. Vid frågor om internationell behörighet handlar det om att skapa förutsebarhet och undvika negativa och positiva kompetenskonflikter mellan domstolar i olika länder. Det är då lämpligt att i den här typen av fall skapa en fingerad uppfyllelseort för att skapa behörighet för en viss domstol, se t.ex. EU-domstolens avgörande i *Wood Floor*, C-19/09, EU:C:2010:6. Men när det handlar om tillämpliga rättsregler är frågan en annan. Då handlar det om att fastställa till vilken rättsordning situationen har en nära anknytning. Det finns då inget hinder mot att flera rättsordningar kan göra anspråk på att reglera förhållandena ensamma eller tillsammans (genom säranknytning/depeçage).

[1215] Se Bonomi, A. (2017), s. 648 (punkt 166); Szabados, T. (2019), s. 83.

[1216] Jfr Harris, J. (2009), s. 317.

[1217] Se underavsnitt 8.3.3.

[1218] Se underavsnitt 7.3.2 om definitionen av internationellt tvingande regler i artikel 9 (1) i Rom I-förordningen.

ska kunna ges internationellt tvingande verkan, varför rättsuppfattningen i laglandet likväl blir betydelsefull. Framgår det inte tydligt av sanktionsbestämmelsen som sådan att den är avsedd att ha internationellt tvingande verkan får domstolen söka ledning i avsändarlandets förarbeten, praxis och doktrin.[1219]

Utöver att villkoren i artikel 9 (1) i Rom I-förordningen är uppfyllda krävs det att sanktionsbestämmelser i en utländsk lex loci solutionis gör genomförandet av avtalet ”olagligt”.[1220] Om en sanktionsbestämmelse exempelvis förbjuder importen av det avtalade godset till uppfyllelselandet medför det att en uppfyllelse av avtalet, i den delen, skulle vara olaglig. Det krävs däremot inte att sanktionsbestämmelsen som sådan föreskriver avtalsrättslig ogiltighet som rättsföljd. De rättsföljder som föreskrivs av sanktionslagstiftningen i lex loci solutionis skulle kunna vara av uteslutande straffrättslig karaktär. Sanktionsbestämmelsens avtalsrättsliga rättsföljder får då i stället bedömas enligt avtalsstatutet.[1221] Även i de fall sanktionsbestämmelsen inte är kopplad till någon rättsföljd överhuvudtaget får frågan bedömas enligt avtalsstatutet.[1222] Med det sagt utgör formuleringen ”tillerkänna verkan” i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen inget hinder mot att beakta en rättsföljd om avtalsrättslig ogiltighet i lex loci solutionis, när den utgör del av den internationellt tvingande sanktionslagstiftningen.[1223]

[1219] Se *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 50.

[1220] För en allmän kritik av olaglighetsrekvisitet se Bonomi, A. (2008), s. 298–299; Lehmann/Ungerer (2017/18), ”Applying or Taking Account of Foreign Overriding Mandatory Provisions – Sophism under the Rome I Regulation”, *Yb. PrIL*, s. 61–62, som konstaterar att kravet medför en onödig begränsning av vilka utländska internationellt tvingande regler som kan tillerkännas verkan. Det kan finnas utländska internationellt tvingande regler som tillgodoser viktiga allmänintressen utan att de för den delen medför att fullgörandet av ett avtal blir olagligt.

[1221] Se Bonomi, A. (2017), s. 644 (punkt 150); Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 258.

[1222] Se Hellner, M. (2009), s. 461, som anser att det inte är ett krav att förbudet är straffrättsligt sanktionerat för att olaglighetsrekvisitet ska vara uppfyllt. Se även Harris, J. (2009), s. 321 ff, för samma ståndpunkt.

[1223] Se Bonomi, A. (2017), s. 644 (punkt 150).

8.3.6 Intresseavvägning

8.3.6.1 Allmänt

Har forumdomstolen väl konstaterat att det i lagen i landet där en förpliktelse med grund i parternas avtal ska uppfyllas finns ekonomiska sanktionsbestämmelser som gör fullgörelsen av avtalet olaglig är den ändå inte tvungen att tillerkänna dem verkan. Vid bedömningen av om så bör ske ska domstolen göra en intresseavvägning utifrån omständigheterna i tvisten. I bedömningen ska domstolen ta hänsyn till sanktionsbestämmelsernas art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

Det saknas vägledande praxis från EU-domstolen i den här delen. Beträffande det första ledet – reglernas *art* och *syfte* – framgår av Giuliano/Lagarde-rapporten endast att den internationellt tvingande regeln inte behöver uppfylla vissa ”internationellt erkända kriterier” (genom att motsvara liknande regler i andra länder eller tillgodose liknande syften).[1224] Klart är dock att bedömningen ska ta sikte på reglernas innehåll.[1225]

Enligt Pålsson bör domstolen i högre utsträckning kunna ge genomslag åt bestämmelser med ett syfte som är mer allmänt internationellt accepterat och som forumet uppfattar som ”lovvärt”, medan en mer restriktiv hållning kan intas till regler som fullföljer ett mer utpräglat statsegoistiskt syfte.[1226] Ett förhållande som kan vara av betydelse är om reglerna tillkommit i syfte att reglera internationella situationer – såsom export- eller importförbud som tar sikte på den internationella handeln – eller inhemska förhållanden. I det förra fallet skulle det finnas starkare skäl att ge genomslag åt reglerna.[1227]

I den här bedömningen kan domstolen också väga in om den utländska lagstiftningen tillhör den offentliga rätten eller privaträtten.[1228] Bestämmelsen som sådan är inte begränsad till privaträttsliga regler, men den offentligrättsliga karaktären hos lagstiftningen kan utgöra ett skäl för domstolen att vara mer restriktiv med att tillerkänna den verkan (åtminstone ur forumstatens perspektiv).[1229] Samtidigt skulle strängare påföljder för enskilda aktörer, såsom administrativa eller straffrättsliga påföljder, utgöra ett skäl för

[1224] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 27.

[1225] Se Hellner, M. (2000), s. 314–315.

[1226] Se Pålsson, L. (1998), s. 122.

[1227] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 369–370 (punkt 12-041).

[1228] Se Bonomi, A. (2017), s. 650 (punkt 173).

[1229] Jfr med vad som sagts beträffande inställningen i svensk rätt avsnitt 3.4.

att tillerkänna verkan åt den utländska lagstiftningen (ur den enskilde partens perspektiv).[1230]

Beträffande det andra ledet – *följderna av att reglerna tillämpas eller inte tillämpas* – råder det också ovisshet. Momentet tar sikte på den situationen att motstående internationellt tvingande regler tillhöriga olika rättsordningar gör anspråk på att reglera samma sak och domstolen måste göra ett val mellan dem.[1231] Det är oklart vilka omständigheter domstolen ska fästa vikt vid när den avgöra vilken internationellt tvingande regel som ska ges företräde. En möjlighet är att domstolen väljer det alternativ som sammanfaller med hur saken hade bedömts i laglandet, och således gynnar den internationella beslutsharmonin.[1232] Vilken rättsordning som har starkast anknytning till saken bör således kunna vägas in i bedömningen.[1233] Därutöver bör internationellt tvingande regler i lex fori i allmänhet ges företräde enligt artikel 9 (2) i Rom I-förordningen, för det fall det skulle uppkomma en normkonflikt.[1234]

För att nyansera bedömningen enligt dåvarande artikel 7 (1) i Romkonventionen har Bonomi kategoriserat de olika intressen som kan påverka domstolens bedömning.[1235] De övergripande kategorier Bonomi använder sig av är *partsintressen*, *laglandets intressen*, *domstolslandets intressen* samt *övergripande internationellt privaträttsliga intressen*. Enligt min mening kan en sådan kategorisering vara användbar även vid tolkningen av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen, eftersom den till ordalydelsen i den här delen är samstämmig med artikel 7 (1) i Romkonventionen. När det gäller den fjärde kategorin *övergripande internationellt privaträttsliga intressen* utgår jag dock från de intressen som ligger till grund för Rom I-förordningen.[1236]

Jag går nedan igenom de olika intressekategorierna, med fokus på behandlingen av utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser. Den kategori som Bonomi benämner ”laglandets intressen” benämner jag i stället ”avsändarstatens och adressatens intressen”. Syftet med den kategoriseringen

---

[1230] Se Bonomi, A. (2017), s. 650–651 (punkt 178).

[1231] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 27.

[1232] Se Pålsson, L. (1998), s. 122; Bonomi, A. (2017), s. 650–651 (punkt 178).

[1233] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 371 (punkt 12-043).

[1234] Se Pålsson, L. (1998), s. 123. Se även Szabados, T. (2020), s. 31–32, som konstaterar att vid konflikter mellan forumlandets och utländska internationellt tvingande regler ska de förra ges företräde, med hänsyn till domstolens skyldighet att tillämpa sitt eget lands lag. Jfr även ovan avsnitt 8.2.

[1235] Bonomi, A. (1999), s. 235–239.

[1236] Se underavsnitt 7.3.1.

är att bättre fånga sanktionslagstiftningens karaktär. Till skillnad från mycket annan lagstiftning antas sanktionerna alltid mot en annan stat. Laglandets intresse av att sanktionerna ska genomdrivas motsvaras som regel av ett intresse hos adressaten att sanktionerna inte ska genomdrivas.

8.3.6.2 Partsintressen

En domstol bör kunna ta hänsyn till parternas intresse vid tillämpningen av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.[1237] Parterna har typiskt sett ett intresse av *förutsebarhet*, så att de kan planera sina handlingar med utgångspunkt i det rättsliga ramverket. Att åstadkomma förutsebarhet är också ett övergripande syfte med Rom I-förordningen.[1238] Det enklaste sättet för parterna att skapa förutsebarhet i lagvalshänseende är att avtala om tillämplig lag i förväg. En hörnsten i Rom I-förordningen är därför att parternas avtal om tillämplig lag ska respekteras.[1239]

Artikel 9 (3) i Rom I-förordningen medför dock i allmänhet ett stort mått av osäkerhet för parterna. Det sammanhänger med bestämmelsens fakultativa karaktär samt den diskretion som den nationella domstolens åtnjuter i intresseavvägningen. Parterna får veta om en regel var internationellt tvingande först efter att domstolen gjort sin bedömning enligt artikel 9 (3).[1240] Det här motiverar en restriktiv tolkning av artikel 9 (3) och att domstolen tillerkänner verkan åt utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning endast i undantagsfall.[1241]

Samtidigt styrs inte verkställigheten av sanktionslagstiftningen i straffrättsligt/administrativt hänseende av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Snarare hanterar bestämmelsen endast de avtalsrättsliga verkningarna av

---

[1237] Se Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 62, som hävdar att artikel 9 (3) främst tar hänsyn till enskilda intressen och inte till staters möjligheter att få sina intressen erkända vid prövningen av tvister i andra länders domstolar. Det är en annan sak att domstolen med stöd av bestämmelsen inte kan tillerkänna verkan åt utländska regler som endast avser att tillvarata enskilda intressen (som inte samtidigt motsvarar allmänna intressen). Sådana regler kan, i enlighet med vad som sagts i underavsnitt 7.3.2, inte klassificeras som internationellt tvingande. Jfr Okoli, C. S. A. (2020), s. 171.

[1238] Se skäl 6 till Rom I-förordningen samt underavsnitt 7.3.1 ovan.

[1239] Se skäl 11 till Rom I-förordningen samt underavsnitt 7.3.1 ovan.

[1240] Se Dickinson, A. (2007), ”Third-Country Mandatory Rules in the Law Applicable to Contractual Obligations: So Long, Farewell, Auf Wiedersehen, Adieu?”, *JPrIL*, s. 62 ff; Harris, J. (2009), s. 282–283.

[1241] Jfr *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 49.

sanktionslagstiftningen.[1242] Vid sidan om förutsebarheten har parterna därmed ett intresse av att den internationella privaträtten ska bidra till en lämplig *riskfördelning* dem emellan.

I tvisten kommer typiskt sett en av parterna ha något att vinna på att den ekonomiska sanktionslagstiftningen ges effekt samtidigt som den andra parten har ett intresse av den inte ges effekt. Det kan exempelvis röra sig om den ekonomiska sanktionslagstiftningens verkan som ett ursäktande förhållande, som upphäver en parts skyldighet att betala skadestånd på grund av partens avtalsbrott. Den part som inte presterat i enlighet med avtalet har då ett intresse av att sanktionslagstiftningen ges effekt vid sakprövning, som ett ursäktande hinder, samtidigt som motparten har ett intresse av att den felande parten inte ursäktas på den grunden.

I den här delen bör domstolen ta hänsyn till om en av parterna riskerar att drabbas av *motstridiga förpliktelser* om domstolen tillerkänner verkan eller vägrar att tillerkänna verkan åt den ekonomiska sanktionsbestämmelsen.[1243] Domstolen bör inte förplikta en part att utföra en handling som är olaglig att utföra på uppfyllelseorten. Här måste domstolen beakta innehållet i avtalsstatutet och konsekvenserna av ställningstagandet till den ekonomiska sanktionslagstiftningen.[1244]

8.3.6.3 Avsändarstatens och adressatstatens intressen

Avsändarstatens och adressatens intressen är problematiska att ta som utgångspunkt vid prövningen om avsändarstatens sanktionslagstiftning ska ges effekt i domstolslandet. Avsändarstaten har ett intresse av att sanktionslagstiftningen upprätthålls, medan adressaten givetvis har det motsatta intresset. Varken avsändarens eller adressatens intresse som sådant är dock avgörande för domstolen. Den har ingen skyldighet att ge effekt åt sanktionslagstiftning enbart för att det ligger i avsändarens intresse. Inte heller har den en skyldighet att motverka effekterna av viss sanktionslagstiftning enbart för att det ligger i adressatens intresse.

För det fall domstolslandet utgör avsändare eller adressat förändras bedömningen. Det ligger i domstolslandets intresse att ge effekt åt sin egen sanktionslagstiftning. Samtidigt ligger det i domstolslandets intresse att inte ge

[1242] Se Schmidt-Kessel, M. (2020), s. 259.

[1243] Jfr Bonomi, A. (2017), s. 650 (punkt 177).

[1244] Jfr Harris, J. (2009), s. 311.

effekt åt utländska ekonomiska sanktioner som riktar sig mot domstolslandets som sådant.[1245]

8.3.6.4 Domstolslandets intressen

Till skillnad från avsändarstatens/adressatstatens intressen verkar domstolslandets intressen kunna få avgörande betydelse för i vilken utsträckning den utländska ekonomiska sanktionslagstiftningens ges effekt i forumet.[1246] Frågan är dock hur domstolen ska avgöra om sanktionslagstiftningen uttrycker ett intresse som delas av domstolslandet eller om det är isolerat till laglandet. Här har det förekommit olika synsätt.

Enligt ett synsätt, som främst har sin grund i brittisk rättspraxis, ska domstolen tillerkänna verkan åt viss utländsk lagstiftning på grund av *comity eller hövlighet*.[1247] Synsättet kommer till uttryck i det i underavsnitt 8.3.3 behandlade *Regazzoni v Sethia*. Enligt min mening är det här synsättet mindre lämpligt. Regeln i *Regazzoni v Sethia* föreskriver att domstolen tillerkänner verkan åt en utländsk rättsnorm när det skulle stå i strid med forumlandets ordre public att inte göra så. Regeln aktualiseras när uppfyllelse ska ske utomlands och lagen på uppfyllelseorten gör uppfyllelsen olaglig.[1248] En sådan tolkning av ordre public-förbehållet verkar dock främmande i ett svenskt perspektiv, som snarare har behandlat den aktuella problematiken som en fråga om rättsverkningarna av utländsk offentlig rätt i svensk domstol.[1249]

[1245] Även om sanktionslagstiftningen har forumet som adressat, och forumet vägrar att tillerkänna den verkan enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen, finns det en möjlighet att tillerkänna den verkan som omständighet inom ramen för avtalsstatutet. Se vidare avsnitt 9.4.

[1246] Det bör dock uppmärksammas att artikel 9 (3) i Rom I-förordningen överhuvudtaget inte nämner domstolslandets intressen utan endast hänvisar till reglernas ”art och syfte” och till ”följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas”. En alternativ tolkning av bestämmelsen skulle vara att den helt uteslöt domstolslandets intressen från intresseavvägningen. Stöd för en sådan tolkning skulle vara att domstolslandets intressen redan tillvaratas genom artikel 9 (2) och ordre public-förbehållet i artikel 21 i Rom I-förordningen. Se Harris, J. (2009), s. 329–330. Se även Grusic, U. (2020), s. 107 ff, som anser att artikel 9 (3) ger uttryck för två principiella utgångspunkter, nämligen 1) att tillvarata utländska staters intressen, och 2) att tillvarata parternas intressen, särskilt intressena hos en svagare part. Däremot omfattar den inte forumets intressen.

[1247] Se Bonomi, A. (1999), s. 238. Jfr dock Harris, J. (2009), s. 279–280, som konstaterar att även hövlighetsargument i första hand utgår från forumlandets egenintressen.

[1248] Se Hartley, T. (1997), 353–354.

[1249] Se avsnitt 3.4.

Utöver synsättets svaga stöd i svensk rätt förefaller det olämpligt sett till maktdelningsläran, då det ålägger en domstol att avgöra vilka förbindelser med utländska stater som ligger i domstolslandets intresse. Sådana hänsynstaganden tillkommer dock i första hand den lagstiftande och den verkställande makten, dvs. för svenskt vidkommande riksdag och regering.[1250]

Ett annat, enligt min mening mer lämpligt, synsätt är att domstolslandet tillerkänner verkan åt utländsk rätt som ger uttryck för *värden som domstolslandet och laglandet delar*.[1251] Här handlar det inte om att domstolen konstaterar att ett utländskt lagland står i en viss relation till forumet, och att dess lagstiftning därför bör tillerkännas verkan. Snarare handlar det om att domstolen undersöker syftet med den utländska lagen för att avgöra i vilken mån den är förenlig med de värden som kommer till uttryck i domstolslandets lagstiftning inom samma område.[1252]

Det här synsättet påminner om det som kommer till uttryck i den svenska isolationsprincipen. Av NJA 1961 s. 145 framgår att en talan som endast avser att tillgodose ett utländskt offentligt intresse som regel ska avvisas och inte tas upp till sakprövning av svensk domstol. Genom NJA 2012 s. 790 nyanseras dock det avvisande ställningstagandet något. I det senare avgörandet konstaterar Högsta domstolen att frågan om den utländska rättens verkningar får prövas från fall till fall och att det avgörande förhållandet är om den utländska lagstiftningen tillgodoser ett intresse som är isolerat till laglandet eller om det också finns ett svenskt intresse av att lagstiftningen upprätthålls.[1253]

Domstolen bör, i enlighet med det här synsättet, kunna avstå från att tillerkänna verkan åt unilaterala ekonomiska sanktioner som den inte själv står

---

[1250] Jfr Bonomi, A. (1999), s. 238; Dodge, W. (2002), s. 224 ff.

[1251] Se Grossfeld/Rogers (1983), ”A Shared Values Approach to Jurisdictional Conflicts in International Economic Law”, *The International and Comparative Law Quarterly*, s. 931–947; van Houtte, H. (1988), s. 149; Bonomi, A. (1999), s. 238–239. Jfr även Blessing, M. (1999), s. 64, och Szabados, T. (2018), s. 456, som dock båda uttalar sig om skiljeförfaranden.

[1252] Se Grossfeld/Rogers (1983), s. 943 f; Bonomi, A. (1999), s. 238–239; Harris, J. (2009), s. 327 m.v.h. Jfr Klami, H. T. (1987), s. 210–211, som anser att behandlingen av utländsk offentlig rätt kräver ”an analysis of the *goals* of the lex causae with those of the lex fori” [förf. kursivering]. Jfr även Szabados, T. (2020), s. 30, som konstaterar att det i allmänhet inte finns någon skillnad mellan behandlingen av medlemsstaters internationellt tvingande regler och sådana som tillhör tredje lands lag, men på grund av delade intressen och värderingar mellan medlemsstaterna är det tänkbart att utsikterna är större för att tillerkänna verkan åt en annan medlemsstats internationellt tvingande regler.

[1253] Se underavsnitt 3.4.2.

bakom. Rör det sig om utländska ekonomiska sanktioner som forumet däremot står bakom (för att man deltar i upprätthållandet av en sanktionsregim mot adressatlandet) bör domstolen däremot kunna tillerkänna dem verkan. I bedömningen kan domstolen särskilt fästa avseende vid grunden för den utländska sanktionslagstiftningen, eller närmare bestämt om de värderingar som den ger uttryck för också anses eftersträvansvärda i forumet. Sanktionslagstiftning som grundar sig på exempelvis rasistiska motiv skulle kunna nekas rättsverkningar i svensk domstol.[1254] Genomför sanktionslagstiftningen å andra sidan FN:s multilaterala ekonomiska sanktioner, eller rekommendationer från FN:s säkerhetsråd eller generalförsamling kan det utgöra ett skäl för att tillerkänna lagstiftningen verkan.[1255] Går den sanktionslagstiftning som genomför de multilaterala ekonomiska sanktionerna längre än vad som är nödvändigt för att genomföra dem, exempelvis genom att anta ytterligare eller mer strikta förbud mot adressaten, får domstolen ta ställning till sanktionslagstiftningen i den delen för sig.[1256]

Därutöver kan domstolen beakta själva *utformningen* hos sanktionslagstiftningen. Rör det sig om sådan extraterritoriell sanktionslagstiftning som avser att reglera förhållanden utanför avsändarens accepterade jurisdiktion kan det utgöra ett skäl att inte tillerkänna den verkan.[1257] Det kan också formuleras som en fråga om *sakförhållandenas anknytning* till avsändarstaten. Om anknytningen är svag talar det emot att tillerkänna sanktionslagstiftningen verkningar.[1258]

I de här fallen kan det också finnas blockerande lagstiftning, som förbjuder en part att agera i enlighet med den extraterritoriella sanktionslagstiftningen. Förekomsten av sådan blockerande lagstiftning i lex fori utgör grund för domstolen att neka sanktionslagstiftningen verkningar. Samtidigt kan domstolen behöva väga domstolslandets intresse av att sanktionslagstiftningen inte efterföljs mot intressena hos den part som drabbas av motstridiga förpliktelser. För även om domstolen inte tillerkänner den utländska

[1254] Jfr Azeredo da Silveira, M. (2014), s. 157–158.

[1255] Jfr van Houtte, H. (1988), s. 150; Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 154–155.

[1256] Jfr Szabados, T. (2018), s. 453.

[1257] Se van Houtte, H. (1988), s. 150–151; Blessing, M. (1999), s. 64; Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 169 ff.

[1258] Jfr Harris, J. (2009), s. 317; Okoli, C. S. A. (2020), s. 172 ff.

sanktionslagstiftningen verkningar kan avsändaren ha en möjlighet att verkställa lagstiftningen inom sin egen jurisdiktion.[1259]

8.3.6.5 Rom I-förordningens syfte och övergripande internationellt privaträttsliga intressen

Som jag konstaterade i underavsnitt 7.3.1 är ett av de överordnade syftena med Rom I-förordningen att åstadkomma beslutsharmoni inom unionen, i syfte att göra det lättare att förutse hur en tvist kommer att lösas, öka rättssäkerheten och främja den fria rörligheten för domar inom unionen.[1260] I allmänhet är det tveksamt i vilken utsträckning artikel 9 (3) kan bidra till sådan beslutsharmoni, givet den diskretion bestämmelsen ger domstolen vid bedömningen om den ska tillerkänna verkan åt utländska internationellt tvingande regler.[1261] Vad gäller behandlingen av utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser kan följande sägas.

Å ena sidan skulle det kunna vara problematiskt att låta strävan efter internationell beslutsharmoni vara styrande vid behandlingen av utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning. Om svensk domstol skulle behandla sanktionslagstiftningen såsom avsändarlandet behandlar den skulle det kunna leda till en extensiv tillämpning av utländsk sanktionslagstiftning i svensk domstol. Ett sådant förhållningssätt är enligt min mening i princip inte önskvärt, eftersom den utländska sanktionslagstiftningen kan grunda sig på politiska motiv som är oförenliga med ett svenskt synsätt – utan att den för den delen strider mot svensk ordre public.

Å andra sidan är det rimligt att avsändarstaten beaktar konsekvenserna av dess egen sanktionslagstiftning även i internationella kommersiella avtalstvister, eftersom det är avsändarstaten själv som verkställer sanktionslagstiftningen på administrativ/straffrättslig väg. Om avsändarstatens domstolar då på objektiva grunder är behöriga att pröva en internationell kommersiell avtalstvist, men tvisten likväl prövas i svensk domstol, exempelvis med stöd av ett forumavtal, verkar det inte finnas anledning för den svenska domstolen att bortse från sanktionslagstiftningen, åtminstone inte om den i övrigt är förenlig med den svenska forumstatens intressen.[1262]

[1259] Se vidare avsnitt 8.6.

[1260] Se skäl 6 till Rom I-förordningen.

[1261] Jfr Harris, J. (2009), s. 279–280. Se även underavsnitt 8.3.2 avseende bestämmelsens fakultativa karaktär.

[1262] Jfr EGPIL (2022), s. 2 (punkt 6 jämte fotnot 11). Det är värt att poängtera att frågan om domstolens behörighet och frågan om tillämplig lag är oberoende av varandra.

8.3.7 Tillerkänna verkan

Att de utländska sanktionsbestämmelserna kan tillerkännas verkan enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen, och inte tillämpas, har berörts ovan i anslutning till redogörelsen för behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser i lex fori.[1263] Domstolen måste anpassa och sammanfoga de utländska sanktionsbestämmelserna med innehållet i avtalsstatutet. Sanktionsbestämmelser som gäller på uppfyllelseorten, och som gör uppfyllelsen av en förpliktelse i avtalet olaglig, kan således behöva anpassas till och kombineras med avtalsstatutets avtalsrättsliga rättsföljder.[1264]

8.3.8 Något om artikel 12 (2) i Rom I-förordningen

Rom I-förordningens artikel 12 reglerar avtalsstatutets räckvidd, dvs. vilka frågor som ska regleras av avtalsstatutets normer. Av artikel 12 (1) i Rom I-förordningen följer att avtalsstatutet ska reglera frågor som avtalets tolkning, fullgörelse samt följderna av avtalsbrott och ogiltighet. Artikel 12 (2) föreskriver dock att domstolen därutöver ska ta hänsyn till lagen i det land där fullgörelsen äger rum (lex loci solutionis) beträffande sättet för fullgörelse och åtgärder med anledning av bristande fullgörelse. Bestämmelsen skiljer sig i viss mån från artikel 9 (3) då den endast reglerar verkningarna av bestämmelser i det land där fullgörelsen faktiskt äger rum.[1265]

Vad som avses med ”sättet för fullgörelse och åtgärder med anledning av bristande fullgörelse” framgår inte. Bestämmelsen har inte heller varit föremål för EU-domstolens prövning. Sannolikt ska bestämmelsen ges en autonom innebörd, även om tolkningar utifrån avtalsstatutet och lex loci solutionis också hade varit tänkbara.[1266]

Av Giuliano/Lagarde-rapporten framgår att det kan röra sig om exempelvis regler om allmänna helgdagar och arbetstid i uppfyllelselandet, vilka kan få betydelse för när en förpliktelse ska anses avtalsenligt/lagenligt fullgjord, samt

---

Avsändarstatens behörighet är inte avgörande för att sanktionsbestämmelserna ska tillerkännas verkan i utländsk domstol.

[1263] Se avsnitt 8.2.

[1264] Se Hellner, M. (2000), s. 316–317. Se även underavsnitt 7.3.5 om sanktionslagstiftningens relation till avtalsstatutet.

[1265] Se Ferrari, F. (2017), s. 735. Se även underavsnitt 8.3.4 beträffande artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.

[1266] Jfr Ferrari, F. (2017), s. 736; Sinander, E. (2017), s. 282; Lüttringhaus, J. (2020), s. 318. Se dock Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 33, där en tolkning enligt lex fori förespråkades.

regler om hur en köpt vara ska undersökas.[1267] Det faller inom domstolens diskretion att avgöra i vilken utsträckning lex loci solutionis ska tillerkännas verkan enligt bestämmelsen och att sammanfoga dess innehåll med normerna i avtalsstatutet.[1268]

I doktrinen har det även förekommit förslag om att skyldigheten för en part att erhålla exportlicens skulle omfattas av artikel 12 (2).[1269] Lex loci solutionis bestämmer då om det behövs en exportlicens för att genomföra en viss transaktion, samtidigt som avtalsstatutet bestämmer vilken part som har en skyldighet att skaffa licensen och konsekvenserna av att så inte sker.[1270] Samtidigt bör hinder för fullgörelsen inte omfattas av artikel 12 (2) eftersom de avser fullgörelsen som sådan och inte sättet för fullgörelsen.[1271] Verkningarna av ett exportförbud i lex loci solutionis får därmed hanteras enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.

En sådan tolkning av bestämmelsen skulle kunna innebära att även sådana *dispenser* som krävs för att genomföra en transaktion som annars strider mot gällande sanktionslagstiftning kan beaktas med stöd av artikel 12 (2).[1272] Sådana dispensbestämmelser i en utländsk lex loci solutionis skulle då tillerkännas verkan oberoende av om domstolen anser att de är internationellt tvingande eller ej, eftersom artikel 12 (2) inte uppställer något sådant krav. Samtidigt skulle de utländska sanktionsförbud som bestämmelserna medger dispens från hanteras inom ramen för artikel 9 (3). Det skulle då kunna uppkomma en situation där domstolen i och för sig vägrar tillerkänna verkan åt utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning, med stöd av artikel 9 (3), exempelvis för att den grundar sig på rasistiska motiv. Bestämmelser i avsändarstaten med innebörd att transaktioner som utförs i landet i strid med dess sanktionslagstiftning får ske först efter att de beviljats dispens, skulle ändå kunna beaktas med stöd av artikel 12 (2). Det kan möjligen förefalla inkonsekvent.

Enligt min mening är det lämpligare att de utländska dispensbestämmelserna hanteras tillsammans med sanktionsförbudet med stöd av artikel 9 (3).

[1267] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 33.

[1268] Se Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 33.

[1269] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 425 (punkt 14-031); Lüttringhaus, J. (2020), s. 318.

[1270] Se Plender/Wilderspin (2015), s. 425 (punkt 14-031).

[1271] Se Ferrari, F. (2017), s. 736.

[1272] Se underavsnitt 2.4.6.

8.4 Ekonomiska sanktionsbestämmelser i utländskt avtalsstatut

Frågan om hur ekonomiska sanktionsbestämmelser i avtalsstatutet ska behandlas besvaras inte explicit i Rom I-förordningen. Artikel 9 i Rom I-förordningen behandlar endast internationellt tvingande regler i lex fori och lex loci solutionis. Inte heller artikel 7 i Romkonventionen reglerar behandlingen av internationellt tvingande regler i avtalsstatutet, utan endast internationellt tvingande regler i lex fori och bestämmelser i annat land till vilket situationen har nära anknytning. Eftersom artikel 9 i Rom I-förordningen utgör ett undantag till förordningens övriga lagvalsregler, inte minst dess huvudregel om parternas subjektiva lagval enligt artikel 3, ska den tolkas restriktivt.[1273] Det talar för att inga andra rättssystems internationellt tvingande regler kan komma i fråga när lagvalet fastställs enligt Rom I-förordningen.[1274] Av det följer att internationellt tvingande regler i avtalsstatutet inte går att tillerkänna verkan, annat än i de fall avtalsstatutet sammanfaller med lex fori eller lex loci solutionis.

Det är dock inte den enda möjliga tolkningen av förordningens regelverk. En tolkning som utgår från systematiken i förordningens användning av ”tvingande” och ”internationellt tvingande regler” verkar snarare tala för att internationellt tvingande regler alltid ska omfattas av avtalsstatutet. Det följer av att internationellt tvingande regler är en underkategori till tvingande regler, och tvingande regler omfattas alltid av avtalsstatutet.[1275] En sådan lösning skulle alltså medföra att internationellt tvingande regler med tillämpningsanspråk alltid skulle kunna tillämpas när de tillhörde avtalsstatutet. Det skulle logiskt omfatta även offentligrättsliga internationellt tvingande regler i avtalsstatutet (eftersom de utgör en underkategori till internationellt tvingande regler i allmänhet).

Ingen av de ovanstående lösningarna är dock helt tillfredsställande. Beträffande den första kan man invända att den restriktiva tolkningen av artikel 9 i Rom I-förordningen inte verkar påkallad när de regler som har tillämpningsanspråk finns i avtalsstatutet. Tillämpningen av ”internationellt

[1273] Se *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:774, punkt 44; *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 49.

[1274] Se *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:774, särskilt punkterna 44–49. Avgörandet behandlas mer utförligt i avsnitt 8.5.

[1275] Se Bonomi, A. (2017), s. 632 (punkt 109).

tvingande regler” i avtalsstatutet utgör ju inget avsteg från avtalsstatutet.[1276] Av samma anledning förefaller det olämpligt att i den här situationen överhuvudtaget tala om ”internationellt tvingande regler”.[1277] Att en regel är internationellt tvingande betyder att parterna inte kan avtala bort den vare sig på ett materiellrättsligt eller internationellt privaträttsligt plan. Regeln är materiellrättsligt och internationellt privaträttsligt indispositiv. Den internationella sidan av indispositiviteten medför att regeln är tillämplig oavsett vilket lands lag som utgör avtalsstatut.[1278] Med andra ord saknar frågan om regelns internationellt tvingande verkan betydelse när regeln tillhör avtalsstatutet. När regeln tillhör avtalsstatutet är det endast den materiellrättsliga aspekten av regelns indispositivitet som är relevant.

Inte heller den andra lösningen är, enligt min mening, tillfredsställande. Internationellt tvingande regler kan variera till sin utformning och sitt innehåll. I det ena fallet är det en regel om handelsagentens rätt till ersättning efter en oriktig uppsägning av agentförhållandet som är potentiellt internationellt tvingande, i det andra ett exportförbud antaget som en del i en sanktionsregim mot ett adressatland. Att de två reglerna ska behandlas på samma sätt, och alltid tillämpas som en del av avtalsstatutet (med reservationer för forumdomstolens ordre public), bara för att de systematiskt kan inordnas som en underkategori till ”tvingande regler” är, enligt min mening, mindre lämpligt.

För att besvara frågan om hur ekonomiska sanktionsbestämmelser som är kongruenta med avtalsstatutet ska behandlas bör en domstol, initialt, se bortom förordningens reglering av internationellt tvingande regler.[1279] Frågan är snarare om sanktionslagstiftningen kan anses utgöra del av avtalsstatutet, och omfattas av de subjektiva och objektiva lagvalsreglernas hänvisning, eller om den faller utanför avtalsstatutet och måste hanteras genom säranknytning. I det senare fallet blir frågan också på vilka grunder en sådan säranknytning ska ske. Viss vägledning kan här sökas i hur offentligrättsliga regler i avtalsstatutet behandlas i allmänhet inom tillämpningsområdet för Rom I-förordningen.

EU-domstolen har inte tagit ställning till frågan. I sitt förslag till avgörande i *Nikiforidis* yttrade dock generaladvokat Szpunar att frågan om verkningarna av internationellt tvingande regler överhuvudtaget inte uppkommer när de

[1276] Se Bonomi, A. (2017), s. 632 (punkt 109).

[1277] Se Szabados, T. (2020), s. 26.

[1278] Se underavsnitt 7.2.3 Se även Pålsson, L. (1998), s. 115.

[1279] Jfr van Houtte, H. (1988), s. 142–143, som konstaterar att det saknas tydligt stöd i rättspraxis för hur ekonomiska sanktionsbestämmelser ska behandlas när de tillhör samma rättsordning som utgör avtalsstatut.

aktuella reglerna tillhör avtalsstatutet.[1280] Det kan tolkas som att den här typen av regler alltid tillämpas som en del av avtalsstatutet, givet att de är tillämpliga.[1281] I förslaget till avgörande görs ingen åtskillnad mellan privaträttsliga och offentligrättsliga internationellt tvingande regler.

I övrigt har frågan diskuterats flitigt i doktrinen. Vischer har föreslagit, utifrån regleringen i Romkonventionen, att sådan lagstiftning som visserligen är av offentligrättslig karaktär, men som har till syfte att skydda enskilda intressen, bör kunna tillämpas tillsammans med avtalsstatutets regler i övrigt. Den skulle alltså omfattas av lagvalsreglernas hänvisning. När det däremot gäller offentligrättslig lagstiftning som primärt avser att tillgodose den lagstiftande statens egoistiska intressen bör den endast tillerkännas verkan om domstolen finner det lämpligt utifrån en analog tillämpning av artikel 7 (1) i Romkonventionen.[1282] Szabados verkar vara av uppfattningen att Vischers resonemang är överförbart till artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.[1283]

Bogdan, som var mycket kritisk till artikel 7 (1) vid Romkonventionens antagande, är också av uppfattningen av privaträttsliga ”*ordre public*-regler” bör kunna tillämpas tillsammans med avtalsstatutet i övrigt. Det gäller dock inte offentligrättsliga regler tillhörande samma rättsordning. Bogdan hänvisar här till lagvalsreglernas utformning och deras syften. Att en lagvalsregel avseende köprättsliga avtalsförpliktelser ibland kan hänvisa till utländsk rätt som tillämplig på parternas avtalsförhållanden, bygger på rättspolitiska överväganden vilka i allmänhet inte alls motiverar att domstolslandet också tillämpar det landets offentligrättsliga regler. I det här sammanhanget konstaterar Bogdan också att det är det synsättet som kommit till uttryck vid den svenska transformeringen av IKL. Frågan om ett köp ska vara underkastat svenska eller utländska offentligrättsliga regler ska, enligt förarbetena, avgöras oberoende av lagvalsreglerna i IKL.[1284]

Även Pålsson hävdar, också i kontexten av Romkonventionen, att det är självklart att avtalsstatutets regler ska tillämpas, oavsett om de är dispositiva, tvingande, internt tvingande eller internationellt tvingande. Han ställer sig

[1280] Se Förslag till avgörande av generaladvokat M. Szpunar i *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:281, punkt 76.

[1281] Se Bonomi, A. (2017), s. 632 (punkt 109).

[1282] Se Vischer, F. (1992), s. 180 ff.

[1283] Se Szabados, T. (2019), s. 64. Szabados hänvisar till Vischers resonemang såsom avseende artikel 9 (3) i Rom I-förordningen utan att uttryckligen ta ställning till om resonemanget är överförbart till den nya bestämmelsen.

[1284] Se Bogdan, M. (1982), s. 41.

dock mer tveksam till om offentligrättslig lagstiftning per automatik ska tillämpas som en del av avtalsstatutet. Att utesluta den offentliga rätten i avtalsstatutet vore dock ologiskt, anser han, då artikel 7 (1) i Romkonventionen möjliggör tillämpningen av offentligrättsliga regler i ett tredje lands lag. Domstolarna borde ha minst samma befogenhet att ge verkan åt eller tillämpa offentligrättsliga regler i avtalsstatutet.[1285]

Philip anser att privaträttsliga internationellt tvingande regler i avtalsstatutet ska tillämpas. Däremot faller frågan om offentligrättsliga reglers tillämpning utanför konventionens vanliga lagvalsregler. Offentligrättsliga internationellt tvingande regler kan, enligt Philip, enbart tillämpas med stöd av analogier från artikel 7 (1) i Romkonventionen, även om de tillhör avtalsstatutet.[1286]

Basedow hävdar, också inom ramen för Romkonventionen, att tvingande ekonomiska reglering, vilken huvudsakligen är av offentligrättslig karaktär, inte kan anses ingå i avtalsstatutet. Han anser vidare att frågan om tillämpningen av internationellt tvingande regler i avtalsstatutet inte kan anses reglerad i konventionen. Den normativa lucka som då uppkommer får slutas genom en analogisk tillämpning av artikel 7 (1) i Romkonventionen.[1287]

Hellner instämmer i den lösning som föreslås av Philip och Basedow, dvs. en analogisk tillämpning av artikel 7 (1) i Romkonventionen.[1288]

Lando och Arnt Nielsen anser också, men i förhållande till Rom I-förordningen, att det är självklart att ”internationellt tvingande regler” i avtalsstatutet ska tillämpas med stöd av förordningens lagvalsregler. Det följer logiskt, hävdar författarna, av att lagvalsreglerna omfattar tvingande regler i avtalsstatutet och de internationellt tvingande reglerna är endast en särskilt viktig underkategori till de tvingande reglerna i allmänhet. Förordningens artikel 9 eller artikel 12 undantar inte heller internationellt tvingande regler i avtalsstatutet från lagvalsreglernas hänvisning.[1289] Lando och Arnt Nielsen uttalar sig mer tveksamt till tillämpningen av offentligrättsliga regler i avtalsstatutet.[1290] Lando har dock beträffande Romkonventionen hävdat att offentligrättsliga regler som påverkar ett avtals materiella giltighet (*essential validity*) bör omfattas av avtalsstatutet, eftersom den frågan ska besvaras

[1285] Se Pålsson, L. (1998), s. 126.

[1286] Se Philip, A. (1982), s. 106. Se även dens. (1994), *EU-IP*, s. 183.

[1287] Se Basedow, J. (1994), ”Conflicts of Economic Regulation”, *The American Journal of Comparative Law*, s. 442, m.v.h. till Bogdan, M. (1982).

[1288] Se Hellner, M. (2000), s. 267.

[1289] Se Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1719.

[1290] Se Lando/Arnt Nielsen (2008), s. 1714 vid fotnot 113.

utifrån detsamma.[1291] Arnt Nielsen, å sin sida, instämmer i huvudsak med Philips resonemang ovan.[1292]

Bonomi instämmer med Lando och Arnt Nielsen avseende behandlingen av, åtminstone privaträttsliga, internationellt tvingande regler i avtalsstatutet.[1293] Han anser vidare att den motsatta ståndpunkten, som utesluter internationellt tvingande regler från avtalsstatutet, bygger på den tyska synen på internationellt tvingande regler som *eingriffsnormen*, dvs. regler som endast syftar till att tillgodose offentliga intressen. Förordningens syn på internationellt tvingande regler är dock mer extensiv, och omfattar även sociala skyddsregler. Genom att utesluta ”internationellt tvingande regler” i avtalsstatutet utesluter man således även sociala skyddsregler i avtalsstatutet. I den här delen anser jag dock att Bonomis argument inte är särskilt övertygande. Utifrån ”det tyska synsättet” skulle ju de sociala skyddsreglerna omfattas av avtalsstatutet per automatik, eftersom de inte utgör internationellt tvingande regler (jfr med Vischer ovan).

Vidare hävdar Bonomi att de som förespråkar en restriktiv behandling av internationellt tvingande regler i avtalsstatutet utgår från en förlegad syn på behandlingen av utländsk offentlig rätt.[1294] Bonomi erkänner att frågan inte regleras direkt av förordningen, men att man kan invända mot distinktionen mellan offentlig rätt och privaträtt och att det negativa förhållningssättet till utländsk offentlig rätt inte delas av samtliga medlemsstater.[1295] Därutöver tillåter artikel 9 (3) i Rom I-förordningen att utländska offentligrättsliga regler tillerkänns verkan under de förhållanden som stadgas där, och det saknas skäl att behandla de offentligrättsliga reglerna i avtalsstatutet på något annat sätt.[1296] Även Bonomi verkar således öppen för att offentligrättsliga internationellt tvingande regler inte per automatik kan tillämpas som en del av avtalsstatutet.

Azeredo Da Silveira är av uppfattningen att offentligrättslig lagstiftning som antas av den stat vars rättsordning utgör avtalsstatut, och som *endast* avser att tillgodose offentliga intressen, ska behandlas på olika sätt beroende på om den antagits före eller efter parternas ingående av avtalet eller deras uttryckliga val av tillämplig lag. Det omfattar även ekonomisk sanktionslagstiftning.

[1291] Se Lando, O. (1987), ”The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations”, *CML Rev.*, s. 213.

[1292] Se Arnt Nielsen, P. (2015), s. 191.

[1293] Se Bonomi, A. (2017), s. 633 (punkt 114).

[1294] Se Bonomi, A. (2017), s. 633–634 (punkt 114–116).

[1295] Se Bonomi, A. (2017), s. 633–634 (punkt 114–116).

[1296] Se Bonomi, A. (2017), s. 633–634 (punkt 114–116).

Annorlunda uttryckt anser Azeredo Da Silveira att enhetsläran ska gälla för offentligrättslig lagstiftning i avtalsstatutet som är i kraft vid avtalsslutet eller vid parternas tidpunkt för val av tillämplig lag. För offentligrättslig lagstiftning i avtalsstatutet som antagits efter någon av de här tidpunkterna ska säranknytningsläran gälla.[1297]

Azeredo Da Silveira gör inte sina påståenden i ljuset av allmän domstols tillämpning av Rom I-förordningen specifikt, utan behandlar i första hand lagvalsprocessen i skiljeförfaranden. Som jag ser det är det dock problematiskt att göra effekterna av ekonomiska sanktioner i avtalsstatutet avhängiga partsviljan. Steget från ”parterna får anses ha accepterat den offentligrättsliga lagstiftningen” till ”domstolen har en skyldighet att tillämpa den” är, enligt min mening, inte helt övertygande. Detsamma kan sägas om det motsatta förhållandet, dvs. ”parterna kan inte anses ha accepterat den offentligrättsliga lagstiftningen” till ”domstolen har inte en skyldighet att tillämpa den”. Den bakomliggande premissen tycks vara att det är parternas förväntningar som är avgörande för i vilken utsträckning domstolen är skyldig att tillämpa offentligrättsliga regler i avtalsstatutet. Principiellt verkar det också tveksamt att betinga tillämpningen av vissa rättsregler i avtalsstatutet av parternas kännedom om dem, även när tillämplig lag fastställs på objektiv väg. Man skulle kunna invända att parterna i ett sådant fall inte har uttryckt några preferenser alls beträffande vilka rättsregler som ska tillämpas, varför deras kännedom om rättsreglerna i det objektivt tillämpliga avtalsstatutet inte heller skulle ha någon betydelse för deras tillämplighet.

Svensk domstol måste i första hand förhålla sig till regleringen i Rom I-förordningen när den avgör hur den ska hantera ekonomiska sanktionsbestämmelser i ett utländskt avtalsstatut. En sådan lösning som Azeredo Da Silveira föreslagit är då, enligt min mening, mindre lämplig.

EGPIL har i en vägledning från 2022 också föreslagit att internationellt tvingande regler i avtalsstatutet ska kunna tillämpas, med reservationer för forumets ordre public.[1298] I vägledningen konstaterar EGPIL att det är det här förhållningssättet kommit till uttryck i nationell rättspraxis och i artikel 13 i den schweiziska kodifikationen av den internationella privaträtten från 1987. Ett sådant synsätt är, enligt organisationen, att föredra framför det synsätt som exkluderar tillämpningen av offentligrättsliga internationellt tvingande regler i avtalsstatutet.[1299]

[1297] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 80–81.

[1298] Se EGPIL (2022), s. 2 (punkt 7).

[1299] Se EGPIL (2022), s. 5 (fotnot 12).

Enligt min mening bör domstolar inte vara förhindrade från att tillerkänna verkan åt ekonomisk sanktionslagstiftning i den rättsordning som utgör avtalsstatut. Den bör dock inte heller ges effekt per automatik, med stöd av de vanliga lagvalsreglerna. Vad jag vet är det ingen vidare förespråkad inställning till ekonomisk sanktionslagstiftning.[1300] De ekonomiska sanktionerna kan visserligen medföra att avtal som ingås sedan de antagits är ogiltiga samt påverka möjligheterna att fullgöra redan ingångna avtal. I den del de på det viset påverkar den materiella giltigheten hos ett avtal skulle de, om man instämmer med Lando, kunna anses utgöra del av avtalsstatutet.

Ett sådant synsätt skulle dock kunna leda till att ekonomisk sanktionslagstiftning behandlas på olika sätt beroende på hur den är utformad. I vissa fall tar nämligen sanktionslagstiftningen inte direkt sikte på parternas rättigheter eller skyldigheter. Snarare föreskriver de ekonomiska sanktionerna endast att vissa transaktioner är förbjudna.[1301] Förbuden sanktioneras med böter och fängelsestraff, men lagstiftningen föreskriver ingen avtalsrättslig rättsföljd för avtal i strid med förbuden. I de här fallen behövs således en annan avtalsrättslig norm för att avgöra vilken betydelse de ekonomiska sanktionerna får för parternas rättigheter och skyldigheter. Här utgör de ekonomiska sanktionerna inte en del av avtalsstatutet, eftersom det inte är de ekonomiska sanktionerna som sådana som påverkar avtalets giltighet. Skulle sanktionslagstiftningen däremot föreskriva att avtal i strid mot dess förbud är ogiltiga skulle den utifrån samma premisser utgöra del av avtalsstatutet. Enligt min mening är det bättre att ha en lösning som i internationellt privaträttsligt hänseende behandlar sanktionslagstiftningen på samma sätt, oavsett hur den är formulerad i det enskilda fallet.

Sanktionslagstiftningen skiljer sig också från normerna i avtalsstatutet i det att den uteslutande motiveras av allmänna intressen. Den är motiverad av utrikes- och säkerhetspolitiska ställningstaganden som inte alls beaktar intressena i ett avtalsförhållande. Därtill är den som regel av en mer tillfällig natur och kan också vara begränsad i vilken personkrets den riktar sig till eller omfattar. Även det bör, enligt min mening, tala för att den inte kan behandlas på samma sätt som de avtalsrättsliga normerna i avtalsstatutet.

[1300] Se dock Cortese, B. (2004), ”International Economic Sanctions as a Component of Public Policy for Conflict-of-Laws Purposes”, I: Picchio Forlati/Sicilianos (red.), *Les sanctions économiques en droit international/Economic Sanctions in International Law*, s. 726, som påstår att sanktionslagstiftningen blir automatiskt tillämplig som del av avtalsstatutet, och att dess tillämpning endast begränsas av forumlandets ordre public. Jfr även Matray, L. (1997), s. 85, som uttalar sig om inställningen i internationella skiljeförfaranden.

[1301] Se underavsnitt 2.4.4 och 7.3.5.

Viss tveksamhet kan möjligen uppkomma beträffande sådana friskrivningsklausuler som förekommer i den unionsrättsliga sanktionslagstiftningen. Sådana klausuler stadgar att eventuella ersättningskrav till följd av att en EU-aktör agerat i enlighet med unionens ekonomiska sanktioner inte får beviljas när de framställs av en part som särskilt pekas ut i sanktionslagstiftning.[1302] En sådan bestämmelse avser visserligen att direkt reglera den ena partens rätt till ersättning på grund av motpartens avtalsbrott. Den skulle därmed i princip kunna utgöra del av avtalsstatutet. Samtidigt saknar den självständig betydelse utanför den sanktionslagstiftning som den utgör del av. Den är närmast avsedd att öka effektiviteten hos de förbud som de ekonomiska sanktionerna uppställer. Inte heller är den allmänt tillämplig utan gäller bara för vissa särskilt utpekade aktörer. Enligt min mening är det därför mer lämpligt att se den som utgörande en del av sanktionslagstiftningen och behandla den genom säranknytning.

Om man accepterar att sanktionslagstiftningen inte per automatik kan tillämpas som en del av avtalsstatutet är frågan om den ändå kan tillerkännas verkan och i så fall på vilka grunder. Ett alternativ skulle vara att anse frågan oreglerad i förordningen och utgå från medlemsstaternas nationella internationella privaträtt. För svensk del skulle man då kunna ta isolationsprincipen som utgångspunkt. Ett annat alternativ skulle vara att utgå från artikel 9 (3) i Rom I-förordningen och tillämpa den bestämmelsen analogiskt på sanktionslagstiftning med tillämpningsanspråk i avtalsstatutet. Här anser jag att det senare förslaget är mest lämpligt, eftersom det leder till ett enhetligt synsätt i samtliga medlemsstater, även om intresseavvägningen i artikel 9 (3) kan leda till att domstolar i olika medlemsstater tillämpar den på olika sätt. Sanktionslagstiftning som är kongruent med avtalsstatutet skulle då kunna tillerkännas verkan om domstolen finner det lämpligt utifrån den intresseavvägning som föreskrivs av artikel 9 (3) andra meningen i Rom I-förordningen. I bedömningen får domstolen beakta samma typer av omständigheter som vid den direkta tillämpningen av artikel 9 (3).[1303]

Däremot anser jag att olaglighetskravet i artikel 9 (3) i princip inte behöver upprätthållas vid bedömningen av verkningarna hos sanktionsbestämmelser i avtalsstatutet.[1304] Olaglighetsrekvisitet får anses nära sammankopplat med

[1302] Se vidare underavsnitt 2.4.5.

[1303] Se underavsnitt 8.3.6.

[1304] Olaglighetskravet behandlades i underavsnitt 8.3.5.

uppfyllelseorten som anknytningsmoment.[1305] Det är motiverat att ta hänsyn till lagen på uppfyllelseorten, och låta den påverka parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, när den gör uppfyllelsen av avtalet olaglig. Avtalsstatutet bestäms dock på grundval av andra anknytningsmoment än avtalsförpliktelsernas uppfyllelseort. Enligt min mening finns det därför inte samma skäl att uppställa ett krav på olaglighet. Med det sagt kommer den ekonomiska sanktionslagstiftningen som regel medföra att avtal i strid med den blir olagliga att uppfylla.

När avtalsstatutet utgörs av lagen i en annan medlemsstat uppkommer inga särskilda problem när det rör sig om unionsrättsliga ekonomiska sanktioner. De unionsrättsliga sanktionsbestämmelserna har som regel hela unionen som sitt tillämpningsområde[1306] och kan således tillämpas fullt ut som en del av svensk lex fori.[1307] Unilaterala ekonomiska sanktioner antagna av en annan medlemsstat får behandlas som annan utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning.

8.5 Ekonomiska sanktionsbestämmelser i annat lands lag

Som jag noterade i kapitel 2 använder sanktionslagstiftningen ofta anknytningsmoment såsom en parts hemvist eller medborgarskap som villkor för sin tillämplighet.[1308] Därutöver gäller de som regel för transaktioner som sker inom avsändarstatens territorium. I vissa (i praktiken ovanliga fall skulle sanktionslagstiftningens anknytningsmoment, i kombination med den begränsning av vilka internationellt tvingande regler som går att beakta enligt Rom I-förordningen, kunna ge upphov till problem. Följande exempel får tjäna som illustration.

> A och B har ingått ett avtal enligt vilket B köper vissa varor från A. Varorna ska levereras från A:s filial i land X till B:s affärsställe i landet Y. A:s hemvistland Z antar efter avtalsslutet ekonomiska sanktioner mot Y. A vägrar

[1305] Jfr underavsnitt 8.3.3 beträffande den engelska rättspraxis som utgjorde inspiration vid utarbetandet av nuvarande artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.

[1306] Se underavsnitt 2.4.2.

[1307] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 132.

[1308] Se underavsnitt 2.4.2.

fullgöra leveransen på grund av de ekonomiska sanktionerna. Avtalet regleras av lagen i land Z.

Utifrån regleringen av internationellt tvingande regler i Rom I-förordningen går det endast att beakta de ekonomiska sanktionerna, såsom offentligrättsliga internationellt tvingande regler, om talan prövas i domstol i land Z, utifrån artikel 9 (2), eller om de kan tillerkännas verkan som del av avtalsstatutet, genom en analogisk tillämpning av artikel 9 (3). Men anta i stället att avtalet ingåtts genom filialen i land X och att avtalet regleras av lagen i land X. Domstol i land X kan då vara behörig att pröva en talan mot A, men i sin prövning kan den inte beakta de ekonomiska sanktionerna vare sig som del av lex fori eller som del av avtalsstatutet. Likväl förefaller det olämpligt att helt lämna dem utanför prövningen, eftersom de har betydelse för A:s prestation enligt avtalet.

Exemplet illustrerar de potentiella problem som kan uppkomma till följd av att Rom I-förordningen uppställer begränsningar avseende vilka länders internationellt tvingande regler som en domstol kan beakta.[1309] Om någon del av transaktionen inte kan lokaliseras till avsändarstatens territorium eller om avsändarstatens lag inte utgör avtalsstatut, så att det föreligger kongruens mellan avtalsstatut och sanktionslagstiftningen, kan de ekonomiska sanktionerna endast tillämpas när de utgör del av lex fori. Det kan således uppkomma situationer när de ekonomiska sanktionerna visserligen har tillämpningsanspråk, och i praktiken påverkar parternas möjlighet att fullfölja avtalet, men där Rom I-förordningens reglering av internationellt tvingande regler inte medger att de tillämpas eller tillerkänns verkan.

Frågan är då om det likväl inom Rom I-förordningens tillämpningsområde finns möjlighet att beakta internationellt tvingande regler i ett visst lands lag även om det inte omfattas av hänvisningen i artikel 9 (2) eller 9 (3) och även om ett annat lands lag utgör avtalsstatut. EU-domstolen tog ställning till frågan i *Nikiforidis*[1310].

> ***Nikiforidis***. Målet avsåg ett anställningsavtal mellan grekiska staten och en lärare vid en grekisk skola i Tyskland. Anställningsavtalet reglerades av tysk rätt och läraren fullgjorde sitt arbete i Tyskland. När den grekiska staten som ett svar på landets skuldkris införde lagstiftning som sänkte lönerna för offentligt anställda, även de som arbetade i utlandet, väckte läraren talan vid

[1309] För en kritik av artikel 9 i Rom I-förordningen på den här grunden, se Bonomi, A. (2008), s. 298–299.

[1310] *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:774.

tysk domstol i syfte att utfå ersättning motsvarande den lön läraren gått miste om.

Fråga i målet var om den grekiska lagstiftningen kunde tillerkännas verkan såsom internationellt tvingande inom ramen för Rom I-förordningen. Den grekiska lagstiftningen tillhörde i det här fallet varken avtalsstatutet, lex fori eller lex loci solutionis, vilka samtliga utgjordes av tysk rätt. Det enda alternativ som återstod var alltså att tillerkänna den grekiska lagstiftningen verkan som internationellt tvingande regler på annan grund, exempelvis på grund av den nära anknytning som fanns mellan anställningsavtalet och Grekland. EU-domstolen konstaterade dock att uppräkningen av rättssystem i artikel 9 i Rom I-förordningen är uttömmande och att det således saknas möjlighet att beakta internationellt tvingande regler i något annat lands lag.[1311] Domstolen tillade dock att det inte förhindrar den *indirekta* tillämpningen av lagstiftning i andra länder, så länge det medges av de materiella rättsreglerna i avtalsstatutet (dvs. det tillvägagångssätt som i avhandlingen benämns materiellrättsligt korrektur).[1312]

Det är således uteslutet att inom ramen för Rom I-förordningen beakta sanktionslagstiftning som inte tillhör lex fori, lex solutionis eller som är kongruent med avtalsstatutet och som domstolen i övrigt anser tillämpningsvärd.[1313] I vissa fall kan det leda till att sanktionsbestämmelser med bäring på avtalsförhållandet överhuvudtaget inte går att beakta såsom rättsnormer vid sakprövningen av tvisten, åtminstone inte med stöd av Rom I-förordningen. Vid omarbetningen av Romkonventionen till Rom I-

[1311] Se *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:774, punkterna 44–50.

[1312] Se *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:774, punkt 51. Se för en kritik Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 70, som anser att det var ”astonishing news” att EU-domstolen genom *Nikiforidis* godtog att de nationella domstolarna beaktar utländsk rätt som faktum, när domstolen dessförinnan slagit fast att artikel 9 skulle tolkas restriktivt som en uttömmande reglering av internationellt tvingande regler enligt förordningen. Enligt samma författare riskerar ett extensivt utnyttjande av möjligheten att underminera Rom I-förordningens harmonisering av lagvalsreglerna i medlemsstaterna, se s. 76. Se även Okoli, C. S. A. (2020), s. 178–179, som är mycket kritisk till avgörandet då det skapar stor oförutsebarhet för parterna om vilket lands internationellt tvingande regler som kommer att beaktas i en eventuell domstolsprövning.

[1313] Se Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 59. Jfr dock Avato/Winkler (2018), ”Reinforcing the Public Law Taboo: A Note on *Hellenic Republic v Nikiforidis*”, *European Law Review*, s. 580, som tolkar avgörandet som att det lämnar dörren öppen för att tillämpa utländska internationellt tvingande regler på andra grunder än artikel 9 i Rom I-förordningen. Det enda EU-domstolen konstaterade var dock att artikel 9 inte förhindrar att den nationella domstolen beaktar utländsk rätt som omständighet vid tillämpningen av avtalsstatutet.

förordningen insåg man att det var en möjlighet men ansåg att det var ett problem av mindre betydelse.[1314] Enligt min mening stämmer sannolikt den bedömningen. De allra flesta ekonomiska sanktioner kan i princip beaktas såsom internationellt tvingande regler med stöd av Rom I-förordningen, inte minst om man godtar den extensiva tolkningen av ”förpliktelser som har sin grund i avtalet” som jag förespråkat här samt möjligheten att tillämpa artikel 9 (3) analogt på sanktionslagstiftning som är kongruent med avtalsstatutet. Därtill följer det av EU-domstolens avgörande i *Nikiforidis* att Rom I-förordningen inte förhindrar att de ekonomiska sanktionsbestämmelserna beaktas inom ramen för materiellrättsligt korrektur.[1315]

8.6 Konflikter mellan ekonomisk sanktionslagstiftning och blockerande lagstiftning

8.6.1 Inledning

I det här avsnittet undersöker jag lösningar på konflikter mellan sanktionslagstiftning och blockerande lagstiftning. I princip utgör de här konflikterna konflikter mellan olika internationellt tvingande regler.[1316]

Att ekonomiska sanktionsbestämmelser kan klassificeras som internationellt tvingande regler vid tillämpningen av Rom I-förordningen konstaterade jag i underavsnitt 7.3.5. Blockerande föreskrifter, såsom förbudet i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning att agera i enlighet med vissa angivna extraterritoriella sanktionsbestämmelser, bör som regel också kunna klassificeras som offentligrättsliga internationellt tvingande regler. Reglernas tillämpningsanspråk är oberoende av vilket lands lag som utgör avtalsstatut och de avser att i första hand skydda väsentliga ekonomiskpolitiska intressen i laglandet.[1317] När de tillhör lex fori bör de därmed kunna tillämpas med stöd

[1314] Se Hellner, M. (2009), s. 454 m.v.h.

[1315] Se vidare kapitel 9, särskilt avsnitt 9.2.

[1316] Se för samma ståndpunkt Basedow, J. (2013), s. 334 ff; Szabados, T. (2019), s.155 ff; Bogdan, M. (2023), ”Svensk och EU-domstolens rättspraxis i internationell privat- och processrätt 2021–2022”, *SvJT*, s. 279.

[1317] Se underavsnitt 2.5.2 beträffande den blockerande förordningens syften.

av artikel 9 (2) i Rom I-förordningen, oberoende av att förordningens lagvalsregler anvisar ett annat lands lag som avtalsstatut.

Däremot uppfyller ett förbud som det som återfinns i artikel 5 (1) i den blockerande förordningen inte villkoren i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Ett sådant förbud gör nämligen inte uppfyllelsen av avtalet olaglig. Tvärtom förbjuder bestämmelsen en part från att vägra fullgörelse på grund av förekomsten av extraterritoriell sanktionslagstiftning som är tillämplig på avtalet. Därmed kan en sådan blockerande föreskrift inte tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) när den tillhör en utländsk lex loci solutionis. Enligt min mening bör olaglighetsrekvisitet däremot inte upprätthållas vid en analogisk tillämpning av artikel 9 (3) på offentligrättsliga internationellt tvingande regler i avtalsstatutet.[1318] Därmed kan i princip förbud som det i artikel 5 (1) i den blockerande förordningen tillhörande ett utländsk avtalsstatut tillerkännas verkan vid tillämpningen av Rom I-förordningen. Vid en konflikt med ekonomiska sanktionsbestämmelser i lex fori bör de senare dock ges företräde.[1319]

I det följande fokuserar jag på frågan hur svensk domstol bör hantera konflikter mellan blockerande lagstiftning i lex fori och utländska extraterritoriella ekonomiska sanktioner. Redogörelsen kretsar framför allt kring vilka överväganden domstolen behöver göra vid tillämpningen av artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning.

Ibland förekommer det att adressatlandet antar sina egna ekonomiska sanktioner mot den ursprungliga avsändarstaten. Här rör det sig egentligen inte om en konflikt, eftersom de ekonomiska sanktionerna ”på båda sidor” försöker utsläcka de kommersiella banden mellan parterna. De kan således sägas eftersträva samma syfte.[1320] Så är inte fallet med blockerande lagstiftning, som snarare försöker motverka de negativa effekterna i adressatlandet av avsändarens ekonomiska sanktioner.[1321] Här kommer jag således fokusera på den mer renodlade konflikten mellan sanktionslagstiftning och blockerande lagstiftning.

[1318] Se avsnitt 8.4.

[1319] Se vidare avsnitt 8.2 om behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser i lex fori.

[1320] Man kan säga att det här inte rör sig om en reell konflikt. Jfr Szabados, T. (2019), s. 156, som dock inte hänvisar specifikt till att två länder har antagit ekonomiska sanktioner mot varandra, men som konstaterar att det som regel finns en reell konflikt mellan ekonomiska sanktioner och blockerande lagstiftning.

[1321] Se avsnitt 2.5.

8.6.2 Extraterritoriella sanktionsbestämmelser och artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning

Artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning har följande lydelse:

> Ingen av de personer som avses i artikel 11[1322] får, direkt eller genom ett dotterbolag eller någon annan mellanhand, aktivt eller genom medveten underlåtenhet, uppfylla sådana krav eller förbud, inklusive framställningar från utländska domstolar, som grundar sig på eller direkt eller indirekt är en följd av de lagar som anges i bilagan eller av åtgärder som grundar sig på eller följer av dem.

EU-domstolens avgörande i *Bank Melli*, som jag berörde redan i underavsnitt 2.5.2, antyder att förbudet i artikel 5 (1) äger företräde framför de utländska extraterritoriella ekonomiska sanktioner som upptagits i förordningens bilaga. Något annat tillvägagångssätt hade givetvis gjort den blockerande förordningen tämligen menlös, när dess syfte är just att motverka effekterna av den utpekade utländska sanktionslagstiftningen.[1323] I litteraturen förekommer dock också förslag om att se den blockerande lagstiftningen som ett skäl för att inte tillerkänna den utländska sanktionslagstiftningen verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.[1324] En sådan tolkning skulle dock göra den blockerande förordningens genomslag beroende av domstolens diskretion, vilket enligt min mening är oförenligt med förordningens syfte.

Av *Bank Melli* följer också, som jag noterade i underavsnitt 2.5.2, att det inte är nödvändigt att de utländska myndigheterna riktat ett faktiskt krav mot den person som omfattas av artikel 11, utan det är tillräckligt att ett avtal faller inom tillämpningsområdet för någon av de i bilagan angivna lagarna för att skyldigheten att inte efterfölja den inträder.[1325] Ett krav eller förbud, resonerar EU-domstolen, följer inte enbart av en individuell akt eller av en rad individuella beslut utan även av en allmängiltig och abstrakt rättsakt.[1326]

Det är inte helt klart vad det innebär att en EU-aktör ”uppfyller” ett krav eller förbud. Att säga upp ett avtal i syfte att efterleva utländska extraterritoriella sanktioner innebär dock, av allt att döma, ett sådant

[1322] Se beträffande förordningens tillämpningsområde underavsnitt 2.5.2.

[1323] Se även Bogdan, M. (2023), s. 279.

[1324] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 169–170, som uttalar sig om blockerande lagstiftning i allmänhet och inte om EU:s blockerande förordning specifikt.

[1325] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 45.

[1326] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 46.

uppfyllande.[1327] Av kommissionens rättsliga vägledning går det att utläsa att också en ansökan om dispens från de extraterritoriella sanktionernas avsändare (i dagsläget i praktiken USA) är att jämställa med ett uppfyllande av avsändarlandets krav eller förbud.[1328]

Däremot är det mer tveksamt om ett avtalsvillkor som stadgar att en part, eller båda parterna, åtar sig att agera i enlighet med ett visst lands sanktionslagstiftning också omfattas av förbudet. Den typen av villkor är vanliga i kreditavtal mellan amerikanska finansinstitut och icke-amerikanska företag. Ett företag kan då i praktiken vara tvingat att skriva under ett sådant villkor, även om den verksamhet företaget bedriver saknar all anknytning till de extraterritoriella sanktionernas adressat.[1329] Här kan det vara nödvändigt att utgå från omständigheterna i det enskilda fallet för att avgöra om agerandet strider mot förbudet i artikel 5 (1). Om en EU-aktörs verksamhet överhuvudtaget inte gör den aktuella sanktionslagstiftningen tillämplig bör ett sådant åtagande i avtalet, enligt min mening, inte leda till att förbudsbestämmelsen i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning aktualiseras. Syftet med förordningen är att motverka effekterna av tredjelands extraterritoriella sanktionslagstiftning, så om den överhuvudtaget inte är tillämplig har jag svårt att se varför den blockerande förordningens förbud likväl skulle vara tillämpligt. Enligt min mening går det att ifrågasätta om EU:s blockerande förordning som sådan ens är tillämplig i ett sådant fall.[1330] Om en EU-aktör som accepterar en sådan klausul likväl därefter ingår i ett nytt avtalsförhållande med en part som omfattas av den sanktionslagstiftning som sanktionsklausulen tar sikte på, borde artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning endast aktualiseras om EU-aktören säger upp det senare avtalsförhållandet, för att efterleva sanktionslagstiftningen och sanktions-klausulen, och sanktionslagstiftningen samtidigt finns upptagen i förordningens bilaga. I ett sådant fall är det dock EU-aktörens uppsägning av det senare avtalsförhållandet, för att efterleva sanktionslagstiftningen, som

[1327] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035.

[1328] Se ”Vägledning. Frågor och svar: antagandet av en uppdatering av den blockerande stadgan” (kommissionen), EUT C 277I, 7.8.2018, s. 10.

[1329] Se Van Haute/Nordin/Forwood (2018), ”The Reincarnation of the EU Blocking Regulation: Putting European Companies Between a Rock and a Hard Place”, *Global Trade and Customs Journal*, s. 498.

[1330] Jfr artikel 1 (1) i EU:s blockerande förordning som stadgar att förordningen ska skydda mot effekterna av ”extraterritoriell tillämpning av de lagar som anges i bilagan […] när en sådan tillämpning påverkar intressena hos de personer som avses i artikel 11”.

utgör ett agerande i strid med artikel 5 (1) i förordningen, inte det tidigare avtalsåtagandet att agera i enlighet med sanktionslagstiftningen.[1331]

I *Bank Melli* slog EU-domstolen vidare fast att det åligger den part som påstås ha agerat i strid med förbudet i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning att visa att så inte är fallet. EU-domstolen konstaterade i det här sammanhanget att det vanligtvis är den part som gör gällande att en rättshandling är ogiltig på grund av åsidosättandet av ett lagstadgat förbud som också har bevisbördan för de omständigheter som åsidosättandet består i, skulle motparten bestrida att de föreligger.[1332] Enligt EU-domstolen skulle en sådan allmän bevisbörderegel medföra att det blir omöjligt eller orimligt svårt för en domstol att konstatera ett åsidosättande av förbudet i artikel 5 (1) i förordningen och att förbudets verkningar därmed skulle äventyras. Det är nämligen i princip omöjligt för någon annan part än den som påstås ha agerat i strid med förbudet att säkra bevisning om den partens avsikter.[1333] När ”samtliga bevis som en nationell domstol förfogar över” i ett mål rörande ett påstått åsidosättande av artikel 5 (1) ”vid första anblicken tyder på” att en EU-aktör har sagt upp ett avtal som är aktuellt i målet för att följa en lag i den blockerande förordningens bilaga, utan att ha ett tillstånd enligt artikel 5 (2) i förordningen, ankommer det därför på den personen att styrka att det inte var avsikten.[1334]

Det är svårt att avgöra innebörden av att ”samtliga bevis vid första anblicken tyder på” att parten åsidosatt artikel 5 (1) i förordningen. Möjligen är det tillräckligt att påståendet om ett åsidosättande inte förefaller helt ogrundat. Parten som påstås ha agerat i strid med förbudet får i sin tur föra bevisning om sådana *positiva* omständigheter som kan anses visa att beslutet att säga upp avtalet motiverades av andra skäl än att följa en lag som finns upptagen i bilagan. Tänkbara omständigheter skulle kunna vara att avtalsförhållandet genererat låg lönsamhet i förhållande till andra avtal, att motparten vid upprepade tillfällen varit i dröjsmål med betalningar eller att företaget ska upphöra med de tjänster som avtalet avser. Med det sagt föreskriver inte artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning att en person som omfattas av

[1331] Jfr Van Haute/Nordin/Forwood (2018), s. 498, som också är tveksamma till om ett avtalat åtagande att efterleva sanktionslagstiftningen är tillräckligt för att artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning ska aktualiseras.

[1332] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 64.

[1333] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 66.

[1334] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 67.

förordningens tillämpningsområde anger något skäl vid uppsägningen av ett avtal.[1335]

Bestämmelsen i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning kan, enligt EU-domstolen i *Bank Melli*, även ”åberopas” i civilrättsliga tvister.[1336] Det åligger nämligen medlemsstaternas domstolar att säkerställa att förordningens bestämmelser ges full verkan inom unionen. För att det ska vara möjligt måste efterlevnaden av förbudet i artikel 5 (1) i förordningen, enligt EU-domstolen, också kunna säkerställas genom att en person väcker en civilrättslig talan mot en person till vilken förbudet riktar sig.[1337] I *Bank Melli* hade den tyska telekomoperatören sagt upp ett avtal avseende digitala kommunikationstjänster med en den iranska banken. Den iranska banken väckte då talan mot det tyska telekombolaget och yrkade att samtliga avtalade digitala kommunikationstjänster skulle förbli aktiva. Banken grundade sin talan på artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning i kombination med § 134 BGB, enligt vilken en rättshandling som strider mot ett lagstadgat förbud är ogiltig om inte annat följer av lag. På det viset kan alltså förbudet i artikel 5 (1) i förordningen ligga till grund för en civilrättslig talan. Att bestämmelsen därutöver är straffsanktionerad påverkar inte den möjligheten.[1338]

Artikel 5 (2) i förordningen stadgar en möjlighet till undantag från skyldigheten att inte efterfölja de utländska förbuden, genom att kommissionen beviljar ett särskilt tillstånd. En part kan alltså i de här fallen ansöka om tillstånd för att säga upp ett avtal för att inte bryta mot utländska sekundära sanktioner. Det krävs dock att en bristande uppfyllelse av de utländska sanktionsgrundade kraven allvarligt skulle skada sökandens eller unionens intressen.[1339]

[1335] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 62.

[1336] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkterna 54–61.

[1337] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 59.

[1338] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 61.

[1339] Vilka kriterier som kommissionen ska beakta vid sin bedömning har fastställts i kommissionens genomförandeförordning (EU) 2018/1101 av den 3 augusti 2018 om fastställande av kriterierna för tillämpningen av artikel 5 andra stycket i rådets förordning (EG) nr 2271/96 om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredje land, och åtgärder som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning, EUT L 199I , 7.8.2018, s. 7–10. Det är i dagsläget förhållandevis oklart hur möjligheten till undantag ska tillämpas i praktiken. Tribunalen har i sitt avgörande av den 12 juli 2023 i *IFIC Holding,* T-8/21, EU:T:2023:387, gjort vissa klargöranden, vilka dock lämnas utanför den här framställningen.

Artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning kan ge upphov till en svår situation för EU-aktörer som har starka ekonomiska intressen knutna till den amerikanska marknaden. För att inte göra sig skyldiga till brott mot förordningen måste de upprätthålla ett avtalsförhållande som är olagligt i amerikanska ögon. Som jag beskrev i underavsnitt 2.4.6 om påföljder i sanktionslagstiftningen kan det leda till att EU-aktörer förlorar möjligheten att bedriva affärsverksamhet på den amerikanska marknaden. Det kan leda till stora ekonomiska förluster för EU-aktören, beroende på hur dess verksamhet bedrivs.

I *Bank Melli* ingick det tyska telekombolaget i en större koncern, vars totala intäkter till hälften härrörde från den amerikanska marknaden.[1340] Frågan kom därför upp i målet om förbudet i artikel 5 (1) i förordningen utgjorde en proportionerlig inskränkning av den unionsrättsliga näringsfriheten, enligt artikel 16 i kombination med artikel 52 i EU-stadgan. I den delen konstaterade EU-domstolen att näringsfriheten enligt artikel 16 inte är en absolut rättighet utan att den är formulerad på ett sådant sätt att man i viss utsträckning måste godta myndighetsingripanden som begränsar den.[1341] Sådana inskränkningar måste, enligt artikel 52 i EU-stadgan, ha stöd i lag och tillgodose mål av allmänt samhällsintresse. Enligt domstolen uppfyller artikel 5 i den blockerande förordningen de villkoren.[1342] Ett ytterligare villkor, enligt artikel 52, är dock att begränsningen av näringsfriheten ska vara proportionerlig. Här öppnade EU-domstolen upp för att en uppsägning av ett avtal i strid med artikel 5 (1) i den blockerande förordningen inte ska ogiltigförklaras om följderna för EU-aktören inte står i proportion till de mål som den blockerande förordningen avser att tillgodose.[1343] Vid en sådan bedömning ska en domstol dock beakta om EU-aktören utnyttjat möjligheten att ansöka om dispens enligt artikel 5 (2) i den blockerande förordningen. Har så inte skett har EU-aktören själv ”gett upp möjligheten att undvika den begränsning av företagets näringsfrihet” som en ogiltigförklaring av uppsägningen innebär.[1344]

I *Bank Melli* var EU:s blockerande förordning, i egenskap av direkt tillämplig unionsrätt, kongruent med det tyska avtalsstatutet, som också utgjorde lex fori. Ingenting tyder dock på att dess tillämplighet var avhängig

[1340] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 16.

[1341] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 80.

[1342] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkterna 69–89.

[1343] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkterna 90–92.

[1344] Se *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:1035, punkt 93. De här aspekterna av avgörandet behandlas utförligt hos Ryngaert, C. (2023).

att tysk rätt utgjorde avtalsstatut. Förbudet hade varit tillämpligt, som en internationellt tvingande regel i tysk domstol, även om exempelvis iransk rätt reglerade avtalsförhållandet. Förbudets civilrättsliga betydelse hade då fått bestämmas i enlighet med iransk rätt, snarare än § 134 BGB.

Att förbudet i artikel 5 (1) är internationellt tvingande innebär dock inte, enligt EU-domstolen i *Bank Melli*, att de utländska sanktionsbestämmelserna, och deras verkningar, kan lämnas helt utan avseende. Om den skada EU-aktören drabbas av genom att inte följa de utländska sanktionsbestämmelserna inte står i proportion till den blockerande förordningens syfte, kan det utgöra ett skäl för att EU-aktören tillåts följa sanktionerna. Det är dock en förutsättning att parten begärt dispens från förbudet i artikel 5 (1).

8.7 Sammanfattande slutsatser

En fördel med att behandla ekonomiska sanktionsbestämmelser som internationellt tvingande regler är att det ger domstolen ett större inflytande över vilka ekonomiska sanktioner som faktiskt ges genomslag vid sakprövningen. Det blir således möjligt för forumet att undvika att ge effekt åt sådana ekonomiska sanktioner som står i strid med forumlandets intressen – inte minst när det är forumlandet självt som utgör de ekonomiska sanktionernas adressat. Därtill blir det möjligt för forumet att alltid ge effekt åt ekonomiska sanktioner i forumlandets egen lag – även om utländsk rätt utgör avtalsstatut. På det viset blir det möjligt att förhindra fullgörelsen av avtalsprestationer som står i strid med forumets ekonomiska sanktioner – även om följderna för avtalsparternas rättigheter och skyldigheter kommer att bestämmas av det utländska avtalsstatutet.

Samtidigt finns det vissa nackdelar med att behandla de ekonomiska sanktionerna som internationellt tvingande regler. Den nationella domstol som prövar en tvist ges ett stort utrymme för mer skönsmässiga bedömningar. Därtill lämnar regleringen också vissa luckor, främst beträffande behandlingen av ekonomiska sanktionsbestämmelser som inte tillhör lex fori eller lex loci solutionis.

Vidare medför regleringen av internationellt tvingande regler begränsningar beträffande vilka sanktionsbestämmelser svensk domstol kan ta hänsyn till. På grund av begränsningar i vilka rättsordningar som kan beaktas med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen kan det uppkomma situationer när utländska ekonomiska sanktioner inte kan tillerkännas verkan, trots att en av parterna i tvisten är skyldig att agera i enlighet med dem. Det gäller främst när

sanktionsbestämmelsernas tillämpningsvillkor består i en persons hemvist-, sätes- eller medborgarskapsland, samtidigt som det landet inte utgör domstolsland och ingen avtalsförpliktelse fullgörs i landet.

I kapitlet konstaterade jag att ekonomiska sanktioner i lex fori alltid bör behandlas som rättsnormer vars tillämpning möjliggörs av artikel 9 (2) i Rom I-förordningen. De bör således tillämpas oavsett vilket lands lag som utgör avtalsstatut. På grund av sanktionsbestämmelsernas karaktär, närmare bestämt att de ofta inte reglerar avtalsparternas rättigheter och skyldigheter med anledning av de förbud de ställer upp, kommer de avtalsrättsliga verkningarna av forumets ekonomiska sanktioner ibland behöva bestämmas inom ramen för avtalsstatutet.

När det gäller ekonomiska sanktioner i utländsk lex loci solutionis är förhållandena något mer komplicerade. Även här bör dock utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser behandlas som internationellt tvingande regler, i enlighet med artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Artikel 9 (3) i Rom I-förordningen bör, som jag konstaterat i underavsnitt 8.3.3, omfatta samtliga förpliktelser som grundar sig på avtalet. Beträffande ett internationellt köpeavtal bör det således kunna omfatta åtgärder som säljaren måste vidta i det land där säljaren har sitt affärsställe, för att köpegodset ska kunna exporteras och levereras till säljaren. Inför lagstiftaren i säljarens land ekonomiska sanktioner, och sanktionerna gör det olagligt att genomföra köpet, bör de kunna tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.

Forumet har i de här fallen en långtgående diskretion vid beslutet om de utländska ekonomiska sanktionsbestämmelserna faktiskt ska tillerkännas verkan i det enskilda fallet. Det saknas rättspraxis beträffande vilken typ av omständigheter som ska vara vägledande vid ett sådant beslut. Här konstaterade jag att en rad olika intressen gör sig gällande, med olika styrka. Eftersom ett grundläggande syfte med Rom I-förordningen är att främja förutsebarhet genom respekt för parternas lagvalsöverenskommelse, bör möjligheten att tillerkänna verkan åt utländsk sanktionslagstiftning utnyttjas restriktivt. Samtidigt bör domstolen sträva efter att undvika att någon av parterna drabbas av motstridiga förpliktelser.

Därutöver kan domstolen beakta om det finns ett intresse hos forumstaten att de utländska sanktionerna tillerkänns verkan. Det ligger nära det synsätt som kommer till uttryck i den svenska isolationsprincipen. Domstolen bör, enligt min mening, fästa avseende vid om det rör sig om sanktionslagstiftning som genomför multilaterala ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd, även om de är icke-bindande till sin natur. Svensk domstol kan också välja att tillerkänna verkan åt andra utländska unilaterala ekonomiska

sanktioner om de främjar intressen som delas av den svenska forumstaten, till exempel genom att Sverige genom EU deltar i en sanktionsregim mot samma adressat.

När det gäller sanktionslagstiftning som är kongruent med avtalsstatutet kan den inte per automatik tillämpas tillsammans med avtalsstatutets civilrättsliga normer. I kapitlet konstaterade jag att avtalsstatutets civilrättsliga internationellt tvingande regler ska tillämpas som en del av avtalsstatutet. Däremot kan det inte utsträckas till att omfatta också den ekonomiska sanktionslagstiftningen i avtalsstatutet. Flera skäl talar emot att sanktionslagstiftningen automatiskt skulle omfattas av avtalsstatutet. Sanktionslagstiftningen reglerar vanligen inte sådana frågor som omfattas av avtalsstatutet, utan de export- eller importförbud som uppställs av de ekonomiska sanktionerna får sin civilrättsliga betydelse först genom tillämpningen av en annan civilrättslig norm. Därutöver talar sanktionslagstiftningens utrikes- och säkerhetspolitiska natur emot att den skulle ses som en del av avtalsstatutet. I underavsnitt 8.4 konstaterade jag att det är lämpligt att i de här fallen utgå från en analogisk tillämpning av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Även här får alltså domstolen ta hänsyn till de ekonomiska sanktionernas art och syfte samt till konsekvenserna av att de tillämpas eller inte tillämpas. De hänsynstaganden som domstolen då får göra är desamma som vid bedömningen av om ekonomiska sanktioner i lex loci solutionis ska tillerkännas verkan.

När det gäller ekonomiska sanktioner i någon annan rättsordning än avtalsstatutet, lex fori eller lex loci solutionis är det uteslutet att tillerkänna dem verkan såsom internationellt tvingande regler. Det framgår av EU-domstolens avgörande i *Nikiforidis*. Här får domstolen i stället beakta dem som omständigheter, i den mån det medges av den rättsordning som utgör avtalsstatut.

Slutligen konstaterade jag att förbudet i artikel 5 (1) i EU:s blockerande förordning bör ses som internationellt tvingande i svensk domstol och ges företräde framför sådana utländska extraterritoriella ekonomiska sanktionsbestämmelser som anges i förordningen, även om de senare i och för sig kan klassificeras som internationellt tvingande regler. I annat fall hade förordningens syfte äventyrats. Om den part som omfattas av förbudet i artikel 5 (1) drabbas av en oproportionerligt omfattande skada genom att inte följa de utländska sanktionsbestämmelserna kan förbudet lyftas i det enskilda fallet, med hänvisning till partens näringsfrihet enligt artikel 16 i EU-stadgan. Det är dock en förutsättning att parten ansökt om dispens från förbudet i artikel 5 (1) i enlighet med artikel 5 (2).

9 Utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som omständigheter

9.1 Inledning

I det här kapitlet undersöker jag möjligheterna att behandla utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som omständigheter vid tillämpningen av normerna i avtalsstatutet. Svensk avtalsrätt står i centrum för framställningen. Därtill redogör jag för viss tysk rättspraxis, där den här typen av rättstillämpning har förekommit. I avsnitt 9.2 undersöker jag om möjligheten att beakta den utländska sanktionslagstiftningen inom ramen för avtalsstatutet begränsas när avtalsstatutet fastställts med stöd av Rom I-förordningen eller IKL. Därefter redogör jag för möjligheterna att beakta utländsk sanktionslagstiftning med stöd av normerna om avtal i strid mot lag och goda seder (9.3) eller som en form av ändrade förhållanden (9.4). Avsnitt 9.5 sammanfattar slutsatserna från kapitlet.

Jag har valt att dela upp redogörelsen i kapitlet utifrån de två rättsinstituten[1345] avtal i strid mot lag och goda seder och ändrade förhållanden. Uppdelningen fyller två funktioner i framställningen.

För det första medger uppdelningen en förhållandevis mångfacetterad beskrivning av hur den ekonomiska sanktionslagstiftningen kan aktualiseras i parternas avtalsförhållande. Sanktionslagstiftning som förelegat vid avtalsslutet kan, typiskt sett, aktualisera normerna om avtal i strid mot lag och goda seder. Sanktionslagstiftning som antas efter avtalsslutet men innan en part har presterat kan utgöra en form av ändrade förhållanden.

För det andra återspeglar uppdelningen skillnaden mellan att behandla den utländska sanktionslagstiftningen som normativt innehåll och att ta hänsyn till

[1345] Med rättsinstitut avses en uppsättning normer rörande vissa rättsliga förhållanden eller företeelser, se NJA 2017 s. 168 ”Mahr”, punkt 3 (avseende rättsinstitutet mahr).

dess faktiska verkningar.[1346] När parterna ingår ett avtal, som lyder under svensk avtalsrätt, och avtalet innehåller en transaktion som strider mot utländsk sanktionslagstiftning uppkommer, vid avtalsslutet, ingen fråga om den utländska sanktionslagstiftningens faktiska verkningar (som prestationshinder). Däremot kan det uppkomma frågor om i vilken utsträckning den utländska sanktionslagstiftningen kan beaktas enligt de svenska avtalsrättsliga normerna om avtal i strid mot lag och goda seder. Det är då en fråga om den utländska sanktionslagstiftningen verkan som normativt innehåll. När en part inte kan prestera på grund av utländsk sanktionslagstiftning som antagits efter avtalsslutet är det däremot en fråga om sanktionslagstiftningens faktiska verkningar som prestationshinder, som en form av ändrade förhållanden.

9.2 Utländska sanktionsbestämmelser som omständigheter när Rom I-förordningen eller IKL är tillämplig

Möjligheterna att ta hänsyn till ekonomiska sanktionsbestämmelser i en viss rättsordning inom ramen för det materiellrättsliga korrekturet skulle i princip kunna begränsas av de lagvalsregler som fastställer avtalsstatutet eller styr säranknytningen av olika bistatut till avtalsstatutet (inklusive internationellt tvingande regler). Har parterna valt en viss tillämplig lag med stöd av artikel 3 (1) i Rom I-förordningen eller 3 § IKL kan det förefalla syftesstridigt att domstolen likväl kan ta hänsyn till sanktionsbestämmelserna i en helt annan rättsordning vid sin sakprövning, låt vara endast som omständigheter som måste åberopas av parterna. Än mer så när det är uteslutet att beakta dem som internationellt tvingande rättsregler, eftersom den rättsordning de tillhör inte omfattas av artikel 9 i Rom I-förordningen.

I allmänhet begränsar dock inte lagvalsreglerna möjligheterna att beakta rättsregler i en viss rättsordning som omständigheter inom ramen för det materiellrättsliga korrekturet. Det förefaller naturligt när man beaktar att det i själva verket rör sig om en fråga tillhörig den materiella rätten. Det är de materiella rättsreglerna i avtalsstatutet som i slutändan avgör under vilka förhållanden normer tillhöriga en annan rättsordning kan beaktas som omständigheter (rättsfakta). Lagvalsreglernas påverkan blir således endast

[1346] Se underavsnitt 3.3.4.

indirekt: genom att de fastställer avtalsstatutet fastställer de också förutsättningarna för det materiellrättsliga korrekturet.

Under en tid verkar det dock ha funnits vissa tveksamheter om hur läran förhållit sig till regleringen i Rom I-förordningen. Formuleringen ”tillerkänna verkan” i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen verkar förenlig både med synsättet att rättsreglerna i lex loci solutionis behandlas som rättsnormer och uppfattningen att de ska beaktas som omständigheter (antingen som normativt innehåll eller som faktiska verkningar).[1347] Tolkar man artikel 9 (3) på det senare sättet innebär det att det är uteslutet att beakta rättsregler tillhöriga en annan rättsordning än lex loci solutionis inom ramen för det materiellrättsliga korrekturet.

En sådan tolkning av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen får möjligen visst stöd av att Rom II-förordningen innehåller en särskild bestämmelse i sin artikel 17 som tillåter domstolen att ”som en sakfråga” ta hänsyn till ordnings- och säkerhetsföreskrifter som gällde på platsen där den ansvarsgrundande händelsen ägde rum.[1348] Att möjligheten att ta sådana hänsyn reglerats särskilt i Rom II-förordningen kan tolkas som att det vore uteslutet under Rom I-förordningen, som är tyst i saken, om inte artikel 9 (3) förstås enligt ovan.[1349]

Det ovanstående får dock närmast ses som spekulationer, som sedermera har förlorat mycket av sin relevans. Av EU-domstolens avgörande i *Nikiforidis* följer att regleringen i artikel 9 i Rom I-förordningen och möjligheten till materiellrättsligt korrektur, utgör parallella system.[1350] Att avtalsstatutet, eller ett bistatut, fastställts med stöd av Rom I-förordningens lagvalsregler förhindrar alltså inte en domstol från att beakta rättsreglerna i en annan rättsordning inom ramen för det materiellrättsliga korrekturet. EU-domstolens förtydligade på den här punkten var önskvärt, samtidigt som svaret på frågan får anses ha varit ganska givet. Liksom jag konstaterade inledningsvis borde

---

[1347] Se Bonomi, A. (2017), s. 651 (punkt 180), som hävdar att formuleringen ”tillerkänna verkan” (to give effect) valdes framför ”tillämpa” (apply) just för att signalera att det kunde röra sig om både en direkt och indirekt tillämpning (inom ramen för avtalsstatutet) av lex loci solutionis. Bonomi hänvisar till Giuliano/Lagarde-rapporten, s. 26, som stöd. Vad jag kan se uttalar sig rapportförfattarna inte om den frågan.

[1348] Bestämmelsen behandlas i den svenska doktrinen framför allt av Hellner, M. (2014), s. 265–270.

[1349] Se Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 77, för en sådan tolkning.

[1350] Se *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:774, punkt 51. Se för den här iakttagelsen redan innan EU-domstolens avgörande i *Nikiforidis*, Bogdan, M. (2014), s. 240, som konstaterar att rättslig omöjlighet i uppfyllelselandet helt oberoende av artikel 9 (3) borde kunna tillerkännas verkan som ett enligt avtalsstatutet relevant faktum (t.ex. force majeure). Se även Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 53–82; Siehr, K. (2020), s. 520–521.

möjligheterna till materiellrättsligt korrektur inte påverkas av lagvalsreglerna annat än indirekt, eftersom förutsättningarna styrs av de materiella reglerna i avtalsstatutet. Av den anledningen bör möjligheten att beakta sanktionsbestämmelser som omständigheter inte heller påverkas av att avtalsstatutet fastställts med tillämpning av IKL.

I doktrinen har avgörandet i *Nikiforidis* genererat viss kritik.[1351] Avgörandet anses öppna dörren för att beakta utländska internationellt tvingande regler inom ramen för avtalsstatutet i stället för Rom I-förordningens artikel 9. Ett extensivt utnyttjande av den möjligheten skulle potentiellt kunna undergräva den harmonisering av lagvalsreglerna inom avtalsrätten som Rom I-förordningen är avsedd att åstadkomma och, i förlängningen, den internationella beslutsharmonin i medlemsstaterna.[1352] Enligt min mening måste den här möjligheten ha existerat även före *Nikiforidis*, eftersom det handlar om en materiellrättslig fråga som inte omfattas av Rom I-förordningen.

Med det här sagt kan det dock konstateras att det materiellrättsliga korrekturet och artikel 9 (3) i Rom I-förordningen i många fall kommer att leda till samma resultat.[1353] Det här gäller inte minst när fråga är om att, inom ramen för avtalsstatutets normer om avtal i strid mot lag och goda seder, beakta ett utländskt förbud som normativt innehåll.[1354] Enligt somliga författare bör därför EU-domstolens avgörande i *Nikiforidis* tolkas restriktivt så att regleringen i Rom I-förordningen endast medger att de faktiska verkningarna hos utländska internationellt tvingande regler behandlas inom avtalsstatutet.[1355] Enligt min mening är det tveksamt om det går att utläsa en sådan begränsning i EU-domstolens resonemang i *Nikiforidis*. I praktiken kommer dock artikel 9 (3) i Rom I-förordningen i många fall göra det obehövligt att beakta utländska förbud inom ramen för avtalsstatutets normer om avtal i strid mot lag och goda seder. De olika normerna träffar helt enkelt samma förhållanden och då bör artikel 9 (3) i Rom I-förordningen äga företräde framför den nationella rätten. Möjligheterna att utanför tillämpningsområdet

[1351] Se Lehmann/Ungerer (2017/18); Avato, E. & Winkler, M. M. (2018); Okoli, C. S. A. (2020), s. 178–179.

[1352] Se Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 76–78.

[1353] Se Förslag till avgörande av generaladvokat M. Szpunar i *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:281, punkt 101; Bogdan/Hellner (2020), s. 95–96; Grusic, U. (2020), s. 104.

[1354] Hanteringen av utländsk sanktionslagstiftning inom ramen för avtal i strid mot lag och goda seder behandlas i avsnitt 9.3.

[1355] Se Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 78–79.

för artikel 9 (3) beakta ett utländskt förbud enligt de svenska normerna om avtal i strid mot lag och goda seder bör vara mycket begränsade.[1356]

9.3 Avtal i strid mot lag och goda seder

9.3.1 Allmänt

Ett sätt att ge effekt åt utländsk sanktionslagstiftning är att beakta den vid tillämpningen av avtalsstatutets normer om avtal i strid mot lag och goda seder. Den utländska lagstiftningen ges då effekt som normativt innehåll vid tillämpningen av avtalsstatutets normer.[1357] Sådan rättstillämpning förekommer i tysk rättspraxis, som nedan får illustrera tillvägagångssättet (avsnitt 9.3.2).[1358] Däremot saknas det stöd i svensk rätt för att på det här sättet ge effekt åt utländsk sanktionslagstiftning (avsnitt 9.3.3). Enligt min mening kan det dock finnas skäl att i undantagsfall ta hänsyn till multilaterala ekonomiska sanktioner, dvs. sanktioner beslutade eller rekommenderade av FN:s säkerhetsråd, på det här sättet, när de ännu inte genomförts i unionsrätten eller den nationella rätten.

9.3.2 Tysk rätt

I tysk rättspraxis har ekonomiska sanktionsbestämmelser vid flera tillfällen behandlats som omständigheter inom ramen för tyskt avtalsstatut, antingen som normativt innehåll (inom ramen för läran om avtal i strid mot moral och goda seder) eller som faktiska verkningar (såsom efterföljande omöjlighet).[1359] Möjligen sammanhänger tysk domstols användning av den här metoden med ett förbud mot att tillämpa utländsk offentligrättslig lagstiftning, som BGH

[1356] Se underavsnitt 9.3.3.

[1357] Se van Houtte, H. (1988), s. 143, som anser att både *Foster v Driscoll* och *Regazzoni v Sethia* utgör stöd för en sådan rättstillämpning i engelsk rätt. Som jag noterade i underavsnitt 8.3.3 är det dock oklart om regeln som framkommer i rättsfallen är en materiell rättsregel eller en internationellt privaträttslig regel. I det här avsnittet fokuserar jag på tysk och svensk avtalsrätt.

[1358] Se underavsnitt 1.5.2 beträffande det utländska materialets tjänande funktion i avhandlingen.

[1359] Beträffande det senare, se avsnitt 9.4.

slog fast 1959[1360]. Förbudet är visserligen inte absolut, utan gäller i första hand sådan offentligrättslig lagstiftning som avser laglandets statsegoistiska ekonomiskpolitiska intressen och inte tillgodoseendet av enskilda intressen, och endast i den utsträckning laglandet inte på egen hand kan verkställa lagstiftningen inom sitt eget territorium.[1361] Enligt somliga uttolkare kom den offentliga rätten att uteslutas från det tyska internationella privaträtten för att behandlas i ett system för sig[1362], vilket sedermera förstärktes genom den tyska reservationen mot artikel 7 (1) i Romkonvention. Numera får tysk domstol dock i första hand utgå från artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.[1363]

Utländska sanktionsbestämmelser har i första hand beaktats inom ramen för de tyska normerna rörande rättshandlingar i strid mot moral och goda seder, främst med stöd av § 138 (1) BGB (*Sittenwidriges Rechtsgeschäft*).[1364] I de här fallen kommer alltså de utländska ekonomiska sanktionerna, eller de intressen de skyddar, att beaktas som normativt innehåll i de materiella reglerna i (det tyska) avtalsstatutet. De utländska sanktionsbestämmelserna får därmed ”status” som tysk moral eller goda seder. BGH har närmast formulerat det som att man värnat om ”alla folks”[1365] eller åtminstone ”västvärldens”[1366] intressen när man gett genomslag åt utländska sanktionsbestämmelser (eller andra handelsrestriktioner). I praktiken har de dock upprätthållits endast i den mån de sammanfallit med tyska intressen.[1367]

> I ***Borax***[1368] beaktade BGH amerikanska exportförbud i förhållande till dåvarande östblocket inom ramen för avtalsstatutet, som utgjordes av tysk rätt. Tvisten uppkom sedan två västtyska parter (köpare och säljare) överenskommit

[1360] BGH 17.12.1959, BGHZ 31, 367. Rättsfallet kommenteras hos Hellner, M. (2000), s. 140–142. Den här inställningen bekräftades i BGH 24.2.2015, NJW 2015, 2328, särskilt punkt 53.

[1361] Se BGH 24.2.2015, NJW 2015, 2328, punkt 53.

[1362] Se Szabados, T. (2019), s. 113 m.v.h.

[1363] Se allmänt Siehr, K. (2020).

[1364] Bestämmelsen i § 138 (1) BGB har följande lydelse: Ein Rechtsgeschäft, das gegen die guten Sitten verstößt, ist nichtig. Se även Szabados, T. (2020), s. 30 m.v.h., som konstaterar att tysk rätt verkar godta endast tyska förbud vid bedömningen av om ett avtal strider mot lag.

[1365] Se BGH 22.6.1972, BGHZ 59, 82 (*De nigerianska maskerna*).

[1366] Se BGH 21.12.1961, BGHZ 34, 169 (*Borax*) och BGH 24.5.1962, NJW 1962, 1436 (*Borsäure*). Avgörandena behandlas omedelbart nedan.

[1367] Se Hellner, M. (2000), s. 153–154.

[1368] BGH 21.12.1961, BGHZ 34, 169.

om en leverans av kernit (som används vid utvinningen av bor och framställning av borax) till en destination i Östtyskland. Kerniten importerades från USA, som inom ramen för sina ekonomiska sanktioner hade antagit ett exportförbud av kernit till socialistiska stater. Syftet var att försämra de socialistiska staternas möjligheter till upprustning. Det var möjligt att erhålla exportlicenser för export till andra länder. Parterna angav därför i avtalet, i syfte att kringgå den amerikanska sanktionslagstiftningen, att slutdestinationen för leveransen var Danmark. I slutändan vägrade dock säljaren att fullfölja leveransen, varför köparen stämde säljaren och yrkade ersättning för uppkommen skada.

BGH ogillade käromålet i *Borax* med hänvisning till att avtalet stred mot moral och goda seder, eftersom parterna hade haft för avsikt att kringgå det amerikanska exportförbudet. Det amerikanska exportförbudet beaktades dock inte med stöd av internationellt privaträttsliga normer. I stället gavs det effekt på det materiellrättsliga planet, med stöd av § 138 BGB, såsom utgörande del av tysk moral och goda seder.

Sannolikt ansågs de intressen som låg till grund för de amerikanska ekonomiska sanktionerna, nämligen att försvaga den militära förmågan hos sovjetblocket, utgöra intressen som delades av länder i västvärlden.[1369] Både USA och Västtyskland deltog i CoCom[1370] vid den här tidpunkten, och samarbetade därmed i frågor rörande västvärldens exporter till östblocket. Det skulle kunna förklara varför BGH ansåg det möjligt att ge genomslag åt de amerikanska exportförbuden, såsom utgörande en del av tysk moral och goda seder.[1371]

Resonemanget från *Borax* återkommer i *Borsäure*[1372] (borsyra).

> ***Borsäure.*** Ett amerikanskt bolag och ett tyskt bolag hade ingått avtal om köp av borsyra, som skulle levereras från säljaren i Los Angeles till köparen i Hamburg. Transporten var försäkrad av ett tyskt försäkringsbolag. När det uppdagades att borsyran var avsedd att fraktas vidare till Polen, och inte stanna

[1369] Se Basedow, J. (2013), s. 329.

[1370] Coordinating Committee on Multilateral Export Controls var ett västerländskt samarbetsorgan för att reglera handeln med sovjetblocket (och sedermera även Folkrepubliken Kina) i syfte att förhindra att Sovjetunionen kom i besittning av viss strategiskt viktig utrustning och försvaga landet militärt.

[1371] Se Szabados, T. (2019), s. 114. Både USA och Västtyskland var vid den här tiden medlemmar i CoCom, vilket skulle ha kunnat influera BGH:s ställningstagande. *Sensor* som avgjordes i nederländsk domstol visar på inställningen till amerikanska sekundära ekonomiska sanktioner när de inte är förenliga med västeuropeiska handelsintressen. Se om det senare avgörandet underavsnitt 7.1.1.

[1372] BGH 24.5.1962, NJW 1962, s. 1436.

kvar i Västtyskland, i strid mot de uppgifter köparen lämnat, vägrades exportlicens och borsyran beslagtogs av amerikanska myndigheter. Käranden i målet krävde försäkringsbolaget på ersättning för förlusten av de beslagtagna varorna.

Här konstaterade BGH att försäkringsavtalet var ogiltigt, med stöd av § 138 (1) BGB, då parterna varit medvetna om att det stred mot amerikanska sanktionsbestämmelser. Även om försäkringsgivaren saknade insikt i lagstridigheten, fortsatte domstolen, var avtalet ogiltigt då det avsåg ett icke-försäkringsbart intresse. BGH slog fast att syftet med det amerikanska exportförbudet var att förhindra utvecklingen av östblockets vapenpotential. Sanktionsbestämmelserna tjänade till att upprätthålla freden och den liberala ordningen i väst. Åtgärderna låg därför inte bara i USA:s intresse, utan samtidigt i hela den liberala västvärldens intresse och därmed också i Förbundsrepubliken Tysklands intresse.

Ytterligare ett avgörande i vilket ett utländskt exportförbud kommit att beaktas som omständighet är *De nigerianska maskerna*[1373]. Här rörde det sig dock inte om ekonomiska sanktioner, utan om ett exportförbud avsett att förhindra att värdefulla kulturföremål fördes ut ur Nigeria.

De nigerianska maskerna. Ett nigerianskt bolag hade tecknat en sjötransportförsäkring hos ett tyskt försäkringsbolag avseende transporten av ett antal lådor innehållande olika nigerianska konst- och kulturföremål (masker och figurer). Under transporten försvann ett antal föremål, varför försäkringstagarens rättighetsinnehavare krävde ersättning i enlighet med försäkringen.

Fråga var bland annat om försäkringsavtalet, som reglerades av tysk rätt, var ogiltigt eftersom det stred mot det nigerianska exportförbudet. I den här delen konstaterade BGH visserligen att det inte var ett exportförbud som indirekt gynnade tyska intressen (vilket skiljde det från de amerikanska exportförbuden i *Borax* och *Borsäure*). Samtidigt ansåg domstolen att kringgåendet av en sådan skyddslag som den nigerianska måste betraktas som klandervärt, eftersom det strider mot alla folks intresse av att bevara värdefulla kulturföremål inom landets gränser. Här hänvisade domstolen till FN-samarbetet inom UNESCO och UNESCO:s konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av

[1373] BGH 22.6.1972, BGHZ 59, 82.

äganderätten till kulturegendom[1374]. Konventionen var visserligen inte tillämplig, men visade ändå på hur inställningen till den här typen av förfaranden såg ut på ett internationellt plan. Även här öppnade BGH upp för möjligheten att beakta det utländska exportförbudet inom ramen för tillämpningen av tysk rätt.

Utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser har också beaktats inom ramen för § 826 BGB (*Sittenwidrige vorsätzliche Schädigung*), vilken reglerar ersättningsskyldigheten för den som vållat en annan part skada genom att avsiktligen agera i strid mot moral och goda seder.[1375] Det framgår av två avgöranden från tidigt 1990-tal avseende transporter av stål från Sydafrika i strid med thailändska importförbud.

> ***Sydafrikanskt stål***[1376]. Thailand hade infört ett importförbud avseende stål härrörande från Sydafrika. I syfte att kringgå förbudet hade tyska bolag angett att stål, som i själva verket kom från Sydafrika och skeppades från Durban, Sydafrika, hade tysk härkomst och hade skeppats från Hamburg, Tyskland. Stålet var ämnat för köpare i Thailand, som dock aldrig kom i besittning av stålet, då det i det ena fallet konfiskerades av thailändska tullmyndigheter vid ankomsten till thailändsk hamn och i det andra fallet beslagtogs tillsammans med skeppet när det angjorde Singapore. Köparen väckte talan mot det tyska bolaget och krävde ersättning för den uppkomna skadan. BGH konstaterade att tysk rätt visserligen var tillämplig men att ett avsiktligt agerande i strid mot ett utländskt importförbud likväl kunde utgöra ett moraliskt klandervärt beteende i den mening som avses i § 826 i BGB.

Tyska domstolar har dock inte villkorslöst beaktat utländska sanktionsbestämmelser som omständigheter inom ramen för tillämpningen av tyskt avtalsstatut. Det är dock, mig veterligen, endast i underrättsavgöranden som domstol valt att helt bortse från de utländska sanktionsbestämmelserna.

[1374] Se Konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom, Paris den 14 november 1970. Sverige har tillträtt konventionen, som trädde i kraft den 24 april 1972 och för svenskt vidkommande den 13 april 2003 (SÖ 2003:8).

[1375] Bestämmelsen i § 826 BGB har följande lydelse: Wer in einer gegen die guten Sitten verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet.

[1376] BGH 20.11.1990, NJW 1991, 634, och BGH 20.10.1992, NJW 1993, 194.

LG Krefeld, dom av den 24 september 1980.[1377] Ett tyskt dotterbolag till ett amerikanskt bolag hade ingått avtal med en köpare om leverans av elektrisk utrustning. Köparen hade för avsikt att vidaresälja utrustning till Iran, varför den tyska säljaren vägrade genomföra avtalet. Den tyska säljaren hävdade att den inte kunde fullgöra avtalet, då det i egenskap av ett amerikanskt dotterbolag var skyldigt att följa amerikanska ekonomiska sanktioner mot Iran. Domstolen konstaterade dock att säljaren var ett tyskt bolag som löd under tysk rätt och att de amerikanska exportförbuden därför inte kunde tas i beaktande.

Avgörandet skiljer sig från *Borax* och *Borsäure*, och påminner snarare om det nederländska avgörandet i *Sensor*, även om domstolen här inte hänvisade specifikt till att de amerikanska sanktionerna var oförenliga med folkrätten. Det verkar dock ha rört sig om extraterritoriella ekonomiska sanktioner även här, varför det kan synas rimligt att inte beakta dem som utgörande del av tysk moral och goda seder.[1378] På så vis skiljer sig också förutsättningarna åt från de som låg till grund för *Borax* och *Borsäure*, där det rörde sig om exporter från USA som i praktiken också kunde förhindras av amerikanska myndigheter.

LG Hamburg, dom av den 3 december 2014.[1379] En transport av 400 säckar iranskt lakritspulver hade försäkrats av ett tyskt försäkringsbolag. Avtalet reglerades av tysk rätt. Under transporten till Hamburg skadades de transporterade varorna. Försäkringsbolaget hade samtidigt blivit del av en amerikansk försäkringskoncern. När försäkringstagaren riktade anspråk mot försäkringsbolaget för att få ersättning i enlighet med försäkringen, konstaterade försäkringsbolaget att skadan visserligen omfattades av försäkringsvillkoren. Försäkringsbolaget ansåg det dock nödvändigt att erhålla tillstånd från amerikanska OFAC innan utbetalning ägde rum eftersom saken involverade Iran, ett land som USA antagit ekonomiska sanktioner mot. Försäkringsavtalet innehöll en klausul som reglerade verkningarna av ekonomiska sanktioner på försäkringsförhållandet, men försäkringstagaren påstod att klausulen endast avsåg EU:s ekonomiska sanktioner och att amerikanska ekonomiska sanktioner inte kunde beaktas inom ramen för det tyska avtalsstatutet.

[1377] LG Krefeld, 24.9.1980, 7 O 190/80. Rättsfallet kommenteras hos Szabados, T. (2019), s. 117.

[1378] Jfr vad som sagt i underavsnitt 8.3.6 beträffande intresseavvägningen vid tillämpningen av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen.

[1379] LG Hamburg, 3.12.2014, 401 HKO 7/14.

LG Hamburg konstaterade att de amerikanska ekonomiska sanktionerna inte utgjorde förbud som kunde beaktas inom ramen för tysk rätt (enligt § 134 BGB) och det rörde sig inte heller om ett agerande som stod i strid med tysk moral och goda seder (enligt § 138 BGB). I den här delen hade det sannolikt betydelse att avtalet avsåg transporten av lakritspulver. De unionsrättsliga ekonomiska sanktioner som gällde i förhållande till Iran avsåg produkter med dubbla användningsområden, och inte konsumtionsvaror som livsmedel. [1380]

9.3.3 Svensk rätt

Till skillnad från tysk rätt saknar svensk rätt en allmän reglering om att rättshandlingar i strid mot lag eller goda seder är ogiltiga. Rättsinstitutet som sådant anses i allmänhet dock finnas även i svensk rätt, och den eventuella ogiltigheten hos sådana avtal anses följa av allmänna rättsgrundsatser.[1381]

När det gäller avtal i strid mot legala förbud kan det noteras att förbud i form av myndighetsföreskrifter och dylikt idag förekommer i hög utsträckning. I den del sådana legala förbud inte reglerar de civilrättsliga rättsföljderna är det ovisst vad som gäller.[1382] Högsta domstolen har i NJA 1997 s. 93 konstaterat att sådana avtal inte nödvändigtvis är ogiltiga. Snarare handlar det om att den part som ska utföra en prestation som träffas av ett förbud har utsatts för rättslig omöjlighet.[1383] Det innebär att även om det inte är möjligt att kräva fullgörelse av naturaprestationen kan motparten ha rätt till skadestånd eller hävning på grund av motpartens avtalsbrott. För att avgöra om avtalet är ogiltigt, utan att det följer av förbudslagstiftningen, ska en domstol analysera lagregelns syfte, behovet av en ogiltighetspåföljd för att sanktionera lagregeln och de olika konsekvenserna som ogiltighet kan medföra. När ogiltigheten motiveras av ett

[1380] Szabados, T. (2019), s. 117–118, har kommenterat avgörandet och konstaterat att Rom I-förordningen i och för sig var i kraft vid den här tidpunkten, men att det inte gick att tillerkänna de amerikanska ekonomiska sanktionerna verkan med stöd av artikel 9 (3) i förordningen eftersom ingen förpliktelse i avtalet skulle utföras i USA. Domstolen var därför hänvisad till att undersöka sanktionernas effekt utifrån tysk materiell rätt.

[1381] Det här framkommer av Högsta domstolen avgörande i NJA 1997 s. 93: ”I svensk lagstiftning saknas, i motsats till vad som är fallet i många andra länder, allmänna bestämmelser om att rättshandlingar som strider mot lag eller goda seder är ogiltiga. Ogiltighet kan i stället följa av allmänna rättsgrundsatser.” Se även Grönfors/Dotevall (2023), *Avtalslagen*, JUNO, 3 kap. 2.2 Ogiltighet till följd av överträdelse av lag eller goda seder; Ramberg/Ramberg (2022), *Allmän avtalsrätt*, s. 258.

[1382] Se Ramberg/Ramberg (2022), s. 258.

[1383] Se Ramberg/Ramberg (2022), s. 258. Författarna använder terminologin ”rättslig omöjlighet”, men den förekommer inte i Högsta domstolens avgörande.

allmänintresse ska den beaktas ex officio.[1384] Huruvida avtal i strid mot lag är ogiltiga kan alltså variera beroende på hur förbudets syfte bäst kan tillgodoses.

Det saknas rättsfall där Högsta domstolen förklarat ett avtal ogiltigt på grund av att det stridit mot utländsk rätt, när svensk rätt utgjort avtalsstatut. Den allmänna uppfattningen i doktrinen tycks vara att det vore omotiverat att likställa den utländska rätten med svensk rätt i det här avseendet, när svensk rätt är tillämplig.[1385] Skulle den svenska domstolen däremot komma fram till att utländsk rätt ska tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen, bör den inom ramen för det svenska avtalsstatutet kunna beakta de förbud som den utländska lagen uppställer.[1386] Den utländska lagen tillerkänns då verkan som rättsnorm och inte som omständighet (även om den praktiska skillnaden i ett sådant fall kanske är liten).

Frågan om de civilrättsliga verkningarna hos avtal i strid med goda seder är än mer svårbesvarad. Rättsfiguren går också under benämningen *pactum turpe* och tar sikte på olagliga och omoraliska avtal, såsom avtal om narkotikaförsäljning eller avtal om utförande av sexuella tjänster. Det saknas lagstöd för en princip om pactum turpe och det är i hög grad oklart vilket innehåll principen har.[1387] Högsta domstolens rättspraxis är sparsmakad och spretig. Avtal som innebär brott mot skatterättsliga regler kan i princip vara civilrättsligt giltiga[1388] medan spelskulder inte kan drivas in på rättslig väg[1389].

Följderna av att ett avtal utgör pactum turpe är också oklara. Som utgångspunkt kan en part som drabbas av avtalsbrott inte kräva fullgörelse av naturaprestationen, men andra medel såsom hävning och skadestånd borde fortfarande stå till buds.[1390] Från ett domstolsperspektiv är det därutöver oklart om principen om pactum turpe ska föranleda att ett anspråk grundat på avtalet ska avvisas eller om det ska ogillas vid sakprövningen. Högsta domstolen har dock aldrig slagit fast att ett käromål borde avvisas med stöd av principen om

[1384] NJA 1997 s. 93.

[1385] Se Nial, H. (1953), s. 124; Hjerner, L. (1956), s. 607; Hellner, M. (2000), s. 231.

[1386] Se om artikel 9 (3) i Rom I-förordningen avsnitt 8.3.

[1387] Se Grönfors/Dotevall (2023), 3 kap. 2.2.

[1388] Se NJA 2002 s. 322 och NJA 2004 s. 682. Se dock NJA 1992 s. 299 för motsatt synsätt (dock uttryckt i obiter dictum).

[1389] Se NJA 1989 s. 768 (dock uttryckt i obiter dictum).

[1390] Se Ramberg/Ramberg (2022), s. 256.

pactum turpe.[1391] Utgångspunkten får väl därför vara att domstolen tar ställning till frågan vid sakprövningen, men det är som sagt oklart.

Nial har hävdat att avtal som strider mot utländsk lag skulle kunna anses ogiltiga enligt svensk rätt såsom stridande mot goda seder.[1392] Han utvecklar dock inte sitt resonemang närmare, utan hänvisar endast till tysk internationellt privaträttslig doktrin. Hjerner å sin sida anser att stor restriktivitet bör iakttas med att förklara avtal i strid med utländska förbud stå i strid med goda seder enligt svensk rätt.[1393] Hellner hävdar att själva metoden att hålla avtal i strid med utländsk rätt ogiltiga på den grunden att de skulle strida mot de goda sederna är mindre lyckad. På det här sättet, konstaterar han, skapas en lagvalsregel som är dold i den materiella rätten och det hade, med beaktande av transparens och förutsebarhet, varit lämpligare och ärligare att faktiskt anpassa lagvalsreglerna så att de leder till tillämpningen av utländsk rätt.[1394] Samtidigt är Hellner öppen för att vissa djupt omoraliska avtal såsom kokainsmuggling och prostitution ska kunna underkännas såsom stridande mot goda seder, även om de i första hand träffas av utländska förbud. Svensk domstol bör även kunna ta hänsyn till svenska internationella förpliktelser som Sverige åtagit sig men som ännu inte införlivats i svensk rätt.[1395]

Även om principen om pactum turpe är svårbestämd till sitt innehåll skulle den kunna ha viss betydelse när det gäller behandlingen av utländska ekonomiska sanktioner, om än i undantagsfall. Sådana avtal som strider mot ekonomiska sanktioner som antagits eller rekommenderats av FN:s säkerhetsråd skulle i princip kunna anses strida mot goda seder, om avtalet ingåtts efter säkerhetsrådets beslut eller rekommendation.[1396] Som regel gäller dock säkerhetsrådets multilaterala sanktioner redan som rättsnormer i svensk domstol, genom att de har genomförts på unionsrättslig väg. Den här möjligheten skulle alltså vara begränsad till fall när något sådant genomförande ännu inte ägt rum eller den unionsrättsliga lagstiftningen inte är tillämplig men transaktionen likväl faller inom tillämpningsområdet för de

[1391] Se dock Högsta domstolens anmärkningar i NJA 1992 s. 299, NJA 1997 s. 93 och NJA 2002 s. 322.

[1392] Se Nial, H. (1953), s. 124.

[1393] Se Hjerner, L. (1956), s. 613.

[1394] Se Hellner, M. (2000), s. 233.

[1395] Se Hellner, M. (2000), s. 232.

[1396] Se Matray, L. (1997), s. 79, som dock uttalar sig om hur sådana avtal bedömts i internationella skiljeförfaranden.

multilaterala sanktionerna.[1397] Eftersom sanktionerna inte genomförts i nationell rätt, eller för svenskt vidkommande unionsrätten, medför de inte att det föreligger ett prestationshinder för parterna. Det är först sedan sanktionerna genomförts som de skapar skyldigheter för enskilda och ageranden i strid med dem kan medföra böter eller fängelsestraff.[1398] Däremot skulle avtalet kunna anses strida mot goda seder, eftersom det inte är förenligt med säkerhetsrådets multilaterala ekonomiska sanktioner.[1399]

9.4 Ändrade förhållanden

9.4.1 Allmänt om ändrade förhållanden

Utgångspunkten i avtalsförhållanden är att parterna var och en för sig bär risken för att förutsättningarna för avtalets genomförande utvecklas på ett ofördelaktigt sätt.[1400] I vissa fall kan förhållandena ha ändrats på ett sådant sätt att det vore oskäligt att begära av en part att den presterar i enlighet med avtalet. Genom händelser som inträffat efter avtalets ingående kan avtalet också blivit omöjligt att genomföra. Visst utrymme finns därför i avtalsrätten att beakta vissa typer av ändrade förhållanden.

Med ändrade förhållanden avses i allmänhet en förändring av förhållandena för avtalets genomförande som har sin grund i en oväntad eller extraordinär händelse.[1401] Exempel på sådana händelser är naturkatastrofer, eldsvådor, krig, ny lagstiftning, statliga ingripanden, arbetskonflikter, kraftig inflation och liknande.[1402] Ändrade förhållanden kan medföra att den som egentligen gör sig

[1397] Se för ett liknande resonemang Azeredo Da Silveira, M. (2017), s. 62–63, som anser att det är det enda tillfället då det är lämpligt att behandla ekonomiska sanktioner som fakta vid tillämpningen av avtalsstatutet. Se även Shahani, G. (2015), ”Impact of Sanctions under the CISG”, *ASA Bulletin*, s. 853.

[1398] Se underavsnitt 2.3.2 samt underavsnitt 2.4.6.

[1399] Se för den här ståndpunkten vägledningen från EGPIL (2022), s. 1 punkt 5 samt fotnot 9.

[1400] Se Ramberg/Ramberg (2022), s. 236.

[1401] Se Hellner/Hager/Persson (2020), *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 2 häftet. Allmänna ämnen*, s. 60. Se även Utterström, M. (2022), *Störningar och tidsförlängningar – en entreprenadrättslig studie*, s. 146: ”Den gängse uppfattning av vad som kännetecknar ändrade förhållanden är att förhållanden av betydelse för avtalsförhållandet visar sig vara andra än vad parterna förväntade sig vid avtalets ingående.”.

[1402] Se Hellner/Hager/Persson (2020), s. 60.

skyldig till ett kontraktsbrott, såsom att inte fullgöra en leverans i tid, på grund av förhållandenas karaktär likväl kan anses ursäktad.[1403]

Rättstekniskt kan ändrade förhållanden ges relevans på olika sätt.[1404] Medlen verkar i viss mån variera beroende på den eftersökta rättsföljden. Ändrade förhållanden skulle således kunna medföra hela avtalets overksamhet med stöd av förutsättningsläran medan ett visst avtalsvillkor skulle kunna jämkas eller lämnas utan avseende med stöd av 36 § avtalslagen.[1405] Av 36 § andra meningen avtalslagen får, i undantagsfall, hela avtalet jämkas eller lämnas utan avseende.[1406] Hur de ändrade förhållandena hanteras kan också variera mellan olika rättssystem, varför följderna blir beroende av vilket lands lag som utgör avtalsstatut.[1407]

I praktiken är det vanligt att parterna i sitt avtal tagit med någon form av *force majeure*-klausul, vilken kommer att reglera effekterna av ändrade förhållanden i första hand.[1408] Klausulerna varierar till utformningen och kan vara mer eller mindre omfattande. Till sin struktur brukar de dock ange vilka händelser som är relevanta, att en relevant händelse ska ha hindrat eller annars väsentligen påverkat fullgörelsen, samt vilka rättsföljder som blir aktuella som en konsekvens av det inträdda hindret (exempelvis att tiden för fullgörandet av en förhindrad prestation förskjuts).[1409]

[1403] Se Flodgren, B. (2022), ”Ändrade förhållanden i avtalsrelationen – en avtalsrättslig analys mot bakgrund av covid-19-pandemin”, I: Axhamn/Nyström/Svensson (red.), *Ändrade förhållanden*, s. 34.

[1404] Se för en allmän genomgång Hellner/Hager/Persson (2020), s. 60–76.

[1405] Se Hellner/Hager/Persson (2020), s. 63 f och 66 f.

[1406] Se Hellner/Hager/Persson (2020), s. 68.

[1407] Se van Houtte, H. (1988), s. 144.

[1408] Se Algård, A. (2022), ”Force Majeure som befrielsegrund i den allmänna avtalsrätten”, I: Axhamn/Nyström/Svensson (red.), *Ändrade förhållanden*, s. 80, som beskriver force majeure som en viss typ av ändrade förhållanden; Utterström, M. (2022), s. 147, som anser att force majeure inte är detsamma som ändrade förhållanden, utan en underkategori till ändrade förhållanden.

[1409] Se Ramberg/Ramberg (2022), s. 245; Hellner/Hager/Persson (2020), s. 71–74.

9.4.2 Utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning som en typ av ändrade förhållanden

I svensk rätt finns en principiell möjlighet att i de här fallen även beakta utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning, eller effekterna av den, som en typ av ändrade förhållanden.

Två avgöranden från tiden för första världskriget illustrerar hur utländsk sanktionslagstiftning (brittiska exportförbud) kan aktualiseras i tvister som prövas i svensk domstol. I inget av avgörandena befriade exportförbudet svaranden från prestationsskyldighet, men det verkar ha berott på andra omständigheter än att exportförbuden som sådana inte kunde ges effekt i svensk domstol.

> **NJA 1919 s. 115**. Ett svenskt aktiebolag sålde under november månad 1914 två partier rajgräs (från Skottland respektive England) till en firma i Hamburg, Tyskland. Gräset skulle levereras till köparen ”efter partiets lyckliga hitkomst i nov.-dec. detta år”. Sedan en del av det första partiet levererats vägrade det svenska bolaget fullgöra resterande leveranser, varpå den tyska firman stämde bolaget vid svensk domstol och yrkade skadestånd för de uteblivna leveranserna. Bolaget invände att man inte kunnat fullgöra leveranserna på grund av ett i Storbritannien infört exportförbud, vilket lett till att bolaget inte kunnat importera de avsedda partierna. Vidare menade bolaget att den i avtalet införda klausulen (om partiets lyckliga hitkomst) befriade bolaget från ansvar i förhållande till den tyska firman. Domstolarna menade dock att det svenska bolaget inte kunde befrias från ansvar, eftersom det inte i tid meddelat köparen att de avsedda varupartierna belagts med exportförbud.

> **NJA 1919 s. 166**. Enligt slutsedlar daterade i maj 1915 sålde ett svenskt aktiebolag ghanesiska kakaobönor till en tysk firma. Kakaobönorna skulle skeppas från Liverpool till Göteborg, där de skulle fraktas vidare till Tyskland, och såldes under förbehåll för ”varans lyckliga inträffande i Göteborg”. Leverans uteblev sedan Storbritannien infört exportförbud avseende kakaobönor, varpå den tyska firman stämde det svenska aktiebolaget i svensk domstol. Fråga uppkom om klausulen om ”varans lyckliga inträffande” enbart avsåg transportrisk till sjöss eller om den också kunde omfatta exportförbudet som förhindrat att varan avskeppades från England. Rådhusrätten – vars dom sedermera fastställdes av de högre instanserna – konstaterade att bolaget inte visat att det enligt slutsedeln hade rätt att underlåta att fullgöra sin skyldighet på grund av exportförbudet (vilket formellt sett hade trätt i kraft först sedan leveransen skulle ha fullgjorts). Möjligen får det tolkas som att domstolen ansåg att klausulen endast omfattade själva transportrisken till sjöss. Två justitieråd yttrade för egen del att bolaget också borde haft kännedom om exporthindren i samband med avtalsslutet, varför bolaget inte kunde befrias från ansvar med

stöd av 24 § lagen (1905:38 s. 1) om köp och byte av lös egendom (1905 års köplag).

Avgörandena från 1919 är sparsmakade i motiveringarna och härrör från en tid då Högsta domstolen inte var en renodlad prejudikatinstans. Det materiellrättsliga rättsläget har också förändrats sedan den tiden. Sammantaget har de ett förhållandevis lågt rättskällevärde. De får närmast tjäna som en illustration av att den principiella möjligheten till materiellrättsligt korrektur existerat i svensk rätt under en längre tid.[1410]

I inget av de här refererade avgörandena kom exportförbudet att ges effekt som prestationshinder. Principiellt visar avgörandena dock att exportförbudens *faktiska verkningar* skulle ha kunnat få genomslag vid prövningen av parternas avtalsrättsliga rättigheter och skyldigheter. Att möjligheten finns i svensk rätt får också stöd av en sjöfartsdom från hovrätten för västra Sverige (som fastställde en dom från Göteborgs tingsrätt) från 2001.

> **ND 2000 nr 24** och **ND 2001 nr 36**. Tvisten rörde transporten av ett antal vattentankar, vilka skulle användas vid oljeutvinning i Libyen. Ett tyskt bolag (käranden) hade fått i uppdrag av ett libyskt oljebolag, till övervägande del ägt av den libyska staten, att köpa in och leverera de aktuella vattentankarna till en anläggning i Libyen. Det tyska bolaget inhandlade vattentankarna av ett kanadensiskt bolag, vilket i sin tur hade inhandlat dem från USA, och för transporten anlitades ett svenskt bolag med säte i Göteborg (svaranden). Vattentankarna fraktades så småningom från Kanada till Tyskland. Där vägrade dock det svenska bolaget att lämna ut tankarna för vidare frakt till Libyen. Anledningen var att tankarna var tillverkade i USA och att exporten av dem därför hindrades av USA:s sanktionsprogram mot Libyen. De amerikanska myndigheterna hade meddelat ett beslut om förbud för den svenska transportören att utlämna godset och ett föreläggande om att låta återtransportera vattentankarna till USA. Beslutet gällde vid äventyr av höga böter samt en rad andra sanktioner. På grund av det svenska bolagets vägran att utlämna godset väckte det tyska bolaget talan vid svensk domstol, som enligt konossementet var behörig domstol.

Tingsrätten inledde med att konstatera att svensk rätt var tillämplig på parternas avtalsförhållande. Konossementvillkoren innehöll visserligen två något motstridiga lagvalsklausuler utpekande svensk respektive kanadensisk rätt. Den klausul som hänvisade till kanadensisk rätt var dock inte helt tydlig till sin innebörd. Samtidigt pekade övriga omständigheter mot Sverige, exempelvis att konossementet var utfärdat av ett svenskt rederi för transport

[1410] För en beskrivning av det äldre svenska rättsläget, se Hjerner, L. (1956), s. 558 ff.

med ett svenskt fartyg och att parterna hade slutit ett forumavtal till förmån för svensk domstol. Svensk rätt utgjorde därmed avtalsstatut.

Det var i målet utrett att de aktuella vattentankarna härrörde från USA och att den amerikanska sanktionslagstiftningen omfattade i princip alla varor som exporterades till Libyen. Tingsrätten konstaterade också att det föreläggande de amerikanska myndigheterna riktat mot svaranden innebar ett förbud för svaranden att lämna varorna vidare. Frågan var då vilken verkan den amerikanska sanktionslagstiftningen och förbudsföreläggandet kunde ges i tvisten vid den svenska domstolen.

Här konstaterade tingsrätten att det är en ”allmän princip” att främmande offentligrättsliga krav inte ska beaktas av svensk domstol i frånvaro av uttrycklig lagstiftning som säger motsatsen. Tingsrätten ansåg sig därför förhindrad att pröva giltigheten hos det amerikanska förbudet eller ”tillerkänna det någon direkt verkan på avtalsförhållandet”. Därefter konstaterade dock tingsrätten att det sagda inte utgör hinder mot att beakta den utländska sanktionslagstiftningens och förbudets ”inverkan” på avtalsförhållandet. Enligt min mening får det tolkas som att tingsrätten ansåg att förbudets faktiska verkningar kunde beaktas som omständigheter vid tillämpningen av det svenska avtalsstatutet. Underlåtenheten att följa utländska myndigheters föreskrifter, fortsatte tingsrätten, skulle nämligen i vissa fall kunna leda till att transportören drabbas av sådana kännbara sanktioner att det vore oskäligt att ålägga den att prestera i enlighet med kontraktet. De repressalier som hotade svaranden om godset utlämnades till käranden ansåg tingsrätten vara av sådan kännbar karaktär. I den aktuella situationen var svaranden därmed berättigad att vägra utlämna vattentankarna. Tingsrätten ogillade därför käromålet. Hovrätten fastställde sedermera domen utan några tillägg i ND 2001 nr 36.[1411]

Svensk rätt verkar således medge att utländsk sanktionslagstiftning beaktas som faktum inom ramen för tillämpningen av avtalsstatutet.[1412] Det rör sig här om ett beaktande av de faktiska verkningarna hos sanktionslagstiftningen inom ramen för regleringen av parternas rättigheter och skyldigheter.[1413] Domstolen

[1411] Även hovrättens dom överklagades av käranden till Högsta domstolen. Överklagandet återkallades dock, varför målet avskrevs i Högsta domstolen. Avgörandena kommenteras av Bogdan, M. (2006), ”Svensk rättspraxis: internationell privat- och processrätt 2001–2005”, *SvJT*, s. 603–605; dens. (2011), s. 243.

[1412] Det här synsättet är också det dominerande i svensk doktrin beträffande behandlingen av de faktiska verkningarna hos utländsk offentligrättslig lagstiftning i allmänhet. Se Nial, H. (1953), s. 151; Gihl, T. (1955), s. 370; Hjerner, L. (1956), s. 477 samt 558–604; Eek, H. (1972), s. 200; Hellner, M. (2000), s. 233 ff.; Bogdan (2006), s. 603–605; Bogdan/Hellner (2020), s. 95.

[1413] Se Hellner, M. (2000), s. 233.

tar därmed inte ställning till det normativa innehållet i den utländska lagstiftningen. I de två blockadfallen aktualiserades effekterna av de ekonomiska sanktionerna genom att de sålda varorna rent faktiskt inte kunde levereras, medan i ND 2000 nr 24 och ND 2001 nr 36 vattentankarna i och för sig hade kunnat avlastas men med allvarliga konsekvenser för transportören. De ekonomiska sanktionerna innebar således att förutsättningarna för avtalens genomföranden förändrades, dock på olika sätt.

Även i tidig tysk rättspraxis från Reichsgericht (RG) har ekonomiska sanktioner behandlats som *prestationshinder*, när de omöjliggjort uppfyllelsen av ett avtal.[1414] Liksom i Sverige tillkom flera av avgörandena på grund av tvister som hade sin upprinnelse i den mängd[1415] av ekonomiska sanktioner som figurerade under första världskriget. De ekonomiska sanktionerna hade i det här fallet som regel antagits mot Tyskland, varför de ansågs stå i strid med tysk *ordre public* och inte kunde tillerkännas några normativa verkningar i tysk domstol.[1416] Däremot beaktade man de faktiska verkningarna av den utländska sanktionslagstiftningen, främst inom ramen för efterföljande omöjlighet (enligt § 275 BGB, som reglerar undantag från parts prestationsskyldighet).[1417]

> **RG 12.11.1917**[1418]. En norsk medborgare åtog sig före krigets utbrott att leverera tran från Falklandsöarna till Tyskland. Genom en förordning antagen av den brittiske guvernören för Falklandsöarna förpliktades dock den norske medborgaren att leverera tranpartiet till England i stället, varför det blev omöjligt att uppfylla avtalet. När leveransen genomfördes i England fick den norske säljaren mer betalt än vad som utlovats i det ursprungliga avtalet. Den tyske käranden krävde mellanskillnaden i skadestånd (i andra hand fullgörelse i surrogat). Den tyska domstolen ansåg att den norske medborgaren var befriad från skadeståndsansvar på grund av omöjlighet att genomföra avtalet. På det här viset kom alltså de faktiska verkningarna av det brittiska exportförbudet att

[1414] Se Szabados, T. (2019), s. 111 ff.

[1415] Hellner, M. (2000), s. 158, beskriver det som en ”orgie” i förbud: ”Från både krigförande och neutrala staters sida utbröt en fullkomlig orgie i utförselförbud, betalningsförbud och andra förbud.”

[1416] Se RG 28.6.1918, RGZ 93, 182.

[1417] Se vidare Hellner, M. (2000), s. 156–159; Szabados, T. (2019), s. 111. Se även Lehmann/Ungerer (2017/18), s. 74, som konstaterar att det enligt tysk rätt krävs att laglandet har möjlighet att verkställa sina förbud inom laglandets territorium för att de ska tillerkännas faktiska verkningar i tysk domstol vid tillämpningen av tyskt avtalsstatut.

[1418] RG 12.11.1917, RGZ 91, 260.

beaktas inom ramen för tysk rätt. I slutändan tvingades dock norrmannen att prestera i surrogat.

RG 28.6.1918[1419]. En engelsk firma i Buenos Aires, Argentina, hade ingått avtal om att leverera extrakt från ”quebracho” (ett träslag) till en firma i Tyskland. Sedan första världskriget brutit ut och förhindrat leverans åberopade den engelska firman den engelska *Trading with the Enemy Act* från 1914 såsom hinder för fullgörelse av avtalet. Något förenklat konstaterade RG att den brittiska lagen stred mot tysk ordre public, och inte kunde tillerkännas verkningar i tysk domstol, men det hindrade inte att tysk domstol beaktade den som ett faktiskt hinder för fullgörelse. Den engelska firman kunde således befrias från prestationsskyldighet med stöd av § 275 BGB.

RG 22.12.1916[1420]. Två tyska parter hade avtalat om en leverans av linolja från Malmö i Sverige till Tyskland. Efter avtalsslutet men innan leverans hade skett införde Sverige ett exportförbud som omfattade linolja. Parterna enades då om att säljaren skulle ombesörja att linoljan smugglades till Tyskland. Det svenska exportförbudet skärptes dock så att varor belagda med exportförbud endast fick transporteras mellan svenska hamnar av svenskregistrerade fartyg. Leveransen blev då omöjlig att genomföra, varpå köparen krävde skadestånd av säljaren. RG konstaterade att det svenska exportförbudet inte kunde anses förenligt med tysk moral och goda seder, och att dess normativa innehåll således inte kunde vinna genomslag i det tyska avtalsstatutet. Däremot ansågs prestationen omöjlig att genomföra. Det kunde inte krävas av säljaren att den agerade i strid med ett utländskt förbud för att uppfylla sina skyldigheter enligt avtalet.

En liknande situation bedömdes i ett avgörande av BGH från 1984.

BGH 8.2.1984[1421]. Målet handlade, något förenklat, om verkningarna av ett iranskt importförbud av alkoholhaltiga drycker, vilket infördes i samband med den islamiska revolutionen 1979. Som en följd därav kunde en iransk importör inte gottgöras av en tysk säljare för tidigare felbehäftade leveranser av öl genom ytterligare ölleveranser. Importören begärde därför skadestånd. BGH ansåg att förutsättningarna för överenskommelsen (om gottgörelse) hade fallit bort och tillerkände den iranske importören (ett jämkat) skadestånd. Man erkände dock

[1419] RG 28.6.1918, RGZ 93, 182.

[1420] RG 22.12.1916, II 265/16.

[1421] BGH 8.2.1984, NJW 1984, 1746.

att risken för den här typen av förändringar normalt borde ligga inom säljarens sfär.[1422]

9.4.3 Den utländska sanktionslagstiftningens verkan som ändrade förhållanden

9.4.3.1 Avtalade rättsverkningar

När utländska sanktionsbestämmelser behandlas som omständigheter vid sakprövningen kan avtalsparterna bestämma vilka verkningar de får i avtalsförhållandet. Sanktionsbestämmelser som träffar parternas avtalsförhållande kan exempelvis hanteras som en form av force majeure.[1423] Huruvida antagandet av ekonomiska sanktioner omfattas av en force majeure-klausul i ett givet avtalsförhållande får avgöras genom tolkning av klausulen.[1424] Eftersom antagandet av sanktionerna utgör en händelse som helt ligger utanför parternas kontroll, och som medför att avtalet blir olagligt att uppfylla för åtminstone en av parterna, bör händelsen i princip kunna omfattas av allmänt hållna force majeure-klausuler.[1425] I vissa fall är det dock inte givet att sanktionerna varit oförutsebara, då de kan ha tillkännagetts i förväg.[1426] Därutöver bör det krävas något mer än att sanktionerna bara har antagits för att en part ska kunna göra gällande force majeure. Det krävs att sanktionslagstiftningen faktiskt har hindrat partens fullgörelse och att parten gjort vad den har kunnat för att prestera i enlighet med avtalet sanktionerna till trots.[1427]

För att undvika den eventuella osäkerhet som kan vara knuten till tolkningen av en force majeure-klausul kan parterna specificera att antagandet av

[1422] Se om avgörandet Siehr, K. (2020), s. 515–516. Se även Hellner, M. (2000), s. 160.

[1423] Ryska domstolar har hanterat utländska ekonomiska sanktioner som omständigheter inom ramen för force majeure, se Kanashevsky, V. A. (2024), s. 46. Kanashevsky konstaterar också att ryska domstolar hanterat effekterna av utländsk sanktionslagstiftning som en form av ”hardship”, när det fortfarande varit möjligt att prestera i enlighet med avtalet men prestationen blivit mer betungande, se vidare Kanashevsky, V. A. (2024), s. 56 f m.v.h.

[1424] Se Böckstiegel, K. (2014), s. 611; Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 253–254 (punkt 10.38-39), som främst diskuterar frågan utifrån engelsk rätt. Jfr Hellner/Hager/Persson (2020), s. 71–74.

[1425] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 254 (punkt 10.41).

[1426] Se Kanashevsky, V. A. (2024), s. 50–51.

[1427] Jfr Kanashevsky, V. A. (2024), s. 49, och Viktorova, N. N. (2024), s. 138, som båda hänvisar till rysk rättspraxis.

ekonomisk sanktionslagstiftning ska utgöra en relevant force majeure-händelse. Alternativt kan de avfatta en särskild klausul beträffande verkningarna av sanktionslagstiftning. Det kan vara påkallat när det finns en särskild risk för att ekonomisk sanktionslagstiftning kommer att påverka avtalsförhållandet, exempelvis på grund av de varor eller tjänster avtalet avser, de involverade parterna och deras hemvist samt avtalsförhållandets längd.[1428]

9.4.3.2 CISG och sanktionslagstiftningens faktiska verkningar

I avsaknad av en avtalsreglering kan de faktiska verkningarna av utländska handelsrelaterade sanktionsbestämmelser bedömas utifrån i första hand internationella köplagen (CISG) och i andra hand utifrån köplagen.[1429] Den senare tillämpas dock endast för det fall både köpare och säljare har sina affärsställen i Danmark, Finland, Island, Norge eller Sverige (se 2 § internationella köplagen) varför den är mindre betydelsefull i sammanhanget.

Genom internationella köplagen började CISG gälla som lag i Sverige (se 1 § lagen om internationella köp). Sverige valde ursprungligen att reservera sig mot CISG del II, vilken avser ingåendet av avtal. Därutöver skulle CISG inte tillämpas när både säljaren och köparen hade sina affärsställen i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige (se 2 § lagen om internationella köp). Från och med den 1 december 2012 gäller dock även CISG del II som lag i Sverige.[1430] Den svenska köplagen äger dock alltjämt företräde när svensk rätt är tillämplig på ett internordiskt avtal. Enligt artikel 1 i CISG tillämpas konventionens bestämmelser när både köpare och säljare har sina affärsställen i olika konventionsanslutna stater eller när forumets lagvalsregler anvisar lagen i konventionsansluten stat.[1431] Av artikel 2 i CISG följer att konventionen endast gäller för köp mellan näringsidkare samt att vissa typer av transaktioner eller varor är undantagna från konventionens tillämpningsområde.[1432]

[1428] Se Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 254 (punkt 10.41). Sådana sanktionsklausuler förekommer exempelvis inom sjöfart, se Nevill, P. (2016), ”Sanctions and Commercial Law”, I: Happold/Eden (red.), *Economic Sanctions and International Law*, s. 247 ff; Gordon/Smyth/Cornell (2019), s. 254–256 (10.41–48).

[1429] Att internationella köplagen/CISG äger företräde framför köplagen framgår av 5 § köplagen.

[1430] Se lagen (2011:852) om ändring i lagen (1987:822) om internationella köp samt förordning (2012:602) om ikraftträdande av lagen (2011:852) om ändring i lagen (1987:822) om internationella köp.

[1431] Konventionens tillämplighet behandlades av Högsta domstolen i NJA 2020 s. 485 ”CeDe:s kvittningsinvändning”, punkterna 21–32.

[1432] Artikel 2 räknar upp ett antal köp som är undantagna från konventionens tillämpningsområde: köp av varor för köparens personliga bruk, köp på auktion, köp vid

Syftet är här inte att ge en fullständig redogörelse för konventionens innehåll, utan endast att undersöka hur parternas prestationsskyldighet kan påverkas av antagandet av ekonomiska sanktioner. I övrigt hänvisas till den allmänna litteraturen på området.[1433]

Utgångspunkten i CISG är att parterna har ett strikt ansvar beträffande sina prestationer enligt avtalet.[1434] Rätten till påföljder på grund av motpartens avtalsbrott föreligger alltså så fort avtalsbrottet inträffar.[1435] En part kan dock befrias från skadeståndsskyldighet om avtalsbrottet beror på ett hinder utanför partens kontroll. Det följer av konventionens artikel 79. I den engelska språkversionen har artikeln följande lydelse.

> **Article 79**
>
> (1) A party is not liable for a failure to perform any of his obligations if he proves that the failure was due to an impediment beyond his control and that he could not reasonably be expected to have taken the impediment into account at the time of the conclusion of the contract or to have avoided or overcome it or its consequences.
>
> (2) If the party's failure is due to the failure by a third person whom he has engaged to perform the whole or a part of the contract, that party is exempt from liability only if:
>
> a. he is exempt under the preceding paragraph; and
>
> b. the person whom he has so engaged would be so exempt if the provisions of that paragraph were applied to him.

exekutiv försäljning, köp av värdepapper eller pengar, köp av fartyg, svävare och luftfartyg, samt köp av elektricitet.

[1433] Se t.ex. Bergem/Konow/Rognlien (2008), *Kjøpsloven 1988 og FN-konvensjonen 1980 om internasjonale løsørekjøp*; Schwenzer/Fountoulakis/Dimsey (2019); Ramberg/Herre (2020); Lookofsky, J. M. (2022). Se även Svensson, O. (2022), ”FN-konventionen angående internationella köp av varor och ändrade förhållanden”, I: Axhamn/Nyström/Svensson (red.), *Ändrade förhållanden*, s. 191–224.

[1434] Se artikel 45 (1), beträffande säljarens avtalsbrott, och artikel 61 (1), beträffande köparens avtalsbrott, i CISG. Se även Schwenzer/Fountoulakis/Dimsey (2019), s. 644; Lookofsky, J. M. (2022), s. 204.

[1435] Se Ramberg/Herre (2020), 15.1.1.

(3) The exemption provided by this article has effect for the period during which the impediment exists.

(4) The party who fails to perform must give notice to the other party of the impediment and its effect on his ability to perform. If the notice is not received by the other party within a reasonable time after the party who fails to perform knew or ought to have known of the impediment, he is liable for damages resulting from such non-receipt.

(5) Nothing in this article prevents either party from exercising any right other than to claim damages under this Convention.[1436]

I det följande kommer jag att fokusera på artikelns inledande bestämmelse. Det är dock värt att notera redan inledningsvis att artikel 79 (5) i CISG föreskriver att de begränsningar i partens ansvar som följer av artikel 79 endast gäller skadeståndsskyldigheten.[1437] Den påverkar alltså som utgångspunkt inte möjligheten att begära andra påföljder med stöd av CISG. Artikel 80 i CISG

[1436] Den svenska översättningen som bilagerats den internationella köplagen, tillsammans med de engelska och franska språkversionerna, har följande lydelse:

1) En part är inte ansvarig för underlåtenhet att fullgöra någon av sina skyldigheter, om han visar att underlåtenheten berodde på ett hinder utanför hans kontroll och att han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med hindret vid avtalsslutet eller ha undvikit eller övervunnit hindret eller dess följder.

2) Om partens underlåtenhet att fullgöra skyldigheten beror på ett avtalsbrott av tredje man som han har givit i uppdrag att fullgöra hela avtalet eller en del av det, är parten befriad från ansvar endast om

   a. han är befriad enligt föregående stycke; och
   b. den till vilken han har gett uppdraget även skulle vara befriad från ansvar om bestämmelserna i nämnda stycke tillämpades på honom.

3) Befrielse från ansvar enligt denna artikel gäller för den tid under vilken hindret består.

4) Den part som underlåter att fullgöra en skyldighet skall underrätta den andra parten om hindret och dess inverkan på hans möjligheter att fullgöra skyldigheten. Om den andra parten inte har fått underrättelse inom skälig tid efter det att den part som underlåter att fullgöra skyldigheten fick eller borde ha fått kännedom om hindret, är den sistnämnda parten skyldig att ersätta den skada som är en följd av att den andra parten inte har fått underrättelsen i tid.

5) Denna artikel hindrar inte parterna att utöva någon annan rätt än rätten att kräva skadestånd enligt denna konvention.

[1437] Se vidare Lookofsky, J. M. (2022), s. 216. Se dock Svensson, O. (2022), s. 216–217 m.v.h., som konstaterar att den härskande meningen i doktrinen är att bestämmelsen inte ska tolkas bokstavligen, utan att en part som är befriad från skadeståndsskyldighet också bör vara befriad från skyldighet att fullgöra.

kompletterar vidare bestämmelserna i artikel 79 och klargör att en part inte kan åberopa att motparten brustit i sina förpliktelser i den mån det beror på en handling eller underlåtenhet av den första parten.[1438]

Artikel 79 (1) CISG stadgar att en part är befriad från ansvar endast om den bristande fullgörelsen beror på ett hinder utanför partens kontroll. Bestämmelsen föreskriver därmed ett kontrollansvar.[1439] För att en part ska befrias från skadeståndsskyldighet krävs det att fyra rekvisit är uppfyllda.

> Det föreligger ett hinder som har orsakat partens underlåtenhet att fullgöra sin förpliktelse (*hinderrekvisit*),
>
> Att hindret varit utom partens kontroll (*kontrollrekvisitet*)
>
> Att parten inte skäligen kunde förväntas ha räknat med hindret vid avtalsslutet (*oförutsebarhetsrekvisitet*) och
>
> Att parten inte skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit hindret eller dess följder (*aktivitetsrekvisit*).

När det gäller *hinder-* och *kontrollrekvisiten* krävs det alltså i första hand att det föreligger ett hinder som har orsakat den bristande fullgörelsen. Är exempelvis säljaren redan i dröjsmål kan säljaren inte befrias från skadeståndsskyldighet på grund av avtalsbrottet för att det vid en senare tidpunkt antagits ekonomisk sanktionslagstiftning, som i och för sig skulle ha lett till dröjsmål med leveransen.[1440] Sett till ordalydelsen i bestämmelsen behöver dock hindret inte ha gjort fullgörelsen omöjlig, utan det bör vara tillräckligt att det vore oskäligt att kräva av parten att den undviker eller överkommer hindret.[1441] Därutöver krävs det att det rör sig om ett hinder som typiskt sett ligger utanför en parts kontroll. Bedömningen utgår inte från den enskilda partens perspektiv, utan från en föreställning om att parterna till ett avtal alltid har vardera risksfär som de typiskt sett kan kontrollera. Endast hinder utanför den sfären kan befria en part från skadeståndsskyldighet.[1442]

[1438] Se vidare Schwenzer/Fountoulakis/Dimsey (2019*)*, s. 664 ff; Ramberg/Herre (2020), 15.3; Lookofsky, J. M. (2022), s. 216 f.

[1439] Se för den här terminologi Ramberg/Herre (2020), 15.2.3.

[1440] Se Bergem/Konow/Rognlien (2008), s. 664; Schwenzer/Fountoulakis/Dimsey (2019*)*, s. 648 m.v.h.

[1441] Se Bergem/Konow/Rognlien (2008), s. 664; Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 204.

[1442] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.3-4.

För att avgöra vilken typ av hinder det kan röra sig om har man i doktrinen hänvisat till det typiska innehållet i force majeure-klausuler, vilka också i allmänhet avser sådana ”utifrån kommande” hinder som är relevanta vid bedömningen enligt artikel 79 (1) i CISG.[1443] Som regel omfattar sådana klausuler krig, krigsliknande händelser, inbördeskrig, uppror och liknande oroligheter, sabotage, naturkatastrofer, hinder på arbetsmarknaden samt olika former av myndighetsingripanden, såsom export- eller importförbud.[1444] Till sin natur är ekonomiska sanktioner en form av statligt ingripande i enskildas affärsverksamhet, varför deras effekter typiskt sett inte kan anses ligga inom en parts kontrollssfär. Däremot kan en part behöva agera för att undvika eller mildra sanktionernas effekter, för att befrias från skadeståndsskyldighet.[1445] Det saknas praxis från nationella domstolar där ekonomiska sanktioner beaktats som hinder enligt artikel 79 (1) i CISG (andra import- eller exportförbud har dock ansetts utgöra sådana hinder).[1446]

En fråga av avgörande betydelse för effekterna av artikel 79 (1) i CISG för avtalsförpliktelser som inte har utförts på grund av att de omfattas av sanktionslagstiftning, är om sanktionslagstiftningen måste vara tillämplig på avtalet enligt forumets internationella privaträtt eller om det är tillräckligt att den rent faktiskt förhindrar parten från att fullgöra sin prestation, antingen för att avsändarstaten redan verkställt sanktionerna genom att beslagta varorna som avtalet avsåg eller på grund av hot om böter eller andra påföljder om parten presterar enligt avtalet.[1447]

Enligt Azeredo Da Silveira bör det krävas att de ekonomiska sanktionsbestämmelserna kan tillämpas antingen inom ramen för avtalsstatutet eller som internationellt tvingande regler för att de ska kunna beaktas inom ramen för artikel 79 (1) i CSIG.[1448] Argumentet för synsättet är, som jag har förstått det, att partens subjektiva föreställning av att den är förhindrad att fullgöra sina prestationer enligt avtalet saknar betydelse enligt artikel 79 (1) i

[1443] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.4. Jfr även Svensson, O. (2022), s. 201 ff. Se dock Bergem/Konow/Rognlien (2008), s. 664, som konstaterar att det finns många likheter mellan regleringen i artikel 79 i CISG och force majeure, men att det inte rör sig om någon fullständig parallellitet.

[1444] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.5.

[1445] Jfr Shahani, G. (2015), s. 857–858.

[1446] Se nedan i förevarande avsnitt avseende det amerikanska avgörandet *Macromex Srl. v. Globex International Inc*.

[1447] Jfr van Houtte, H. (1988), s. 147.

[1448] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 207–208.

CISG. Om domstolen därför skulle komma fram till att utländsk sanktionslagstiftning inte ska tillerkännas verkan medför det att det saknas ett objektivt hinder för partens prestation, även om parten i och för sig trott att sanktionslagstiftningen förhindrade prestationen.[1449] Det saknar i sammanhanget också betydelse om avsändarstaten faktiskt har verkställt sanktionslagstiftningen, och beslagtagit de varor som köpet avser.[1450]

Enligt min mening fäster synsättet alltför stor vikt vid forumets inställning till den utländska lagstiftningen och alltför lite vikt vid parternas intresse. Ur parternas perspektiv saknar det betydelse om prestationen har förhindrats av en naturkatastrof, ett inbördeskrig eller av antagandet av ekonomiska sanktioner. Effekterna för parterna blir desamma.[1451] Ur ett partsperspektiv framstår det då som orimligt att effekterna ska behandlas på olika sätt beroende på forumets inställning till dem. Synsättet leder också till att de ekonomiska sanktionernas effekter kommer att behandlas på olika sätt beroende på vilken avsändaren är och om forumet anser att sanktionslagstiftningen är ”tillämpningsvärd”.[1452] Konsekvensen blir att en part i ett fall får betala skadestånd till motparten på grund av avtalsbrott, medan i det andra fallet parten befrias från en sådan skyldighet, oberoende av att parten omöjligen kunde prestera i något av fallen på grund av att varorna beslagtagits av avsändarstaten. Utfallet förefaller också, enligt min mening, orimligt när effekten för parten består i repressalier från avsändarstaten vilka ännu inte har verkställts, men som kan komma att verkställas vid en fullgörelse i enlighet med avtalet.

Synsättet leder också till ett orimligt åsidosättande av faktiska omständigheter i tvisten enbart för att talan väcks i utländsk domstol. Anta att svaranden i målet gör gällande att sanktionslagstiftning omöjliggjort uppfyllelsen av svarandens avtalsprestationer. Sanktionslagstiftningen har antagits av svarandens hemviststat och lett till att de varor som svaranden enligt avtalet hade att leverera till käranden beslagtagits i hemvistlandet. De effekterna av sanktionslagstiftningen är givetvis desamma oavsett om talan väcks i svarandens eller kärandens hemvistland eller i någon helt annan domstol. Det synsätt som återgivits ovan skulle dock i det här fallet leda till att effekterna beaktades endast i de fall forumet också skulle kunna ”tillämpa” de ekonomiska sanktionsbestämmelserna i fråga. Att forumets internationella

[1449] Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 207.

[1450] Se Azeredo Da Silveira, M. (2014), s. 209–210.

[1451] Jfr Bogdan, M. (1975), s. 171.

[1452] Jfr underavsnitt 8.3.6.

privaträtt på det här viset skulle begränsa vilka faktiska omständigheter som domstolen får lägga till grund för sitt avgörande verkar mindre lämpligt.

Synsättet tycks också sudda ut gränsen mellan att beakta sanktionslagstiftningen som en faktisk händelse och som normativt innehåll. Men när det rör sig om ett beaktande av de faktiska verkningarna saknar de ekonomiska sanktionernas överenstämmelse med forumets värderingar betydelse. Det handlar här inte om att forumet ska ”genomdriva” de utländska ekonomiska sanktionera i dess eget intresse, utan effekterna av de ekonomiska sanktionerna beaktas här endast i parternas intresse.

Enligt min mening är det således lämpligare att behandla sanktionslagstiftningen och dess effekter som ett *faktiskt* hinder för fullgörelse. Det åligger den part som gör gällande sanktionerna som hinder att bevisa att de utgör ett hinder för fullgörelse. I det här ligger att parten måste visa att den ekonomiska sanktionslagstiftningen rent faktiskt påverkar fullgörelsen, vilket i praktiken innebär att avsändarstaten har en möjlighet att verkställa den.[1453] Det krävs dock inte att de ekonomiska sanktionerna som sådana är ”tillämpliga” i forumet.

När det gäller *oförutsebarhets- och aktivitetsrekvisiten* får domstolen göra en samlad bedömning av omständigheterna för att avgöra vad som hade varit möjligt att förutse, undvika eller övervinna i det enskilda fallet. Vissa hinder kan förutses i det enskilda fallet, även om de ligger utanför partens kontrollsfär, och då kan de inte leda till ansvarsbefrielse. Har det exempelvis varit känt sedan en tid att en avsändare kommer att anta ekonomiska sanktioner mot en adressatstat och att sanktionslagstiftningen kan påverka en parts affärsverksamhet, kan parten inte befrias från skadeståndsskyldighet för ett senare avtalsbrott även om det i och för sig orsakats av sanktionslagstiftningen (som till sin natur ligger utanför partens kontrollsfär). Parten har då i stället möjlighet att gardera sig genom förbehåll i köpeavtalet.[1454] Det kan också krävas att parten vidtar andra åtgärder, såsom att prestera i ett annat land än det ursprungligen avsedda, leverera varor från ett annat land än det ursprungligen avsedda eller låta annan personal (med annan nationalitet) hantera transaktionen.[1455]

I ett fall från amerikansk domstol ansågs importrestriktioner införda av Rumänien inte befria säljaren från skadestånd till följd av dröjsmål, eftersom säljaren efter köparens erbjudande hade kunnat leverera varorna till Georgien

[1453] Jfr van Houtte, H. (1988), s. 146.

[1454] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.7.

[1455] Jfr van Houtte, H. (1988), s. 146.

i stället för Rumänien.[1456] Det rörde sig dock inte om ekonomisk sanktionslagstiftning, utan om ett importförbud avseende kycklingkött motiverat av folkhälsoskäl. Påverkan på parternas avtalsförhållanden är dock i princip densamma, varför resonemanget, enligt min mening, är överförbart på import- eller exportförbud som utgör del av avsändarstatens sanktionslagstiftning. Däremot kan förbud mot återexport i den aktuella sanktionslagstiftningen försvåra den typen av lösningar. I sådana fall kan säljaren, enligt sanktionslagstiftningen, vara förbjuden att prestera även i ett annat land än adressatlandet.

Av en särskild bestämmelse i artikel 79 (2) stadgas möjligheten för parten att befrias från ansvar när avtalsbrottet beror på en tredje man som har anlitats för att fullgöra partens avtalsförpliktelser helt eller delvis. I de här fallen krävs som utgångspunkt att både parten själv och den anlitade medhjälparen är befriade från ansvar enligt artikel 79 (1) i CISG.[1457]

Befrielsen varar under hela den tiden hindret består, vilket framgår av artikel 79 (3) i CISG. När hindret upphört att verka måste parten vidta åtgärder för att återuppta fullgörelsen.[1458] Utifrån hur CISG är konstruerad upphör inte skyldigheten att fullgöra avtalet, även om en part skulle vara befriad från skadeståndsskyldighet enligt artikel 79 (1) i CISG. Den allmänna uppfattningen i doktrinen tycks dock vara att rätten att kräva fullgörelse också begränsas när någon rätt till skadestånd inte föreligger enligt artikel 79 (1).[1459] I praktiken är det vanligt att parterna intagit en befrielseklausul i sitt avtal, och att den inte avser enbart skadeståndsskyldigheten utan också fullgörelsen. Som regel medger en sådan klausul att en part får längre tid på sig för att fullgöra på grund av hindret, varför något dröjsmål inte inträder.[1460]

[1456] Se *Macromex Srl*. v. *Globex International Inc*. U.S. District Court for the Southern District of New York, 08 Civ. 114 (SAS) den 16 april 2008 (CISG Online nr 1653).

[1457] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.10–13; Schwenzer/Fountoulakis/Dimsey (2019*)*, s. 659 ff; Lookofsky, J. M. (2022), s. 213 ff.

[1458] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.14.

[1459] Se Ramberg/Herre (2020),15.2.17.

[1460] Se Ramberg/Herre (2020), 15.2.19.

9.5 Sammanfattande slutsatser

I det här kapitlet konstaterade jag inledningsvis att det förhållandet att tillämplig lag på ett avtalsförhållande fastställts med stöd av Rom I-förordningen och IKL inte utgör hinder mot att inom ramen för avtalsstatutet behandla utländska sanktionsbestämmelser som fakta vid sakprövning. Det här synsätten vinner stöd av EU-domstolens avgörande i *Nikiforidis*, där domstolen slog fast att möjligheten att beakta utländska rättsregler som fakta gäller parallellt med regleringen av internationellt tvingande regler i artikel 9. Möjligheterna att beakta utländska förbud inom ramen avtal i strid mot lag och goda seder begränsas dock av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen, som i allmänhet bör träffa samma typer av situationer.

I svensk rätt har effekterna av utländsk sanktionslagstiftning beaktats som prestationshinder. Domstolarna har i de här fallen beaktat de faktiska verkningarna för avtalsparterna. Däremot har man inte i något för mig känt avgörande beaktat utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som normativt innehåll inom ramen för läran om avtal i strid mot lag och goda seder. Sådan praxis finns dock i utlandet, främst från tysk domstol. Enligt min mening skapar det dock stor osäkerhet för parterna om domstolarna utanför den internationella privaträttens regelverk på det här viset ger effekt åt innehållet i utländsk rätt. Det är en annan sak att man tar hänsyn till effekterna av den utländska lagstiftningen när den redan har verkställts eller när avsändarstaten har möjlighet att verkställa den mot en av parterna. I de senare fallen saknar det betydelse om forumet anser att den utländska sanktionslagstiftningen är ”tillämpningsvärd” och skulle ha kunnat tillämpas/tillerkännas verkan med stöd av internationellt privaträttsliga normer. Domstolen beaktar endast de faktiska verkningar den ekonomiska sanktionslagstiftningen har medfört för parterna.

I undantagsfall bör svensk domstol kunna beakta multilaterala ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd som normativt innehåll inom ramen för avtal i strid mot goda seder. Eftersom säkerhetsrådets ekonomiska sanktioner som regel genomförs av FN:s medlemsstater, för svenskt vidkommande på unionsrättslig nivå, skulle det här vara begränsat till situationer då något sådant genomförande ännu inte ägt rum.

Möjlighet att behandla utländsk sanktionslagstiftning som faktum gäller parallellt med möjligheten att tillerkänna den verkan enligt artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. De två tillvägagångssättet liknar varandra. Störst är likheten mellan innebörden hos artikel 9 (3) och de fall då utländsk sanktionslagstiftning behandlats som normativt innehåll inom ramen för läran om avtal i strid mot moral och goda seder. I de senare fallen har tysk domstol

gjort en avvägning mellan avsändarlandets intressen och tyska intressen, ibland utvidgat till att omfatta västerländska liberala intressen eller intressen hos ”alla folk”. Det liknar den intresseavvägning som behöver göras enligt artikel 9 (3) (se underavsnitt 8.3.6). Annorlunda förhåller det sig när de ekonomiska sanktionernas faktiska verkningar aktualiseras inom ramen för den materiellrättsliga prövningen. Då görs ingen avvägning mellan avsändarstatens och domstolslandets intressen. I de här situationerna handlar det snarare om huruvida avsändaren har möjlighet att faktiskt verkställa de ekonomiska sanktionerna – om det inte redan har skett.

IV Avslutning

10 Avslutande slutsatser

I det här avslutande kapitlet återvänder jag till de forskningsfrågor jag presenterade i avsnitt 1.3. Därutöver gör jag avslutningsvis vissa mer allmänna reflektioner.

Är den internationella privat- och processrättens behörighets- och lagvalsregler tillämpliga på ekonomisk sanktionslagstiftning och krav som grundar sig på sådan lagstiftning?

I kapitel 2 undersökte jag närmare vad ekonomisk sanktionslagstiftning är och i kapitel 3 klassificerade jag sanktionslagstiftningen, för internationellt privat- och processrättsliga ändamål, som offentlig rätt. Det ger upphov till vissa särskilda problem inom den internationella privat- och processrätten. Rättsområdets behörighets- och lagvalsregler är nämligen utformade med i första hand privaträttsliga angelägenheter i åtanke. I kapitel 3 konstaterade jag dock att man inom den internationella privat- och processrätten inte varit helt avogt inställd till den offentliga rätten. Domstolslandet kan som utgångspunkt tillämpa sin egen offentliga rätt även i privaträttsliga tvister med anknytning till utlandet (givet att den offentligrättsliga lagstiftningen faktiskt är tillämplig på omständigheterna). Därutöver kan domstolar under vissa förhållanden även tillerkänna verkan åt utländsk offentligrättslig lagstiftning i privaträttsliga tvister.

För svenskt vidkommande har inställning till utländsk offentlig rätt kommit till uttryck i isolationsprincipen. Enligt isolationsprincipen kan svensk domstol tillerkänna verkan även åt utländsk offentligrättslig lagstiftning, och pröva anspråk som grundar sig på sådan lagstiftning, om den uttrycker ett intresse som delas av den svenska forumstaten och inte är begränsad till det utländska laglandet. Isolationsprincipen är en allmän rättsprincip inom den internationella privat- och processrätten som kan komma till uttryck både vid domstolens prövning av dess behörighet och vid bedömningen av tillämplig lag.

I behörighetsdelen konstaterade jag att Bryssel/Luganoreglerna i princip kan vara tillämpliga på tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning.

Det avgörande är om tvisten faller inom privaträttens område. EU-domstolen har gett begreppet privaträttens område en autonom innebörd. Enligt EU-domstolens tolkningspraxis kan en tvist mellan ett offentligt organ och en enskild omfattas av privaträttens område, förutsatt att det offentliga organet inte utövar offentliga maktbefogenheter mot den enskilde. För att avgöra om så är fallet ska domstolen beakta både det bakomliggande rättsförhållandet mellan parterna och själva föremålet för talan. Om det offentliga organet utövar rättigheter som går utöver vad som gäller mellan enskilda faller talan utanför privaträttens område. Det finns således inget principiellt hinder mot att tillämpa Bryssel/Luganoreglerna på tvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning, utan reglernas tillämplighet får avgöras från fall till fall.

I de situationer Bryssel/Luganoreglerna inte är tillämpliga avgörs svensk domstols internationella behörighet med stöd av svenska oskrivna behörighetsnormer. Avgörande för om det föreligger svensk internationell behörighet är att det finns ett svenskt rättskipningsintresse. Att tvisten involverar ekonomisk sanktionslagstiftning utgör inget hinder mot att bedöma den svenska behörigheten enligt sedvanliga normer. Det handlar dock om en behörighet att pröva sanktionslagstiftningens privaträttsliga effekter. I kapitel 6 konstaterade jag att isolationsprincipen kan ha betydelse i de här situationerna för att avgöra om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse.

I lagvalshänseende konstaterade jag att ekonomisk sanktionslagstiftning inte omfattas av de vanliga lagvalsreglernas hänvisning. Att en köprättslig lagvalsregel hänvisar till säljarens lex domicilii som tillämplig lag medför alltså inte per automatik att den rättsordningens ekonomiska sanktionslagstiftning kan tillämpas med stöd av lagvalsregeln. Det finns dock inget hinder mot att beakta den ekonomiska sanktionslagstiftningens privaträttsliga effekter inom ramen för sakprövningen av en internationell kommersiell avtalstvist. Domstolen kan karaktärisera de ekonomiska sanktionerna som internationellt tvingande regler enligt artikel 9 i Rom I-förordningen. Det innebär att domstolen tillämpar eller tillerkänner sanktionslagstiftningen verkan inom dess tillämpningsområde. Alternativt kan domstolen karaktärisera sanktionsbestämmelserna som fakta vid tillämpningen av avtalsstatutets materiella rättsnormer. I det senare fallet bestäms sanktionslagstiftningens privaträttsliga verkningar av den materiella rätten.

Under vilka förhållanden ska eller får svensk domstol pröva internationella kommersiella avtalstvister som involverar ekonomisk sanktionslagstiftning?

När det gäller behörighetsfrågan är utgångspunkten som sagt Bryssel/Luganoreglerna. Har domstolen väl konstaterat att en tvist faller inom det materiella tillämpningsområdet för något av instrumenten kan den inte välja att likväl avvisa talan, med motiveringen att tvisten involverar utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning. Domstolen kan inte heller välja att, med stöd av Bryssel/Luganoreglerna, ta upp en tvist till prövning även om den faller utanför privaträttens område, med motiveringen att det ligger i den svenska forumstatens intresse att talan prövas av domstol här i riket. I det senare fallet är Bryssel/Luganoreglerna helt enkelt inte tillämpliga, varför den svenska domstolen ska avvisa talan på grund av bristande internationell behörighet (om den inte är behörig på någon annan grund).

Är Bryssel/Luganoreglerna inte tillämpliga får svensk domstol utgå från svenska autonoma behörighetsnormer. Avgörande för den svenska behörigheten här är om det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse, vilket domstolen får ta ställning till med beaktande av, exempelvis, tvistens anknytning till Sverige, behovet av en i Sverige exigibel dom och möjligheten att få talan prövad i domstol i utlandet. Även isolationsprincipen kan dock påverka bedömningen av om det finns ett svenskt rättskipningsintresse. Av Högsta domstolens praxis följer att en talan som syftar till att tillgodose utländska offentliga intressen ska avvisas om det inte finns ett svenskt intresse av att talan prövas av domstol här i landet. Framställer en utländsk avsändarstat krav mot en enskild i svensk domstol, vilket endast syftar till att genomdriva avsändarstatens sanktionslagstiftning, ska den svenska domstolen som utgångspunkt avvisa talan. Ett undantag skulle kunna bestå i att den svenska forumstaten också genomför ekonomiska sanktioner mot adressatlandet eller att den utländska sanktionslagstiftningen, som anspråket grundar sig på, genomför multilaterala ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd.

I kommersiella avtalstvister mellan enskilda bör det som regel inte uppkomma några sanktionsrelaterade behörighetsfrågor även om parternas avtalsförhållande kan påverkas av ekonomisk sanktionslagstiftning. Tvisterna är privaträttsliga till karaktären och omfattas av Bryssel/Luganoreglernas tillämpningsområde. Isolationsprincipen kommer inte heller att påverka bedömningen av om det finns ett svenskt rättskipningsintresse i förhållande till en sådan tvist. Frågan är dock vilken effekt domstolen bör ge åt den ekonomiska sanktionslagstiftningen vid sakprövningen av en sådan kommersiell avtalstvist.

Under vilka förhållanden bör svensk domstol ge effekt åt ekonomisk sanktionslagstiftning vid sakprövningen av tvisten?

Beträffande sanktionslagstiftningens effekter vid sakprövningen av en internationell kommersiell avtalstvist konstaterade jag att sådan sanktionslagstiftning som tillhör lex fori kan tillämpas som internationellt tvingande regler utan hinder av den internationella privaträttens lagvalsregler. Det gäller även om utländsk rätt utgör avtalsstatut. Den möjlighet framgår idag explicit av artikel 9 (2) i Rom I-förordningen. För svenskt vidkommande rör det sig om unionsrättslig sanktionslagstiftning som genomför sanktioner antagna av EU själv eller av FN:s säkerhetsråd med bindande verkan för FN:s medlemsstater. Svensk domstol bör alltid tillämpa den här typen av sanktionslagstiftning inom dess tillämpningsområde.

Hur utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning ska behandlas är inte lika klart. Domstolens behandling av de utländska sanktionsbestämmelserna beror i första hand på om domstolen karaktäriserar de ekonomiska sanktionerna som rättsnormer eller som omständigheter.

Sanktionsbestämmelser som tillhör en sanktionslagstiftningen i ett land där parterna ska utföra någon avtalsförpliktelse kan tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Här konstaterade jag att man får förstå ”förpliktelser som har sin grund i avtalet” extensivt, så att det kan omfatta även sidoförpliktelser som uppkommer till följd av avtalet. Jag konstaterade också att sanktionsbestämmelser som regel bör uppfylla det olaglighetsrekvisit som finns i artikel 9 (3), i och med att de förbjuder vissa transaktioner eller förfoganden.

I den intresseavvägning domstolen ska göra enligt artikel 9 (3) saknas det vägledning från unionslagstiftaren och EU-domstolen. Domstolen bör kunna beakta om den svenska forumstaten genomför liknande ekonomiska sanktioner som de som är i fråga i tvisten, om sanktionslagstiftningen har sin grund i multilaterala sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd och om sakförhållande har en stark anknytning till avsändarstaten. Det talar för att sanktionslagstiftningen ska tillerkännas verkan. Om det rör sig om unilaterala ekonomiska sanktioner som endast tillgodoser en främmande avsändarstats utrikespolitiska intressen, vilka inte delas av den svenska forumstaten, eller om sanktionslagstiftningen är av en extraterritoriell natur och förhållandena saknar en territoriell eller nationell anknytning till avsändarstaten, talar det snarare för att sanktionerna inte ska tillerkännas verkan. I de här fallen kan det till och med finnas blockerande lagstiftning som är tillämplig i svensk domstol och som ska ges företräde. Därutöver bör domstolen beakta parternas intressen och

konsekvenserna av att lagstiftningen tillerkänns respektive inte tillerkänns verkan. Här konstaterade jag att det främst gäller att undvika att en part drabbas av motstridiga förpliktelser.

Sedan jag konstaterat att avtalsstatutet inte omfattar ekonomisk sanktionslagstiftning argumenterade jag för att artikel 9 (3) bör tillämpas analogiskt på sanktionslagstiftning som är kongruent med avtalsstatutet. Sanktionslagstiftning som är kongruent med ett utländskt avtalsstatut bör alltså behandlas på samma sätt som utländsk sanktionslagstiftning som tillhör lex loci solutionis.

När utländsk sanktionslagstiftning inte kan tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3) i Rom I-förordningen kan domstolen likväl beakta den som faktum vid tillämpningen av svensk rätt som avtalsstatut. Utrymmet i svensk rätt för att ge utländska ekonomiska sanktioner effekt såsom omständigheter vid tillämpningen av svenskt avtalsstatut är dock begränsat. Det saknas stöd i svensk rätt för att beakta utländska ekonomiska sanktioner som normativt innehåll, exempelvis inom ramen för läran om avtal i strid mot lag och goda seder. Ett påstående om att ett avtal strider mot lag avser endast avtalets förenlighet med svensk lag, inte utländsk. Det finns inte heller stöd för att se ett avtal som strider mot utländsk sanktionslagstiftning som stridande mot goda seder enligt svensk materiell rätt. I undantagsfall bör dock multilaterala ekonomiska sanktioner kunna ges genomslag på det här sättet.

Det går dock att uppnå samma resultat utifrån artikel 9 (3) i Rom I-förordningen. Om svensk rätt utgör avtalsstatut, och domstolen konstaterar att utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning kan tillerkännas verkan med stöd av artikel 9 (3), bör ett avtal kunna anses strida mot lag enligt svensk avtalsrätt, även om den lagen tillhör en utländsk rättsordning och endast tillerkänns verkan enligt artikel 9 (3).

I andra fall kan domstolen beakta de faktiska verkningarna hos den utländska ekonomiska sanktionslagstiftningen som en form av ändrade förhållanden. Enligt min mening är det en i många fall naturlig lösning. Ur parternas perspektiv saknar det betydelse om sanktionslagstiftningen är förenlig med forumstatens intressen. Den faktiska påverkan på deras avtalsförhållanden är oavsett densamma. Skulle domstolen vägra att ge effekt åt den utländska sanktionslagstiftningen, på grund av forumstatens intressen, kan det också leda till motstridiga förpliktelser för någon av parterna: domstolen förpliktar parten att fullgöra en avtalsförpliktelse som parten är förbjuden att fullgöra enligt avsändarstaten. Det är då en bättre lösning att ge effekt åt sanktionslagstiftningen som en faktisk omständighet.

Härigenom åstadkoms också en tydlig uppgiftsfördelning mellan parterna och domstolen. Det är upp till parterna att åberopa de omständigheter som

domstolen får lägga till grund för sitt avgörande. Det innefattar då även den utländska sanktionslagstiftningen såsom omständighet. När den utländska sanktionslagstiftningen behandlas såsom utländsk rätt är det i stället upp till domstolen att självmant uppmärksamma frågan om vilken lag som är tillämplig. I praktiken är det dock sannolikt att någon av parterna (den som har något att tjäna på det) uppmärksammar domstolen på den utländska sanktionslagstiftningens existens.

Staters gemensamma intressen och kommersiella aktörers behov av förutsebarhet

Ett genomgående drag i behandlingen av utländsk ekonomisk sanktionslagstiftning är domstolarnas hänsynstagande till sanktionslagstiftningens förenlighet med forumstatens intressen. Saknas det intresse av att bidra till sanktionslagstiftningens effekter hos forumstaten kommer dess domstolar som regel inte heller tillerkänna den verkan. Om forumstaten själv antagit motsvarande sanktionslagstiftning, som dock inte är tillämplig i det enskilda fallet, talar det däremot för att det finns ett intresse hos forumstaten av att dess domstolar tillerkänner verkan åt sanktionerna. Sådana hänsynstaganden kommer till uttryck i den svenska isolationsprincipen, i artikel 9 (3) i Rom I-förordningen och i utländsk rättspraxis som gett sanktionslagstiftning effekt inom ramen för avtalsstatutet.

Ett sådant hänsynstagande till forumstatens intressen leder till att sanktionslagstiftningen kan behandlas på ett förhållandevis nyanserat sätt. Samtidigt ger det upphov till ett svårförutsebart rättsläge. På grund av svårigheten med att bestämma vad som ligger i forumstatens intresse i ett enskilt fall blir det svårt för kommersiella aktörer att i förväg avgöra hur en tvist kommer att lösas när det finns ekonomisk sanktionslagstiftning som kan påverka utgången.

Sanktionslagstiftningen förändras kontinuerligt och det är svårt att en gång för alla slå fast vad som ligger i den svenska forumstatens intresse. I avhandlingen har jag lyft fram vissa riktlinjer för domstolen – såsom att sanktionslagstiftningen genomför multilaterala ekonomiska sanktioner antagna av FN:s säkerhetsråd eller att sanktionslagstiftningen antagits av en enskild stat och att den är extraterritoriell till sin karaktär – som kan tala för respektive emot att domstolen bör ge den effekt. Det här är dock endast riktlinjer för domstolens intresseavvägning. Hur domstolen kommer att besluta i ett enskilt fall är likväl osäkert.

Att i första hand behandla utländska ekonomiska sanktionsbestämmelser som omständigheter som måste åberopas av part skulle i viss mån leda till

bättre förutsebarhet för parterna, framför allt om parterna också avtalat om tillämplig lag och behörig domstol i förväg. Parterna skulle då veta vilka rättsregler som kommer att reglera deras avtalsförhållanden och själva styra över i vilken utsträckning domstolen behövde ta ställning till de ekonomiska sanktionernas effekter.

Sanktionslagstiftningen existerar och verkar på två plan

Ett annat förhållande som genomgående figurerat i framställningens bakgrund, och påverkat svaren på hur domstol bör behandla sanktionslagstiftningen, är att sanktionslagstiftningen kan sägas existera och verka på två plan.

Å ena sidan finns det ett straffrättsligt/administrativt plan. Det är här avsändarstater i praktiken verkställer sin sanktionslagstiftning, exempelvis genom att vägra exportlicens för vissa varor eller döma personer som agerat i strid mot sanktionslagstiftningen till böter eller fängelsestraff.

Å andra sidan existerar och verkar sanktionslagstiftningen på ett kommersiellt plan. Här handlar det om de avtalsrättsliga verkningarna av sanktionslagstiftningen och i vilken utsträckning verkningarna påverkas av vilket lands domstolar som prövar en tvist mellan avtalsparterna och vilket lands lag den tillämpar som avtalsstatut.

Samtidigt är det inte vattentäta skott mellan de två nivåerna. Kommersiella aktörer kan i viss mån reglera i vilken utsträckning sanktionslagstiftning överhuvudtaget blir tillämplig på den straffrättsliga/administrativa nivån. Det kan ske genom att man kommer överens om sådana förhållanden som leveransort och i vilken valuta betalning ska ske. De straffrättsliga/administrativa konsekvenserna av sanktionslagstiftningen kan, i sin tur, få verkningar på det kommersiella planet, exempelvis genom att det blir omöjligt för en part att prestera i enlighet med avtalet.

Summary in English

Purpose and Research Questions

The purpose of the thesis has been to describe and analyze how the rules of private international law deal with economic sanctions in international commercial contract disputes.

The study is based on three research questions:

1) Are the rules of private international law applicable to economic sanctions and claims seeking to enforce economic sanctions?

2) Under what conditions should a Swedish court hear international commercial contract disputes where the contractual relationship is affected by economic sanctions?

3) Under what conditions should a Swedish court give effect to economic sanctions in an international commercial contract dispute?

Economic Sanctions and the Treatment of Public Law in Private International Law

In Chapter 2, I examined what economic sanctions are. After a brief account of the history of the use of economic sanctions, I focused on the legal framework for adopting economic sanctions by the UN Security Council (multilateral economic sanctions), the European Union and by individual states (unilateral economic sanctions).

In Chapter 3, I classified economic sanctions, for private international law purposes, as public law. This gives rise to specific problems. The jurisdictional and choice of law rules of private international law are designed primarily with private law matters in mind. In Chapter 3, however, I noted that private international law has not been completely averse to public law issues. As a rule, the forum may apply its own public law in international commercial contract disputes, provided that the public law provisions are applicable to the

facts at hand. In addition, courts may, under certain conditions, recognize the effects of foreign public law. Here, views differ regarding what constitutes such conditions. In chapter 3, I accounted for the lex cause theory, the special connection theory, the combined approach and the possibility to treat foreign public law as datum.

As far as Swedish private international law is concerned, the attitude towards foreign public law has been expressed in the principle of isolation (*isolationsprincipen*). According to the principle of isolation, a Swedish court can consider the effects of foreign public law legislation, and hear claims based on such legislation, if the foreign legislation expresses an interest shared by the Swedish forum state.

The principle of isolation is a general principle of law in Swedish private international law which may affect both the court's review of its jurisdiction and its determination of the applicable law.

Disputes Relating to Economic Sanctions and the Jurisdiction of Swedish Courts

Chapters 4–6 concerned questions regarding the jurisdiction of Swedish courts to assess disputes relating to economic sanctions within the framework of (1) the Brussels I Regulation and the Lugano Convention (the Brussels/Lugano-instruments) and (2) Swedish autonomous private international law.

The Brussels I Regulation and the Lugano Convention

There is no case law from the Court of Justice of the European Union (CJEU) regarding the applicability of the Brussels/Lugano-instruments to disputes involving economic sanctions. Instead, one must work with analogies from the court's general case law on the interpretation of the concept "civil and commercial matters", which determines the material scope of the Brussels/Lugano-instruments (see e.g. article 1 (1) of the Brussels I Regulation).

Despite the rich case law of the CJEU, the meaning of "civil and commercial matters" is difficult to determine. The CJEU has generally opted for a broad interpretation. However, activities that are closely linked to the State's exercise of its public powers fall outside the concept. The adoption and enforcement of economic sanctions should, it was submitted, be regarded as such an exercise of public powers.

Based on this understanding of the CJEU:s case law, a state's attempts to enforce its economic sanctions in a foreign court is not a civil and commercial

matter (cf. 29/76 *LTU*). For similar reasons, claims against a state based on its economic sanctions, e.g. a claim for damages, does not fall within the meaning of civil and commercial matters (cf. C-292/05 *Lechouritou*). Here, too, the action is based on the exercise of public powers by the state, i.e. its adoption and enforcement of the economic sanctions. Claims such as these may, however, fall within the scope of Article 6 of the EU Blocking Statute (2271/96). Generally, they will be rejected by Swedish courts due to the immunity of the foreign state.

International commercial contract disputes will, on the other hand, concern civil and commercial matters and fall within the material scope of the Brussels/Lugano-instruments, even if the contractual relationship is affected by economic sanctions. None of the parties in such a dispute act in the exercise of public powers.

Swedish Jurisdiction outside of the Scope of the Brussels/Lugano-instruments

There is also a lack of Swedish case law in which a court has explicitly decided on its jurisdiction in a sanctions-related dispute. Chapter 6 was therefore based on the Swedish Supreme Court's general case law regarding the basis for Swedish jurisdiction in international commercial contract disputes (*svenskt rättskipningsintresse*).

In order to establish jurisdiction, the dispute must have such a close connection to the Swedish forum state that it justifies a Swedish court ruling over the matter. The court may also consider other factors, such as the interests of the parties, e.g. the plaintiff's need of an enforceable judgment in Sweden, and efficiency considerations.

In addition, the substance matter of the case must be such that it is appropriate for a Swedish court to deal with it. It follows from the principle of isolation that Swedish courts must reject claims where a foreign state seeks to enforce its own public interests. Swedish courts have rejected foreign tax claims and claims intended (implicitly) to add Swedish currency to a foreign state. Furthermore, it follows from NJA 2012 p. 790 that claims based on foreign exchange control regulations should not normally be enforced by a Swedish court. However, according to the Supreme Court in NJA 2012 p. 790, if the Swedish forum state shares the interest on which the foreign action is based, there is nothing preventing the court from hearing the action.

Economic sanctions are primarily intended to express the foreign policy interests of the legislating state. An attempt by a foreign state to enforce its economic sanctions in Swedish courts should therefore be rejected. However, if the Swedish forum state participates in the same sanctions regime as the

plaintiff state, there is nothing preventing a Swedish court from hearing the claim. The dispute must, however, have a sufficiently close connection to the Swedish forum state.

Claims for damages caused by a foreign state's economic sanctions should also be very rare. Admittedly, the principle of isolation does not preclude such an action in a Swedish court. Nevertheless, it should be prevented by the immunity of the foreign state.

The principle of isolation does not prevent the adjudication of international commercial contract disputes in Swedish courts, even if they involve economic sanctions. Rather, the court may consider the effects of the economic sanctions on the parties' contractual relationship when examining the merits of the case.

Economic Sanctions as Internationally Mandatory Rules and as Facts under the Law of the Contract

In chapter 7, I concluded that economic sanctions may be treated either as internationally mandatory rules, according to article 9 of the Rome I Regulation, or as facts under the law of the contract. The method used by the court may vary.

In chapter 8, it was submitted that economic sanctions in the lex fori should always be treated as internationally mandatory rules, the application of which is not limited by the Rome I Regulation, according to its article 9 (2). The sanctions should be applied regardless of whether the lex contractus is a foreign law. Due to the nature of the economic sanctions, namely the fact that they often do not regulate the rights and obligations of the contracting parties, the contractual effects of the economic sanctions imposed by the forum state will generally have to be determined according to the contract or the law of the contract.

As regards economic sanctions in the law of the place of performance, the situation is somewhat more complicated. Here, too, foreign economic sanctions should be treated as internationally mandatory rules, in accordance with article 9 (3) of the Rome I Regulation, if they deem the performance of the contract illegal.

In these cases, the court has a far-reaching discretion in deciding whether to give effect to the economic sanctions. Here, I noted, different interests come into play. For example, the court should seek to avoid situations where a party is forced to fulfill contradicting obligations. On the other hand, it should not give effect to economic sanctions of an extraterritorial nature (secondary sanctions). In general, Swedish courts should give effect to legislation implementing economic sanctions adopted by the UN Security Council.

Swedish courts may also give effect to other foreign unilateral economic sanctions if they promote interests shared by the Swedish forum state.

It was submitted that foreign economic sanctions forming part of the law of the contract should be treated in the same way as sanctions belonging to the law of the place of performance.

As regards economic sanctions forming part of a legal order other than the law of the contract, lex fori or the law of the place of performance, the court is precluded to recognize their effects as internationally mandatory rules, according to article 9 of the Rome I Regulation. This follows from the CJEU:s ruling in C-135/15 *Nikiforidis*. Instead, the court may take these economic sanctions into account as facts under the provisions of the contract or the law of the contract.

In chapter 9, I concluded that foreign economic sanctions have primarily been considered as impediments to performance in Swedish contract law. In these cases, the courts have considered the actual effects of the economic sanctions on the parties' ability to perform their contractual obligations. Here, I analyzed the applicability of article 79 of the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna, 1980), when the impediment to performance consists of the adoption of economic sanctions.

In addition to taking account of the impeding effects of the economic sanctions on the contract, there is a limited opportunity to classify the sanctions as the "normative content" of a provision of the law of the contract. This should, however, be limited to economic sanctions adopted by the UN Security Council. Agreements in violation of economic sanctions adopted by the UN Security Council should be considered null and void, even if the sanctions have not yet been implemented in national legislation (or community law). Such agreements should be considered contrary to good morals (*bonus mores*).

Käll- och litteraturförteckning

FN-resolutioner

Säkerhetsrådet

Resolution 232 av den 16 december 1966

Resolution 253 (S/RES/253) av den 29 maj 1968

Resolution 277 (S/RES/277) av den 18 mars 1970

Resolution 282 (S/RES/282) av den 23 juli 1970

Resolution 418 (S/RES/418) av den 4 november 1977

Resolution 660 (S/RES/660) av den 2 augusti 1990

Resolution 661 (S/RES/661) av den 6 augusti 1990

Resolution 687 (S/RES/687) av den 3 april 1991

Resolution 713 (S/RES/713) av den 25 september 1991

Resolution 733 (S/RES/733) av den 23 januari 1992

Resolution 1267 (S/RES/1267) av den 15 oktober 1999

Resolution 1373 (S/RES/1373) av den 28 september 2001

Resolution 1438 (S/RES/1438) av den 22 maj 2003

Resolution 1718 (S/RES/1718) av den 14 oktober 2006

Resolution 1970 (S/RES/1970) av den 26 februari 2011

Resolution 2206 (S/RES/2206) av den 3 mars 2015

Resolution 2253 (S/RES/2253) av den 17 december 2015

Generalförsamlingen

Resolution 500 (A/RES/500 (V)) av den 18 maj 1951

Resolution 377 (V) (A/RES/377 (V)) av den 3 november 1950

Resolution 36/27 (A/RES/36/27) av den 25 november 1981

Övrigt material FN

UN Sanctions Fact Sheet 2023

EU-rättsligt material

Rapporter

Report on the Convention of 9 October 1978 on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice by Professor Dr Peter Schlosser, OJ 1979 C 59, 5.3.1979, s. 71 (Schlosser-rapporten)

Report on the Convention of 27 September 1968 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters by Mr P. Jenard, OJ 1979, 5.3.1979, s. 1 (Jenard-rapporten)

Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano, Professor, University of Milan, and Paul Lagarde, Professor, University of Paris I, OJ C 282, 31.10.1980, s. 1 (Giuliano/Lagarde-rapporten)

Konventionen om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område undertecknad i Lugano den 30 oktober 2007 – Förklarande rapport av professor Fausto Pocar (innehavare av professuren i internationell rätt vid universitetet i Milano), EUT C 319, 23.12.2009, s. 1–56 (Pocar-rapporten)

Kommissionen

Förslag till rådets förordning (EG) om skydd av Europeiska gemenskapens rättssystem och yttre ekonomiska intressen mot effekterna av tillämpning av viss lagstiftning i vissa tredje länder och handlingar som är grundade på eller följer av denna lagstiftning, KOM(96) 420 slutlig, EGT C 296, 8.10.1996, s. 10–12

Grönbok om omvandling av 1980 års Romkonvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser till ett gemenskapsinstrument och dess revidering i samband därmed, KOM(2002) 654 slutlig

Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I), KOM(2005) 650 slutlig

Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om skydd mot följderna av tillämpning av extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredjeland, och åtgärder

som grundar sig på eller är en följd av denna lagstiftning (omarbetning), KOM(2015) 48 slutlig

Vägledning. Frågor och svar: antagandet av en uppdatering av den blockerande stadgan (kommissionen), EUT C 277I, 7.8.2018, s. 4–10

Tillbakadragande av kommissionens förslag, EUT C 321, 29.9.2020, s. 37–40

Kommissionens pressrelease av den 19 januari 2021: ”Kommissionen vidtar ytterligare åtgärder för att främja öppenhet, styrka och motståndskraft i Europas ekonomiska och finansiella system” (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/ip_21_108) [besökt den 31 maj 2024]

General guidelines, ”No re-export to Russia” clause – FAQs on sanctions against Russia and Belarus, with focus on the following provision: Article 12g of Council Regulation (EU) No 833/2014

Europeiska unionens råd

Riktlinjer för sanktioner – uppdatering 2018, Europeiska unionens råd, 5664/18

EU-domstolen

Yttrande 1/03, EU:C:2006:81 (Luganokonventionen)

Övrigt EU-material

Understanding with respect to disciplines for the strengthening of investment protection, den 18 maj 1998 mellan Europeiska unionen och USA

Svenskt offentligt tryck

Propositioner

NJA II 1943 nr 1	Nya rättegångsbalken
Prop. 1964:149	med förslag till lag om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker
Prop. 1973:129	med förslag till lag om anställningsskydd, m. m.
Prop. 1980/81:84	med förslag till lag om införande av utsökningsbalken m.m.
Prop. 1990/91:63	om handelsagentur

Prop. 1995/96:35	En ny lag om vissa internationella sanktioner
Prop. 1996/97:139	Skydd mot extraterritoriell lagstiftning som antas av ett tredje land
Prop. 1997/98:14	Romkonventionen - tillämplig lag för avtalsförpliktelser
Prop. 2000/2001:34	Talerätt för vissa utländska konsumentmyndigheter och konsumentorganisationer
Prop. 2008/09:204	Immunitet för stater och deras egendom
Prop. 2020/21:134	Förbud mot otillbörliga handelsmetoder vid köp av jordbruks- och livsmedelsprodukter
Prop. 2020/21:204	Aggressionsbrottet i svensk rätt och svensk straffrättslig domsrätt

Departementsserien

Ds 1996:7	Romkonventionen — införlivande med svensk rätt av EG-konventionen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser
Ds 2007:6	Internationell insolvens
Ds 2019:19	Genomförande av EU:s direktiv om otillbörliga handelsmetoder mellan företag i jordbruks- och livsmedelskedjan

Statens offentliga utredningar

SOU 1995:28	Lagen om vissa internationella sanktioner – En översyn
SOU 2002:108	Fred och säkerhet – Säkerhetspolitiska utredningen
SOU 2010:54	Förbättrad återbetalning av studieskulder
SOU 2015:74	Skydd för vuxna i internationella situationer – 2000 års Haagkonvention
SOU 2024:46	Ny lag om internationella sanktioner – Genomförande av EU:s sanktionsdirektiv

Nationella dokument USA

The White House, ”Executive Order Reimposing Certain Sanctions with Respect to Iran”, den 6 augusti 2018.

The White House, ”President Donald J. Trump Is Taking a Stand for Democracy and Human Rights in the Western Hemisphere”, den 17 april 2019.

Sanktionsöversikter

Danmark: https://um.dk/udenrigspolitik/folkeretten/sanktioner [besökt den 31 maj 2024]

EU sanktionskarta: https://sanctionsmap.eu/#/main [besökt den 31 maj 2024]

EU (avseende Ryssland): https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/#sanctions [besökt den 31 maj 2024]

Finland: https://um.fi/internationella-sanktioner [besökt den 31 maj 2024]

Schweiz: (https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2002/564/en [besökt den 31 maj 2024]

Sverige (avseende Ryssland): https://www.regeringen.se/regeringens-politik/utrikes--och-sakerhetspolitik/sanktioner/sanktioner-avseende-ryssland-och-ukraina/ [besökt den 31 maj 2024]

USA: https://ofac.treasury.gov/ [besökt den 31 maj 2024]

Litteratur

Adestam, Johan, *Den dokumentvillkorade garantin*, Karnov, Stockholm, 2014.

Alexander, Kern, *Economic Sanctions: Law and Public Policy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.

Algård, Andrea, ”Force Majeure som befrielsegrund i den allmänna avtalsrätten”, I: Nyström, Birgitta, Svensson, Ola & Axhamn, Johan (red.), *Ändrade förhållanden*, Norstedts juridik, Stockholm, 2022, s. 79–109.

Arnt Nielsen, Peter, ”The New Brussels I Regulation”, *CML Rev*., 50 (2), 2013, s. 503–528.

—, *International handelsret*, 3:e uppl., Karnov Group, Köpenhamn, 2015.

Arvidsson, Niklas, *Aktieägaravtal: särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Thomson Reuters Professional, Stockholm, 2010.

Audit, Bernard, ”How do Mandatory Rules of Law Function in International Civil Litigation?”, I: Bermann, George A. & Mistelis, Loukas A. (red.), *Mandatory Rules in International Arbitration*, JurisNet, New York, s. 53–74.

Avato, Edoardo & Winkler, Matteo M., ”Reinforcing the Public Law Taboo: A Note on *Hellenic Republic v Nikiforidis*”, *European Law Review*, 43 (4), 2018, s. 569–582.

Azeredo da Silveira, Mercédeh, *Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry Into International Arbitration and Commercial Litigation*, Kluwer Law International, Alphen anan den Rijin, 2014.

—, ”Economic Sanctions and Contractual Disputes between Private Operators”, I: van den Herik, Larissa (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 330–376.

Baade, Hans W., ”Operation of Foreign Public Law”, I: Lipstein, K., *International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. III, Private International Law*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1991.

Bagge, Algot, ”Den amerikanska guldklausullagstiftningens internationella verkningar ifråga om obligationslån utfärdade av icke-amerikanska gäldenärer i dollarvaluta”, *TfR*, 1937, s. 158–210.

Basedow, Jurgen, ”Private Law Effects of Foreign Export Controls - An International Case Report”, *German Yearbook of International Law*, 27, 1984, s. 109–141.

—, ”Conflicts of Economic Regulation”, *The American Journal of Comparative Law*, 42 (2), 1994, s. 423–447.

—, ”Civil and Commercial Matters – A New Key Concept of Community Law”, I: Cordero-Moss, Giuditta, Frantzen, Torstein & Giertsen, Johan (red.), *Rett og toleranse: festskrift til Helge Johan Thue*, Gyldendal akademisk, Oslo, 2007, s. 151–164.

—, ”The Law of Open Societies: Private Ordering and Public Regulation of International Relations: General Course on Private International Law”, *Recueil des cours*, 2013.

—, ”Blocking statutes”, I: Basedow, Jürgen, Rühl, Gisela, Ferrari, Franco & de Miguel Asensio, Pedro (red.), *Encyclopedia of Private International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 210–214. [cit. Basedow, J. (2017), ”Blocking Statutes”, *EPIL*]

Basedow, Jürgen, von Hein, Jan, Janzen, Dorothee & Puttfarken, Hans-Jürgen, "Foreign Revenue Claims in European Courts", *Yb. PrIL*, 2004, s. 1–69.

Beckman, Nils, *Svensk domstolspraxis i internationell rätt*, Norstedt, Stockholm, 1959.

Bergem, John Egil, Konow, Berte-Elen Reinertsen & Rognlien, Stein, *Kjøpsloven 1988 og FN-konvensjonen 1980 om internasjonale løsørekjøp*, 3:e uppl., Gyldendal akademisk, Oslo, 2008.

Biersteker, Thomas J.,Eckert, Sue E. & Tourinho, Marcos (red.), *Targeted Sanctions: the Impacts and Effectiveness of United Nations Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 2016.

Blessing, Marc, *Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules of Law on International Contracts*, Helbing & Lichtenhahn, Basel, 1999.

Bockslaff, Klaus, ”The Pipeline Affair of 1981/82: A Case History”, *German Yearbook of International Law*, 27, 1984, s. 28–37.

Bogdan, Michael, *Expropriation in private international law*, Studentlitteratur, Lund, 1975.

—, ”Patent och varumärke i den svenska internationella privat- och processrätten”, *Nordiskt immateriellt rättsskydd*, 4, 1980, s. 269–286.

—, ”1980 års EG-konvention om tillämplig lag på kontraktsrättsliga förpliktelser: synpunkter beträffande den svenska inställningen”, *TfR*, 96 (1), 1982, s. 3–49.

—, ”Luganokonventionen”, *TfR*, 104 (4), 1991, s. 387–411.

—, ”Ordre public och tvingande rättsregler i Haagkonventionerna om internationell privat- och processrätt”, *SvJT*, 1993, s. 308–318.

—, ”Fastighetsmäklare och svensk internationell konsumenträtt”, *SvJT*, 1995, s. 1–6.

—, ”Tillämpligheten av avtalslagen 36 § i internationella rättsförhållanden”, *Lov og Rett*, 35 (2), 1996, s. 114–122.

—, ”Ordre public, internationellt tvingande rättsregler och kringgåendeläran i EG-domstolens praxis rörande internationell privaträtt”, *SvJT*, 2001, s. 329–346.

—,”Fastställande av avtalsorten vid tillämpning av regeln om kontraktsforum i rättegångsbalkens 10 kap. 4 §”, *JT*, 2001/2002, s. 622–624.

—, ”Kan det trots föreliggande svensk domsrätt saknas en lokalt behörig tingsrätt?”, *SvJT*, 2002, s. 105–115.

—, ”Om Bryssel/Luganoreglernas tillämpning i marknadsrättsliga mål”, *JT*, 2002/03, s. 410–416.

—, ”Svensk rättspraxis: internationell privat- och processrätt 2001–2005”, *SvJT*, 2006, s. 601–644.

—, ”Den nya Rom I-förordningen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser”, *TfR*, 121 (4–5), 2008, s. 442–465. [cit. Bogdan, M. (2008a)]

—, ”The New EC Rules on Summary Proceedings in Civil and Commercial Matters”, *Revue Hellénique de Droit International*, 61, 2008, s. 55–69. [cit. Bogdan, M. (2008b)]

—, ”Uteslutning av offentlig rätt från Bryssel I-förordningens tillämpningsområde”, I: Moëll, Christina, Persson, Vilhelm & Wenander, Henrik (red.), *Festskrift till Hans-Heinrich Vogel*, Juristförlaget, Lund, 2008, s. 47–59. [cit. Bogdan, M. (2008c)]

—, ”Private International Law as Component of the Law of the Forum: General Course on Private International Law”, *Recueil des cours*, 2011.

—, ”Svensk och EU-domstolens rättspraxis i internationell privat- och processrätt 2011–2012”, *SvJT*, 2013, s. 937–984.

—, *Svensk internationell privat- och processrätt*, 8:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2014.

—, ”Indrivning i USA av svenska studiemedelsskulder”, I: Tjernberg, Mats, Rendahl, Pernilla & Wenander, Henrik (red.), *Festskrift till Christina Moëll*, Juristförlaget, Lund, 2017, s. 35–41. [cit. Bogdan, M. (2017a)]

—, ”Något om avtalsstatutets roll för fastställande av uppfyllelseort enligt Bryssel 1a-förordningens artikel 7(1)(b)”, I: Nyström, Birgitta, Arvidsson, Niklas & Flodgren, Boel (red.), *Modern Affärsrätt – En antologi*, Wolters Kluwer, Stockholm, 2017, s. 87–99. [cit. Bogdan, M. (2017b)]

—, ”Svensk och EU-domstolens rättspraxis i internationell privat- och processrätt 2021–2022”, *SvJT*, 2023, s. 262–300.

Bogdan, Michael & Hellner, Michael, *Svensk internationell privat- och processrätt*, 9:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Bonomi, Andrea, “Mandatory Rules in Private International Law – The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment”, *Yb PrIL*, s. 213–247.

—, ”Article 7 (1) of the European Contracts Convention: Codifying the Practice of Applying Foreign Mandatory Rules”, *Harvard Law Review*, 114, 2001, s. 2462–2477.

—, ”Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts”, *Yb. PrIL*, s. 285–300.

—, ”Article 9”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I Regulation*, Otto Schmidt, Köln, 2017, s. 599–661.

Briggs, Adrian, *The Conflict of Laws*, 4:e uppl., Oxford University Press, Oxford, 2019.

—, *The Conflict of Laws,* 5:e uppl., Oxford University Press, Oxford.

Bring, Ove, Klamberg, Mark, Mahmoudi, Said & Wrange, Pål, *Sverige och folkrätten*, 6:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2020.

Buxbaum, Hannah L., ”Public Regulation and Private Enforcement in a Global Economy: Strategies for Managing Conflict”, *Recueil des cours*, 2019.

Böckstiegel, Karl-Heinz, ”Applicable Law in Disputes Concerning Economic Sanctions: A Procedural Framework for Arbitral Tribunals”, *Arbitration International*, 30 (4), 2014, s. 605–613.

Cavalli, Hans, *Om statslån och statsskulder: rättsliga studier kring § 76 regeringsformen*, Malmö, 1942.

Chong, Adeline, ”The Public Policy and Mandatory Rules of Third Countries in International Contracts”, *JPrIL*, 2 (1), 2006, s. 27–70.

Choukroune, Leïla och Nedumpara, James J., I*nternational Economic Law: Text, Cases and Materials*, Cambridge University Press, Cambridge, 2022.

Collins, Lawrence, ”The Enforcement of Foreign Revenue Laws”, *Law Quarterly Review*, 35 (3), 2014, s. 353–356.

Collins, Lawrence & Harris, Jonathan (red.), *Dicey, Morris and Collins on the Conflict of Laws*, 16:e uppl., Sweet & Maxwell/Thomson Reuters, London, 2022.

Cordero-Moss, Giuditta, *International Commercial Arbitration: Party Autonomy and Mandatory Rules*, Tano Aschehoug, Oslo, 1999.

—, *Internasjonal privatrett*, 2:a uppl., Universitetsforlaget, Oslo, 2021.

—, *International Commercial Contracts: Contract Terms, Applicable Law and Arbitration*, 2:a uppl., Cambridge University Press, Cambridge, 2024.

Cordes, Jørg, Stenseng, Laila & Lenda, Peter, *Hovedlinjer i internasjonal privatrett*, 2:a uppl., Cappellen Akademisk Forlag, Oslo, 2010.

Cortese, Bernardo, ”International Economic Sanctions as a Component of Public Policy for Conflict-of-Laws Purposes”, I: Picchio Forlati, Laura & Sicilianos, Linos-Alexandre (red.), *Les sanctions économiques en droit international/Economic Sanctions in International Law*, Nijhoff, Leiden, 2004, s. 717–759.

Cunibert, Gilles, ”CJEU Adds Requirements for Application of Overriding Mandatory Provisions”, *The EAPIL Blog*, 5 september 2024.

Dahlman, Christian, ”Begreppet rättskälla”, I: Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, Studentlitteratur, Lund, 2019, s. 55–74.

Dattu, Riyaz & Boscariol, John, "GATT Article XXI, Helms-Burton and the Continuing Abuse of the National Security Exception", *Canadian Business Law Journal*, 28 (2), 1997, s. 198–209.

De Boer, Theodorus M., *Beyond Lex Loci Delicti – Conflicts Methodology and Multistate Torts in American Case Law*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Norwell, Massachusetts, 1987.

De Peuter, Stanislas, ”The Application of Foreign Public Law in Conflict of Laws: An Outline”, *International Business Law Journal*, 1990, s. 79–114.

Demarais, Agathe, *Backfire: How Sanctions Reshape the World Against U.S. Interests*, Columbia University Press, New York, 2022.

Dennemark, Sigurd, ”Om avtalsstatutet”, *SvJT*, 1943, s. 675–697.

—,”Svensk rättspraxis. Internationell privaträtt 1941–1948”, *SvJT*, 1950, s. 35–50.

—, *Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål*, Norstedt, Stockholm, 1961.

Dicey, A. V., Morris, J. H. C., Collins, Lawrence & Harris, Jonathan, *Dicey, Morris and Collins on the Conflict of Laws*, 16:e uppl., Sweet & Maxwell, London, 2022.

Dickinson, Andrew, ”Third-Country Mandatory Rules in the Law Applicable to Contractual Obligations: So Long, Farewell, Auf Wiedersehen, Adieu?”, *JPrIL*, 3 (1), 2007, s. 53–88.

Dodge, William S., ”Breaking the Public Law Taboo”, *Harvard International Law Journal*, 43 (1), 2002, s. 161–235.

Doxey, Margaret P., *International Sanctions in Contemporary Perspective*, Macmillan, Basingstoke, 1987.

Droege, Michael, ”Brysselkonventionen och konkurrensrätten”, *ERT*, 1998, s. 102–121. [se även Hellner, Michael]

Eek, Hilding, *Om främlingskap: en undersökning av principerna för främlingskapets rättsliga reglering i fredstid*, Norstedt, Stockholm, 1955.

—, *Lagkonflikter i tvistemål. 1: Metod och material i svensk internationell privaträtt*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1972.

—, ”Peremptory Norms and Private International Law”, *Recueil des cours*, 1973.

Ehrenzweig, Albert A., ”Local and Moral Data in the Conflict of Laws: Terra Incognita”, *Buffalo Law Review*, 16 (1), 1966, s. 55–60.

Eliseev, Nikolay G., Muranov, Alexander I., & Andrianova, Maria A., ”Reaction of the Russian State Courts, Arbitration Centers and Arbitral Tribunals to the Sanctions and Countersanctions of 2022–2023”, *Czech Yearbook of International Law*, 2024, s. 3–44.

Emmenegger, Susan, “Extraterritorial Economic Sanctions and Their Foundation in International Law”, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 33 (3), 2016, s. 631–660.

European Group of Private International Law, *Guidelines: Overriding Mandatory Provisions*, Oslo, 2022.

Ferrari, Franco, ”Article 12”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I Regulation*, Otto Schmidt, Köln, 2017, s. 717–740.

Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar & Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken*, JUNO, 2023.

Flodgren, Boel, ”Ändrade förhållanden i avtalsrelationen – en avtalsrättslig analys mot bakgrund av covid-19-pandemin”, I: Nyström, Birgitta, Svensson, Ola & Axhamn, Johan (red.), *Ändrade förhållanden*, Norstedts juridik, Stockholm, 2022, s. 33–78.

Garcimartín Alférez, Francisco, ”Embargo”, I: Basedow, Jürgen, Rühl, Gisela, Ferrari, Franco & de Miguel Asensio, Pedro (red.), *Encyclopedia of Private International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 599–606. [cit. Garcimartín Alférez, F. (2017), ”Embargo”, *EPIL*]

Gihl, Torsten, *Den internationella privaträttens historia och allmänna principer*, Norstedt, Stockholm, 1951.

—, *Studier i internationell rätt*, Norstedt, Stockholm, 1955.

Gordon, Richard J. F., Smyth, Michael & Cornell, Tom, *Sanctions law*, Hart, Oxford, 2019.

Gottschalk, Peter, ”I korselden mellan två rättsordningar – Bank Melli Iran mot Telekom Deutschland GmbH”, I: Axhamn, Johan, Lindell-Frantz, Eva & Nyström, Birgitta (red*.), Sanktioner på affärsrättens område – skadestånd, sanktionsavgifter, viten m.m.*, Norstedts juridik, Stockholm, 2024, s. 317–336.

Grossfeld, Bernhard & Rogers, C. Paul, ”A Shared Values Approach to Jurisdictional Conflicts in International Economic Law”, *The International and Comparative Law Quarterly*, 32 (4), 1983, s. 931–947.

Grusic, Ugljesa, "Some Recent Developments regarding the Treatment of Overriding Mandatory Rules of Third Countries", *ELTE Law Journal*, 2020, s. 89–112.

Grönfors, Kurt & Dotevall, Rolf, *Avtalslagen: en kommentar*, JUNO, 2023.

Guedj, Thomas, ”The Theory of the Lois de Police, A Functional Trend in Continental Private International Law – A Comparative Analysis with Modern American Theories”, *The American Journal of Comparative Law*, 39 (4), 1991, s. 661–697.

Hardenberger, Alexander, *Åberopsbörda i dispositiva tvistemål: en civilprocessuell studie i anslutning till 17 kap. 3 § andra meningen RB*, Nordstedts juridik, Stockholm, 2023.

Harris, Jonathan, ”Mandatory Rules and Public Policy under the Rome I Regulation”, I: Ferrari, Franco & Leible, Stefan (red.), *Rome I Regulation – The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, Sellier European Law Publishers, München, 2009, s. 269–342.

Hartley, Trevor, ”Mandatory Rules in International Contracts: The Common Law Approach”, *Recueil des cours*, 1997.

—, *Civil Jurisdiction and Judgments in Europe: the Brussels I Regulation, the Lugano Convention, and the Hague Choice of Court Convention*, 2:a uppl., Oxford University Press, Oxford, 2023.

van Haute, Charlotte, Nordin, Sara & Forwood, Genevra, ”The Reincarnation of the EU Blocking Regulation: Putting European Companies between a Rock and a Hard Place”, *Global Trade and Customs Journal*, 13 (11–12), 2018, s. 496–501.

van Hecke, Georges, ”Foreign Public Law in the Courts”, *Revue Belge de Droit International / Belgian Review of International Law*, 5 (1), 1969, s. 62–68.

—, ”International Contracts and Domestic Legislative Policies”, I: Flume, Werner (red.), *Internationales Recht und Wirtschaftsordnung: Festschrift für F. A. Mann zum 70. Geburtstag am 11. August 1977 / International Law and Economic Order: Essays in Honour of F. A. Mann on the Occasion of his 70th Birthday on August 11, 1977*, Beck, München, 1977, s. 183–191.

—, ”The Effect of Economic Coercion on Private Relationships”, *Revue Belge de Droit International / Belgian Review of International Law*, 18 (1), 1984, s. 113–121.

Hellner, Jan, Hager, Richard & Persson, Annina H., *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt Andra häftet Allmänna ämnen*, 7:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Hellner, Michael, *Internationell konkurrensrätt : om främmande konkurrensrätts tillämplighet i svensk domstol*, Iustus, Uppsala, 2000.

—, ”Third Country Overriding Mandatory Rules in the Rome I Regulation: Old Wine in New Bottles”, *JPrIL*, 5 (3), 2009, s. 447–470.

—, ”Sverige, EU och den internationella privaträtten”, *SvJT*, 2011, s. 388–412.

—, *Rom II-förordningen: tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2014.

Herdegen, Matthias, *Principles of International Economic Law*, 2:a uppl., Oxford University Press, Oxford, 2016.

Hertz, Ketilbjørn, *Bruxelles I-forordningen med kommentarer*, 2:a uppl., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn, 2015.

Hess, Burkhard, ”The Private-Public Divide in International Dispute Resolution”, *Recueil des cours*, 2018.

Hirschhorn, Eric L., Egan, Brian James & Krauland, Edward J., *U.S. Export Controls and Economic Sanctions*, 4:e uppl., Oxford University Press, Oxford, 2022.

Hjerner, Lars A. E., *Främmande valutalag och internationell privaträtt: studier i de främmande offentligrättsliga lagarnas tillämplighet*, Almqvist & Wiksell (distr.),Uppsala, 1956.

—, ”The General Approach to Foreign Confiscations”, *Scandinavian Studies in Law*, 1958, s. 177–218.

Hobér, Kaj, *International Commercial Arbitration in Sweden*, 2:a uppl., Oxford University Press, Oxford, 2021.

Holmberg, Erik, Stjernquist, Nils, Isberg, Magnus, Eliason, Marianne & Regner, Göran, *Grundlagarna: regeringsformen, successionsordningen och riksdagsordningen*, JUNO, 2019.

van Houtte, Hans, ”Treaty protection against economic sanctions”, *Revue Belge de Droit International / Belgian Review of International Law*, 18 (1), 1984, 34–56.

—, ”The Impact of Trade Prohibitions on Transnational Contracts”, *International Business Law Journal*, 1988, s. 141–154.

Hufbauer, Gary Clyde (red.), *Economic Sanctions Reconsidered*, 3:e uppl., Peterson Institute for International Economics, Washington, 2007.

Illmer, Martin, “Scope and Definitions. Article 1”, I: Dickinson, Andrew, Lein, Eva (red.) *The Brussels I Regulation Recast*, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 55–92.

Institute de Droit International, *Annuaire de l'institut de droit international,* vol. 56, Weisbaden,1975.

—, *Annuaire de l'institut de droit international*, vol. 57, band II, Oslo, 1977.

International Law Association*, Report of the 63rd Conference*, Warzawa, 1988.

Jackson, David, "Mandatory Rules and Rules of Ordre Public", I: North, Peter M. (red.), *Contract Conflicts: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations: A Comparative Study*, North-Holland, Amsterdam, 1982, s. 59–79.

Jareborg, Nils, "Rättsdogmatik som vetenskap", *SvJT*, 2004, s. 1–10.

Johansson, David & Sjöstrand, Måns, "Mötet mellan svensk köprätt och internationella sanktioner", *Ny Juridik*, s. 33–47.

Jones, Lee, *Societies under Siege: Exploring How International Economic Sanctions (Do Not) Work*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

Jänterä-Jareborg, Maarit, *Partsautonomi och efterlevande makes rättsställning : en internationellt-privaträttslig studie*, Iustus, Uppsala, 1989.

—, "Internationellt tvingande civilrättsregler, fastighetsförmedling och konsumenter – några reflexioner", *SvJT*, 1995, s. 374–384.

—, *Svensk domstol och utländsk rätt: en internationellt privat- och processrättslig studie*, Iustus, Uppsala, 1997.

—, "När är harmoniserade gemenskapsregler internationellt tvingande? Reflexioner föranledda av målet Ingmar GB Ltd. och Eaton Leonard Technologies Inc", *ERT*, 2001, s. 403–412.

—, "Cross-border Donor Insemination and Its Impact on the Establishment of Paternity and Parentage", I: Dahlin, Moa, Garland, Jameson, Lind, Anna-Sara, Singer, Anna & Slokenberga, Santa (red.), *Festskrift till Elisabeth Rynning*, Iustus, Uppsala, 2023, s. 219–237.

Kanashevsky, Vladimir A., "Sanctions as a Force Majeure: The Approaches in Russian and Foreign Practice", *Czech Yearbook of International Law*, 2024, s. 45–64.

Karlgren, Hjalmar, "Svensk rättspraxis. Internationell privat-, straff- och processrätt 1961–1965", *SvJT*, 1967, s. 513–528.

—, *Kortfattad lärobok i internationell privat- och processrätt*, 5. uppl., Gleerup, Lund, 1974.

Kessedjian, Catherine, "Public Order in European Law", *Erasmus Law Review*, 1 (1), 2007, s. 25–36.

Klami, Hannu Tapani, "Comments on the Structure of Private International Law; a Finnish Perspective", I: Frändberg, Åke & van Hoecke, Mark (red.), *The Structure of Law*, Iustus förlag, Uppsala, s. 205–213.

Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod", I: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1:a uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21–45.

Kuilwijk, Kees Jan, ”Castro’s Cuba and the U.S. Helms-Burton Act – An Interpretation of the GATT Security Exemption”, *Journal of World Trade*, 31 (3), 1997, s. 49–61.

Kunda, Ivana, *Internationally Mandatory Rules of a Third Country in European Contract Conflict of Laws – The Rome Convention and the Proposed Rome I Regulation*, Faculty of Law Rijeka University, Rijeka, 2007.

Lando, Ole, *Kontraktstatuttet: danske og fremmede lovvalgsregler om kontrakter*, 3:e uppl., Juristforbundet, Köpenhamn, 1981.

—, ”The Conflict of Laws of Contracts: General Principles”, *Recueil des cours*, 1984.

—, ”The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations”, *CML Rev.*, 24 (2), 1987, s. 159–214.

Lando, Ole & Arnt Nielsen, Peter, ”The Rome I Proposal”, *JPrIL*, 3 (1), 2007, s. 29–52.

—, ”The Rome I Regulation”, *CML Rev*., 45 (6), 2008, s. 1687–1726.

Larsson, Marie, *Konsumentskyddet över gränserna - särskilt inom EU: en studie i internationell privat- och processrätt*, Iustus, Uppsala, 2002. [se även Linton, Marie]

Lazić, Vesna, ”Article 1”, I: Lazić, Vesna & Mankowski, Peter, *The Brussels I-bis Regulation: Interpretation and Implementation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023, s. 1–75.

Lehmann, Matthias, ”Regulation, Global Governance and Private International Law: Squaring the Triangle”, *JPrIL*, 16 (1), 2020, s. 1–30.

Lehmann, Matthias & Ungerer, Johannes, ”Applying or Taking Account of Foreign Overriding Mandatory Provisions – Sophism under the Rome I Regulation”, *Yb. PrIL*, 2017/18, s. 53–82.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar*, 3:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Linton, Marie, ”S.k. tillämpningsområdesbestämmelser och Rom I-förordningen - internationellt privaträttsliga perspektiv på sjötransporträtten”, *MarIus*, 2013, s. 213–240.

—, *Erkännande och verkställighet av utländska domar i förmögenhetsrätt*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2023. [se även Larsson, Marie]

Lookofsky, Joseph M., *Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, 4:e uppl., Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2022.

Lookofsky, Joseph M. & Hertz, Ketilbjørn, *International privatret på formuerettens område*, 5:e uppl., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn, 2015.

Lowe, A. Vaughan, ”Extraterritorial Jurisdiction: The British Practice”, *RabelsZ*, 52, 1988, s. 157–204.

Lowenfeld, Andreas F., *International Economic Law*, 2:a uppl., Oxford University Press, Oxford, 2008.

Lundgaard, Hans Petter, *Gaarders innføring i internasjonal privatrett*, Universitetsforlaget, Oslo, 1999.

Lüttringhaus, Jan D., ”Article 1. Material Scope”, I: Ferrari, Franco (red.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, 2:a uppl., Cambridge University Press, Cambridge, 2020, s. 20–55.

—, ”Article 12. Scope of the Law Applicable”, I: Ferrari, Franco (red.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, 2:a uppl., Cambridge University Press, Cambridge, 2020, s. 305–319.

Madsen-Mygdal, Niels Peter, *Ordre Public og territorialitet*, G. E. C. Gads forlag, Köpenhamn, 1946.

Magnus, Ulrich, ”Introduction”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Brussels Ibis Regulation*, 2:a uppl., Otto Schmidt, Köln, 2023, s. 6–50.

Mahmoudi, Said, ”Något om utmätning av främmande staters egendom i Sverige”, *JT*, 2023/24, s. 344–354.

Mankowski, Peter, ”Article 3”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I Regulation*, Otto Schmidt, Köln, 2017, s. 87–263.

—, ”Article 23”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I Regulation*, Otto Schmidt, Köln, 2017, s. 845–853.

—, ”Article 71”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Brussels Ibis Regulation*, Otto Schmidt, Köln, 2023, s. 1012–1037.

Mann, Frederick Alexander, ”Conflict of Laws and Public Law”, *Recueil des cours*, 1971.

—, ”Effect of Mandatory Rules”, I: Lipstein, Kurt (red.), *Harmonisation of Private International Law by the E.E.C.,* Institute of Advanced Legal Studies, London, 1978, s. 31–37.

Matray, Lambert, ”Embargo and Prohibition of Performance”, I: Böckstiegel, Karl-Heinz (red.), *Acts of State and Arbitration*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, s. 69–98.

Maunsbach, Ulf, *Svensk domstols behörighet vid gränsöverskridande varumärkestvister: särskilt om Internetrelaterade intrång*, Juridiska Fakulteten, Lunds universitet, 2006.

—, ”Om internationella kontrakt och illusorisk avtalsfrihet”, I: Nyström, Birgitta, Arvidsson, Niklas & Flodgren, Boel (red.), *Modern Affärsrätt – En antologi*, Wolters Kluwer, Stockholm, s. 191–213.

Maunsbach, Ulf, Bramstång, Gunnar & Lindskoug, Patrik, *Grundläggande svensk internationell privat- och processrätt*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2022.

McParland, Michael, *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

Melcher, Martina, "Substantive EU Regulations as Overriding Mandatory Rules?", *ELTE Law Journal*, 2020, s. 37–50.

Mills, Alex, *The Confluence of Public and Private International Law – Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

Mitchell, Andrew D., ”Sanctions and the World Trade Organization”, I: van den Herik, Larissa (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 283–303.

Mrázek, Josef, ”The Legality of International Sanctions”, *Czech Yearbook of International Law*, 2024, s. 65–96.

Mulder, Nicholas, *The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War*, Yale University Press, New Haven, 2022.

Nevill, Penelope, ”Sanctions and Commercial Law”, I: Happold, Paul & Eden, Matthew (red.), *Economic Sanctions and International Law*, Hart Publishing, Oxford, 2016, s. 227–254.

Nial, Håkan, ”Om guldklausuler enligt svensk rätt”, *TfR*, 1934, s. 18–51.

—, *Internationell förmögenhetsrätt*, 2:a uppl., Norstedt, Stockholm, 1953.

Nussbaum, Arthur, *Money in the Law – National and International. A Comparative Study in the Borderline of Law and Economics*, The Foundation Press, Brooklyn, 1950.

Nygh, Peter, *Autonomy in International Contracts*, Clarendon Press, Oxford, 1999.

Okoli, Chukwuma Samuel Adesina, *Place of Performance – A Comparative Analysis*, Hart Publishing, Oxford, 2020.

Olsen, Lena, ”Rättsvetenskapliga perspektiv”, *SvJT*, 2004, s. 105–145.

Palao Moreno, Guillermo, ”Article 8”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Rome I Regulation*, Otto Schmidt, Köln, 2017, s. 577–599.

Paust, Jordan J. & Blaustein, Albert P., ”The Arab Oil Weapon – A Threat to International Peace”, *The American Journal of International Law*, 68 (3), 1974, s. 410–439.

Peczenik, Aleksander, ”Juridikens allmänna läror”, *SvJT*, 2005, s. 249–272.

Persson, Vilhelm, *Rättsliga ramar för gränsöverskridande samarbete: förvaltningsmyndigheters internationella avtalsförhållanden*, Juristförlaget, Lund, 2005.

—, ”Förvaltningsrättslig jurisdiktion”, *FT*, 2007, s. 313–345.

—, ”Civilrättslig tvångsvård - Ytterligare kommentarer angående omhändertaganden och Bryssel II-förordningen”, *ERT*, 2009, s. 573–587.

Philip, Allan, ”Mandatory Rules”, I: North, Peter M. (red.), *Contract Conflicts: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations: A Comparative Study*, North-Holland, Amsterdam, 1982, s. 81–110.

—, *EU-IP: Europæisk international privat- og procesret*, 2:a uppl., Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 1994.

Plender, Richard & Wilderspin, Michael, *The European Private International Law of Obligations*, 4:e uppl., Sweet & Maxwell, London, 2015.

Portela, Clara, *European Union Sanctions and Foreign Policy: When and Why Do They Work?*, Routledge, London, 2010.

Pålsson, Lennart, *Haltande äktenskap och skilsmässor*, Norstedt, Stockholm, 1966.

—, *Svensk rättspraxis i internationell processrätt*, Norstedt, Stockholm, 1989.

—, *Luganokonventionen*, Norstedt, Stockholm, 1992.

—, *Romkonventionen: tillämplig lag för avtalsförpliktelser*, Norstedts juridik, Stockholm, 1998.

—, ”Svensk rättspraxis. Internationell privat- och processrätt 1996–2000”, *SvJT*, 2001, s. 770–805.

Pålsson, Lennart & Hellner, Michael, *Europeisk internationell civilprocessrätt: Bryssel I-förordningen Luganokonventionen*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2023.

Ramberg, Jan & Herre, Johnny, *Internationella köplagen (CISG): en kommentar*, JUNO, 2020.

—, *International Commercial Transactions*, 5:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021.

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, 12:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2022.

Rathbone, Meredith, Jeydel, Peter & Lentz, Amy, ”Sanctions, Sanctions Everywhere: Forging a Path through Complex Transnational Sanctions Laws”, *Georgetown Journal of International Law*, 44 (3), 2013, s. 1055–1126.

Reuterskiöld, Carl Axel, *Handbok i svensk privat internationell rätt*, 2:a uppl., Uppsala, 1912.

Ribeiro-Bidaoui, João, ”The International Obligation of the Uniform and Autonomous Interpretation of Private Law Conventions: Consequences for Domestic Courts and International Organisations”, *Netherlands International Law Review*, 67 (1), 2020, s. 139–168.

Rogerson, Pippa & Mankowski, Peter, ”Scope and Definitions (Art. 1 – Art. 3)”, I: Magnus, Ulrich & Mankowski, Peter (red.), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL): Brussels Ibis Regulation*, 2:a uppl., Otto Schmidt, Köln, 2023, s. 50–95.

Ross, Alf, ”Sondringen mellan privat og offentlig ret”, *TfR*, 1936, s. 109–125.

Rousseau, Jean-Jacques, *Om samhällsfördraget*, (sv. översättning Sven Åke Heed och Jan Stolpe), Natur och Kultur, Stockholm, 1762/1994.

Rovetta, Davide, Pandey, Giani & Smiatacz, Agnieszka, ”Don’t Wake up the (EU) Bear! The Scope of the EU Blocking Regulation 2271/96 in Light of the Recent Preliminary Ruling Reference in Bank Melli V. Telekom Deutschland Case, C-124/20”, *Global Trade and Customs Journal*, 16 (2), 2021, s. 44–58.

Ruys, Tom, ”Sanctions, Retortions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework”, I: van den Herik, Larissa (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 19–51.

Ryngaert, Cedric, ”Extraterritorial Export Controls (Secondary Boycotts)”, *Chinese Journal of International Law*, 7 (3), 2008, s. 625–658.

—, ”Interpreting an Unsatisfactory EU Blocking Statute: *Bank Melli Iran*”, *CML Rev*., 60 (2), 2023, s. 517–532.

Saf, Carolina, ”Ingen generell analog tillämpning av Bryssel I-förordningen”, *JT*, 2007/08, s. 920–930.

Šamlot, Jan, ”Recognition and Enforcement of Judgments and Decisions in the Context of the EU Blocking Statute”, *Czech Yearbook of International Law*, 2024, s. 109–131.

Sandgren, Claes, ”Är rättsdogmatiken dogmatisk?”, *TfR*, 118 (4–5), 2005, s. 648–656.

von Savigny, Friedrich Karl, *System des heutigen römichen Rechts*, Band 8, Berlin, 1849 / Scientia Verlag, Aalen, 1981.

Schiratzki, Johanna, ”Tvångsvårdens fria rörlighet: Nya förutsättningar för samhällsvård av barn i EU och Norden”, *ERT*, 2009, s. 490–505.

Schmidt-Kessel, Martin, ”Article 9. Overriding Mandatory Provisions”, I: Ferrari, Franco (red.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, 2:a uppl., Cambridge University Press, Cambridge, 2020, s. 236–260.

Schultsz, Jan C., ”Dutch Antecedents and Parallels to Article 7 of the EEC Contracts Convention of 1980”, *RabelsZ*, 47, 1983, s. 267–283.

Schwenzer, Ingeborg, Fountoulakis, Christiana,& Dimsey, Mariel, *International Sales Law: A Guide to the CISG*, 3:e uppl., Hart Publishing, Oxford, 2019.

Shahani, Garima, ”Impact of Sanctions under the CISG”, *ASA Bulletin*, 4, 2015, s. 849–860.

Shaw, Malcolm N., *International Law*, 7:e uppl., Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

Siehr, Kurt, ”Private International Law and the Difficult Problem to Return Illegally Exported Cultural Property”, *Uniform Law Review/Revue de droit uniforme*, 20 (4), 2015, s. 503–515.

—, ”Mandatory rules of third states from Ole Lando to contemporary European private international”, *European Review of Private Law*, 28 (3), 2020, s. 509–522.

Sinander, Erik*, Internationell kollektivavtalsreglering: en studie i internationell privaträtt av den svenska modellen för reglering av anställningsvillkor*, Juridiska institutionen, Stockholm universitet, 2017.

—, ”Svenskt rättsskipningsintresse”, *SvJT*, 2019, s. 932–941.

—, ”Statligt rättsskipningsintresse i arbetsrättsliga skiljeförfaranden – Kan efterhandskontroll ersätta undantagen för skiljedomsmässighet?”, *JT*, 2022/2023, s. 665–689.

Sivrieva, Gergana S., ”The Helms-Burton Act Backfires: Surprising Litigation Trends following Title III’s Long-Feared Activation”, *Northern Illinois University Law Review*, 42 (1), 2021, s. 1–86.

Sjövall, Fredrik & Rudvall, Samuel, *De europeiska civilprocessförordningarna – En kommentar*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2018.

Sossai, Mirko, ”UN Sanctions and Regional Organizations: An Analytical Framework”, I: van den Herik, Larissa (red.), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 395–417.

Struycken, A. V. M., ”Co-Ordination and Co-Operation in Respectful Disagreement: General Course on Private International Law”, *Recueil des cours*, 2004.

Strömholm, Stig, ”Användning av utländskt material i juridiska monografier Några anteckningar och förslag”, *SvJT*, 1971, s. 251–263.

Sunnqvist, Martin, ”Kvarstadsbåtarna”, 2011.

Svenné Schmidt, Torben, *International formueret*, 2:a uppl., Forlaget Thomson, Köpenhamn.

Svensson, Ola, ”FN-konventionen angående internationella köp av varor och ändrade förhållanden”, I: Nyström, Birgitta, Svensson, Ola & Axhamn, Johan (red.), *Ändrade förhållanden*, Norstedts juridik, Stockholm, 2022, s. 191–224.

SVT Nyheter, ”Liseberg svänger om chokladen”, publicerad den 14 juni 2023 (https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/liseberg-svanger-pausar-inkop-fran-mondelez [besökt den 31 maj 2024]).

Swift, Christopher M., ”European Banks and Extraterritorial Sanctions: Lessons from the BNP Paribas Settlement”, *International Trade Law and Regulation*, 21 (2), 2015, s. 61–64.

Szabados, Tamás, ”EU Economic Sanctions in Arbitration”, *Journal of International Arbitration*, 35 (4), 2018, s. 439–462.

—, *Economic sanctions in EU private international law*, Hart Publishing, Oxford, 2019.

—, ”Overriding Mandatory Provisions in the Autonomous Private International Law of the EU Member States - General Report 2020”, *ELTE Law Journal*, 2020, s. 9–36.

Torremans, Paul (red.), *Cheshire, North & Fawcett: Private International Law*, 15:e uppl., Oxford University Press, Oxford, 2017.

Tuori, Kaarlo, *Critical legal positivism*, Ashgate, Aldershot, 2002.

Ulrichs, Lars, ”Ny HD-dom om tillämpligheten av främmande rätt vid prövning av skiljedoms ogiltighet”, *JT*, 2012/13, s. 945–950.

Ungerer, Johannes, ”Explicit Legislative Characterisation of Overriding Mandatory Provisions in EU Directives: Seeking for but Struggling to Achieve Legal Certainty”, *JPrIL*, 17 (3), 2021, s. 399–420.

Utterström, Marcus, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, Lunds universitet, Juridiska fakulteten, 2022.

Viktorova, Natalia N., ”Sanctions against Russia as Force Majeure in the Practice of Russian Courts”, *Czech Yearbook of International Law*, 2024, s. 133–142.

Vischer, Frank, “General Course on Private International Law”, *Recueil des cours*, 1992.

Wallerman, Anna, ”När nazismen kom till HD: Judiska flyktingars tillgångar i svensk rättspraxis 1941–1942”, *SvJT*, 2019, s. 89–102.

Wenander, Henrik, *Erkännande av utländska förvaltningsbeslut*, Juristförlaget, Lund, 2010.

—, ”Varför offentlig rätt?”, *FT*, 2019, s. 97–109.

Wengler, Willhelm, ”Die Anknüpfung des zwingenden Schuldrechts im internationalen Privatrecht. Eine rechtsvergleichende Studie”, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, 1941, s. 168–212.

Westberg, Peter, ”Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet”, I: Heuman, Lars (red.), *Festskrift till Per Olof Bolding*, Juristförlaget, Lund, 1992, s. 421–446.

—, *Civilrättskipning I*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2021.

Wilson, Tom & Cook, Chris, ”’Shadow fleet’ helps Kremlin evade oil price cap”, *Financial Times*, 11 december 2023, s. 4.

Wojewoda, Michal, "Mandatory Rules in Private International Law", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 7 (2), 2000, s. 183–213.

Yergin, Daniel, *The Prize – The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Simon & Schuster, 2008.

Zweigert, Konrad, ”Nichterfüllung auf Grund ausländischer Leistungsverbote” *RabelsZ*, 14, 1942, s. 283–307.

Zweigert, Konrad & Kötz, Hein, *Introduction to Comparative Law*, 3:e uppl., Oxford University Press, Oxford, 1998.

Rättsfallsförteckning

Internationella domstolen i Haag (ICJ)

Case Concerning the Application of the Convention of 1902 Governing the Guardanship of Infants (Netherlands v Sweden), ICJ Reports 1958, den 28 november 1958.

Case concerning Barcelona Traction, Light and Power Co. Ltd, ICJ Reports 1970, den 5 februari 1970.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), ICJ Reports 14, den 27 juni 1986.

Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece Intervening), ICJ Reports, den 3 februari 2012.

EU-domstolen

Avgöranden från EU-domstolen

LTU, 29/76, EU:C:1976:137

Industrie Tessili Italiana Como, 12/76, EU:C:1976:133

Bavaria, 9-10/77, EU:C:1977:132

Gourdain, 133/78, EU:C:1979:49

Rüffer, 814/79, EU:C:1980:291

CILFIT, 283/81, EU:C:1982:335

Duijnstee, 288/82, EU:C:1983:326

Lawrie-Blum, 66/85, EU:C:1986:284

Arcado, 9/87, EU:C:1988:127

Reichert, C-115/88, EU:C:1990:3

Rich, C-190/89, EU:C:1991:319

Sonntag, C-172/91, EU:C:1993:144

Tatry, C-406/92, EU:C:1994:400

Mulox, C-125/92, EU:C:1993:306

Arblade, C-369/96 och C-376/96, EU:C:1999:575

Krombach, C-7/98, EU:C:2000:164

Ingmar, C-381/98, EU:C:2000:605

Baten, C-271/00, EU:C:2002:656

Henkel, C-167/00, EU:C:2002:555

Préservatrice Foncière TIARD, C-266/01, EU:C:2003:282

Blijdenstein, C-433/01, EU:C:2004:21

Owusu, C-281/02, EU:C:2005:120

Frahuil, C-265/02, EU:C:2004:77

CEZ, C-343/04, EU:C:2006:330

Lechouritou, C-292/05, EU:C:2007:102

Kadi, C-402/05 P och C-415/05 P, EU:C:2008:461

Color Drack, C-386/05, EU:C:2007:262

Kommissionen mot Luxemburg, C-319/06, EU:C:2008:350

Apostolides, C-420/07, EU:C:2009:271

Falco Privatstiftung, C-533/07, EU:C:2009:257

A, C-523/07, EU:C:2009:225

Draka NK Cables m.fl., C-167/08, EU:C:2009:263

German Graphics Graphische Maschinen, C-292/08, EU:C:2009:544

TNT Express Nederland, C-533/08, EU:C:2010:243

Pammer & Hotel Alpenhof, C-585/08 och C-144/09, EU:C:2010:740

Realchemie Nederlanden, C-406/09, EU:C:2011:668

Wood Floor, C-19/09, EU:C:2010:6

Hypotecní banka, C-327/10, EU:C:2011:745

Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491

Sapir m.fl., C-645/11, EU:C:2013:228

Sunico m.fl., C-49/12, EU:C:2013:545

Schneider, C-386/12, EU:C:2013:633

Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148

Maletic, C-478/12, EU:C:2013:735

Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663

flyLAL Lithuanian Airlines, C-302/13, EU:C:2014:2319

Kainz, C-45/13, EU:C:2014:7

Fahnenbrock m.fl., C-226/13, C-245/13, C-247/13 och C-578/13, EU:C:2015:383

Rina Services, C-593/13, EU:C:2015:399

Aertssen, C-523/14, EU:C:2015:722

Universal Music International Holding, C-12/15, EU:C:2016:449

Schmidt, C-417/15, EU:C:2016:881

Pula Parking, C-551/15, EU:C:2017:193

Siemens Aktiengesellschaft, C-102/15, EU:C:2016:607

Pula Parking, C-551/15, EU:C:2017:193

Nikiforidis, C-135/15, EU:C:2016:774

Bolagsupplysningen, C-194/16, EU:C:2017:766

Kuhn, C-308/17, EU:C:2018:911

Da Silva Martins, C-149/18, EU:C:2019:84

Gradbeništvo Korana, C-579/17, EU:C:2019:162

Rina, C-641/18, EU:C:2020:349

Ordre des avocats, C-421/18, EU:C:2019:1053

Tibor Trans, C-451/18, EU:C:2019:635

Wikingerhof, C-59/19, EU:C:2020:950

Obala i Lučice, C-307/19, EU:C:2021:236

Supreme Site Services, C-186/19, EU:C:2020:638

Movic, C-73/19, EU:C:2020:568

Generalno konsulstvo na Republika Bulgaria, C-280/20, EU:C:2021:443

TOTO SpA, C-581/20, EU:C:2021:808

Bank Melli, C-124/20, EU:C:2021:1035

Nemzeti, C-30/21, EU:C:2021:753

HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung, C-577/21, EU:C:2022:992

Eurelec Trading, C-98/22, EU:C:2022:1032

Inkreal, C-566/22, EU:C:2024:123

HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung II, C-86/23, EU:C:2024:689

Förslag till avgöranden

Förslag till avgörande av generaladvokat Reischl i *LTU*, 29/76, EU:C:1976:121

Förslag till avgörande av generaladvokat Warner i *Rüffer*, 814/79, EU:C:1980:229

Förslag till avgörande av generaladvokat Jacobs i *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:171

Förslag till avgörande av generaladvokat M. Szpunar i *Nikiforidis*, C-135/15, EU:C:2016:281

Förslag till avgörande av generaladvokat G. Hogan i *Bank Melli*, C-124/20, EU:C:2021:386

Tribunalen (EU)

IFIC Holding, T-8/21, EU:T:2023:387

Svenska domstolar

Högsta domstolen

NJA 1909 s. 638

NJA 1914 s. 409 I–II

NJA 1919 s. 115

NJA 1919 s. 166

NJA 1924 s. 635

NJA 1928 s. 149

NJA 1929 s. 471

NJA 1931 s. 351

NJA 1932 s. 217

NJA 1932 s. 225

NJA 1933 s. 486

NJA 1934 s. 206

NJA 1934 s. 427

NJA 1935 A 217

NJA 1937 s. 1

NJA 1937 s. 17

NJA 1938 s. 567

NJA 1939 A 25

NJA 1941 s. 96

NJA 1941 s. 424

NJA 1942 s. 385

NJA 1942 s. 389

NJA 1942 s. 65

NJA 1942 s. 342

NJA 1944 s. 264

NJA 1946 s. 719

NJA 1954 s. 262

NJA 1954 s. 268

NJA 1955 C 682

NJA 1956 s. 343

NJA 1960 s. 755

NJA 1961 s. 145

NJA 1969 s. 344

NJA 1971 s. 417

NJA 1974 s. 311

NJA 1974 s. 390

NJA 1980 s. 188

NJA 1980 s. 340

NJA 1985 s. 832

NJA 1989 s. 143

NJA 1989 s. 768

NJA 1990 s. 734

NJA 1992 s. 299

NJA 1992 s. 823

NJA 1994 s. 81

NJA 1997 s. 93

NJA 1998 C 44

NJA 1999 s. 660

NJA 1999 s. 821 ”Ambassadens renoveringskostnad”

NJA 2001 s. 800

NJA 2002 s. 322

NJA 2004 s. 682

NJA 2006 s. 354

NJA 2007 s. 482

NJA 2007 s. 787

NJA 2009 s. 672

NJA 2009 s. 905

NJA 2010 s. 508

NJA 2011 s. 475

NJA 2012 s. 790

NJA 2015 s. 798

NJA 2016 s. 779

NJA 2017 s. 168 ”Mahr”

NJA 2018 s. 220

NJA 2019 s. 23 ”Den betalande sambon”

NJA 2019 s. 504 ”Det kaliforniska surrogatarrangemanget”

NJA 2020 s. 485 ”CeDe:s kvittningsinvändning”

NJA 2021 s. 850 ”Ascom”

Arbetsdomstolen

AD 1976 nr 101

AD 1983 nr 121

AD 1995 nr 120

AD 1997 nr 27

AD 2020 nr 35

Rättsfall från hovrätterna

RH 125:84

RH 1985:115

Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender

ND 2000 nr 24 (Göteborgs tingsrätt)

ND 2001 nr 36 (Hovrätten för Västra Sverige)

Utländska domstolar

Danmark

U.1935.82H

U.1939.296H

Frankrike

Cour de cassation 2.5.1990, 88-14.687

Cour de cassation, 16.3.2010, 08-21.511

Cour d'appel de Poitiers, 20.11.2011, 10/03500

Cour d'appel de Paris, 25.2.2015, 12/23757

Cour d'appel de Paris, 3.6.2020, 21/2020

Cour de cassation, 9.2.2022, 20-20.376

Förenade kungariket

Attorney General v Lutwydge (1729) Bunbury 281, 145 ER 674

Holman v Johnson (1775) 1 Cowper 341, 98 ER 1120

Ralli Bros v Compania Naviera Sota y Aznar [1920] 2 K.B. 287, CA

Foster v Driscoll [1929] 1 KB 470, CA

Regazzoni v K. C. Sethia [1957] 3 All ER 286

Government of India v Taylor [1955] AC 491

Attorney-General (New Zealand) v Ortiz [1984] AC 1, 35 (H.L.)

Government of the Islamic Republic of Iran v The Barakat Galleries Ltd [2007] EWCA 1374 (C.A.)

Skatteforvaltningen (SKAT) v Solo Capital Partners LLP (in special administration) and others [2023] UKSC 40 (8 November 2023)

Nederländerna

Van Nievelt, Goudriaan and Co's Stoomvaartmij N.V. v. N.V. Holandsche Assurantie Societeit (Alnati), Hoge Raad 13.5.1966, Nederlandse Jurisprudentie 1967, s. 3

Compagnie européenne des Pétroles S.A. v Sensor Nederland B.V., distriktsdomstolen i Haag, 17 september 1982, 22 (1), International Legal Materials, 1983, s. 66–74

Norge

Rt-1937-888

Tyskland

RG 22.12.1916, II 265/16

RG 12.11.1917, RGZ 91, 260

RG 28.6.1918, RGZ 93, 182

BGH 17.12.1959, BGHZ 31, 367

BGH 21.12.1961, BGHZ 34, 169

BGH 24.5.1962, NJW 1962, 1436

BGH 22.6.1972, BGHZ 59, 82

BGH 8.2.1984, NJW 1984, 1746

BGH 20.11.1990, NJW 1991, 634

BGH 20.10.1992, NJW 1993, 194

BGH 24.2.2015, NJW 2015, 2328

LG Dortmund, dom av den 15 januari 2016 – O 610/15

LG Hamburg, 3.12.2014, 401 HKO 7/14

LG Krefeld, 24.9.1980, 7 O 190/80

USA

Attorney General of Canada v. R.J. Reynolds Tobacco Holdings Inc., 268 F.3d 103 (2d Cir. 2001)

European Community v RJR Nabisco and others, 355F. 3d 123 (2d Cir. 2004)

Macromex Srl. v. Globex International Inc. U.S. District Court for the Southern District of New York, 08 Civ. 114 (SAS) den 16 april 2008 (CISG Online nr 1653)

PÅ BILDEN SYNS en bensinstation längs Interstate 5, Oregon, USA. Bilden är tagen under hösten 1973. Under den här tiden hade bensin blivit en bristvara i USA. Den här bensinstationen hade tvingats stänga sina pumpar. Anledningen var det arabiska oljeembargo som OAPEC hade iscensatt som en repressalie mot länder som stöttat Israel under Jom kippur-kriget, oktober 1973. Embargot gav upphov till en oljekris och orsakade stora omvälvningar i världsekonomin.

Den här avhandlingen handlar om internationellt privat- och processrättsliga frågeställningar som relaterar till den här typen av händelser, dvs. antagandet av ekonomiska sanktioner i olika former. I avhandlingen undersöker författaren behandlingen av ekonomiska sanktioner i internationella kommersiella avtalstvister, i ljuset av den internationella privat- och processrättens normer. Undersökningen utgår från svensk domstols perspektiv.

Tryckt av Media-Tryck, Lund 2024 Svanenmärkt trycksak, 3041 0903

LUNDS UNIVERSITET

Juridiska fakulteten

ISBN 978-91-8104-191-0